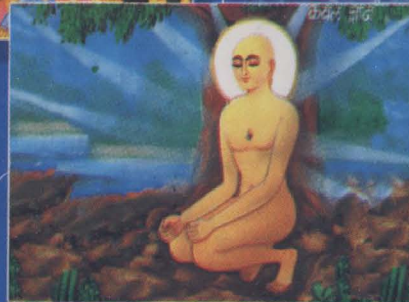
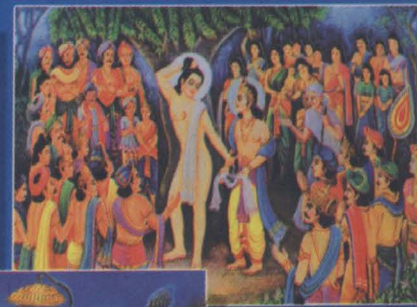

પર્યુષણના ચોથાથી સાતમા દિવસના વ્યાખ્યાનો

લેખક :- પૂજ્યપાદ મંચારા પ્રવર શ્રી અજિતશેખરવિજયજી ગણિવર મહારાજ

પર્યુષણના ચોથાથી સાતમા દિવસના ત્યાજ્યાનો

• દિવ્ય કૃપા •

પૂજ્યપાદ વર્ધમાન તપોનિધિ આ.દે.શ્રી. વિ. ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂજ્યપાદ સહજાનંદી આ.દે.શ્રી. વિ. ધર્મજિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂજ્યપાદ સૂરિમંત્રસમારાધક આ.દે.શ્રી. વિ. જયશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

• આજ્ઞા અને આશીર્વાદ •

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત દિવાકર ગચ્છાધિપતિ આ.દે.શ્રી. વિ. જયદોષસૂરીશ્વરજી મહારાજ

સંશોધક :- પૂજ્યપાદ વિદ્વદ્વર્ય આ.દે.શ્રી. વિ. અભયશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

લેખક :- પૂજ્યપાદ પંન્યાસ પ્રવર શ્રી અજિતશેખરવિજયજી ગણિવર મહારાજ

સહયોગ :- પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી વિમલબોધિવિજયજી મહારાજ

પ્રકાશન વર્ષ : વીર સંવત ૨૫૨૮, વિ. સં. ૨૦૫૮

મૂલ્ય :- ૧૦૦/-

● પ્રાપ્તિસ્થાન ●

શ્રી આદીશ્વર જૈન શ્રે. દેરાસર, ૨૬૩ મંડપેશ્વર રોડ, બોરિવલી (પશ્ચિમ), મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૮૨. ફોન : ૮૮૧૬૧૨૪

કુમારપાળ વી. શાહ, C/o. દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ, ૩૯, કુલિકુંડ સોસાયટી, મફલીપુર ચાર રસ્તા, ધોળકા ૩૮૭૮૧૦. જિ. અમદાવાદ

મુકેશ જૈન, C/o. મલ્ટી ગ્રાફિક્સ, ૧૮ ખોતાચી વાડી, વર્ધમાન બિલ્ડિંગ, ૩ જે માળે, વી. પી. રોડ, મુંબઈ - ૪. ફોન : ૩૮૭૩૨૨૨/૩૮૮૪૨૨૨

... ધન્યવાદ ...

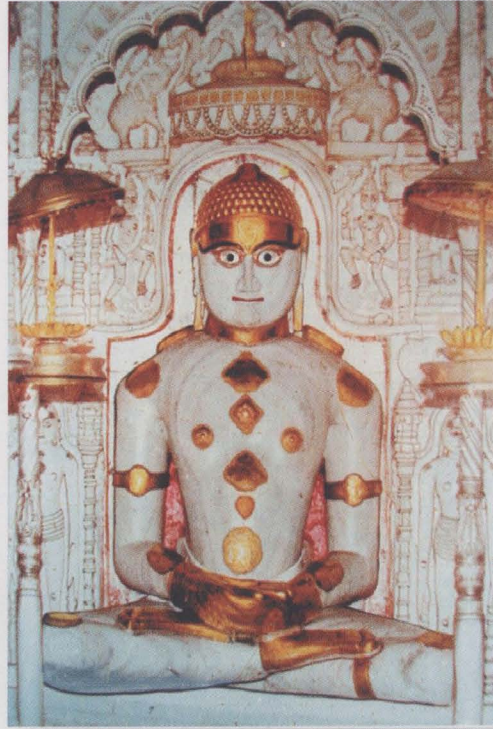
શ્રી બોરિવલી જૈન શ્રે. મૂર્તિ. તપગચ્છ સંઘ-શ્રી આદીશ્વર જૈન દેરાસર ટ્રસ્ટે સંવત ૨૦૫૭ના પૂજ્ય પંન્યાસશ્રી અજિતશેખર વિ. ગણિ મ.

તથા પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી વિમલબોધિ વિજયજી મ. આદિ ઠાણા તથા પૂજ્ય સાધ્વીશ્રી રત્નકીર્તિશ્રીજી મ. આદિ ઠાણાના
યશસ્વી ચાતુર્માસની સ્મૃતિનિમિત્તે આ પ્રતના પ્રકાશનમાં જ્ઞાનદ્રવ્યમાંથી વિશિષ્ટ અર્થસહયોગ આપ્યો છે. તેથી તેઓ ખૂબ ધન્યવાદ પાત્ર છે.

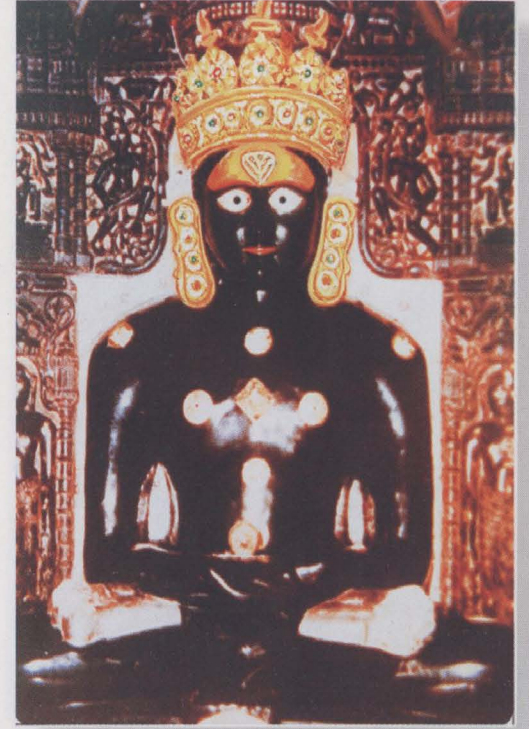
(નોંધ : આ પ્રત માત્ર કલ્પસૂત્રયોગવાદી સાધુ જ ઉપયોગમાં લે, તેવી વિનંતી છે.)

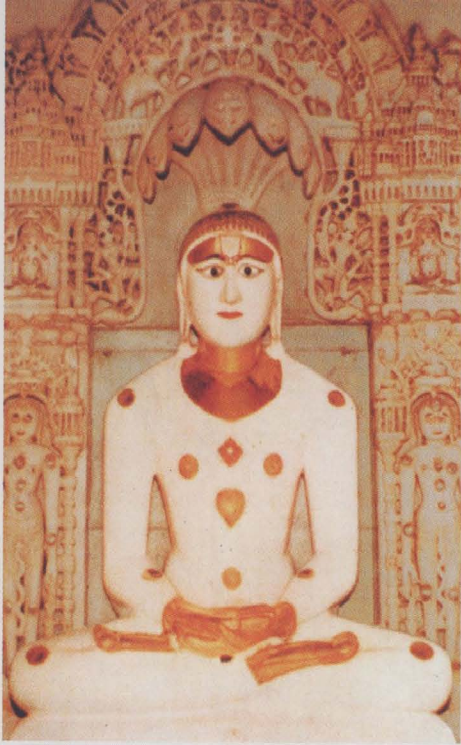
શ્રી શાંતિનાથ ભગવાન

શ્રી આદિનાથ ભગવાન

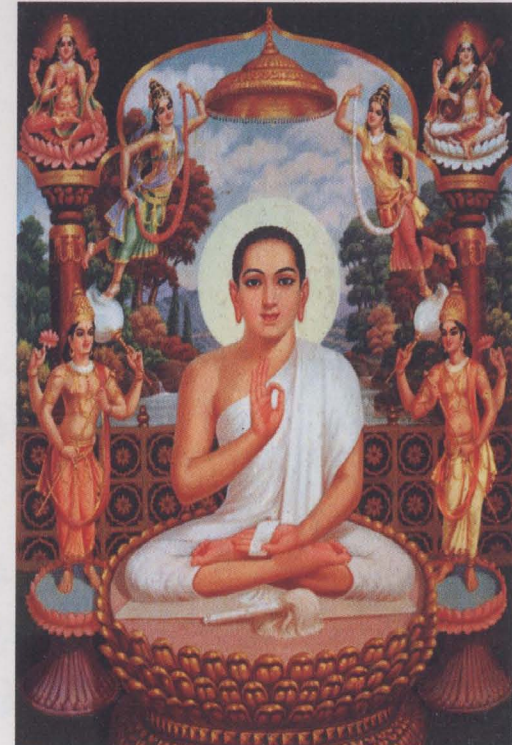
શ્રી નેમિનાથ ભગવાન

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન

શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાન

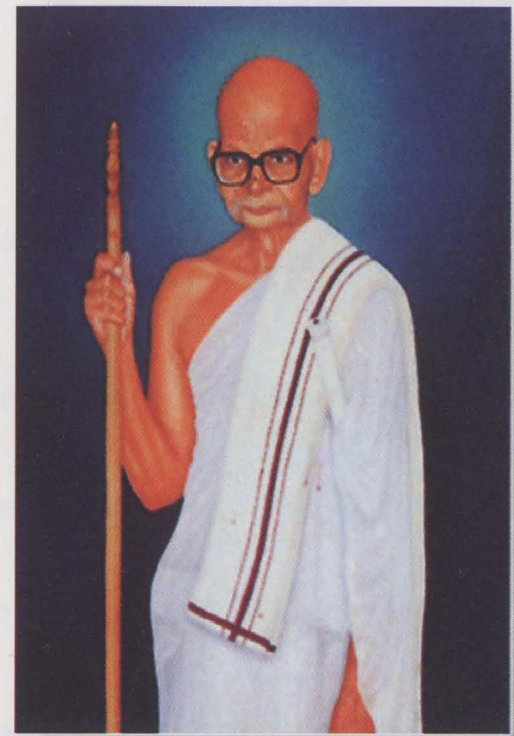
શ્રી ગૌતમ સ્વામી

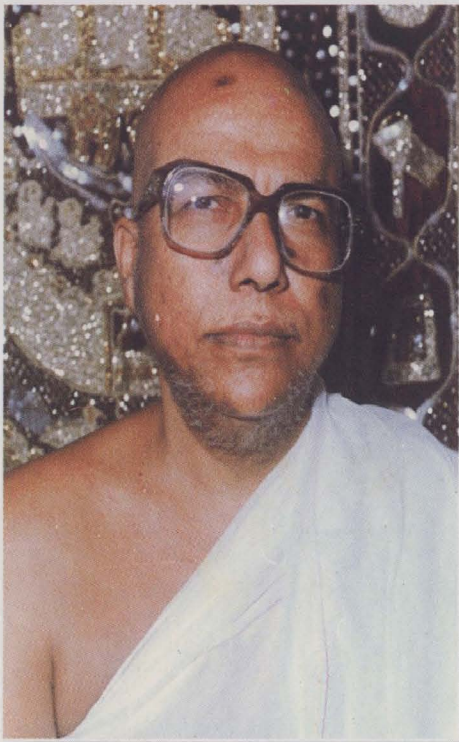
પૂ. આ. શ્રી પ્રેમસૂરિજી મ. સા.

શ્રી સુધર્મા રવાળીજી મ. સા.

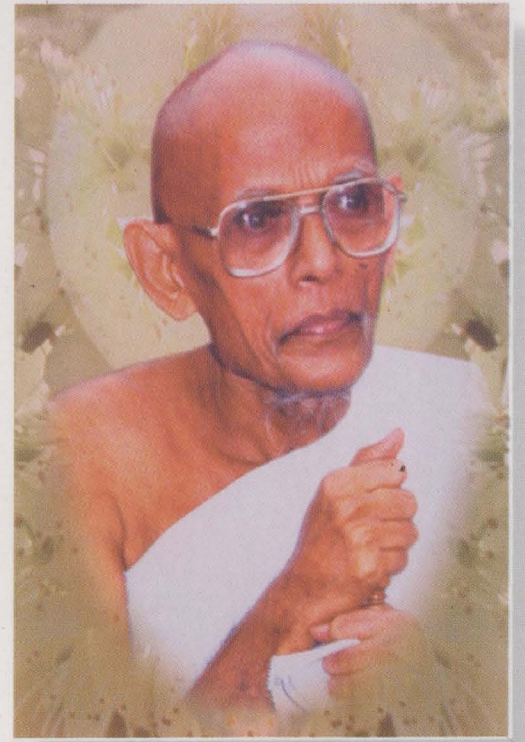
પૂ. આ. શ્રી ભુવનભાનુ સૂરિજી મ. સા.

પૂ. આ. શ્રી જયઘોષ સૂરિજી મ. સા.

પૂ. આ. શ્રી ધર્મજિત સૂરિજી મ. સા.

પૂ. આ. શ્રી જયશેખર સૂરિજી મ. સા.

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ
વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશેખર સૂરિભ્યો નમઃ

... પ્રસ્તાવના ...

“તનનું ઘડતર કરે છે.. જીભ દ્વારા પ્રાપ્ત કરેલા ખાદ્ય પદાર્થો... મનનું ઘડતર કરે છે.. પાંચે ઇન્દ્રિયના વિષય બનેલા પદાર્થો...” ખાદ્ય પદાર્થો અંગે આપણે સાવધ છીએ... આપણે ખાબોચિયાનું ગંદુ પાણી, સડેલા, બગડેલા પદાર્થો આરોગતાં નથી. કેમ ? કહો, તેનાથી તન બગડી જાય. મન બગડી ન જાય તે માટે આપણી કાળજી કેટલી ?

વિષય-કષાયને ઉત્તેજિત કરનારા પદાર્થો મનમાટે સડેલાં ખોરાક છે. એને ટાળવાના આપણા પ્રયત્નો કેટલા? વિષય-કષાય મોળાં પડતા જવારૂંપે મન-સ્વસ્થ બનતું જાય એ માટે આપણી કાળજી કેટલી ?

જ્ઞાનીઓએ આ કાળજી કરી છે. પાંચ ઇન્દ્રિયોમાં મુખ્ય છે આંખ અને કાન, નેત્ર-શ્રોત્ર. અપેક્ષાએ વિચારીએ તો કાનનું મહત્ત્વ વધુ છે. જીજ્ઞાસાએ હાલરડામાં રામાયણ-અરણ્યકાંડની કથા પીરસી કે જેથી શિવાજીનું આત્તાયીઓનો સક્ષમ પ્રતિકાર કરતું મન ઘડાયું.

આંતરજગતમાં વિષય લાલસા, ક્રોધાદિ કષાયો, રાગ-દ્વેષ વગેરે અત્યંત ખૂંખાર આત્તાયી છે. આનો પ્રતિકાર કરનાર મન ઘડવા માટે જ્ઞાનીઓ કહે છે...

‘ચિરસંચિય પાવપણાસણીઈ, ભવસય સહસ્સમહણીએ, ચઉલ્લીસ જિણવિણિગગય કહાઈ વોલંતુ મે દિઅહા...’

ચિરકાળના પાપોનો નાશ કરનારી, લાખો ભવને મથી નાખનારી, (રાગાદિ આંતરશત્રુ પર વિજય મળે તો જ આ થઈ શકે.) ચોવીશ શ્રી જિનેશ્વર દેવોમાંથી ઉદ્ભવ પામેલી કથાઓના શ્રવણમાં મારા દિવસો પસાર થાઓ.

વિષય-કષાયોને જીતવાના પૂર્વ પુરુષોએ કરેલા સાત્ત્વિક પ્રયત્નોને રોજ રોજે સાંભળનાર-વિચારનારને જાણે-અજાણે પણ અંદરથી એવો સાત્ત્વિક પુરુષાર્થ આદરવાના વિચારો ઊભા થવા માંડે છે. એ જ રીતે વિષય કષાયને પરવશ થયેલા પૂર્વ પુરુષપર ઝીંકાયેલી દુઃખ પરંપરાઓનું વારંવાર શ્રવણ-મનન વિષય-કષાયની નિવૃત્તિની પ્રેરણાનું બીજ બની રહે છે.

દ્વાદશાંગીના છઠ્ઠા અંગ જ્ઞાતાધર્મ કથામાં આવી સાડા ત્રણ કરોડ કથાઓ હતી.

વર્તમાનમાં આધુનિક શિક્ષણ, આધુનિક રહેલી કરણી, વેપાર ધંધા અંગેની આધુનિક રીત રસમો અને અખબાર વગેરેના લેખોનો મારો... આ બધાના પરિણામે આવી આત્મહિતકર વાણીના શ્રવણની રુચિ અને અનુકૂળતા ઘણી હાસ પામી છે. તેમ છતાં, પર્યુષણ મહાપર્વમાં આ શ્રવણનો મહિમા ઠીક ઠીક અંશે જળવાઈ રહ્યો છે. આ મહાપર્વમાં જેમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ભગવાન વગેરે તીર્થંકર દેવોના તેમજ શ્રી વીરપ્રભુની પાટપરંપરામાં થયેલા પ્રભાવક મહાપુરુષોના ચરિત્રો છે. સાધુ ભગવંતોની સામાચારીનું વર્ણન છે. એવા સર્વ શાસ્ત્ર શિરોમણી શ્રી કલ્પસૂત્રના ચોથાથી સાતમાં એમ ચાર દિવસોમાં આઠ વ્યાખ્યાનો થાય છે. પણ શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ રચેલું આ સૂત્ર મંત્રાક્ષર જેવું પ્રભાવક છે. અને એના યોગોદ્દહન કરેલા મહાત્મા જ એના વાંચનના અધિકારી છે. ભારતભરમાં પથરાયેલા સેંકડો સંઘોમાં બધે જ કાંઈ આવા યોગ્યતા મેળવેલા મહાત્માઓ પહોંચી શકતા નથી. એટલે જ્યાં ન પહોંચી શક્યા હોય, ત્યાંના શ્રી સંઘો આવી પ્રેરક વાતોના શ્રવણથી વંચિત ન રહે એ માટે પંડિતો, યુવાનો આવું શ્રવણ કરાવે એવી હાલ પ્રથા ચાલુ છે.

આ પંડિત વગેરેને આલંબન મળી રહે અને કલ્પસૂત્રની મહિમાવંતી વાતો આવી રહે એવા પ્રકાશનો આ પૂર્વે પણ થયા છે.

કુશળ ચિંતક અને રસપ્રદ વ્યાખ્યાન કાર પંન્યાસ શ્રી અજિતશેખર વિજયજીનું પણ આ એવું એક પ્રકાશન છે. અલબત્ત શ્રી કલ્પસૂત્રના અનુવાદરૂપે રજૂઆત નથી જ. તેમ છતાં એની મહત્ત્વની બધી વાતોનો આમાં સમાવેશ છે. તથા આ પ્રકાશનની એક આગવી વિશેષતા એ છે કે તે તે પ્રસંગ પરથી મળતાં જુદા જુદા જીવનોપયોગી અનેક બોધને તેઓએ પોતાની વિશિષ્ટ પ્રકારની ચિંતનકલાથી પ્રકટ કર્યા છે.

જેમકે... પુષ્પપૂજા કરતાં નાગકેતુને સર્પ ડસવાના પ્રસંગે તેઓએ બોધ આપ્યો છે કે “સામાન્ય માણસ ધર્મ કરતી વખતે આપત્તિ આવે તો ‘ધરમ કરતાં ઘાડ પડી.’ એમ માની ધર્મથી વિમુખ થાય. મહાપુરુષો ‘આ પરીક્ષા આવી’ એમ માની ધર્મમાં વધુ દૃઢ થાય.”

ગૈરિક તાપસ ઐરાવણ હાથી બનવા પર તેઓનું ચિંતન છે કે “આજે તમે કોઈનું અપમાન કરો તો એ બે ચાર મીનીટનો પ્રસંગ હશે. પણ તેના દંડરૂપે કર્મસત્તા તમને એવા સંયોગ તરફ ધકેલી દે કે પછી તમારે એના નોકરાદિરૂપે રહી જિંદગીભર અપમાન સહન કરવા પડે.”

મેઘકુમારનો જીવ હાથી, આગ શાંત થયા પછી પોતાની પીડા વખતે કોઈ ઊભુ ન રહ્યું. કોઈએ આભાર પણ ન માન્યો... વગેરે પ્રસંગે લેખકે બોધ પીરસ્યો કે કોઈ પણ સુકૃતને માત્ર સાચવવું નહીં, પણ બળવાન બનાવવું હોય, તો કદરની અપેક્ષા ન રાખવી. બીજાપાસેથી કૃતજ્ઞતા કે પ્રત્યુપકારની અપેક્ષા નહીં રાખવી. તથા સુકૃત કરતાં આવેલી આપત્તિમાં સ્વસ્થતા, સમતા ટકાવી રાખવી જોઈએ.

રમૂજ ટૂંકકા દ્વારા આત્મહિતકર વાતોને શ્રોતાના કર્ણ દ્વારા હૈયા સોંસરવી ઉતારી દેવાની તેઓની હથોટી દાદ માંગી લે એવી છે. તેઓના પ્રવચનોમાં અને પ્રકાશનોમાં વારંવાર અનુભવાતી આ કલા પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં પણ છૂપી રહી શકી નથી. અલબત્ત પરિમિત કાળમાં જ આ પ્રવચનો કરવાની મર્યાદા સતત નજર સામે હોવાથી ઉપર જણાવેલ ચિંતનોદ્ધ ઘાતિતબોધ અને આ કલા પર ઘણી બ્રેક મારેલી છે. છતાં જે થોડી ઘણી વાતો તેઓએ પીરસેલી છે, એ મનનું ઘડતર કરવામાં વિશેષ ઉપકારક બનશે જ, એમાં કોઈ શંકા નથી.

સ્વબોધ સાથે શ્રોતાઓને રસ જળવાઈ રહેવાપૂર્વક બોધપ્રદ બને એ રીતે આ વાતો પીરસવામાટે વક્તાઓને આ પ્રકાશન ઘણું ઉપયોગી બનશે, એવી શ્રદ્ધા છે.

રમૂજ હોય તો બોધ છીછરો હોય, બોધનું ઊંડાણ હોય, તો ભેગી શુષ્કતા હોય. પ્રવચન અને લેખન અંગેની આ બન્ને મુશ્કેલીઓને ઉદ્ધંધી ગયેલા લેખકની કલમ ઉત્તરોત્તર નવા નવા બોધપ્રદ રસાળ પ્રકાશનો આપતી રહે એવી પરમકૃપાળુ પરમાત્માને પ્રાર્થના કરવાનું મન કોને ન થાય !

- આચાર્ય વિજય અભયશેખરસૂરિ

... ગ્રંથવાંચન પૂર્વે ...

ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ પોતાના પ્રથમ મુખ્ય અગ્યાર ગણધરોને પોતાના પ્રથમ ઉપદેશમાં “ઉપ્પન્નેઈ વા, વિગમેઈ વા, ધુવેઈ વા” આ ત્રણ શબ્દોથી (છ દ્રવ્યના અને તેના વિસ્તાર રૂપ) સમગ્ર સત્ વિદ્યમાન વસ્તુના ત્રણ પર્યાય બતાવ્યા છે. ૧) અમુક અંશ, અપેક્ષા, અવસ્થા અથવા પરિણામના રૂપમાં પ્રતિક્ષણ ઉત્પન્ન થવું. ૨) પૂર્વ પૂર્વનો અંશ, અપેક્ષા, અવસ્થા અથવા પરિણામના રૂપમાં પ્રતિક્ષણ નાશ થવું અને ૩) મૂલભૂત દ્રવ્યના રૂપમાં કાયમ નિત્ય રહેવું. સ્થૂલ ઉદાહરણ તરીકે... જ્યારે સોની કુંડલમાંથી વીંટી બનાવે છે, ત્યારે વીંટીનો પરિણામ આવિર્ભાવ પામે છે, કુંડલ પરિણામ નષ્ટ થાય છે. અને સુવર્ણ કાયમ રહે છે.

અગ્યાર ગણધરોએ આ ઉપદેશને આધારે જે સૂત્રોની રચના કરી તે બધા ‘અંગ’ આગમના રૂપમાં પ્રસિદ્ધ થયા. આ વિભાગમાં બાર આગમ હતા. પરંતુ દષ્ટિવાદ (જેમાં ચૌદ પૂર્વ સમાવિષ્ટ છે.) વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ ન હોવાથી હાલમાં આચારાંગ આદિ અગ્યાર અંગ ઉપલબ્ધ છે. તેના આધારે વિશિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાની પૂર્વાચાર્યોએ જે રચના કરી તે “ઉપાંગ” આદિના નામથી પ્રસિદ્ધ છે અને તેના સિવાય પણ અન્ય પૂર્વધર આચાર્ય ભગવંતોની વિવિધ રચના આગમના રૂપ મનાય છે. વર્તમાનમાં પણ એવા ૪૫ આગમ ઉપલબ્ધ છે. પછી પણ પૂર્વધર નહીં એવા અનેકાનેક વિદ્વદ્વર્ય, પ્રતિભા સંપન્ન આચાર્ય ભગવંત આદિ શ્રમણવર્ગે ઉપરોક્ત આગમગ્રંથોના આધારે તત્કાલીન અને ભવિષ્યકાલીન જૈનસંઘના ઉપકાર માટે રચેલા, અને વર્તમાનમાં ઉપલબ્ધ જૈન શાસ્ત્ર - પ્રકરણોની સંખ્યા સેંકડોમાં નહીં, હજારોની સંખ્યામાં છે; જેનાથી માત્ર જૈનધર્મ નહીં, પરંતુ સમગ્ર સાહિત્યિક અને આધ્યાત્મિક જગત સમૃદ્ધ બન્યા છે.

આ બધા ગ્રંથોનું ચાર વિભાગમાં વિભાજન કર્યું છે. (૧) ચરણકરણાનુયોગ :- પ્રધાનતયા આચારવિષયક ગ્રંથ આ વિભાગમાં આવે છે. જેમ કે આચારાંગ (૨) દ્રવ્યાનુયોગ :- પૂર્વોક્ત છ દ્રવ્ય અને તેના પર્યાયની પ્રધાનરૂપે ચર્ચા કરનારા ગ્રંથ આ વિભાગમાં આવે છે, જેમ કે સ્થાનાંગ સૂત્ર (૩) ગણિતાનુયોગ : જૈન દર્શન સમ્મત પદાર્થોની ઊંચાઈ આદિની જૈનદર્શનદ્વારા આવિષ્કૃત ગણિતના માધ્યમથી વિચારણાથી ભરેલા ગ્રંથ આ વિભાગમાં આવે છે. જેમ કે ચંદ્રપ્રજ્ઞા (૪) ધર્મકથાનુયોગ : અનેકવિધ રસસભર બોધદાયક ચરિત્ર - કથાઓથી ભરેલા ગ્રંથો આ વિભાગમાં આવે છે. જેમ કે જ્ઞાતાધર્મકથાંગ.

પ્રસ્તુત કલ્પસૂત્ર ગ્રંથ આચારપ્રધાન હોવાથી ચરણકરણાનુયોગ વિભાગમાં આવે છે. આ ગ્રંથનો સાધુસામાચારી નામનો અંતિમ (ત્રીજા) વિભાગ “દશા શ્રુતસ્કંધ” નામના છેદસૂત્ર (મુખ્યતયા ઉત્સર્ગ-અપવાદ અને પ્રાયશ્ચિત્તનું વિધાન કરતો ગ્રંથ છેદસૂત્ર કહેવાય છે) માં પશ્ચોત્તરવાણ કપ્પે નામથી આઠમા અધ્યયનના રૂપમાં છે. આ કલ્પસૂત્રનો પહેલો વિભાગ છે જિનચરિત્ર. અને બીજો વિભાગ છે સ્થવિરાવલી. આ આખા કલ્પસૂત્રના અને દશાશ્રુતસ્કંધ ગ્રંથના રચયિતા છે ચતુર્દશ પૂર્વધર શ્રુતકેવળી આર્ય ભદ્રબાહુસ્વામી.

વર્તમાન કાલીન ઉપલબ્ધ સમસ્ત શ્રુતસાગરમાં આ ગ્રંથનું સ્થાન શિરમોર છે. પક્ષીમાં ગરુડ, ધનુર્ધારીમાં અર્જુન, મંત્રોમાં નમસ્કાર મહામંત્ર, પર્વતોમાં મેરુપર્વત, તીર્થોમાં શત્રુંજય (પાલીતાણા-સૌરાષ્ટ્ર) શ્રેષ્ઠ છે, એમ ગ્રંથોમાં કલ્પસૂત્ર શ્રેષ્ઠ છે, ઇત્યાદિ ઉપમા આપીને આ ગ્રંથનું ગૌરવ અનેક કવિઓએ વ્યક્ત કર્યું છે.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી રચિત આ ગ્રંથના પ્રથમ વિભાગમાં સહુથી પ્રથમ વિસ્તારસાથે ભગવાન મહાવીર સ્વામીના ચરિત્રનું વર્ણન છે. ભગવાન મહાવીરસ્વામીનાં ચરિત્ર આટલી રસમય પ્રવાહી શૈલીમાં વર્ણન કરનારો પ્રાયઃ આ જ પ્રાચીનતમ ગ્રંથ છે. ભગવાનનું દેવલોકમાંથી અવતરણથી માંડીને નિર્વાણ સુધીનું વર્ણન એવા ભાવવાહી શબ્દોમાં ને સૂક્ષ્મતમ અંશને અભિવ્યક્ત કરીને કર્યું છે, કે પાઠકવર્ગને આ વર્ણન વાંચતા તે વખતના પ્રત્યેક આલેખિત પ્રસંગમાં

જાણે જાતે ઉપસ્થિત રહીને સાક્ષીભૂત ન બન્યા હોઈએ, એવું સંવેદન થાય છે. ગભસંહરણની ક્રિયા, ચૌદસ્વપ્નનું વર્ણન, ત્રિશલામાતાના શયનખંડનું વર્ણન, દેવાનંદા બ્રાહ્મણી-ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણનો અને ત્રિશલામાતા-સિદ્ધાર્થરાજાનો સ્વપ્ન ફલવિષયક હૃદયાહ્લાદક સંવાદ, સૌધર્મેન્દ્રનું વર્ણન, સિદ્ધાર્થરાજાની અટ્ટણ (વ્યાયામ) શાળામાં ચેષ્ટા, સ્નાનવિધિ અને ઐશ્વર્યનું વર્ણન, જન્મોત્સવ દીક્ષોત્સવ ઇત્યાદિ વર્ણન અત્યંત રસપ્રદ સાહિત્યિકભાષામાં છે. ભગવાનનાં પરિવાર આદિ અને ચાતુર્માસ સૂચિ આપીને નિર્વાણનું પણ વર્ણન કર્યું છે. પછી પુરુષાર્થનીય પાર્શ્વનાથ ભગવાન અને અર્હત્ અરિષ્ટ નેમિ (નેમિનાથ) ના પાંચ કલ્યાણક (ચવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવલ અને નિર્વાણ)નું તથા પરિવાર આદિનું સંક્ષેપથી વર્ણન કર્યું છે.

પછી ૨૦ તીર્થકરોના અંતરકાલ (આંતરા) નો નિર્દેશ છે, અને અંતમાં કૌશલિક અર્હત્ ઋષભદેવના પાંચ કલ્યાણક આદિ વિષયમાં આંશિક વર્ણન છે. અહીં ઋષભદેવે આ કાલમાં સૌથી પ્રથમ શીખવાડેલી પુરુષોની ૭૨ કલા તેમજ સ્ત્રીઓની ૬૪ કળાનો નિર્દેશ પણ કર્યો છે.

કલ્યાણકનો અર્થ છે ‘કલ્યાણ કરનારા.’ ભગવાનનું અવતરણ, જન્મ આદિ પ્રસંગ સમગ્ર જીવસૃષ્ટિને માટે કલ્યાણપ્રદ અને તત્ક્ષણને માટે સુખપ્રદ હોય છે. આથી કલ્યાણકના રૂપમાં સ્વીકૃત છે. આ કલ્યાણકોના અવસરે (૧) સાત નરકમાં ક્રમશઃ (૧) સૂર્યોદયનો (૨) વાદલમાં આવૃત સૂર્યોદયનો (૩) ચંદ્રનો (૪) વાદલામાં આવૃત ચંદ્રનો (૫) ગ્રહનો (૬) નક્ષત્રનો તેમજ (૭) તારાનો પ્રકાશ જેટલો પ્રકાશ ક્ષણભરમાટે થાય છે. જે હંમેશા ભયંકર અંધકારથી વ્યાપ્ત નરકને માટે અપવાદ જેવો છે. (૨) નરકનો જીવ નિરંતર અશાન્તા-દુઃખમાં પીડિત હોવા છતાં એક ક્ષણને માટે સુખાસ્વાદ કરે છે. આ રીતે ભગવાનના જન્મવગેરે કલ્યાણકના પ્રભાવથી નરક આદિ જીવોના કર્મોદયમાં પણ ક્ષણભરમાટે બદલાવ આવે છે (૩) ક્યારેય એક જગ્યાએ નહીં મળનારા ૬૪ ઈન્દ્રો પણ કલ્યાણકને મનાવવા માટે મેરુપર્વત ઇત્યાદિ સ્થાનો પર એકઠા થાય છે. (૪) ઇન્દ્રોના ક્યારેય નહીં ચલિત થનારા ઇન્દ્રાસન પણ આ અવસરોએ ચલિત થઈ જાય છે. (૫) જ્યોતિષના ગણિત મુજબ સાત ગ્રહો ક્યારે પણ એકી સાથે ઉચ્ચસ્થિતિને પ્રાપ્ત નથી કરતા. તો પણ તીર્થકરોના જન્મકલ્યાણકના અવસરે સાત ગ્રહ ઉચ્ચના થઈ

જાય છે. જ્યોતિષનું ગણિત પણ અહીં બદલાઈ જાય છે. (૬) સંસારમાં સતત સુખ-દુઃખ, રતિ-અરતિ, હર્ષ-શોકના દ્વંદ્વ ચાલુ છે, ક્યાંક સુખ છે તો ક્યાંક દુઃખ. પરંતુ પરમાત્માના કલ્યાણના અવસરે ક્ષણભરમાટે આખો સંસાર એકમાત્ર સુખનો જ અનુભવ કરે છે.

પરમાત્માની આ બધી વિશિષ્ટતા, ઐશ્વર્ય, સૌભાગ્યનું મુખ્ય કારણ છે તેમની પરમાર્થરસિકતા. પોતાના સ્વાર્થને ગૌણ કરીને બધાના હિતની ઈચ્છા કરવી, બધા પર કરુણાભાવ-વાત્સલ્ય ભાવ રાખવો અને બધાના કલ્યાણની ઈચ્છાથી ઉગ્રતમ સંયમ-તપ આદિથી પ્રકૃષ્ટ પુણ્ય પેદા કરવાનો તેમનો જે પ્રયત્ન છે, તેને કારણે કર્મ, કુદરત, અને દેવવર્ગ અનુકૂલ થઈ જાય છે.

બીજો વિભાગ સ્થવિરાવલી નામથી પ્રસિદ્ધ છે. આ વિભાગમાં મહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં ગૌતમસ્વામીજીથી માંડીને પહેલીવાર કલ્પસૂત્ર પુસ્તકારુઢ થયું ત્યાં સુધીમાં થયેલા મુખ્ય મુખ્ય શિષ્ય પરંપરાનો નામ અને ગોત્રની સાથે નિર્દેશ છે. સંક્ષિપ્ત અને વિસ્તૃત વાચનાના માધ્યમથી અલગ-અલગ શિષ્ય પરંપરાથી નીકળેલા કુલ, ગણ, અને શાખાનો નિર્દેશ છે.

અંતિમ (ત્રીજો) વિભાગ ‘સાધુ સામાચારી’ નામનો છે. એમાં વિશેષથી સાધુ-સાધ્વીને ચાતુર્માસ દરમિયાન કઈ વિધિથી આહાર, સંયમ, તપ, વૈયાવચ્ચ આદિ પ્રવૃત્તિ કરવી જોઈએ તેનું વિવેચન છે. “બધી સારી મનાયેલી પ્રવૃત્તિ પણ નિશ્રાદાતા (આચાર્ય ભગવંત આદિ) ની આજ્ઞાને અનુસારે જ કરવી જોઈએ, કેમકે લાભાભાવનું જ્ઞાન નિશ્રાદાતાને છે” એવો વારંવાર જોર આપીને નિર્દેશ કર્યો છે. અને સમગ્ર આરાધના-સાધના-સંયમનો સાર ઉપશમ ભાવમાં છે. ક્ષમાપનામાં છે, મોટા-નાનાનો ભેદ ભૂલી સંઘર્ષને મિટાવવામાં છે. એવું નિરૂપણ છે. કુલ ૧૮ સામાચારીનું વર્ણન છે.

અધિકાર : વર્ષાકાલીન ચાતુર્માસના પ્રારંભથી ૫૦માં દિવસ (સંવત્સરી)ની રાતે તે-તે સ્થાનપર ચાતુર્માસ રહેલાં યોગવાહી (શાસ્ત્રાધ્યયનનો અધિકાર

સ્વપ્નના વર્ણનની સાથે સમાપ્ત થાય છે.

ત્રીજુ પ્રવચન દસ સ્વપ્નના વર્ણનની, શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાના વ્યાયામ અને સ્નાનની, તેમજ સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોને બોલાવવાની આનંદદાયક માહિતીથી સભર છે.

સ્વપ્નના નવપ્રકાર, વિવિધ સ્વપ્નોની ફલદાયકતા, બોતેર સ્વપ્નોમાં અરિહંતાદિની માતા કેટલા સ્વપ્ન જુએ છે ? (અરિહંત-ચક્રવર્તીની માતા ૧૪, વાસુદેવની માતા ૭, બળદેવની માતા ૪, અને અન્ય મહાપુરુષની માતા એક ભવ્ય સ્વપ્ન જુએ છે.) ગર્ભસ્તંભન, ત્રિશલામાતાનો વિલાપ, ભગવાનનો ગર્ભ અવસ્થામાં ૪ સંકલ્પ છત્યાદિ રોચક વિગતથી ભરેલું ચોથું પ્રવચન ભગવાનના પીડારહિત જન્મની જાહેરાતદ્વારા સંઘમાં આનંદની લહેર પેદા કરીને સમાપ્ત થાય છે.

ભગવાનના જન્મમહોત્સવથી માંડી દીક્ષા મહોત્સવ સુધીની આનંદ અને આશ્ચર્યદાયક વિગત પાંચમાં પ્રવચનમાં સાંભળવા મળે છે.

છઠ્ઠું પ્રવચન ભગવાને સહેલા હૃદયદ્રાવક ઉપસર્ગ, ભગવાનની સાધના, ભગવાનનું કેવળજ્ઞાન, ગણધરવાદ, ભગવાનની શિષ્યઆદિ વિવિધ સંપદા, ભગવાનનું નિર્વાણ અને ગૌતમસ્વામીને વિલાપ કરતાં કરતાં કેવળજ્ઞાન છત્યાદિ અત્યંત મહત્ત્વની હૃદયસ્પર્શી માહિતીથી ભરેલું છે. લગભગ આખા કલ્પસૂત્રમાં સહુથી વધારે મહત્ત્વ આ પ્રવચનનું હશે.

સાતમાં પ્રવચનમાં શ્રીપાર્શ્વનાથ, શ્રી નેમનાથ અને શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું ચરિત્ર અને જિનોની વચમાં આંતરાની બોધદાયક વાતો છે.

આઠમું પ્રવચન સ્થવિરાવલીનું છે. નવમાં પ્રવચનમાં સામાયારી છે. વર્તમાનમાં સંવત્સરીના દિવસે સામાયારીના પ્રવચનની જગ્યાએ શ્રી કલ્પસૂત્ર મૂળ (બારસાસૂત્ર) નું વાચન થાય છે.

કલ્પસૂત્ર કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. જેનું ફળ છે મોક્ષ, અને રસ છે આનંદ જ આનંદ. જે સૂત્રનું વર્ણન કેવળજ્ઞાનથી, હજારો જીભથી, સંપૂર્ણ આયુષ્યથી પણ કરવું શક્ય નથી, એવું પરમપવિત્ર કલ્પસૂત્ર એકવીશવાર શ્રદ્ધાની સાથે તેમજ બીજી બધી ઉચિત ધર્મક્રિયાની સાથે સાંભળવાથી સાત-આઠ ભવમાં નિશ્ચિત મોક્ષ થાય છે.

કલ્પસૂત્ર પર એમ તો ઘણી વૃત્તિ-ટીકા-રચનાઓ થઈ છે. તો પણ વર્તમાનમાં મહોપાધ્યાય **વિનય વિજયજી** રચિત સુબોધિકા ટીકા વિશેષ લોકપ્રિય અને પ્રચલિત છે. આ ટીકામાં મહોપાધ્યાયજીએ પ્રસંગાનુપ્રસંગ અનેક ઉપયોગી વિગતોનું વર્ણન રોચક શૈલીમાં કર્યું છે. અલંકારિક કાવ્યોથી સુશોભિત આ ટીકા સાચે જ મહોપાધ્યાયજીની જૈન શ્રુતસાહિત્યને વિશિષ્ટ ભેટ છે.

કલ્પસૂત્રના રચયિતા શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીને... નમન છે.

વંદન છે આગમગ્રંથોને પુસ્તકારુઢ કરનારા શ્રી દેવદ્વિગણી ક્ષમાશ્રમણને...

પ્રણામ છે આચાર્ય ભગવંતને, જેમણે કલ્પસૂત્રનો સંઘસમક્ષ વાચનનો આરંભ કરીને જૈનસંઘની પરંપરાને કલ્યાણભાગી બનાવી...

ધન્યવાદ છે ધ્રુવસેન રાજાને... જેના નિમિત્તથી સંઘને આ પવિત્રતમ ગ્રંથના શ્રવણનો અધિકાર પ્રાપ્ત થયો...

નમસ્કાર છે મહોપાધ્યાય... વિનય વિજયજીને, જેમણે સુબોધિકા નામની અદ્ભુત ટીકાગ્રંથની રચના કરી...

શ્રી જ્ઞાનવિમળસૂરિ મહારાજ તથા મુનિ માણેકવિજયવગેરે મહાત્માઓએ ભાસ-ઢાળિયા-સજ્જાય રચી બાળજીવોપર ઉપકાર કર્યા છે... તેથી તેમને પણ પ્રણામ વારંવાર...

... મનની વાત ...

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત દિવાકર ગચ્છાધિપતિશ્રી (આ. દે. શ્રી વિ. જયઘોષસૂરીશ્વરજી મ.) તરફથી મારાપર સૂચન આવ્યું કે પર્યુષણમાં સંઘને આરાધના કરાવવા ગયેલા (કે રહેલા) સાધુ વગેરે જેઓ કલ્પસૂત્ર વાંચી શકતા નથી, અથવા વાંચવું ફાવતું નથી, તેઓને પર્યુષણના ચોથાથી સાતમાં દિવસના પ્રવચનોમાં પડતી તકલીફ દૂર થાય, અને શ્રી સંઘને કલ્પસૂત્રના મુખ્ય પદાર્થોના શ્રવણનો લાભ મળે, એમાટે કલ્પસૂત્રના પદાર્થોને નજરમાં રાખી સરળ, રોચક શૈલીમાં પ્રવચનો તૈયાર કરો.

પૂજ્યશ્રીના સૂચનમુજબ કરવા હું સમર્થ છું કે નહીં, તેનો ઝાઝો વિચાર કર્યા વિના ‘શુભે યથાશક્તિ યતિતત્વ્યં’ એ ન્યાયે કલ્પસૂત્રના દરેક સૂત્રને નજરમાં રાખી અને સુબોધિકા ટીકા, જ્ઞાનવિમળસૂરિકૃત ભાસ વગેરેમાં આવતી વાતોને મહત્ત્વ આપી મેં આ વ્યાખ્યાનો તૈયાર કર્યા છે. આ કલ્પસૂત્રના અનુવાદ કે ભાવાનુવાદ રૂપ નથી, પણ એને કેન્દ્રમાં રાખી કરેલું ગુજરાતી લખાણમાત્ર છે. આ લખાણ રોચક થાય એ હેતુથી તે-તે સ્થળે કૌંસમાં પ્રસંગાનુપ્રસંગ કેટલીક વાતો લખી છે. વક્તા એનો ઉપયોગ કરી શકે, પણ એનું શ્રોતા આગળ વાંચન જરૂરી છે એમ નથી. છટ્ટા દિવસનું બપોરનું વ્યાખ્યાન ઘણું લાંબુ થઈ જતું હોવાથી વક્તા જો સવારના વ્યાખ્યાનમાં જ ભગવાનના ઉપસર્ગોનું વ્યાખ્યાન વાંચી જાય, તો બપોરે એટલી રાહત થઈ શકે. એ જ રીતે ત્રીજું અને ચોથું વ્યાખ્યાન સવારે વાંચી

લઈ માત્ર જન્મવાંચનનો ફકરો જ બાકી રાખવો. એ ફકરો સપનાઅંગેના કાર્યો પતી ગયા પછી છેલ્લે વાંચવો.

પૂજ્યપાદ પરમોપકારી વિદ્વદ્વર્ય ગુરુદેવશ્રી આ. દે.શ્રી. વિ. અભયશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજે આ સમગ્ર લખાણને સાધન્ત તપાસી આપીને અનહદ ઉપકાર કર્યો છે, અને ગ્રંથને સર્વમાન્ય ઉપાદેય બનાવ્યો છે. હૃદયસ્પર્શી પ્રસ્તાવના લખી આપી ઉપકારના મંદિરપર સોનાનો કળશ ચઢાવ્યો છે.

સ્વ. પૂજ્યપાદ ન્યાયવિશારદ સંવિગ્રહિરોમણિ ગચ્છાધિપતિ આ.દે. શ્રી. વિ. ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ, પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત દિવાકર ગચ્છાધિપતિશ્રી આ.દે.શ્રી. વિ. જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજ, સ્વ. પૂજ્યપાદ સહજાનંદી આ.દે. શ્રી. વિ. ધર્મજિતસૂરીશ્વરજી મહારાજ, સ્વ. પૂજ્યપાદ દક્ષિણમહારાષ્ટ્રપ્રભાવક આ. દે. શ્રી. વિ. જયશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ, પૂજ્યપાદ વિદ્વદ્વર્ય આ.દે.શ્રી. વિ. અભયશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ-આ સુગૃહીત નામધેય ગુરુપરંપરાના અપરંપાર અનુગ્રહથી આ ગ્રંથ રચાયો છે. આ ગ્રંથની જે કંઈ સાર્થકતા છે, તે આ પૂજ્યોને આભારી છે.

મુનિ શ્રી વિમલબોધિ વિ. મ., મુનિ શ્રી જ્ઞાનશેખર વિ. મ., મુનિ શ્રી ઓંકારશેખર વિ. મ., મુનિ શ્રી મંત્રશેખર વિ. મ. તથા મુનિ શ્રી ધ્યાનશેખર વિ. મ. નો સંપૂર્ણ સહકાર પ્રાપ્ત થયો છે.

આ રચનામાં મારી મતિમાંઘતાદિ દોષોથી જે કંઈ સ્ખલના રહી હશે, તેમાટે હું હાર્દિક મિચ્છામિ દુક્કડમ્ માંગુ છું.

આ ગ્રંથ દીર્ઘકાળમાટે અનેકાનેક ભવ્યાત્માઓને તીર્થકરોના પાંચ કલ્યાણકાદિની અર્થગંભીર વિગતોથી સમ્યગ્દર્શનાદિની પ્રાપ્તિ-શુદ્ધિ-વૃદ્ધિનું નિમિત્ત બને એવી પ્રભુને પ્રાર્થના.

શ્રી આદીશ્વરધામ, પોષ સુદ પાંચમ, સં. ૨૦૫૮

- અજિતશેખર વિજય

XV

... મહત્વની વાત ...

આમ તો માત્ર ગુજરાતી વ્યાખ્યાનોરૂપે જ આ ગ્રંથ બહાર પાડવાનો હતો. પણ કેટલાક મહાત્માઓની ભલામણ હતી કે ‘જો ઉપર કલ્પસૂત્ર મૂળ પણ આપવામાં આવે, તો અમને મૂળ સૂત્ર + વ્યાખ્યાન એમ બંને વાંચન અંગે સરળતા રહે’ તેથી માત્ર યોગવાહી સાધુ ભગવંતોને નજરમાં રાખી આ કલ્પસૂત્ર મૂળ + ગુજરાતી વ્યાખ્યાન એ રીતે પ્રકાશન કરવાનું વિચાર્યું છે. ઉપર કલ્પસૂત્ર મૂળ છે, અને નીચે ગુજરાતી વ્યાખ્યાન કલ્પસૂત્રના કયા સૂત્રને આધારે છે, તે ખ્યાલમાં રહે તે માટે ગુજરાતી વ્યાખ્યાનમાં પણ સૂત્ર નંબર આપ્યા છે. છતાં એ તો ખ્યાલમાં રાખવું જ કે તે તે સૂત્રને નજરમાં રાખીને ગુજરાતી લખાણ છે, તે તે સૂત્રનો શબ્દાનુવાદ કે ભાવાનુવાદ છે એમ સમજવું નહીં. શ્રી બોરિવલી જૈન શ્વે. મૂર્તિ તપગચ્છ સંઘે - શ્રી આદીશ્વર જૈન દેરાસર ટ્રસ્ટ, મંડપેશ્વર રોડ, બોરિવલી (પ.) આ પ્રકાશનમાં જ્ઞાનદ્રવ્યનો સદુપયોગ કરી લાભ લેવા બદલ ધન્યવાદપાત્ર છે.

- પં. અજિતશેખર વિ. ગંણિ

॥ શ્રી આદિનાથાય નમઃ ॥

॥ ઓ હીં શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ ॥

॥ શાસનપતિ ત્રિશલાનંદન પરમાત્મ શ્રી મહાવીર સ્વામિને નમઃ ॥

॥ સર્વલબ્ધિનિધાનાય શ્રીમતે ગૌતમ ગણધરાય નમો નમઃ ॥

॥ સિદ્ધાંત મહોદધિ સુવિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યમૂર્તિ આ.દે.શ્રીવિજય પ્રેમસૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ ન્યાયવિશારદ - ગીતાર્થમૂર્ધન્ય આ.દે.શ્રીવિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ સિદ્ધાંતદિવાકર સુવિશાલગચ્છાધિપતિ આ.દે.શ્રીવિજય જયઘોષસૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ કર્મસાહિત્યનિષ્ણાત સહજાનંદી આ.દે.શ્રીવિજય ધર્મજિતસૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ સૂરિમંત્રસમારાધક - દક્ષિણમહારાષ્ટ્રપ્રભાવક આ.દે.શ્રીવિજય જયશેખર સૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ સૂક્ષ્મતત્ત્વચિંતક - ન્યાયકુશાગ્રધી આ.દે.શ્રીવિજય અભયશેખરસૂરીશ્વરેભ્યો નમો નમઃ ॥

॥ ઐ નમઃ ॥

શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીએ રચેલા કલ્પસૂત્રપર મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય વિજય ગણિ એ રચેલી સુબોધિકા ટીકા તથા શ્રી જ્ઞાન વિમળ સૂરિએ રચેલા ભાસ (ઢાળિયાને) નજરમાં રાખી તૈયાર થયેલો પર્યુષણના ચોથા દિવસથી સાતમા દિવસ સુધી થતાં વ્યાખ્યાનોનો આ ગુરુદય ભવ્ય જીવોના કર્ણપટલે દિવ્યકુંડળની શોભા ધારણ કરો, અને હૈયે હીરાના હારની જેમ ઝગમગતો રહો...

ઓં અર્હ નમઃ। શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ। શ્રીગુરુભ્યો નમઃ। ઐં નમઃ।

આર્હન્ટ્યને નમસ્કાર, સર્વ તીર્થંકરોને નમસ્કાર, પંચ પરમેષ્ઠી ભગવંતોને નમસ્કાર, સંકળ ગણધરભગવંતોને નમસ્કાર, સમસ્ત ચૌદપૂર્વધરોને નમસ્કાર, પૂર્વાચાર્ય શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીને નમસ્કાર, મહોપાધ્યાય શ્રી વિનય વિજય ગણિવર મહારાજને નમસ્કાર.

• મંગલ •

મહોપાધ્યાય વિનયવિજયજી મહારાજે કેટલીક કાળજથી કૃતિઓ રચી છે, જેમ કે નવપદની શાશ્વતી ઓળીમાં શ્રદ્ધેયભાવે વંચાતો શ્રીપાળ રાજાનો રાસ, સાધુ-સાધ્વી ભગવંતોને સમસ્ત જૈન શ્રુતજ્ઞાનનો નીચોડ આપતો લોકપ્રકાશ, જુદા-જુદા રાગે ગાઈ ને અનિત્યાદિ ભાવનાઓથી ભાવિત કરતો સંસ્કૃતમાં શાંતસુધારસ ગ્રંથ, બીમારી વગેરે વખતે સમાધિ આપતું પુણ્યપ્રકાશનું સ્તવન...વગેરે...એમાં પણ શિરમોરના સ્થાને બિરાજે છે કલ્પસૂત્રપરની સુબોધિકા ટીકા. આ ટીકાનું મંગળ એટલું પ્રબળ હશે કે જેથી મોટે ભાગના પૂજ્ય સાધુ ભગવંતો એ ટીકાના આધારે જ કલ્પસૂત્રના વ્યાખ્યાનો કરે છે. તથા એ પછી થયેલી કલ્પસૂત્રપરની બીજી પ્રાયઃ બધી રચનાઓએ પણ એ ટીકાનો મુખ્ય સહારો લીધો છે. તેથી જ આ ગુજરાતી રચનાવખતે હું પણ એમાણે કરેલા મંગલનો જ

ગુજરાતીમાં અનુવાદ કરવારૂપે આ ગ્રંથનું મંગલ કરું છું.

પરમ કલ્યાણકારી શ્રી જગદીશ્વર અરિહંત પ્રભુને પ્રણામ કરીને હું કલ્પસૂત્ર પર બાળ જીવોને ઉપકારક બને એવી સુબોધિકા ટીકા રચું છું: ॥૧॥

જો કે કલ્પસૂત્રપર બુદ્ધિમાનોનો વર્ગ સમજી શકે એવી ઘણી ટીકાઓ છે, તો પણ મારો આ પ્રયત્ન અત્યંત અલ્પ બુદ્ધિવાળા જીવોને બોધદાયક બનવાદ્વારા ફળદાયક બનશે. ॥૨॥ જેમ કે.....

જો કે જગતની બધી વસ્તુઓ પર પ્રકાશ પાથરતાં સૂર્યકિરણો ઘણા છે, છતાં ભોંયરામાં રહેલાઓ માટે તો નાનો દીવો જ શીઘ્ર ઉપકારક બને છે. ॥૩॥ (મારી) આ ટીકામાં અર્થવિશેષનું વિવરણ નથી, અર્થસાધક યુક્તિઓ નથી, તેમ જ પદપાંડિત્ય પણ નથી. આ ટીકામાં બાળ જીવોના બોધમાટે માત્ર અર્થની વ્યાખ્યા જ કરાઈ છે. ॥૪॥

સ્થૂળબુદ્ધિવાળો હું આ ટીકા રચવા ઉદત થયો છું. પણ તેથી સજ્જનોમાટે હાસ્યાસ્પદ બનીશ નહીં, કેમ કે તેઓ જ ઉપદેશ આપે છે કે શુભ કાર્યમાં યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. ॥૫॥ (આમ હું મારી શક્તિમુજબ પ્રયત્ન કરું, એ એમના ઉપદેશને અનુસાર જ હોવાથી એમનામાટે હાસ્યાસ્પદ બનવાનો વારો નહીં આવે.)

(આ પર્વના દિવસોમાં કલ્પસૂત્રના શ્રવણનું મહત્ત્વ છે, એનું તાત્પર્ય એ છે કે બોલો ઓછું, ને હિતકર સાંભળો વધુ. બોલીને બગાડનારો બીજા સાથે આ ભવમાં અને આત્મામાટે અનંતભવમાં બગાડે છે, કેમ કે જીભ જ ન મળે, એનો અર્થ એકેન્દ્રિયભવ મળે. જૈન શાસનમાં આંખ-કાનનું મહત્ત્વ વધું છે, આંખને ગમે ત્યાં લઈ જનારો સ્તનને ગટરમાં નાંખે છે, ટીવી. વગેરે જોઈ વગર મફતના તીવ્ર પાપ બાંધે છે. એના બદલે ભગવાનને જોવામાં સ્થિર કરે, તો સ્તન સોનાની વીંટીમાં શોભે એવું થાય છે. પણ આંખથી વધુ મહત્ત્વના છે કાન. આપણને

વ્યા.
(૧)

પંચેન્દ્રિય તરીકે ઓળખાવનાર કાન કચરાપેટી નથી કે એમાં આખા ગામની હલકી વાતોનો કચરો ઠલવાયા કરે. એ તો જિનવાણીરૂપી રત્નોને સ્થાન આપતી તિજોરી છે. પારણામાં ગુલતાં મદાલસાના સંતાનોએ મદાલસાનું-શુદ્ધોસિ, બુદ્ધોસિ, હાલરું સાંભળીને યુવાનવયમાં જ સંન્યાસ સ્વીકારી લીધો. તેથી સહુ આંખ સ્થિર કરી અને કાન સરવા કરી બીજે મન ન મળે તેની કાળજી રાખી કલ્પસૂત્ર સાંભળો... એકવાર નારદ રાવણની શ્રી લંકામાં પહોંચ્યા... રાવણે ખોતાનું ઐશ્વર્ય બતાવવા નારદને અશ્વશાળા, આયુધશાળા, પાકશાળા, આભરણશાળા... વગેરે અનેક શાળાઓ બતાવી. બધું બતાવ્યા પછી નારદનો અભિપ્રાય પૂછ્યો. ત્યારે નારદે કહ્યું- હજી એક શાળા ખુટે છે કે જેના અભાવમાં બાકીની બધી શાળાઓની કંઈ કિંમત નથી. રાવણે પૂછ્યું- એ કઈ શાળા ? નારદે કહ્યું- આચારશાળા... એવી શાળા કે જ્યાં સદાચાર શીખવાડવામાં આવતા હોય... રાવણ આ સાંભળી છક થઈ ગયો... વાત એ છે કે સદાચાર વિના કશું શોભતું નથી. સદાચાર વિનાનો માનવ દાનવ છે, તો વેશથી સાધુ પણ સદાચાર વિનાનો હોય, તો શેતાન છે. તેથી જ આ પવિત્ર ગ્રંથના આરંભે જ સાધુના આચારોની વાત કરવામાં આવી છે, સાધુઓએ એ પાળવાના છે, અને શ્રાવકોએ એ સાંભળી એ આચારોના પાલનમાં સાધુઓને સહાયક થવાનું છે, તો સાથે એવી જિજ્ઞાસા પણ ઊભી કરવાની છે કે સાધુના આચારો આ છે કે જેનાથી સાધુ શોભે, તો અમારા એવા કયા આચારો છે કે જેના પાલનથી અમે શ્રાવક તરીકે શોભીએ...)

આ જૈનશાસનમાં પૂર્વે સાધુ-સાધ્વીજી ભગવંતો એક મહીનો રહી શકાય એવા જુદા-જુદા આઠ ક્ષેત્રોમાં ક્રમશઃ આઠ માસકલ્પ કરતા હતા. એ ક્રમે જ વિહાર કરતાં કરતાં છેલ્લે જે ચાતુર્માસ યોગ્ય ક્ષેત્ર આવે, ત્યાં ચાતુર્માસિકલ્પ કરતા હતા. આમ તેઓનો નવકલ્પવિહાર પ્રસિદ્ધ હતો.

પણ હવે ગુરુપરંપરાથી એવી વિધિ ચાલે છે કે ગુરુ ભગવંત જે ક્ષેત્રમાં ચોમાસું કરવાનો આદેશ આપે, ત્યાં સાધુઓ ચોમાસું કરે. આ રીતે ચોમાસું રહેલા સાધુઓ મંગલમાટે ચતુર્વિધ સંઘસમક્ષ પર્યુષણના છેલ્લા પાંચ દિવસમાં નવ વ્યાખ્યાન દ્વારા શ્રીકલ્પસૂત્રનું વાંચન કરે છે. આનંદપુર નામના નગરમાં પ્રથમવાર સંઘસમક્ષ કલ્પસૂત્રનું વાંચન થયું, ત્યારથી આ પરિપાટી ચાલી આવે છે. જો કે હાલ એવી પ્રથા છે કે ચોથાથી માંડી સાતમા દિવસ સુધીના ચાર દિવસના આઠ પ્રવચનોમાં આઠ વ્યાખ્યાન કરવા, અને સંવત્સરીને દિવસે સવારે મૂળ કલ્પસૂત્ર (=બારસાસૂત્ર) સંભળાવવું. આમ નવમાં સાધુ સામાયારીના વ્યાખ્યાનનું ખાસ

વિવેચન થતું દેખાતું નથી. આ કલ્પસૂત્રમાં 'કલ્પ' શબ્દ સાધુઓના આચારના અર્થમાં છે. આ આચાર દશ પ્રકારના છે.

આચેલુકકુ-દેસિય સિજજાયર રાયપિંડ કિઠકમ્મે; વય જિટ્ઠ પડિક્ક મણે માસં પજજોસણા કપ્પે... ॥૧॥

(૧) અચેલક કલ્પ (૨) ઔદેશિક કલ્પ (૩) શય્યાતર કલ્પ (૪) રાજપિંડ કલ્પ (૫) કૃતિકર્મ કલ્પ (૬) વ્રતકલ્પ (૭) જયેષ્ઠ કલ્પ (૮) પ્રતિકમણ કલ્પ (૯) માસ કલ્પ અને (૧૦) પર્યુષણા કલ્પ.

આ દસ કલ્પસંબંધી ચોવીસ તીર્થકરોના શાસનને અપેક્ષીને બે ભાગ સમજવાના છે. (૧) પ્રથમ અને અંતિમ તીર્થકરોના શાસનમાં એક સરખો સમાન આચાર હોય. અને (૨) બીજા ભગવાનથી માંડી ત્રેવીશમાં તીર્થકરસુધીના બાવીશ તીર્થકરોનો પરસ્પર એક સમાન આચાર હોય. આ જ આચાર મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુઓમાટે પણ સમજી લેવાનો. એમાં...

(૧) અચેલક કલ્પ :- વસ્ત્ર રહિતપણું. વસ્ત્રધારી સચેલક કહેવાય, જે વસ્ત્ર રહિત હોય, તે અચેલક કહેવાય. અચેલકપણું એટલે આચેલકય. એમાં તીર્થકરોને આશ્રયીને આ પ્રમાણે છે- જ્યારે કોઈ પણ તીર્થકર દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે, ત્યારે સૌધર્મેન્દ્ર લાખ સોના મહોરના મૂલ્યવાળું એક દેવદૂધ્ય તેમના ડાબા ખભે મુકે છે. એક સમયનો પણ પ્રમાદ નહીં કરતાં ભારંડ પંખી જેવા અપ્રમત્ત તીર્થકરોના ખભે એ વસ્ત્ર એમનું એમ પડ્યું રહે છે. પણ તેવા સ્વભાવાદિ કારણથી પ્રથમ તીર્થકર- શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન અને અંતિમ તીર્થકર શ્રી મહાવીર સ્વામીના ખભે એ વસ્ત્ર કંઈક અધિક એક વર્ષમાટે રહ્યું. પછી જતું રહ્યું. બાકીના તીર્થકરોના ખભે એ વસ્ત્ર નિર્વાણ સુધી રહ્યું છે. સાધુઓને આશ્રયીને શ્રી અજિતનાથથી માંડી શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સ્વભાવથી ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ

આ.
(૧)

સાધુઓમાં કેટલાક સાધુઓ વિવિધ વર્ણના અને મૂલ્યવાન વસ્ત્રો ધારણ કરે છે, તેઓ સચેલક છે. કેટલાક સાધુઓ જીર્ણ અને પ્રમાણોપેત શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરતાં હોવાથી તેઓ અચેલક ગણાય છે. આમ તે તીર્થના સાધુઓમાં આ આચાર અનિયત છે. (આ સાધુઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ હોવાથી વિવિધ પ્રકારના વસ્ત્રો ધારણ કરવાથી પણ મૂર્છા-આસક્તિ થતી નથી. ‘સંયમની સુરક્ષા હેતુ નિર્દોષ વસ્ત્ર ગ્રહણ કરવા’ આ જ લક્ષ્ય હોય છે. તેથી વિવિધ રંગી કે બહુમૂલ્ય વસ્ત્ર પણ જો નિર્દોષ મળે, અને પોતે આસક્તિ વગર વાપરી શકે તો તેઓને પરિભોગ-ધારણ કરવાની અનુજ્ઞા છે.)

પ્રથમ તીર્થકરના ઋજુ-જડ અને અંતિમ તીર્થકરના વક્ર-જડ સાધુઓ વસ્ત્રની મૂર્છા-આસક્તિ આદિમાં ન ફસાઈ જાય એમટે પ્રથમ અને અંતિમ તીર્થકરોના સાધુઓ માટે પ્રમાણોપેત અને જીર્ણપ્રાય-અલ્પમૂલ્યવાળા શ્વેત વસ્ત્રો જ ધારણ કરવાની નિયત આજ્ઞા છે. તેથી આવા વસ્ત્રધારી હોવાથી જ તેઓનો આચેલક્ય કલ્પ નિયત છે.

(હવે કોઈ શંકા કરે કે પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓ વસ્ત્ર ધારણ કરે છે તો તેઓ અચેલક કેમ કહેવાય? તેનો ઉત્તર એ છે કે તેમના વસ્ત્રો જીર્ણપ્રાય અને અલ્પ મૂલ્યવાળા હોવાથી અચેલક કહેવાય છે. કારણકે તુચ્છ અને જીર્ણપ્રાય વસ્ત્રો હોય, તો લોકોમાં અવસ્ત્રપણું પ્રસિદ્ધ છે. જેમ કે લોકો પાસે વસ્ત્ર હોય, તો પણ ધોબી, દરજી અથવા વણકરને કહે છે, કે અમને અમારા કપડા આપ, અમે કપડા વિનાના બેઠા છીએ. આ પ્રમાણે પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને વસ્ત્રો હોવા છતાં અચેલકપણું કહેલું છે. સંયમરક્ષા, લક્ષ્મી, ઠંડીમાં રક્ષણવગેરે હેતુથી સાધુને વસ્ત્રનો પરિભોગ બતાવ્યો છે. આવા સંયમોપકારક વસ્ત્રોના હોવામાત્રથી પરિગ્રહ નથી, પણ ‘આસક્તિ થવી’ એ પરિગ્રહ છે. વર્તમાનકાલીન અલ્પસત્ત્વવાળા સાધુઓને આવી આસક્તિ ન થાય, એ માટે જીર્ણ, અલ્પમૂલ્યવાળા, પ્રમાણોપેત, શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરવાના છે. એટલા માત્રથી તેઓ વસ્ત્રધારી બની જતાં નથી. શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને શીખવાડ્યું- જે ધનવાળો હોય, તે ધનવાન ગણાય. બીજે દિવસે એક વિદ્યાર્થીએ બીજા વિદ્યાર્થીમાટે ફરિયાદ કરતાં કહ્યું- હું ગરીબને મદદ કરવા જતો હતો, તો આણે મને અટકાવી કહ્યું- એ તો ધનવાન છે. શિક્ષકે એ વિદ્યાર્થીને પૂછ્યું- કેમ તું ગરીબને ધનવાન કહ્યો? એ વિદ્યાર્થીએ કહ્યું- આપે જ કહ્યું છે ને કે જેની પાસે ધન હોય, તે ધનવાન. એ ગરીબ પાસે પાંચ દસિયા (=દસ પૈસાના

વ્યા.
(૧)

સિક્કા) હતા... તેથી એ ધનવાન જ કહેવાયને ! વાત આ છે કે જેમ થોડું પરચૂરણ હોવામાત્રથી ધનવાન કહેવાતો નથી, એમ અલ્પમૂલ્યવાળા જીર્ણ વસ્ત્ર હોવામાત્રથી સચેલક ગણાતો નથી. તેથી શાંતિ, પવિત્રતા, મૈત્રી, નિર્મળજીવનના પ્રતિક સમાન સફેદ વસ્ત્ર પહેરનારા સાધુ અચેલક છે.)

(૨) ઔદેશિક કલ્પ :- આધાકર્મયુક્ત. કોઈ સાધુને નિમિત્તે અથવા કોઈ સાધુ સમુદાયને નિમિત્તે ભોજન-પાણી-સમારી અચિત્ત કરેલાં ફળ, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે તૈયાર કર્યા હોય; તે પહેલાં અને છેલ્લા જિનના સાધુઓમાં કોઈને પણ ન કલ્પે. જ્યારે વયલા બાવીશ સાધુઓને આશ્રયીને જે સાધુને ઉદેશીને અથવા જે સાધુ સમુદાયને ઉદેશીને બનાવ્યું હોય, તો તેઓને જ ન કલ્પે, પણ બીજા સાધુને અથવા બીજા સાધુ સમુદાયને કલ્પી શકે છે.

(૩) શય્યાતર કલ્પ :- વસતિનો માલિક. જે સ્થાને સાધુ ઉતર્યા હોય, તે જગ્યાનો માલિક. તેના આહાર-પાણી-ખાદિમ-સ્વાદિમ-વસ્ત્ર-પાત્ર-કંબલ-ઓઘો-સોય-અસ્તરો-નેરણી અને કાન કોતરણી આ બાર પ્રકારનો પિંડ બધા તીર્થંકરોના શાસનમાં બધા સાધુઓને કલ્પે નહિ, (કારણકે શય્યાતર જો સાધુઓ પ્રત્યે સદ્ભાવવાળો હોય, તો સાધુઓને પોતાના અતિથિ માની એમની ભક્તિથી ઉત્તમ ભોજન-પાણી વગેરેની વ્યવસ્થા કરે. અને તો સાધુને આધાકર્મ આદિ દોષો લાગે. અને જો એ શય્યાતર એવા સદ્ભાવવાળો ન હોય, તો એને એમ થઈ જાય, કે આ તો આંગળી આપતા પોંચુ પકડ્યું... આપણે રહેવા આપીએ, એટલે ભોજનવગેરેની પૂરી જવાબદારી આપણા ગળે વળગી. આમ સાધુદ્વેષ થાય, અને પછી ભવિષ્યમાં વસતિ મળવી દુર્લાભ બની જાય, કેમ કે લોકોમાં પણ આ વાત ફેલાઈ જાય. માટે સાધુઓ શય્યાતરનો પિંડ ન લે. તો શય્યાતરને શો લાભ ? શય્યાતરને સાધુ એની વસતિમાં-એના સ્થાનમાં સ્વાધ્યાય-જાપ-ધ્યાન-વૈયાવચ્ચ વગેરે જે કરે, એ બધામાં સહાયક બનવાનો લાભ મળે. તેથી જ જે શય્યા આપવાદ્વારા સંસારને તરી જાય, તે શય્યાતર એમ કહેવાય છે.

જે સ્થાનમાં સાધુ રાતના ચાર પહોર જાગતા રહે અને સવારનું પ્રતિક્રમણ બીજે સ્થાને કરે, તો તે સ્થાનનો માલિક શય્યાતર કહેવાય નહીં. પણ જ્યાં સવારનું પ્રતિક્રમણ કર્યું, એ શય્યાતર ગણાય. જો સાધુ ત્યાં નિદ્રા લે, અને સવારે પ્રતિક્રમણ બીજે કરે, તો જ્યાં નિદ્રા લીધી એ સ્થાનનો માલિક અને જ્યાં સવારનું પ્રતિક્રમણ કર્યું, એ સ્થાનનો માલિક બંને શય્યાતર બને.)

વ્યા.
(૧)

શય્યાતરના પણ તૃણ (ઘાસ)-માટીનું ઢેકું-પેશાબ કરવાની કુંડી-પાટલો-પાટ-પાટિયું-શય્યા-સંધારો-લેપ આદિ વસ્તુ અને ચારિત્રની ઇચ્છાવાળો ઉપધિસહિત શિષ્ય-આટલું સાધુઓને કલ્પે છે.

(૪) રાજપિંડ કલ્પ :- જે રાજા હોય, તેના આહાર-પાણી-ખાદિમ-સ્વાદિમ-વસ્ત્ર-પાત્ર-કંબલ અને રજોહરણ એ આઠ પ્રકારનો પિંડ પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુને કલ્પે નહિ, (કારણકે રાજાના મહેલમાં જતાં આવતાં સાધુને ખોટી થવું પડે તો સ્વાધ્યાય-ધ્યાનમાં વ્યાધાત થાય. ત્યાં પ્રવેશતા-નીકળતા સામંતો વગેરે સાધુને અમંગલિક માને તો અપમાન કરે, શરીરને ઈજા વગેરે પણ કરે. તથા સ્વરૂપવતી સ્ત્રીઓ-હાથી-ઘોડા વગેરે જોઈ સાધુનું મન ચલિત થાય. વળી 'સાધુઓ માલ-મલીદા ઉડાવે છે' ઇત્યાદિરૂપે લોકોમાં નિંદા થાય, ઇત્યાદિ ઘણાં દોષોનો સંભવ છે. જ્યારે કલિકાળ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ કાળધર્મ પામ્યા, ત્યારે કુમારપાળ રાજા આઘાતથી સતત રડવા માંડ્યા. અધિકારીવર્ગ વગેરે આશ્વાસન આપી વસ્તુ પરિણતિ ને સમજી સ્વસ્થ રહેવા ખૂબ સમજાવે છે, ત્યારે કુમારપાળરાજા કહે છે - પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રીના પડેલા વિરહનો ઘા તો કદી રુઝાવાનો નથી. એ પણ જાણું છું કે આ એક નિશ્ચિત ભાવી છે, એમાં ફેરફાર કરવો તીર્થકરમાટે પણ શક્ય નથી. પણ મને જે સખત આઘાત લાગ્યો છે, તે મારા રાજ્યમોહ પર અને ગુરુભક્ત હોવાના દંભ પર છે. મને ખબર હતી કે મારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને રાજપિંડ કલ્પતો નથી, તો પણ મેં મૂઢે રાજ્યમોહથી રાજ્યનો ત્યાગ કર્યો નહીં... તેથી હું તો એ ગરીબથી પણ ગરીબ છું કે જેઓને પાત્રામાં વહોરાવવાનો લાભ મળ્યો છે. હું તો એ લાભથી ચ વંચિત રહી ગયો ! હું કેવો કંગાલ કે મારા જ પરમઉપકારી ગુરુદેવના પાત્રામાં મારા અન્નનો એક કોળિયો પણ ગયો નહીં. બસ આ વાત પર હું રોઈ રહ્યો છું) જ્યારે બાવીશ જિનના સાધુઓને રાજપિંડ કલ્પી શકે છે. કારણકે તેઓ ઋજુ = સરલ અને પ્રાજ્ઞ = બુદ્ધિશાળી હોય છે.

(૫) કૃતિકર્મ કલ્પ :- વંદન બે પ્રકારે (૧) અભ્યુત્થાન અને (૨) દ્વાદશાવર્ત. બધા જિનના સાધુઓ દીક્ષાપર્યાયના ક્રમથી પરસ્પર વંદન કરે. પૂર્વકાળના ચક્રવર્તી સાધુ પણ પોતાનાથી દીક્ષાપર્યાયમાં મોટા સામાન્ય સાધુ ને વંદન કરે. પરંતુ સાધ્વી ઘણાં વર્ષોના દીક્ષા પર્યાયવાળી હોય, તો પણ આજના દીક્ષિત સાધુને વંદન કરે, કારણકે તીર્થકર પરમાત્માઓનું શાસન પુરુષ પ્રધાન હોય છે. (ઉપદેશમાળામાં પ્રસંગ આવે છે કે એક સામાન્ય માણસે આર્યા ચંદનબાળાના પ્રેરણા-પ્રભાવથી દીક્ષા

વ્યા.
(૧)

લીધી. દીક્ષાના દિવસે પોતાનાથી મોટા બધા સાધુઓને વંદન કર્યા, ત્યારે મનમાં એવી અધૃતિ થઇ કે ‘મારે બધાને વંદન કરવાના, મને કોઈ વંદન કરે નહીં.’ એ વખતે ૩૬૦૦૦ શિષ્યાઓના ગુરુણી ચિર દીક્ષિત ચંદનબાળા સાધ્વીએ એમનો વંદનાદિ વિનય કર્યો. તે વખતે આવા મોટા પ્રભાવક અને ઉપકારી સાધ્વી પણ મને વંદન કરે છે, એ ભાવથી તેઓની અધૃતિ દૂર થઈ, ને દીક્ષામાં સ્થિર થયા.)

(૬) વ્રત કલ્પ :- મહાવ્રત. પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને પાંચ મહાવ્રતો હોય છે. જ્યારે વચલા બાવીશ જિનના સાધુઓને ચાર મહાવ્રતો હોય છે. તેઓને મૈથુનવિરમણ નામના મહાવ્રતનો સમાવેશ અપરિગ્રહ મહાવ્રતમાં જ થઈ જાય છે. (તેઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ હોવાથી જાણે છે કે-શ્રી પણ પરિગ્રહ જ છે. તેથી પરિગ્રહનું પરચખાણ કરવાથી શ્રીઅંગે પણ પરચખાણ આવી જ જાય છે. પ્રથમ-ચરમ જિનના સાધુઓ આ પ્રકારે જ્ઞાનવાળા ન હોવાથી તેઓમાટે બ્રહ્મચર્ય મહાવ્રત પણ અલગ છે, તેથી તેઓને પાંચ મહાવ્રત છે.)

(૭) જયેષ્ઠ કલ્પ :- મોટા નાનાપણાનો વ્યવહાર. પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓમાં વડી દીક્ષાથી મોટા-નાનાનો વ્યવહાર થાય છે. જ્યારે બાવીશ જિનના સાધુઓને અતિચારરહિત ચારિત્ર હોવાથી દીક્ષાના દિવસથી મોટા નાનાનો વ્યવહાર થાય છે. (પિતા અને પુત્ર, રાજા અને પ્રધાન, શેઠ અને વાણોતર, માતા અને દીકરી, રાણી અને દાસી વગેરે સાથે દીક્ષા લે, તો વડી દીક્ષા માટેના દસવૈકાલિકના ચોથા અધ્યયન સુધીના યોગોદ્ભવન સાથે કરે. અને પિતાવગેરેને મોટા કરે. કદાચ પિતાવગેરે થોડા મોડા તૈયાર થાય એમ હોય, તો પુત્ર વગેરેની પણ વડી દીક્ષા મોડી કરવી. કદાચ પુત્ર વિશિષ્ટ પ્રજ્ઞાથી યુક્ત હોય, અને વિલંબ કરવામાં તેવી પ્રજ્ઞા વિનાના બીજા મોટા થઈ જતાં હોય, તો પિતા-રાજા વગેરે ને સમજાવવા કે પુત્ર વગેરેના ગૌરવમાં તમારું જ ગૌરવ છે. જો તેઓ હા પાડે, તો પુત્ર આદિને મોટા તરીકે સ્થાપવા. ના કહે, તો તેમ કરવું નહિ. કેમ આમ ? તો પિતા વગેરેએ સંસારી અવસ્થામાં પુત્ર વગેરેના માનનીય-પૂજનીય તરીકેનું સ્થાન ભોગવ્યું હોય છે. તેથી વડી દીક્ષા પછી પુત્ર વગેરે મોટા થઈ જાય, તો તેઓને અપ્રીતિ થવાનો સંભવ છે. બાહુબળીના દૃષ્ટાંતમાં દેખાય છે કે બાહુબળીએ ભરત ચક્રવર્તી સાથેના યુદ્ધમાં જીતવા છતાં વૈરાગ્ય પામી દીક્ષા લીધી. પણ પછી પોતાના નાનાભાઈઓએ વહેલી દીક્ષા લીધી હોવાથી ‘હમણાં ભગવાનપાસે

વ્યા.
(૧)

જઘશ, તો મારે નાના ભાઈઓને વંદન કરવા પડશે. કેવળજ્ઞાન મેળવીને જ જાઉં, એટલે કેવળીઓને પરસ્પર વંદનવ્યવહાર ન હોવાથી અને કેવળીઓને કોઈને વંદન કરવાના ન હોવાથી નાના ભાઈઓને વંદન કરવું નહીં પડે !’ આ અભિમાનયુક્ત વિચારના કારણે એક વર્ષ સુધી ત્યાં જ કાઉસગ્ગ-ધ્યાનમાં રહ્યા, પણ પ્રભુ પાસે ગયા નહીં. છેવટે પ્રભુએ મોકલેલા બ્રાહ્મી-સુંદરી સાધ્વીઓથી પ્રતિબોધ પામી માન મુકી નાના ભાઈઓને વંદન કરવાનું નક્કી કર્યું, તો તરત કેવળજ્ઞાન થયું ! આમ સંસારી અવસ્થાના નાના-મોટાના વ્યવહારની અસર હજી સાધના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશેલા સાધકોને થવાની પૂરી સંભાવના છે. એટલા માત્રથી તેઓ સાધનાનો માર્ગ છોડી દે કે સતત દુધ્યાન કરે એવું ન થાય, એમટે આ વ્યવસ્થા છે. આમે ચારે ગતિમાં માનવોને માન વધુ સતાવે છે. પુત્રે દુકાનમાં કામ બરાબર નહીં કરતા એક કર્મચારીને બરતરફ કર્યો. બહારગામથી પાછા ફરેલા બાપને આની ખબર પડી. એણે કર્મચારીને ફરીથી કામ પર લીધો. અને બીજે દિવસે બરતરફ કર્યો. કર્મચારીએ રોષપૂર્વક પૂછ્યું- મને તમારા દીકરાએ કાઢી જ મુકેલો. તમે ફરી નોકરીએ રાખી ફરીથી કાઢી મુકી મારી કુર મજાક કેમ કરી ? તો બાપે કહ્યું- એ તો પુત્રને ખબર પડે કે કોને રાખવો ને કોને કાઢવો એ અધિકાર મારો છે, એનો નહીં !)

(૮) પ્રતિક્રમણ કલ્પ :- પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓએ દોષ લાગે કે ન લાગે, તો પણ સવાર સાંજ બન્ને વખત પ્રતિક્રમણ અવશ્ય કરવું. બાવીશ જિનના સાધુઓ અતિયાર લાગે, તો જ પ્રતિક્રમણ કરે, બાકી નહીં. અને તેઓ અતિયારના કારણે પ્રતિક્રમણ કરે, તો દેવસી અને રાઇ બે જ પ્રતિક્રમણ કરવાના હોય છે. જ્યારે પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને દેવસી-રાઇ-પક્ષી-ચોમાસી અને સંવત્સરી પ્રતિક્રમણ હોય છે.

(૯) માસ કલ્પ :- પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને એક સ્થાને વધારેમાં વધારે એક માસ રહેવું કલ્પે (કારણકે એથી વધારે વખત રહે, તો સ્થાન-શ્રાવકો વગેરે પ્રત્યે રાગ, શ્રાવકોમાં સદ્ભાવ ન રહે તો લઘુતા થાય છત્યાદિ દોષો ઊભા થાય છે. દુષ્કાલ-અશક્તિ-રોગ આદિના કારણે અધિક રહેવું પડે, તો પણ બીજા પરામાં જાય, બીજા મહોલામાં જાય, બીજા ઉપાશ્રયમાં જાય, છેવટે એ જ ઉપાશ્રયમાં પણ ખૂણા બદલીને પણ પ્રભુની માસકલ્પની આજ્ઞાનું સત્યાપન કરે (= યથાશક્તિ પાલન કરે.) દેખાય છે કે પ્રતિક્રમણ જેવી એકાદ કલાકની ક્રિયામાં પણ રોજ જે સ્થાને બેસતા હોય, ત્યાં કોક બીજો પહેલા આવીને બેસી ગયો હોય, તો એને ઉઠાડે નહીં તો પણ મનમાં એમ થઈ જાય કે ‘આ મારી જગ્યાએ બેસી ગયા.’ આમ

આપણામાં સ્થાનાદિ મમત્વ વિશેષ હોવાથી એ મમત્વમાં ફસાઈ ને મમત્વ છોડવા લીધેલી દીક્ષાને નિષ્ફળ ન કરે એમાટે આ કલ્પ જરૂરી બતાવ્યો છે.) બાવીશ જિનના સાધુઓને માસકલ્પ નિયત નથી. તેઓ તો એક સ્થાને દેશોન પૂર્વકોડ વર્ષ સુધી પણ રહે, અથવા કારણ આવી પડે, તો મહીનો પૂરો થતાં પહેલા જ વિહાર પણ કરી જાય.

(૧૦) પર્યુષણ કલ્પ :- પરિ-સામસ્ત્યેન વસનં પર્યુષણં. પર્યુષણા શબ્દના બે અર્થ છે. (૧) ‘સમસ્તરૂપે રહેવું’ એટલે કે સાધુઓએ ચોમાસુ કરવું. અને (૨) વાર્ષિક પર્વ. આમાં વાર્ષિક પર્વ પૂર્વે ભાદરવા સુદ પાંચમના હતું. કાલિક સૂરિએ ભાદરવા સુદ ચોથે આ પર્વ કર્યા પછી હવે ભાદરવા સુદ ચોથના સંવત્સરી-વાર્ષિક પર્વ આરાધાય છે. પર્યુષણના આઠ દિવસમાં પ્રથમ સાત દિવસ તૈયારીના છે, વાર્ષિક પર્વરૂપ ખરી પર્યુષણા સંવત્સરીના દિવસે છે. (સાધુઓના ચોમાસારૂપ પર્યુષણ પણ બે પ્રકારે (૧) જઘન્ય (૨) ઉત્કૃષ્ટ. સંવત્સરી પ્રતિક્રમણથી શરુ કરી કાર્તિક ચોમાસી સુધી સીત્તેર દિવસ રહેવું, તે જઘન્ય . અને અષાઢ સુદ ચૌદસથી કાર્તિક ચોમાસી સુધી રહેવું એ ઉત્કૃષ્ટ પર્યુષણા કલ્પ. આ બન્ને નિરાલંબને સ્થવિરકલ્પીને હોય છે. અર્થાત્ તેવા વિશેષ કારણ ન હોય, તો આ પ્રમાણે સમજવું. તેવા વિશેષ કારણમાં (=સાલંબનમાં) તો ચોમાસા પહેલાના અને ચોમાસા પછીના મહીના સહિત છ માસ પણ થાય. જિનકલ્પીને તો ઉત્કૃષ્ટ નિરાલંબન પર્યુષણા કલ્પ હોય છે.) આ કલ્પ પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓ અવશ્ય કરે. બાવીશ જિનના સાધુઓને અનિયત છે.

આ દશે કલ્પો પહેલા અને છેલ્લા જિનના સાધુઓને નિયત છે. વચલા બાવીશ જિનના સાધુઓને શય્યાતર-ચાર વ્રત-જયેષ્ઠ અને કૃતિકર્મ આ ચાર કલ્પ નિયત અને આચેલક્ય-ઔદેશિક-પ્રતિક્રમણ-રાજપિંડ-માસકલ્પ અને પર્યુષણાકલ્પ અનિયત છે. આ ભેદ પડ્યા તેમાં જીવવિશેષ કારણ છે. ઋષભદેવના તીર્થકાળવખતે જીવો સરલ સ્વભાવી હોવા છતાં જડ હતા, માટે તેમને ધર્મનું જ્ઞાન દુર્લભ હતું. શ્રી મહાવીર સ્વામીના તીર્થના કાળે જીવો વક્ અને જડ છે. તેથી તેઓને ધર્મનું પાલન દુષ્કર છે. જ્યારે બાવીશ જિનના સાધુઓ સરલ સ્વભાવી અને પ્રાજ્ઞ હતા. આથી તેઓને ધર્મનું જ્ઞાન અને ધર્મનું પાલન-બંને સહેલાં હતા.

આ વાત દૃષ્ટાંતોથી બતાવે છે.

પહેલા જિનના કેટલાક સાધુઓ (સ્થંડિલાદિમાટે) બહાર ગયા પછી ઉપાશ્રયમાં ગુરુપાસે આવ્યા. ગુરુએ પૂછ્યું - હે મુનિઓ ! તમને આટલો બધો સમય ક્યાં થયો ? ત્યારે પ્રકૃતિથી સરળ હોવાથી તેઓએ કહ્યું - હે સ્વામી ! અમે નાચ કરતા એક નટને જોવા રોકાયા હતા. ગુરુએ કહ્યું - એવી રીતે નટને જોવો સાધુને કલ્પે નહીં ! તેઓએ કહ્યું - બહું સારું. હવેથી નટનો ખેલ જોઈશું નહીં ! એમ કહી વાત અંગીકાર કરી. વળી એક દિવસ એ જ સાધુઓ બહારથી ઘણા મોડા ઉપાશ્રયે આવ્યા ! ગુરુએ આગળની જેમ પૂછવાથી તેઓએ કહ્યું - હે સ્વામી ! અમે નાચતી એક નટીને જોવા રોકાયા હતા. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું - મહાનુભાવો ! તમને તે દિવસે નટને જોવાની ના કહી હતી. તેથી નટીને જોવાનો તો ચોક્કસ નિષેધ જ સમજવો જોઈએ. ત્યારે શિષ્યોએ કહ્યું - હે પ્રભુ ! અમે એ વાત જાણતા ન હોતા. હવે ફરીથી તેમ નહીં કરીએ ! અહીં તેઓ જડ હોવાથી એમ ન જાણ્યું કે ગુરુએ નટનો નિષેધ કર્યો, તેમાં નટીનો નિષેધ હોય જ. પણ સરળ હોવાથી સરલ ઉત્તર આપ્યો. પહેલું દૃષ્ટાંત.

હવે બીજું દૃષ્ટાંત :- કોંકણ દેશની કોઈ વ્યક્તિએ ઘડપણમાં દીક્ષા લીધી. એક વખત ઇરિયાવહીના કાઉસસગમાં તે ઘણો કાળ સુધી સ્થિર રહ્યો. તેણે કાઉસસગ પાર્યો, ત્યારે ગુરુએ પૂછ્યું - તમે આટલા બધા લાંબા કાઉસસગમાં શું ચિંતવ્યું ? તેણે કહ્યું - હે સ્વામી ! મેં તેમાં જીવદયા ચિંતવી. ગુરુએ પૂછ્યું - તમે શી રીતે જીવદયા ચિંતવી ? તેણે કહ્યું - પહેલા જ્યારે હું ગૃહવાસમાં હતો, ત્યારે હું ખેતરમાંથી નકામા વૃક્ષ વગેરે કાઢી નાંખી ખેતરને સારી રીતે ખેડીને ધાન્ય વાવતો હતો. તેથી ઘણું ધાન્ય ઉગતું હતું. પણ હવે મારા પુત્રો નિશ્ચિંત અને પ્રમાદી થઈને જો નકામા વૃક્ષ વગેરેને ખેતરમાંથી નહીં કાઢે તથા ખેતરને સારી રીતે ખેડશે નહીં, તો ધાન્ય નહીં ઉગવાથી તે બિચારાઓના શા હાલ થશે ? ઇત્યાદિ વિચાર્યું. આમ સ્વભાવથી ઋજુ-સરળ હોવાથી પોતાનો અભિપ્રાય કશું છુપાવ્યા વિના કહી

વ્યા.
(૧)

દીધો. ગુરુ મહારાજે કહ્યું - હે મહાનુભાવ ! આ તમે જીવદયા ચિંતવી ન કહેવાય. પણ ઘણા જીવોની વિરાધના થાય એવી વિચારણા હોવાથી તમે દુધ્યાન કર્યું. આમ ચિંતવવું સાધુને કલ્પે નહીં. આ રીતે ગુરુ મહારાજના કહેવાથી તેણે તરત જ ભૂલ સ્વીકારી લઈ મિચ્છામિ દુક્કડં દીધું. અહીં જડ હોવાથી ખ્યાલ ન આવ્યો કે આ જીવહિંસા છે. અને સરળ હોવાથી જે ચિંતવ્યું, તે ગુરુને કહ્યું -અને ભૂલ તરત સ્વીકારી લીધી. આ બીજું દૃષ્ટાંત.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના શાસનના સાધુઓની વક્તા અને જડતાના બે દૃષ્ટાંતો.

કેટલાક સાધુઓ નટને નાયતો જોઈ વિલંબે ગુરુ પાસે આવ્યા. ગુરુએ પૂછ્યું અને નટ જોવાનો નિષેધ કર્યો. વળી એક દિવસ જડ હોવાથી નટના નિષેધમાં નટીનો નિષેધ નહીં સમજવાથી નાયતી નટીને જોઈને વિલંબથી ગુરુપાસે આવ્યા. ગુરુએ પૂછ્યું ત્યારે પોતાના વક્તવ્યભાવથી જુદા ઉત્તરો દેવા લાગ્યા. પછી ગુરુએ ઘણું પૂછવાથી સત્ય વાત કહી. ગુરુ તેમને ઠપકો દેવા લાગ્યા, ત્યારે ઉલટા તેઓ ગુરુને ઠપકો દેવા લાગ્યા કે-તમોએ તે દિવસે અમને નટ જોવાનો નિષેધ કર્યો, ત્યારે જ નટી જોવાનો પણ નિષેધ શા માટે કર્યો નહીં ? માટે આ દોષ તમારો જ છે. અમે શું જાણીએ ? એમ વક્તાથી ઉત્તર આપ્યો. પહેલું દૃષ્ટાંત.

કોઈ એક વેપારીનો પુત્ર દુર્વિનીત વક્ત અને જડ હતો. તે વારંવાર વડીલોની સામે બોલતો અને ઉદ્વેગ જવાબ આપતો. તેથી તેના પિતા તેને વારંવાર ટોકતા અને શિખામણ આપતા કે - મા બાપ વગેરે વડીલોની સામે ન બોલવું. આ છોકરો વક્ત હોવાથી એણે પિતાની આ વાતને મનમાં વક્તરૂપે ધારી રાખી. એક દિવસ ઘરના બધા માણસો બહાર ગયા હતા, ત્યારે તેણે વિચાર્યું - વારંવાર શિખામણ આપતા પિતાને આજે તો હું બરાબર શિક્ષા આપું ! એમ વિચાર કરી ઘરનાં બારણાં અંદરથી બંધ કરી પોતે અંદર ભરાઈ રહ્યો. પછી તેના પિતા વગેરે આવ્યા બાદ તેઓએ બારણું ઉઘાડવા ઘણી બુમો પાડી. છતાં તેણે કાંઈ જવાબ પણ આપ્યો નહીં અને બારણાં પણ ઉઘાડ્યા નહીં ! પછી તેના પિતા ભીંત ઓળંગીને જ્યારે અંદર ગયા ત્યારે પુત્રને હસતો જોઈ ઠપકો આપ્યો, ત્યારે તે કહેવા લાગ્યો - તમે જ મને

વ્યા.
(૧)

કહ્યું છે કે વડીલોને સામો ઉત્તર ન દેવો. આ બીજું દૃષ્ટાંત. (જડ હોવાથી વાતનો સીધો મર્મ જાણવો નહીં, ને વક્ર હોવાથી ખોટા કુતર્કો કરવા, ખોટા બહાનાઓ કાઢવા, ખોટું તાત્પર્ય પકડવું... એ વર્તમાનકાળના જીવોનું લક્ષણ છે. ડોક્ટરે હાર્ટએટેકના દર્દીને દાદરો ચઢવાની ના પાડી, તો એ પાછપ પકડીને ચડ-ઉતર કરવા માંડ્યો. માએ બસમાં બેસતા પહેલા પુત્રને કહ્યું- કેળાની છાલ ગમે ત્યાં નાંખતો નહીં. પછી નીચે ઉતરતા પૂછ્યું - કેળા ખાધા પછી છાલનું શું કર્યું? પુત્રે કહ્યું - મેં ગમે ત્યાં નથી નાંખી. બાજુમાં બેઠેલા એક ભાઈના ખીસામાં છુપી રીતે મુકી દીધી છે !! શેઠાણીએ નોકરને કોથમીર, મરચા, લીંબુ, શાક વગેરે લાવવા મોકલ્યો. એ અક્કલનો ઓથમીર પહેલા કોથમીર લઈ આવ્યો, પછી મરચા લેવા ગયો, એમ વારાફરતી બધું લેવા ગયો. ત્યારે શેઠાણીએ કહ્યું - એમ વારે ઘડિયે ફેરા નહીં ખાવાના... એક કામમાં બધા કામ પતાવવાના. એક વાર બન્યું એવું કે શેઠની તબિયત બગડી. શેઠાણીએ કહ્યું - શેઠની તબિયત સારી નથી, તમે ડોક્ટરને બોલાવી લાવો. નોકર ડોક્ટરને બોલાવવા ગયો... થોડી વારમાં તો ઠાઠડીનો સામાન લઈ એક ભાઈ આવ્યો... એની પાછળ સગાઓ છાતી કુટતા - કુટતા આવવા માંડ્યા. શેઠાણી તો છક થઈ ગઈ. બધાને પૂછ્યું. તો બધાએ કહ્યું - કેમ તમારો નોકર કહી ગયો ને કે શેઠ મરી ગયા ! શેઠાણી સ્તબ્ધ... ત્યાં તો નોકર ડોક્ટરને લઈને આવ્યો. શેઠાણીએ નોકરને તતડાવતા પૂછ્યું - શું તે બધાને શેઠના મોતના સમાચાર આપ્યા ? નોકરે કહ્યું - હા. શેઠાણીએ ગુસ્સાથી પૂછ્યું - કેમ ? તને આવું ખોટું ડહાપણ ચલાવવાનું કોણે કહેલું ? નોકરે સ્વબચાવમાં કહ્યું - તમે તો કહેલું - એક કામમાં બધા કામ પતાવવાના. તેથી તો શેઠમાટે ડોક્ટર બોલાવવા ગયો, ત્યારે મેં વિચાર્યું, હવે શેઠ મરવાના, તો ભેગા ભેગા ઠાઠડીવાળાને અને સગાઓને પણ મોતના સમાચાર આપતો આવું, એટલે એક ફેરામાં જ બધું પતી જાય !!

આપણે બધા પણ આવી વક્તાઓથી ભરેલા છીએ; તિથિએ લીલોતરી ત્યાગ કરવાની વાત કરી, તો લીલોતરી ત્યાગ શા માટે ? એ તાત્પર્ય ન સમજવાથી એ લીલોતરી ત્યાગ, તો ફળ ચાલુ ! ફૂટ ક્યાં લીલોતરી છે !! મહોત્સવમાં રાત્રે જમાડવાનું ચાલુ હતું... પૂછ્યું - કેમ અત્યારના જમાડો છો ? તો જવાબ મળ્યો-સાહેબ ! આપ જ ઉપદેશ આપો છો કે સાધર્મિક પધારે, તો સાધર્મિક ભક્તિ તો કરવી જ જોઈએ... અમે સાધર્મિક ભક્તિ કરીએ છીએ ! એક ભાઈને જ્ઞાનપૂજન કરવા કહ્યું. તો એણે પોતે મૂકેલી રૂપિયાની નોટપર વાસક્ષેપ નાંખવા માંડ્યો. મુનિરાજે કહ્યું- ભલા ભાઈ ! રૂપિયાપૂજન નહીં, આ જ્ઞાનની પ્રતનું પૂજન કરો; એ ભાઈએ કહ્યું- સાહેબ ! રૂપિયાપર પણ લખ્યું જ છે ને ! આ તો બે પૂજન સાથે થઈ જાય, જ્ઞાનપૂજન ભેગું લક્ષ્મીપૂજન !

સાધુ કહે કે થયેલી દરેક ભૂલનું મિચ્છામિ દુક્કડં માંગી પ્રાયશ્ચિત કરી લો, તો કહેશે - સાહેબ ! અમારી ભૂલ થઈ જ નથી. ભૂલ તો પેલાની છે. એક માણસપર પડોશીની મોટર ચોરવાનો આરોપ આવ્યો. એણે કોર્ટમાં જજને કહ્યું - આ લોકો ખોટા મારી પાછળ પડી મને હેરાન કરે છે. મને ચોરી કરવાનો કોઈ આશય જ ન હતો. એમ તો હું સફ્ફન છું. આ તો મારે નવી કાર લેવી છે, તો એ પહેલા પડોશીની કાર લઈ હું એ ચકાસી લેવા માંગતો હતો કે મને બરાબર ચલાવતા આવડે છે ને ! અકસ્માત તો નહીં થાયને !! આ સંવત્સરી પહેલા મિચ્છામિ દુક્કડં કરી લઈ વેરનાશ અને મૈત્રીની વાતો સાંભળી તમે જેઓની સાથે બગડ્યું જ નથી, એવા મિત્રોવગેરેને સુંદર લખાણવાળા સુંદર કાર્ડ મોકલી ક્ષમા કરી લીધાનો સંતોષ માનો છો, પણ જેની સાથે ખરેખર બગડ્યું છે, એની તો ક્ષમા માંગતા જ નથી. ઉપરથી એમ વિચારો છો કે ભૂલ એની છે, તો ક્ષમા એ માંગે, મારે શું કામ માંગવાની ? આ બધું આજની જડ- વક્તાના સૂચક છે.)

બાવીશ તીર્થકરોના સાધુઓ ઋજુ અને પ્રાજ્ઞ હતાં, તેનું દૃષ્ટાંત...

કેટલાક સાધુઓ નટને જોઈને ઘણા વખત પછી આવવાથી ગુરુએ પૂછ્યું, ત્યારે તેઓએ જે હકીકત હતી, તે યથાસ્થિત કહી દીધી. ગુરુએ નટનો નાય જોવાનો નિષેધ કર્યો. પછી એક દિવસ જ્યારે બહાર ગયા, ત્યારે નટીને નાયતી જોઈ પ્રાજ્ઞ હોવાથી વિચાર કરવા લાગ્યા - રાગ થવાનું કારણ હોવાથી ગુરુમહારાજે નટ જોવાનો આપણને નિષેધ કર્યો છે. ત્યારે નટીનો તો અત્યંત રાગનું કારણ હોવાથી સર્વથા નિષેધ હોવો જ જોઈએ. એમ વિચારી નટીને ન જોઈ.

(અહીં કોઈને શંકા થાય કે જો આમ જ હોય, તો બાવીશ તીર્થકરના સાધુઓ ઋજુ-પ્રાજ્ઞ હોવાથી તેઓને ધર્મ હોય, તે સમજી શકાય. પરંતુ ઋષભદેવના સાધુઓ સરળ હોવા છતાં જડ હતા, તો ધર્મ જ સમજી ન શકે, તો તેઓને કેવી રીતે ધર્મ હોય ? અને પ્રભુ વીર ભગવાનના સાધુઓ તો જડની સાથે વક્ષ છે, તેથી તેઓને તો ધર્મ સંભવતો જ નથી. તો એવી શંકા ન કરવી, કેમ કે પ્રથમ જિનના સાધુઓને જડતાના કારણે સ્ખલના થાય, તો પણ ભાવથી વિશુદ્ધ હોવાથી ધર્મ છે જ. એ જ પ્રમાણે પ્રભુ મહાવીર સ્વામીના સાધુઓના ભાવ ઋજુ-પ્રાજ્ઞની અપેક્ષાએ અવિશુદ્ધ હોવા છતાં સર્વથા ધર્મ જ નથી, એમ કહેવું યોગ્ય નથી, કેમ કે આમ કહેવામાં તીર્થનાશ માનવાનો મોટો અપરાધ છે. ઘઉંમાં કાંકરા હોય કે કાંકરામાં ઘઉં હોય, પણ તેટલા માત્રથી ઘઉંનો સર્વથા અભાવ કહેવો યુક્ત નથી. વળી આવી જડતા-વક્તા બધામાં જ હોય એવો એકાંત નિયમ પણ નથી. વળી, સ્વભાવગત આવી વિચિત્રતા સંભવતી હોવાથી તો આ કાળમાં

દસેય કલ્પ-આચાર નિયત બતાવ્યા, એમ કરીને મોક્ષમાર્ગે આગળ વધારવાનો જ મુખ્ય આશય છે.

એક શેઠે મરતી વખતે પોતાના ચારેય પુત્રોને ઉપદેશ આપ્યો- સંપીને રહેજો. છતાં જો મતભેદ થાય, તો કંકાસ કરીને છુટા પડવાના બદલે પ્રેમથી છુટા પડજો. જેથી સંબંધ જળવાઈ રહે. અને તે વખતે સૌથી મોટા દિકરાએ પૂર્વ દિશાના ખુણામાં, બીજા નંબરના પુત્રે દક્ષિણ ખુણામાં, ત્રીજા નંબરનાએ પશ્ચિમ દિશામાં અને સૌથી નાનાએ ઉત્તર ખુણામાં દોટેલા ચરુ લેવા. વખત જતાં દેરાણી- જેઠાણીઓના કલહથી કંટાળી ચારેય પુત્રોએ શાંતિથી છુટા પડવાનું નક્કી કર્યું; દરેકે પોતે પોતાની દિશાનો ચરુ ખોદી કાઢ્યો. પણ પ્રથમ પુત્રનો ચરુ ખોલતા એમાં માત્ર કાગળ-કલમ-સહી જ નીકળ્યા. બીજાના ચરુમાંથી માત્ર માટી ઢેફા જ નીકળ્યા. ત્રીજાના ચરુમાંથી તો પશુના હાડકા નીકળ્યા. ત્રણેય નિરાશ થયા. ચોથાના ચરુમાંથી પૂરા લાખ સોનામહોર નીકળ્યા. ત્રણેય મોટા ભાઈઓએ નાના ભાઈપર ચોરીનો આક્ષેપ કરી ૨૫૦૦૦-૨૫૦૦૦ સોના મહોર માંગી. નાનાએ ચોરીનો આક્ષેપ નકારી કહ્યું - પિતાજીએ મને લાખ સોના મહોર આપ્યા છે. તમને એમાંથી કશું નહીં મળે. કંકાસ મંત્રીપાસે ગયો. મંત્રીએ પૂરી તપાસ કરી કહ્યું- તમારા પિતાજીએ સમજીને ભાગ પાડ્યા છે. મોટાના ચરુમાંથી કાગળ-કલમ નીકળ્યા. તેથી વેપાર-કારોબાર એણે સંભાળવાનો, એ એમાં નિપુણ છે. બીજાનંબરના પુત્રના ચરુમાંથી માટી નીકળી, તેથી ખેતી-વાડી એને સોંપવાની. એ એમાં હોંશિયાર છે. ત્રીજાને પશુપાલનનો રસ છે, માટે એના ચરુમાંથી પશુઓના હાડકા નીકળ્યા. સૌથી નાનો પુત્ર લાડકો હોવાથી કશું શીખ્યો નથી. તેથી એને અન્યાય નહીં થાય, એમાટે સીધા જ એક લાખ સોના મહોર મુક્યા છે. બોલો બધાને એક સરખા લાખ-લાખ સોનામહોર મળે છે કે નહીં ? ત્રણેય મોટા પુત્રોએ રાજી થઈ વાત સ્વીકારી લીધી. તાત્પર્ય એ છે કે જેમ શેઠે પોતાના દરેક પુત્રની યોગ્યતા મુજબ વહેંચણી કરી, છતાં છેવટે બધાને સરખું જ મળ્યું. તેમ ભગવાન પણ જીવોની યોગ્યતા જોઈ એ મુજબ આચાર જુદા-જુદા બતાવે, છતાં છેવટે તો બધાને એક સરખો જ મોક્ષ મળે છે. તેથી પ્રથમ દૃષ્ટિએ દેખાતા આ ભેદથી મુંઝાવું જોઈએ નહીં.)

જઘન્ય સીત્તેર દિવસનો પર્યુષણ કલ્પ જે કહ્યો, તે કારણના અભાવે જાણવો. પરંતુ કોઈ કારણ હોય, તો તેની મધ્યમાં પણ વિહાર કરવો કલ્પે. તે આ રીતે- વિપત્તિ હોય, આહાર ન મળી શકે, રાજા સાધુનો દ્વેષી હોય, રોગનો ઉપદ્રવ હોય, સ્થંડિલની જગ્યા ન મળે, સ્થંડિલની જગ્યા જીવાતવાળી હોય, સાધુને ઉતરવાની જગ્યા જીવાતવાળી હોય, કુંથુઆનો ઉપદ્રવ હોય, અગ્નિનો ઉપદ્રવ હોય તથા સર્પનો ઉપદ્રવ હોય, તો ચોમાસામાં પણ વિહાર કરવો કલ્પે ! વળી કોઈ કારણ હોય,

તો ચોમાસા ઉપરાંત પણ સાધુઓએ રહેવું કલ્પે ! જેમ કે હજી વરસાદ પડવાનો ચાલુ હોય અને રસ્તો કીચડના કારણે ચાલી શકાય તેવો ન હોય, તો ઉત્તમ મુનિઓ ચોમાસા પછી પણ રોકાય છે !

સંયમના નિર્વાહ માટે ક્ષેત્રના ગુણ જોવા. ક્ષેત્ર ત્રણ પ્રકારના-જઘન્ય-ઉત્કૃષ્ટ અને મધ્યમ.

જ્યાં જિનમંદિર નજીકમાં હોય, સ્થંડિલની જગ્યા (જીવાત વિનાની અને કોઇની નજર ન પડે તેવી) શુદ્ધ હોય, સ્વાધ્યાય-ધ્યાન સુખેથી થઇ શકે તેવું સ્થાન હોય અને ભિક્ષા સુલભ હોય. આ ચાર ગુણયુક્ત ક્ષેત્ર જઘન્ય કહેવાય. તેર ગુણવાળું ક્ષેત્ર ઉત્કૃષ્ટ કહેવાય. તે આ રીતે-

જ્યાં ઘણો કીચડ ન થતો હોય, ઘણાં સંમૂર્ધિમ જીવો ઉત્પન્ન થતાં ન હોય, સ્થંડિલની જગ્યા નિર્દોષ હોય, ઉપાશ્રય સ્ત્રી સંસર્ગ આદિથી રહિત હોય, દૂધ-દહીં-ઘી વગેરે ગોરસ પૂરતા પ્રમાણમાં મળતું હોય, લોકોનો સમુદાય મોટો અને ભદ્રક હોય, વૈદ્યો ભદ્રક પ્રકૃતિવાળા હોય, ઔષધ સુલભ હોય, ગૃહસ્થોનાં ઘર મોટા કુટુંબવાળા અને ધન-ધાન્યાદિથી ભરેલાં હોય, (આનો અર્થ એ થયો કે સંયુક્ત કુટુંબવાળાને જે નિર્દોષ સુપાત્રદાનનો લાભ મળી શકે, તે વિભક્ત કુટુંબમાં ન મળે. એક સ્થાને પુત્ર મા-બાપથી અલગ રહેવા ઈચ્છતો હોવા છતાં પુત્રવધૂએ ‘જુદા રહેવા જઈએ તો સુપાત્રદાનનો જોઈએ તેવો લાભ નહીં મળે’ એ મુદ્દાને નજરમાં રાખી જુદા થવાની સ્પષ્ટ ના પાડી.) રાજા ભદ્રક હોય, બ્રાહ્મણ વગેરે અન્ય મતવાળાઓ સાધુઓનું અપમાન કરતા ન હોય, ભિક્ષા સુલભ હોય અને સ્વાધ્યાય-ધ્યાન શુદ્ધ થઇ શકે તેમ હોય, એ તેર ગુણવાળું ક્ષેત્ર ઉત્કૃષ્ટ જાણવું.

પાંચ ગુણથી બાર ગુણવાળું ક્ષેત્ર મધ્યમ ગણાય. સાધુઓએ બની શકે તો ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્રમાં, ન મળે તો મધ્યમ ક્ષેત્રમાં અને તે ન મળે, તો જઘન્ય ક્ષેત્રમાં

પર્યુષણા કલ્પ અર્થાત્ ચોમાસુ કરવું ! પણ હાલના સમયમાં ગુરુ મહારાજે આદેશ કરેલાં ક્ષેત્રમાં સાધુઓએ પર્યુષણ કલ્પ કરવો.

આ દશ પ્રકારનો કલ્પ ત્રીજા ઔષધની જેમ હિતકારી થાય છે. તે ઔષધનું દૃષ્ટાંત.

કોઈ એક રાજાએ પોતાનો પુત્ર નીરોગી હોવા છતાં ભવિષ્યમાં રોગો ન થાય, એ હેતુથી પૂર્વસાવચેતીરૂપે ચિકિત્સામાટે ત્રણ વૈદોને બોલાવ્યા. તેમાં પહેલા વૈદે કહ્યું - મારું ઔષધ રોગ હોય, તો રોગનો નાશ કરે છે. પણ જો રોગ ન હોય, તો નવો રોગ ઉત્પન્ન કરે છે. રાજાએ કહ્યું - સૂતેલા સિંહને જગાડવા જેવું આ તારું ઔષધ કાંઈ કામનું નથી. બીજા વૈદે કહ્યું - મારું ઔષધ રોગ હોય, તો તેનો નાશ કરે છે, અને રોગ ન હોય, તો ગુણ અથવા દોષ કશું કરતું નથી. રાજાએ કહ્યું - રાખમાં ઘી નાખવા સરખા તારા આ ઔષધની પણ જરૂર નથી. ત્રીજા વૈદે કહ્યું - મારું ઔષધ જો રોગ હોય, તો તેનો નાશ કરે છે. અને રોગ ન હોય, તો શરીરમાં બળ વધારે છે. વીર્ય પુષ્ટ કરે છે. અને કાંતિની વૃદ્ધિ કરે છે. રાજાએ કહ્યું - આ ઔષધ ઉત્તમ છે. પછી ત્રીજા વૈદનું ઔષધ કરાવ્યું. આ ત્રીજા ઔષધની જેમ આ દશ કલ્પો પણ દોષ હોય, તો તે દોષોનો નાશ કરે છે, અને દોષ ન હોય, તો ધર્મની પુષ્ટિ કરે છે.

ચોમાસું રહેલા સાધુ વાર્ષિક પર્વરૂપ પર્યુષણા પર્વ આવે, ત્યારે મંગલ થાય એ હેતુથી પાંચ દિવસ શ્રી કલ્પસૂત્ર વાંચે. જેમ દેવોમાં ઇન્દ્ર, તારાઓમાં ચન્દ્ર, ન્યાયવાન પુરુષોમાં રામ, રૂપવાનોમાં કામદેવ, રૂપવતીઓમાં રંભા, વાજિંત્રોમાં ભંભા (વિજયસૂચક વાજિંત્ર), હાથીઓમાં એરાવણ, વૃક્ષોમાં કલ્પવૃક્ષ, નૃત્યકળામાં મોર, તેજસ્વીઓમાં સૂર્ય, સાહસિકોમાં રાવણ, બુદ્ધિમાનોમાં અભય, તીર્થોમાં શત્રુંજય, ગુણોમાં વિનય, ધનુર્ધારીઓમાં અર્જુન, મંત્રોમાં નવકાર મહામંત્ર, અને વૃક્ષોમાં આંબો શિરોમણિ છે, તેમ કલ્પસૂત્ર બધા શાસ્ત્રોમાં શિરોમણિ છે.

કહ્યું છે કે-નાર્હતઃ પરમો દેવો, ન મુક્તેઃ પરમં પદમ્; ન શ્રી શત્રુંજયાત્તીર્થ, શ્રી કલ્પાન્ન પરં શ્રુતમ્ ॥

અરિહંત પરમાત્માથી ચડિયાતો કોઈ દેવ નથી, મુક્તિથી શ્રેષ્ઠ બીજું કોઈ પરમપદ નથી, શત્રુંજયથી ઉત્તમ બીજું કોઈ તીર્થ નથી અને કલ્પસૂત્રથી ઉત્તમ કોઈ શાસ્ત્ર નથી.

આ કલ્પસૂત્ર સાક્ષાત્ કલ્પવૃક્ષ જ છે. તેમાં વીર પ્રભુનું ચરિત્ર બીજરૂપે છે. પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું ચરિત્ર અંકુરારૂપે છે, શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું ચરિત્ર થડરૂપે છે, ઋષભદેવ ભગવાનનું ચરિત્ર ડાળીઓ રૂપે છે, સ્થવિરાવલી પુષ્પો રૂપે છે, સામાયારીનું જ્ઞાન એ સુગંધ છે અને મોક્ષ પ્રાપ્તિ ફળરૂપે છે.

આ કલ્પસૂત્ર વાંચવાથી, વાંચનારને સહાય દેવાથી, કલ્પસૂત્રના સઘળા અક્ષરો સાંભળવાથી તથા વિધિપૂર્વક તેનું આરાધન કરવાથી તે વધુમાં વધુ સાત-આઠ ભવમાં મોક્ષ દેનારું થાય છે. વીર ભગવાને શ્રી ગૌતમ સ્વામીને કહ્યું છે - કે હે ગૌતમ ! જે માણસો જિનશાસનમાં એકાગ્ર ચિત્તવાળા થઈને તથા પ્રભાવના અને પૂજામાં તત્પર રહી એકવીશવાર કલ્પસૂત્ર સાંભળે છે, તેઓ આ ભવરૂપી સમુદ્ર તરી જાય છે.

(આટલું સાંભળી અધુરા જ્ઞાને એમ! તો-તો પછી હવે પૂજા-દાન-તપ બધું છોડી ચાલો એકવીસવાર કલ્પસૂત્ર સાંભળી લઈએ, એટલે ગંગા નાહ્યા... આપણો શીઘ્ર મોક્ષ નક્કી. એવી ગાંઠ બાંધશો, તો તમે પેલા વક્ર જેવા બનશો- એણે લાખ રૂા.ની ચોરી કરી. એના મિત્રે ચોરીની ભયંકરતા સમજાવી. ત્યારે આ વક્રે કહ્યું - દોસ્ત ! તને હજી શાસ્ત્રજ્ઞાન નથી. શાસ્ત્રો કહે છે કે પવિત્ર ગંગામાં સ્નાન કરવાથી બધા પાપ ધોવાઈ જાય છે. હું હવે આમાંથી પાંચેક હજાર રૂા. ખર્ચી પ્રયાગ તીર્થે ત્રણ વાર ગંગા સ્નાન કરીશ... એથી આ ચોરીનું પાપ બરાબર ધોવાઈ ગયા પછી બાકીના ૮૫ હજારથી જલસા કરીશ ! તેથી જ અહીં પણ પૂર્વાચાર્યો ખુલાસો કરે છે.) શ્રી કલ્પસૂત્રનો આવો મહિમા સાંભળી કષ્ટ અને ધનના સદ્વ્યયથી સાધી શકાય એવા તપસ્યા, પૂજા, પ્રભાવના વગેરે ધર્મકાર્યોમાં આજસ કરવી નહીં. કારણકે સર્વ સામગ્રીસહિતનું જ કલ્પસૂત્રનું શ્રવણ વાંછિત ફળ આપે છે ! જેમ વરસાદ-

આ.
(૧)

વાયુ-તાપ વગેરે સામગ્રી હોય, તો જ બીજ ફલદાયક થાય છે, તેમ દેવ-ગુરુની પૂજા, પ્રભાવના, સાધર્મિકોની ભક્તિ વગેરે પૂર્વક જ આ કલ્પસૂત્રશ્રવણ સંસારસાગર તરવામાં કારણ બને છે. નહિંતર તો સિદ્ધાણું બુદ્ધાણું સૂત્રની ઈક્કો વિ નમુક્કારો... ગાથાનો 'જિનવર શ્રેષ્ઠ વર્ધમાન મહાવીર સ્વામીને કરેલો એક પણ નમસ્કાર એ પુરુષ કે સ્ત્રીને સંસારસાગરમાંથી તારી દે છે'... એવો અર્થ સાંભળી કલ્પસૂત્ર સાંભળવાની પણ આજસ આવશે !

હવે એવો નિયમ છે કે પુરુષવિશ્વાસે વચનવિશ્વાસ... (આજના નેતાઓના વચન તો ઘણા સારા હોય છે, પણ મૂળ એમનાપર વિશ્વાસ ન હોવાથી એમના વચનપર કોણ વિશ્વાસ મુકે છે ? તેથી કલ્પસૂત્રપર પણ તો વિશ્વાસ આવે, જો એના રચયિતાની ઓળખાણ થાય અને એમનાપર વિશ્વાસ આવે, તો કોણ છે આ કલ્પસૂત્રના રચયિતા ?) આ કલ્પસૂત્રના રચયિતા છે સમસ્ત શ્રુતસાગરના પારગામી ચૌદપૂર્વધર **શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામી**. (આમણે વરાહમિહિરદેવકૃત ઉપદ્રવોથી શ્રી સંઘની રક્ષામાટે શ્રી ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર રચ્યું છે, અને ઘણા આગમ ગ્રંથોપર નિર્યુક્તિ રચી છે.) તેઓએ પણ આ સૂત્રની રચના નથી કરી, પણ **શ્રી સુધર્માસ્વામી** ગણધરે રચેલા અને ખુદ ભગવાન મહાવીર સ્વામીએ અનુજ્ઞા આપેલા ચૌદ પૂર્વોમાંથી પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ નામના નવમા પૂર્વમાંથી **દશશ્રુત સ્કંધ** નામના ગ્રંથનો ઉદ્ધાર કર્યો. તે ગ્રંથનું આઠમું અધ્યયન આ શ્રી કલ્પસૂત્ર છે. અહીં પ્રસંગવશ ચૌદપૂર્વોની વિશાળતા બતાવે છે -

પહેલું પૂર્વ એક હાથી જેટલી મસીથી લખી શકાય, બીજું બે હાથી પ્રમાણ, ત્રીજું ચાર, એમ ઉત્તરોત્તર બમણું બમણું કરતાં જવાનું. અહીં ચૌદપૂર્વના નામ અને હાથી પ્રમાણનું કોષ્ટક આવું છે.

ચૌદ પૂર્વોનું કોષ્ટક

પૂર્વના નામ	ઉત્પાદ પૂર્વ	અગ્રાય- ણીય	વીર્ય પ્રવાદ	અસ્તિ પ્રવાદ	જ્ઞાન પ્રવાદ	સત્ય પ્રવાદ	આત્મ પ્રવાદ	કર્મ પ્રવાદ	પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાદ	વિદ્યા પ્રવાદ	કલ્યાણ પૂર્વ	પ્રાણા વાય	ક્રિયા વિશાલ	લોક બિંદુસાર	કુલ હાથી પ્રમાણ સંખ્યા
નંબર	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭	૮	૯	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪	
હાથી પ્રમાણ સહી	૧	૨	૪	૮	૧૬	૩૨	૬૪	૧૨૮	૨૫૬	૫૧૨	૧૦૨૪	૨૦૪૮	૪૦૯૬	૮૧૯૨	૧૬૩૮૩

આમ આ કલ્પસૂત્ર મહાપુરુષે રચ્યું હોવાથી જ માન્ય છે, શ્રદ્ધેય છે. વળી આવા મહાપુરુષે રચ્યું હોવાથી જ ગંભીર અર્થોથી યુક્ત છે. તેથી અહીં એક પણ અક્ષર વ્યર્થ નથી, (દુનિયાની જે-તે સ્વાર્થી વ્યક્તિઓ, વિજ્ઞાપનો અને કંપનીઓની છેતરનારી વાતોમાં આવી જઇ બધા બધી રીતે નિયોવાઇ રહ્યા છે, અને સંતાપથી ભડકે બળી રહ્યા છે. ત્યારે આ કલ્પસૂત્રની હૈયાને ટાઢક દેનારી, મનને શાંત કરનારી, કષાયોને ઉપશાંત કરનારી અને આત્માને એકાંતે હિત કરનારી વાણી પર જરાય અશ્રદ્ધા કરશો નહીં, કે કંટાળો લાવશો નહીં, દરેક વર્ષે ‘શું આ એકનું એક સંભળાવવામાં આવે છે,’ એવું મનમાં વિચારશો નહીં. વ્યસન બની ગયેલી ચીજોના એકના એક પ્રકારના તથા સ્વાસ્થ્યને અને આત્માને હાનિકારક સેવનથી નહીં કંટાળનારાઓ જો રાગાદિ રોગના ઉપાયમાટે લેવાતી વારંવાર એકની એક ઉત્તમ ઔષધ સમાન આ વાણીપર કંટાળો લાવશો, તો ખરેખર તે દયાપાત્ર જ હશે. સાંભળો આ કલ્પસૂત્રમાં કેટલા અર્થો ભર્યા છે, અને તેનો કેવો મહિમા છે.) શાસ્ત્રકારો કહે છે - એક એક સૂત્રના અર્થો બધી નદીઓની જેટલી રેતી છે, અને બધા સમુદ્રોનું જેટલું પાણી છે તેનાથી પણ અનંત ગુણ છે. જો મુખમાં હજાર જીભ હોય અને હૃદયમાં કેવલજ્ઞાન હોય, તો પણ મનુષ્યો કલ્પસૂત્રનું માહાત્મ્ય કહી શકે નહીં.

યોગવહન કરેલા સાધુઓ કલ્પસૂત્ર વાંચવાનાં અધિકારી છે. સાધ્વીઓ સાંભળવાના અધિકારી છે. પણ વીર પ્રભુના નિર્વાણ પછી નવસો એંસી વર્ષ ગયા બાદ-મતાંતરે નવસો ત્રાણું વર્ષ ગયા બાદ ધ્રુવસેન રાજાનો દીકરો મરણ પામવાથી શોકગ્રસ્ત થયેલા તે રાજાને સમાધિમાં લાવવા માટે આનંદપુરમાં સભાસમક્ષ મહોત્સવપૂર્વક શ્રી કલ્પસૂત્ર વાંચવાનું શરુ થયું. ત્યારથી આરંભી ચતુર્વિધ સંઘ શ્રીકલ્પસૂત્ર સાંભળવાનો અધિકારી થયો. (આપણે સહુ આભારી છીએ એ ધ્રુવસેન રાજાના અને તેવખતના એ આચાર્યના કે જેમના કારણે આપણે સહુ આ કલ્પસૂત્ર શ્રવણના અધિકારી બન્યા. કલ્પસૂત્રના શ્રવણથી જો ધ્રુવસેન રાજાનો પુત્રશોક દૂર થયો, તો શ્રદ્ધાપૂર્વકના શ્રવણથી આપણા તમામ શોક-સંતાપ દૂર કેમ નહીં થાય ? સમજી લો આ મહાપવિત્ર સૂત્રના દરેક અક્ષર મહામંત્રસમા છે. અને જાપ-ધ્યાન નહીં માત્ર શ્રવણથી પણ સર્વકાર્ય સાધક છે.)

પર્યુષણ પર્વમાં આ પાંચ કાર્યો અવશ્ય કરવા. (૧) ચૈત્ય પરિપાટી (૨) સમસ્ત સાધુઓને વંદન (૩) સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ (૪) પરસ્પર સાધર્મિકને ખમાવવા (૫) અટ્ઠમનો તપ કરવો.

(વર્તમાનમાં પર્યુષણના પાંચ કર્તવ્ય (૧) અમારિ પ્રવર્તન (૨) સાધર્મિક ભક્તિ (૩) ક્ષમાપના (૪) અટ્ઠમતપ અને (૫) ચૈત્ય પરિપાટી પ્રચલિત છે. પાદલિમસૂરિ.પોતાની લેપશક્તિથી આકાશમાં ઉડી રોજ મહાતીર્થોની ચૈત્યપરિપાટી કર્યા બાદ જ વાપરતા હતા. પર્વ દિવસોએ નગરના કે એરિયાના શક્ય એટલા દેરાસરોમાં દર્શન કરવા જવું એ સમ્યગ્દર્શનનો આચાર છે, છતી શક્તિ-સંયોગે ન જઈએ, તો અતિચાર લાગે. શ્રી કૃષ્ણ મહારાજે શ્રી નેમિનાથ ભગવાનના ૧૮ હજાર સાધુઓને ભાવપૂર્વક વંદન કર્યા હતા, એ આદર્શ નજરમાં રાખી શક્ય બને તો રોજ, નહિંતર આવા પર્વ દિવસોએ બધા જ સાધુ-સાધ્વી ભગવાંતોને વંદન કરવા જોઈએ. વર્ષભરના પાપોના પ્રાયશ્ચિત્તરૂપે અને સમસ્ત જીવરાશિને ખમાવવા સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ છે, આ પ્રતિક્રમણ કરતાં પહેલા પાપોનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ લેવું અને બધાની ક્ષમાપના કરી આત્મશુદ્ધિ કરી લેવી જરૂરી છે. ઉદયનરાજાએ સાધર્મિક બનેલા ચંડપ્રદ્યોત રાજાની સાથે મિચ્છામિ દુક્કડં કરી વેરભાવ મુકી દઈ પોતાની કેદમાંથી મુક્ત કર્યા હતા... અટ્ઠમનો તપ મહાક્રળનું કારણ હોવાથી, સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ રત્નત્રયદાયક હોવાથી, માયા-નિદાન-મિથ્યાત્વ આ ત્રણ શલ્યને દૂર કરતો હોવાથી, ભૂત-વર્તમાન-ભવિષ્ય-આ ત્રણેય જન્મને પવિત્ર કરતો હોવાથી, મન-વચન-કાયાના દોષોનો નાશ કરતો હોવાથી, અધો-મધ્ય-ઉર્ધ્વ આ

ત્રણેય લોકની ઉપર = મોક્ષમાં વાસ આપતો હોવાથી, મોક્ષેચ્છુક દરેક ભવ્યાત્માએ નાગકેતુનું જેમ કરવો જોઈએ.) નાગકેતુનું દૃષ્ટાંત આ છે-

ચન્દ્રકાન્તા નગરીમાં વિજયસેન રાજા હતો. આ જ નગરમાં શ્રીકાંત નામે શેઠ અને તેની શ્રીસખી ભાર્યા હતી. તેઓને ઘણાં ઉપાયે એક પુત્ર જન્મ્યો. તેણે નજીકમાં પર્યુષણ પર્વ આવતું હોવાથી ઘરમાં થતી અટ્ઠમની વાતો સાંભળી. તેથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું અને હજી તો ધાવણો હોવા છતાં અટ્ઠમ કર્યો. સ્તનપાન છોડી દેવાથી અશક્ત બની ગયેલા પુત્રને સ્વસ્થ કરવા વિવિધ ઉપાયો કર્યા. પણ આહાર વિના તે મૂર્ચ્છિત થઈ ગયો. સંબંધીઓએ મરેલો જાણી તેને જમીનમાં દાટ્યો. પુત્રમરણના આઘાતથી શ્રીકાંત પણ મરણ પામ્યો. (અહીં એક વાત એ સમજવાની છે કે ધર્મી ગણાતી વ્યક્તિઓના ઘરમાં પણ એવી વાત ચાલતી રહેવી જોઈએ કે જેથી નાના બાળકોને પણ તે સાંભળતા રહેવાથી સહજ એના સંસ્કાર પડવા માટે. તેથી જ રોજ રાતે ઘરની તમામ વ્યક્તિઓએ ભેગા થઈ ધર્મચર્યા કરવી જોઈએ. આથી પરસ્પર પ્રેમભાવ પણ વધશે, અને શંકા-અવિશ્વાસ-કડવાશ પણ દૂર થશે. બીજી મહત્વની વાત એ છે કે આ બાળકના જન્મ પહેલાં પણ શ્રીકાંત શેઠ અપુત્ર જ હતાં, ને આ બાળક જો મરી ગયો હોય, તો પણ પાછા પૂર્વવત્ અપુત્ર જ રહેતા હતાં, એટલે કે પૂર્વની સ્થિતિમાં કશો ફરક પડતો ન હતો. છતાં પુત્રના મોતનો આઘાત જીવની ન શકાતા મરી ગયા. આમ કેમ થયું ? તો કારણ એ છે કે જેની પ્રાપ્તિમાં ખૂબ આનંદ-હર્ષ થાય, તેના જવાથી એથી બળવત્તર શોક થવાનો જ. અને દરેક સંયોગ વિયોગથી યુક્ત છે. તેથી વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં રાજી થવાનું રાખનાર હકીકતમાં તો ભવિષ્યમાં મોટા દુઃખની પૂર્વતૈયારી જ કરે છે. તેથી ભગવાને ‘સંજોગમૂલા જીવેણ પત્તા દુકખપરંપરા..’ આ સૂત્રમાં દુઃખની પરંપરાનું કારણ વિયોગ બતાવવાના બદલે સંયોગ બતાવ્યો.) તેથી અપુત્રિયાનું ધન લેવા રાજાએ માણસો મોકલ્યા. આ બાજુ અટ્ઠમ તપના પ્રભાવથી ધરણેન્દ્રનું આસન કંપ્યું. અવધિજ્ઞાનથી બધું જાણીને ધરણેન્દ્રે ભૂમિમાં રહેલા તે બાળકને અમૃત છાંટી સ્વસ્થ કર્યો. પછી પોતે બ્રાહ્મણના વેશે શેઠના ઘરે આવી રાજપુરુષોને ધન લેતાં અટકાવ્યા. તેથી રાજા પોતે ત્યાં આવ્યો અને ધન લેતાં કેમ અટકાવ્યાં ? એમ બ્રાહ્મણને પૂછ્યું. બ્રાહ્મણે બાળકને નિધાનની જેમ ભૂમિમાંથી કાઢી બતાવ્યો. તેથી બધા આશ્ચર્ય પામ્યા. રાજાએ પૂછ્યું - તમે કોણ છો ? આ બાળક કોણ છે ? ત્યારે બ્રાહ્મણે કહ્યું- હું નાગકુમાર નિકાયનો અધિપતિ ધરણેન્દ્ર છું. આ બાળકે કરેલા અટ્ઠમ તપના પ્રભાવે સહાય કરવા આવ્યો છું. રાજાએ પૂછ્યું- આ તાજા

વ્યા.
(૧)

જન્મેલા બાળકે અટ્ઠમ તપ શા માટે કર્યો ? ઘરણેન્દ્રે કહ્યું- પૂર્વ જન્મમાં આ બાળક એક શેઠનો પુત્ર હતો. તેની માતા એના બાળપણમાં જ મરી ગઈ. તેથી તેના પિતા બીજી સ્ત્રીને પરણ્યા. તે અપરમાતા આ બાળકને ઘણું દુઃખ દેતી હતી. તેથી એક દિવસ તેણે પોતાના મિત્રને પોતાને પડતું કષ્ટ કહ્યું. આ મિત્ર ધર્મપરિણત હતો. તેથી સંસારની-રાગદ્વેષ વધે તેવી કોઈ ખોટી સલાહ આપી નહીં, પણ કર્મની પરિણતિ સમજાવી કહ્યું-પૂર્વ જન્મમાં તપ નહિ કરવાથી તું પરાભવ પામે છે. (આપણને પણ જો આ પ્રમાણે વર્તમાનમાં બનતાં દરેક સારા-નરસા પ્રસંગ પાછળ પૂર્વભવના પોતાના જ સારા-નરસા કૃત્યો દેખાઈ જાય, તો કોઈના પર રોષ-તોષ કરવાના બદલે પાપથી બચવાનું અને ધર્મ કરવાનું સહજ ચાલુ કરી દઈએ.) મિત્રની વાત સાંભળી યથાશક્તિ તપમાં લાગેલા તેણે આગામી પર્યુષણમાં અટ્ઠમનો તપ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. પછી એકદા અટ્ઠમની ભાવના ભાવતો તે ઘાસની ઝુંપડીમાં સુતો હતો. તે વખતે તેની અપર માતાએ દ્વેષથી અવસર જોઈને ચૂલામાંથી અગ્નિનો કણ લઈ એ ઝુંપડી ઉપર નાંખ્યો. તેથી ઝુંપડી સળગી. એ પણ શુભ ભાવપૂર્વક મરીને અહીં શ્રીકાંત શેઠનો પુત્ર થયો છે. તેને ઘરમાં પર્યુષણની વાતો સાંભળવાથી જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું છે. પૂર્વ જન્મમાં નિધરિલો અટ્ઠમનો તપ કર્યો છે. પૂર્વભવમાં પર્યુષણ આવ્યે અક્રમ કરવાની વાત હતી, અને વચ્ચે જ આયુષ્ય પૂરું થઈ ગયું, તેથી આયુષ્યનો ભરોસો ન હોવાથી, શુભભાવો દીર્ઘકાળ ટકવા મુશ્કેલ હોવાથી અને સંયોગો સતત પલટાતા હોવાથી શુભસ્ય શીઘ્ર - સારો વિચાર આવે, ત્યારે જ અમલમાં મુકી દેવો સારો, આમ વિચારી આ તપ તત્કાલ કર્યો. પણ બાળક હોવાથી અશક્તિથી મૂર્ચ્છિત થયો, ત્યારે બધાએ એને મરેલો માની લીધો. (જૈન શાસનમાં જેમ સૌથી નાની વયે દીક્ષિત શ્રી વજ્રસ્વામી છે, તેમ સૌથી નાની વયે અક્રમ તપ આ મહાપુરુષે કર્યો.) તેથી આ મહાભાગ્યવંત છે. વળી આ ભવમાં જ તે મુક્તિમાં જવાનો છે. તમને પણ તે ઘણો ઉપકાર કરશે. માટે તમે એને સારી રીતે સંભાળજો વગેરે કહી પોતાનો હાર બાળકના ગળામાં નાંખી ઘરણેન્દ્ર સ્વસ્થાને ગયા. પછી સ્વજનોએ શ્રીકાંતશેઠનું મરણ કાર્ય કર્યું અને નાગકુમારની સહાયથી તે જીવ્યો, તેથી તેનું 'નાગકેતુ' એવું નામ રાખ્યું. તે જિતેન્દ્રિય અને પરમ શ્રાવક થયો.

એક વખત રાજાએ એક નિરપરાધીને ચોર માનીને હણ્યો. તે મરીને વ્યંતર થયો. વિભંગજ્ઞાનથી પૂર્વભવનો વૃત્તાંત જાણી પોતાને નિર્દોષ હોવા છતાં મારવા બદલ બદલો લેવા તેણે રાજાને સિંહાસનથી પટકીને લોહી વમતો કર્યો. રોષથી સમગ્ર રાજધાનીનો નાશ કરવા આકાશમાં મોટી શિલા વિકુર્વી અને નગર ઉપર ફેંકવા તૈયાર થયો. તે વખતે સમગ્ર નગરનો અને જિનમંદિરોનો વિનાશ થતો જોઈ તે અટકાવવા નાગકેતુએ પ્રાસાદ ઉપર ચડી તે પડતી શિલાને અટકાવી (આ શરીરશક્તિથી શક્ય નથી. આત્માની શક્તિ અનંત છે, તપ-બ્રહ્મચર્ય-સંયમ આ શક્તિને પ્રગટ કરે છે. વાસના અને કષાય આ શક્તિનો વિનાશ કરે છે.) તેની આવી તપશક્તિને સહી ન શકવાથી વ્યંતર શિલા સંહરી નાગકેતુના પગમાં નમી પડ્યો અને નાગકેતુના વચનથી રાજાને પણ સાજો કર્યો. તે નાગકેતુને એક દિવસ શ્રી જિનપૂજા કરતાં પુષ્પમાંથી કોઈ ઝેરી સાપ ડસ્યો. (સામાન્ય માણસ ધર્મ કરતાં આપત્તિ આવે ત્યારે ‘ધર્મ કરતાં ઘાડ પડી’ માની ધર્મથી વિમુખ થાય, મહાપુરુષો ‘આ પરીક્ષા આવી’ એમ માની ધર્મમાં જ વધુ દૃઢ થાય.) આ નાગકેતુ સમાધિમાં દૃઢ બન્યા. ઉત્તમ ભાવના-ધ્યાનના બળે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. પછી શાસન દેવીએ આપેલા મુનિવેષને ધારણ કરી દીર્ઘકાળ લોકોને ધર્મ પમાડી મુક્તિ પામ્યા. આ રીતે અટ્કમનો મોટો મહિમા સમજી યથાશક્તિ કરવો જોઈએ.

આ કલ્પસૂત્રમાં ત્રણ વિષયો કહેવાના છે, તે આ પ્રમાણે -

પુરિમ ચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણ તિત્થમ્મિ । ઇહ પરિકહિઆ જિણ ગણ હરાઈ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

પ્રથમ ઋષભદેવ ભગવાન અને અંતિમ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના તીર્થમાં આ આચાર છે કે ‘વરસાદ પડે કે ન પડે, પણ અવશ્ય પર્યુષણા=ચોમાસું કરવું જોઈએ, અને કલ્પસૂત્ર વાંચવું જોઈએ.’ તથા પ્રભુ વીરના શાસનમાં આ કલ્પસૂત્રવાંચન-શ્રવણ મંગલમાટે થાય છે. આમ આચાર હોવાથી અને મંગલભૂત હોવાથી કલ્પસૂત્રનું વાંચન-શ્રવણ કર્તવ્ય છે. મંગલભૂત કેમ છે ? તે બતાવે છે- આ કલ્પસૂત્રમાં (૧) તીર્થકરોના ચરિત્રો છે. (૨) ગણધરવગેરે સ્થવિરાવલી-ચરિત્ર અને

ૐશ્રી વર્દમાનાય નમઃ ॥ ૐ ॥ અર્હ ॥

નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો લોએ સવ્વસાહૂણં । એસો પંચ નમુક્કારો, સવ્વ પાવપ્પણાસણો મંગલાણં ચ સવ્વેસિં, પઢમં હવડ મંગલં ॥

પુરિમ ચરિમાણકપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થમ્મિ । ઇહ પરિકહિયા જિણગણહરાઈ-થેરાવલી ચરિત્તં ॥

૧. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે પંચ હત્થુત્તરે હુત્થા ॥ તં જહા- હત્થુત્તરાહિં ચુએ, ચડિત્તા ગબ્બં વક્કંતે, હત્થુત્તરાહિં ગબ્બાઓ ગબ્બં સાહરિએ, હત્થુત્તરાહિં જાએ, હત્થુત્તરાહિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પવ્વડ્ડાએ, હત્થુત્તરાહિં અણંતે-અણુત્તરે-નિવ્વાઘાએ-નિરાવરણે કસિણે-પડિપુણે કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પન્ને, સાડિણા પરિનિવ્વુએ ભયવં ॥૧॥

પરંપરા છે. અને (૩) ‘ચરિત્ત’ એટલે કે સાધુઓની સામાન્યારી બતાવી છે. (અહીં કલ્પસૂત્રનાં વાંચન અને શ્રવણને મહા મંગલકારી બતાવ્યા. તેથી કલ્પસૂત્ર સાંભળવામાં સમજ નથી પડતી, કંટાળો આવે છે, એવાં બહાના કાઢવા નહીં, કેમ કે માત્ર શ્રદ્ધાપૂર્વકના શ્રવણથી ય મંગલ થતું હોવાથી મહાન લાભ થાય છે. સમડીને નવકારનો અર્થ ખબર ન હતો, છતાં મુનિના મુખે શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભળ્યો, તો બીજાભવે રાજકુમારી સુદર્શના બની. જિનેશ્વરોમાં સૌથી પ્રથમ ઋષભદેવ ભગવાન થયા હોવા છતાં, પાંચમા આરાના વિષમ કાળમાં ય જેમનું ધર્મશાસન મળવાથી આપણાપર મહાઉપકાર થયો છે, તે તીર્થંકર ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું ચરિત્ર સૌ પ્રથમ વર્ણવવામાં આવશે. ઘરમાં બીજા ઘણા મોટા વડીલો હોય, છતાં બાળકને જેમ પહેલી યાદ માતાની આવે, તેમ પ્રભુ વીર આપણા અત્યંત ઉપકારી હોવાથી પહેલું ચરિત્ર એમનું વર્ણવાશે.)

સૂત્ર ૧) આ અવસર્પિણીકાળના ચોથા આરાના અંતિમ ભાગરૂપ તે કાળે અને તેના પણ સૂક્ષ્મતમ વિભાગરૂપ તે સમયે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના પાંચ પ્રસંગો ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થયા. (અહીં ભગના (૧) સૂર્ય (૨) જ્ઞાન (૩) માહાત્મ્ય (૪) યશ (૫) વૈરાગ્ય (૬) મુક્તિ (૭) રૂપ (૮) વીર્ય (૯) પ્રયત્ન (૧૦) ઇચ્છા (૧૧) શ્રી (૧૨) ધર્મ (૧૩) ઐશ્વર્ય અને (૧૪) યોનિ એમ ચૌદ અર્થ બતાવ્યા છે, તેમાં સૂર્ય અને યોનિ આ બે અર્થ છોડી બાકીના બારેય અર્થોથી યુક્ત હોવાથી પ્રભુને ‘ભગવાન’ એવું સાર્થક વિશેષણ લગાડ્યું છે. અર્થાત્ પ્રભુ વીર જ્ઞાન, મહિમા, યશ... ઇત્યાદિ ગુણોથી યુક્ત હતા.) પ્રભુ ‘કર્મ’ નામના સૌથી પ્રબળ વૈરીનો પરાભવ કરવા સમર્થ હોવાથી મહાવીર હતા. પ્રભુની આ પાંચ વાત ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થઈ (૧) ભગવાન ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં દશમાં પ્રાણત દેવલોકમાંથી દેવાનંદાની કુક્ષિમાં આવવારૂપે રચવન પામ્યા. (૨) ભગવાનનું દેવાનંદાની કુક્ષિમાંથી ત્રિશલામાતાની કુક્ષિમાં મુકાવારૂપે સંહરણ પણ ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થયું. (૩) ભગવાન ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં જનમ્યા. (૪) ભગવાન ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં લોચ કરવારૂપે દ્રવ્યથી અને રાગ-દ્વેષના અભાવરૂપે ભાવથી મૂંડિત થઈ અને ઘર છોડીને આણગાર=સાધુ થયા. (રોજ તમે પણ ઘર તો છોડતા હશો, પણ તમે પાછા ઘરે જાવ છો, માટે પ્રવ્રજિત ન કહેવાય. ભગવાને ફરીથી ન જવારૂપે ઘર છોડ્યું, માટે પ્રવ્રજિત કહેવાય. અને અઢાર પાપસ્થાનકોનાં ઉત્પાદનનું અને અસંખ્ય જીવોના આરંભનું મુખ્ય સ્થાન ઘર હોવાથી ખાસ ઘર છોડી આણગાર થયા, એમ કહ્યું. પૈસા-પત્ની-પરિવાસ્વગેરે આખો સંસાર આ ઘરપર ઊભો છે. ઘર વિનાનાને ઘરવાળી પણ ક્યાંથી મળે ?) અને (૫) ભગવાન ઉત્તરાફાલ્ગુનીમાં અનન્તવસ્તુવિષયક, અનુપમ, ભીંતવગેરેથી વ્યાધાત નહીં પામતાં, જ્ઞાન-દર્શન આવારક કર્મના સંપૂર્ણ ક્ષયથી પ્રગટેલાં, બધા જ પર્યાયોથી યુક્ત વસ્તુને જણાવતાં, પરિપૂર્ણ એવા શ્રેષ્ઠ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનને પામ્યા. તથા ભગવાન સ્વાતિ નક્ષત્રમાં પરિનિર્વાણ=મોક્ષ પામ્યા.

હવે વિસ્તારથી પ્રભુ મહાવીર સ્વામીનું જીવન કહેવાય છે.

૨. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જે સે ગિમ્હાણં ચણ્ણે માસે અઢ્ઢમે પક્ખે આસાઢસુદ્ધે તસ્સ ણં આસાઢસુદ્ધસ્સ છટ્ઠીપક્ખે ણં મહાવિજય-પુપ્ફુત્તર-પવરપુંડરીઆઓ મહાવિમાણાઓ વીસં સાગરોવમ-ઢિઢ્ઢિઆઓ આઠ્ઠકલ્લણં, ભવકલ્લણં, ટિઢ્ઢિકલ્લણં, અણંતરં ચયં ચણ્ણે, ઇહેવ જંબુદ્ધીવે દીવે ભારહે વાસે દાહિણઢ્ઢિભરહે ઇમીસે ઓસપ્પિણીએ સુસમસુસમાએ સમાએ વિઢ્ઢિકંતાએ, સુસમાએ સમાએ વિઢ્ઢિકંતાએ, સુસમદુસ્સમાએ સમાએ વિઢ્ઢિકંતાએ; દુસ્સમસુસમાએ સમાએ બહુવિઢ્ઢિકંતાએ સાગરોવમકોઢાકોઢીએ બાયાલીસાએ વાસસહસ્સેહિં ઋણિઆએ પંચહત્તરીએ વાસેહિં અઢ્ઢનવમેહિં અ માસેહિં સેસેહિં- ઇક્કવીસાએ તિત્થયરેહિં ઇક્કલ્લણકુલ-સમુપ્પન્નેહિં કાસવગુત્તેહિં, દોહિં અ હરિવંસકુલ-સમુપ્પન્નેહિં ગોયમસગુત્તેહિં, તેવીસાએ તિત્થયરેહિં વિઢ્ઢિકંતેહિં, સમણે ભગવં મહાવીરે ચરમતિત્થયરે પુવ્વતિત્થયરનિદ્ધિટ્ઠે માહણકુંડગામે નયરે ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોઢાલસગુત્તસ્સ ભારિઆએ દેવાણંદાએ માહણીએ જાલંધરસગુત્તાએ પુવ્વરત્તા-વરત્તકાલસમયંસિ હત્થુત્તરાહિં નક્કલ્લણેણં જોગમુવાગણં આહારવક્કંતીએ, ભવવક્કંતીએ, સરીરવક્કંતીએ કુચ્છિંસિ ગલ્લભત્તાએ વક્કંતે ॥૨॥

સૂત્ર ૨) આ અવસર્પિણી કાળના ૪ કોઢા કોઢી સાગરોપમવાળો સુષમા સુષમા નામનો પ્રથમ આરો, ૩ કોઢા કોઢી સાગરોપમવાળો સુષમા નામનો બીજો આરો, અને ૨ કોઢા કોઢી સાગરોપમવાળો સુષમા-દુષમા નામનો ત્રીજો આરો વીતી ગયા બાદ તથા બેંતાલીશ હજાર વર્ષ ઓછા એવા એક કોઢા કોઢી સાગરોપમવાળા દુષમા સુષમા નામના ચોથા આરાને પૂરા થવામાં માત્ર પંચોતર વર્ષ અને સાઢા આઠ મહીના બાકી હતા ત્યારે, તથા કાશ્યપગોત્રવાળા અને ઈક્ષ્વાકુકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા એકવીશ તીર્થંકરો અને ગૌતમગોત્રવાળા અને હરિવંશકુળમાં ઉત્પન્ન થયેલા શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી અને શ્રી નેમિનાથ એમ કુલ ત્રેવીશ તીર્થંકરો મોક્ષે ગયા બાદ, તે ત્રેવીશેય તીર્થંકરો દ્વારા ‘ચોવીશમાં તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામી થશે’ એ રીતે કહેવાયેલા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી દશમા દેવલોકના મહાવિજય-

૩. સમણે ભગવં મહાવીરે તિન્નાણોવગા આવી હુત્થા-ચઙ્ગસ્સામિત્તિ જાણઇ, ચયમાણે ન યાણઇ, ચુદ્ધમિ ત્તિ જાણઇ, જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે દેવાણંદાદા માહણીદા જાલંધરસગુત્તાદા કુચ્છિંસિ ગલ્લભત્તાદા વલ્લંતે, તં રયણિં ચ ણં સા દેવાણંદા માહણી સયણિજ્ઞંસિ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહીરમાણી ઇમે દયારુવે ઉરાલે, કલ્લાણે, સિવે, ધન્ને, મંગલ્લે, સસ્સિરીદા ચડદ્ધસ મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પહિબુદ્ધા ॥૩॥

૪. તં જહા-ગય-વસહ-સીહ-અભિસેય-દામ-સસિ-દિણયર-ઙ્ગયં-કુંભં । પડમસર-સાગર-વિમાણભવણ-રયણુદ્ધય-સિહિં ચ ॥૧॥૪॥

પુષ્પોત્તર-પ્રવરપુંડરિક નામના વિમાનમાંથી ૨૦ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયે આયુષ્ય-ભવ અને સ્થિતિનો ક્ષય થવાથી ચ્યવન પામીને ગ્રીષ્મ ઋતુના ચોથા મહીને- આઠમે પખવાડિયે અષાઢ શુદ્ધ છઠની મધ્યરાત્રે આ જંબૂદ્વીપ નામના દ્વીપના દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નામના નગરમાં કોડાલસગોત્રવાળા ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની પત્ની જાલંધરસગોત્રવાળી દેવાનંદાનામની બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ચંદ્ર ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં આવ્યો, ત્યારે દેવલોકસંબંધી આહાર-ભવ અને શરીર છોડી ગર્ભરૂપે પ્રવેશ્યા.

સૂત્ર ૩) તે વખતે ભગવાનને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન એ ત્રણ જ્ઞાન હતા. તેથી હું ચ્યવીશ એમ જાણતા હતા. ચ્યવ્યો એમ પણ જાણ્યું, પણ ચ્યવન વખતે ‘હું ચ્યવી રહ્યો છું’ એ જાણ્યું નહિ, કારણકે ચ્યવનકાળ માત્ર એક સમયનો હોય છે. તે છદ્મસ્થ જીવો અવધિજ્ઞાનથી પણ જાણી શક્તા નથી. જ્યારે પ્રભુ ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે અર્ધનિદ્રામાં રહેલા દેવાનંદાએ ચૌદ સ્વપ્નો જોયા. તે સ્વપ્નો પ્રશંસનીય, કલ્યાણના હેતુ, ઉપદ્રવને હરનારા, ધન ધાન્યને વધારનારા, મંગલ કરનારા અને શોભાયુક્ત હતા.

સૂત્ર ૪) આ ચૌદસ્વપ્નો અનુક્રમે હાથી, વૃષભ, સિંહ, લક્ષ્મીદેવી, પુષ્પમાળા, ચન્દ્ર, સૂર્ય, ધ્વજ, પૂર્ણક્રિશ્ણ, સરોવર, ક્ષીર સમુદ્ર, દેવવિમાન, (જે

આ.
(૧)

૫. તદા એક દેવાણંદા માહણી ઇમે એયારુવે ઉરાલે, કલ્લાણે જાવ ચઉદ્ધસ મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા સમાણી હટ્ટુતુદ્ધ ચિત્તમાણંદિઆ, પીડમણા, પાસિત્તસિસિયા, હરિસવસ-વિસપ્પમાણ-હિયયા, ધારાહય-કયંબપુપ્ફગં પિવ સમુસ્સસિઅ-રોમકૂવા, સુમિણુગ્ગહં કરેઇ, કરિત્તા સયણિજ્ઞાઓ અબ્બુદ્ધેઇ, અબ્બુદ્ધિત્તા અતુરિઅ-મચવલ-મસંભંતાએ અવિલંબિયાએ રાયહંસ-સરિસીએ ગઈએ જેણેવ ઉસભદત્તે માહણે તેણેવ ઉવાગચ્છઇ, ઉવાગચ્છિત્તા ઉસભદત્તં માહણં જણં વિજણં વદ્ધાવેઇ, વદ્ધાવિત્તા ભદ્ધાસણ-વરગયા આસત્થા વીસત્થા સુહાસણવરગયા કરયલ-પરિગ્ગહિયં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થએ અંજલિં કટ્ટુ એવં તયારી સિરસાવત્તં.

૬. એવં ચલુ અહં દેવાણુપ્પિયા ! અજ્ઞ સયણિજ્ઞંસિ સુત્તજાગરા ઓહીરમાણી ઓહીરમાણી ઇમે એઆરુવે ઉરાલે જાવ સસ્સિરીએ ચઉદ્ધસ-મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પડિબુદ્ધા, તં જહા-ગય-જાવ-સિહિં ચ ॥૬॥

તીર્થંકર નરકમાંથી આવે, તેમની માતા અહીં દેવવિમાનના સ્થાને ભવન જુએ.) સ્તનનો રાશિ અને નિર્ધૂમ અગ્નિ જોઇને જાગ્યા.

સૂત્ર ૫) દેવાનંદાને આ સ્વપ્નો જોવાથી આશ્ચર્ય-સંતોષ-આનંદ-મનમાં પ્રીતિ અને પ્રસન્નતા થઇ. જળધારાથી સિંચાયેલા કદંબ ફૂલની જેમ રોમરાજી વિકસ્વર થઇ. પછી આ ચૌદ સ્વપ્નોને યાદ રાખી પોતાના શયનકક્ષમાંથી નીકળી અત્વરિત, અચપળ, અસંભ્રાંત, અવિલંબિત રાજહંસી જેવી ચાલથી ચાલતી દેવાનંદા બ્રાહ્મણી ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણના શયનકક્ષમાં પ્રવેશી. અને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણને જય-વિજય વગેરે મંગલસૂચક શબ્દોથી જગાડ્યા. પછી ભદ્રાસનપર બેસી થાક અને ક્ષોભ દૂર કરી મસ્તકપર દસ નખ ભેગા થાય એ રીતે બે હાથ જોડી અંજલિ કરી આ પ્રમાણે કહે છે.

સૂત્ર ૬) હે દેવાનુપ્રિય ! મેં આજે અર્ધનિદ્રામાં આવા પ્રકારના પ્રશસ્ત, કલ્યાણાદિ કરનારા હાથીવગેરે ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયા.

૭. એસિં ણં દેવાણુપ્પિયા ! ઉરાલાણં જાવ ચઉદ્દસણ્ઠં મહાસુમિણાણં કે મણ્ણે કલ્લાણે ફલાવેત્તિવેસેસે ભવિસ્સઇ ? તએ ણ સે ઉસભદત્તે માહણ દેવાણંદાએ માહણીએ અંતિએ એમહં સુદ્ધા નિસમ્મ હટ્ઠતુટ્ઠ જાવ હિએ ધારાહયકયંબપુપ્ફાં પિવ સમુસ્સસિયરોમકૂવે સુમિણુગ્ગહં કરેઇ, કરિત્તા ઈહં અણુપવિસઇ, અણુપવિસિત્તા અપ્પણો સાહાવિણં મઇપુવ્વણં બુદ્ધિવિન્નાણેણં તેસિં સુમિણાણં અત્થુગ્ગહં કરેઇ, કરિત્તા દેવાણંદં માહણિં એવં વયાસી ॥૭॥

૮. ઉરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિએ ! સુમિણા દિટ્ઠા, કલ્લાણા ણં સિવા ધન્ના મંગલ્લા સસ્સિરીઆ આરોગ્ગ- તુટ્ઠિ- દીહાઉ-કલ્લાણ-મંગલ્લકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિએ ! સુમિણા દિટ્ઠા, તં જહા- અત્થલાભો દેવાણુપ્પિએ ! ભોગલાભો દેવાણુપ્પિએ ! પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિએ ! સુક્ખલાભો દેવાણુપ્પિએ ! એવં ખલુ તુમં દેવાણુપ્પિએ ! નવણં માસાણં બહુપડિપુત્ત્રાણં અદ્ધટ્ઠમાણં રાઙ્ગિદિઆણં વિઙ્કંતાણં સુકુમાલપાણિપાયં અહીણ-પડિપુણ્ણ-પંચિંદિયસરીરં લક્ખણ-વંજણ- ગુણોવવેઅં માણુમ્માણ-પમાણપડિપુત્ત્ર-સુજાય-સવ્વંગસુંદરંગં સસિસોમાકારં કંતં પિઅદંસણં સુરુવં દારયં પયાહિસિ ॥૮॥

સૂત્ર ૭) આ મહાસ્વપ્નોનું મને પુત્રાદિ શું ફળ અને જીવનજરૂરી શું વૃત્તિ પ્રાપ્ત થશે ? તે કહો. ઋષભદત્તને પણ આ ચૌદ સ્વપ્નો સાંભળી અત્યંત આશ્ચર્ય- હર્ષ-આનંદ આદિ થયા. પછી સ્વપ્નોને યાદ રાખી ચિંતન કરી પોતાની મતિ અને બુદ્ધિ મુજબ એના અર્થનો નિર્ણય કરી દેવાનંદાને કહ્યું...

સૂત્ર ૮) હે દેવાનુપ્રિયા ! તેં ઘણાં શ્રેષ્ઠ, કલ્યાણકારી, ઉત્તમ સ્વપ્નો જોયા છે. તે સ્વપ્નો આરોગ્ય-સંતોષ-દીર્ઘાયુ કરનારા, ઉપદ્રવનો અભાવ કરનારા અને વાંછિતની પ્રાપ્તિ કરાવનારા થશે. અર્થનો-ભોગનો-પુત્રનો અને સુખનો લાભ થશે. વળી તમે નવમાસ અને સાડાસાત દિવસ પછી ઉત્તમ પુત્રને જન્મ આપશો. તે પુત્રનું શરીર હાથ પગના કોમળ તળિયાવાળું, પાંચેય ઇન્દ્રિયોથી પૂર્ણ તથા શ્રેષ્ઠ લક્ષણો અને ઉત્તમ ચિન્હયુક્ત હશે. (ચક્રવર્તીને અને તીર્થંકરોને એક હજાર ને આઠ, બળદેવ-વાસુદેવને એકસો આઠ તથા બીજા ભાગ્યવંતોને આ પ્રમાણે બત્રીશ લક્ષણો હોય છે.

છત્ર, કમલ, ધનુષ્ય, રથ, વજ્ર, કાયબો, અંકુશ, વાવ, સ્વસ્તિક, તોરણ, સરોવર, સિંહ, વૃક્ષ, ચક્ર, શંખ, હાથી, સમુદ્ર, કલશ, પ્રાસાદ, મત્સ્ય, જવ, યજ્ઞસ્તંભ, સ્તૂપ, કમંડલ, પર્વત, ચામર, દર્પણ, બળદ, ધ્વજા, અભિષેક કરાતી લક્ષ્મી, સુંદર માળા તથા મોર. બીજી રીતે પણ - જેના નખ, હાથ-પગના તળિયાં, જીભ, હોઠ, તાલુ અને આંખના ખૂણા આ સાત લાલ હોય, તે સમ્ભાંગ રાજ્ય પામે. હૃદય, ડોક, નાક, નખ, મુખ અને કક્ષા એ છ ઊંચા હોય તેની બધી રીતે ઉન્નતિ થાય. દાંત, ચામડી, વાળ, આંગળીઓના પર્વો અને નખ એ પાંચ સૂક્ષ્મ (બારીક) હોય, તે મહા ધનિક થાય. આંખ, હૃદય, નાક, હડપચી અને હાથ એ પાંચ લાંબા હોય, તે દીર્ઘાયુ-ધનવંત અને પરાક્રમી થાય. ભાલ, છાતી અને મુખ એ ત્રણ પહોળા હોય, તે રાજા થાય. ડોક, જંઘા અને પુરુષચિન્હ-એ ત્રણ ટૂંકા હોય, તે પણ રાજા થાય. અને સત્ત્વ, સ્વર અને નાભિ એ ત્રણ ગંભીર હોય, તે સર્વ પૃથ્વીનો ધણી થાય. એમ પણ બત્રીશ લક્ષણો જાણવા.

શરીરનું અડધું અથવા સર્વસ્વ મુખ ગણાય છે. મુખથી પણ નાક અને નાકથી પણ બંને આંખ શ્રેષ્ઠ છે.

વળી જેવી આંખો તેવું શીલ-નાકને અનુરૂપ સરળતા-રૂપ પ્રમાણે ધન અને શીલ પ્રમાણે ગુણો હોય છે.

અતિ નીચો, અતિ ઉંચો, અતિ જાડો, અતિ પાતળો, અતિ કાળો અને અતિ ગૌર આ છપ્રકારના મનુષ્ય સત્ત્વશાલી હોય છે.

જે સારી રીતે ધર્મકરણી કરતો હોય, સૌભાગ્યશાળી હોય, શરીરે નીરોગી હોય, જેને સારા સપના આવતાં હોય, જે સારી નીતિવાળો હોય અને કવિ હોય તે પુરુષ સ્વર્ગમાંથી આવેલો અને પાછો સ્વર્ગમાં જવાનો હોય છે.

જે નિષ્કપટ હોય, દયાળુ હોય, દાનવીર હોય, ઇન્દ્રિયોને કાબુમાં રાખનાર હોય, ડાહ્યો હોય અને હંમેશા સરલ સ્વભાવી હોય, તે માણસને મનુષ્ય

જન્મમાંથી આવેલો અને પાછો પણ મનુષ્યમાં જવાવાળો જાણવો.

જે કપટ, લોભ, ક્રુધા, આળસ અને ઘણો આહાર વગેરે ચેષ્ટાવાળો, હોય તે પુરુષ તિર્યચમાંથી આવેલો અને પાછો ત્યાં જવાવાળા તરીકે સૂચવે છે.

તીવ્ર રાગવાળો, સ્વજનો ઉપર દ્વેષ કરનારો, ખરાબ ભાષા બોલનારો તથા મૂર્ખનો સંગ કરનારો માણસ પોતાનું નરકગતિમાં ગમન અને નરકગતિમાંથી આવવું સૂચવે છે.

મનુષ્યને જમણી બાજુએ જમણું આવર્ત શુભ કરનારું જાણવું-ડાબી બાજુએ ડાબું આવર્ત નિંદનીય-અશુભ કરનારું જાણવું. જમણી બાજુએ ડાબું કે ડાબી બાજુએ જમણું આવર્ત મધ્યમ જાણવું.

જે માણસોની હથેળી રેખા વિનાની હોય અથવા ઘણી રેખાવાળી હોય, તે માણસો અલ્પ આયુષ્યવાળા, નિર્ધન અને દુઃખી હોય છે.

જે પુરુષોની અનામિકા આંગળીના વેદાની છેલ્લી રેખાથી ટચલી આંગળી મોટી હોય, તેઓને ધનની વૃદ્ધિ થાય અને મોસાળ પક્ષ મોટો હોય.

મણિબંધથી પિતાની-ગોત્રની રેખા ચાલે છે, અને કરભથી ધન તથા આયુષ્યની રેખા ચાલે છે. એવી રીતે એ ત્રણે રેખા તર્જની અને અંગૂઠાની વચ્ચે જાય છે ! જેઓને એ ત્રણે રેખા સંપૂર્ણ તથા દોષ રહિત હોય, તેઓના ગોત્ર, ધન તથા આયુષ્ય સંપૂર્ણ જાણવા, નહિતર નહિ !

આયુષ્યની રેખાથી જેટલી આંગળીઓ ઓળંગાય, તેટલા પચ્ચીશ પચ્ચીશ વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું.

૧. સે વિ અ ણં દારણ ઉમ્મુક્કબાલભાવે વિન્નાયપરિણયમિત્તે જોવ્વણગમણુપત્તે રિઝવ્વેઅ- જઝવ્વેઅ-સામવેઅ-અથવ્વણવેઅ-ઈતિહાસપંચમાણ નિઘંટુછદ્ધાણં સંગોવંગાણં સરહસ્સાણં ચણ્ણં વેઆણં સારણ, વારણ, ધારણ, સડંગવી, સઙ્કિતંતેવિસારણ, સંખાણે (સિક્ખાણે) સિક્ખાકપ્પે વાગરણે છંદે નિરુત્તે જોડસામયણે અન્નેસુ અ બહુસુ બંભણ્ણણસુ પરિવ્વાયણસુ નણસુ સુપરિનિઙ્કિણ આવિ ભવિસ્સઙ્ક ॥૧॥

અંગૂઠાના મધ્ય ભાગમાં જો જવ હોય, તો વિદ્યા, પ્રખ્યાતિ અને સમૃદ્ધિ મળે છે. વળી જો જમણા અંગૂઠામાં જવ હોય, તો શુક્લ પક્ષમાં જન્મ ગણવો.

જેની આંખો લાલ રહેતી હોય, તેને સ્ત્રી છોડતી નથી. સુવર્ણ સમાન પીળી-આંખવાળાને ધન ત્યજતું નથી. લાંબી ભૂજાવાળાને હંમેશા ઠકુરાઈ-મોટાઈ મળે છે. અને શરીરે દૃષ્ટ પુષ્ટ હોય, તે હંમેશા સુખી હોય.

આંખ સ્નિગ્ધ હોય તો સૌભાગ્ય મળે, દાંત સ્નિગ્ધ હોય તો ઉત્તમ ભોજન મળે, શરીર સ્નિગ્ધ હોય તો સુખ મળે અને પગ સ્નિગ્ધ હોય તો વાહન મળે !

જેની છાતી વિશાળ હોય, તે ધન તથા ધાન્યનો ભોગી થાય. જેનું મસ્તક વિશાળ હોય, તે ઉત્તમ રાજા થાય. જેની કમ્મર વિશાળ હોય તેને ઘણાં પુત્ર તથા સ્ત્રી હોય અને જેના પગ વિશાળ હોય, તે હંમેશા સુખી થાય !)

હે દેવાનુપ્રિયા ! તમારો પુત્ર ૧૦૦૮ ઉત્તમ લક્ષણોવાળો તથા ઉત્તમરૂપસૂચક મષા-તલવાળો થશે. તેનું શરીર માન-ઉન્માન અને પ્રમાણથી યુક્ત હશે. (જળથી ભરેલા કુણ્ડમાં બેસવાથી બહાર નીકળેલું પાણી એક દ્રોણ જેટલું થાય, તો માનયુક્ત. તુલાએ તોળતાં વજન અડધો ભાર (આશરે પોણાચાર મણ) થાય એ ઉન્માન યુક્ત. અને જે પોતાના અંગુલથી ૧૦૮ અંગુલ ઊંચો હોય, તે પ્રમાણયુક્ત પુરુષ ઉત્તમ ગણાય. તેથી ન્યૂન છત્રૂ આંગળ ઊંચો મધ્યમ અને ચોરાશી આંગળ ઊંચો હીન ગણવો. તેમાં પણ તીર્થંકરો તો મસ્તકે બાર આંગળ શિખા હોવાથી ૧૨૦ આંગળ ઊંચા હોય છે,)

૧૦. તં ઉરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પે! સુમેણા દિટ્ઠા-જાવ આરુગ્ગ-તુઢિ-દોહાઉઅ-મંગલ્લકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પે ! સુમેણા દિટ્ઠ તિ કટ્ઠુ ભુઝો ભુઝો અણુવૂહહ ॥૧૦॥

૧૧. તણં ણં સા દેવાણંદા માહણી ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ અંતિણં એમહં સુદ્ધા નિસમ્મ હટ્ઠતુટ્ઠ જાવ હિયયા કરયલ-પરિગ્ગહિઅં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થણં અંજલિં કટ્ઠુ ઉસભદત્તં માહણં એવં વયાસી ॥૧૧॥ ૧૨. એવમેયં દેવાણુપ્પિયા ! તહમેયં દેવાણુપ્પિયા ! અવિતહમેયં દેવાણુપ્પિયા ! અસંદિદ્ધમેયં દેવાણુપ્પિયા ! ઇચ્છિઅમેયં દેવાણુપ્પિયા ! પડિચ્છિઅમેયં દેવાણુપ્પિયા ! ઇચ્છિઅપડિચ્છિઅમેયં દેવાણુપ્પિયા ! સદ્ધે ણં એસમદ્ધે સે જહેયં તુભ્ભે વયહત્તિ કટ્ઠુ તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ, પડિચ્છિત્તા ઉસભદત્તેણં માહણેણં સદ્ધિં ઉરાલાઈં માણુસ્સગાઈં ભોગભોગાઈં ભુંજમાણા વિહરઈ ॥૧૨॥

સૂત્ર ૯) દેવાનુપ્રિયા ! વળી તે ચંદ્રતુલ્ય સૌમ્ય-મનોહર-દર્શનીય અને અતિ રૂપવાન થશે. આઠ વર્ષે સમગ્ર વિજ્ઞાનનો જ્ઞાતા થશે. યૌવનવયે તે ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ, ઇતિહાસ, શબ્દ શાસ્ત્રો, ગણિત શાસ્ત્ર, ભાષા શાસ્ત્રો, ષષ્ટિતંત્ર, અષ્ટાંગ નિમિત્ત, છંદ શાસ્ત્ર-આચાર શાસ્ત્રો-સર્વવિધિ શાસ્ત્રો ઇત્યાદિ જગતની સર્વ વિદ્યાઓનો સાંગોપાંગ જ્ઞાતા થશે. તથા પોતે બીજાઓને એ શાસ્ત્રો યાદ કરાવનાર, ભૂલ કાઢનાર ધારણાગુણયુક્ત થશે.

સૂત્ર ૧૦) માટે હે દેવાનુપ્રિયા ! તમે ઉત્તમ સ્વપ્નો જોયા છે. ઇત્યાદિ કહી વારંવાર અનુમોદના કરી.

સૂત્ર ૧૧+૧૨) દેવાનંદા પણ આ ફળ સાંભળી તથા હૃદયમાં ધારી અતિ હર્ષ પામ્યા અને કહ્યું - હે સ્વામિન્ ! આપે કહ્યું તે તેમ જ છે. યથાર્થ છે. સંદેહ વિનાનું છે. ઇષ્ટ છે. ઇચ્છેલું છે. આપે જે કહ્યું તે સત્ય જ છે. અને આપના મુખના બોલ મેં તરત ઝીલ્યા છે. એમ કહેવાદ્વારા ઋષભદત્તના વચનોને વધાવે છે.

વ્યા.
(૧)

(આ આખો પ્રસંગ ઘણો ઘણો બોધ આપી જાય છે, પહેલી વાત તો એ કે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી અને ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ અલગ અલગ ઓરડામાં નિદ્રા લેતા હતા. એવી વાત આવે છે કે કલ્પસૂત્રમાં આવતી આ વાત એકાગ્રચિત્તે સાંભળતા પ્રેરણા પામી પેથડશાહના પિતાજી દેદાશાહે ભરયુવાનવયમાં પત્નીસાથે આજીવન બ્રહ્મચર્ય વ્રત લીધું અને પછી અલગ ઓરડામાં સુવાનું રાખ્યું. જેઓને બ્રહ્મચર્ય પાળવું છે- મનને પવિત્ર રાખવું છે- તેઓએ વિજાતીયસાથે નિકટતા, સ્પર્શ અને એકાંત ટાળવા જરૂરી છે. ખરેખર પવિત્ર જીવન જીવનારાના ગર્ભમાં અને ઘરમાં ઉત્તમપુરુષો અવતાર લે છે. બીજી વાત એ કે દેવાનંદાને મનમાં અત્યંત હર્ષ હોવા છતાં ચાલ વગેરેમાં કોઈ ફરક પડતો નથી, આ બતાવે છે કે જીવનની ગમે તેવી સારી-નરસી પળોમાં પણ અતિરેકમાં આવી ઉતાવળા ન થાવ. ત્રીજી મહત્ત્વની વાત એ કે દેવાનંદા બ્રાહ્મણી પતિને મંગલકારી શબ્દોથી જગાડે છે. આમ જાગતા જ મંગલ થવાથી દિવસ મંગલકારી નીવડે. ક્યારેય કોઈને ય સવારે નિદ્રામાંથી જગાડવાનું થાય, તો મધુર કંઠે નવકાર સંભળાવતા સંભળાવતા શાંતિથી જગાડવા જોઈએવા જોઈએ. અને નિઃ૧૧ વી જોઈએ કે આ સાંભળતા સાંભળતાં જ જાગી જવાય. આ ઊઠવા અને ઊઠાડવામાં એવી ક્યકચ થઈ જાય કે સવારનું સૌથી પહેલું કામ લડવાનું થઈ જાય... પછી બંનેનો દિવસ કેવો જાય ? ચોથી વાત એ છે કે પત્નીનો પતિ સાથેનો વાર્તાલાપનો વ્યવહાર અને પતિનો પત્નીસાથેનો એ વ્યવહાર કેટલો ઉમદા અને પ્રસન્ન દેખાય છે ? તમને તો આ બધી વાતો દિવાસ્વપ્ન જેવી લાગે છે ને! પણ એમાં વાંક બીજાનો નહીં, તમારો કાઢજો... વળી બીજાએ કહેલી સારી વાત-સારા સપનાની વાત વધાવી લઈ એની અનુમોદના કરવી જોઈએ, અને આપણામાટે કોઈ સારી વાત કહે, તો આપણે એ વાતમાં શંકા રાખ્યા વિના સહર્ષ સ્વીકારી લેવાથી એ વાત સાચી પડવાની વિશેષ સંભાવના રહે છે. માટે તો કોઈ આપણામાટે સારું ભવિષ્ય કહે, તો આપણે કહીએ છીએ- તમારા મોંમાં સાકર ! બોલો કેટલી મજાની વાતો છે. ભગવાનના આ ચ્યવન કલ્યાણકના મંગલકારી અવસરે ચાલો ગાઈએ !

જે ચૌદ મહા સ્વપ્નો થકી નિજ માતને હરખાવતા, ને ગર્ભમાંથી જ્ઞાન ત્રયને ગોપવી અવધારતા,
ને જન્મતાં પહેલા જ ચોસઠ ઇંદ્ર જેને વંદતા, એવા પ્રભુ મહાવીરને (અરિહંતને) પંચાંગભાવે હું નમું !

માતાની કુક્ષિમાં આવવા માત્રથી માતા ને ચૌદ સ્વપ્નો દ્વારા આનંદિત-આનંદિત કરી દેનારા, ગર્ભકાળમાં પણ વિશિષ્ટ મતિ-શ્રુત-અવધિજ્ઞાનથી યુક્ત અને ગર્ભમાં પણ ચોસઠ ઇંદ્રોની સલામી લેનારા પ્રભુ વીરને વંદન વારંવાર...)

૧૩. તે જ કાલે જ તે જ સમયે જ સક્રે, દેવિંદે, દેવરાયા, વજ્રપાણી, પુરંદરે, સયક્રકુ, સહસ્સક્રે, મઘવં, પાગસાસણે, દાહિણકુ-લોગાહિવર્ડે, ઇરાવણવાહણે, સુરિંદે, બત્તીસવિમાણ-સયસહસ્સાહિવર્ડે, અરયંબર-વત્થધરે, આલક્ર-માલમકુડે, નવહેમચારુ-ચિત્ત-ચંચલકુંડલ-વિલિહિજ્ઞમાણગલ્લે, મહિઢ્ઢીએ મહજ્જુર્ડીએ, મહાબલે, મહાયસે, મહાણુભાવે, મહા-સુક્રે, ભાસુરબોંદી, પલંબ-વણમાલધરે, સોહમ્મે કપ્પે, સોહમ્મવડિંસએ વિમાણે, સુહમ્માએ સભાએ, સક્રંસિ સીહાસણંસિ, સે જ તત્થ બત્તીસાએ વિમાણાવાસસયસાહસ્સીણં, ચકરાસીએ સામાણિઅ-સાહસ્સીણં, તાયત્તીસાએ તાયત્તીસગાણં, ચક્રણં લોગપાલાણં, અક્રણં અગ્ગમહિસીણં, સપરિવારાણં, તિણં પરિસાણં, સત્તણં અણીઆણં, સત્તણં અણિયાહિ-વર્ડીણં, ચક્રણં ચકરાસીણં આયરક્ર-દેવસાહસ્સીણં, અન્નેસિં ચ બહૂણં સોહમ્મકપ્પવાસીણં વેમાણિઆણં દેવાણં દેવીણં ય, આહેવચ્ચં પોરેવચ્ચં સામિત્તં ભટ્ઠિત્તં મહત્તરગત્તં આણા-ઈસર-સેણાવચ્ચં કારેમાણે પાલેમાણે મહયાહય-નક્ર-ગીઅ-વાક્રઅ-તંતી-તલતાલ-તુક્રિઅ-ઘણમુક્રંગ-પક્રુપક્રહ-વાક્રઅ-રવેણં દિવ્વાઈ ભોગભોગાઈ ભુંજમાણે વિહરક્ર

॥૧૩॥

એ પછી દેવાનંદા ઋષભદત્ત સાથે માનવીય ભોગ ભોગવતાં દિવસો પસાર કરે છે.

સૂત્ર ૧૩) તે કાલે અને તે સમયે પ્રથમ દેવલોકનો ઇંદ્ર ઇંદ્રસભામાં બેઠો છે. એ શક્ર નામના સિંહાસનનો અધિષ્ઠાતા હોવાથી શક્ર છે, દેવોમાં કાંતિવગેરે ગુણોથી શોભતો હોવાથી દેવરાજા છે, વજ્ર ધારણ કરતો હોવાથી વજ્રપાણિ છે, દૈત્યોના નગરનો નાશક હોવાથી પુરંદર છે. અને પૂર્વે શ્રાવક અવસ્થામાં શ્રાવકની પાંચમી પ્રતિમારૂપે ઓળખાતા વિશેષ પ્રકારના નિયમ સો વાર કર્યા હોવાથી શતક્રતુ છે. અહીં શ્રાવકની પ્રતિમાઅંગે પૂર્વભવ બતાવે છે -

પૃથ્વીભૂષણ નગરમાં પ્રજાપાલ રાજા હતા. ત્યાં કાર્તિક નામનો શેઠ હતો. તેણે શ્રાવકની વિશેષ નિયમરૂપ પાંચમી પ્રતિમા સો વખત વહન કરી. તેથી તે

વ્યા.
(૧)

શતક્રતુ તરીકે લોકોમાં પ્રસિદ્ધ થયો. એકવાર મહિનાના ઉપવાસવાળો ગૈરિક તાપસ ત્યાં આવ્યો. (સામાન્યથી માણસ ભૂખ સહન કરી શકતો નથી. તેથી જ ભૂખપર વિજય મેળવી તપ કરનારપર બહુમાન થાય છે. તેથી) આખું ગામ તેનું ભક્ત થયું. શ્રાવક હોવાથી કાર્તિક શેઠ તાપસ પાસે ગયા નહીં, તેથી તાપસ રોષે ભરાયો. (કારણ કે તાપસ મૂઢ, મિથ્યાત્વી અને અજ્ઞ હતો, તેથી તપ કર્મક્ષયમાટે નહીં, પણ માન-પાન મેળવવા કરતો હતો. જે તપ-જપ ક્રિયા અર્હના બદલે અહં તરફ લઈ જાય, તે અજ્ઞાનકષ્ટ છે.) એકવાર રાજાએ તાપસને પારણા માટે વિનંતી કરી. ત્યારે તેણે કહ્યું- જો કાર્તિક મને ભોજન પીરસે, તો તમારે ત્યાં પારણું કરું. રાજાએ કબૂલ રાખ્યું. કાર્તિકને આજ્ઞા કરી. ત્યારે શેઠે કહ્યું- રાજન ! તમારી આજ્ઞા હોવાથી ભોજન પીરસવા આવીશ. તાપસ જમવા આવ્યા. શેઠે ભોજન પીરસ્યું. ત્યારે અભિમાની તાપસે- હે ઘિટ્ઠા ! એમ કહી નાક ઉપર આંગળી અડાડી શેઠનું અપમાન કર્યું. શેઠે વિચાર્યું - મેં જો પૂર્વે દીક્ષા લીધી હોત, તો રાજાની આજ્ઞાને વશ થઈ આ રીતે પરાભવ સહવો પડત નહિ. એમ વિચારી એક હજાર અને આઠ વેપારી પુત્રો સાથે શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી પાસે દીક્ષા લીધી. બાર અંગો ભણી, બાર વરસ દીક્ષા પાળી કાળ કરી સૌધર્મ ઇન્દ્ર થયા. તાપસ પણ પોતાના ધર્મથી મરી એ ઇન્દ્રના ઐરાવણ હાથીરૂપે વાહન થયો. પણ આ ઇન્દ્ર તો કાર્તિક છે એમ જાણી તે નાસવા લાગ્યો. તેથી ઇન્દ્રે પકડીને તેનાપર સવારી કરી. ઇન્દ્રને ડરાવવા તેણે બે રૂપ કર્યા. ઇન્દ્રે પણ બે રૂપ કર્યા. હાથીએ ચાર રૂપ કર્યા. તો ઇન્દ્રે પણ ચાર રૂપ કર્યા. પછી ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું- આ તો ગૈરિકનો જીવ છે. તેથી તિરસ્કાર કર્યો, પછી તેણે મૂળ રૂપ ધારણ કર્યું. (આ પ્રસંગથી ઘણી સમજવાની બાબતો વિચારી શકાય. (૧) શ્રાવક સતત આરાધનામાં મસ્ત હોય. એક જ પ્રકારના નિયમ સો વાર કરવા છતાં કંટાળે નહીં. (૨) સામાન્યથી લોકો પોતાનાથી નહીં થઈ શક્તી તપ-જપ-દાનાદિ ક્રિયાઓ કરનારપર આકર્ષાઈ જાય છે, પણ તેટલા માત્રથી એ તપ આદિ ક્રિયા અનુમોદનીય બની જતી નથી. પ્રભુએ બતાવેલા આત્માના અને મોક્ષના સ્વરૂપપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા સાથે કર્મક્ષયઆદિ હેતુથી કરવામાં આવેલી નવકારશી જેવી નાની પણ તપક્રિયા જે ફળ આપી શકે છે, તે ૬૦ હજાર વર્ષનું અજ્ઞાન તપ આપી શકે નહીં, એમાં પણ જો એ તપ અહં પોષવા, માન-પાન મેળવવા જ થાય, તો તપને બદલે કષ્ટ જ બની રહે છે. (૩) અહં પોષવા તપ કરનારનો આત્મા શાંત થવાના બદલે કોણ શાતા પૂછવા આવ્યું અને કોણ આવ્યું નહીં એની નોંધથી અશાંત થઈ જાય છે, અને ઘણા શાતા પૂછવા આવ્યા એના

આનંદના બદલે કોક ન આવ્યું, એના અફસોસથી દુઃખી થઈ જાય છે, અને પછી તક મળે ત્યારે બદલો લેવાનું મન થઈ જાય છે અને અવસર મળ્યે જાહેરમાં અપમાન કરી, બદલો વાળ્યાનો તામસિક આનંદ અનુભવે છે. (૪) સમજુ શ્રાવક મિથ્યામતની આકર્ષક દેખાતી કોઈ પણ વાતથી પ્રભાવિત થતો નથી. સુલસા સાક્ષાત્ બ્રહ્મા-વિષ્ણુ-મહેશ્વરાદિ પધાર્યાની વાતથી પણ આકર્ષણ પામી નહોતી, કેમ કે એમાં જીવને અનાદિકાલથી પરેશાન કરનારા ત્રણ મહાશત્રુઓ (૧) મિથ્યાત્વ (૨) મોહનીય કર્મ અને (૩) અજ્ઞાનદશાને પોષણ મળે છે. (૫) રાજાવગેરેના અભિયોગ-દબાણથી મિથ્યાત્વીના કોઈ પ્રસંગમાં જવાનું થાય, તો પણ સમજુ શ્રાવક એમાં રસ ધરાવે નહીં. (૬) શ્રાવક જ્યારે બીજાતરફથી અપમાનઆદિનો પ્રસંગ આવે, ત્યારે બીજાપર રોષ કરવાના બદલે કર્મની પરિણતિ વિચારી, અને ભગવાનની વહેલી દીક્ષા લઈ લેવાની વાતને યાદ કરી પોતે સંસારના ભોગોમાં આસક્ત રહ્યો, માટે આમ થયું, એમ પોતાનો જ વાંક જોઈ સ્વસ્થ જ રહે અને આ પ્રસંગને વૈરાગ્યનું નિમિત્ત સમજી યથાશીઘ્ર દીક્ષા ગ્રહણ કરે. સીતા અને વૈશ્રવણવગેરેના પ્રસંગોમાંથી પણ આ જ જાણવા મળે છે. (૭) આજે તમે કોઈનું અપમાન કરો, તો તે બે-પાંચ મીનિટનો પ્રસંગ હશે, પણ તેના દંડરૂપે કર્મસત્તા તમને એવા સંયોગ તરફ ધકેલી દે, કે પછી તમારે એના નોકરાદિરૂપે રહી જિંદગીભર અપમાન સહન કરવા પડે. ગૈરિકે કાર્તિક શેઠનું અપમાન એક વાર કર્યું. પરિણામે દેવલોક મળવા છતાં-દેવ બનવા છતાં વારંવાર હાથી-પશુનો આકાર ધારણ કરવાનો અને ઇંદ્ર એનાપર બેસી જાહેર પ્રસંગોમાં જાય. બોલો કેટલી વખત હવે અપમાન સહેશે ! આ બધા મુદ્દા વિચારી આપણે સાવધ રહેવાનું છે.)

તે ઇન્દ્ર પાંચસો મંત્રીની એક હજાર આંખે શાસન કરતો હોવાથી તેનું નામ સહસ્રાક્ષ પણ છે. મોટો મેઘ વશ હોવાથી મેઘવાન છે. ‘પાક’ નામના દૈત્યને શિક્ષા કરી હોવાથી એ પાકશાસન છે. બત્રીશ લાખ વિમાનનો સ્વામી છે તથા મેરુની દક્ષિણ બાજુના લોકાર્ધનો અધિપતિ છે. (ઉત્તર લોકાર્ધનો અધિપતિ ઇશાન ઇન્દ્ર છે. ઇન્દ્રના પાકશાસન આદિ કેટલાક નામો જૈનેતર મતને અપેક્ષીને છે.) તે ઇન્દ્રે સ્વરછ અને ઉજ્જવળ વસ્ત્ર પહેર્યા છે. માળા-મુગટ અને તદ્દન નવા લાગતા અત્યંત સુંદર અને ચંચળ કુંડલો પહેર્યા છે. વળી આ ઇંદ્ર છત્રાદિ રાજચિહ્ન સૂચવતી મોટી ઋદ્ધિ તથા આભૂષણ અને શરીરગત મોટી ધુતિવાળા છે, મહાબળવાન છે, મોટા યશવાળા છે, વિશિષ્ટ મહિમાવાળા છે, મહા સુખી છે, દેદીપ્યમાન શરીરવાળા છે, તથા ગળામાં પાંચ વર્ણના પુષ્પોની માળા પહેરેલી છે. સૌધર્મ નામના પ્રથમ

૧૪. इमं च णं केवलकप्पं जंबुद्वीवं दीवं विउलेणं ओहिणा आभोएमाणे आभोएमाणे विहरइ-तत्थ णं समणं भगवं महावीरं जंबुद्वीवे दीवे, भारहे वासे, दाहिणद्ध-भरहे, माहणकुंडगामे नयरे, उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंतं पासइ, पासित्ता हट्ठ-तुट्ठ-चित्तमाणंदिए, णंदिए, परमाणंदिए, पीइमणे, परमसोमणस्सिए, हरिसवस-विसप्पमाण-हियए धाराहयकयंब-सुरहिकुसुम-चंचुमालइअ-ऊससिअ-रोमकूवे विअसिअ-वरकमला-णणनयणे, पयलिअवरकडग-तुडिअ-केऊर-मउड-कुंडल-हारविरायंतवच्छे, पालंब-

દેવલોકમાં સૌધર્માવતંસક નામના વિમાનમાં સુધર્મા નામની સભામાં શકનામના સિંહાસનપર બિરાજ્યા છે, આ ઇન્દ્રના ચોર્યાશી હજાર સમાન ઋદ્ધિવાળા સામાનિક દેવો, તેંત્રીશ પૂજ્ય અથવા મંત્રીતુલ્ય ત્રાયસ્ત્રિંશક દેવો, સોમ-યમ-વરુણ અને કૂબેર-આ ચાર લોકપાલો તથા પદ્મા, શિવા, શયી, અંજૂ, અમલા, અપ્સરા, નવમિકા અને રોહિણી આ આઠ પટ્ટદેવીઓ છે. તે પ્રત્યેક દેવી સોળ હજારના પરિવારવાળી છે. ચારે દિશામાં ચોરાશી હજાર એમ કુલ ત્રણ લાખ છત્રીશ હજાર આત્મરક્ષક દેવો છે. આ ઇંદ્રને આભ્યંતર-મધ્ય-બાહ્ય એમ ત્રણ પર્યદા, ગંધર્વ, નાટક, અશ્વ, હાથી, રથ, સુભટ અને વૃષભ નામની સાત સેના અને તેના સાત સેનાપતિ છે. તે ઇંદ્ર એ ઉપરાંત પણ એ દેવલોકના ઘણા દેવ-દેવીઓના અધિપતિ, અગ્રેસર, આજ્ઞાકારક, નાયક, સ્વામી, વડીલતરીકે છે. વળી તે સભામાં બેઠેલો તે ઇંદ્ર સતત નાટક, ગીત, વિવિધ વાજિંત્રોના સંગીત સાંભળતા દિવ્ય ભોગ ભોગવી રહ્યો છે. (શાસ્ત્રકારે ઇંદ્રના સ્વરૂપ, ઐશ્વર્ય, સત્તા, શક્તિ, ભોગસુખોમાં મગ્નતાનું આટલા વિસ્તારથી વર્ણન એટલા માટે કર્યું કે ઇંદ્રને આ બધું મળ્યું છે પૂર્વભવની સાધનાના બળપર અને આટલું બધું હોવા છતાં આ ઇંદ્ર પ્રભુનો ભક્ત છે, દાસ છે, અને આવા ભોગસુખોની વચ્ચે પણ વારંવાર ભગવાનને યાદ કરે છે ને અવસરે અવસરે ભગવાનની ભક્તિમાં પહોંચી જાય છે. તો આવી કોઈ વિશેષતા વિનાના આપણે તો આ દેવેન્દ્રપૂજિત પ્રભુની ભક્તિ-સેવામાં કેવા લયલીન થઈ જવું જોઈએ અથવા જરા સુખ-સગવડ-ભોગ-મજા મળી જવા માત્રથી આપણે ભગવાનને ભૂલી જતા હોઈએ, તો એ આપણી કેટલી પામરદશા છે, તે વિચારવું જોઈએ.)

અ. (૧)

પલંબમાણ-ઘોલંત-ભૂસણધરે, સસંભમં તુરિઅં ચવલં સુરિંદે સીહાસણાઓ અબ્બુટ્ટેઈ, અબ્બુટ્ટિતા પાયપીઢાઓ પદ્મોરુહઈ, પદ્મોરુહિતા વેરુલિઅ-વરિટ્ટ-રિટ્ટ-અંજળ-નિઝળોવચિઅ-મિસિમિસિંત-મણિરયળ-મંડિઆઓ પાઝયાઓ ઓમુઅઈ, ઓમુટ્ટિતા ઇસાડિઅં ઉત્તરાસંગં કરેઈ, કરિત્તા અંજલિ-મઝલિ-અગ્ગ-હથ્થે તિત્થયરા-ભિમુહે સત્તટ્ટ પયાઈ અણુગચ્છઈ, અણુગચ્છિત્તા વામં જાણું અંચેઈ, અંચિત્તા દાહિણં જાણું ધરણિતલંસિ સાહટ્ટુ તિવ્વુત્તો મુદ્ધાણં ધરણિતલંસિ નિવેસેઈ, નિવેસિત્તા ઈસિં પચ્ચન્નમઈ, પચ્ચન્નમિત્તા કઢગ-તુડિઅ-થંભિઆઓ ભુઆઓ સાહરઈ, સાહરિત્તા કરયલપરિગ્ગહિઅં દસનહં સિરસાવત્તં મત્થે અંજલિં કટ્ટુ એવં વયાસી ॥૧૪॥

સૂત્ર ૧૪) આ રીતે સૌધર્મ સભામાં બેસીને ઇન્દ્ર નાટક ચેટક જોઈ રહ્યા હતા, ત્યારે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુકીને જંબૂદ્વીપનું નિરીક્ષણ કરતાં-કરતાં દક્ષિણાર્ધ ભસ્તમાં શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને બ્રાહ્મણકુંડગ્રામ નગરના ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની ભાર્યા દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે રહેલા જોયાં. તેથી ઇન્દ્ર હર્ષ પામ્યા. આનંદિત થયા. પ્રીતિ પામ્યા અને રોમરાજી વિકસિત થઈ. મુખ અને નયન પ્રમુદિત થયા. ભગવાનના દર્શનથી અત્યંત હર્ષથી સંભ્રમિત થઈ એક ઝાટકે સિંહાસનપરથી ઉઠતા કંકણ, કેયૂર, કુંડળ, હારવગેરે બધા આભૂષણો દોલાયમાન થયા. (દેવ-ગુરુના દર્શનથી થતો આવો સંભ્રમ દૌર્ભાગ્યઆદિ અનેક કર્મોનો નાશ કરે છે.) આ આનંદમાં સિંહાસન ઉપરથી ઉઠીને નીચે ઉતરી મસ્તક-રિષ્ટ અને અંજન જાતિનાં લીલા અને શ્યામ રત્નોથી સુંદર કારીગરે બનાવી હોય એવી, અને ચન્દ્રકાન્ત અને કર્કેતન મણિઓથી જડેલી મોજડીઓ પગેથી ઉતારી. તે પછી ઉત્તરાસંગ કરી બે હાથ મસ્તકે જોડી જે દિશામાં ભગવાન હતા, તે દિશામાં સાત આઠ પગલા જઈ ડાબો ઢીંચણ ઊભો રાખી જમણે ઢીંચણ નીચે સ્થાપી ત્રણવાર મસ્તકથી ભૂમિને સ્પર્શ કર્યો. પછી કંકણ અને બાજુબંધથી અક્કડ બનેલી બે ભૂજાઓ વાળી મસ્તકે બે હાથથી અંજલિ કરી આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

૯૫.
(૧)

૧૫. નમુત્થુ ણં અરિહંતાણં ભગવંતાણં, આઘગરાણં તિત્થયરાણં સયંસંબુદ્ધાણં, પુરિસુત્તમાણં પુરિસસીહાણં પુરિસવરપુંડરીયાણં પુરિસવરગંધહત્થીણં, લોગુત્તમાણં લોગનાહાણં લોગહિયાણં, લોગપઈવાણં લોગપજ્ઞોઅગરાણં, અભયદયાણં ચક્ખુદયાણં મગ્ગદયાણં સરણદયાણં જીવદયાણં (બોહિદયાણં), ધમ્મદયાણં ધમ્મદેસયાણં ધમ્મનાયગાણં ધમ્મસારહીણં ॥

સૂત્ર ૧૫) નમુત્થુ ણં, અરિહંતાણં, ભગવંતાણં, આઘગરાણં, તિત્થયરાણં, સયંસંબુદ્ધાણં, પુરિસુત્તમાણં, પુરિસસીહાણં, પુરિસવરપુંડરીયાણં, પુરિસવરગંધહત્થીણં, લોગુત્તમાણં, લોગનાહાણં, લોગહિયાણં, લોગપઈવાણં, લોગપજ્ઞોઅગરાણં, અભયદયાણં, ચક્ખુદયાણં, મગ્ગદયાણં, સરણદયાણં, જીવદયાણં, (બોહિદયાણં) ધમ્મદયાણં, ધમ્મદેસયાણં, ધમ્મનાયગાણં, ધમ્મસારહીણં ॥

નમસ્કાર થાઓ ! કોને...

અરહંતાણં	=	ત્રણ ભુવનના લોકોવડે કરાતી પૂજાને યોગ્ય, અથવા...
અરિહંતાણં	=	રાગ દ્વેષ રૂપી કર્મવેરીઓના નાશક, અથવા...
અરુહંતાણં	=	કર્મના રાગ-દ્વેષરૂપી બીજ ન રહેવાથી સંસારરૂપી ખેતરમાં નવા-નવા જન્મો ધારણ કરવારૂપે નહીં ઉગવાવાળા...
ભગવંતાણં	=	ભગના જ્ઞાનાદિઅર્થોથી યુક્ત...
આઘગરાણં	=	પોત-પોતાની તીર્થની અપેક્ષાએ ધર્મનો આરંભ કરવાવાળા...

વ્યા.
(૧)

- તિથયરાણં = પ્રથમ ગણધર અથવા સંઘરૂપ તીર્થના સ્થાપક...
- સચંસંબુદ્ધાણં = ગુરુવગેરે બીજાના ઉપદેશ વિના જ બોધ પામવાવાળા...
- પુરિસુત્તમાણં = અનંતગુણોના ધારક હોવાથી પુરુષોમાં ઉત્તમ...
- પુરિસસીહાણં = કર્મરૂપી વેરી પશુઓપર નિર્દયતાથી તૂટી પડવામાં સિંહની જેમ શૂર હોવાથી પુરુષોમાં સિંહ...
- પુરિસવરપુંડરીઆણં = વરપુંડરીક = સફેદ કમળ જેમ કાદવમાં ઉત્પન્ન થાય અને પાણીથી વૃદ્ધિ પામે છતાં કાદવ અને પાણીને છોડી ઉપર રહે છે, તેમ કર્મરૂપી કાદવમાં ઉત્પન્ન થવા છતાં અને આહારાદિના ભોગથી વૃદ્ધિ પામવા છતાં કર્મ અને ભોગ છોડી એ બંનેથી અલગ રહેતાં હોવાથી પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ પુણ્ડરીકસમાન...
- પુરિસવરગંધહૃત્થીણં = જેમ ગંધહૃત્તીની ગંધથી બીજા હાથીઓ ભાગી જાય છે, તેમ પોતાના પ્રભાવથી દુર્ભિક્ષવગેરેને દૂર કરતાં હોવાથી પુરુષોમાં ગંધહૃત્તી જેવા...
- લોગુત્તમાણં = ભવ્યજીવોરૂપી લોકોમાં ચોંત્રીસ અતિશયોથી યુક્ત હોવાથી ઉત્તમ...
- લોગનાહાણં = ભવ્યજીવોને અપ્રાપ્ત જ્ઞાનાદિ ગુણો પ્રાપ્ત કરાવવારૂપ યોગ અને તેઓના જ પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાનાદિગુણોના રક્ષણરૂપ ક્ષેમ કરનારા હોવાથી લોકનાથ...
- લોગહિઆણં = દયાધર્મની પ્રરૂપણા કરવાદ્વારા બધા જીવોનું હિત કરનારા...(દયાધર્મની મહત્તા બતાવી મરનારા જીવોને મરણના દુઃખથી અને

આ.
(૧)

મારનારા જીવોને મારવાના પાપથી અને પરસ્પર વેરભાવથી મુક્ત કરવારૂપે ભગવાન બધા જીવોના હિતકારી બને છે.)

લોગપઈવાણં = ભવ્યજીવોના મિથ્યાત્વરૂપી અંધકારને દૂર કરી તત્ત્વશ્રદ્ધાનો પ્રકાશ પાથરતા હોવાથી લોકપ્રદીપ...

લોગપક્ષોઅગરાણં = લોકને વિષે પ્રદ્યોત કરનારા. ગણધર જેવા ઉત્તમ લોકોમાટે સૂર્યની જેમ સમસ્ત વસ્તુઓઅંગે પ્રકાશ પાથરતા હોવાથી લોકમાં પ્રદ્યોત કરવાવાળા...

અભયદયાણં = સાત પ્રકારના ભયનો નાશ કરી અભય આપનારા.....

સાત ભય :-

(૧) ઇહલોક ભય- આ લોકમાં મનુષ્યાદિને સજાતીય એવા અન્ય મનુષ્યાદિ દ્વારા જે ભય તે.

(૨) પરલોક ભય- વિજાતીય એવા તિર્યંચ-દેવાદિથી મનુષ્યાદિને જે ભય તે.

(૩) આદાન ભય- ચોર રાજા આદિ દ્વારા લૂંટાવાનો ભય તે આદાનભય.

(૪) અકસ્માત ભય- વિના કારણ આકસ્મિકપણે વિશેષ શસ્ત્રઘાત આદિથી ભય આવી પડે તે.

(૫) આજીવિકાભય- જીવન નિર્વાહ અંગેનો ભય.

(૬) મરણનો ભય- મોતનો ભય.

(૭) અશલાઘા ભય- લોકોમાં અપયશ ફેલાવાનો ભય.

આ સાતે પ્રકારના ભયનો નાશ કરી અભયને આપનારા...

ચક્ષુબુદ્ધયાણં = ચક્ષુ સમાન ગણાતું શ્રુતજ્ઞાન આપનારા હોવાથી ચક્ષુદાતા...

મગ્ગદયાણં = ચિત્તની અવક વૃત્તિરૂપી માર્ગ દેનારા... અથવા... એક દૃષ્ટાંત લઈએ... કેટલાક મુસાફરો જંગલના રસ્તે જતાં હતા... માર્ગમાં નિર્દય ચોરો મળ્યા. ચોરોએ મુસાફરોનું બધું ધન લૂંટી લીધું... પણ એટલાથી સંતોષ ન થયો, તો બંને આંખે પાટા બાંધી દીધા. પછી વધુ હેરાન કરવા ખોટા રસ્તે ચઢાવી દીધા.. ભૂલા પડેલા, ભયભીત થયેલા અને ભિખારી થઈ ગયેલા એ મુસાફરોને કોણ હુંફ આપે, માર્ગે લાવે, અને ગુમાવેલું પાછું અપાવે ? એ વખતે કોઈ નિર્ભય, જાણકાર અને સમર્થ વ્યક્તિ ત્યાં આવી સૌ પ્રથમ તો હુંફ આપે, પછી આંખનો પાટો દૂર કરી સ્વસ્થ કરે, પછી માર્ગે ચઢાવી દે અને ખાતરી આપે-તમે ચિંતા ન કરો, તમારો બધો લુંટાયેલો માલ ચોરોપાસેથી તમને પાછો મળી જશે... જરા ય ફીકર ન કરો... તો એ મહામાનવ કેવો દેવ જેવો લાગે ! સાક્ષાત્ ભગવાન લાગે ! ભગવાન પણ આપણા જ્ઞાન-દર્શનાવરણ કર્મો હટાવી અને સમ્યક્શ્રદ્ધાના દીવડા પ્રગટાવી આંખ અને પ્રકાશ આપનારા છે, 'તું શુદ્ધ છે, બુદ્ધ છે... અરે સાક્ષાત્ મારા જેવો જ છે' એવા વચનોથી આપણને હુંફ આપે છે અને અનંત સુખના-આપણા પોતાના ખરા ઘરના-મોક્ષના સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગે ચઢાવી આપણને વિશ્વાસ આપે છે, કર્મ અને મોહ ચોરે ચોરેલા તમારા ક્ષમાવગેરે ધન તમને પાછા મળશે ! ભગવાન આપણને કોધાદિ કષાયોએ લૂંટી લીધેલા ક્ષમા-શાંતિવગેરે ધર્મ પાછા અપાવે છે,

વ્યા.
(૧)

મિથ્યાત્વથી ઢંકાયેલી આંખના એ આવરણોને દૂર કરી દૂરનું જોઈ શકે એવી વિવેકચક્ષુ આપે છે અને સંસારમાં ભૂલા પડેલા આપણને મોક્ષમાર્ગ બતાવે છે. ભગવાન ખરા કોટવાળ છે, જે આપણને દરેક ભયોરૂપી દુર્જનોથી નિર્ભય બનાવે છે, પ્રભુ જ ખરા આઈસ્પેશિયાલીસ્ટ (આંખના નિષ્ણાત) છે કે જે આપણી મિથ્યાત્વના અંધત્વ અને વિકારોના મોતિયાથી સાવ ખાડે ગયેલી સમજણરૂપી આંખની યોગ્ય ચિકિત્સા કરી વિવેકનું એવું તેજ એમાં પૂરે છે, કે હવે પછી ક્યારેય અંધાપો, મોતિયો આવે જ નહીં. ભગવાન જ ખરા માર્ગદર્શક ભોમિયા છે કે જે એવા સાચા રસ્તે ચઢાવી દે છે કે પછી ક્યારેય ભૂલા પડવાનું થાય જ નહીં. તેથી જ કહે છે મગ્ગદયાણં... માર્ગ દાતા...

સરણદયાણં = ચાર સંજ્ઞારૂપ, ચાર કષાયરૂપ કે ચાર ગતિરૂપ સંસારથી ત્રાસેલા, થાકેલા, દાઝેલા અને તેથી જ ડરેલા ભવ્યજીવોને હાશ, આરામ, ઠંડક અને આશ્વાસન આપવારૂપે શરણદાતા બનેલા...

જીવદયાણં = ક્યારેય મરણ ન થાય એ રૂપે જીવન દેનારા...

બોહિદયાણં = સમ્યક્ત્વાદિરૂપ બોધિ આપનારા...

ધમ્મદયાણં = શ્રુત અને ચારિત્રરૂપ ધર્મ દાતા...

ધમ્મદેસયાણં = ધર્મોપદેશ દેનારા.

ધમ્મનાયગાણં = નટ અથવા નેતાની જેમ માત્ર ઉપદેશ દેનારા નહીં, પણ ઉપદેશેલા ધર્મના સ્વામી...

ધમ્મસારહીણં = ધર્મરૂપી રથના સારથિ...

પ્રભુ ધર્મસારથિ કેવી રીતે ? એ વિષયમાં મેઘકુમારનું દૃષ્ટાંત છે.

એક વખત ભગવાન મહાવીર સ્વામી રાજગૃહ નગરમાં પધાર્યા. તેમના ઉપદેશથી શ્રેણિક રાજાની ધારિણી રાણીનો પુત્ર મેઘકુમાર બોધ પામ્યો. માતા પિતાની અનુમતિથી આઠ સ્ત્રીઓને ત્યજી દીક્ષા લીધી. ભગવાને સંયમની તાલીમમાટે સ્થવિરોને સોંપ્યા. ત્યાં મોટા નાનાના ક્રમ પ્રમાણે સંથારો કરતાં મેઘકુમાર મુનિનો સંથારો છેલ્લો આવ્યો. રાત્રે બહાર જતાં આવતા સાધુઓના પગની ધૂળ સંથારામાં ભરાઈ. તેથી આખી રાત નિદ્રા ન આવી. તેથી મેઘકુમારે મનમાં ચિંતવ્યું- ક્યાં મારી રાજમહેલની સુખશય્યા અને ક્યાં આ ભૂમિમાં આળોટવાનું ? આવું દુઃખ કેટલો કાળ સહી શકાય ? માટે સવારે ભગવાનને પૂછીને ઘરે જઈશ. એ વિચારથી સવારે ભગવાનપાસે આવ્યા. ભગવાને મધુર વાણીથી તેમને બોલાવ્યા અને કહ્યું - હે વત્સ ! તેં રાતના દુર્ધર્મ કર્યું. પણ તે યોગ્ય નથી. નારક વગેરેમાં કેટલા સાગરોપમ કાળ સુધી દુઃખ વેઠ્યા છે. તેની સામે આ દુઃખ તો અલ્પમાત્ર છે. વળી કહ્યું છે કે અગ્નિમાં પ્રવેશવું અથવા અનશનઆદિ વિશુદ્ધ કાર્યો કરતાં કરતાં મરવું સારું, પણ લીધેલુ વ્રત ભાંગી જીવવું સારું નથી. વળી આ ચારિત્રવગેરેનું કષ્ટ તો મહાલાભનું કારણ છે. સાંભળ ! તેં પણ પૂર્વ ભવમાં ધર્મમાટે કષ્ટ સહવાથી આટલું મોટું ફળ મેળવ્યું છે. પૂર્વે ત્રીજા ભવે તું વૈતાલ્યની ભૂમિમાં છ દાંતવાળો, અને એક હજાર હાથિણીઓનો સ્વામી એવો મોટો સફેદ હાથી હતો. એકદા જંગલમાં દાવાનળ સળગવાથી તું ભય પામી ભાગતા ભાગતા તરસ લાગવાથી એક સરોવરમાં ઉતર્યો. પણ માર્ગ નહિ જાણવાથી કાદવમાં ખૂંચી ગયો. પાણી અને કાંઠાથી વંચિત બનેલો તું આકુળ વ્યાકુળ થયો. ત્યારે પૂર્વના વૈરી હાથીએ દન્તશૂળથી ઘણાં પ્રહારો કર્યા. તેની તીવ્ર વેદના ભોગવી સાતમા દિવસે એકસો વીસ વર્ષની ઉંમરે મરીને તું વિંધ્યાચળમાં સાતસો હાથિણીઓનો સ્વામી ચાર દાંતવાળો લાલ વર્ણનો હાથી થયો. એકવાર ત્યાં દાવાનળ જોઈ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. તેથી દાવાનળથી બચવા તેં એક યોજન પ્રમાણ ભૂમિમાં માંડલું-કુંડાળુ બનાવી એમાંથી સઘળું ઘાસ ઉખેડી નાંખ્યું, અને વર્ષાકાળની શરુઆતમાં, વચ્ચે અને અંતે

આ.
(૧)

જે નવું ઘાસ ઉગે એ પણ ઉખેડતો રહ્યો. વનમાં ફરી દાવાનલ પ્રગટ થવાથી વનમાં રહેલા બધા જીવો ભય પામી એ માંડલામાં આવી ગયા. તું પણ જલ્દી દોડતો ત્યાં આવી ઊભો રહ્યો. એકાએક શરીરને ખણવા તેં એક પગ ઉપાડ્યો, ત્યારે ત્યાં ભીડથી ત્રાસેલું સસલું આવી બેસી ગયું. જ્યારે પગ નીચે મુકતા તેં સસલાને જોયું, ત્યારે તને દયા આવવાથી અઢી દિવસ એ જ રીતે પગને ઊંચો રાખ્યો. પછી દાવાનલ શાંત થતાં બધા જીવો સ્વસ્થાને ગયા. ત્યારે અકડાઈ ગયેલા પગને નીચે મૂકવા જતા તું પડી ગયો. તે પછી ત્રણ દિવસ ભૂખ અને તરસથી પીડાવા છતાં કરુણાના પરિણામથી તે ભવનું સો વરસનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મરીને તું આ શ્રેણિક રાજાને ત્યાં પુત્રપણે જન્મ્યો છે. હે મેઘ ! તેં તિર્યચના ભવમાં પણ ધર્મમાટે કષ્ટ સહ્યું, તો આ જગતવંદ્ય સાધુઓના પગના સ્પર્શથી આજે તું કેમ દુભાય છે ? એ સાંભળી ચારિત્રમાં સ્થિર થયેલાં મેઘકુમારે સંવેગ વધવાથી ‘બે આંખ સિવાય સંપૂર્ણ શરીરની સારસંભાળ હું તજું છું’, એવો દ્રઢ અભિગ્રહ કર્યો. તે પછી નિરતિયાર ચારિત્ર પાળી એક માસની સંલેખના કરી અંતે કાળધર્મ પામી વિજય નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવ થયો. ત્યાંથી મહાવિદેહમાં જન્મી ચારિત્ર પામી આરાધના કરી મુક્તિ પામશે. એ રીતે તીર્થકરો ભવ્ય જીવો માટે મોક્ષમાર્ગમાં ધર્મસારથિ સમાન છે.

(અહીં કેટલીક વિચારવાની વાતો (૧) કોઈ પણ ધર્મ-સાધના આરંભે કષ્ટદાયક હોઈ શકે છે, પણ તે વખતે સંકલ્પ-વિકલ્પ કરવાના બદલે સત્ત્વની પરીક્ષા સમજવી જોઈએ, (૨) કદાચ મન નબળું પડી જાય, તો પણ જાતે એ સાધના છોડી દેવાના બદલે જે ગુરુભગવંતની પ્રેરણાથી-જે ગુરુભગવંતની પાસે એ સાધના કરતાં હોઈએ એમની પાસે મનની વાત રજુ કરી ‘સાધના મુકી દેવાની ઇચ્છા છે’ એમ કહેવું જોઈએ. ભગવાન મહાવીરસ્વામી ત્રીજા મરીચિના ભવમાં દીક્ષાના કષ્ટથી ઢીલા પડ્યા, ત્યારે પ્રભુ ઋષભ દેવ પાસે જઈ રજુઆત કરવાના બદલે પોતાની જ સ્વેચ્છાથી નવો વેશ ધારણ કર્યો, એમાં ઘણી રીતે પતન થવાના પ્રસંગો આવ્યા, મેઘકુમારે ભગવાન પાસે જવાનું રાખ્યું, તો સંયમમાર્ગે સ્થિર થયા. આપણું મન આવા પ્રસંગે ‘ગુરુ મહારાજ પાસે જઈશું તો ગુરુમહારાજ સાધના ચાલુ રાખવા દબાણ કરશે, ના પડાશે નહીં, ને આપણાથી થઈ શકે એમ તો છે નહીં. માટે જવું જ નથી’ એવી દલીલ કરશે, પણ મનની આ વાતમાં આવી જશો નહીં. ગુરુમહારાજની પ્રેરણા મનને મજબૂત બનાવશે, કેમ કે સાધના ન થવામાં વાંક શરીર કરતાં મનનો જ વધુ હોય છે, અથવા એ સાધનામાં આવતાં કષ્ટ કેવી રીતે

હળવા કરી શકાય તેનો માર્ગ બતાવશે, છેવટે એક સાધનામાંથી હારેલા તમને બીજી હળવી સાધના બતાવી, તમારા સાધનામાર્ગને ઊભો રાખશે, વળી ગુરુ ભગવંતની પ્રેરણાથી શરુ કરેલી સાધના એમની રજા વિના-એમને પૂછ્યા વિના પક્ષી મૂકવામાં અવિનય પણ થાય છે. (૩) હાથીએ માંડલું બનાવ્યું, એ નાનું બનાવવાના બદલે એક યોજનનું બનાવ્યું- એ દિલની વિશાળતા સૂચવે છે, દરેક કાર્યમાં બીજાને સમાવવા, બીજાનો વિચાર કરવો એ દિલની મહાનતા છે. (૪) સંસાર પણ દાવાનળ છે, એમાંથી બચવામાટે દેરાસર-ઉપાશ્રય-પંચસૂત્રનો પાઠ-નવકારનો જાપ માંડલા સમાન છે, દિવસમાં ત્રણ વખત તો એની સાથે સંપર્ક થવો જ જોઈએ. ઘરમાં પણ એક સ્થાન એવું રાખવું જોઈએ, કે જ્યાં ક્રોધની આગ કે વિષયનો અગ્નિ બાળે નહીં; ગમે તેવો ક્રોધ હોય, એ સ્થાનમાં ક્રોધ કરવાનો નહીં, એમ એ સ્થાનમાં પાપપ્રવૃત્તિ કરવાની નહીં. (૫) દાવાનલથી બચવા બધા પશુઓ માંડલામાં ભરાયા, તો પણ હાથીના મનમાં દુર્ભાવ નથી કે આ બધા ક્યાં ધુસ્યા? આપણી સારી વસ્તુનો બધા ઉપયોગ કરે, તો દુઃખ તો નહીં, આનંદ થવો જોઈએ. સરસ ! આપણને લાભ મળ્યો. (૬) હાથીએ પગ મુક્તા સસલાને જોયો, તો સસલાને કાઢી મુકવાના બદલે પોતે પગ ઉંચો રાખ્યો... જીવદયાપ્રેમી દરેક સ્થળે ‘બીજા જીવને પીડા નથી થતી ને’ એનો ઉપયોગ રાખતો હોય, અને પોતાનું સ્થાન બીજા લઈ લે, તો પણ કલહ-સંકલેશના બદલે પ્રસન્ન જ રહે. (૭) આગ શાંત થતાં સસલાસહિત બધા ચાલ્યા ગયા, કોઈએ આભાર પણ માન્યો નહીં કે હાથીની પીડામાં મદદ પણ કરી નહીં. હાથીને તો દયાધર્મ કરતાં મોતની પીડા આવી, છતાં હાથીને કોઈના પર દુર્ભાવ નથી, કરુણા જ છે. તો એના પ્રભાવે શ્રેણિકરાજાના પ્રિય પુત્ર બનવાનો, ભગવાનના સાંનિધ્યનો અને સાધુધર્મનો લાભ થયો. કોઈ પણ સુકૃતને માત્ર સાચવવું નહીં, પણ બળવાન બનાવવું હોય, તો કદરની અપેક્ષા ન રાખવી, બીજાપાસેથી કૃતજ્ઞતા કે પ્રત્યુપકારની અપેક્ષા નહીં રાખવી, તથા સુકૃત કરતાં આવેલી આપત્તિમાં ‘ધરમ કરતાં ઘાડ પડી’ માનવાના બદલે સ્વસ્થતા-સમતા ટકાવી રાખવી જોઈએ. તો એ સુકૃતના ઉત્કૃષ્ટ લાભરૂપે ઉત્તમ સામગ્રી યુક્ત માનવભવ, પરમાત્માનું સાક્ષાત્ સાંનિધ્ય અને ઉત્તરોત્તર ચઢિયાતા ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. મેઘકુમારને તો એક જીવને બચાવવાની ભાવનાના ફળરૂપે તમામ જીવોને બચાવવાનો સાધુધર્મ મળી ગયો, અને તે પણ ભગવાનના હાથે ! જો એ હાથીએ છેવટે પણ દુર્ધ્યાન-પસ્તાવા-હાયસોસ કર્યા હોત, તો જીવનના ભોગે કરેલો ધર્મ એળે જાત, અને પોતે દુર્ગતિ ભોગે થઈ જાત. સેયનક હાથી હલ્લ-વિહલ્લને બળજબરીથી પોતાની પીઠેથી ઉતારી પોતે અંગારામાં પડી મર્યો. છતાં હલ્લ-વિહલ્લને બચાવવાના આ સુકૃતના લાભરૂપે સદ્ગતિ થવાના બદલે નરકમાં ગયો, કેમકે મરતી વખતે દુર્ધ્યાનમાં ચઢી ગયો. મરુભૂતિને ક્ષમાપનાનું મહાન કર્તવ્ય કરવા જતાં કમઠે ફેંકેલી શિલાથી મોત આવ્યું, છતાં સદ્ગતિના બદલે દુર્ગતિ થઈ, કેમકે ક્ષમાપનાનો ધર્મ ભૂલી શરીરપીડાના દુર્ધ્યાનમાં ચઢી ગયો. માટે સુકૃત કરતાં આવતી આપત્તિમાં સ્વસ્થ જ રહેવાથી લાભ છે, અસ્વસ્થ થવામાં સુકૃતનો લાભ તો જાય છે, ઉપરાંતમાં દુર્ગતિ થાય છે. (૮) જીવનના સારથિ તરીકે ભગવાનને-ગુરુને સ્થાપો.

બા.
(૧)

મહાભારતમાં અર્જુનના સારથિ તરીકે કૃષ્ણ હતા, અને કર્ણના સારથિ તરીકે શલ્ય, અને જે ફરક પડ્યો, તે પ્રસિદ્ધ છે. મેઘકુમાર તો ધન્ય બની ગયા, એક જીવની દયાથી સર્વ જીવની દયા સુધી પહોંચી ગયા. સસલામાટે શરીરકષ્ટ સહન કર્યું, તો બીજા ભવમાં સાધુ ભગવંતોની વૈયાવચ્ચ માટે શરીરકષ્ટ ઉઠાવવા તત્પર બની ગયા.)

... પહેલું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત ...

વિજયપ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખરસૂરિગુરુભગવંતોની પરમકૃપાથી પૂર્ણ થયેલાં પ્રથમ વ્યાખ્યાનના વાંચન-શ્રવણાદિ જન્ય સુકૃતના પ્રભાવે આપણને સૌને ધર્મસારથિ રૂપે પ્રભુનું સાંનિધ્ય પ્રાપ્ત થાઓ.

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થંમિ । ઇહ પરિક્ષિયા જિન ગણહરાઇ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

વ્યાખ્યાન બીજું

ઓં હ્રીં શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ । ઐં નમઃ ।

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થમ્મિ । ઇહ પરિકલ્પિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલિ ચરિત્તમ્ ॥

ધમ્મવરચાઉરંતચક્કવટ્ટીણં, દીવો તાણં સરણં ગઈ પડ્ડા, અપ્પહિહય-વરનાણદંસણધરાણં વિઅટ્ટચ્છમાણં, જિણાણં જાવયાણં તિન્નાણં તારયાણં
બુદ્ધાણં બોહયાણં મુત્તાણં મોઅગાણં; સવ્વણ્ણૂણં, સવ્વદરિસીણં, સિવ-મયલ-મરુઅ-મણંત-મક્ખય-મવ્વાબાહ-મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિગણનામધેયં ઠાણં
સંપત્તાણં, નમો જિણાણં જિઅભયાણં ॥ નમુત્થુ ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ આહરસ્સ ચરમતિત્થયરસ્સ પુવ્વતિત્થયર-નિદ્ધિહુસ્સ જાવ
સંપાવિહકામસ્સ । વંદામિ ણં ભગવંતં તત્થ ગયં ઇહ ગણ, પાસહ મે ભગવં તત્થ ગણ ઇહ ગયં-તિ કટ્ટુ સમણં ભગવં મહાવીરં વંદહ નમંસહ, વંદિત્તા નમંસિત્તા
સીહાસણવરંસિ પુરત્થાભિમુહે સંનિસન્ને ॥ તણ ણં તસ્સ સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરન્નો અયમેઆરુવે અજ્ઞાત્થિણે ચિંતિણે પત્થિણે મણોગણે સંકપ્પે સમુપ્પજિત્થા
॥૧૫॥

સૂત્ર ૧૫) (પ્રથમ દેવલોકનો ઇંદ્ર દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં રહેલા ભગવાન મહાવીર સ્વામીની નમુત્થુણં સૂત્રથી સ્તવના કરી રહ્યા છે, એમાં પ્રથમ
વ્યાખ્યાનમાં ધમ્મસારહીણં સુધીનું જોયું..હવે આગળ વધીએ...)

ધમ્મવર ચાઉરંત ચક્કવટ્ટીણં-ચારે ય અંતવાળી પૃથ્વીનો સ્વામી ચાતુરન્તચક્કવર્તી કહેવાય, ભગવાન દાનાદિ ચાર ધર્મોના શ્રેષ્ઠ ચક્કવર્તી સમાન છે, કેમ કે

વ્યા.
(૧)

હળવા કરી શકાય તેનો માર્ગ બતાવશે, છેવટે એક સાધનામાંથી હારેલા તમને બીજી હળવી સાધના બતાવી, તમારા સાધનામાર્ગને ઊભો રાખશે, વળી ગુરુ ભગવંતની પ્રેરણાથી શરુ કરેલી સાધના એમની રજા વિના-એમને પૂછ્યા વિના પક્ષી મૂકવામાં અવિનય પણ થાય છે. (૩) હાથીએ માંડલું બનાવ્યું, એ નાનું બનાવવાના બદલે એક યોજનનું બનાવ્યું- એ દિલની વિશાળતા સૂચવે છે, દરેક કાર્યમાં બીજાને સમાવવા, બીજાનો વિચાર કરવો એ દિલની મહાનતા છે. (૪) સંસાર પણ દાવાનળ છે, એમાંથી બચવામાટે દેરાસર-ઉપાશ્રય-પંચસૂત્રનો પાઠ-નવકારનો જાપ માંડલા સમાન છે, દિવસમાં ત્રણ વખત તો એની સાથે સંપર્ક થવો જ જોઈએ. ઘરમાં પણ એક સ્થાન એવું રાખવું જોઈએ, કે જ્યાં ક્રોધની આગ કે વિષયનો અગ્નિ બાળે નહીં; ગમે તેવો ક્રોધ હોય, એ સ્થાનમાં ક્રોધ કરવાનો નહીં, એમ એ સ્થાનમાં પાપપ્રવૃત્તિ કરવાની નહીં. (૫) દાવાનલથી બચવા બધા પશુઓ માંડલામાં ભરાયા, તો પણ હાથીના મનમાં દુર્ભાવ નથી કે આ બધા ક્યાં ઘુસ્યા? આપણી સારી વસ્તુનો બધા ઉપયોગ કરે, તો દુઃખ તો નહીં, આનંદ થવો જોઈએ. સરસ ! આપણને લાભ મળ્યો. (૬) હાથીએ પગ મુક્તા સસલાને જોયો, તો સસલાને કાઢી મુકવાના બદલે પોતે પગ ઉંચો રાખ્યો... જીવદયાપ્રેમી દરેક સ્થળે ‘બીજા જીવને પીડા નથી થતી ને’ એનો ઉપયોગ રાખતો હોય, અને પોતાનું સ્થાન બીજા લઈ લે, તો પણ કલહ-સંકલેશના બદલે પ્રસન્ન જ રહે. (૭) આગ શાંત થતાં સસલાસહિત બધા ચાલ્યા ગયા, ક્રોધે આભાર પણ માન્યો નહીં કે હાથીની પીડામાં મદદ પણ કરી નહીં. હાથીને તો દયાધર્મ કરતાં મોતની પીડા આવી, છતાં હાથીને કોઈના પર દુર્ભાવ નથી, કરુણા જ છે. તો એના પ્રભાવે શ્રેણિકરાજાના પ્રિય પુત્ર બનવાનો, ભગવાનના સાંનિધ્યનો અને સાધુધર્મનો લાભ થયો. કોઈ પણ સુકૃતને માત્ર સાચવવું નહીં, પણ બળવાન બનાવવું હોય, તો કદરની અપેક્ષા ન રાખવી, બીજાપાસેથી કૃતજ્ઞતા કે પ્રત્યુપકારની અપેક્ષા નહીં રાખવી, તથા સુકૃત કરતાં આવેલી આપત્તિમાં ‘ધરમ કરતાં ઘાડ પડી’ માનવાના બદલે સ્વસ્થતા-સમતા ટકાવી રાખવી જોઈએ. તો એ સુકૃતના ઉત્કૃષ્ટ લાભરૂપે ઉત્તમ સામગ્રી યુક્ત માનવભવ, પરમાત્માનું સાક્ષાત્ સાંનિધ્ય અને ઉત્તરોત્તર ચઢિયાતા ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય. મેઘકુમારને તો એક જીવને બચાવવાની ભાવનાના ફળરૂપે તમામ જીવોને બચાવવાનો સાધુધર્મ મળી ગયો, અને તે પણ ભગવાનના હાથે ! જો એ હાથીએ છેવટે પણ દુર્ધ્યાન-પસ્તાવા-હાયસોસ કર્યા હોત, તો જીવનના ભોગે કરેલો ધર્મ એળે જાત, અને પોતે દુર્ગતિ ભેગો થઈ જાત. સેયનક હાથી હલ્લ-વિહલ્લને બળજબરીથી પોતાની પીઠેથી ઉતારી પોતે અંગારામાં પડી મર્યો. છતાં હલ્લ-વિહલ્લને બચાવવાના આ સુકૃતના લાભરૂપે સદ્ગતિ થવાના બદલે નરકમાં ગયો, કેમકે મરતી વખતે દુર્ધ્યાનમાં ચઢી ગયો. મરુભૂતિને ક્ષમાપનાનું મહાન કર્તવ્ય કરવા જતાં કમઠે ફેંકેલી શિલાથી મોત આવ્યું, છતાં સદ્ગતિના બદલે દુર્ગતિ થઈ, કેમકે ક્ષમાપનાનો ધર્મ ભૂલી શરીરપીડાના દુર્ધ્યાનમાં ચઢી ગયો. માટે સુકૃત કરતા આવતી આપત્તિમાં સ્વસ્થ જ રહેવાથી લાભ છે, અસ્વસ્થ થવામાં સુકૃતનો લાભ તો જાય છે, ઉપરાંતમાં દુર્ગતિ થાય છે. (૮) જીવનના સારથિ તરીકે ભગવાનને-ગુરુને સ્થાપો.

વ્યા.
(૨)

સ્થિતિમાંથી કાઢી જીવને પ્રસન્નતા, સ્વસ્થતા, આનંદની સ્થિતિમાં લઈ જાય, જેમ કે સગા પુત્ર કોણિકે જેલમાં પૂરી રોજ મીઠામાં ઝબોળેલા કોરડા મારવાની સજા કરેલી, આવી દુઃસ્થ પરિસ્થિતિમાં શ્રેણિકમાટે ભગવાન મહાવીર સ્વામી જ ગતિ હતા. ભગવાનને-ભગવાનની ક્ષમાને યાદ કરી શ્રેણિક આનંદમાં રહેતા હતા, અત્યારના નરકમાં પણ પરમાધામી આદિની પીડામાં પ્રભુ જ ગતિરૂપ છે.)

પછટ્ઠા = (નરકગતિરૂપ સંસારકૂવામાં પડતા ચંડકૌશિકને પ્રતિબોધ પમાડી ભગવાને સ્વર્ગની સીડીએ ચઢાવી દીધા... આમ) ભગવાન જીવોને સંસાર કૂવામાં પડતા બચવામાટે આલંબનભૂત છે. માટે આ રીતે જીવોમાટે આલંબનભૂત...

અપ્પડિહયવરનાણુંસણધરાણું = ભીંત-પડદા વગેરેથી પણ આવરણ ન પામે તેવા શ્રેષ્ઠ કેવલજ્ઞાન અને કેવલદર્શનને ધારણ કરનારા (જેમ કે જ્યારે ધમધમતા આવેલા ગોશાળાએ ભગવાન આગળ પોતાની જાત છુપાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો, ત્યારે ભગવાને પોતાના જ્ઞાનબળે એની વાસ્તવિકતા પ્રગટ કરી. આમ ભગવાનનું જ્ઞાન અપ્રતિહત હતું. આપણને ભીંત-પડદાવગેરે પાછળની વસ્તુ નથી દેખાતી. આ દ્રવ્યથી આવરણ. એવી રીતે આપણને દૂરના ક્ષેત્રમાં રહેલા હિમાલયવગેરે નથી દેખાતા... આ ક્ષેત્ર આવરણ... આપણને જ્યાં છીએ, ત્યાં જ આવતી ક્ષણે શું થશે ? તે ખબર નથી પડતી. આ છે કાળઆવરણ... આપણે અરૂપી આત્મા, સૂક્ષ્મ વસ્તુઓ, બીજાના મનની વાતોવગેરે જાણી શકતા નથી, આ ભાવઆવરણ... ભગવાનના કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન એવા છે કે એમને કોઈ પણ વસ્તુના જ્ઞાન-દર્શનમાં આવું કોઈ આવરણ નડતું નથી.)

વિઅત્તચ્છઉમાણું = ઘાતિ કર્મોરૂપી છન્ન-આવરણ જેઓનું નાશ થયું છે તેવા...

જિણાણું જાવયાણું, તિન્નાણું તારયાણું, બુદ્ધાણું બોહયાણું, મુત્તાણું મોઅગાણું...

સ્વયં રાગ દ્વેષને જીતેલા તથા ઉપદેશાદિદ્વારા બીજાઓને રાગ-દ્વેષ જીતાવી આપનારા, પોતે સંસાર સમુદ્રથી તરેલા અને બીજાને તારનારા, પોતે તત્ત્વના

૧૬. ન ચલુ એયં ભૂઅં, ન એયં ભવ્વં, ન એયં ભવિસ્સં, જં ણં અરહંતા વા ચક્કવટ્ટી વા બલદેવા વા વાસુદેવા વા અંતકુલેસુ વા પંતકુલેસુ વા તુચ્છકુલેસુ વા દરિદ્રકુલેસુ વા કિવણકુલેસુ વા ભિક્ખાયરકુલેસુ વા માહણકુલેસુ વા, આયાહંસુ વા આયાહંતિ વા આયાહિસ્સંતિ વા ॥૧૬॥

બોધને પામેલા તથા બીજાઓને તત્ત્વનો બોધ પમાડનારા, સ્વયં કર્મરૂપી પાંજરાથી મુક્ત થયેલા અને બીજાને કર્મરૂપી પાંજરામાંથી છોડાવનારા.

સવ્વત્તૂણં-સવ્વ દરિસીણં-સિવ-મયલ-મરુઅ-મણંત-મકખય-મવ્વાબાહ-મપુણરાવિત્તિ, સિદ્ધિગઇ નામધેયં-ઠાણં સંપત્તાણં-નમો જિણાણં-જિઅ ભયાણં...

સર્વજ્ઞ-સર્વદર્શી તથા નિરુપદ્રવ-અચળ-રોગરહિત-અનંત-અક્ષય-અવ્યાબાધ અને જ્યાંથી સંસારમાં પાછું આવવાનું નથી, એવાં સિદ્ધિગતિ નામના સ્થાનને પામેલા તથા સર્વભયોને જીતેલા, આવા ઉપરોક્ત વિશેષણોવાળા બધા જિનેશ્વરોને નમસ્કાર થાઓ ! આમ સમસ્ત જિનોને નમસ્કાર કરી ઇન્દ્ર શ્રી વીર ભગવાનને વિશેષથી નમસ્કાર કરે છે....

પૂર્વ તીર્થંકરો દ્વારા ‘ભવિષ્યમાં પ્રભુ મહાવીર સ્વામી અંતિમ તીર્થંકર થશે’ એ રીતે નિર્દેશ કરાયેલા તથા ધર્મના આદિ કરનારા અને ભવિષ્યમાં મોક્ષ પામનારા અંતિમ તીર્થંકર શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીને નમસ્કાર થાઓ. ત્યાં-દેવાનંદાની કુક્ષિમાં રહેલા શ્રી વીર ભગવંતને સ્વર્ગમાં રહેલો હું વંદન કરું છું. ત્યાં રહેલા ભગવંત પણ અહીં રહેલા મને જુઓ. (આમ ઇંદ્ર પણ ભગવાનની કૃપાદૃષ્ટિ પામવા ઝંખે છે !) એમ કહી વારંવાર વંદન અને નમસ્કાર કરે છે !

પછી ઇન્દ્ર મહારાજા સિંહાસન ઉપર પૂર્વાભિમુખ બેઠા. એ પછી ઇંદ્રને મનમાં વિચાર ઉદ્ભવ્યો.

૧૭. एवं खलु अरहंता वा चक्रवट्टी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा उगगकुलेसु वा भोगकुलेसु वा रायणकुलेसु वा इक्खागकुलेसु वा खत्तियकुलेसु वा हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु वा विसुद्धजाइकुलवंसेसु आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा ॥१७॥

૧૮. અત્થિ પુણ એસેડવિ ભાવે લોગચ્છેરયભૂએ અણંતાહિં ઉસ્સપ્પિણી-ઓસપ્પિણીહિં વિડ્ઠકંતાહિં સમુપ્પજ્ઞઇ, (ગ્રં. ૧૦૦) નામગુત્તસ્સ વા કમ્મસ્સ અક્ખીણસ્સ અવેદ્ઠાસ્સ અણિજ્ઞિણસ્સ ઉદણં જં ણં અરહંતા વા ચક્કવટ્ટી વા બલદેવા વા વાસુદેવા વા અંતકુલેસુ વા પંતકુલેસુ વા તુચ્છં દરિદ્ધં કિવિણં ભિક્ખાગં માહણકુલેસુ વાં આયાઇસું વા આયાઇંતિ વા આયાઇસ્સંતિ વા, કુચ્છિંસિ ગબ્ભત્તાએ વક્કમિસું વા વક્કમંતિ વા વક્કમિસ્સંતિ વા, નો ચેવ ણં જોણીજમ્મણ-નિક્ખમણેણં નિક્ખમિંસુ વા નિક્ખમંતિ વા નિક્ખમિસ્સંતિ વા ॥૧૮॥

સૂત્ર ૧૬) તે આ પ્રમાણે - એવું ત્રણેય કાળમાં બનતું નથી કે તીર્થંકરો, ચક્રવર્તીઓ, બળદેવો કે વાસુદેવો શૂદ્ર, અધમ, અલ્પ પરિવારવાળા, નિર્ધન, કૃપણ, ભિખારી કુળોમાં કે યાચક એવા બ્રાહ્મણ કુળોમાં આવે.

સૂત્ર ૧૭) પરંતુ તેઓ ઋષભદેવ ભગવાને (૧) આરક્ષક તરીકે સ્થાપેલા ઉગ્રકુલોમાં, (૨) પૂજનીયતરીકે સ્થાપેલા ભોગકુલોમાં (૩) મિત્રસ્થાને સ્થાપેલા રાજન્યકુલોમાં (૪) પોતાની વંશ પરંપરારૂપ ઇક્ષ્વાકુકુળોમાં (૫) પોતાની પ્રજારૂપે સ્થાપેલા ક્ષત્રિયકુળોમાં અથવા (૬) હરિવંશ કે અન્ય પણ માતાની પવિત્ર પરંપરારૂપ વિશુદ્ધ જાતિ અને પિતાની પવિત્ર પરંપરારૂપ વિશુદ્ધ કુળોમાં જ આવ્યા હોય છે, આવતા હોય છે, કે આવશે. (જો આપણું મન ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, વેર, સંકુચિતતા આદિના કારણે તુચ્છ હોય, તો આપણા મનમાં ય પ્રભુનો પ્રવેશ નહીં થાય.)

વ્યા.
(૨)

સૂત્ર ૧૮) તો પછી ભગવાન બ્રાહ્મણકુળમાં કેમ ઉત્પન્ન થયા ? તેનો જવાબ-એક ભવિતવ્યતા નામનો ભાવ છે, કે જેથી અનંતી અવસર્પિણી ઉત્સર્પિણી ગયા બાદ કોઈક વાર લોકમાં આશ્ચર્ય કારક કોક પ્રસંગ બને છે, જેમ કે આ અવસર્પિણી કાળમાં એવા દશ આશ્ચર્ય થયા છે.

દશ અચ્છેરા આ પ્રમાણે.....

(૧) ભગવાન શ્રી વીર પ્રભુને કેવલજ્ઞાન પછી ઉપસર્ગ થયો. (૨) શ્રી વીર પ્રભુના ગર્ભનું સંહરણ થયું. (૩) શ્રી મલ્લિનાથ સ્ત્રીપણે તીર્થંકર થયા. (૪) શ્રી વીર પરમાત્માની દેશના નિષ્ફળ ગઈ. (૫) કૃષ્ણ વાસુદેવ ધાતકી ખંડમાં ગયા. એટલે કે અપરકંકામાં ગમન. (૬) સૂર્ય અને ચન્દ્ર મૂળ વિમાને શ્રી વીર પ્રભુને વંદન કરવા આવ્યા. (૭) હરિવંશની ઉત્પત્તિ-યુગલિક જીવો નરકગતિ પામ્યા. (૮) ચમરેન્દ્રનો ઉત્પાત. (૯) ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાએ એકસો આઠ સિદ્ધ થયા. (૧૦) અસંયમીઓની પૂજા થઈ. આવા દશ આશ્ચર્યો થયા.

(૧) શ્રી વીર ભગવાનને ગોશાલાએ ઉપસર્ગ કર્યો. ભગવાન મહાવીર સ્વામીને ગૃહસ્થપણે બાલ્યવયમાં પરીક્ષાનિમિત્તે આવેલા દેવે સાપ અને રાક્ષસના રૂપે ઉપદ્રવ કર્યો. દીક્ષા અવસ્થામાં તો અપરંપાર ઉપસર્ગો થયા. પણ કેવલી અવસ્થામાં પોતાના અતિશયથી બધા ઉપદ્રવો શાંત કરી દેનારા ભગવાનને એ અવસ્થામાં પણ ગોશાલાએ ઉપસર્ગ કર્યો. કેવી આ કર્મવિચિત્રતા કે જેમના નામસ્મરણમાત્રથી સકલ દુઃખો-ઉપદ્રવો શાંત થઈ જાય, એ ભગવાનને આવો ઘોર ઉપસર્ગ આવ્યો. જે આ પ્રમાણે છે. એકવાર શ્રી વીર ભગવાન શ્રાવસ્તી નગરીએ પધાર્યા. ત્યારે ગોશાળો પણ ‘હું જિન છું’ એમ લોકોમાં પોતાની જાતને પ્રસિદ્ધ કરતો ત્યાં આવ્યો. તેથી નગરીમાં ‘અહીં બે તીર્થંકરો આવ્યા છે’ એવી વાત ફેલાઈ. આ સાંભળી સાચી વાત જાણવા મળે ને શંકાનું નિરાકરણ થાય, એ આશયથી શ્રી ગૌતમ મહારાજાએ ભગવાનને પૂછ્યું- હે ભગવંત ! આ બીજો ‘હું જિન છું’ એમ કહેનારો છે કોણ ? ભગવાને કહ્યું- ગૌતમ ! એ જિન નથી, પણ શરવણ

વ્યા.
(૨)

ગ્રામવાસી મંબલી અને સુભદ્રાનો પુત્ર છે. બ્રાહ્મણની ગૌશાલામાં જન્મેલો હોવાથી ‘ગોશાલો’ એવા નામથી તે પ્રસિદ્ધ થયો છે. પૂર્વે મારા શિષ્ય તરીકે પોતાને કહેવડાવતો તે મારીપાસેથી જ તેજોલેશ્યા વગેરે કેટલીક જાણકારી મેળવી તથા અષ્ટાંગનિમિત્તોનું જ્ઞાન મેળવી હવે વ્યર્થ પોતાને જિન કહેવરાવે છે. શ્રી વીર ભગવાને કહેલી આ વાત સર્વત્ર ફેલાઈ ગઈ. ભગવાને પોતાનો ભાંડો ફોડ્યો, એ વાતથી રોષે ભરાયેલા ગોશાલાએ પ્રભુના ગોચરીએ ગયેલા આનંદ નામના શિષ્યને કહ્યું- હે આનંદ ! સાંભળ, એક દૃષ્ટાંત કહું છું. કેટલાક વેપારીઓ ધન કમાવવામાટે ગાડાઓમાં વિવિધ પ્રકારના કરિયાણા ભરી પરદેશ ચાલ્યા ! ચાલતાં ચાલતાં એક જંગલમાં પેઠા. ત્યાં બહુ તરસ્યા થયા. પાણી માટે તપાસ કરતાં તેઓએ રાફડાના ચાર શિખરો જોયા. ‘આમાંથી પાણી મળશે’ એવી આશાથી તેઓએ એક શિખર તોડ્યું. તો તે રાફડામાંથી ઘણું પાણી નીકળ્યું. આ પાણીથી તરસ છિપાવી તેઓએ પોતાના વાસણો પાણીથી ભરી દીધા. પછી એક વૃદ્ધે કહ્યું- આપણું પાણી મેળવવાનું કામ પતી ગયું છે, તેથી બીજું શિખર તોડશો નહીં. તેમ છતાં તેઓએ બીજું શિખર તોડ્યું. તેમાંથી સોનું નીકળ્યું. વળી વૃદ્ધ માણસે વારવા છતાં લોભવશ તેઓએ ત્રીજું શિખર તોડ્યું. તેમાંથી રત્નો નીકળ્યા. ત્યારે પેલા વૃદ્ધ માણસે કહ્યું- ભાઈઓ ! આપણને પાણી મળ્યું, સોનું તથા રત્નો મળ્યા. હવે બહુ લોભ સારો નથી, તેથી ચોથું શિખર તોડશો નહીં. આ પ્રમાણે વારવા છતાં લોભાંધ બનેલા બીજા વેપારીઓએ ચોથું શિખર તોડ્યું. તેમાંથી દૃષ્ટિવિષ સાપ નીકળ્યો. તે સાપે પોતાની દૃષ્ટિમાં રહેલા ઝેરથી બધાને મારી નાંખ્યા. સંતોષી-ત્યાગી અને હિતશિક્ષા આપનાર પેલો વૃદ્ધ ન્યાયી હતો, માટે વનદેવતાએ તેને જીવતો પોતાના સ્થાનકે પહોંચાડ્યો. (પોતાના વ્યાપારવગેરેમાં સાહસ કરીને એક વાર સફળ થયેલાને શાણા માણસો સમજાવતા હોય છે કે ભાઈ, ઘણું મળી ગયું, હવે સાહસ ન કર... ત્યારે પુણ્યથી સફળતા મળી છે તે વાત ભૂલી પોતાના સાહસપર વધુ પડતો આત્મવિશ્વાસ રાખી અને લાભ થવાથી લોભ વધવાથી લોભથી પ્રેરાઈને એ ફરી સાહસ કરે છે. જ્યાં સુધી પુણ્ય પહોંચે, ત્યાં સુધી સાહસ સફળ થાય. પણ દરેક નવા સાહસે એક બાજુ પુણ્યનો ભાગાકાર થવા માટે... તો બીજી બાજુ દરેક સાહસે વધુ લોભી-વધુ મહત્વાકાંક્ષી થયેલો એ વધુ આત્મવિશ્વાસથી ડાહ્યા માણસની સલાહને અવગણવાવાળો થવા માટે. એમાં અચાનક પુણ્ય પરવારે અને સાપ કરતાં પણ ભયંકર પાપ એવી દૃષ્ટિ ફેંકે કે એક ભવ નહીં, ભવોભવ જાલિમ મોતને ભેટનારો બને.

વ્યા.
(૨)

પહેલા વેપારાદિમાં સફળતા મેળવનારો પછી દેવાળિયો થાય છે, એમાં આવું તો કારણ નથીને ! એ તપાસજો.) એવી રીતે હે આનંદ ! તારા ધર્માચાર્યે પોતાની આટલી બધી સંપદા હોવા છતાં હજુ પણ અસંતુષ્ટ થઈ ગમે તેમ બક બક કરી મને રોષાયમાણ કર્યો છે. તેથી હું મારા તપના તેજથી તેને આજે જ બાળીને ભસ્મ કરી નાંખીશ. માટે તું જલ્દી જઈને આ સંદેશો તેને જણાવ. અને તું તારા ધર્મગુરુનો હિતોપદેશક થવાથી પેલા વૃદ્ધ પુરુષની જેમ તને જીવતો રાખીશ. આ સાંભળી આનંદ મુનિ ભયભીત થઈ ગયા અને ભગવાન પાસે જલ્દી આવી બધો વૃત્તાંત જણાવ્યો. પ્રભુએ કહ્યું - આ ગોશાલો આવે છે. માટે હે આનંદ ! તું ગૌતમ વગેરેને જણાવ કે તમે શીઘ્ર આડા અવળા ચાલ્યા જાઓ, ગોશાલાની સાથે કોઈએ બોલવું નહિ. કે કશો જવાબ આપવો નહીં. બધાએ તે પ્રમાણે કર્યું. (કોઈ કોધથી આગ બની આવે, ત્યારે જે ક્ષમાસાગર બન્યા હોય, એ જ સામે ઊભા રહે તે યોગ્ય છે, કષાયકર્મ હોવાથી જેઓ ઈર્ષ્યાદિરૂપ હોઈ કોધની આગ પકડી લેનારા હોય, એ બધાએ તો દૂર થઈ જવું જ સારુ છે.) તેટલામાં ગોશાલો આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો- અરે કાશ્યપ ! તું એમ કેમ બોલ્યા કરે છે કે આ ગોશાલો મંખલિપુત્ર છે ! તારો તે શિષ્ય તો મૃત્યુ પામ્યો છે. હું તો બીજો જ માણસ છું. પણ તેના શરીરને પરિષદ સહવામાં દઢ જાણી હું તે શરીરમાં રહ્યો છું. ઇત્યાદિ વચનોથી તેને પ્રભુનો તિરસ્કાર કરતો જોઈ સહન ન થવાથી સુનક્ષત્ર અને સર્વાનુભૂતિ નામના બે સાધુઓ તેને ઉત્તર દેવા લાગ્યા ! તેથી ગોશાલાએ ગુસ્સે થઈ તેજોલેશ્યા મૂકી તે બેય ને બાળી નાખ્યા. તે બંને સાધુઓ કાળ કરી સ્વર્ગમાં ગયા. (અહીં ગોશાળાને જવાબ નહીં દેવાની પ્રભુની આજ્ઞા હોવા છતાં પ્રભુની અવજ્ઞા નહીં જોઈ શકવાથી ગુરુભક્તિના પ્રભાવે દેવલોક પામ્યા.) પ્રભુએ કહ્યું- હે ગોશાળા ! તું તે જ છે, બીજો કોઈ નથી. ફોગટ શા માટે પોતાને છૂપાવે છે ? આ રીતે પોતાને છુપાવવો શક્ય નથી. કોટવાળો વડે જોવાયેલો ચોર પછી એ કોટવાળોથી પોતાને છુપાવવા આંગળીનો કે તણખલાનો સહારો લે, તો શું તે રીતે પોતાને છુપાવી શકે ખરો ? પ્રભુએ આવી સાચી વાત કહેવા છતાં તે દુરાત્માએ ગુસ્સો કરી ભગવંત ઉપર પણ તેજોલેશ્યા મૂકી ! પરંતુ તે તેજોલેશ્યા પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દઈ ગોશાળાના જ શરીરમાં દાખલ થઈ. તેથી તેનું આખું શરીર દાઝી ગયું અને સાત દિવસ સુધી અત્યંત વેદના ભોગવી સાતમી રાતે તે મરણ પામ્યો (જમાલિ પણ ભગવાનની સામે પડી, ભગવાનને જે-તે કહેવા આવ્યો હતો. પણ ભગવાને એને કશો જવાબ આપ્યો ન હતો, કેમ કે એ

યા.
૨)

સમજવાનો ન હોતો. ભગવાનને ખબર હતી કે મારા કઠોર ઉપદેશથી છેવટે ગોશાળાને પશ્ચાતાપ થશે, અને બોધ પામશે, માટે પ્રભુએ ગોશાળાને જવાબ આપ્યો.) તે તેજોલેશ્યાના તાપથી છ મહિના સુધી પ્રભુને લોહીના ઝાડા થયા. શ્રી વીર ભગવાનને કેવલજ્ઞાન થયા પછી પણ આવી રીતે ઉપસર્ગ થયો. તીર્થંકરોને કેવલજ્ઞાન થયા પછી ઉપસર્ગ ન થાય, છતાં ઉપસર્ગ થયો એ પહેલું અચ્છેરું ! (આમ તો આ અચ્છેરું આ અવસર્પિણીમાં આ ભસ્તમાં થયેલું સૌથી છેલ્લું અચ્છેરું છે, પણ કેવળજ્ઞાની તીર્થંકરપર એક વખતનો એમનો જ શિષ્ય એમની પાસેથી જ શીખેલી તેજોલેશ્યા ફેંકી ઉપસર્ગ કરે, એ જઘન્યતમ કૃત્ય છે, અને આ પ્રસંગ સૌથી વધુ આઘાતજનક હોવાથી જ આ અચ્છેરાનું વર્ણન સૌથી પ્રથમ કર્યું, એ જ રીતે તીર્થંકરના ગર્ભનું હરણ થાય અને એ રીતે તીર્થંકરને એક ભવમાં બે ભવ કરવા જેવું થાય એ પણ અત્યંત દુઃખદાયક બીના હોવાથી બીજા ક્રમે એ અચ્છેરાની વાત છે.)

બીજું અચ્છેરું ગર્ભહરણ :- અર્થાત્ ગર્ભનું એક ઉદરમાંથી બીજા ઉદરમાં મુકાવું તે ! શ્રી વીર પ્રભુના ગર્ભનું સંક્રમણ દેવાનંદાની કુક્ષિમાંથી શ્રી ત્રિશલા રાણીની કુક્ષિમાં થયું. એ અચ્છેરું છે કેમ કે બીજા કોઈ તીર્થંકરને આવું નથી થયું !

ત્રીજું અચ્છેરું સ્ત્રી તીર્થંકર :- શ્રેષ્ઠ પુરુષો જ તીર્થંકર થતાં હોય છે. પણ આ અવસર્પિણીમાં મિથિલા નગરીના કુંભરાજાની પુત્રી મલ્લિકુમારીએ ઓગણીશમાં તીર્થંકર થઈ તીર્થ પ્રવર્તાવ્યું, એ અચ્છેરું થયું ! (આ ચોવીસીમાં દીક્ષાના દિવસે જ કેવલજ્ઞાન પામવાનું વિશિષ્ટ ગૌરવવાળા હોવા છતાં મલ્લિકાનાથ ભગવાન પૂર્વભવમાં કરેલી માયાના પ્રભાવે સ્ત્રી થયા.)

ચોથું અચ્છેરું અભાવિત પર્ષદા :- એટલે કે તીર્થંકરની દેશના નિષ્ફલ થવી ! તીર્થંકરની દેશના ક્યારેય નિષ્ફલ જતી નથી, પણ આ અવસર્પિણીમાં શ્રી વીરપ્રભુએ કેવલજ્ઞાન પછી દેવોએ રચેલા પહેલા સમવસરણમાં ક્ષણભર દેશના આપી, છતાં કોઈને વિરતિ પરિણામ થયો નહિં; એ અચ્છેરું ચોથું ! (ભગવાન નિષ્ફળ પ્રવૃત્તિ કરે નહીં, છતાં કેવળજ્ઞાન પછી દેવો સમવસરણ માંડે, ત્યારે દેશના આપવી એ આચાર હોવાથી પ્રભુએ દેશના આપી, પણ ‘કોઈ વિરતિના પરિણામવાળું થવાનું નથી’ એ

ખબર હોવાથી જ એક પ્રહરને બદલે ક્ષણિક દેશના આપી આટોપી લીધી. આ પ્રસંગથી માનવભવ અને તેમાં ય ચારિત્ર-સંયમ કેટલા મહત્વના-અગત્યના છે, તે જાણવા મળે છે. તેથી જ ચારિત્ર માનવભવનો સાર છે.)

દ્રૌપદી માટે નવમાં વાસુદેવ કૃષ્ણ અપરકંકાનગરીમાં ગયા એ પાંચમું અચ્છેરું છે :- તે આ રીતે- એક વાર પાંડવોને મળવા નારદ આવ્યા. ત્યારે દૃઢ સમકીતી દ્રૌપદીએ પરિવ્રાજક વેશમાં આવેલા એ નારદ અસંયત હોવાથી અન્યધર્મના વેશનું અને અસંયમનું બહુમાન ન થાય એ માટે નારદનો ‘ઊભા થઇ સામે આવવું’ વગેરે આદર સત્કાર કર્યો નહિં. તે વખતે દ્રૌપદીના સમ્યક્ત્વની દૃઢતાથી રાજી થવાના બદલે તુચ્છ વૃત્તિથી પોતાનું અપમાન થયેલું માની ગુસ્સે થયેલા નારદે વિચાર્યું- મારું અપમાન કરનાર દ્રૌપદીને ગમે તેમ કરી કષ્ટમાં નાખું ! હા ! પોતે પણ સમકીતી હોવા છતાં એમ વિચારી નારદ ધાતકીખંડના ભરતક્ષેત્રમાં ગયા ! (આજે વેપારધંધામાં તો સાધર્મિકના સંબંધ ઝડપથી ભૂલાતા જાય છે, પણ સંઘના સારા કાર્યોમાં પણ અંગત અદાવત અને જુના હિસાબ પતાવવાની મનોવૃત્તિ નજરે ચઢે છે. સંઘની મીટીંગમાં એક ટ્રસ્ટીની ખોટી લાગતી વાતનો એક સભ્યે વિરોધ કર્યો, જે તદ્દન યોગ્ય હતો. જોગાનુજોગ એ સભ્ય એના મકાનમાં ભાડૂત હતો. પેલા ટ્રસ્ટીએ બદલો લેવાની ભાવનાથી પર્યુષણ પર્વના આગળ જ દિવસે ધાકધમકી-બળજબરીથી રૂમ ખાલી કરાવી પેલાને પરિવારસાથે રસ્તે રખડતો કરી દીધો. નારદપાસે તો વિશિષ્ટ બ્રહ્મચર્યની સાધના હોવાથી તેઓ છેવટે વૃત્તિઓ શાંત કરી મોક્ષે ગયા... પણ જેઓપાસે વૃત્તિ આવી નારદ જેવી છે, અને સાધના ખાસ કશી નથી, એમનું શું થશે ?) ત્યાં અપરકંકા નગરનો રાજા પદ્મોત્તર સ્ત્રીઓમાં અત્યંત લુબ્ધ હતો, તેથી તેની પાસે જઇ દ્રૌપદીના રૂપનું વર્ણન કર્યું ! તેથી પદ્મોત્તરે દ્રૌપદી ઉપર અનુરાગી થઇ, પોતાના એક મિત્ર દેવ પાસે દ્રૌપદીનું અપહરણ કરાવી પોતાના અંતઃપુરમાં રાખી ! મહાસતી દ્રૌપદીએ ત્યાં પણ છઠ્ઠ ના પારણે છઠ્ઠ અને પારણે આંબેલવગેરે વિશિષ્ટ તપ કરવાપૂર્વક પોતાનું સતીપણું જાળવી રાખ્યું ! પાંડવોની માતા કુંતીએ દ્રૌપદી ગુમ થયાની વાત કૃષ્ણને કરી; તેથી કૃષ્ણે પણ ઘણે સ્થળે શોધ કરાવી, પણ પત્તો લાગ્યો નહિં ! એટલામાં નારદના મોઢેથી જ દ્રૌપદીના સમાચાર મળ્યા ! પછી કૃષ્ણે લવણસમુદ્રના અધિષ્ઠાયક સુસ્થિત દેવની આરાધના કરી. પ્રસન્ન થયેલા દેવે સમુદ્રમાં માર્ગ આપ્યો; તેથી બે લાખ યોજન

વિસ્તારવાળા લવાણસમુદ્રને ઓળંગી ત્યાં પશ્ચોત્તરને જીતવા પહેલા પાંડવો ('કાં તો એ નહીં, કાં તો અમે નહીં' એવા સંકલ્પ સાથે) ગયા. પણ પશ્ચોત્તર રાજાને જીતી શક્યા નહીં. (ત્યારે કૃષ્ણે કહ્યું- તમારો સંકલ્પ નબળો હતો. એ ખોટો હતો ને તમે સાચા. તેથી સંકલ્પ એવો હોવો જોઈતો હતો કે 'એને હરાવી દ્રૌપદીને છોડાવીશું જ' 'કાં એ નહીં કાં અમે નહીં' એવો નબળો-અધુરો સંકલ્પ ચાલે નહીં. એમાં છેવટે તમારે હારવું પડ્યું. આ વાત મહત્વની છે, જ્યાં વિકલ્પ આવે, ત્યાં સંકલ્પ નબળો પડે. 'એ નહીં કે અમે નહીં' માં બે વિકલ્પ થયા... સંકલ્પ નબળો પડી ગયો. નેપોલિયને મીસર જીતવા જતાં નાઈલ નદી ઓળંગ્યા પછી બધા વહાણો બાળી નંખાવ્યા અને સૈનિકોપાસે માત્ર જીતવાનો એક જ માર્ગ ખુલ્લો રખાવ્યો. 'જીતવાનો કે ભાગવાનો' એ બે નહીં. ઘણી વખત મોટા નિયમોની પણ ધારી અસર ન થવાનું કારણ પણ આ જ છે કે છુટછાટના-સંજોગોના ઘણા વિકલ્પો છે. દૃઢસંકલ્પ હોય, તો મન એ રીતે જ તૈયાર થઈ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થાય. તમે જ પ્રયોગ કરો, 'આજે અનુકૂળતા હશે, તો સામાયિક કરીશ' આ વિચાર હોય, તો સામાયિક થાય છે કે નહીં. પછી સંકલ્પ કરો, 'આજે સામાયિક કરીશ જ, ન થાય, તો લાખ રૂા. ભંડારખાતે...' હવે વિકલ્પ રહ્યો જ નહીં, પહેલું સામાયિક થશે, પછી બીજું બધું. માટે નિયમ-પ્રતિજ્ઞાબદ્ધ થઈ સાધના કરો.) પછી કૃષ્ણ 'પશ્ચોત્તરને તરત હરાવીને દ્રૌપદીને છોડાવી ને આવું છું' એવા સંકલ્પસાથે પશ્ચોત્તરસાથે યુદ્ધ કરવા ગયા. નરસિંહનું રૂપ લઈ પશ્ચોત્તરને હરાવ્યો. જીવતો પકડ્યો. ડોકુ કાપવા તલવાર કાઢી અને દ્રૌપદીને પૂછ્યું- બોલો ! કાપી નાખું ડોકુ ! ત્યારે ક્ષમાભાવની મહત્તાને સમજતી દ્રૌપદીએ કહ્યું- જવા દો એને ! એ પરસ્ત્રીનું અપહરણ કરીને અને પરાજય પામીને ખરેખર તો યશ અને માન ગુમાવવારૂપે મરેલો જ છે ! હવે મરેલાને ફરી શું મારવો ? (સાચી વાત છે ને ! અપરાધ કરનાર પોતાના પાપથી મરેલો છે, એને દંડ આપી મરેલાને મારવાની ચેષ્ટા શી કરવી ?) દ્રૌપદીની વાત સાંભળી કૃષ્ણે પશ્ચોત્તરને છોડી દીધો. પછી દ્રૌપદી સહિત પાછા ફરતી વખતે શંખ ફૂંક્યો... તે શંખનો શબ્દ સાંભળી ત્યાંના કપિલ વાસુદેવને આશ્ચર્ય થયું, તેથી તેણે ત્યાં વિચરતા શ્રીમુનિસુવ્રત જિનેશ્વરને પૂછ્યું. ત્યારે તેમણે કૃષ્ણ વાસુદેવ આપ્યાનું જણાવ્યું ! આ સાંભળી કપિલ વાસુદેવ કૃષ્ણ વાસુદેવને મળવા ઉત્સુક થઈ તરત સમુદ્રકાંઠે આવ્યા, અને પોતાનો શંખ ફૂંક્યો, આમ બન્ને વાસુદેવના શંખનાદો મળ્યા ! આમ કૃષ્ણ વાસુદેવ ધાતકીખંડની અપરંકા નગરીમાં ગયા. એ અચ્છેરું થયું ! (ત્રેસઠ શલાકાપુરુષો બીજા ક્ષેત્રમાં જતા નથી. કૃષ્ણ વાસુદેવ પણ

શલાકાપુરુષ હતા, છતાં ગયા, તેથી એ અચ્છેરું ગણાય છે.)

છટ્ઠું અચ્છેરું :- કૌશાંબી નગરીમાં ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીને વંદન કરવા સૂર્ય અને ચંદ્ર પોતાના મૂળ વિમાનમાં આવ્યા. આવું સામાન્યથી ક્યારેય થતું નથી. તેથી અચ્છેરું થયું !

સાતમું અચ્છેરું હરિવંશ કુલની ઉત્પત્તિ ! :- તે આવી રીતે-કૌશાંબી નગરીના રાજાએ વીરક નામના શાળવીની વનમાળા નામની અત્યંત રૂપાળી પત્નીને પોતાના અન્તઃપુરમાં બેસાડી દીધી. (નાશવંત રૂપ, શક્તિ, સંપત્તિ કે સત્તા સાથે અવિનાશી વિવેક ભળે નહીં, તો એ નશો બનીને આરંભે બીજાનું ને છેવટે પોતાનું ભયંકર બગાડ્યા વગર રહે નહીં. તેથી એ બધાનો નશો કે શો-ન જોઈતો હોય, તો વિવેક હોવો ખૂબ જરૂરી છે.) ! તે શાળવી પોતાની પ્રાણપ્રિયાના વિયોગથી એટલો બધો ગાંડો થઈ ગયો કે, જેને દેખે તેને વનમાળા વનમાળા કહીને બોલાવવા લાગ્યો ! (અસ્થિર, ચંચળ, વિનાશી, વિકૃત અને બેવફા એવી સંસારી કોઈ પણ વસ્તુપરનો અતિરાગ જીવની કેવી હાલત કરે છે ! અને છતાં જીવ નવી-નવી વસ્તુ-વ્યક્તિઓ પર ‘મારા’ ‘મારી’ નું લેબલ લગાડે છે, કે જે અંતે મારામારીનું નિમિત્ત બને છે.) કૌતુકપ્રિય લોકો અને બાળકોથી ઘેરાયેલો તે ગાંડો વીરક એક વખત રાજાના મહેલ નીચે આવ્યો અને વનમાળા વનમાળા પોકારવા લાગ્યો ! ઝરુખામાં બેસી કીડા કરી રહેલા રાજાએ અને વનમાળાએ તેને જોયો ! ત્યારે વીરકની આવી દયાજનક હાલત જોઈ તેઓ ખેદ કરવા લાગ્યા- આપણે આ કામ અનુચિત કર્યું, આપણી વિષયલાલસાની તૃપ્તિ ખાતર આ નિરપરાધી માણસની જિંદગી બરબાદ કરી ! ભવિતવ્યતાથી તે જ વખતે તે બંને પર વિજળી પડવાથી તેઓ બન્ને મરીને આટલા પશ્ચાતાપના શુભભાવપર હરિવર્ષ ક્ષેત્રમાં યુગલિકતરીકે ઉત્પન્ન થયા. (કોક ઝાટકો લાગવાથી પાગલ થયેલાને બીજો ઝાટકો લાગે, ત્યારે ડાહ્યો થઈ જાય. ખેડા જિલ્લાનો પીંજરો પુત્રને મળવા મુંબઈ આવ્યો. પુત્રને રૂની ગાંસડીનો મોટો ધંધો હતો. એકવાર પુત્ર બાપને ગોદામ જોવા લઈ ગયો. પણ પીંજરો બાપ તો આટલું બધું રૂ જોઈ પાગલ થઈ ગયો. એને ચિંતા થઈ ગઈ કે ‘આટલું બધું રૂ કાંતશે કોણ અને પીંજરો કોણ’ આ ચિંતામાં જ ડગલી

આ.
(૨)

ચસકી. બસ હવે સતત આ જ ચાલુ છે ‘કાંતશે કોણ... પીંજશે કોણ’ પુત્ર તો પિતાની હાલત પર સ્તબ્ધ થઈ ગયો. મનોચિકિત્સકની સલાહથી બાપને દેશભેગા કરી દીધા... પણ ત્યાં પણ આ બબડવાનું ચાલુ. પછી પુત્રે મનોચિકિત્સકની સલાહથી જ તાર કર્યો... ‘ગોદામમાં આગ લાગી ગઈ. બધું રૂ બળી ગયું છે’ આ સમાચારથી ડોસાની ડગલી ઠેકાણે આવી ગઈ- હાશ ! રૂ બળ્યું તો હવે કાંતવા- પીંજવાની પંચાત પણ ગઈ. તમે કાંક કાંક સફળતા પર ધંધાના માર્ગે પાગલ બની દોડવા માંડો છો, પછી મંદીનો બીજો ઝાટકો પડે છે. ત્યારે શાન ઠેકાણે આવે છે.) વીરક પણ બંનેના મોતના સમાચાર મળવાથી એક ઝાટકો લાગવાથી પાછો ઠેકાણે આવી ગયો. અને વૈરાગ્યભાવથી તાપસ થઈ તપ તપીને મૃત્યુ પામી વ્યંતરદેવ થયો ! તે વ્યંતર વિભંગજ્ઞાન વડે તે બન્ને યુગલિયાને જોઈ ચિંતવવા લાગ્યો કે - ‘અરેરે ! આ બન્ને મારા પૂર્વભવના વૈરી યુગલિયાનું સુખ ભોગવી રહ્યા છે, અને વળી પાછા દેવ થઈ અનુપમ સુખ ભોગવશે ! મારા વૈરી સુખ ભોગવે એ મારાથી કેમ સહન થાય ? તેથી આ બન્નેને દુર્ગતિમાં પાડું, જેથી દુઃખ પામે !’ એમ વિચારી તે વ્યંતરે પોતાની શક્તિથી તે બન્નેનાં શરીર અને આયુષ્ય સંક્ષિપ્ત કરી દીધાં ! અને આ ભસ્ત્રક્ષેત્રમાં લાવી રાજ્ય આપીને સાતે વ્યસન શીખવાડ્યાં. પ્રજાને પણ આજ્ઞા કરી કે આ બંને રાજા-રાણીને એમના ભોગ-સુખમાં વિક્ષેપ પડે એવી કોઈ પ્રવૃત્તિ કરવી નહીં. કરશે, એને સખત સજા થશે. આમ આ બંનેને ભોગસુખો ભોગવવાની અને સાતે ય વ્યસનમાં ચક્ર્યૂર બનવાની પૂરી વ્યવસ્થા કરી આપી દેવ પોતાના સ્થાને રવાના થયો. તે બંને ભોગમાં અને સાતે ય વ્યસનમાં ચક્ર્યૂર બની મરીને નરકમાં ગયા ! તેમનાથી ચાલેલો વંશ હરિવંશથી ઓળખાવા માંડ્યો ! (દેવે બન્નેને રાજા બનાવ્યા. સુખ સગવડ આપ્યા... સાતે ય વ્યસનોમાટે અનુકૂળતા કરી આપી... આ હિતમાટે કર્યું કે અહિતમાટે ? દેવે તો દ્વેષથી આ કર્યું. સંપત્ર મા-બાપ સંતાનપ્રત્યે લાડથી સંતાનોને બધી જ ભૌતિક દેખીતી મોજ-મજાની સામગ્રી આપે રાખે, ને ધર્મના સંસ્કાર આપે તો નહીં, તે અંગે ચિંતા પણ ન કરે, તો ભલે રાગથી પણ સંતાનનું હિત કરે છે કે અહિત ? તમારા ઘરમાં આવેલું બાળક ભવિષ્યમાં સદ્ગતિમાં જાય એવી તાલીમ-વ્યવસ્થા છે કે એ દુર્ગતિભેગો જ થાય એવી વ્યવસ્થા છે ! તમે પણ પેલા દેવ જેવા નથી ને ? તેથી જ કોકે કહ્યું છે કે સંપત્ર પરિવારમાં જનમવું, એ પરિણામે નિઃસત્ત્વ અને દુઃખ તરફ લઈ જતો શાપ છે. આપણા જૈનોમાં તો આવો શાપ ન જ હોય, એમ માની લઈએ ને ! વિચારજો.) અહીં યુગલિકોનું આ ક્ષેત્રમાં આવવું, તેઓનાં આયુષ્ય અને શરીરનું સંક્ષિપ્ત થવું, તથા નરકે

જવું; એ સઘળું અચ્છેરાડપ જાણવું !

આઠમું અચ્છેરું છે ચમરેન્દ્રનો ઉત્પાત :- તે આવી રીતે-પૂરણ નામનો ઋષિ તપ તપીને અસુરોનો ઇંદ્ર ચમરેન્દ્ર થયો ! નવા ઉત્પન્ન થયેલા તેણે અવધિજ્ઞાનથી પોતાના મસ્તક ઉપર સૌધર્મેન્દ્રને જોયો. અલબત્ત વચ્ચે અસંખ્ય યોજનનું આંતરું છે. છતાં એમાં પોતાનું અપમાન થતું કલ્પી લઈ એ ગુસ્સે થઈ, આપત્તિમાં બચાવમાટે ભગવાન શ્રીમહાવીરનું શરણ લઈ, ભયંકર રૂપ કરી, હાથમાં પરિધ નામનું હથિયાર લઈ, ગર્જના કરતો ઉપર ઉર્ધ્વલોકમાં પ્રથમ દેવલોકમાં પહોંચી શકના આત્મરક્ષક દેવોને ત્રાસ પમાડતો સૌધર્માવસંતક વિમાનની વેદિકાપર પગ મૂકી શકનો આક્રોશ તથા તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો ! તેથી શકે પણ ગુસ્સે થઈ તેના તરફ જાજવલ્યમાન વજ્ર છોડ્યું ! તેથી ભયભીત બનેલા ચમરેન્દ્રે માથુ નીચે અને પગ ઉપર કરી નીચે તરફ દોટ મુકી અને શીઘ્ર કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં રહેલા ભગવાન વીરના બે ચરણવચ્ચે લપાઈ ગયો. શકે પણ અવધિજ્ઞાનથી આ હકીકત જાણી, તીર્થંકરની આશાતનાના ભયથી તરત ત્યાં આવી, વજ્ર હજુ ચાર અંગુલ દૂર હતું, ત્યારે જ લઈ લીધું ! અને ચમરેન્દ્રને કહ્યું - ‘તમે ભગવાનના શરણે ગયા છો, તેથી ભગવાનના અનુગ્રહથી તમે મારા ભયથી મુક્ત થાવ છો. તમને ક્ષમા આપું છું.’ એમ કહી ક્ષમા આપી. (આપણે ચમરેન્દ્ર જેવા છીએ, કર્મસત્તા સૌધર્મેન્દ્રસમાન છે. આપણે ઉંઘા-ચત્તા કામો કરવારૂપે એટલા બધા ઉત્પાત કરીએ છીએ અને જાણે કે કર્મનામના ઇંદ્રને પડકાર ફેંકીએ છે કે મને તારી કોઈ પરવા નથી. પણ પછી કર્મરૂપી ઇંદ્ર જ્યારે આપત્તિ-કષ્ટ-દુર્ગતિઓનું વજ્ર છોડશે, ત્યારે આપણી શી હાલત થશે ? કોણ બચાવશે ? બસ એક જ ઉપાય છે, પ્રભુ વીરના-ભગવાનના ચરણ પકડી લઈએ. કર્મ પણ ઇંદ્રની જેમ આપણને કહે છે- ‘પ્રભુપદ વળગ્યા તે રહ્યા તાજા, અલગા અંગ ન સાજા રે...’ જે પ્રભુના શરણે જશે, તેના બધા અપરાધ માફ થશે... નહિંતર ડૂબો નીકળી જશે. માટે આપણે સમજી જઈએ.) આમ ચમરેન્દ્રનું જે ઉર્ધ્વગમન થયું, તે અચ્છેરું જાણવું !

નવમું અચ્છેરું :- ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનવાળા એકસો ને આઠ એક સમયે સિદ્ધ થયા !

વ્યા.
(૨)

તે આ પ્રમાણે-શ્રી ઋષભદેવ, તેમના ભરત સિવાય નવ્વાણું પુત્રો, અને ભરતના આઠ પુત્રો; એમ ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એકસો આઠ એક સમયમાં સિદ્ધ થયા, તે અચ્છેરું થયું ! (અહીં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના એટલે મોક્ષે જઈ શકે તેવા મનુષ્યની શરીરની વધુમાં વધુ ઊંચાઈ પાંચસો ધનુષ્યની હોય. મધ્યમ ઊંચાઈવાળા એકસો આઠ મનુષ્યો એક સમયમાં મોક્ષે જઈ શકે. પણ પાંચસો ધનુષ્યની ઊંચાઈવાળા એકસો આઠ એક સમયે ન જઈ શકે, તે ઋષભદેવ ભગવાનની સાથે ગયા. બોલો આ અવસર્પિણીકાળ કેટલો ઝડપથી હીનતાતરફ જઈ રહ્યો છે કે એક બાજુ પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવ સાથે જેટલા ન જવા જોઈએ, એટલા મોક્ષે ગયા, તો અચ્છેરું થયું, તો બીજી બાજુ છેલ્લા તીર્થંકર પ્રભુ વીરસાથે મોક્ષે જનાર કોઈ ન હોતું !)

દસમું અચ્છેરું :- અસંયતપૂજા... સામાન્યથી હંમેશા સંયતો- આરંભપરિગ્રહના ત્યાગી સાધુઓ જ પૂજ્ય બને છે. પણ નવમાં સુવિધિનાથ ભગવાનનું શાસન દસમા શીતલનાથ ભગવાન દ્વારા તીર્થની સ્થાપના થાય, ત્યાં સુધી જે ચાલવું જોઈતું હતું, તે ચાલ્યું નથી... તીર્થનો વિચ્છેદ થયો અને સંયત-સાધુઓ નહીં રહેવાથી આરંભ-પરિગ્રહવાળા બ્રાહ્મણો પૂજાવા માંડ્યા... આ અચ્છેરું છે. (સામાન્યથી ચોવીશ તીર્થંકરોની શ્રેણિમાં એવો નિયમ હોય છે કે પ્રથમ તીર્થંકર તીર્થ સ્થાપે, ત્યારથી ચોવીશમાં તીર્થંકરના તીર્થનો વિચ્છેદ ન જાય, ત્યાં સુધી અખંડ ધારાએ તીર્થ પ્રવર્તે, જેમ કે ઋષભદેવ ભગવાનનું તીર્થ જ્યાં સુધી અજિતનાથ ભગવાને તીર્થ સ્થાપ્યું નહીં, ત્યાં સુધી રહ્યું... એમ ઉત્તરોત્તર સમજવું. પણ સુવિધિનાથ ભગવાનનું તીર્થ છેવટ સુધી ચાલ્યું નહીં, અને શીતલનાથ ભગવાનનું તીર્થ સ્થાપ્યું, ત્યાં સુધી રહ્યું નહીં. આવી પરિસ્થિતિ છેક શાંતિનાથ ભગવાન સુધી ચાલી. પછી શાંતિનાથ ભગવાનના તીર્થથી અંતિમ તીર્થંકરસુધીના બધા તીર્થો અખંડધારાએ ચાલ્યા... આ આગમ અને ચતુર્વિધ સંઘરૂપ તીર્થનો વિચ્છેદ થવાથી અસંયતોની પૂજા થઈ એ અચ્છેરું છે.)

આ દસે અચ્છેરા અનંતકાલ ગયા બાદ આ અવસર્પિણીમાં થયા છે ! એવી જ રીતે કાળનું તુલ્યપણું હોવાથી બાકીના પણ ચાર ભરતોમાં તથા પાંચ ઐરાવતોમાં પ્રકારાંતરે દસ દસ અચ્છેરા થયા છે ! આ દસ અચ્છેરામાં ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાવાળા એકસો આઠ એક સમયે સિદ્ધ થયા તે શ્રીઋષભદેવના તીર્થમાં,

આ.
(૨)

હરિવંશની ઉત્પત્તિ શ્રીશીતલનાથના તીર્થમાં; કૃષ્ણ વાસુદેવનું અપરકંકામાં ગમન શ્રીનેમિનાથના તીર્થમાં; સ્ત્રીનું તીર્થકર થવું તે શ્રીમલ્લિનાથના તીર્થમાં; અસંયતની પૂજા શ્રીસુવિધિનાથના તીર્થમાં અને બાકીના-ઉપસર્ગ, ગર્ભહરણ, અભાવિત પર્યદા, ચમરેન્દ્રનો ઉત્પાત તથા સૂર્ય ચન્દ્રનું મૂલ વિમાને અવતરણ; એ પાંચ અચ્છેરા શ્રીમહાવીરસ્વામીના તીર્થમાં થયા !

આમ ભવિતવ્યતાના કારણે અનંતકાળે થનારા દસ અચ્છેરામાંથી એક અચ્છેરું ગર્ભહરણનું છે, તેથી ભગવાન દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિએ અવતર્યા... પણ આવી ભવિતવ્યતા ભગવાન મહાવીરસ્વામી સાથે જ કેમ ઘડાઈ ? એના સમાધાનરૂપે શક બીજું પણ કારણ વિચારે છે-

જેની સ્થિતિનો ક્ષય થયો નથી, જેનો રસ ભોગવાયો નથી, તથા જેના કર્મપ્રદેશો આત્મપ્રદેશોથી નિર્જરારૂપે છુટા પડ્યા નથી, એવા નીચગોત્રકર્મના ઉદયથી શ્રીમહાવીર તીર્થકરનો જીવ દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો. તે નીચગોત્ર ભગવાને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિથી માંડી સ્થૂળ સત્તાવીશ ભવની અપેક્ષાએ ત્રીજા ભવે બાંધ્યું હતું.

શ્રી મહાવીર સ્વામીના સત્તાવીશ ભવોનું વર્ણન.

પ્રથમ ભવે વીર પ્રભુનો જીવ પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં નયસાર નામે ગ્રામપતિ હતો.

(જેમ એકડા વિનાના મીંડા ગમે તેટલા હોય, ગણત્રીમાં લેવાતા નથી, તેમ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ વિનાના અનંતા ભવો પણ ગણત્રીમાં લેવાતા નથી. પછી ભલે એ ભવોમાં કોઈ કોઈ વાર જીવ રાજા, શ્રીમંત કે કલાકાર થયો હોય. માટે ખ્યાલ રાખો સમ્યક્ત્વ વિનાના ભવો અને ધર્મ વિનાના વર્ષો ગણત્રીમાં ગણાતા નથી.) આ નયસાર એક વખત લોકડાના

આ.
(૨)

પ્રયોજનથી જંગલમાં ગયા. ત્યાં ભોજનના સમયે એવી ભાવના થઈ કે ‘અતિથિનો લાભ મળે, તો આ ભોજન સાર્થક થાય.’ (આ જંગલમાં સખત પરિશ્રમ પછી, ભૂખ લાગી છે ત્યારે અને ભોજનની થાળી તૈયાર છે, ત્યારે પહેલા અતિથિની યાદ... આ માટે એમ અનુમાન કરી શકાય કે જ્યારે ગામમાં હશે, ત્યારે પણ રોજ જમતા પહેલા બીજા અતિથિ વગેરેને યાદ કરી જમાડવાની ટેવ પાડી હશે. અને એ કેવી દૃઢ હશે કે જંગલમાં ય અતિથિ યાદ આવ્યા, એટલું જ નહીં, અતિથિ મળે એમાટે પ્રતીક્ષા અને પ્રયત્ન પણ કર્યા. એક પણ ગુણ દૃઢ રીતે અપનાવવામાં આવે, તો નિશ્ચિત સર્વમંગલમાટે બની રહે છે, નાની પણ નહીં છેવટે મહાસાગરસાથે મેળવી આપે છે. જન્મથી જૈન નહીં એવા નયસારનો આ ગુણ જ એનામાટે મહાકલ્યાણકારી બને છે. આપણને ભોજન કરતાં પહેલા, અરે ભોજન થઈ ગયા પછી પણ સુપાત્રદાન, સાધર્મિકભક્તિ, અતિથિની ભક્તિ, યાત્રકવર્ગ, નોકર-ચાકર કે છેવટે પશુ-પંખીવગેરે આમાંથી કોઈનાં પણ પેટમાં મારા ઘરના ભોજનનો દાણો ગયો કે નહીં ? એ વિચાર આવે છે ? એમાટે તપાસ થાય છે ? ભોજન જેવી એક નાની વાતમાં પણ આપણને બીજા યાદ નથી આવતા. છગન મગનને કહે- તારા હાથમાં મીઠાઈ હોય, અને હું તને મળવા આવું, તો તું શું કરે ? મગને કહ્યું- હું તારા જવાની રાહ જોઉં ! આવી વૃત્તિ ભગવાનને હૈયે વસાવવા હોય, તો નહીં ચાલે ! જેમના હૈયે જગતના તમામ જીવ વસ્યા છે, તેમના અનુયાયી ગણાતા આપણી રસોઈમાં બીજો એક જીવ પણ ન સમાઈ શકે, તો આપણા હૈયામાં ભગવાન કેવી રીતે આવશે ? સામાન ભરેલી પેટી જો તમારા ઘરમાં આવે, તો એ પેટી ભેગો સામાન પણ તમારા ઘરમાં આવવો જ જોઈએ... બધા જીવોને હૈયે રાખનારા ભગવાન જો આપણા ઘરમાં અને હૃદયમાં આવે, તો એમના ભેગા બધા જીવો પણ આપણા હૈયે અને ઘરમાં આવવા જ જોઈએ.) નયસારની ઇચ્છા સાચી અને તીવ્ર હતી, તથા અસામાન્ય સંજોગોમાં થઈ હતી, તેથી ફળી. સાર્થથી વિખુટા પડેલા સાધુઓને જોઈ અત્યંત હર્ષવિભોર થયા- આજે તો મારે વગર વાદળે અમીવર્ષા થઈ, મારા ભાગ્યના દ્વાર ખુલી ગયા, કેમકે અત્યારે ઉત્તમ અતિથિ મારા મનોરથને પૂરવા પધાર્યા. પછી સાધુ ભગવંતોને પરમ પ્રમોદથી કલ્પ આહારાદિ વહોરાવ્યા. પોતાને અત્યંત કૃતકૃત્ય સમજવા માંડ્યો. ગોચરી થયા બાદ સાધુ ભગવંતોને નમી પોતે સ્વયં ગામનો માર્ગ બતાવવા લઈ ગયો. અતિથિ સત્કારની તીવ્ર ભાવના, યોગ્ય પ્રતીક્ષા, ગોચરી વહોરાવતા અનુભવેલો વિશેષ આનંદ, એ પછી પણ આ ઉત્તમ વિનય... આ બધાના પ્રભાવે નયસારના માત્ર ભાગ્યના નહીં, સૌભાગ્યના દ્વાર ખુલી ગયા... કર્મો ઢીલા પડ્યા... તેથી જ સાધુ ભગવંતોને આ વિનીત અને યોગ્ય લાગવાથી ધર્મોપદેશ દેવાનું મન થયું. નયસારે જંગલમાંથી નગરનો માર્ગ બતાવ્યો, તો સાધુ ભગવંતોએ સંસારજંગલમાંથી મોક્ષનગર જવાનો

આ.
(૨)

સમ્યગ્દર્શનાદિ માર્ગ બતાવ્યો. (જેની પ્રાપ્તિ પછી સંસાર દેશોન અર્ધપુદ્ગળપરાવર્તથી વધુ રહે નહીં, અને જે અનંતા જન્મ-મરણ-ઉપાધિઓના ફેરા ટાળી દે, તથા જેની પ્રથમ પ્રાપ્તિનો આનંદ અત્યારસુધીના અનુભવેલા તમામ આનંદ સુખથી પણ વિશિષ્ટ કોટિનો હોય, અને જે મળ્યા પછી જ ભવોની ગણતરી થાય, તે સમસ્ત દ્રવ્ય-ભાવ સ્ત્રોતોમાં શિરોમણિસમાન) સમ્યક્ત્વરત્નની પ્રાપ્તિ થઈ. જીવનની છેલ્લી ઘડી સુધી સત્સંગ-સત્ક્રિયા અને સત્ચિંતનાદિ દ્વારા એને જીવની જેમ જાળવી છેવટે નમસ્કાર મહામંત્રના ધ્યાનપૂર્વક સમાધિથી કાળ કરી બીજા ભવે પહેલા દેવલોકમાં પલ્યોપમ આયુષ્યવાળા દેવ થયા.

ત્યાંથી ચ્યવી ત્રીજી ભવે ભરત ચક્રવર્તીના મરીચિ નામે પુત્ર થયા. અનુક્રમે યૌવન વય પામ્યા. એક વાર પ્રભુશ્રી ઋષભદેવ વિનીતા નગરીની બહાર ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. ત્યારે ભરત મહારાજાના પરિવારસાથે મરીચિ પણ વંદન કરવા ગયા. મરીચિ અત્યારસુધી પિતાની ચક્રવર્તી-ઋદ્ધિને ઉત્કૃષ્ટ સમજતો હતો. ભગવાનના સમવસરણની સમૃદ્ધિ જોયા પછી એ ભ્રમ ભાંગ્યો. સમવસરણમાં પ્રભુની દેશના સાંભળી પ્રભુના બાહ્ય-આભ્યંતર સૌંદર્યથી આકર્ષાયેલા મરીચિએ વૈરાગ્યભાવથી દીક્ષા લીધી. સ્થવિરો પાસે અગ્યાર અંગો ભણ્યા. એકવાર ઉનાળામાં તડકો સહન ન થવાથી વિચારવા લાગ્યા- આ સંયમનો ભાર બહુ જ આકરો છે. હું તેને વહન કરવા સમર્થ નથી. પણ ઘરે જવું તો સર્વથા અનુચિત છે. આમ વિચારી ભગવાનને પૂછ્યા વિના જ પોતાની બુદ્ધિથી વચલો માર્ગ કાઢ્યો. (આપણને જે શરીરકષ્ટનો ડર રાત્રિભોજનત્યાગાદિ કરતા તથા તપ કરતાં અટકાવે છે, તે) શરીરકષ્ટથી ડરી મરીચિએ શરીરને અનુકૂળ થાય એવો વેશ રચી લીધો, તે આ રીતે-સાધુઓ તો મન-વચન-કાયાના ત્રણ દંડથી વિરત છે. હું ત્રણે દંડથી જીતાયેલો છું, માટે મારે ત્રિદંડનું ચિહ્ન રાખવું ! સાધુઓ દ્રવ્ય-ભાવથી મુણ્ડ છે. (લોચ અને રાગ-દ્વેષજયરૂપે). હું તેવો નથી, માટે હું મસ્તક ઉપર ચોટલી રાખીશ, અને હજામત કરાવીશ ! સાધુઓને સર્વ પ્રાણાતિપાતાદિથી વિરતિ છે, હું સ્થૂલપ્રાણાતિપાતાદિકની વિરતિ પાળીશ. સાધુઓ શીલરૂપ સુગંધથી વાસિત થયેલા છે, હું તેવો નથી. માટે હું શરીરે ચંદનાદિ સુગંધી વસ્તુઓનું વિલેપન કરીશ. સાધુઓ મોહથી રહિત છે,

વ્યા.
(૨)

હું તો મોહથી આચ્છાદિત થયેલો છું, માટે છત્ર રાખીશ ! સાધુઓ ચરણસંપન્ન છે, તેથી તેમના પગરખાં વિનાના ચરણ ભૂમિને પવિત્ર કરે છે, હું તેવો નથી, માટે હું પગમાં પાવડીઓ પહેરીશ. સાધુઓ ક્રોધાદિ કષાયથી રહિત છે. હું કષાયસહિત છું. માટે રંગેલા ભગવા કપડા પહેરીશ ! સુવિશુદ્ધ શીલરૂપી સ્નાનથી પવિત્ર સાધુઓ સ્નાન નથી કરતાં, પણ હું તેવો ન હોવાથી પરિમિત જલથી સ્નાન-પાન કરીશ. ઇત્યાદિ પોતાની બુદ્ધિથી તેણે પરિવ્રાજકનો વેષ ધારણ કર્યો. (એક વખત તાપની એક પ્રતિકૂળતા સહન ન થઈ એમાં કાયમમાટે અને બધી રીતે શરીરની અનકૂળતાઓ પકડી લીધી. આપણી હાલત શું આના કરતાં સારી છે ? મરીચિએ આટલા ખાતર ઘણા વર્ષ પાળેલું ચારિત્ર છોડી દીધું, આપણે એકાદ પ્રતિકૂળતામાં કે ઇચ્છાને અનુરૂપ ન થવામાં ઘણા વખતથી જે દાન-શીલાદિ પ્રવૃત્તિ કરતાં હોઈએ છીએ, તે એક ઝાટકે મુકી દઈએ છીએ ?)

પરિવ્રાજકનો વેષ હોવા છતાંય મરીચિની હજીય ભગવાનના માર્ગની શ્રદ્ધા-સમ્યક્ત્વ મજબૂત છે.

પરિવ્રાજક વેશમાં પણ તે પ્રભુ સાથે જ વિચરતા-અલગ નહીં. ત્યારે બીજા સાધુઓથી અલગ વેશ જોઈ ઘણા લોકો એમની પાસે ‘તમારો કયો ધર્મ છે ?’ ઇત્યાદિ પૂછવા આવતા... તે વખતે પોતાની દેશનાશક્તિથી સાધુધર્મ જ સાચો છે એમ બતાવી વૈરાગી કરી ભગવાનપાસે સાધુ થવા મોકલતા... આમ પ્રથમ આચારભ્રષ્ટ થવા છતાં હજી વિચારભ્રષ્ટ ન હોતા થયા.

એક વખત ભગવાન વિચરતા વિચરતા અયોધ્યા નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં વંદનમાટે પધારેલા ભરત ચક્રવર્તીએ ભગવાનને પૂછ્યું- હે ભગવન્ ! આ પર્ષદમાં આ અવસર્પિણી કાળમાં આ ભરતક્ષેત્રમાં તીર્થંકર થાય એવો કોઈ જીવ છે ? ભગવાને ઉત્તર આપ્યો- હે ભરત ! તારો મરીચિ નામનો આ પુત્ર આ અવસર્પિણીમાં ‘મહાવીર’ નામના ચોવીશમાં તીર્થંકર થશે, તથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં મૂકા નામની રાજધાનીમાં પ્રિયમિત્ર નામના ચક્રવર્તી થશે. તથા આ જ ભરતક્ષેત્રમાં ત્રિપૃષ્ઠ નામના પહેલા વાસુદેવ થશે ! એ સાંભળી હર્ષ પામેલા ભરત મહારાજાએ મરીચિ પાસે આવી ત્રણ પ્રદક્ષિણાપૂર્વક વંદન કરતા કહ્યું- હે મરીચિ ! જગતના ઉત્તમ

ગણાતા ત્રણેય મોટા લાભ તમે મેળવ્યા છે. કારણ કે તમે અહીં ભરતક્ષેત્રમાં છેલ્લા તીર્થંકર થશો. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં ચક્રી થશો અને આ ભરતમાં પહેલા વાસુદેવ થશો. હું તમારા આ પરિવ્રાજકવેશને નમસ્કાર કરતો નથી, પણ તમે છેલ્લા તીર્થંકર થવાના છો માટે વંદુ છું. એમ વારંવાર સ્તવના કરી ભરત મહારાજા પોતાના સ્થાને ગયા.

(સત્ત્વશાળીઓ જ અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતામાં ટકી શકે. છીછરા પાત્રમાં ઘોઘનું પાણી રહી શકતું નથી, એમ છીછરા હૃદયમાં અચાનક આવી જતી લાભા-લાભની વાત રહી શકતી નથી.) મરીચિ જેવા તીર્થંકર જીવ પણ ભરત ચક્રવર્તીની વાત સાંભળી અતિશય હર્ષ પામ્યા. અને ત્રણ વાર પગ પછાડી નાચતા નાચતા બોલ્યા-“હું પહેલો વાસુદેવ થઈશ, હું મૂકા નગરીમાં ચક્રવર્તી થઈશ, તથા છેલ્લો તીર્થંકર થઈશ, અહો ! મારું કુલ અતિ ઉત્તમ છે !

હું વાસુદેવમાં પહેલો થઈશ, મારા પિતા ચક્રવર્તીઓમાં પહેલા છે, તથા મારા દાદા જિનેશ્વરોમાં પહેલા છે, માટે અહો ! મારું કુલ અતિ ઉત્તમ છે !”

આમ જાતિનો મદ કરવાથી મરીચિએ નીચગોત્રકર્મ બાંધ્યું ! (અગ્યાર અંગ ભણેલા મરીચિને અભિમાન કરવાનું ફળ જ્ઞાત છે, છતાં જ્યારે આવા પ્રસંગો આવે છે, ત્યારે એ ભૂલાઈ જાય છે. માટે ભગવાન સતત જાગૃત રહેવાનું કહે છે. સામાન્ય રસ્તે સાવધાન રહેતો માણસ લપસણા રસ્તે જ બેધ્યાન બને, તો કેવી હાલત થાય... સામાન્ય સંયોગોમાં ક્રોધ-અભિમાનના નુકસાન જાણી સાવધ રહેનારો એવા પ્રસંગરૂપ લપસણી ભૂમિ આવે, ત્યારે જ ચૂકી જઈ ક્રોધાદિમાં લપસી પડે, તે કેવું કહેવાય ? આપણે આ વાત સમજી લેવાની છે કે કોઈ પણ વાતનું અભિમાન એ તે બાબતમાં પતન તરફ ગબડવાનો આરંભ છે. કહેવાય છે કે કીડી મરવાની થાય, ત્યારે ઉડવામાટે પાંખ આવે છે.) કહ્યું છે કે -

“જે માણસ જાતિ, લાભ, કુળ, ઐશ્વર્ય, બલ, રૂપ, તપ અને જ્ઞાનનો મદ કરે છે; તે માણસને તે જાતિ વગેરે હીન મળે છે !”

(જેમ પુષ્ટ થયેલો બકરો કતલખાને જાય છે, એમ કોઈ પણ વાતે અભિમાનથી પોતાને તગડો-પુષ્ટ માનતો જીવ દુર્ગતિઓના કતલખાના ભેગો થાય છે.)

વ્યા.
(૨)

પ્રભુ મોક્ષે ગયા બાદ પણ મરીચિ સાધુઓ સાથે વિચરતા અને ભવ્ય લોકોને પ્રતિબોધ આપી શિષ્ય કરવા સાધુઓને સોંપતા ! એક વાર મરીચિ માંદા પડ્યા. પણ તે અસંયત હોવાથી કોઈ સાધુએ તેની વૈયાવચ્ચ કરી નહિં ! ત્યારે તે વિચારવા લાગ્યા કે - “અરેરે ! ઘણા વખતના પરિચયવાળા પણ સાધુઓ મારી સારવાર કરતા નથી. પણ તેમાં મારો જ દોષ છે, હું અસંયમી છું, તેથી પોતાના શરીરની પણ મૂર્છા ન રાખનારા કૃતકૃત્ય થયેલા મહાત્મા સંયમી મુનિઓ અવિરત એવા મારી સારવાર કેમ કરે ? માટે હવે હું નીરોગી થાઉં, ત્યારે વૈયાવચ્ચ કરે એવો એકાદ શિષ્ય કરું, જેથી આવે વખતે કામ આવે.” (અહીં મરીચિની પોતાનો જ દોષ જોવાની બુદ્ધિ પ્રશસ્ત હોવા છતાં શરીરના રોગે મનમાં ખોટો વિકલ્પ ઊભો કરાવ્યો કે ‘મારે એક શિષ્ય કરવો...’ ભલે હાલ આ વિચારરૂપે છે, પણ એક પણ ખોટું વિચારબીજ ક્યારે અમલમાં મુકાવારૂપે વિષવૃક્ષ બની જાય, તે કહેવાય નહીં. જેમ જુદા-જુદા ક્ષેત્રના માટી, પાણી, તાપ અને હવા અમુક ધાન્ય-ફળને ઊગવામાટે માફક આવે છે, ને બીજા ધાન્ય-ફળને ઊગવા માફક નથી આવતા, એમ આસક્તિવાળી આત્મભૂમિ, એમાં હૃદયમાં અનુકૂળતાના પ્રેમનું પાણી, મનમાં મહત્વાકાંક્ષાનો તાપ હોય અને બુદ્ધિમાં સ્વાર્થની હવા હોય, તો આ ક્ષેત્ર સુકૃતના વિચારરૂપી બીજોથી ઊગતા સુકૃત કે ગુણઆદિરૂપ ધાન્ય-ફળોમાટે માફક નથી, પણ દુષ્કૃતના વિચારરૂપી બીજોથી દુષ્કૃત - દોષોરૂપી વિષરૂપ ધાન્ય-ફળમાટે એકદમ માફક આવે છે. તેથી જ એક પણ ખોટો વિચારરૂપી બીજ વવાઈ ન જાય, તેની કાળજી લેવી ખૂબ જરૂરી છે, મરીચિનો શિષ્ય બનાવવાનો વિચાર અંતે કેવા કડવા ફળનું કારણ બને છે, તે જોઈશું, તો આ વાત સમજાશે.)

પછી મરીચિ અનુક્રમે નીરોગી થયો. એક દિવસ કપિલ નામે રાજપુત્ર તેનો ઉપદેશ સાંભળી પ્રતિબોધ પામ્યો, ત્યારે મરીચિએ કહ્યું, ‘કપિલ ! તું સાધુ પાસે જા, અને મુનિમાર્ગ સ્વીકાર’ પણ કપિલે કહ્યું, ‘હું તો તમારી પાસે જ દીક્ષા લઈશ. મરીચિએ કહ્યું, કપિલ ! હું મુનિમાર્ગ પાળવા અસમર્થ છું, મુનિઓ તો મન, વચન અને કાયાના દંડથી વિરત થયેલા હોય છે, હું તેવો નથી, ઇત્યાદિ પોતાની બધી સત્ય હકીકત જણાવી. તો પણ ભારેકર્મી અને દીક્ષાધર્મથી વિમુખ કપિલે કહ્યું, ‘સ્વામી ! શું તમારા મતમાં ધર્મ નથી?’ ત્યારે મરીચિએ - ‘ખરેખર, આ ભારેકર્મી જીવ ભગવાને બતાવેલો સંયમમાર્ગ સ્વીકારતો નથી, માટે મારે યોગ્ય છે.’ એમ

વ્યા.
(૨)

વિચારી કહ્યું, ‘કપિલા ! ઇત્યંપિ ઇહયંપિ! જિનધર્મમાં પણ ધર્મ છે, મારા માર્ગમાં પણ ધર્મ છે.’ આ સાંભળી કપિલે તેની પાસે દીક્ષા લીધી. મરીચિએ આ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણાથી એક કોડાકોડી સાગરોપમ જેટલો સંસાર વધાર્યો.

(જ્યારે અન્ય વ્યક્તિ પોતાના ઇષ્ટ-મત, સિદ્ધાંત કે કાર્યમાં મતુ મરાવવા તમને પૂછ પૂછ કરે, ત્યારે તમે લોભથી, પ્રેમથી, કે શરમથી પણ એની ખોટી વાતમાં મતુ મારી દો, તો કેટલો મોટો દંડ ચૂકવવો પડે ? કપિલને મરીચિનો માર્ગ જ પોતાને અનુકૂળ લાગ્યો. તેથી મરીચિએ સાચી હકીકત કહી દેવા છતાં કપિલે એ જ મુદ્દો પકડી રાખ્યો કે ‘તમારા માર્ગમાં ય ધર્મ છે’ એટલું કહી દો. તેથી મને ધર્મનો માર્ગ પકડ્યાનો સંતોષ થાય. મરીચિએ છેવટે પૂર્વે શિષ્યની જરૂરિયાતનો વિચાર કરેલો, એ વિચાર વૃક્ષ બની ગયો. તેથી શિષ્યલોભમાં આવી જઇ કપિલને ઇષ્ટ વાત પર ‘અહીં પણ ધર્મ છે’ એમ કહી મતુ મારી દીધું. પણ એમાં ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા થઇ ગઇ. હિંસાદિ બીજા પાપોથી પણ ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણા મોટું પાપ છે, કેમ કે હિંસાદિમાં તો પાપમાર્ગે માત્ર ગતિ છે, ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણામાં તો ખોટા માર્ગને સાચા માર્ગ તરીકે સ્થાપી અનેકને એ રસ્તે ભૂલા પાડવાનો મોટો અપરાધ છે. એક પણ ખોટો બોલાયેલો શબ્દ અનર્થ સર્જી દેવા સક્ષમ છે. અશોકે લખેલા અધીયતાં ને અપરમાતાએ એક બિંદુ ઉમેરી અંધીયતાં કરી દીધું, તો કુણાલને અભ્યાસને બદલે અંધ થવાનો વારો આવ્યો. શાંતિર્ભવતુના બદલે શાંતિરભવતુ કરો, તો શાંતિના બદલે અશાંતિ જ થાય ને ! મરીચિ તો જ્ઞાની હતા, છતાં પોતાના પ્રમાદથી પકડેલા વેશને પોતાનો માર્ગ-સિદ્ધાંત તરીકે સ્થાપવામાં ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણાના દંડરૂપે એક કોડાકોડી સંસાર વધારી દીધો. તો એવો શાસ્ત્રબોધ ન હોવા છતાં પોતાનો મત-પોતાનો સિદ્ધાંત લઇને પછી પ્રભુના જ શાસનની બીજી-પોતાને-પોતાની બુદ્ધિ ને નહીં ગમતી વાતોનું ખંડન કરી નાંખનારા અને જાણે જજની ભાષામાં ફાઇનલ ડીસીઝન આપતા હોય, એમ એ બધાને આડંબર, વ્યર્થ, ઘુસાડી દીધેલું, વર્તમાનમાં અયોગ્ય ઇત્યાદિ કહીને વગોવનારને શું એ ખબર કે શ્રદ્ધા છે કે પોતે પોતાનો અનંત દુઃખમય સંસાર વધારી રહ્યો છે. આજે ઘણાને દરેક વાતમાં નિર્ણય કરવાનું ને એ મુજબ સલાહ આપવાનું ફાવી ગયું છે. દવાનો ‘દ’ નહીં જાણનારો ડોક્ટરે શું કરવું જોઇએ ને કઇ દવા આપવી જોઇએ એની સલાહ આપવા બેસે એવી આ હાલત છે. માટે સિદ્ધાંત બાંધતા કે અભિપ્રાય આપતા પહેલા લાખવાર વિચારી લેવું હિતાવહ છે.)

(મરીચિ પહેલા આચારની ભૂમિકાએ ચૂક્યા, પછી નીચગોત્ર બાંધ્યું ત્યારે વિચારની ભૂમિકાએ ચૂક્યા ને પછી છેલ્લે વચનની ભૂમિકાએ ચૂક્યા...આચાર-વેશને વફાદાર ન રહેવાથી સોળ ભવ સુધી સાધુવેશ મળ્યો નહીં. વિચારમાં ભૂલ્યા, તો છેલ્લા ભવમાં નીચગોત્રમાં અવતરણ થયું. ને વાણીમાં ચૂક્યા, તો ચોવીશ તીર્થકરોમાં સમ્યક્ત્વ પામવામાં બીજા નંબરે હોવા છતાં

બ્યા.
(૨)

તીર્થંકર તરીકે છેલ્લા થયા.) પછી તે પાપનાં આલોચના-પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યા વિના ચોરાશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય પાળી ત્યાંથી કાળ કરી (૩) વીરપ્રભુનો જીવ ચોથા ભવમાં પાંચમા બ્રહ્મ દેવલોકમાં દસ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. (૪) ત્યાંથી ચ્યવી પાંચમાં ભવમાં કોલ્લાક નામના ગામમાં એંશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો કૌશિક નામે બ્રાહ્મણ થયો. વિષયમાં આસક્ત, દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામાં તત્પર, અને હિંસાદિકમાં કૂર હૃદયવાળો તે બ્રાહ્મણ ઘણો કાળ ગૃહસ્થવાસ ભોગવી, અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામી. (૫) ઘણો કાલ સુધી સંસારમાં ભમ્યો, તે ભવો સ્થૂલ ભવોમાં ગણ્યા નથી. ત્યાંથી છઠ્ઠે ભવે સ્થૂણા નગરીમાં બોંતેર લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો પુષ્પ નામે બ્રાહ્મણ થયો. તે અંતે ત્રિદંડી થઈ મૃત્યુ પામી (૬) સાતમે ભવે સૌધર્મ દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ થયો. (૭) ત્યાંથી ચ્યવી આઠમે ભવે ચૈત્ય નામના ગામમાં સાઠ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો અગ્નિદ્યોત નામે બ્રાહ્મણ થયો. એ અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામી (૮) નવમે ભવે ઇશાન દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ થયો (૯) ત્યાંથી ચ્યવી દસમે ભવે મંદર નામના ગામમાં છપ્પન લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો અગ્નિભૂતિ નામે બ્રાહ્મણ થયો. તે અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામી (૧૦) અગિયારમાં ભવે સનત્કુમાર દેવલોકમાં મધ્યમ આયુષ્યવાળો દેવ થયો (૧૧) ત્યાંથી ચ્યવીને બારમે ભવે શ્વેતાંબી નગરીમાં ચુમ્માલીશ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો ભારદ્વાજ નામે બ્રાહ્મણ થયો. તે અંતે ત્રિદંડી થઈ, મૃત્યુ પામી (૧૨) તેરમે ભવે માહેન્દ્ર દેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ થયો (૧૩) ત્યાંથી ચ્યવી કેટલોક કાલ ભવભ્રમણ કરી, ચૌદમે ભવે રાજગૃહ નગરમાં ચોંત્રીશ લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો સ્થાવરનામે બ્રાહ્મણ થયો. તે પણ ત્રિદંડી થઈ મૃત્યુ પામી (૧૪) પંદરમે ભવે બ્રહ્મદેવલોકમાં મધ્યમ સ્થિતિવાળો દેવ થયો. (૧૫) ત્યાંથી ચ્યવી ઘણો કાલ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી સોળમે ભવે-રાજગૃહ નગરમાં વિશાખાભૂતિ નામે યુવરાજની ધારિણી નામે ભાર્યાની કુખે, કરોડ વરસના આયુષ્યવાળો વિશ્વભૂતિ નામે પુત્ર થયો. વિશ્વભૂતિ એક વખત પોતાના અંતઃપુર સાથે પુષ્પકરંડક નામના રમણીય ઉદ્યાનમાં કીડા કરતો હતો, તે વખતે કાકાના દીકરા વિશાખાનંદીને પણ એ ઉદ્યાનમાં જવું હતું. તેથી એણે પોતાના પિતા રાજા હોવાથી પુત્રતરીકેની લાગણીના દબાણથી અન્યાય કરવા પ્રેરણા કરી. રાજાએ કપટથી વિશ્વભૂતિને બહાર કઢાવ્યો. પછી વિશાખાનંદી ઉદ્યાનમાં પેસી ગયો.

આ.
(૨)

લાગણીનો ગેરલાભ ઉઠાવવા, અન્યાય અને કપટ કરવા લલચાતા જીવો મહાઅનર્થની પરંપરા સર્જે છે, પણ એ પામરને એની ગતાગમ હોતી નથી. વિશ્વભૂતિને પછી કપટની ખબર પડવાથી કોઠા પાડી દ્વારપાળને પોતાની તાકાત બતાવી, વૈરાગ્યથી સંભૂતિમુનિ પાસે દીક્ષા લીધી. આ બતાવી દેવાની ઇચ્છા બીજરૂપે રહી ગઈ. પછી અગ્યાર અંગના જ્ઞાતા થયા. એક હજાર વર્ષની ઉગ્ર તપસ્યાથી તેમનું શરીર કૃશ થઈ ગયું. એક વાર મથુરાનગરીમાં માસક્ષમણના પારણે ગોયરી માટે નીકળ્યા. તે વખતે એ વિશાખાનંદી પણ ત્યાં પરણવા માટે આવ્યો હતો.

ગોયરીએ નીકળેલા વિશ્વભૂતિ મુનિ એક ગાય સાથે અથડાવાથી પડી ગયા. તે જોઈ ઝરુખામાં ઊભેલા વિશાખાનંદી હસ્યા અને બોલ્યા કોઠાના ફળને પાડવાનું તારું બળ કયાં ગયું? (બોલો! વિશાખાનંદીને હજારવર્ષે પણ આ વાત યાદ છે. જીવને મન બગાડતાં હોવાથી ઘરકે કપડાં બગાડતા કચરા કરતાંય વધુ ખરાબ ગાળ, ટોણા, મેણા, અપમાન, કટાક્ષ યાદ રહી જાય છે, ને મનને શુભ ભાવોથી પ્રસન્ન રાખતા હોવાથી ઘરના કે શરીરના આભૂષણ કરતાંય વધુ શ્રેષ્ઠ આભૂષણ સમા જિનવચનો ક્ષણભર પણ યાદ રહેતા નથી.. આપણું મન તિજોરી છે કે કચરાપેટી? વિચારી જુઓ.. આપણને દુઃખી કરનાર કોણ - બીજા કે આપણું મન? માટે જ કહ્યું છે કે દુષ્ટ મન જ ખરો દુશ્મન છે. આ વિશાખાનંદીને ભાઈની શાતા પૂછવાનું મન નથી થતું ને મશ્કરી સુઝે છે. ધાર કાઢવાવાળાએ બૂમ પાડી-કોઈને ચાપુ-કાતર વગેરેની ધાર કઢાવવી છે? એક જણે મશ્કરીમાં પૂછ્યું-બુદ્ધિની ધાર કાઢશો? પેલાએ સામો જવાબ આપ્યો - હા! પણ એ તમારી પાસે હોવી જોઈએ! આ સાંભળી પેલો મશ્કરી કરવાવાળો મારવા દોડ્યો.. ધારવાળાએ લોખંડનો સળિયો મારી ખોપરી તોડી નાંખી. બસ આમ પ્રાયઃ દરેક હસવામાંથી ખસવું થતું હોય છે.) અહીં વિશાખાનંદીની હસી નાખવા જેવી વાત વિશ્વભૂતિ મુનિએ ગંભીરતાથી લઈ લીધી. પોતાનું અપમાન લાગ્યું. પેલું ‘બતાવી દઉં’ની ઇચ્છા પાછી સળવળી. તપોબળથી ગાયને શિંગડાથી ઊંચકી આકાશમાં ફંગોળી. પછી પડતી ગાયને દયાભાવથી ધારી લીધી. પણ આટલાથી સંતોષ થયો નહીં. ત્યાં જ નિદાન કર્યું ‘મારા ઉગ્રતપથી ભવાતંરમાં અત્યંત બળવાન થાઉં.’ પોતાના તપ બળનું આ રીતે ઘોર અવમૂલ્યાંકન કરી કાળ પામી.. સત્તરમાં ભવમાં મહાશુક્ર દેવલોકમાં ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળો દેવ થયો.

ત્યાંથી ચ્યવી અઢારમાં ભવમાં પોતનપુર નગરમાં પ્રજાપતિ નામના રાજાનો દીકરો ત્રિપૃષ્ઠ નામે વાસુદેવ થયો.

આ રાજા પોતાની પુત્રી મૃગાવતી સાથે લગ્ન કર્યા હોવાથી લોકોમાં પ્રજાપતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. તે મૃગાવતીની કુખે સાત સ્વપ્નોએ સૂચિત, ચોરાશી લાખ વરસના આયુષ્યવાળો ત્રિપૃષ્ઠ નામે પુત્ર થયો. તેણે બાલ્યાવસ્થામાં પણ પ્રતિવાસુદેવના ડાંગરના ખેતરોમાં ઉપદ્રવ કરતાં સિંહને શસ્ત્ર વગર પોતાના હાથથી જ ચીરી નાંખ્યો હતો. પછી અનુક્રમે પ્રથમ વાસુદેવ તરીકે ત્રણ ખંડના અધિપતિ બન્યા. એક વખતે વાસુદેવના સૂવાના સમયે મધુર સ્વરવાળા કેટલાક ગવૈયા ગાતા હતા, ત્યારે વાસુદેવે પોતાના શય્યાપાલકને આજ્ઞા કરી કે - ‘મારા ઉંઘી ગયા પછી ગાયન બંધ કરાવજે, અને ગવૈયાઓને રજા આપજે.’ હવે વાસુદેવ નિદ્રાવશ થઈ ગયા, છતાં પણ મધુર ગાયનના રસમાં તક્ષીન બની ગયેલા શય્યાપાલકે ગાયન બંધ કરાવ્યું નહિં. તેથી થોડી વારમાં વાસુદેવ જાગી ઉઠ્યાં, અને તેઓને ગાતા જોઈ ગુસ્સે થઈ શય્યાપાલકને કહ્યું - ‘અરે દુષ્ટ ! મારી આજ્ઞા કરતાં પણ શું તને ગાયન વધારે પ્રિય છે ? ઠીક છે ! ત્યારે તું તેનું ફળ ભોગવ.’ એમ કહીને તેમણે શય્યાપાલકના કાનમાં તપાવેલા સીસાનો રસ રેડાવ્યો. (કોઈ પણ ઇન્દ્રિયના નિષ્પન્ન રસ જીવની છેવટે શી હાલત કરે છે ? તે આ પ્રસંગે યાદ રાખવા જેવું છે. તીર્થંકરનો જીવ પણ ભૂલો પડે, તો કેટલો કઠોર થઈ શકે છે ? કર્મો-મોહનીયકર્મ જીવને કેવો રમોડે છે ! આ કૃત્યથી વીરપ્રભુના જીવ ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવે કાનમાં ખીલા ઠોકાવાનું કર્મ ઉપાર્જન કર્યું.)

આમ ઘણાં દુષ્કર્મો કરી મરી ઓગણીશમાં ભવે સાતમી નરકમાં તેત્રીશ સાગરોપમના આયુષ્યવાળા નારકી થયા. પછી ત્યાંથી નીકળી વીશમા ભવે સિંહ થયા.

ત્યાંથી મરી એકવીશમાં ભવમાં ચોથી નરકમાં ગયા. ત્યાંથી નીકળી ઘણો કાળ સંસારમાં પરિભ્રમણ કરી બાવીશમાં ભવે મનુષ્ય થયા. ત્રીજાભવથી ઊંઘા પાટે ચડી ગયેલો ભગવાનનો જીવ આ ભવથી ગુણવિકાસમાં આગળ વધવાનું શરુ કરે છે. આ ભવમાં શુભકર્મ ઉપાર્જન કરી મૃત્યુ પામી (૨૨) ત્રેવીસમાં ભવે

વ્યા.
(૨)

વિદેહક્ષેત્રમાં મૂકા નામની રાજધાનીમાં ધનંજય રાજાની ધારિણી નામે રાણીની કુખે ચોરાશી લાખ પૂર્વના આયુષ્યવાળો પ્રિયમિત્ર નામે ચક્રવર્તી થયો. તેણે પોટ્કિલ નામે આચાર્ય પાસે દીક્ષા લઈ, એક કરોડ વરસ સુધી સંયમ પાળી અંતે કાળ કરી (૨૩) ચોવીશમાં ભવે મહાશુક્ર દેવલોકમાં સર્વાર્થ નામના વિમાનમાં સત્તર સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. (૨૪) ત્યાંથી ચ્યવીને પચીસમા ભવે આ ભસ્ત્રક્ષેત્રમાં છત્રિકા નામે નગરીમાં જિતશત્રુ રાજાની ભદ્રા નામે રાણીની કુખે પચીશ લાખ વરસના આયુષ્યવાળો નન્દન નામે પુત્ર થયો. ચોવીશ લાખ વર્ષની ઉંમરે રાજ્ય છોડી પોટ્કિલાચાર્ય પાસે દીક્ષા લીધી. દીક્ષિત થયા બાદ આ નંદન મુનિએ એક લાખ વર્ષ સુધી વીશસ્થાનકની આરાધના માટે માસક્ષમાણના પારણે માસક્ષમાણ એમ કુલ અગ્યાર લાખ એંશી હજાર છસો પીસ્તાલીશ માસક્ષમાણ કર્યા. સમસ્ત જીવરાશિ પ્રત્યે ઉત્કૃષ્ટ કરુણાભાવના ભાવી તીર્થંકર નામકર્મ નિકાચિત કર્યું. એક લાખ વરસ સુધી ચારિત્ર પાળી, છેલ્લે એક માસની સંલેખનાપૂર્વક કાળ કરી... (૨૫) છવીસમાં ભવે પ્રાણત નામના દસમાં દેવલોકમાં પુષ્પોત્તરાવતંસક વિમાનમાં વીશ સાગરોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. ત્યાં પણ પરમ વૈરાગ્યમાં અને કરુણાભાવનામાં સમય પસાર કર્યો (૨૬) ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં ચ્યવીને, મરીચિના ભવમાં બાંધેલા અને ભોગવતાં બાકી રહેલા નીચ ગોત્ર કર્મના ઉદયથી સત્તાવીશમાં ભવે વીર પ્રભુનો જીવ બ્રાહ્મણકુંડ ગ્રામ નગરમાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની ભાર્યા દેવાનંદાની કુખે ગર્ભપણે ઉત્પન્ન થયો. (૨૭) આમ ભવિતવ્યતાના યોગે અને નીચગોત્રનો ઉદય થવાથી પ્રભુ વીર બ્રાહ્મણીના ગર્ભમાં આવ્યા. વિચારમાં આગળ વધતાં ઇન્દ્ર વિચારે છે કે અરિહંતો, ચક્રવર્તીઓ, બલદેવો કે વાસુદેવો ઉપરોક્ત કારણોથી શુદ્ધ આદિ કુલોમાં પૂર્વે આવ્યા હતા, આવે છે અને આવશે. તથા ગર્ભતરીકે ઉત્પન્ન થયા હતા, થાય છે અને થશે. પરંતુ જનમ્યા નથી, જનમતા નથી અને જનમશે નહિ. તાત્પર્ય એ છે કે તીર્થંકરાદિનો હીનકુલોમાં અવતાર પૂર્વોક્ત કારણસર કર્મોદયના કારણે થઈ શકે ખરો, પણ તેઓ હીનકુલોમાં ક્યારેય જનમતા નથી.

૧૧. અયં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે માહણકુંડગમે નયરે ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોડાલસગુત્તસ્સ ભારિયાદેવાણંદાદે
માહણીદે જાલંધરસગુત્તાદે કુચ્છિંસિ ગબ્ભત્તાદે વક્કંતે ॥૧૧॥

૨૦. તં જીઅમેઅં તીઅપદ્ધુપ્પન્ન-મણાગયાણં સઘ્ઘાણં દેવિંદાણં દેવરાયાણં અરહંતે ભગવંતે તહપ્પગારેહિંતો અંતકુલેહિંતો પંતકુલેહિંતો તુચ્છં દરિદ્ધં
ભિક્ખાગં કિવિણં માહણકુલેહિંતો વા તહપ્પગારેસુ ઉગ્ગકુલેસુ વા, ભોગકુલેસુ વા રાયન્નકુલેસુ વા, નાયં યત્તિઅં ઇક્ખાગં હરિવંસકુલેસુ વા
અન્નયરેસુ વા તહપ્પગારેસુ વિસુદ્ધ- જાડકુલવંસેસુ વા જાવ રજ્જસિરિં કારેમાણેસુ પાલેમાણેસુ સાહરાવિત્તદે । તં સેયં યલુ મમ વિ સમણં ભગવં મહાવીરં
ચરમતિત્થયરં પુવ્વતિત્થયરનિદ્ધિદ્ધં માહણકુંડગમાઓ નયરાઓ ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોડાલસગુત્તસ્સ ભારિયાદેવાણંદાદે માહણીદે જાલંધરસગુત્તાદે
કુચ્છિઓ યત્તિયકુંડગમે નયરે નાયાણં યત્તિઆણં સિદ્ધત્થસ્સ યત્તિઅસ્સ કાસવગુત્તસ્સ ભારિયાદે તિસલાદે યત્તિઆણીદે વાસિદ્ધસગુત્તાદે કુચ્છિંસિ
ગબ્ભત્તાદે સાહરાવિત્તદે । જે વિ અ ણં તિસલાદે યત્તિઆણીદે ગબ્ભે તં વિ અ ણં દેવાણંદાદે માહણીદે જાલંધરસગુત્તાદે કુચ્છિંસિ ગબ્ભત્તાદે સાહરાવિત્તદે તિકદ્ધુ
એવં સંપેહેદ્ધિ, સંપેહિત્તા હરિણેગમેસિં પાડિત્તાણીઆહિવદ્ધિં દેવં સદ્ધાવેદ્ધિ, સદ્ધાવિત્તા એવં વયાસી ॥૨૦॥

સૂત્ર ૧૯) આ પ્રભુ વીર જંબૂદ્વીપના દક્ષિણાર્ધ ભરતમાં ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણની દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિએ અવતર્યા છે,

સૂત્ર ૨૦) તો ભૂત-વર્તમાન-ભવિષ્યના ઇન્દ્રોનો એવો આચાર છે કે નીચકુળમાં અવતરેલા તે શ્રી અરિહંતને ત્યાંથી લઈ પૂર્વે કદ્યા તેવા ઉગ્રકુળ વગેરે
રાજ્યશ્રી ભોગવતા શ્રેષ્ઠ કુળોમાં સંહરણ કરાવવું. તેથી મારું શ્રેયઃ એમાં છે કે હું આ શ્રમાણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું દેવાનંદાની કુક્ષિમાંથી ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ
નગરમાં જ્ઞાત (ઋષભસ્વામીના વંશમાં થયેલા) ક્ષત્રિય કાશ્યપ ગોત્રવાળા શ્રી સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિયની વાશિષ્ઠ ગોત્રવાળી પત્ની ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિમાં સંહરણ

૨૧. एवं खलु देवाणुप्पिआ ! न एअं भूअं, न एअं भव्वं, न एअं भविस्सं, जं णं अरिहंता वा चक्कवट्ठी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतं तुच्छं दरिद्वं किवणं भिक्खागं माहणकुलेसु आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा । एवं खलु अरिहंता वा चक्कं बलं वासुदेवा वा उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा रायण्णं नायं खत्तिअं इक्खागं हरिवंसकुलेसु वा अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्ध- जाइकुलवंसेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा ॥२१॥ २२. अत्थि पुण एसेवि भावे लोगच्छेस्यभूए अणंताहिं उस्सप्पिणी- ओसप्पिणीहिं विइक्कंताहिं समुप्पज्जइ, नामगुत्तस्स वा कम्मस्स अक्खीणस्स अवेइअस्स अणिज्झिण्णस्स उदएणं, जं णं अरिहंता वा चक्कवट्ठी वा बलदेवा वा वासुदेवा वा अंतकुलेसु वा पंतकुलेसु वा तुच्छं दरिद्वं भिक्खागं किविणं माहणकुलेसु वा आयाइंसु वा आयाइंति वा आयाइस्संति वा, कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कमिंसु वा वक्कमंति वा वक्कमिस्संति वा, नो चेव णं जोणीजम्मणनिक्खमणेणं निक्खमिंसु वा निक्खमंति वा, निक्खमिस्संति वा ॥२२॥ २३. अयं च णं समणे भगवं महावीरे जंबुद्वीवे दीवे भारहे वासे माहणकुंडग्गामे नयरे उसभदत्तस्स माहणस्स कोडालसगुत्तस्स भारियाए देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुत्ताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए वक्कंते ॥२३॥ २४. तं जीअमेअं तीअपच्चुप्पण्णमणागयाणं सक्काणं देविंदाणं देवरायाणं अरिहंते भगवंते तहप्पगारेहिंतो अंतकुलेहिंतो पंतकुलेहिंतो तुच्छं दरिद्वं किविणं वणीमगं जाव माहणकुलेहिंतो तहप्पगारेसु उग्गकुलेसु वा भोगकुलेसु वा रायण्णं नायं खत्तिअं इक्खागं हरिवंसं अन्नयरेसु वा तहप्पगारेसु विसुद्धजाइकुलवंसेसु साहरावित्ते ॥२४॥

કરાવું, અને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના પેટમાં રહેલા ગર્ભનું દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાં સંહરણ કરાવું. આમ વિચારી ઇન્દ્રે પોતાના પાયદળના સેનાપતિ શ્રી હરિણૈગમેષી દેવને બોલાવ્યા.

૨૫. તં ગચ્છ ણં તુમં દેવાણુપ્પિયા ! સમણં ભગવં મહાવીરં માહણકુંડગ્ગામાઓ નયરાઓ ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોડાલસગુત્તસ્સ ભારિયાદેવાણંદાદે
માહણીદે જાલંધરસગુત્તાદે કુચ્છિઓ ચત્તિઅકુંડગ્ગામે નયરે નાયાણં ચત્તિઆણં સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિઅસ્સ કાસવગુત્તસ્સ ભારિયાદે તિસલાદે ચત્તિઆણીદે
વાસિટ્ઠસગુત્તાદે કુચ્છિંસિ ગમ્મત્તાદે સાહરાહિ, જેવિ અ ણં સે તિસલાદે ચત્તિઆણીદે ગમ્મે તં પિ અ ણં દેવાણંદાદે માહણીદે જાલંધરસગુત્તાદે કુચ્છિંસિ ગમ્મત્તાદે
સાહરાહિ, સાહરિત્તા મમ દામાણત્તિઅં ચિપ્પામેવ પચ્છપ્પિણાહિ ॥૨૫॥

સૂત્ર ૨૧+૨૨+૨૩+૨૪) અને એ દેવને તીર્થંકર વગેરે કદી હીનકુળમાં અવતરતા નથી ઇત્યાદિથી માંડીને ભગવાન મહાવીરસ્વામી દેવાનંદા
બ્રાહ્મણીની કુક્ષિએ આવ્યા, ત્યાં સુધીની વાત કહી પોતાનો શ્રેયસ્કર આચાર બતાવે છે કે મારે આવે વખતે ગર્ભનું ઉત્તમ કુળમાં સંહરણ કરાવવું જોઈએ...તેથી મેં
નક્કી કર્યું છે કે ભગવાનના ગર્ભનું દેવાનંદાની કુક્ષિમાંથી ત્રિશલા રાણીની કુક્ષિમાં અને તેની કુક્ષિમાં રહેલા ગર્ભને દેવાનંદાની કુક્ષિમાં સંહરણ કરાવવું. આ પ્રમાણે
કહ્યા પછી હરિણૌગમેષીને આજ્ઞા કરે છે કે -

સૂત્ર ૨૫) તમે આ ગર્ભ સંહરણનું કાર્ય શીઘ્ર પતાવી મને મારી આજ્ઞા પાછી આપો, એટલે કે ‘ આ કાર્ય થઈ ગયું છે’ તેમ જણાવો. (સામાન્યથી કુળના સંસ્કાર
જીવને અસર કરતાં હોય છે. વાણિયાએ બહારગામથી પરણી લાવેલી બીજી પત્નીને પૂછ્યું, જુઓ તો ! ઘડામાં પાણી કેટલું છે ? એ સ્ત્રીએ જોઈને કહ્યું - ખાંસડા પ્રમાણ ! વાણિયો સમજી
ગયો, આ સ્ત્રી ચમારના ઘરની છે. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનના પ્રથમભવમાં એવી વાત આવે છે કે ઉત્તમ બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મેલી બ્રાહ્મણી સત્યભામાના લગ્ન પરદેશી ઉત્તમ વિદ્વાન બ્રાહ્મણ
તરીકે ખ્યાતિ પામેલા કપિલ સાથે થાય છે. એકવાર આ કપિલે રાતે વરસાદમાં સારા કપડા બગાડી ન જાય, માટે કપડા કાઢી સાવ નગ્ર અવસ્થામાં ઘર સુધી આવી ઘરના નાકે કપડા પહેરી
લીધા. રસ્તામાં અંધારું હોવાથી કોઈને ખબર પડવાની સંભાવના ન હતી. પણ આવા વરસાદમાં પણ પતિનું શરીર ભીનું અને કપડા કોરા જોઈ પત્ની સમજી ગઈ, આ ભલે વિદ્વાન હશે, પણ
ઊંચા કુળમાં જન્મેલો નથી. અને હકીકતમાં એ દાસીના પેટમાંથી ઉત્પન્ન થયો હતો. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલાના સંસ્કાર પણ ઊંચા હોય, નીચકુળવાળાના નીચા. તમે

૨૬. તાળું સે હરિનેગમેસી પાચત્તાણિયાહિવડું દેવે સક્રેણં દેવિંદેણં દેવરત્તા એવં વુત્તે સમાણે હટ્ટુ જાવ હિયએ કરયલ જાવ તિ કટ્ટુ 'જં દેવો આણવેડું'તિ આણાએ વિણણં વયણં પડિસુણેડું, પડિસુણિત્તા ઉત્તરપુરત્થિમં દિસિભાગં અવક્કમડું, અવક્કમિત્તા વેઝવ્વિઅ-સમુઘાણં સમોહણડું, સમોહણિત્તા સંખિજ્જાડું જોઅણાડું દંડં નિસિરડું, તં જહા-રયણાણં, વયરાણં, વેરુલિઆણં, લોહિઅક્ખાણં, મસારગલ્લાણં, હંસગલ્લાણં, પુલયાણં, સોગંધિઆણં, જોઈરસાણં, અંજણાણં, અંજણપુલયાણં, જાયરૂવાણં, સુભગાણં, અંકાણં, ફલિહાણં, રિટ્ઠાણં, અહાબાયરે પુગલે પરિસાડેડું, પરિસાડિત્તા અહાસુહુમે પુગલે પરિઆએડું ॥૨૬॥ ૨૭. પરિયાડિત્તા દુઘંપિ વેઝવ્વિઅ-સમુઘાણં સમોહણહ, સમોહણિત્તા ઉત્તર-વેઝવ્વિઅં રૂવં વિઝવ્વડું, વિઝવિત્તા તાએ ઉક્કિટ્ઠાએ, તુરિઆએ, ચવલાએ, ચંડાએ, જયણાએ, ઉદ્ધુયાએ, સિઘ્ધાએ, (છેઆએ) દિવ્વાએ, દેવગઈએ વીઈવયમાણે વીઈવયમાણે તિરિઅ-મસંખિજ્જાણં દીવસમુદ્ધાણં મજ્ઝં મજ્ઝેણં જેણેવ જંબુદ્ધીવે દીવે ભારહે વાસે જેણેવ માહણકુંડગામે નયરે જેણેવ ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ ગિહે જેણેવ દેવાણંદા માહણી તેણેવ ઉવાગચ્છડું; ઉવાગચ્છિત્તા આલોએ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ પણામં કરેડું, પણામં કરિત્તા દેવાણંદાએ માહણીએ સપરિજણાએ ઓસોવણિં દલડું, દલિત્તા અસુખે પુગલે અવહરડું, અવહરિત્તા સુખે પુગલે પક્ખિવડું, પક્ખિવિત્તા 'અણુજાણુ મે ભયવં' તિ કટ્ટુ સમણં ભગવં મહાવીરં અવ્વાબાહં અવ્વાબાહેણં દિવ્વેણં પહાવેણં કરયલસંપુડેણં ગિણ્હડું, ગિણ્હિત્તા જેણેવ ચત્તિઅકુંડગામે નયરે જેણેવ સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિઅસ્સ ગિહે જેણેવ તિસલા ચત્તિઆણી તેણેવ ઉવાગચ્છડું, ઉવાગચ્છિત્તા તિસલાએ ચત્તિઆણીએ સપરિજણાએ ઓસોવણિં દલડું, દલિત્તા અસુહે પુગલે અવહરડું, અવહરિત્તા સુહે પુગલે પક્ખિવડું, પક્ખિવિત્તા સમણં ભગવં મહાવીરં અવ્વાબાહં અવ્વાબાહેણં દિવ્વેણં પહાવેણં તિસલાએ ચત્તિઆણીએ કુચ્છિંસિ ગલ્ભત્તાએ સાહરડું, જે વિ અ ણં સે તિસલાએ ચત્તિઆણીએ ગલ્ભે તં પિ અ ણં દેવાણંદાએ માહણીએ

ઉત્તમ જૈનકુળવાળા છો, તેથી તમારામાં અને તમારા સંતાનમાં જીવદયા, તિથિએ લીલોત્તરી ત્યાગ, રાત્રે નહીં ખાવાનું, અપશબ્દો નહીં બોલવાના, ખરા-ખોટા-ભેળ-સેળ નહીં કરવાનાં સંસ્કાર ખરા ને ?)

જાલંધરસગુતાં કુચ્છિંસિ ગબ્ભતાં સાહરહ, સાહરિતા જામેવ દિસિં પાઝભૂં તામેવ દિસિં પઙ્ગિણ ॥૨૭॥ ૨૮. તાં ઉક્કિઢ્ઠાં, તુરિયાં, ચવલાં, ચંડાં, જયણાં, ઉદ્ધુઆં, સિગ્ધાં, દિવ્વાં, દેવગઈં તિરિઅ-મસંખિજ્ઞાણં દીવસમુદ્ધાણં મજ્ઞંમજ્ઞેણં જોયણ-સયસાહસિંહિં વિગ્ગહેહિં ઉપ્પયમાણે ઉપ્પયમાણે જેણામેવ સોહમ્મે કપ્પે સોહમ્મવહિંસાં વિમાણે સક્કંસિ સીહાસણંસિ સક્કે દેવિંદે દેવરાયા, તેણામેવ ઉવાગચ્છહ, ઉવાગચ્છિતા સક્કસ્સ દેવિંદસ્સ દેવરત્તો એમાણત્તિઅં ચિપ્પામેવ પચ્ચપ્પિણહ ॥૨૮॥

સૂત્ર ૨૬+૨૭+૨૮) ઇન્દ્રનો આદેશ સાંભળી અત્યંત હર્ષ-પ્રીતિ-આનંદ પામેલા હરિભૈરવેષી દેવે બે હાથ જોડી ‘જેવી આપની આજ્ઞા’ એમ કહી આજ્ઞાનો વિનયપૂર્વક સ્વીકાર કર્યો. પછી ઈશાન દિશામાં જઈ વૈક્રિય સમુદ્ધાત કરી ઊંચાઈમાં સંખ્યાતા યોજનના પ્રમાણવાળો અને શરીર જેટલી જાડાઈવાળો દંડ કર્યો. દંડકારે આત્મપ્રદેશો ગોઠવ્યા. કર્કેતન રત્ન, હીરા, નીલરત્ન, લોહિતાક્ષ રત્ન, મસારગદ્ધ, હંસગર્ભ, પુલાક, સૌગન્ધિક, જ્યોતીરસ, શ્યામ, અંજનપુલાક, જાતરૂપ, સુભગ, અંક, સ્ફટિકરત્ન અને રિષ્ટરત્ન આ સોળ જાતિના રત્નો જેવા શ્રેષ્ઠ, તેમાંય બાદર અસાર પુદ્ગલોને છોડી સૂક્ષ્મ સારભૂત પુદ્ગલો ગ્રહણ કરી બીજા વૈક્રિય સમુદ્ધાત દ્વારા (જન્મના વૈક્રિય શરીરની અપેક્ષાએ બીજું) વૈક્રિય શરીર રચ્યું. પછી મનોહર, ત્વરાવાળી, ઉત્સુકતા અને ચપળતાથી યુક્ત તથા બીજી બધી ગતિને હરાવી દે તેવી તથા વિઘ્ન દૂર કરે તેવી દેવયોગ્ય ગતિથી અસંખ્ય દ્વીપ-સમુદ્રને ઓળંગતા અને ઝડપથી નીચે ઉતરતા-ઉતરતાં જંબૂદ્વીપમાં ભસ્ત્રક્ષેત્રમાં બ્રાહ્મણકુંડ નગરમાં દેવાનંદા બ્રાહ્મણી પાસે કે જ્યાં ભગવાન અવતર્યા હતા, ત્યાં આવ્યો. ભગવાનનું દર્શન થતાં જ પ્રણામ કરીને દેવાનંદાના પરિવારને અવસ્થાપિની નિદ્રાથી નિદ્રાધીન કર્યો. અશુભ પુદ્ગલોને દૂર કરી શુભ પુદ્ગલોનું સ્થાપન કરીને ‘હે ભગવન ! મને અનુમતિ આપો’ એમ પ્રાર્થના કરી. પોતાની દેવશક્તિથી માતાને અને ભગવાનને જરાય પીડા ન થાય, તેમ ગર્ભને હાથનાં સંપુટમાં ગ્રહણ કર્યા. ત્યાંથી ક્ષત્રિયકુંડ નગરમાં ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી પાસે આવ્યા. ત્યાં ત્રિશલા

૨૧. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જે સે વાસાણં તચ્ચે માસે પંચમે પક્ખે આસોઅબહુલે, તસ્સ ણં આસોઅબહુલસ્સ તેરસીપક્ખેણં બાસીઝરાઈંદિએહિં વિઙ્કંતેહિં તેસીઝમસ્સ રાઈંદિઅસ્સ અંતરા વટ્ટમાણે હિઆણુકંપણં દેવેણં હરિણેગમેસિણા સક્કવયણ-સંદિટ્ટેણં માહણકુંડગ્ગામાઓ નયરાઓ ઉસભદત્તસ્સ માહણસ્સ કોડાલસગુત્તસ્સ ભારિઆએ દેવાણંદાએ માહણીએ જાલંધરસગુત્તાએ કુચ્છીઓ ખત્તિઅકુંડગ્ગામે નયરે નાયાણં ખત્તિઆણં સિદ્ધત્થસ્સ ખત્તિઅસ્સ કાસવગુત્તસ્સ ભારિઆએ તિસલાએ ખત્તિઆણીએ વાસિટ્ઠસગુત્તાએ પુવ્વરત્તા-વરત્ત-કાલસમયંસિ હત્થુત્તરાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં અવ્વાબાહં અવ્વાબાહેણં દિવ્વેણં પહાવેણં કુચ્છિંસિ ગઢ્ઢત્તાએ સાહરિએ ॥૨૧॥

આદિ સર્વ પરિવારને અવસ્થાપિની નિદ્રા આપી તથા અશુભ પુદ્ગલો દૂર કરી શુભ પુદ્ગલો દાખલ કરી પુત્રીના ગર્ભને લઈ ભગવાનના ગર્ભને ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુખમાં પધરાવ્યો. અર્થાત્ સંક્રમાવ્યો અને જે પુત્રીનો ગર્ભ હતો, તે દેવાનંદાની કુક્ષિમાં સંક્રમાવ્યો.

આ પ્રમાણે ઇન્દ્રની આજ્ઞાનુસાર કામ કરી દેવ પાછો આવ્યો. આવીને ઇન્દ્ર મહારાજને કહ્યું કે ‘આપની આજ્ઞા પ્રમાણે કરી આવ્યો.’ એમ આજ્ઞા પાછી આપી. ઇન્દ્ર પણ ખુશ થયા. (અવસ્થાપિની વિધાનો ઉપયોગ પ્રભવે જંબૂસ્વામીના ઘરમાં ચોરી કરવા કરેલો, આ દેવે ગર્ભ સંહરણ રૂપ ઉત્તમ કાર્ય માટે કર્યો. તેથી કહી શકાય કે ઉત્તમ વસ્તુ, વિદ્યા કે લબ્ધિ પણ વિવેકયુક્ત હોય, તો ભદ્રંકર, નહીં તો ભયંકર. દેવે ભગવાનને માત્ર ગર્ભરૂપે જોવા છતાં તરત જ પ્રણામ કર્યા... ઉત્તમ પુરુષોના દર્શનથી આનંદ થવો જોઈએ અને પ્રણામ કરવા જોઈએ. એનાથી સૌભાગ્યઆદિ શુભનો લાભ થાય, નહિંતર દૌર્ભાગ્યાદિ અશુભનો ગેરલાભ થાય. સારું કાર્ય પણ જેને અંગે કરવાનું છે, તેની અનુજ્ઞાપૂર્વક કરવું જોઈએ, એવો ધ્વનિ દેવે ભગવાનની અનુજ્ઞા માંગી એનાથી જણાઈ આવે છે. કોઈએ સોંપેલું કાર્ય પૂર્ણ ત્યારે જ થયું કહેવાય, જ્યારે તમે તે વ્યક્તિને ‘આ કાર્ય થઈ ગયું છે’ એમ જણાવો. નહિંતર કરનાર થઈ ગયાની નિરાંતમાં હોય ને સોંપનાર ‘થયું હશે કે નહીં’ એવી આશંકાથી ચિંતામાં જ મર્યા કરે. ભગવાનનો કુળમદજન્ય નીચગોત્રનો હિસાબ પૂરો થયો હતો, દેવાનંદાનું પૂર્વભવમાં રત્નનો ડબ્બો ચોરવાના પાપનો ઉદય થઈ રહ્યો હતો... તો ત્રિશલા માતાનું પૂર્વ ભવમાં ચોરાયેલા ડબ્બાનું વળતર આપતું કર્મ ઉદયમાં આવી રહ્યું હતું... એક સાથે ત્રણેયના જુદા-જુદા કર્મો પોત-

૩૦. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં સમણે ભગવં મહાવોરે તિન્નાણોવગણ આલે હોત્થા, સાહરિંઝિસ્સામિત્તિ જાણહ, સાહરિંઝમાણે નો જાણહ, સાહરિંઝમિત્તિ જાણહ ॥૩૦॥

પોતાનો ભાગ ભજવવા તૈયાર થયા, એક અદ્ભુત કર્મનાટક... એક જ ગર્ભસંહરણનો પ્રસંગ... ત્રણેયના તે - તે કર્મના હિસાબ મળી ગયા... અભિમાન કેટલું ભયંકર ફળ આપે છે, તે પ્રભુના પ્રસંગથી, તો ચોરીની આકરી સજા શું હોય, તે દેવાનંદાના તીર્થંકર જેવા ઉત્કૃષ્ટરત્નના સંહરણના પ્રસંગથી સમજી લઈ આ બંનેથી દૂર રહેવા જવું છે.)

સૂત્ર ૨૯) ગર્ભનું આ સંહરણ આસો મહિનાના કૃષ્ણ પક્ષના તેરસની મધ્યરાત્રે એટલે કે દેવાનંદાની કુક્ષીમાં ભગવાનના બ્યાંશી દિવસ પૂર્ણ થયા ત્યારે થયું. તે વખતે ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો. અહીં કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે - જાણે કે સિદ્ધાર્થરાજાના કુળરૂપી આત્મના ઘરે પ્રવેશ કરવા માટે ઉત્તમ મુહૂર્તના ક્ષણની રાહ જોવા માટે જ જેઓ બ્રાહ્મણના આવાસમાં બ્યાંશી દિવસ રહ્યા, તે ચરમ જિનેશ્વર ભગવાન અમને પવિત્ર કરો.

સૂત્ર ૩૦) સંહરણ વખતે ભગવાન ત્રણ જ્ઞાનવાળા હોવાથી જાણતા હતા કે મારું સંહરણ થશે. સંહરણ થયા પછી જાણ્યું કે મારું સંહરણ થયું. પણ સંહરણ થતી વખતે ‘મારું સંહરણ થઈ રહ્યું છે.’ તે જાણ્યું નહીં. અહીં ભગવાન હરિણૈગમેષી દેવ કરતાં વધુ બળવત્તર અવધિજ્ઞાનવાળા હોવાથી અને સંહરણની ક્રિયા અસંખ્ય સમયની હોવાથી ભગવાન ‘મારું સંહરણ થઈ રહ્યું છે.’ એમ જાણતા હોવા છતાં એ કાર્ય દેવે એવી કુશળતાથી અને જરા પણ પીડા ન થાય એમ કર્યું કે જાણે ભગવાનને કશી ખબર પડી નહીં. આમ જાણવા છતાં ‘ન જાણ્યું’ એમ વ્યવહારમાં બોલાય છે. કોઈ કાંટો એવી કુશળતાથી કાઢે તો બીજો કહે છે - ‘તેં એવી રીતે કાઢ્યો કે મને ખબર પડી નહીં.’ સિદ્ધાંતમાં પણ અતિ સુખના કાળમાં આ રીતે બોલાતા વાક્યોનો નિર્દેશ કર્યો છે, જેમ કે કહ્યું છે-ત્યાં શ્રેષ્ઠ દેવીઓનાં ગીત અને વાજિંત્રના શબ્દોથી નિત્ય સુખી અને પ્રમુદિત વ્યંતર દેવો સમય ક્યાં પસાર થઈ ગયો, તે જાણતા પણ નથી.

८५।
(२)

३१. जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तिआणीए वासिद्धसगुताए कुच्छिंसि गब्भत्ताए साहरिए, तं रयणिं च णं सा देवाणंदा माहणी सयणिज्जंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमे एआरूवे उराले कल्लाणे जाव चउद्दस महासुमिणे तिसलाए खत्तिआणीए हडेत्ति पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं जहा-गय-वसह० गाहा ॥३१॥

३२. जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे देवाणंदाए माहणीए जालंधरसगुताए कुच्छीओ तिसलाए खत्तिआणीए वासिद्धसगुताए कुच्छंसि गब्भत्ताए साहरिए, तं रयणिं च णं सा तिसला खत्तिआणी तंसि तारिसगंसि वासघरंसि अब्भितरओ सचित्तकम्मे, बाहिरओ दूमिअघट्टे मट्टे, विचित्त-उल्लोअ-चिल्लिअतले मणिरयण-पणासिअंधयारे बहुसम-सुविभत्त-भूमिभागे पंचवन्न-सरस-सुरहि-मुक्क-पुप्फपुंजोवयार-कलिए, कालागरु-पवरकुंदुरुक्क-तुरुक्क-डज्झंतधूव-मघमघंत-गंधुद्धुआभिरामे सुगंधवरगंधिए, गंधवट्ठिभूए, तंसि तारिसगंसि सयणिजंसि सालिंगणवट्टिए, उभओ बिब्बोअणे, उभओ उन्नए, मज्झे णयगंभीरे, गंगापुलिण-वालुआ-उद्दालसालिसए, उवचिअ-खोमिअ-दुगुल्लपट्ट-पडिच्छन्ने, सुविरइअ-रयत्ताणे, रत्तंसुअसंवुडे, सुरम्मे, आइणग-रूअ-बूर-नवणीय-तूल-तुल्लफासे, सुगंधवर-कुसुम-चुन्न-सयणोवयार-कलिए, पुव्वरत्तावरत्त-कालसमयंसि सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमे एआरूवे उराले जाव चउद्दस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा, तं जहा-गय-वसह-सीह-अभिसेय-दाम-ससि-दिणयरं झयं कुंभं । पउमसर-सागर-विमाणभवण-रयणुच्चय-सिहिं च ॥१॥३२॥

સૂત્ર ૩૧) જે રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીનું દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કુક્ષિમાંથી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીની કુક્ષિમાં સંહરણ થયું, તે રાતે પોતાના પલંગપર અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં રહેલી દેવાનંદા બ્રાહ્મણી આવા ઉદાર, કલ્યાણકારી હાથી વૃષભવગેરે ચૌદ મહાસ્વપ્નો ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ હરી લીધા એમ જોઈને જાગી

આ.
(૨)

ગઈ. (તે વખતે એમને કેવો આઘાત લાગ્યો હશે ? માટે જ કરેલા પાપના આવા તીવ્ર ઉદયો જાણી લઈ પાપ કરવાથી જ અટકી જવામાં ડહાપણ છે.)

સૂત્ર ૩૨) જે રાતે ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્રિશલામાતાની કુક્ષિએ પધાર્યા, તે રાતે ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી અંદરના ભાગમાં જાતજાતના વિવિધ ચિત્રોથી રમણીય, ચાંદની જેવા ઉજ્જવળ, કોમળ પથ્થર વગેરેથી ઘસાયેલા હોવાથી કોમળ લીસા સ્પર્શવાળા બહારની દીવાલવાળા તથા પાંચેય વર્ણના મણિ-સ્ત્નોથી બનાવેલા વિવિધ ચિત્રોથી રમણીય છત અને ભૂમિભાગવાળા તથા સ્ત્નોના પ્રકાશના કારણે અંધકાર વિનાના, તથા પાંચેય વર્ણના સરસ-સુગંધી ફુલોથી અને કૃષ્ણાગરુ વગેરે સુગંધી દ્રવ્યોના સુગંધમય ધૂમાડાઓથી અત્યંત મધમધાયમાન બનેલા તથા વિવિધ સુગંધી ચૂર્ણોથી વિશેષ સુવાસિત થયેલા વિશેષ વર્ણવી ન શકાય તેવા અને મહાભાગ્યશાળીઓને જ યોગ્ય ગણાય તેવા શયનગૃહમાં બંને બાજુ ઓશિકાઓના કારણે ઉન્નત અને વચ્ચેના ભાગે નમેલી તથા ગંગાની રેતી જેવી અત્યંત કોમળ તથા શ્રેષ્ઠ વસ્ત્ર ચાદરવાળી તથા અપરિભોગ અવસ્થામાં ધૂળથી ખરડાઈ ન જાય એ માટે રજઆણથી યુક્ત તથા લાલ રંગની ઝીણી મરઘરદાનીથી યુક્ત, રૂ, માખણ વગેરે જેવી અત્યંત કોમળ સ્પર્શવાળી તથા સુગંધી દ્રવ્યોથી સંસ્કારિત-વાસિત કરાયેલી એવી શરીર પ્રમાણવાળી પથારીથી યુક્ત, મહાપુરુષોને જ યોગ્ય ગણાય એવા અવર્ણનીય પલંગપર સૂતા હતા, ત્યાં મધ્યરાત્રે અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં ત્રિશલા-ક્ષત્રિયાણી આવા પ્રકારના કલ્યાણકારી ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોઈને જાગ્યા. તે આ પ્રમાણે-હાથી-વૃષભ-સિંહ-શ્રી દેવી-પુષ્પમાળા-ચન્દ્ર-સૂર્ય-ધ્વજ-પૂર્ણકળશ-પદ્મ સરોવર-ક્ષીર સમુદ્ર-વિમાન (અથવા ભવન)-રત્નરાશી અને નિર્ધૂમ અગ્નિ શિખા.

ઘણા ભગવાનોની માતાઓ આ ક્રમથી સ્વપ્નો જુએ છે માટે આ ક્રમ કહ્યો. વાસ્તવિક રીતે તો ઋષભદેવની માતાએ પહેલા સ્વપ્નમાં વૃષભ અને વીર પ્રભુની માતાએ પહેલા સ્વપ્નમાં સિંહને જોયો હતો. હવે સ્વપ્નાઓનું વર્ણન કરાય છે.

૩૩. તદ્દં નં સા તિસલા યત્તિઆણી તપ્પદમયાદ (તઓઅ)ચઉદ્દંત-ઉસિઅ-ગલિઅ-વિપુલ-જલહર-હારનિકર-ઘીરસાગર-સસંકકિરણ-દગરય-રયય-મહાસેલ-પંડુરં, સમાગય-મહુઅર-સુગંધ-દાણવાસિય-કવોલમૂલં, દેવરાયકુંજર-વરપ્પમાણં, પિચ્છઈ સજલ-ઘણ-વિપુલજલહર-ગજ્જિઅ-ગંભીરચારુઘોસં, ઇમં, સુમં, સવ્વલક્ષણ-કયંબિઅં વરોરું ।૧।।૩૩।।

૩૪. તઓ પુણો ધવલ-કમલપત્ત-પયરાદ્દેગ-રૂવપ્પમં, પહાસમુદઓ-વહારેહિં સવ્વઓ ચેવ દીવયંતં, અદ્દસિરિભર-પિલ્લણા-વિસપ્પંત-કંત-સોહંત-ચારુ-કકુહં, તણુ-સુદ્ધ-સુકુમાલ-લોમ-નિદ્ધચ્છવિં, થિર-સુબદ્ધ-મંસલોવચિઅ-લદ્ધ-સુવિભત્ત-સુંદરં, પિચ્છઈ ઘણ-વટ્ઠ-લદ્ધ-ઉક્કિદ્ધ-વિસિદ્ધ-તુપ્પગ્ગ-તિક્કસિંગં, દંતં, સિવં, સમાણ-સોહંત-સુદ્ધદંતં, વસહં અમિઅગુણ-મંગલમુહં ।૨।।૩૪।।

સૂત્ર ૩૩) પહેલા સ્વપ્ને હાથી જોયો. તે વરસ્યા પછી વાદળનાં, મોતીના ઢગલાના, ક્ષીરસમુદ્રના, ચન્દ્રના કિરણોના, ચાંદીના વૈતાલ્ય પર્વતના અને જળના બિન્દુઓના વર્ણ જેવો સફેદ વર્ણવાળો છે. મોટા અને ઉજળા બળવાન ચાર દંતશૂળવાળો તે ઘણો ઊંચો છે. ઝરતા મદની અતિ સુવાસથી ખેંચાઈને આવેલા ભ્રમરાઓના સમુહોથી યુક્ત ગંડસ્થળવાળો છે. ઇન્દ્રના ઐરાવાટ હાથીની જેમ લક્ષણયુક્ત અને પ્રમાણસર અવયવોવાળા શ્રેષ્ઠ શરીરવાળો છે. તથા મેઘ ગર્જના જેવા ગંભીર અને મનોહર શબ્દ સ્વરવાળો સર્વશ્રેષ્ઠ લક્ષણોવાળો છે. તેથી જ એ વિશાળ અને શ્રેષ્ઠ હાથી મંગલકારી છે.

સૂત્ર ૩૪) બીજા સ્વપ્નમાં વૃષભ જોયો. તેનું શરીર સુંદર અને પુષ્ટ છે. તેના શિંગડા તીક્ષ્ણ અને ભ્રમરો જેવાં શ્યામ નેત્રો છે. શ્વેત કમલોનાં પત્રોની કાન્તિથી પણ અતિ ઉજળી અને કોમળ એવી દેહકાન્તિથી દશેય દિશાઓને તે શોભાવે છે. આવી અતિશાયી શરીર શોભાની પ્રેરણાથી જ જાણે વિકસિત થયેલા દીપ્તિમાન શોભતાં સુંદર સ્કન્ધવાળા તેની નિર્મલ અને સુકુમાર રોમરાજીથી કાયા સુંવાળી છે. તેના હાડકાં સ્થિર, બાંધો મજબૂત, શરીર માંસથી પુષ્ટ-દેખાવડું અને

૩૫. તઓ પુળો હારનિકર-ચીરસાગર-સસંકકિરણ-દગરચરચ-મહાસેલ પંડુરંગ, (ગ્રં ૨૦૦) રમણિજ્ઞ-પિચ્છણિજ્ઞ, થિર-લઢ-પડઢં વઢ-
પીવર-સુસિલિઢ-વિસિઢ-તિક્કદાઢા-વિઢંબિઅમુહં, પરિકમ્મિઅ-જઢ-કમલ-કોમલ-પમાણ-સોમંત-લઢ-ઉઢં, રતુપ્પલ-પત્ત-મડઅ-સુકુમાલ-
તાલુ-નિલ્લાલિઅગ્ગજીહં, મૂસાગચ-પવરકણગ-તાવિઅ-આવત્તાયંત-વઢ-તઢિવિમલ-સરિસનચણં, વિસાલ-પીવર-વરોરું, પઢિપુત્ર-વિમલ-ચંધં,
મિડવિસચ-સુહમ-લક્ષણપસત્થ-વિચ્છિન્ન-કેસરાડોવ-સોહિઅં, ડસિઅ-સુનિમ્મિઅ-સુજાય-અપ્પોઢિઅ - લંગૂલં, સોમં, સોમાગારં, લીલાચંતં,
નહચલાઓ ઓવચમાણં, નિચગ-વચણ-મઢવચંતં, પિચ્છઢ સા ગાઢતિક્કચગ્ગનહં, સીહં, વચણસિરી-પલ્લવ-પત્ત-ચારુજીહં ૩॥૩૫॥

શિંગડા મજબૂત, ગોળ, અતિશ્રેષ્ઠ, તીક્ષ્ણ છેડાવાળાં તથા ચળકતાં છે. તે સ્વભાવે શાન્ત અને ઉપદ્રવને હરનારો છે. તેનું મુખ ઉજળા અને સરખા દાંતથી શોભે છે. તે ઘણા ગુણોને કરનારા મહામંગલોના આગમનનું જાણે કે દ્વાર છે. અર્થાત્ એના દર્શન માત્રથી પણ વિઘ્નો ટળે અને ગુણો પ્રગટે.

સૂત્ર ૩૫) ત્રીજા સ્વપ્ને સિંહ દીઠો. તે પહેલા સ્વપ્ને જોયેલા હાથીની જેમ રંગે ઉજળો છે. મજબૂત અને પગના શ્રેષ્ઠ પંજાવાળો છે. ગોળ, પુષ્ટ, અને પરસ્પર અંતરરહિત એવી શ્રેષ્ઠ તથા અતિ તીક્ષ્ણ દાઢાઓથી શોભતા મુખવાળો છે. ઉત્તમ અને જાતિવંત કમળ જેવા કોમળ યથોક્ત પ્રમાણવાળા હોઠથી શોભે છે. લાલ કમળના પાંદડા જેવા કોમળ અને સુંવાળા તાલુથી શોભતી તથા લબલબ થતી જીભવાળો છે. અગ્નિમાં તપવાથી પ્રદક્ષિણાની જેમ ફરતાં સુવર્ણની જેમ ભમતાં ગોળ અને તેજસ્વી નેત્રોવાળો, વિશાળ સાથળવાળો, સુકોમળ, સૂક્ષ્મ, પ્રશસ્ત અને દીર્ઘ કેસરાઓથી શોભતા પરિપૂર્ણ નિર્મળ સ્કન્ધવાળો છે. વળી તે ઊંચે ઉછાળીને પીઠ ઉપર કુંડલાકાર કરેલા પુચ્છવાળો છે. અકૂર એવી શાન્ત આકૃતિવાળો અને વિલાસી ચાલવાળો તે તીક્ષ્ણ અને મજબૂત નખવાળો તથા જાણે મુખની શોભામાટે લટકતી રાખી હોય તેવી લટકતી જીભવાળો છે. ત્રિશલામાતાએ ત્રીજા સ્વપ્નમાં આવા શ્રેષ્ઠ લક્ષણોવાળા, ઊંચા, સૌમ્ય આકૃતિવાળા તથા સુશોભિત

અ. (૨)

૩૬. તઓ પુળો પુણ-ચંદવયણા, ઉદ્યાગયદ્વાણ-લટ્ઠસંટિઅં, પસત્થરૂવં, સુપડિટ્ઠિઅ-કળગમયકુમ્મ-સરિસોવમાણ-ચલણં, અદ્ધુણય-પીણ-રડિઅ-મંસલ-ઉવચિઅ-તણુ-તંબ-નિદ્ધનહં, કમલ-પલાસ-સુકુમાલકરચરણં, કોમલ-વરંગુલિં, કુરુવિંદાવત્ત-વદ્દાણુપુવ્વ-જંઘં, નિગૂઢજાણું, ગયવરકર-સરિસ-પીવરોરું, ચામીકરરડિઅ-મેહલાજુત્તં, કંત-વિચ્છિન્ન-સોણિચક્કં, જઘંજળ-ભમર-જલય-પયર-ઉજ્જુઅ-સમ-સંહિઅ-તણુઅ-આડિજ્ઞ-લડહ-સુકુમાલ-મડઅ-રમણિજ્ઞ-રોમરાડિં, નાભિમંડલ-સુંદર-વિસાલ-પસત્થ-જઘણં, કરયલ-માડિઅ-પસત્થ-તિવલિય-મજ્ઞં, નાણામણિ-કળગ-રયણ-વિમલ-મહાતવણિજ્ઞા-ભરણ-ભૂસણ-વિરાડિઅમંગુવંઘિં, હાર-વિરાયંત-કુંદમાલ-પરિણદ્ધ-જલ-જલિંત-થળજુઅલ-વિમલકલસં, આડિઅ-પત્તિય-વિભૂસિણં, સુભગ-જાલુજ્જલેણં મુત્તાકલાવણં ઉરત્થ-દીણાર-માલ-વિરડિણં કંઠમણિસુત્તણં ય કુંડલ-જુઅલુલ્લસંત-અંસોવસત્તસોભંત-સપ્પભેણં સોભાગુણ-સમુદણં આણણ-કુડુંબિણં કમલામલ-વિસાલ-રમણિજ્ઞ-લોઅણિં, કમલ-પજ્જલંત-કરગહિઅ-મુક્કતોયં, લીલાવાય-કયપક્ખણં, સુવિસદ-કસિણ-ઘણ-સણ્હ-લંબંત-કેસહત્થં, પડમદ્દહ-કમલ-વાસિણિં, સિરિં, ભગવડં પિચ્છડિ હિમવંતસેલંસિહરે દિસાગડંદોરુપીવર-કરાભિસિદ્ધમાણિં ॥૪॥૩૬॥

સિંહને આકાશમાંથી ઉતરીને પોતાના મુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો.

સૂત્ર ૩૬) ત્રિશલામાતાએ ચોથા સ્વપ્નમાં શ્રીદેવીને જોઈ. તેનું વર્ણન કરે છે કે -

હિમવંત નામના પર્વત ઉપર મનોહર પદ્મરૂપ છે, ત્યાં કમળરૂપી વાસભવનમાં શ્રી દેવી રહે છે.

આ જંબૂદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની ઉત્તરે હિમવંત નામે સોનાનો પર્વત છે. તે સો યોજન ઊંચો અને એક હજાર બાવન યોજન બાર કળા જેટલો (૧૦૫૨ ૧૨/૧૯ યોજન) પહોળો છે. તેના મધ્યભાગે પદ્મદ્રુ નામે સરોવર છે. તે દશ યોજન ઊંડું, હજાર યોજન લાંબું અને પાંચસો યોજન પહોળું છે. તેનું તળિયું વજ્રમય છે. આ સરોવરના મધ્યમાં એક મુખ્ય કમળ છે, તેની નાળ દશ યોજન લાંબી છે, પાણીથી આ કમળ બે કોશ ઊંચું છે અને એક યોજન લાંબું પહોળું ગોળ છે. તેનું મૂળિયું વજ્રસ્તનું, કંદ રિષ્ટસ્તનનો અને નાળ નીલ સ્તનનાં છે. તેની બહારનાં પાંદડાં લાલ સુવર્ણનાં અને અંદરની પાંદડીઓ પીળા સુવર્ણની છે. તે કમળમાં એક સુવર્ણમય કર્ણિકા છે. તે બે કોશ લાંબી-પહોળી અને એક કોશ ઊંચી તથા લાલ સોનાની કેસરાઓથી સુશોભિત છે. આ કર્ણિકા ઉપર શ્રીદેવીનું ભવન છે. આ ભવન એક કોશ લાંબું, અડધો કોશ પહોળું અને ચૌદસો ચુંમાલીસ ધનુષ્ય ઊંચું છે. તેને પૂર્વ, દક્ષિણ અને ઉત્તર એમ ત્રણ દિશાએ પાંચશો ધનુષ્ય ઊંચા અને અઢીસો ધનુષ્ય પહોળા ત્રણ દ્વાર છે. આ ભવનની મધ્યમાં અઢીસો ધનુષ્ય લાંબી-પહોળી એક સ્તનમય પીઠિકા છે. તેની ઉપર શ્રીદેવીની શય્યા છે. આ મુખ્ય કમળને ફરતાં ચારે ય દિશામાં શ્રી દેવીનાં આભરણોથી યુક્ત એક સો આઠ કમળો વલયાકારે રહેલા છે. તે પ્રત્યેકનું પ્રમાણ મુખ્ય કમળથી અડધું જાણવું. એમ પછી પછીના બધા વલયો પૂર્વ પૂર્વ વલયનાં કમળોથી અડધા પ્રમાણવાળા સમજવાં. આમ પ્રથમવલયમાં આભરણોના એકસો આઠ કમળો છે. તેને ફરતાં બીજા વલયમાં વાયવ્ય, ઉત્તર અને ઈશાનમાં ચાર હજાર સામાનિક દેવોનાં ચાર હજાર કમળો, પૂર્વદિશાએ ચાર મહર્દિક દેવીઓનાં ચાર કમળો, અગ્નિકોણમાં ગુરુસ્થાનીય અભ્યંતર પર્ષદાનાં દેવોના આઠ હજાર કમળો, દક્ષિણમાં મિત્રતુલ્ય મધ્યમ પર્ષદાના દેવોના દશ હજાર કમળો, નૈઋત્યકોણે કિંકરતુલ્ય બાહ્યપર્ષદાના બાર હજાર દેવોનાં બાર હજાર કમળો અને પશ્ચિમમાં (હાથી, ઘોડા, રથ, પદાતિ, પાડા, ગંધર્વ અને નાટ્ય આ) સાત સૈન્યના સેનાપતિઓનાં સાત કમળો છે. તેને ફરતાં ત્રીજા વલયમાં સોળ હજાર અંગરક્ષક દેવોને રહેવાનાં સોળહજાર કમળો ચારેય દિશામાં રહેલા છે. ચોથા વલયમાં અભ્યન્તર આભિયોગિક દેવોનાં બત્રીશ લાખ કમળો, પાંચમાં વલયમાં મધ્યમ આભિયોગિક દેવોનાં ચાલીશ લાખ કમળો અને છઠ્ઠા વલયમાં બાહ્ય આભિયોગિક દેવોનાં અડતાળીશ લાખ કમળો છે. એમ મૂળ કમળ

વ્યા.
(૨)

અને તેની ચારેય બાજુ રહેલાં છ વલયોનાં કમળો મળી કુલ એક કરોડ વીશ લાખ પચાસ હજાર એક સો વીશ કમળો છે.

આ શ્રી દેવીના બે ચરણો જાણે સોનાના ઘડેલા કાચબા હોય, તેવા ઉન્નત અને આંગળીઓ તરફ ઢળતા છે. દશેય આંગળીઓના નાખ જાણે લાખ વગેરેથી રંગીને લાલ ન કર્યા હોય, તેવા લાલ છે. તથા માંસથી પુષ્ટ, પાતળા, સુંવાળા અને તેજસ્વી છે, પગની આંગળીઓ કોમળ અને શ્રેષ્ઠ છે, હાથ-પગના તળિયાં કમળપત્ર જેવાં સુકુમાર, જંઘાઓ ગોળ અને હાથીની સૂંઢની જેમ નીચે થોડી સ્થૂલ, પછી ક્રમશઃ ઉપર ઉપર વધારે સ્થૂલ છે, ઢીંચણના સાંધા માંસથી ઢંકાયેલા ગુમ્મ અને સાથળો હાથીની સૂંઢના જેવી પુષ્ટ અને મજબૂત છે, સુવર્ણનો કંદોરો ધારણ કરેલો હોવાથી તેમનો કટિભાગ મનોહર દેખાય છે, તેમની રોમરાજી અંજન, ભ્રમરો વગેરેના વર્ણ જેવી શ્યામ, કોમળ, સુંવાળી અને સૂક્ષ્મ છે, નાભિ ગંભીર છે, તેમનો કટિપ્રદેશ સિંહની કટિ જેવો કૃશ છે, ઉદરનો ભાગ ત્વચાની ત્રણ રેખાઓથી સુશોભિત છે, તેમનાં હૃદય ઉપર નિર્મળ અને ઉત્તમ જાતિના લાલ સુવર્ણના, પીળા સુવર્ણના, ચંદ્રકાન્ત વગેરે મણિઓના અને મોતીઓના હારો શોભે છે, તેમણે હાથે સુવર્ણનાં રત્નજડિત કંકણો પહેરેલા છે. તથા તેમની અંગુલીઓ ઉપર વિંટીઓ શોભે છે, તેમનાં હૃદયભાગે ધારણ કરેલી મોતીની માળાથી છાત્રી મોતીની માળાથી શોભતા સુવર્ણકળશ જેવી શોભે છે. વળી વચ્ચે વચ્ચે પાનાંથી શોભતા મોતીના ગુચ્છનો ઉજ્જ વળ હાર, સોનૈયાની માળા તથા સુવર્ણમય દોરો પહેરવાથી તેમનું હૃદય અતિ શોભે છે, તેમનાં ખભા સાથે ઘસાતાં બે કર્ણકુંડલો પણ ઘણાં શોભે છે, એમ વિવિધ આભરણો અને અલંકારોની શોભાથી તેમનું મુખકમળ મોટા પરિવારથી કુટુંબનો વડો શોભે તેમ શોભે છે. તેમનાં નેત્રો કમળ જેવાં નિર્મળ લાંબા અને મનોહર છે, બન્ને હાથમાં પકડેલા એક એક કમળમાંથી મકરન્દનાં બિન્દુઓ ઝરે છે, દેવોને પસીનો થતો નથી. છતાં તેમણે લીલામાટે એક હાથમાં સુન્દર પંખો ધારણ કરેલો છે, તેમનાં મસ્તકમાં વાળ સુંવાળા, તેજસ્વી, કોમળ અને સૂક્ષ્મ છે, વચ્ચે વચ્ચે ઓછા નહીં, પણ ભરપૂર તથા સુંદર ગુંથેલા છે. આવા શ્રીદેવી ઉપર જણાવ્યું તે કમળમાં બેઠાં છે, અને ઐરાવણ વગેરે

વ્યા.
(૨)

દિગ્દૃષ્ટિઓ પોતાની પુષ્ટ સુંદો દ્વારા તેમનો અભિષેક કરે છે, ત્રિશલાદેવીએ ચોથા સ્વપ્નમાં આવી શ્રીદેવી જોઈ.

અહીં બીજું વ્યાખ્યાન સમાપ્ત થાય છે.

સુગૃહીતનામધેય વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશોખર-અભયશોખર સૂરીશ્વર ગુરુદેવોના અનુગ્રહથી વ્યાખ્યાયિત કરાયેલું આ બીજું પ્રવચન ભવ્યજીવોને સમકીર્ત દેનારું, ભવભ્રમણાને સમાપ્ત કરનારું અને ચાર ધર્મથી પવિત્ર કરનારું થાઓ.

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થંમિ । ઇહ પરિક્ષિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલી ચરિતં ॥

વ્યાખ્યાન ત્રીજું

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થંમિ । ઇહ પરિક્કહિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

૩૭. તઓ પુળો સરસ-કુસુમ-મંદાર-દામ-રમણિજ્ઞભૂઅં, ચંપગા-સોગ-પુંનાગ-નાગ-પિઅંગુ-સિરિસ-મુગ્ગરગ-મલ્લિઆ-જાડ-જૂહિ-અંકોલ્લ-કોઝ-કોરિંટ-પત્ત-દમણય-નવમાલિઅ-બડલ-તિલય-વાસંતિઅ-પડમુપ્પલ-પાડલ-કુંદાઇમુત્ત-સહકારસુરભિગંધિં, અણુવમ-મણોહરેણં ગંધેણં દસદિસાઓ વિ વાસયંતં, સવ્વોડઅ-સુરભિકુસુમ-મલ્લ-ધવલ-વિલસંત-કંત-બહુવણ્ણ-ભત્તિચિત્તં, છપ્પય-મહુઅરિ-ભમર-ગણ-ગુમગુમાયંત-નિલિંત-ગુંજંત-દેસભાગં, દામં, પિચ્છઇ નભંગણતલાઓ ઓવયંતં ।૫॥૩૭॥

સૂત્ર ૩૭) ત્રિશલા માતાને આવેલા ચૌદ સ્વપ્નોનું વર્ણન ચાલે છે. એમાં બીજા વ્યાખ્યાનમાં પ્રથમ ચાર સ્વપ્નાનું વર્ણન જોયું... હવે પાંચમા સ્વપ્ન વગેરેનું વર્ણન શરૂ થાય છે...

પાંચમા સ્વપ્નમાં ત્રિશલાદેવીએ પુષ્પમાલા જોઈ. તે માળા ચંપો, અશોક, પુન્નાગ, પ્રિયંગુ, અક્કોલ, કોજ, કોરંટ, તિલક, બકુલ, આમ્ર વગેરે વૃક્ષોનાં તથા મોગરો, માલતી, જાઈ, જૂઈ, નવમાલિકા, વાસંતિકા, પદ્મલતા વગેરે વેલડીઓના એમ છ ઋતુનાં તાજા પુષ્પોની બનેલી છે. તેમાં પણ મુખ્યત્વે ઘણાં પુષ્પો શ્વેત છે, અને વચ્ચે વચ્ચે રાતાં, પીળા વગેરે પાંચેય વર્ણોના પુષ્પો છે, તેથી તે માળા મનને આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી છે. એ માળાના બધા ફૂલ તાજા અને શ્રેષ્ઠ ગન્ધવાળા

૩૮. સસિં ચ ગોચીર-ફેણ-દગચ-ચય-કલસ-પંડુરં, સુભં, હિઅય-નયણ-કંતં, પડિપુણં, તિમિર-નિકર-ઘણગુહિર-વિતિમિરકરં, પમાણપવ્થંત-રાયલેહં, કુમુઅવણ-વિબોહગં, નિસા-સોહગં, સુપરિમદ્-દપ્પણ-તલોવમં, હંસપડુવણં, જોડસમુહ-મંડગં, તમરિપું, મયણસરાપૂરં, સમુદ્દગપૂરગં, દુમ્મણં જણં દડઅવજ્ઞિઅં પાણિં સોસયંતં, પુણો સોમચારુરુવં પિચ્છડ્ડ સા ગગણમંડલ-વિસાલ-સોમ-ચંકમ્મમાણ-તિલયં, રોહિણિ-મણહિઅય-વલ્લહં, દેવી પુણ્ણચંદં સમુલ્લસંતં ।૬॥૩૮॥

હોવાથી દશેય દિશાઓને સુગંધથી સુવાસિત કરે છે. તેની ગન્ધથી આકર્ષાયેલા વિવિધ જાતિના ભ્રમરા - ભ્રમરીઓ વગેરેનો સમુદાય તેની ઉપર બેસીને આનંદમાં મસ્ત બનીને ગુંજારવ કરતા હોવાથી જાણે માળા ગુંજારવ કરતી હોય તેવી દેખાય છે. ત્રિશલામાતાએ પાંચમાં સ્વપ્નમાં આવી મહામંગલકારી પુષ્પમાળા આકાશમાંથી ઉતરતી જોઈ.

સૂત્ર ૩૮) ત્રિશલામાતાએ છઠ્ઠા સ્વપ્નમાં ચન્દ્ર જોયો. તે રંગે ગાયનું દૂધ, પાણીના ટીપાઓ, રૂપાનો કળશ વગેરેના જેવો અતિ ઉજ્જવળ છે, જોનારાના હૃદયને અને નેત્રોને આનંદકારી છે, વનની ગહરાઈમાંથી અંધકારને દૂર કરે છે, સર્વત્ર પ્રકાશ કરે છે, રાત્રિને શોભાવે છે, રાત્રે વિકસતા કુમુદપ્રકારના કમળોને વિકસિત કરે છે, પૂર્ણિમાનો હોવાથી સોળે કળાએ ખીલેલો છે, હંસના જેવો ઉજ્જવળ, નિર્મળ અરીસાની જેમ દીપ્તો, બીજા ગ્રહો, નક્ષત્રો વગેરે જ્યોતિષયંત્રમાં મુખ્ય, સમુદ્રની વેલાને વધારતો આ ચંદ્ર કામદેવને બાણો પૂરા પાડે છે, અર્થાત્ વિરહી જનોને ચંદ્રના કિરણરૂપી બાણવડે કામદેવ પીડે છે. માટે કવિ ઉપાલંબ આપે છે - ‘હે! દુર્ભતિ નિશાયર ચંદ્ર! તું તારાં કિરણો દ્વારા અવશ્ય વિરહી મનુષ્યોનું લોહી ચૂસે છે. જો એમ ન હોય, તો ઉદયવખતે તું લાલ અને તેઓ (વિરહી લોકો) શરીરથી સૂકાયેલાં કેમ હોય?’ વળી જાણે આકાશનું ચાલતું ફરતું તિલક હોય તેવો આ ચંદ્ર શોભે છે. વળી કવિઓની કલ્પના મુજબ આ ચંદ્ર રોહિણીનો વલ્લભ છે.

૩૧. તઓ પુળો તમપડલ-પરિપ્ફુડં ચેવ તેઅસા પજ્જલંતરુવં, રત્તાસોગ-પગાસ-કિંસુઅ-સુઅમુહ-ગુંજદ્ધરાગ-સરિસં, કમલવણાલંકરણં, અંકણં જોડસસ્સ, અંબરતલપર્ડિવં, હિમપડલ-ગલગ્ગહં, ગહગણોરુનાયગં, રત્તિવિણાસં, ઉદયત્થમણેસુ મુહુત્તસુહદંસણં, દુણિરિક્કરુવં, રત્તિમુદ્ધંત-દુપ્પયાર-પમદ્ધણં, સીઅવેગમહણં પિચ્છઈ મેરુગિરિ-સયય-પરિઅટ્ટયં, વિસાલં, સૂરં રસ્સી-સહસ્સ-પયલિય-દિત્તસોહં ।૭।૩૧।

(હકીકતમાં તો રોહિણી સત્તાવીશ નક્ષત્રોમાંનું એક નક્ષત્ર છે કે જેમાં રહેલો ચંદ્ર ઉચ્ચભાવ પ્રાપ્ત કરે છે.) અને સૌમ્ય અને મનોહર કાન્તિથી શોભે છે. ત્રિશલામાતાએ છઠ્ઠા સ્વપ્નમાં આવા પૂર્ણ ચંદ્રને જોયો.

સૂત્ર ૩૯) પછી સાતમા સ્વપ્નમાં સૂર્ય જોયો. આ સૂર્ય અંધકારનો નાશ કરે છે. તેજથી જાજ્વલ્યમાન રૂપવાળો છે. જો કે સૂર્યના બિમ્બમાં બાદર પૃથ્વીકાય જીવોનાં શરીરો શીતલ હોય છે, તો પણ તેઓને આતપ નામકર્મનો ઉદય હોવાથી તેના તેજ દ્વારા જીવો વ્યાકુળ થાય છે. વળી અશોકવૃક્ષ, પુષ્પિતપલાશપત્ર, પોપટની ચાંચ, ચણોઠીનો અર્ધભાગ વગેરેની જેમ રંગે લાલ, કમળના વનોને વિકસિત કરીને શોભાવતો, મેષાદિ રાશિઓમાં સંક્રમણ કરવા વગેરેથી જ્યોતિશ્ચક્રનાં લક્ષણોને જણાવતો, આકાશમાં પ્રકાશ કરતો, હિમના સમૂહનો પરાભવ કરતો, ગ્રહોનો નાયક, રાતના વિનાશનું કારણ, ઉદય અને અસ્ત વેળાએ એક મુહૂર્ત સુખેથી જોઈ શકાય અને બાકીના સમયે દુઃખે જોઈ શકાય તેવો, રાતે ખોટા કામ કરનારા ચોર વગેરેના પાપ કાર્યોને અટકાવતો, ઠંડીનો નાશ કરતો, પોતાના એક હજાર કિરણોના પ્રકાશથી દીપ્ત, શેષ ચંદ્ર, તારા વગેરેની શોભાને હરતો, મેરુગિરિની ચારેય દિશાએ પરિભ્રમણ કરતો અને વિશાળ એવા સૂર્યને ત્રિશલામાતાએ જોયો. અહીં સૂર્યને સહસ્રરશ્મિ (હજાર કિરણોવાળો) કહ્યો, તે લોકપ્રસિદ્ધિની અપેક્ષાએ સમજવું. વસ્તુતઃ લૌકિકશાસ્ત્ર મુજબ એના કિરણો ક્યારેક વધારે પણ હોય છે. જેમ કે એ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે સૂર્ય ચૈત્ર મહીનામાં ૧૨૦૦, વૈશાખે ૧૩૦૦, જેઠમાં ૧૪૦૦, અષાઢમાં ૧૫૦૦, શ્રાવણમાં ૧૪૦૦, ભાદરવામાં

૪૦. તઓ પુળો જઘ-કળગલટ્ટિ-પડટ્ટિઅં, સમૂહ-નીલ-રત્ત-પીય-સુક્કિલ-સુકુમાલુલ્લસિઅ-મોરપિચ્છ-કયમુદ્ધયં ધયં અહિઅ-સસ્સિરીઅં, ફાલિઅ-સંચંક-કુંદ-દગરય-રયય-કલસ-પંડુરેણ મત્થયત્થેણ સીહેણ રાયમાણેણ રાયમાણં ભિત્તું ગગણતલમંડલં ચેવ વવસિણં પિચ્છઙ્ગ સિવ-મહઅ-મારુઅ-લયાહય-કંપમાણં, અહ્પમાણં જળપિચ્છણિજ્જરૂવં ।૮।।૪૦।।

૪૧. તઓ પુળો જઘકંચળુજ્જલંત-રૂવં, નિમ્મલજલ-પુણ્ણ-મુત્તમં, દિપ્પમાણસોહં, કમલ-કલાવ-પરિરાયમાણં, પડિપુણ્ણ-સવ્વમંગલભેઅ-સમાગમં, પવરરયણ-પરિરાયંત-કમલટ્ટિઅં, નયણ-ભૂસણકરં, પભાસમાણં, સવ્વઓ ચેવ દીવયંતં, સોમલચ્છીનિભેલણં, સવ્વપાવ-પરિવજ્જિઅં, સુભં, ભાસુરં, સિરિવરં સવ્વોહય-સુરભિકુસુમ-આસત્તમલ્લદામં પિચ્છઙ્ગ સા રયય-પુણ્ણકલસં ।૯।।૪૧।।

૧૪૦૦, આસોમાં ૧૬૦૦, કારતકમાં ૧૧૦૦, માગસરમાં ૧૦૫૦, પોષમાં ૧૦૦૦, મહામાં ૧૧૦૦ અને ફાગણમાં ૧૦૫૦ કિરણોથી તપતો હોય છે.

સૂત્ર ૪૦) આઠમાં સ્વપ્નમાં ધ્વજ જોયો. તેનો દંડ ઉત્તમ જાતિવંત સુવાર્ણનો બનેલો છે. તેના ઉપર ટોચે રહેલાં ઘણાં નીલ, રાતાં, પીળા, ઘોળા અને શ્યામ એમ પંચવાર્ણી સુકુમાર મોરપીંછો એના શિખરપર માથામાં વાળની જેમ શોભે છે, અને વાયુથી ફર ફર થાય છે. આ ધ્વજ સ્વયં પણ અતિ સુશોભિત છે. વળી તેના પટમાં સ્ફટિક, શંખ, અંકરત્ન, સફેદ ફૂલ, જલબિન્દુઓ અને રજતનો કળશ વગેરેની જેમ રંગે ઉજ્જવળ સિંહ ચીતરેલો છે. તે સિંહ પવનથી ઉડતા ધ્વજની સાથે એ રીતે ઉછળે છે કે જાણે આકાશને ભેદવામાટે ઉદમ કરતો હોય, તેવો દેખાય છે. વળી મંદ મંદ વહેતા સુખાકારી પવનના યોગે તે ધ્વજ કંપે છે. ઉડે છે. તે પ્રમાણથી અતિમોટો અને મનુષ્યોને જોતાં જ આનંદ થાય તેવા મનોહર રૂપવાળો છે. ત્રિશલામાતાએ એવા ધ્વજને આઠમાં સ્વપ્નમાં જોયો.

૪૨. તઓ પુળો રવિકિરણ-તરુણ-બોહિઅ-સહસ્સપત્ત-સુરભિતર-પિંજરજલં, જલચર-પહકર-પરિહત્થગ-મચ્છપરિભુજમાણ-જલસંચય, મહંતં, જલંતમિવ કમલ-કુવલય-ઉપ્પલ-તામરસ-પુંડરીયોરુ-સપ્પમાણ-સિરિસમુદણં રમણિજ્જરુવસોહં, પમુદ્ધાંત-ભમરગણ-મત્તમહુઅરિગણુક્કરોલિ- (લિ) જ્ઞમાણ-કમલં, (૨૫૦) કાયંબગ-બલાહય-ચક્ક-કલહંસ-સારસ-ગલ્લિઅ-સાઉણગણમિહુણ-સેવિજ્ઞમાણસલિલં, પડમિણિ-પત્તોવલગ્ગ-જલબિંદુ-નિચયચિત્તં પિચ્છઈ સા હિઅય-નયણકંતં, પડમસરં નામ સરં, સરરુહાભિરામં ।૧૦।।૪૨।।

સૂત્ર ૪૧) નવમાં સ્વપ્નમાં રૂપાનો પૂર્ણ કળશ જોયો. તે જાતિવંત સુવર્ણની જેમ તેજસ્વી હોવાથી અતિ દીપ્ત અને નિર્મળ રૂપવાળો છે. નિર્મળ જળથી ભરેલો હોવાથી શુભસૂચક છે. દેદીપ્યમાન છે, કમળોના સમૂહથી બધી બાજુએ શોભે છે, બધા જ - એક પણ ન્યૂન નહીં એવા મંગલોનું સકેતસ્થાન છે, અર્થાત્ તેનું દર્શન જીવનું બધી રીતે મંગલ કરે છે, આ કુંભ શ્રેષ્ઠ રત્નમય વિકસિત કમળ ઉપર મુકેલો છે, નેત્રોને આનંદ કરનારો છે, કાંતિથી અનુપમ છે, સર્વ દિશાઓમાં પોતાની કાંતિથી પ્રકાશ કરે છે, પ્રશસ્ત લક્ષ્મીનું ઘર છે, સર્વ પાપોથી રહિત છે, આમ સર્વ રીતે શુભ છે, શોભાથી પણ શ્રેષ્ઠ છે. તથા આ કુંભના કંઠે સર્વ ઋતુઓના સુગંધી પુષ્પોની માળાઓ સ્થાપેલી છે, ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ એવા પૂર્ણ રજતકળશને નવમાં સ્વપ્નમાં જોયો.

સૂત્ર ૪૨) દશમાં સ્વપ્નમાં પદ્મસરોવર જોયું. તેનું પાણી હમણાં જ ઉગેલા સૂર્યના કિરણોથી ખીલેલાં સહસ્રપત્ર વગેરે મોટાં કમળોની સુગંધોથી સુગંધવાળું અને તે કમળોના પરાગથી પીળું-લાલ મિશ્ર રંગવાળું થયું છે. તે સરોવર ઘણા જળચરજીવોથી પરિપૂર્ણ છે. તે માછલાઓ તેના પાણીનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. વળી સૂર્યવિકાશી કમળો, ચંદ્રવિકાશી કમળો, લાલ કમળો, મોટા કમળો, પુંડરીક કમળો વગેરે જાતિનાં શ્રેષ્ઠ કમળોની વિસ્તૃત શોભાથી તે સરોવર રમણીય રૂપવાળું છે. આ સરોવર કમળોના મકરન્દને ચૂસતા અને તેથી ચિત્તમાં અતિ આનંદ પામતા મત્ત ભમરાઓ અને ભમરીઓના ઘણા સમૂહથી યુક્ત છે. વળી આ સરોવરમાં

૪૩. તઓ પુળો ચંદકિરણરાસિ-સરિસસિરિવચ્છસોહં, ચઝગમણ-પવદ્ધમાણ-જલસંચયં, ચવલ-ચંચલુદ્ધાય-પ્પમાણ-કલ્લોલ-લોલંતતોયં, પડુપવણાહય-ચલિઅ-ચવલ-પાગહ્તરંગ-રંગંત-ભંગ-ખોખુભમાણ-સોભંત-નિમ્મલુક્કહ-ઉમ્મી-સહસંબંધ-ધાવમાણોવનિયત્ત-ભાસુરતરાભિરામં, મહામગર-મચ્છ-તિમિ-તિમિંગિલ-નિરુદ્ધ-તિલિતિલિયા-ભિઘાય-કપ્પૂરફેણપસરં, મહાનઈ-તુરિયવેગ-સમાગય-ભમ-ગંગાવત્ત-ગુપ્પમાણુદ્ધલંત-પદ્ધોનિયત્ત-ભમમાણ-લોલસલિલં પિચ્છઈ ચીરોયસાયરં સારયરયણિકર-સોમવયણા ૧૧૧૪૩॥

કલહંસો, બગલાં, ચક્રવાકો, મધુર અવાજ કરતા રાજહંસો, સારસ વગેરે પંખીઓના યુગલો રહ્યા છે. આ પંખી યુગલો આવું સુંદર સ્થાન મળવાથી અભિમાનપૂર્વક સરોવરના જળનો ઉપયોગ કરી રહ્યા છે. ચોટેલા જલબિન્દુઓથી જાણે નીલમરત્નના પાનાં ઉપર મોતી ટકેલાં હોય, તેમ શોભી રહેલા પદ્મિની કમળના પાંદડાઓથી આ સરોવર મનોરમ બન્યું છે, વળી જોનારના હૃદય તથા નેત્રોને પ્રિય હોવાથી આ સરોવર રમણીય બન્યું છે. આ રીતે બધા સરોવરમાં શ્રેષ્ઠ પદ્મનામનું સરોવર ત્રિશલાદેવીએ જોયું.

સૂત્ર ૪૩) અગ્યારમાં સ્વપ્નમાં ક્ષીરોદ્ધિ જોયો. તેનો મધ્યભાગ ચંદ્રના કિરણોના સમૂહ જેવો વર્ણો ઉજ્જવળ અતિ શોભી રહ્યો છે. ચારેય દિશામાં તેની વૃદ્ધિ પામતો જળપ્રવાહ અગાધ છે. વળી ઊંચે ઉછળતા અતિશય ચપળ મોટા જળતરંગોથી તેનું પાણી વારં વાર ભેગું થઈને પડે છે. ઉગ્ર પવનથી આહુત થયેલા અને જાણે કિનારા તરફ જવા માટે દોડતા ન હોય, તેવા ચપળ, વળી પ્રગટ આમ-તેમ નાચતા અને ભયભ્રાન્ત થયા હોય તેવા તરંગોથી એ શોભી રહ્યો છે. ભમતા, સ્વચ્છ, શોભતા અને ઉછળતા એવા નાના-મોટા અગણિત જળતરંગોના પરસ્પર મિલનથી જાણે તે સમુદ્ર શીઘ્ર વેગથી કિનારા તરફ દોડતો અને ત્યાંથી પાછો ફરતો હોય તેમ અતિ દેદીપ્યમાન અને અતિમનોહર દેખાય છે. વળી તેમાં મોટા મગરો, નાનાં નાનાં માછલાંઓ, તિમિ-તિમંગલ નિરુદ્ધ તથા તિલતિલક વગેરે

૪૪. તઓ પુળો તરુણ-સૂરમંડલ-સમપ્પહં, દિપ્પમાણસોભં, ઉત્તમ-કંચણ-મહામણિ-સમૂહ-પવરતેય-અદ્ધસહસ્સ-દિપ્પંત-નહપ્પઈવં, કણગ-પયર-લંબમાણ-મુત્તાસમુજ્જલં, જલંત-દિવ્વદામં, ઈહામિગ-ઉસભ-તુરગ-નર-મગર-વિહગ-વાલગ-કિન્નર-રુરુ-સરભ-ચમર-સંસત્ત-કુંજર-વણલય-પડમલય-ભત્તિચિત્તં, ગંધવ્વોપવજ્જમાણ-સંપુણ્ણઘોસં, નિદ્ધં, સજલઘણ-વિડલજલહર-ગઙ્ગિય-સદ્ધાણુણાણ્ણા દેવદુંદુહિમહારવેણં સયલમવિ જીવલોઅં પૂરયંતં, કાલાગરુ-પવરકુંદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્જંત-ધૂવવાસંગ-ઉત્તમ-મઘમઘંત-ગંધુદ્ધુયાભિરામં, નિદ્ધાલોઅં, સેઅં, સેઅપ્પભં, સુરવરાભિરામં, પિચ્છઈ સા સાઓવભોગં, વરવિમાણ-પુંડરીયં ।૧૨।।૪૪।।

વિવિધ જાતિના જળચર જીવોની દોડાદોડીથી તથા પુચ્છોના પછાડવાથી જ્યાં - ત્યાં કપૂર જેવું ઉજ્જવળ ફીણ પ્રગટી રહ્યું છે. ગંગા વગેરે મોટી નદીઓના આવતા પ્રવાહના વેગથી સંગમ સ્થાને તેનું જળ જગ્યાના અભાવે સંકડાઈને ઊંચે ઉછળી પાછું નીચે પડીને ત્યાં જ આવર્તમાં ગોળ ભમી રહ્યું છે. એથી જાણે સમુદ્ર ભમતો ન હોય ? - એવો દેખાય છે. એમ મનોહર દૃશ્યવાળા ક્ષીરસાગરને શરદઋતુના ચન્દ્ર સમાન પ્રસન્ન મુખવાળી ત્રિશલાદેવીએ અગ્યારમાં સ્વપ્નમાં જોયો.

સૂત્ર ૪૪) બારમા સ્વપ્નમાં શ્રેષ્ઠ પુંડરીક વિમાન જોયું. તેની કાંતિ નવા ઉગેલા સૂર્યના બિંબ જેવી લાલ-તેજસ્વી છે. તે દેદીપ્યમાન શોભાવાળું છે. ઉત્તમ સુવર્ણ અને વિવિધ રત્નોથી શોભતા શ્રેષ્ઠ એક હજાર ને આઠ થાંભલાઓથી શોભતું તે આકાશને પણ શોભાવે છે. અંદરના ભાગે સુવર્ણનાં પતરામાં લગાડેલા મોતીઓથી તે ઘણું દીપે છે. વળી તેમાં લટકાવેલી દિવ્ય પુષ્પમાળાઓ શોભે છે. વરુ, મૃગલાંઓ, વૃષભો, અશ્વો, મનુષ્યો, મગરો, પક્ષીઓ, સર્પો, કિન્નર દેવો, રુદ્ર જાતિના મૃગો, અષ્ટાપદો, ચમરી ગાયો, સંસક્ત જાતિનાં જંગલી પશુઓ, હાથીઓ, અશોકલતાઓ વગેરેનાં વિવિધ શ્રેષ્ઠ ચિત્રોથી આશ્ચર્ય ઉપજાવતું આ વિમાન ગીત - વાજિંત્રોના શ્રેષ્ઠ નાદથી ગાજી રહ્યું છે અને મહા મેઘની ગર્જના તુલ્ય દેવદુન્દુભિના નાદથી ગાજતું જાણે કે સમગ્રલોકને શબ્દમય બનાવી રહ્યું છે. વળી

૪૫. તઓ પુળો પુલગ-વેરિંદ-નીલ-સાસગ-કક્રેયણ-લોહિયકલ-મરગય-મસારગલ-પવાલ-ફલિહ-સોગંધિય-હંસગલ્મ-અંજળ-ચંદપ્પહ-વરસયળેહિં મહિયલપડિટિયં ગગણમંડલંતં પભાસયંતં, તુંગં, મેરુગિરિસંણિગાસં, પિચ્છઇ સા રયણનિકરરાસિં ૧૧૩૥૪૫॥

૪૬. સિહિં ચ-સા વિઝલુઝ્જલપિંગલ-મહુઘય-પરિસિચ્ચમાણ-નિદ્દૂમ-ધગધગાઇય-જલંત-જાલુઝ્જલાભિરામં, તરતમજોગજુતેહિં જાલપયરેહિં અણ્ણુણમિવ અણ્ણુપ્પડ્ણં પિચ્છઇ જાલુઝ્જલણં અંબરં વ કલ્થઇ પયંતં અડ્ઢવેગચંચલં સિહિં ૧૧૪૥૪૬॥

વિવિધ જાતિના કૃષ્ણાગરુ, દશાંગ વગેરે ધૂપો અને સુગંધી દ્રવ્યોની મધમધતી સુવાસ સર્વત્ર ઉછળતી હોવાથી મનોહર બનેલું તે વિમાન, નિત્ય પ્રકાશવાળું અને વર્ણથી ઉજ્જવળ છે, તેની કાંતિ પણ ઉજ્જવળ છે, વળી તે ખાલી નહિ, પણ ઉત્તમ દેવોથી શોભી રહ્યું છે. શાતાવેદનીયવગેરે શુભકર્મજન્ય સુખો ભોગવવાનું ઉત્તમ સ્થાન છે. પુંડરીક કમળની જેમ અન્ય વિમાનો કરતાં અતિ શ્રેષ્ઠ આવા વિમાનને ત્રિશલા માતાએ બારમા સ્વપ્નમાં જોયું.

સૂત્ર ૪૫) તેરમાં સ્વપ્નમાં રત્નોનો રાશિ જોયો. તે રાશિમાં પુલાક, વજ્ર, ઇન્દ્રનીલ, કર્કેતન, લોહિતાક્ષ, મરકત, મસારગલ્મ, પ્રવાલ, સ્ફટિક, સૌગન્ધિક, હંસગલ્મ, અંજન, ચન્દ્રકાન્ત વગેરે સારભૂત રત્નોના સમૂહથી તે રત્નરાશિ એટલો મોટો છે કે જમીન ઉપર હોવા છતાં છેક આકાશના છેડાને પોતાની કાંતિથી પ્રકાશિત કરે છે. મેરુપર્વત જેટલા ઊંચા, શ્રેષ્ઠ અને મોટા રત્નરાશિને ત્રિશલામાતાએ તેરમાં સ્વપ્નમાં જોયો.

સૂત્ર ૪૬) છેલ્લા ચૌદમાં સ્વપ્નમાં નિર્ધૂમ અગ્નિ જોયો. તે અગ્નિ ઘી અને પીળા મધ વડે સિંચાયેલો હોવાથી ધૂમાડા વિનાની, ‘ધગધગ’ અવાજ કરતી અને ઊંચે ઉછળતી મોટી-પહોળી જવાળાઓથી અતિ ઉજ્જવળ છે. અને અતિશય શોભે છે. વળી નાની-મોટી જવાળાઓ પરસ્પર એકબીજામાં પ્રવેશ કરતી હોય તેમ

૪૭. इमे एयारिसे सुभे सोमे पियदंसणे सुरुवे सुमिणे दद्वण सयणमज्झे पडिबुद्धा अरविंदलोयणा हरिसपुलइअंगी ॥ एए चउदस सुविणे, सव्वा पासेई तित्थयरमाया । जं रयणिं वक्कमई, कुच्छिंसि महायसो अरिहा ॥१॥ ॥४७॥

૪૮. તણ નં સા તિસલા ખત્તિઆણી ઇમે આરુવે ઉરાલે ચઉદસ મહાસુમિણે પાસિત્તા નં પડિબુદ્ધા સમાણી હદ્ધ-તુદ્ધ-જાવ-હિઅયા ધારાહયકયંબ-પુપ્ફગં પિવ સમુસ્સસિઅ-રોમકૂવા સુમિણુગ્ગહં કરેઇ, કરિત્તા સયણિજ્ઞાઓ અબ્ભુદ્ધેઇ, અબ્ભુદ્ધિત્તા પાયપીઢાઓ પદ્ધોરુહઇ, પદ્ધોરુહિત્તા અતુરિય-મચવલ-મસંભંતાએ અવિલંબિયાએ રાયહંસસરિસીએ ગઈએ જેણેવ સયણિજ્ઞે જેણેવ સિદ્ધત્થે ખત્તિએ તેણેવ ઉવાગચ્છઇ ઉવાગચ્છિત્તા સિદ્ધત્થં ખત્તિઅં તાહિં ઇદ્ધાહિં, કંતાહિં, પિયાહિં, મણુણ્ણાહિં, મણામાહિં, ઉરાલાહિં, કલ્લાણાહિં, સિવાહિં, ધન્નાહિં, મંગલ્લાહિં, સસ્સિરીયાહિં, હિઅય-ગમણિજ્ઞાહિં, હિઅય-પલ્હાયણિજ્ઞાહિં, મિઉ-મહુર-મંજુલાહિં, ગિરાહિં સંલવમાણી સંલવમાણી પડિબોહેઇ ॥૪૮॥

દેખાય છે. તેની જવાણાઓ ઊંચે ઊંચે વધતી હોવાથી જાણે આકાશના કોઈ ભાગને બાળવા તે અગ્નિ પ્રયત્ન કરતો હોય, તેમ દેખાય છે. એવા અતિવેગથી વધતા, ચંચળ, નિર્ધૂમ અગ્નિને ચૌદમાં સ્વપ્નમાં ત્રિશલાદેવીએ જોયો.

સૂત્ર ૪૭) એમ કલ્યાણકારી, કીર્તન કરવા યોગ્ય, જોતાં જ પ્રેમ ઉપજાવતા સુંદર સ્વપ્નો જોઈ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી જાગ્યાં. તે વખતે સ્વપ્નો જોવાથી કમળ જેવી આંખોવાળી ત્રિશલામાતાની રોમરાજી હર્ષથી વિકસ્વર થઈ.

જે રાતે મહા યશસ્વી શ્રી તીર્થંકરદેવો માતાની કુખમાં આવે છે, તે રાતે તેઓની માતાઓ આ ચૌદ મહાસ્વપ્નોને જોઈ જાગે છે.

૪૯. તદ્દાં સા તિસલા ચત્તિઆણી સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા અભ્ભણ્ણાયા સમાણી નાણામણિ-કણ્ણ-ચયણ-ભત્તિચિત્તંસિ ભદ્દાસણંસિ નિસીયઇ, નિસીયિત્તા આસત્થા વીસત્થા સુહાસણવરગયા સિદ્ધત્થં ચત્તિયં તાહિં ઇદ્ધાહિં જાવ સંલવમાણી સંલવમાણી એવં વયાસી ॥૪૯॥

૫૦. એવં ચલુ અહં સામી ! અજ્ઞ તંસિ તારિસગંસિ સયણિજ્ઞંસિ વણ્ણઓ જાવ પડિબુદ્ધા, તં જહા-ગયવસહં ગાહા । તં એસિં સામી ! ઉરાલાણં ચડસણ્ણં મહાસુમિણાણં કે મન્ને કલ્લાણે ફલવિત્તિવિસેસે ભવિસ્સઇ ? ॥૫૦॥

સૂત્ર ૪૮) ત્રિશલાદેવી આ ચૌદ સ્વપ્નો જોઈ અતિ હર્ષ પામ્યાં યાવત્ કદંબપુષ્પની જેમ વિકસિત રોમરાજીવાળા થયા. પછી ત્રિશલાદેવી એ સ્વપ્નોનું સ્મરણ કરી પલંગપરથી નીચે ઉતર્યા અને ઉત્સુકતા, ચપળતા તથા સ્ખલના વિનાની તથા રાજહંસી જેવી ચાલથી મધ્યમ ચાલે ચાલતાં ચાલતાં સિદ્ધાર્થ રાજાનાં શયનકક્ષમાં આવી મધુર, માંગલિક, મનોહર, વિનયથી કોમળ વગેરે વિશેષણયુક્ત ભાષાથી સિદ્ધાર્થ રાજાને જગાડ્યા.

સૂત્ર ૪૯) પછી સિદ્ધાર્થરાજાની આજ્ઞાથી ઉત્તમ મણિરત્નોથી જડેલા સુવર્ણના ભદ્રાસન ઉપર પોતે બેઠા. પછી વિસામો લઈ, ક્ષોભ ત્યજી, ઉપર કહી તેવી મધુર વગેરે ગુણોવાળી ભાષાથી સિદ્ધાર્થ રાજાને કહ્યું...

સૂત્ર ૫૦) ‘હે સ્વામિન્ ! આજે હું અર્ધજાગ્રત અવસ્થામાં હતી, ત્યારે ઉત્તમ, કલ્યાણકારી, શ્રેષ્ઠ, માંગલિક વગેરે ગુણોવાળાં ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોઈ જાગી છું. એમ કહી પોતે જોયેલાં તે સ્વપ્નો જેવાં જોયાં હતા, તેવું યથાર્થ વર્ણન કરી ક્રમશઃ કહી સંભળાવ્યાં. પછી પૂછ્યું - ‘સ્વામિન્ ! એવો પ્રશ્ન થાય છે કે - આ ઉત્તમ કલ્યાણકારી સ્વપ્નો જોવાથી કેવા લાભો થશે અને કેવું ફળ મળશે?’

૫૧. તણ સે સિદ્ધત્થે રાયા તિસલાણે ખત્તિઆણીએ અંતિણે એમહું સુદ્ધા નિસમ્મ હઢ્ઠુ તુઢ્ઠુ જાવ હિઆણે ધારાહય-નીવ-સુરહિ-કુસુમ-ચંચુમાલહય-રોમકૂવે તે સુમિણે ઓગિણહરૂ, ઓગિણહિત્તા રૂંહં અણુપ્પવિસરૂ, અણુપ્પવિસિત્તા અપ્પણો સાહાવિણં મરૂપુવ્વણં બુદ્ધિવિણ્ણાણેણં તેસિં સુમિણાણં અત્થુગ્ગહં કરેરૂ, કરિત્તા તિસલં ખત્તિઆણિં તારૂં રૂઢ્ઠાહિં જાવ મંગલ્લાહિં મિયમહુર-સસ્સિરીયાહિં વગ્ગૂહિં સંલવમાણે સંલવમાણે એવં વયાસી ॥૫૧॥

૫૨. ઉરાલા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણે ! સુમિણા રૂિઢ્ઠા, કલ્લાણા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણે ! સુમિણા રૂિઢ્ઠા, એવં સિવા, ધન્ના, મંગલ્લા, સસ્સિરીયા, આરુગ્ગ-તુઢ્ઠિ-દીહારૂ-કલ્લાણ-(ગ્રં.૩૦૦) મંગલ્લકારગા ણં તુમે દેવાણુપ્પિણે ! સુમિણા રૂિઢ્ઠા, તં જહા-અત્થલાભો દેવાણુપ્પિણે ! ભોગલાભો દેવાણુપ્પિણે ! પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિણે ! સુક્ખલાભો દેવાણુપ્પિણે ! રજ્જલાભો દેવાણુપ્પિણે ! એવં રૂલુ તુમે દેવાણુપ્પિણે ! નવણં માસાણં રૂહુપરૂિપુણ્ણાણં અરૂઢ્ઠુમાણં રારૂંદિયાણં વિરૂકંતાણં અમ્હં કુલકેરૂં, અમ્હં કુલદીવં, કુલપવ્વયં, કુલવરૂંસયં, કુલતિલયં, કુલકિત્તિકરં, કુલવિત્તિકરં, કુલરૂિણયરં, કુલાધારં, કુલણંદિકરં, કુલજસકરં, કુલપાયવં, કુલવિવરૂઢ્ઠણકરં, સુકુમાલપાણિપાયં, અહીણ-પરૂિપુણ્ણ-પંચિંદિયસરીરં, લક્ખણ-વંજણ-ગુણોવવેયં, માણુમ્માણ-પ્પમાણ-પરૂિપુણ્ણ-સુજાય-સવ્વંગસુંદરંગં, સસિસોમાગારં, કંતં, પિયરૂંસણં, સુરૂવં દારયં પયાહિસિ ॥૫૨॥

સૂત્ર ૫૧) સિદ્ધાર્થ રાજા પણ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીના મુખેથી આ સાંભળી ઘણા ઉર્ષિત થયા. વર્ષાથી જેમ કદમ્બવૃક્ષનું પુષ્પ ખીલે તેમ ઉર્ષથી તેમના શરીરે રોમરાજી વિકસિત થઈ. પછી સિદ્ધાર્થ રાજા તે સ્વપ્નોને હૃદયમાં અવધારી તેના અર્થનો વિચાર કરવા લાગ્યા. પોતાની સાહજિક મતિ અને બુદ્ધિ વિજ્ઞાનથી સ્વપ્નોના અર્થનો નિર્ણય કર્યો. પછી ઇષ્ટ આદિ ગુણોવાળી ભાષાથી તેમણે ત્રિશલાદેવીને કહ્યું...

સૂત્ર ૫૨) ‘હે દેવાનુપ્રિયા ! તમે જોયેલા સ્વપ્નો ઘણા જ શ્રેષ્ઠ, કલ્યાણકારી, ઉપદ્રવનાશક, ધનધાન્યની વૃદ્ધિ કરનારા, મંગલકારી અને શોભાયુક્ત છે.

૫૩. સે વિ ય ણં દારણ ઉમ્મુક્કબાલભાવે વિણ્ણાય-પરિણયમિત્તે જુલ્લવણગમણપત્તે સૂરે વીરે વિક્કંતે વિત્થિણ્ણ-વિલલલવાહણે રજ્જવઈ રાયા ભવિસ્સઈ
॥૫૩॥

તે આરોગ્ય, ચિત્તની પ્રસન્નતા, દીર્ઘાયુષ્ય અને વાંછિત વસ્તુની પ્રાપ્તિ કરાવનારાં છે. વળી આ સ્વપ્નોના મહિમાથી મણિ, સુવર્ણ વગેરે ધનનો તથા પાંચેય ઇન્દ્રિયોના શબ્દાદિ ભોગોનો લાભ થશે, પુત્રનો, મનની શાંતિરૂપ સુખનો અને સમાંગ રાજ્યનો લાભ થશે. (રાજા, અમાત્ય, મિત્ર, કોશ, રાષ્ટ્ર, દુર્ગ અને સેના આ સાત અંગ છે.) આમ સામાન્યથી લાભ બતાવી હવે મુખ્ય ફળ બતાવે છે. તમે નવ માસ અને સાડા સાત દિવસ પૂર્ણ થતાં એક અતિ રૂપાળા પુત્રને જન્મ આપશો. તે પુત્ર આપણા કુળમાં વિજયધ્વજની જેમ અતિ અદ્ભુત થશે, દીપકની જેમ આપણા કુળનો પ્રકાશક તથા મંગલકારક થશે. પર્વતની જેમ પરાભવ પામશે નહિ અને સ્થિર એવો તે કુળનો આધાર થશે. મુગટની જેમ કુળની શોભા વધારશે. તેથી કુળમાં તિલકસમાન થશે. શુભ આચરણથી કુળની કીર્તિ વધારશે, કુળનું ભરણ-પોષણ કરશે, સૂર્યની જેમ કુળનો પ્રકાશ કરશે, પૃથ્વીની જેમ કુળનો આધાર થશે. કુળમાં સર્વ પ્રકારે વૃદ્ધિ કરશે, યશ વધારશે. (અહીં એક દિશામાં ફેલાય તે કીર્તિ અને સર્વ દિશામાં ફેલાય તે યશ જાણવો.) વળી તે પુત્ર વૃક્ષની જેમ કુળમાં છાયા કરનારો અને આશ્રય દેનારો થશે. એવા તે ઉત્તમ પુત્રનું શરીર પણ ઘણું શ્રેષ્ઠ, સર્વશ્રેષ્ઠ લક્ષણોથી યુક્ત તથા કોઈ ખોડ-ખાપણ વિનાનું તથા બધા અવયવો અને પાંચેય ઇન્દ્રિયોથી પરિપૂર્ણ હશે. તેના હાથ પગનાં તળિયા સુકુમાર હશે તથા પુરુષને યોગ્ય માનથી, ઉન્માનથી અને પ્રમાણથી યુક્ત થશે. બધા અંગ ઉપાંગોથી સુશોભિત તે પુત્ર ચંદ્રની જેમ સૌમ્ય કાન્તિવાળો તથા બધાને વારંવાર દર્શન કરવા યોગ્ય થશે.

સૂત્ર ૫૩) 'વળી બાહ્યકાળ વ્યતીત થતાં તે બધા વિજ્ઞાનનો પાર પામશે અને યૌવન પ્રગટતા તો તે દાનમાં અને પ્રતિજ્ઞાપાલનમાં શૂર થશે, યુદ્ધમાં વીર

८५।
(३)

५४. तं उराला णं तुमे ! जाव सुमिणा दिट्ठा, दुच्चंपि तच्चंपि अणुवूहइ । तए णं सा तिसला खत्तिआणी सिद्धत्थस्स रण्णो अंतिए एयमट्ठं सुच्चा निसम्म हट्ठतुट्ठा जाव हिअया करयल-परिग्गहियं दसनहं सिरसावत्तं जाव मत्थए अंजलिं कट्ठु एवं वयासी ॥५४॥ ५५. एवमेयं सामी ! तहमेयं सामी ! अवितहमेयं सामी ! असंदिद्धमेयं सामी ! इच्छिअमेयं सामी ! पडिच्छियमेयं सामी ! इच्छिअ-पडिच्छियमेयं-सामी ! सच्चे णं एसमट्ठे-से जहेयं तुब्भे वयह ति कट्ठु ते सुमिणे सम्मं पडिच्छइ, पडिच्छित्ता सिद्धत्थेणं रण्णा अब्भणुण्णाया समाणी णाणामणिरयणभत्तिचित्ताओ भद्दासणाओ अब्भुट्ठेइ, अब्भुट्ठेत्ता अतुरिय-मचवल-मसंभंताए अविलंबिआए रायहंससरिसीए गईए जेणेव सए सयणिज्जे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता एवं वयासी ॥५५॥

થશે, પરાક્રમી થશે અને ઘણા મોટા સૈન્ય તથા વાહુનોનો સ્વામી મોટો રાજાધિરાજ થશે.’

(ઋષભદત્ત બ્રાહ્મણ હતા, માટે તેમણે આ જ સ્વપ્નોના ફળમાં ‘વેદનો પારગામી થશે’ એમ કહેલું. સિદ્ધાર્થ ક્ષત્રિય રાજા હોવાથી ‘મોટો રાજા થશે’ એમ કહે છે. દરેક જણ પોતાના સ્થાનાદિને અનુરૂપ દ્રષ્ટિ ધરાવતા હોય છે. યુવાન સ્ત્રીનું અલંકારયુક્ત શબ્દ જોઈ ચોરને ચોરીના, સોનીને દાગીનાની ડીઝાઈનનો, કામીને વાસનાનો અને સાધકને સંસારની અનિત્યતાના વિચાર આવ્યા. ચૂંટણીમાં એક પક્ષ હારી ગયો, ત્યારે વિદ્યાર્થીને મન તે પક્ષ નાપાસ થયો, વેપારીને મન તે પક્ષે દેવાળું ફૂક્યું, સુધાર કહે કે એ પક્ષ છોડાઈ ગયો, ઈલેક્ટ્રીશિયન કહે કે એ પક્ષનો ફ્યૂઝ ઉડી ગયો. સાઈકલવાળાના મતે એ પક્ષનું પંચર પડ્યું ને ધોબીને મન એ ધોવાઈ ગયો. આપણે જો દરેક સ્થળે કર્મસિદ્ધાંતને નજરમાં રાખીએ, તો આપણને દરેક સ્થળે કર્મની કરામત દેખાય અને તો રાગ-દ્વેષ થવાના બદલે સ્વસ્થ રહી શકીએ.)

સૂત્ર ૫૪+૫૫) માટે હે દેવાનુપ્રિયા ! તમે ઘણાં પ્રશસ્ત અને શ્રેષ્ઠ સ્વામ્નો જોયાં છે’ - એમ બે વાર - ત્રણ વાર પ્રશંસા કરે છે. ત્રિશલાદેવી પણ સિદ્ધાર્થરાજા પાસેથી આ સાંભળી હર્ષિત થયાં, તથા બે હાથથી મસ્તકે અંજલિ કરી કહ્યું - ‘હે સ્વામિન ! આપે કહ્યું તે તેમ જ છે. યથાર્થ છે. નિઃસંદેહ છે. મેં પણ

કર્તા ૫૬ મા સે તે ઉત્તમા પદાણા મંગલ્લા સુમિણા દિદ્ધા અન્નેહિં પાવસુમિણોહિં પડિહામ્મેસ્સંતિ તિ કહ્વુ દેવ-ગુરુજણ-સંબદ્ધાહિં પસત્થાહિં મંગલ્લાહિં ધમ્મિકાહિં કહાહિં સુમિણજાગરિયં જાગરમાણી પડિજાગરમાણી વિહરહ્ ॥૫૬॥

તો હવે નામના માલવા રજા પૂર્વે આ રજા એ
એ જ ઇચ્છ્યું છે. આપના મુખમાથી પડતા બોલને મેં હૃદયમાં ઝીલ્યા છે અને ‘એ સર્વ સત્ય થશે.’ એમ નિશ્ચિત સ્વીકાર્યું છે. આ રીતે સ્વીકારપૂર્વક સિદ્ધાર્થ રાજાએ સ્વપ્નોના કહેલા અર્થ સમ્યગ્ રીતે સ્વીકાર્યા. પછી સિદ્ધાર્થ રાજાની અનુમતિથી ઊઠી રાજહંસિની જેવી શ્રેષ્ઠ ગતિથી ચાલતાં ત્રિશલાદેવી પોતાના શયનકક્ષમાં આવ્યાં.

(પ્રસન્ન જીવનની આ ચોવી છે - સર્વ હૃદય, મીઠી વાણી અને સહર્ષ સ્વીકારની વૃત્તિ. હૃદયમાં કપટ - છુપાવવાની વૃત્તિ હોય, વાણી કર્કશ હોય અને સર્વત્ર વિરોધની વૃત્તિ હોય, તો અવિશ્વાસ-સંકલેશ અને મતભેદ-મનભેદ થયા જ કરે... પતિને દોરડું લઈ સ્ટૂલ પર ચઢતો જોઈ પત્નીએ પૂછ્યું, શું કરો છો ? પતિ કહે, રોજની આ કચ્છ કચ્છી કંટાળી ગળે ફાંસો ખાઈ આપવાત કરવો છે... પત્નીએ કહ્યું, જે કરવું હોય તે કરો, પણ સ્ટૂલ જલ્દી ખાલી કરો, મારે સ્ટૂલનું કામ છે ! કલ્પસૂત્રકાર તો કહેવા માંગે છે કે ભગવાન આ સુખમય પ્રસન્ન સંસારને પણ દાવાનલ માની સંયમમાર્ગે ગયા, અને આપણને તો આપણી ભાષા અને આપણા વ્યવહારથી સંસાર સળગી જવા છતાં એ બળતો સંસાર છોડી વૈરાગ્યથી સાધુ થવાનું મન થતું નથી ! સંસારમાં હો કે સંયમમાં, સહવર્તી સાથે વ્યવહાર કેવો હોવો જોઈએ, એ માટે આ રીતના શાસ્ત્રકારે નોંધેલા વાર્તાલાપ આપણને ખૂબ માર્ગદર્શન આપે છે.)

સૂત્ર ૫૬) ત્યાં ‘મારા આ ઉત્તમ સ્વપ્નો બીજા પાપસ્વપ્નો આવવાથી નિષ્ફળ ન જાવ’. એમ વિચારી શેષ રાત સખીઓ સાથે દેવ-ગુરુ-ધર્મ વગેરે સંબંધી શ્રેષ્ઠ ધાર્મિક વાતો કરવારૂપ સ્વપ્ન જાગરણ કરીને પૂર્ણ કરી. (જેમ ઉત્તમસ્વપ્નોને ખરાબ સ્વપ્નો હણી નાંખે છે, નિષ્ફળ કરી નાંખે છે; એમ ઉત્તમ ભાવનાઓને ખરાબ ભાવનાઓ હણી નાંખે છે. અને ઉત્તમ આચારોને દુરાચાર હણી નાંખે છે. માટે ઉત્તમ ભાવનાઓ અને ઉત્તમ આચારોને મહાપુરુષોના પ્રસંગોને નજરમાં લાવવા આદિ ઉત્તમ પ્રવૃત્તિદ્વારા જાળવી લેવા

આ.
(૩)

૬૭૫ માં ૭૫: તપ્તુ પ્તુ સિદ્ધથે ત્યક્તિ પદ્યસાકાલસમયંસિ કોઢુંબિયપુરિસે સદ્વાવેડ, સદ્વાવિત્તા એવં વયાસી ॥૫૭॥

૭૫૭ માં ૫૭૭: પુરિ: સિદ્ધિપામેવ મી દેવાણુપ્પિયા ! અન્ન સવિસેસં બાંહેરિયં ઉવદ્વાણસાલં ગંધોદગસિત્તં સુદ્ધસંમજ્જિઓવલિત્તં સુગંધવર-પંચવણ્ણ-પુપ્ફોવયાર-કલિયં કાલાગરિ-પંવર-કુદુરુક્ક-તુરુક્ક-ડજ્જિત-ધૂવ-મંધમંધત-ગંધુદ્ધયાભિરામં સુગંધવરગંધિયં ગંધવટ્ઠિભૂયં કરેહ, કારવેહ, કરિત્તા કારવિત્તા ય સીહાસણં સ્વાએહ, રસાવિત્તામમ અસાગતિયં સિદ્ધિપામેવ પદ્યપ્પિણહ ॥૫૮॥

દેવાગણ માંની સંતત્તમાંગ ગતી એવં અતિશય પા અતિશય બીજા એવં જોઈએ સંસારનાં મર્યાનાં વિચાર દાનની ભાવનાને ભાવના વિચાર રાત્રિભોજન ત્યાગની ઇચ્છાને, અશક્તિની કલ્પના તપના સંકલ્પને અને બીજાના દોષોપર દ્રષ્ટિ ક્ષમા-મૈત્રીની બાંધનાને મતમ કરે છે. માટે વિશલામાવાની જેમ સાવધ રહેવું જરૂરી છે.

(સૂત્ર ૫૭૫ માં ૫૭૭) પંછી પ્રત્યક્ષકર્મ સિદ્ધિપામેવ કૌટુંબિક પુરુષોને (નોકરો માટેનો કેવો સરસ શબ્દ છે ! નોકરને પણ નોકર ગણવાનો નહીં, પણ કુટુંબનો સભ્ય ગણવાનો ! કલ્પસૂત્રકારે દરેક બાબતને કેવી ચીવટથી વણી લીધી છે, ને શબ્દોની પસંદગી કેટલી સચોટ કરી છે ! બસ તમે આટલું કરો, તમારા નોકરને પણ ઘરનો જ સભ્ય ગણવા માંડો ને જુઓ મરહમર વ્યવહાર કેટલો બધો બદલાય જાય છે. મુઢી એની તમામ ચિંતા તમારી થશે, એની પાસે ગદ્દામજૂરી કરાવવાનું બંધ થશે, અને એની ભૂલપર દંડના બદલે બચાવ કરવાનું મન થશે ! નોકર પણ તમારા દરેક આદેશને સહર્ષ સ્વીકારશે, સવાયું કામ દિલ દઈને કરશે અને પગારવધારા માટે હડતાલના આયોજનો બંધ કરશે. તમને માત્ર મોં આગળ નહીં, પીઠ પાછળ એ જ રહેલું છે. અતિશય મનમાણી તરફી લીલમ મ દેહકર્મ એ પણ દેવ માનશે ! બોલાવી કહ્યું 'તમે આજે કચેરીને વિશેષથી સ્વચ્છ કરાવો, સુગંધિત પાણીના છંટકાવથી પવિત્ર કરો, લિંપણ કરાવો, ત્યાં પાંચેય વર્ણના શ્રેષ્ઠ ફૂલો મોલવો તમે કચેરીને સ્વચ્છ કરાવો તમારું કાર્ય સુગંધિત કરો તમારું શ્રેષ્ઠ સુગંધી ચૂર્ણોથી સુગંધ સુગંધમય કરી દો, બીજા પાસે પણ આમ કરાવો તથા ત્યાં સિંહાસન સ્થાપો નર પદ્મી 'તમે આમણે ભદ્ર કર્યું છે' એમ મને જાણાવો.

(૩)
જા

આ. (૩)

વુત્તા સમાણા હઢતુહ જાવ હિઅયા કરયલ જાવ કહુ એવં સામિ તિ આણાવ વિણાણં વયણં
 પડિનિક્ખમંતિ, પડિનિક્ખમિત્તા જેણેવ બાહિરિઆ ઉવઢાણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ,
 ગંધોદગસિત્તસુહં જાવ-સીહાસણં રયાવિંતિ, રયાવિત્તા જેણેવ સિદ્ધત્થે ચત્તિએ તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ,
 કરયલ-પરિમિત્થે દસનહે સિસ્સાવેત્તિ, જાવ મત્થએ અંજલિં કહુ સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિયસ્સ તમાણતિયં પદ્ધપ્પિણંતિ ॥૫૯॥

૬૦. તણ સિદ્ધત્થે ચત્તિએ કલ્લ પાઉપ્પમાણે રયણીએ ફલ્લુપ્પલ-કમલ-કોમલુમ્મીલિયંમિ અહાપંડુરે પમાણે, રત્તાસોગ-પ્પગાસ-કિંસુઅ-સુઅમુહ-
 મુજ્જદરાગ-બધ્ધજીવગ-પારાવય-ચલણ-નયણ-પરહા-સુરત્ત-લોઅણ-જાસુઅણ-કુસુમરાસિ-હિંગુલય-નિઅરાતિરેગ-રેહંત-સરિસે કમલાયર-
 સંઘિવિબોહા ઉદ્ધિયમિ સુરે સહસ્સરસિમિ દિણયરે તેઅસા જલંતે, તસ્સ ય કરપહરાપરદ્ધમિ અંધયારે બાલાયવકુંકુમેણં ચચિયવ્વ જીવલોએ, સયણિજ્ઞાઓ
 અભ્ભુદ્ધ ॥૬૦॥ ૬૧. અભ્ભુદ્ધિત્તા પાયપીઢાઓ પદ્ધોરુહડ, પદ્ધોરુહિત્તા જેણેવ અટ્ટણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છડ, ઉવાગચ્છિત્તા અટ્ટણસાલં અણુપવિસડ,
 અણુપવિસિત્તા, અણેગવાયામ-જોગ-વગ્ગણ-વામદ્ધણ-મલ્લજુદ્ધ-કરણેહિં સંતે પરિસંતે સયપાગ-સહસ્સપાગેહિં સુગંધવર-તિલ્લમાડ્ડાહિં પીણણિજ્ઞેહિં
 દોવણિજ્ઞેહિં મયણિજ્ઞેહિં વિહણિજ્ઞેહિં દપ્પણિજ્ઞેહિં સવ્વિંદિય-ગાય-પલ્હાયણિજ્ઞેહિં અભ્ભંગિએ સમાણે તિલ્લચમ્મંસિ નિઉણેહિં પડિપુણ્ણ-પાણિપાય-
 ॥૬૧॥

(૩) આ

॥૬૧॥ સૂત્રમ્ (૧) સિદ્ધાર્થરાજા પાસેથી આશ્રમોદ્ધાનની અત્યંત હર્ષ પામી તે કૌટુંબિક પુરુષોએ મસ્તકે બે હાથ જોડી-અંજલિ કરી 'જે પ્રમાણે આપ આદેશ કરો
 તે પ્રમાણે આપણે કરીશું' એમ વિનયથી જવાબ આપે છે. પછી સિદ્ધાર્થ રાજા પાસેથી નીકળી કચેરીમાં જઈ સિદ્ધાર્થરાજાએ કહ્યું હતું, તે બધું
 કરીશું-વિશેષરૂપે કરી કરાવી પાઠન સિદ્ધાર્થરાજા પાસે આવી, વિનયપૂર્વક હાથ જોડી 'આપે કહ્યું તે મુજબ કર્યું છે' એમ નિવેદન કરે છે.

सुकुमाल-कोमलतलेहिं अब्भंगण-परिमद्वणु-व्वलण-करणगुण-निम्माएहिं छेएहिं दक्खेहिं पड्डेहिं कुसलेहिं मेहावीहिं जिअपरिस्समेहिं पुरिसेहिं
 अड्डिसुहाए मंससुहाए तथासुहाए रोमसुहाए चउव्विहाए सुहपरिकम्मणाए संबाहणाए संबाहिए समाणे अवगयपरिस्समे अट्टणसालाओ पडिनिक्खमइ
 ॥६१॥ ६२. पडिनिक्खमिन्ता जेणेव मज्जणघरे तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता मज्जणघरं अणुपविसइ, अणुपविसित्ता समुत्तजालाकुलाभिरामे विचित्त-
 मणि-रयण-कुट्टिमतले रमणिज्जे ण्हाणमंडवंसि नाणा-मणि-रयण-भत्तिचित्तंसि ण्हाणपीढंसि सुहनिसण्णे पुप्फोदएहि अ गंधोदएहि अ उण्होदएहि अ
 सुहोदएहि अ सुद्धोदएहि अ कल्लाण-करण-पवर-मज्जणविहीए मज्जिए । तत्थ कोउअसएहिं बहुविहेहिं, कल्लाणग-पवर-मज्जणावसाणे पम्हल-सुकुमाल-
 गंधकासाइअ-लूहिअगे, अहय-सुमहग्घ-दूसरयण-सुसंवुडे, सरस-सुरभि-गोसीसचंदणा-णुलित्तगत्ते, सुइमाला-वण्णग-विलेवणे, आविद्ध-
 मणिसुवण्णे कप्पिय-हार-द्वहार-तिसरय-पालंब-पलंबमाण-कडिसुत्त-सुकयसोहे, पिणद्वगेविज्जे, अंगुलिज्जग-ललिय-कयाभरणे, वरकडग-
 तुडिअ-थंभिअ-भूए, अहिअरुव-सस्सिरीए, कुंडलुज्जोइ-आणणे, मउड-दित्तसिरए हारुत्थय-सुकयरइअ-वच्छे मुद्धिआपिंगलंगुलिए, पालंब-
 पलबमाण-सुकय-पडउत्तरिज्जे नाणामणि-कणग-रयण-विमल-महरिह-निउणोवचिअ-मिसिमिसिंत-विरइअ-सुसिलिड्ड-विसिड्ड-लड्ड-आविद्ध-
 वीरवलए, किं बहुणा ? कप्परुक्खए विव अलंकिय-विभूसिए नरिंदे, सकोरिंत-मल्ल-दामेणं छत्तेणं धरिज्जमाणेणं सेयवर-चामराहिं उद्धुव्वमाणीहिं मंगल-
 जयसद-कयालोए अण्ण-मण्णनायग-दंडनायग-राईसर-तलवर-माडंबिय-कोडुंबिअ-मंति-महामंति-गणग-दोवारिय-अमच्च-चेड-पीढमद-
 नगर-जिम्म-सिद्धि-सणावई-सत्थवाह-दूअ-संधिवाल-सद्धिं संपरिवुडे धवलमहामेहनिगाए इव गहगण-दिप्पंत-रिक्ख-तारागणाण मज्झे ससिच्च
 विवदसणं, नरवई नरिंदे नरवसहे नरसीहे अब्भहिय-रायतेय-लच्छीए दिप्पमाणे मज्जणघराओ पडिनिक्खमइ ॥६२॥ ६३. मज्जणघराओ
 पडिनिक्खमिन्ता जेणेव बाहिरिओ उवड्डाणसाला तेणेव उवागच्छइ, उवागच्छित्ता सीहासणंसि पुरत्थाभिमुहे निसीअइ ॥६३॥

૬૪. નિસીદ્ધતા અપ્પણો ઉત્તરપુરચ્છિમે દિસીભાઈ અદ્ધ ભદ્દાસણાઈં સેયવત્થ-પદ્ધુત્થયાઈં સિદ્ધત્થય-કય-મંગલોવયારાઈં રયાવેઈ, રયાવિત્તા અપ્પણો અદૂરસામંતે ણાણામણિ-રયણ-મંડિયં અહિઅપિચ્છણિજ્ઞં મહગ્ધ-વર-પટ્ટણુગયં, સળ્હપટ્ટ-ભત્તિસય-ચિત્તતાણં, ઈહામિય-ઉસભ-તુરગ-નર-મગર-વિહગ-વાલગ-કિંનર-રુરુ-સરભ-ચમર-કુંજર-વળલય- પડમલય- ભત્તિચિત્તં, અભિંતરિઅં જવણિઅં અંછાવેઈ, અંછાવિત્તા નાણામણિ-રયણ-ભત્તિચિત્તં અત્થરય-મિડ-મસૂર-ગોત્થયં સેઅવત્થ-પદ્ધુત્થયં સુમડઅં અંગસુહફરિસગં વિસિદ્ધં તિસલાઈ ખત્તિઆણીઈ ભદ્દાસણં રયાવેઈ, રયાવિત્તા કોડુંબિઅપુરિસે સદ્ધાવેઈ, સદ્ધાવિત્તા ઇવં વયાસી ॥૬૪॥

સૂત્ર ૬૦ + ૬૧ + ૬૨ + ૬૩) પ્રભાત અને અરુણોદય પછી કબૂતરના પગ, ચણોઠી, કિંશુક વગેરે જેવો લાલ રંગ ધારણ કરી સૂર્ય આકાશમાં આવ્યા પછી સિદ્ધાર્થ રાજા જાગૃત થઈ પલંગ પરથી ઉઠ્યા. પછી વ્યાયામ, યોગ, કુસ્તી, મદ્ય યુદ્ધ વગેરે કરી પરિશ્રાંત થયા. પછી આ પરિશ્રમ દૂર કરાવવા વિવિધ શતપાક, સહસ્રપાક વગેરે તેલથી કુશળ, દક્ષ, થાકે નહીં તેવા પુરુષોપાસે પ્રીતિકર, કામવર્ધક, બળવર્ધક એવું મર્દન કરાવ્યું કે જેથી થાક ઉતરી ગયો. અને હાડકા, માંસ, ચામડી અને રોમરાજીને પોષણ મળ્યું. એ પછી શ્રી સિદ્ધાર્થરાજા સ્નાનગૃહમાં ગયા. આ સ્નાનગૃહનું ભૂમિતળ અનેક મણિસ્ત્નોથી સુશોભિત હતું. અને ગોખલા મોતીઓની માળાથી સુશોભિત હતા. સ્નાનગૃહમાં વચ્ચે વિવિધ મણિ-સ્ત્નો જડેલી સ્નાન પીઠિકા હતી. એનાપર બેસી સિદ્ધાર્થરાજાએ ફલયુક્ત પાણીથી, ચંદનવગેરે સુગંધી દ્રવ્યોથી યુક્ત પાણીથી, ગરમ પાણીથી, તીર્થજળથી, શુદ્ધ નિર્મળ જળ વગેરેથી સ્નાન કર્યું. પછી શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રથી (ટુવાલ જેવા) શરીર લૂછી મૂલ્યવાળા શ્રેષ્ઠ અખંડ વસ્ત્રો ધારણ કર્યા. ચંદનાદિ સુગંધી દ્રવ્યોનું વિલેપન કરાવ્યું. માથે મુગટ, કાને કુંડળ, હાથે બાજુબંધ, ગળામાં હાર, અર્ધહાર, ત્રિશેરવાળો હાર ઇત્યાદિ અલંકારો ધારણ કર્યા. દસે આંગળીએ વીંટીઓ પહેરી. પરાક્રમસૂચક વીરવલય ધારણ કર્યા.

૬૫. ચિપ્પામેવ મો દેવાણુપ્પિયા ! અટ્ટંગ-મહાનિમિત્ત-સુત્તથધારણ વિવિહસત્થકુસલે સુવિણ-લક્ષણ-પાઢણ સદ્ધાવેહ । તણ ણં તે કોહુંબિઅપુરિસા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા ંવં વુત્તા સમાણા હટ્ઠતુટ્ઠ જાવ-હિઅયા કરચલ જાવ પહિસુણંતિ ॥૬૫॥

પછી મસ્તકે ઉત્તમ છત્ર અને બાજુમાં વિંઝાતા શ્વેત ચામરોથી શોભતા તથા ગણનાયક, દંડનાયક, રાજા, યુવરાજ, મંત્રી, મહામંત્રી, અમાત્ય, નગરશેઠ, સેનાપતિ, સાર્થવાહ, દૂત, સંધિપાલ વગેરે ઘણા રાજપુરુષો અને માનવ-સમુદાયથી વીંટળાયેલા હોવાથી સફેદ વાદળાઓમાંથી નીકળેલા અને ગ્રહ-ગણ-તારા વગેરેથી પરિવારેલા ચંદ્રની જેમ અત્યંત શોભતા અને પ્રિયદર્શન સિદ્ધાર્થરાજા સ્નાનગૃહમાંથી નીકળી કચેરીમાં જઈ સિંહાસન પર પૂર્વાભિમુખ બેઠા.

સૂત્ર ૬૪) એ પછી કૌટુંબિક પુરુષો પાસે પોતાનાથી ઈશાનદિશામાં પોતાનાથી બહુ દૂર નહીં એવા સ્થાને શ્વેતવસ્ત્રથી આચ્છાદિત અને સફેદ સરસવ વગેરેથી મંગલમય કરેલા આઠ ભદ્રાસન મુકાવી પોતાનાથી થોડે દૂર અત્યંત મૂલ્યવાન શ્રેષ્ઠ વસ્ત્રમાંથી બનેલો, તથા વિવિધ મણિરત્નો જડેલો, અત્યંત સુકોમળ દોરાથી વરુ, વૃષભ, ઘોડા, મનુષ્ય, મગર, પંખી, સાપ, કિત્તરો, જુદા-જુદા મૃગલાઓ, હાથીઓ, વનલતાઓ વગેરે અત્યંત આકર્ષક ચિત્રો ઉપસી આવે એ રીતે વણાયેલો પરદો કરાવી એ પરદા પાછળ ત્રિશલા રાણી માટે વિવિધ રત્નોની રચનાઓથી આકર્ષક ભદ્રાસન મુકાવ્યું અને એના પર કોમળ, સુંદર ગાદી પથરાવી એના પર સફેદ સુખદાયી વસ્ત્ર પથરાવ્યા. (કુલીન-સુશીલ સ્ત્રીઓ પોતાના સૌંદર્યનું પ્રદર્શન કરી બીજાની વાસના ભડકાવવાનું ભયંકર પાપ કરવા ઇચ્છતી નથી. તેથી આવા પરદા વગેરેની મર્યાદામાં રહેતા હતા. ઉત્તમ કુળના હોવું એનો અર્થ જ છે કે મર્યાદાશીલ હોવું... આજના યુગમાં આવી મર્યાદા તૂટવા માંડી છે. આખો પરિવાર સાથે બેસી ધર્મચર્ચા કરવાનું છોડી સજ્જન એકલો પણ ન જોઈ શકે એવા દશ્યો ટી.વી. વગેરેમાં જુએ છે ! એનું શું પરિણામ આવી રહ્યું છે, તે સહુ બરાબર જાણે છે... સમાચારોમાં સાંભળે-વાંચે છે.)

સૂત્ર ૬૫) પછી કૌટુંબિક પુરુષોને બોલાવી કહ્યું - અષ્ટાંગમહાનિમિત્તના સૂત્ર-અર્થના જાણકાર, વિવિધ શાસ્ત્રોમાં કુશળ, સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને શીઘ્ર

૬૬. પડિસુણિતા સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિયસ્સ અંતિઆઓ પડિનિક્ખમંતિ, પડિનિક્ખમિત્તા કુંડગ્ગામં નગરં મજ્ઞં મજ્ઞેણં જેણેવ સુવિણલક્ખણપાઢગાણં
ગેહાઈં તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ, ઉવાગચ્છિત્તા સુવિણલક્ખણ-પાઢા સદ્ધાવેંતિ ॥૬૬॥

બોલાવી લાવો. નિમિત્તના આ આઠ પ્રકારો કહ્યા છે.

- (૧) સ્ત્રી - પુરુષોના નેત્રાદિ અંગ-ઉપાંગોના ફરકવાના બળે ભાવિ શુભાશુભ ભાવોનું જ્ઞાન કરાવતી અંગવિદ્યા.
- (૨) જેના બળે વિવિધ સ્વપ્નોનાં ઉત્તમ -મધ્યમ - જ્વન્ય ફળ સમજી શકાય, તે સ્વપ્નવિદ્યા.
- (૩) ચાષપક્ષી, દેવચકલી, કાગડો, ઘુવડ, શિયાળ વગેરેના શબ્દોના આધારે શુભાશુભ ભાવ સૂચવતી સ્વરવિદ્યા.
- (૪) ભૂકમ્પ વગેરે સંબંધી વિજ્ઞાન ભૌમવિદ્યા.
- (૫) શરીર પરના મસા, તલ વગેરે જોઈને ભાવિભાવ બતાવતી વ્યંજનવિદ્યા.
- (૬) જેના બળે હાથ, પગ વગેરેની રેખાઓ દ્વારા ભાવી જાણી શકાય, તે સામુદ્રિક શાસ્ત્ર વગેરે લક્ષણવિદ્યા.
- (૭) જેના આધારે ઉલ્કાપાત વગેરેનાં ભાવિ ફળ જાણી શકાય, તે ઉત્પાતવિદ્યા. અને
- (૮) ગ્રહો, નક્ષત્ર વગેરે જ્યોતિષ્યકના ઉદય-અસ્ત વગેરેના આધારે શુભાશુભ ભાવો સમજાય, તે અન્તરિક્ષવિદ્યા.

૬૭. તણ નં તે સુવિળલલ્લખણ-પાઢગા સિદ્ધત્થસસ લ્લત્તિયસસ કોડુંબિઅપુરિસેહિં સદ્ધાવિયા સમાણા હઢ્ઢતુડુ જાવ હિઅયા ણ્હાયા કયલિકમ્મા કયકોઅ-મંગલ-પાયલ્લિત્તા સુદ્ધપ્પાવેસાઈ મંગલાઈ વત્થાઈ પવરાઈ પરિહિઆ, અપ્પમહગ્ધા-ભરણાલંકિય-સરીરા, સિદ્ધત્થય-હરિઆલિયા-કયમંગલ-મુદ્ધાણા સણ્હિં સણ્હિં ગેહેહિંતો નિગ્ગલ્લંતિ, નિગ્ગલ્લિત્તા લ્લત્તિયકુંડગ્ગામં નગરં મજ્ઞં-મજ્ઞેણં જેણેવ સિદ્ધત્થસસ રણ્ણો ભવણવર-વડિંસગ-પહિદુવારે તેણેવ ઉવાગલ્લંતિ, ઉવાગલ્લિત્તા ભવણ-વરવડિંસગ-પહિદુવારે ંગઓ મિલંતિ, મિલિત્તા જેણેવ બાહિરિયા ઉવઢ્ઢાણસાલા જેણેવ સિદ્ધત્થે લ્લત્તિે તેણેવ ઉવાગલ્લંતિ, ઉવાગલ્લિત્તા કરયલ જાવ અંજલિં કઢ્ઢુ સિદ્ધત્થં લ્લત્તિયં જણં વિજણં વઢ્ઢાવિંતિ ॥૬૭॥

સૂત્ર ૬૬) સિદ્ધાર્થ રાજાએ આ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે કૌટુંબિક પુરુષો અત્યંત ઈર્ષ પામી રાજાની આજ્ઞાને માથે ચઢાવી સિદ્ધાર્થરાજા પાસેથી નીકળી ક્ષત્રિયકુંડ નગરની મધ્યમાંથી પસાર થઈ સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોના ઘરે જઈ તેઓને સિદ્ધાર્થ રાજાનો સંદેશો કહ્યો અને કચેરીમાં આવવા જણાવ્યું.

સૂત્ર ૬૭) સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકો પણ સિદ્ધાર્થરાજાના કૌટુંબિક પુરુષોએ આપેલો સંદેશ સાંભળી અત્યંત પ્રસન્ન થયા. પછી તેઓ સ્નાન કરી, પૂજા કરી, પછી સ્વયં અમંગલને ટાળનારાં તિલક વગેરે કૌતુકો અને દહીં, દુર્વા અક્ષત વગેરેના ઉપચારરૂપ મંગલ કર્યા. રાજસભામાં શોભે તેવાં ઉજ્જવળ અને મંગલસૂચક વસ્ત્રો તથા અલ્પ છતાં બહુમૂલ્ય અલંકારો પહેર્યા. તથા માથામાં સફેદ સરસવ અને દૂર્વાદિ મુકવા દ્વારા મંગલ કરી પોતપોતાના ઘરેથી નીકળી ક્ષત્રિયકુંડ નગરના મધ્ય રાજમાર્ગે થઈ સૌ સિદ્ધાર્થ રાજાના શ્રેષ્ઠતમ રાજભવનના મુખ્ય દ્વાર પાસે આવ્યા. ત્યાં બધાએ એકઠા થઈને વિચાર કર્યો. ‘જે સમૂહમાં બધા જ નેતા હોય, બધા જ પોતાને પંડિત માનતા હોય અને બધા જ પોતાનું મહત્ત્વ ઇચ્છતા હોય, તે સમૂહ નાશ પામે છે !’

જેમ પરસ્પર મેળ વિનાના પાંચસો સુભટો સેવા માટે એક રાજા પાસે ગયા. રાજાએ તેઓની પરીક્ષા માટે મંત્રીની સલાહથી તેઓને ઉતરવા એક મકાન આપી ત્યાં એક જ પલંગ મોકલ્યો. નાના-મોટાના વ્યવહારથી રહિત અને અભિમાની તેઓ પલંગમાટે વિવાદે ચઢ્યા. છેવટે પલંગને વચ્ચે મૂકી બધા તેની સામે પગ રાખીને સૂતા. રાજાએ ગુમચર દ્વારા એ વ્યતિકર જાણી લીધો અને પરસ્પર સંપ વિનાના આ સુભટો યુદ્ધ વગેરે કાર્યો શી રીતે કરશે ? એમ સમજી અપમાન કરી કાઢી મૂક્યા. (દરેક જૈન સંઘ જો આ વાત સમજી સમજું, સત્ત્વશાળી, પુણ્યશાળી અને વિવેકી એકને નેતા બનાવી એને અનુસરે, તો આજે પણ જૈનશાસનનો જયજયકાર અવશ્ય થઈ શકે. પણ તે માટે અંગત અદાવત, અહં, માનાકાંક્ષા વગેરે છોડવા પડે. બાકી પરસ્પર અહં ટકરાય ત્યાં સંઘર્ષ થવાનો જ. પુત્રે પિતાજીને પૂછ્યું- પિતાજી યુદ્ધ કેવી રીતે થાય? પિતાજીએ કહ્યું - જો બેટા! ચીન ભારત પર હુમલો કરે... ત્યાં જ મમ્મી બોલી- શું તમે જુની જુની વાત માંડો છો. ચીન નહીં, પાકિસ્તાન... આ સાંભળી પોતાનું અપમાન સમજી પિતાજી ગરજ્યા... અરે ! બેસ ! બેસ હવે ! તને શું ખબર... ત્યાં જ મમ્મી બરાડી... ઓહો ! બધી વાતની તમને જ ખબર પડે છે. અમે તો જાણે સાવ બોધા... પિતાજીએ રાડ પાડી... હા... હા... તમે બોધા સાડી સત્તરવાર... અને બંને વચ્ચે બરાબર જામી... ત્યાં જ પુત્રે કહ્યું... બસ.. બસ.. મને ખબર પડી ગઈ, યુદ્ધ કેવી રીતે થાય ! મને લાગે છે આ દૃષ્ટાંતથી સહુ સમજી જશે કે યુદ્ધ-સંઘર્ષ કેવી રીતે થાય ! માટે સંઘ શાસનની ઉન્નતિ ઇચ્છનારા અહં આદિ પડતા મુકી સારી વાતમાં સહકાર આપવાનું નક્કી કરે, તો ખરી શાસનસેવા ગણાશે.)

સ્વપ્ન લક્ષણ પાઠકોએ આમ વિચારી સંપ કરી એકને મુખ્ય તરીકે સ્થાપ્યા અને એમને જ આગળ કરી બીજાઓ તેના અનુયાયી બનશે એવો નિશ્ચય કરી કચેરીમાં આવ્યા. સિદ્ધાર્થ રાજાને જોતાં જ મસ્તકે બે હાથ જોડીને તેઓએ આશીર્વાદ આપ્યો.

તમો દીર્ઘાયુષી થાઓ, (કેમકે જીવમાત્રને સૌથી ગમતી વાત જીવવાની છે, કેમકે, બાકીની સારી વાતો પણ એના પર જ આધારિત છે. પણ લાંબુ જીવન પણ સારું જીવન ન હોય, દુરાચાર ભરેલું હોય, તો વખણાતું નથી, પણ વખોડાય છે. તેથી બીજો આશીર્વાદ કહે છે.) સદાચારી થાઓ (સદાચારી પણ ગરીબ હોય, તો દુઃખી થાય છે. ને એનો સદાચાર લાચારીમાં ખપી જાય છે. માટે કહે છે.) લક્ષ્મીવંત થાઓ. (લક્ષ્મીવંત સદાચારી હોય, તો ઘણા માટે આદર્શ બને ને જબરદસ્ત યશ મેળવે છે, નહિતર ઘણા શ્રીમંતો પીઠ પાછળ નિંદાપાત્ર બનતા

આ.
(૩)

હોય છે. તેથી કહે છે) યશસ્વી થાઓ, (શ્રીમંત માણસ સદાચારથી યશસ્વી થાય, એ એની સદ્બુદ્ધિનો પ્રભાવ છે, માત્ર પૈસાદાર હોવાથી કે પૈસાદાર થવા ઉંધા ચત્તા કરવાથી બુદ્ધિમાન તરીકે સિદ્ધ થવાતું નથી. તેથી જ સદાચારથી યશસ્વી થવા જરૂરી બુદ્ધિનો આશીર્વાદ આપતા કહે છે) બુદ્ધિમાન થાઓ. (જીવને વ્યસન તો કોઈને કોઈ હોય છે.. પણ વ્યસન તો એવું હોવું જોઈએ કે જે બધાને ઉપકારક બને. શ્રીમંત માણસ સદાચારી હોય, પણ ઉદાર ન હોય, તો પ્રશંસાપાત્ર બનતો નથી, તેથી શ્રીમંત માણસે ઉદાર બનવું જોઈએ, ઉડાઉ નહીં. ખીસાના પૈસા સીગરેટ-શરાબ વેંચનારના હાથમાં જાય, એનાં કરતા ગરીબના હાથમાં જાય, એમાં બંનેને લાભ છે, એક કુટેવથી બચે છે, બીજાનું કામ થાય છે. વળી આ દાન પણ નામમાટે કે બીજા લાભ મેળવવા કે પેલાને પરાધીન બનાવવા નહીં, પણ કરુણાથી-અનુકંપાથી થાય, એટલે કે પ્રેમની લાગણીપૂર્વક થાય, ત્યારે જ ઉચિત બને છે, આપવાના વ્યસનવાળો આવો દાનવીર જ બુદ્ધિમાન અને યશસ્વી છે, માટે કહે છે કે) ઘણા જીવોને કરુણાથી દાતા થાવ (જે દાતા છે, તેના જ ભોગાંતરાય તૂટે છે, અને જે આપીને ભોગવે છે, તેના ભોગ વખણાય છે, વળી ભોગ મળ્યા પછી પણ ભોગવવાનું પુણ્ય જોઈએ, માટે કહે છે) તમે ભોગ ભોગવનારા થાવ. (અને જે દાન અને ભોગ કરી શકે છે, તે જ ખરો ભાગ્યશાળી છે, માટે કહે છે) તમે ભાગ્યવંત થાઓ (દરેક કાર્યમાં સફળ થનાર અને લક્ષ્મીસંપન્ન ભાગ્યશાળી ગણાય છે, પણ તે બધાને પ્રિય બને અને ઉત્તમ સુકૃતનો લાભ મેળવી શકે, તો જ સૌભાગ્યશાળી કહેવાય. તેથી કહે છે) તમે મહાસૌભાગ્યશાળી થાવ - (જે આવા મહાસૌભાગ્યશાળી હોય છે, એને ત્યાં જ લક્ષ્મી વધતી જાય છે, અને સ્થિર રહે છે. તેથી કહે છે) વિશાળ સ્થિર લક્ષ્મીવાળા થાવ. (સ્થિર લક્ષ્મીની સાથે સ્થિર કીર્તિ મળે, તો સોનામાં સુગંધ મળે, તેથી કહે છે) તમે કીર્તિમાન થાવ - (ને કીર્તિ તો જ સ્થિર થાય, જો તમે જગતમાં બધા જીવોના આશ્રયદાતા બનો. તેથી કહે છે) તમે વિશ્વોપજીવ્ય થાવ.

ફરીથી આશીર્વાદ આપતા કહે છે-હે નરનાથ! (સિદ્ધાર્થરાજા) તમારા કુલમાં કલ્યાણ થાઓ, શિવ થાઓ... ધનનું આગમન થાઓ, દીર્ઘ આયુષ્ય થાઓ, પુત્રના જન્મની સમૃદ્ધિ થાઓ... વૈરીઓનો ક્ષય થાઓ... હંમેશા જય થાઓ... (આ બધું તો જ થાય, જો ભગવાન પર અસીમ ભક્તિ હોય... એ ભક્તિના વૃક્ષ પર જ આ બધી શુભ પ્રાપ્તિના ફળો ઉગે છે... સ-રસ થાય છે, અને ગુણકારી બને છે. માટે છેલ્લો આશીર્વાદ આપતા કહે છે.) તમારા કુલમાં સતત જિનભક્તિ હજો...

વ્યા.
(૩)

(સાધુઓ જે ‘ધર્મલાભ’ આશીર્વાદ આપે છે, એ જ શ્રેષ્ઠ આશીર્વાદ છે, કેમ કે કોઈ પણ શુભનો લાભ થવો, એ શુભનું શુભરૂપે જ રહેવું, અને ઉત્તરોત્તર વધુ શુભ તરફ લઈ જવું, આ બધામાં મૂળ કારણ ધર્મ છે.)

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખર સૂરિ ભગવંતોની મહત્તી કૃપાથી સમાપ્ત થયેલું આ ત્રીજું પ્રવચન તમારા સૌના હૃદયરૂપી નેત્રમાં સમ્યક્શ્રદ્ધાનું અમૃતાંજન બની સૌના નેત્રોને નિર્મળ કરનારું બનો...

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણાતિથંભિ । ઇહ પરિક્ષિયા જિન ગણહરાઘ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ । સિદ્ધમ્ ।

વ્યાખ્યાન - ૪

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થંમિ । ઇહ પરિક્કહિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

૬૮. તણ નં તે સુવિણલક્ષણ-પાઢગા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા વંદિઅ-પૂઝઅ-સક્કારિઅ-સમ્માણિઆ સમાણા પત્તેઅં પત્તેઅં પુવ્વણ્ણત્થેસુ ભદ્દાસણેસુ ણિસીઅંતિ ॥૬૮॥

૬૯. તણ નં સિદ્ધત્થે ચત્તિણ તિસલં ચત્તિઆણિં જવણિઅંતરિયં ઠાવેઝ, ઠાવિત્તા પુપ્ફ-ફલ-પહિપુણ્ણ-હત્થે પરેણં વિણ્ણણં તે સુવિણલક્ષણ-પાઢણ એવં વયાસી ॥૬૯॥

સૂત્ર ૬૮) સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોએ શ્રીસિદ્ધાર્થરાજાને આશીર્વાદ આપ્યા. સિદ્ધાર્થ રાજાએ સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને આવકાર આપ્યો તથા ગુણો ગાવારૂપે વંદન કર્યા, પુષ્પ અર્પણ કરવાદ્વારા પૂજન કર્યું, ફળ-વસ્ત્રો દેવાદ્વારા સત્કાર કર્યો અને ઊભા થવું, સામે આવવું, અભિવાદન કરવું વગેરે રૂપે સન્માન આપ્યું. પછી તેઓમાટે રાખેલા સિંહાસનોપર બેસવા વિનંતી કરી... તેઓ બેઠા.

સૂત્ર ૬૯) એ પછી સિદ્ધાર્થ રાજાએ ત્રિશલા રાણીને રાણીવાસમાંથી તેડાવી પરદા પાછળના ભદ્રાસનપર બેસાડ્યા. પછી સિદ્ધાર્થરાજાએ ફુલો અને

૭૦. एवं खलु देवाणुप्पिया ! अज्ज तिसला खत्तिआणी तंसि तारिसगंसि जाव सुत्तजागरा ओहीरमाणी ओहीरमाणी इमे एआरूवे उराले चउद्धस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुद्धा ॥७०॥ ७१. तं जहा-गयवसह० गाहा, तं एसिं चउद्धसण्हं महासुमिणाणं देवाणुप्पिआ ! उरालाणं के मन्ने कल्लाणे फलवित्तिविसेसे भविस्सइ ? ॥७१॥

૭૨. તણે ને સુમિણલક્ષણ-પાઢગા સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિયસ્સ અંતિએ એમદ્વં સુદ્ધા નિસમ્મ હઢ્ઠતુઢ્ઠ જાવ હિઅયા તે સુમિણે સમ્મં ઓગિણંતિ, ઓગિણિહિતા ઈહં અણુપવિસંતિ, અણુપવિસિત્તા અન્નમન્નેણં સદ્ધિં સંચાલેંતિ, સંચાલિત્તા તેસિં સુમિણાણં લદ્ધઢ્ઠા ગહિયઢ્ઠા પુચ્છિઅઢ્ઠા વિણિચ્છિયઢ્ઠા અહિગયઢ્ઠા સિદ્ધત્થસ્સ રણ્ણો પુરઓ સુમિણસત્થાઈં ઉદ્ધારેમાણા ઉદ્ધારેમાણા સિદ્ધત્થં ચત્તિયં એવં વયાસી ॥૭૨॥

શ્રીફળવગેરે ફળોથી હાથનો ખોબો ભર્યો. કહ્યું છે કે (૧) રાજા (૨) ભગવાન અને (૩) ગુરુના દર્શન કદી ખાલી હાથે કરવા નહીં (રાજાપાસે ખાલી હાથે જનારાનો નિગ્રહ થાય. દેવ-ગુરુપાસે ઉત્તમદ્રવ્યથી ભરેલા હાથે જનારો ઉત્તમ ભાવોથી ભરેલા હૈયે પાછો ફરે છે. ખાલી હાથે જનારો ખાલી હૈયે પાછો ફરે છે.) પણ નિમિત્તજ્ઞના દર્શન તો વિશેષથી ખાલી હાથે ન કરવા, કેમ કે તે ફળથી ફળનો આદેશ કરે છે. ખાલી હાથ જોઈ નિમિત્તજ્ઞ સ્વપ્નાદિના ફળ તુચ્છ બતાવી દે છે. (મૂળદેવ અને ભિખારીને એક સરખું સપનું આવેલું. પણ ભિખારીએ ભિખારીને એમ જ પૂછી લીધું, તો ભિખારીએ ફળ કહ્યું-ઘી-સાકસ્વાળો ખાખરો મળશે ! મૂળદેવ ફૂલથી ભરેલા હાથસાથે નિમિત્તજ્ઞપાસે ગયા, અને વિનયોપચારસાથે ફળ પૂછ્યું, તો નિમિત્તજ્ઞે કહ્યું-સાત દિવસમાં રાજ્ય મળશે ! બંનેને કહેલા ફળમુજબ મળ્યું. કેટલો બધો ફરક પડી ગયો !)

સૂત્ર ૭૦+૭૧) શ્રી સિદ્ધાર્થરાજાએ ફૂલ-ફળથી ભરેલા હાથે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોને પરમ વિનયભાવે કહ્યું- હે દેવાનુપ્રિયો ! આજે મધ્યરાત્રે ત્રિશલા રાણી અર્ધજાગૃત અવસ્થામાં હાથી-વૃષભ વગેરે આ ચૌદ કલ્યાણકર મહાસ્વપ્નો જોઈ જાગ્યા... તો એ ચૌદ ઉદાર સ્વપ્નોના શું કલ્યાણકર લાભ હોઈ શકે છે ? અને

શું કલ્યાણકર ફળ હોઈ શકે છે ?

સૂત્ર ૭૨) તે સ્વપ્નલક્ષણપાઠકો પણ શ્રીસિદ્ધાર્થરાજાની આ વાત સાંભળી અત્યંત હર્ષ પામ્યા. એ સ્વપ્નોને હૃદયથી યાદ રાખી અર્થવિચારણા શરુ કરી... પરસ્પર અર્થસંવાદમાટે ચર્ચા કરી, પછી એ સ્વપ્નોના અર્થો પ્રથમ પોતાની બુદ્ધિથી વિચારી, પછી બીજાઓના અર્થ પણ સ્વીકારી, શંકા પડે ત્યાં પરસ્પર પૂછી શંકા દૂર કરી, છેવટનો નિશ્ચય કરી તથા એ નિર્ણયને બરાબર યાદ રાખી સિદ્ધાર્થરાજા સમક્ષ સ્વપ્નલક્ષણ શાસ્ત્રની વાતો કહેવા માંડ્યા.

સ્વપ્ન શાસ્ત્રોની વાત આવી છે-

મનુષ્યોને સ્વપ્ન આવવાના નવ કારણો છે - (૧) અનુભવેલું હોય... (જેમ કે કપડાનો વેપારી આખો દિવસ કપડા વેતસ્વાનું કામ કરતો હોય, તો આ અનુભવથી રાતે સપનામાં પણ દુકાન દેખાય અને ઘરાકને કપડું ફાડીને આપે છે એવા ભાવમાં પોતાનું ધોતિયું ફાડી નાંખે. ઘરતીકંપના અનુભવવાળાને સપનામાં પણ ઘરતીકંપના આંચકા આવ્યા કરે !)

(૨) સાંભળેલું - (ભૂત-પ્રેતની વાતો સાંભળતાં સાંભળતાં ઉંઘી જાય, તો સપનામાં ભૂત દેખાય ને પછી બુમાબુમ કરી મુકે... 'ભૂત... ભૂત...') (૩) જોયેલું... (ટી.વી. વગેરેમાં જાત-જાતનું જોતા જોતા ઉંઘી જાય, પછી એ બધું પાછું સપનામાં જુએ. તેથી જ સુતા પહેલા ધર્મચર્ચા કરવી જોઈએ કે ધ્યાનથી નજરસામે ભગવાનને લાવવા જોઈએ, જેથી સપના પણ એવા જ આવે.) (૪) રાતે ખાવું વગેરે કારણથી ખાવાનું પર્યું ન હોય ને વાયુ થઈ જાય, ગેસ થઈ જાય, અથવા પિત્તપ્રકોપ થાય કે મળ-મૂત્ર રોકી રાખ્યા હોય, તો આ બધાથી શરીરની પ્રકૃતિમાં ફેરફાર થવાથી પણ સ્વપ્ન આવે. (૫) કેટલાકને તો સ્વભાવથી જ- સહજ જ સપનાઓ આવ્યા કરતા હોય છે. તો (૬) ચિંતાની પરંપરા ચાલે તો એના કારણેય સપનું આવે. (ધંધાની ચિંતા ચાલતી હોય, તો ધંધાના સપના આવે. ભિખારીને શ્રીમંત થવાના વિચારો ચાલતા હતા... તેથી લોટથી ભરેલો લોટો બાજુમાં રાખી સુતો... તો સપનામાં જોયું... ગામમાં દુકાળ પડ્યો છે... પોતાના લોટના સારા રૂપિયા ઉપજ્યા... એ લઈ શહેરમાં ગયો... ધંધો શરુ કર્યો... ધંધો જામ્યો... પોતે મોટે શ્રીમંત

આ.
(૪)

વેપારી થયો... પોતાની સાત માળની હવેલી થઈ. સુંદર અપ્સરા જેવી કન્યા સાથે લગ્ન થયા... દહેજમાં લાખો રૂપિયાની સામગ્રી આવી... પોતાને એક રૂપરૂપના અંબાર જેવો દેવનો દીધેલો દીકરો થયો... પોતે સોનાના હિંચકે બેઠો છે, છોકરો સ્મતો સ્મતો પોતાની પાસે આવ્યો... પોતે પત્નીને બાળકને તેડી લેવા કહ્યું. પત્નીએ કહ્યું -તમારો'ય પુત્ર છે... તમે સ્માડો... પોતાને ગુસ્સો આવ્યો... લાત મારી 'ધડુમ' અવાજ આવ્યો... અવાજથી ઉંઘ ઊડી ગઈ. સપનું તૂટી ગયું... જોયું તો લોટાને લાત લાગી... લોટો ઉંઘો વળી ગયેલો... લોટ બધો ઢોળાઈ ગયો... આ છે ચિંતા-વિચારની પરંપરાથી આવેલું સપનું... આ છ પ્રકારના સપના સારા હોય કે નરસા બધા નિર્રથક છે... સપનાની સુખડી જેવા છે. થીણદ્વી પ્રકારની નિદ્રાવાળા તો ઉંઘમાં જ હાથીને મારી નાખવા જેવા કામ કરી નાંખે... પણ સવારે ઉઠે ત્યારે એમ જ માને કે મેં તો આવું સપનું જોયું છે.)

(૧) દેવતાવગેરેના ઉપદેશથી - દેવતાએ સ્વપ્ન આપ્યું હોય (૨) ધર્મક્રિયાના પ્રભાવથી આવેલું હોય કે (૩) તીવ્ર પાપના કારણે આવ્યું હોય, આ ત્રણ પ્રકારે આવેલા શુભ કે અશુભ સ્વપ્નો અવશ્ય ફળ દેનારા બને છે. આમ નવ પ્રકારના સપના છે. રાતના પહેલા, બીજા, ત્રીજા અને ચોથા પ્રહરમાં આવેલા સપના ક્રમશઃ બાર, છ, ત્રણ, અને એક મહીને ફળ આપે છે. રાત પૂરી થવાને અડતાલીશ મિનીટ (એક મુહૂર્ત) બાકી હોય, ત્યારે આવેલું સ્વપ્ન દસ દિવસમાં ફળ આપે છે. અને સૂર્યોદયવખતે સ્વપ્ન આવે, તો તે તરત જ ફળ આપે છે. ફૂલની માળાની જેમ સપનાઓની હારમાળા ચાલે, અથવા દિવસે ઉંઘમાં સ્વપ્ન જુએ (દિવાસ્વપ્ન), ચિંતા કે રોગથી સપના આવે કે મળ-મૂત્ર રોકી રાખવાથી સપનું આવે, આ બધા સપનાઓ ફળતા નથી. જે વ્યક્તિ ધર્મમાં સ્ત છે, નિરોગી છે, સ્થિરચિત્તવાળો છે, જિતેન્દ્રિય છે અને દયાળુ છે, પ્રાયઃ તેને સ્વપ્નદ્વારા ઇચ્છિત વસ્તુ સિદ્ધ થઈ જતી હોય છે. (અર્થાત્ એ વસ્તુની પ્રાપ્તિ ક્યાં-કેવી રીતે થશે ? ઇત્યાદિ વાતનું માર્ગદર્શન મળી જાય છે.)

ઉત્તમ સપનું આવે, તો ગુરુવગેરે યોગ્ય વ્યક્તિને જ જણાવવું. સંભળાવવાયોગ્ય એવી કોઈ વ્યક્તિ મળે નહીં, તો ગાયના કાનમાં કહી દેવું. સારું સપનું આવ્યા પછી સુઈ જવાથી સ્વપ્નનું ફળ નાશ પામે છે, માટે સૂવાના બદલે ભગવાનના સ્તવન વગેરે કરી ધર્મજાગરણથી રાત પસાર કરવી. ખરાબ સ્વપ્ન જોયા પછી

બા.
(૪)

કોઈને કહેવું નહીં, અને તરત ફરીથી સુઈ જવું. આમ કરવાથી એ સપનું ફળતું નથી. પહેલા ખરાબ સપનું જોયા પછી સારું સપનું જોનારને સારું સપનું ફળે છે, તેમ જ સારું સપનું જોયા પછી ખરાબ સપનું આવે, તો તે ખરાબ સપનું ફળે છે. (પણ જો એક સંલગ્ન સપનામાં બંને વાત હોય, તો તે ક્રમશઃ ફળે છે. જેમ કે યશોધર ચરિત્રમાં પ્રથમ સુરેન્દ્રદત્તના ભવમાં સુરેન્દ્રદત્તને એવું સપનું આવે છે કે પોતાની માતા પોતાને સિંહાસનપરથી ગબડાવી દે છે, પોતે છેક નીચે સુધી ગબડ્યા પછી પાછો સુવર્ણ સિંહાસનપર આઢ્ય થાય છે. આ સપનામાં અનિષ્ટ-ઈષ્ટ બંને છે. એ મુજબ જ પ્રથમ માતા કુકડાના વધનો આગ્રહ રાખી સંયમની ઇચ્છાવાળા સુરેન્દ્રદત્તના પતનનું નિમિત્ત બને છે, પછી સુરેન્દ્રદત્ત ઘણા ઘણા ભવોમાં તિર્યચનો અવતાર લે છે. પછી છેવટે યશોધર રાજા બની દીક્ષા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય છે.)

સપનામાં દેવ ગુરુના દર્શન દેવ-ગુરુની ભક્તિવગેરે શુભભાવો જોવાથી જીવની સર્વતઃ વૃદ્ધિ થાય છે. સપનામાં હસવા-રોવાનું વગેરે કરનારને શોકવગેરે થાય છે. વગેરે સ્વપ્નલક્ષણોની વિવિધ વાતો કરી. પછી કહ્યું - જે સ્વપ્નો પોતાના સંબંધી હોય, તેનું ફળ પોતાને મળે છે, અને જે સ્વપ્નો બીજા સંબંધી હોય, તેનું ફળ બીજાને મળે છે. (જેમકે હસ્તિનાપુરના રાજા અને શેઠ શ્રેયાંસકુમાર સંબંધી સપના જોયા, તો તે સપનાઓના ફળરૂપે ઋષભદેવ ભગવાનને પ્રથમ પારણું કરાવવાનો ઉત્કૃષ્ટ લાભ શ્રેયાંસકુમારને થયો.)

જો ખરાબ સપના આવે, તો દેવ-ગુરુની પૂજા વિશેષથી કરવી અને યથાશક્તિ તપ કરવાપૂર્વક સતત ધર્મમાં લીન રહેવું, જેથી ખરાબ સ્વપ્ન પણ સારા સપનામાં રૂપાન્તર પામે.

સિદ્ધાન્તમાં પણ કહ્યું છે કે જે સ્ત્રી કે પુરુષ સપનામાં દુધ, દહીં, ઘી, મધના ઘડાને જુએ, અને પોતે ઉપાડ્યો છે એમ જુએ, અને જાગી જાય, તો તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય. એ જ રીતે જે સ્ત્રી કે પુરુષ સપનામાં ચાંદી, સોનું કે રત્ન વગેરેના ઢગલા જુએ અને પોતાને એનાપર ચઢેલા જુએ, અને તે જ ક્ષણે જાગે,

૭૩. एवं खलु देवाणुप्पिआ ! अम्हं सुमिणसत्थे बायालीसं सुमिणा तीसं महासुमिणा बावत्तरिं सव्वसुमिणा दिट्ठा, तत्थ णं देवाणुप्पिआ ! अरहंतमायरो वा चक्कवट्ठिमायरो वा अरहंतंसि वा चक्कहरंसि वा गब्भं (ग्रं० ४००) वक्कममाणंसि एसिं तीसाए महासुमिणाणं इमे चउद्वस महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥७३॥ ७४. तं जहा-गयवसह० गाहा ॥७४॥ ७५. वासुदेवमायरो वा वासुदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एसिं चउद्वसण्हं महासુમિणाणं અણ્ણયરે સત્ત મહાસુમિણે પાસિત્તા ણં પડિબુજ્ઞંતિ ॥૭૫॥ ૭૬. बलदेवमायरो वा बलदेवंसि गब्भं वक्कममाणंसि एसिं चउद्वसण्हं महासुमिणाणं अण्णयरे चत्तारि महासुमिणे पासित्ता णं पडिबुज्झंति ॥७६॥ ૭૭. મંડલિયમાયરો વા મંડલિયંસિ ગબ્ભં વક્કમમાણંસિ એસિં ચઉદ્વસણ્હં મહાસુમિણાણં અણ્ણયરં એમં મહાસુમિણં પાસિત્તા ણં પડિબુજ્ઞંતિ ॥૭૭॥

તો તે જ ભવમાં કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય. એ જ રીતે સ્ત્રી કે પુરુષ સપનામાં લોખંડ, તાંબુ, સીસું વગેરેના ઢગલા જુએ અને તેનાપર પોતાને ચઢેલા જુએ, તો બે ભવે મોક્ષ પામે... (ભગવતી સૂત્ર)

સૂત્ર ૭૩+૭૪+૭૫+૭૬+૭૭) સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોએ આ રીતે સપનાઓઅંગે સામાન્ય વાત કર્યા પછી કહ્યું - હે દેવાનુપ્રિય ! અમારા સ્વપ્નશાસ્ત્રમાં બેતાલીશ સામાન્ય ફળવાળા સ્વપ્ના અને ત્રીસ ઉત્તમ ફળદાયક મહાસ્વપ્નાઓ એમ કુલ બોતેર સપનાઓની વાત કરી છે. એમાં તીર્થંકર કે ચક્રવર્તી બનનારો જીવ જ્યારે માતાની કુક્ષિમાં આવે છે, ત્યારે તીર્થંકરમાતા કે ચક્રવર્તીમાતા ગજ... વૃષભવગેરે ચૌદ મહાસપનાઓ જોઈને જાગે છે. વાસુદેવ બનનારો જીવ માતાની કુક્ષિમાં આવે છે, ત્યારે એ વાસુદેવમાતા આ ચૌદમાંથી કોઈપણ સાત સ્વપ્ના જોઈ જાગે છે. (આ જ વાત પ્રતિવાસુદેવ અંગે પણ સમજવી.) બળદેવનો જીવ માતાની કુક્ષિમાં આવે છે, ત્યારે બળદેવની માતા આ ચૌદમાંથી કોઈ પણ ચાર મહાસ્વપ્નો જોઈ જાગે છે. ભવિષ્યમાં મોટા રાજા બનનારની માતા એ જીવ ગર્ભમાં

૭૮. ઇમે ય ણં દેવાણુપ્પિઆ ! તિસલાએ ચત્તિઆણીએ ચઉદ્ધસ મહાસુમિણા દિટ્ઠા-તં ઉરાલા ણં દેવાણુપ્પિઆ ! તિસલાએ ચત્તિઆણીએ સુમિણા દિટ્ઠા, જાવ મંગલ્લકારગા ણં દેવાણુપ્પિઆ ! તિસલાએ ચત્તિઆણીએ સુમિણા દિટ્ઠા, તં જહા-અત્થલાભો દેવાણુપ્પિઆ ! ભોગલાભો દેવાણુપ્પિઆ ! પુત્તલાભો દેવાણુપ્પિઆ ! સુક્ખલાભો દેવાણુપ્પિઆ ! રઙ્ગલાભો દેવાણુપ્પિઆ ! એવં ચલુ દેવાણુપ્પિઆ ! તિસલા ચત્તિઆણી નવણ્હં માસાણં બહુપડિપુણ્ણાણં અદ્ધઢ્ઠમાણં રાઙ્ગિદિયાણં વિઙ્ગંતાણં તુમ્હં કુલકેઁ કુલદીવં કુલપવ્વયં કુલવડિંસયં કુલતિલયં કુલકિત્તિકરં કુલવિત્તિકરં કુલદિણયરં કુલાધારં કુલનંદિકરં કુલજસકરં કુલપાયવં કુલતંતુ-સંતાણ-વિવદ્ધણકરં સુકુમાલ-પાણિપાયં અહીણ-પડિપુણ્ણ-પંચિંદિયસરીરં લક્ખણવંજણ-ગુણોવવેયં માણુમ્માણ-પ્પમાણપડિપુણ્ણ-સુજાય-સવ્વંગ-સુંદરંગં સસિ-સોમાગારં કંતં પિયદંસણં સુરુવં દારયં પયાહિસિ ॥૭૮॥

આવે છે, ત્યારે આ ચૌદમાંથી કોઈ પણ એક મહાસ્વપ્ન જોઈને જાગે છે. (એ સિવાય પણ બીજા પણ તે-તે મહાપુરુષો ગર્ભમાં આવે, ત્યારે માતાને તેવા-તેવા સારા સપનાઓ આવે છે, જેમ કે જંબૂસ્વામી ગર્ભમાં આવ્યા, ત્યારે તેમના માતાજીએ જંબૂવૃક્ષ સપનામાં જોયું હતું. એ જ રીતે દુષ્ટ જીવ ગર્ભમાં આવે, ત્યારે ભયંકર કોટિના દુઃસ્વપ્નો તેમના માતાને આવતા હોય છે.)

સૂત્ર ૭૮) હે દેવાનુપ્રિય ! આ ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ જે ચૌદ મહાસ્વપ્નો જોયા, તે ઉદાર, મંગલકારક સપનાઓ છે, એ સપનાઓના ફળરૂપે હે દેવાનુપ્રિય ! તમને ભોગ, પુત્ર, સુખ અને રાજ્યનો લાભ થશે. ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણી નવ મહીના અને સાડા સાત દિવસ પસાર થયે તમારા કુલમાટે ધ્વજ, દીપ, પર્વત, મુગટ, તિલક, કીર્તિકર, વૃત્તિકર, સૂર્ય, આધાર, નંદિકર, યશસ્કર, વૃક્ષ, અને સંતાન પરંપરાના વર્ધક પુત્રને જન્મ આપશે. તેના હાથ-પગ સુકોમળ હશે. તે પુત્ર પાંચ ઇન્દ્રિય, લક્ષણ, વ્યંજન, માન, ઉન્માન, અને પ્રમાણ આ બધાથી પરિપૂર્ણ થશે. સર્વાંગ સુંદર થશે, ચંદ્ર જેવા સૌમ્ય આકારવાળો થશે. કાંત, પ્રિયદર્શન અને

૭૯. સે વિ ય ણં દારણ ઉમ્મુક્ક-બાલભાવે વિણ્ણાય-પરિણયમિત્તે જોવ્વણ-ગમણુપત્તે સૂરે વીરે વિક્કંતે વિચ્છિન્ન-વિપુલ-બલવાહણે ચાઉરંત-ચક્કવટ્ટી રજ્જવઈ રાયા ભવિસ્સઈ, જિણે વા તેલુક્કનાયગે ધમ્મવર-ચાઉરંતચક્કવટ્ટી ॥૭૯॥

૮૦. તં ઉરાલા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાણે સ્વત્તિઆણીણે સુમિણા દિટ્ઠા, જાવ આરુગ્ગ-તુટ્ઠિ-દીહાઉ-કલ્લાણ-મંગલ્લ-કારગા ણં દેવાણુપ્પિયા ! તિસલાણે સ્વત્તિઆણીણે સુમિણા દિટ્ઠા ॥૮૦॥

રૂપવાન થશે.

સૂત્ર ૭૯) આ બાળક પણ બાળવયમાંથી તરુણ અવસ્થામાં પ્રવેશ કરશે, ત્યારે વિજ્ઞાનનો પરિપક્વ જ્ઞાતા હશે. અને યુવાનીમાં પ્રવેશશે, ત્યારે શૂર, વીર, વિક્રમી, વિસ્તૃત-વિશાળ સેના-વાહનવાળો ચતુરંત ચક્રવર્તી રાજા થશે અથવા ત્રણલોકનાયક ધર્મચક્રવર્તી-તીર્થંકર થશે.

સૂત્ર ૮૦) તેથી હે દેવાનુપ્રિય ! ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીએ ઉદાર, ચાવત્ આરોગ્ય, તુષ્ટિ તથા દીર્ઘાયુષ્યકારી, કલ્યાણ-મંગલકારી સપનાઓ જોયા છે. ભગવાન જિન થશે, એ અપેક્ષીને દરેક સપનાનું અલગ-અલગ ફળ આ હશે (૧) ચાર દાંતવાળો હાથી જોયો, તેથી પ્રભુ ચાર પ્રકારનો ધર્મ કહેશે. (૨) વૃષભ-બળદ જોયો, તેથી પ્રભુ ભસ્ત્રક્ષેત્રમાં બોધિ બીજ વાવશે. (૩) સિંહ જોયો- તેથી પ્રભુ મદન-કામવાસના આદિ દુષ્ટ હાથીઓથી ત્રાસ પામતા ભવ્યજીવોરૂપી વનનું રક્ષણ કરશે. (૪) લક્ષ્મી જોઈ- તેથી પ્રભુ વાર્ષિક દાન-સંવત્સરી દાન આપશે અને તીર્થંકર લક્ષ્મીના ભોક્તા થશે. (૫) ફૂલની માળા જોઈ- ભગવાન ત્રણ જગતને મસ્તકે ધારણ કરવા યોગ્ય બનશે. (૬) ચંદ્ર દર્શનનું ફળ- ભગવાન સમગ્ર પૃથ્વીને આનંદદાતા બનશે. (૭) સૂર્ય જોયો- ભગવાન ભામંડલ નામના પ્રાતિહાર્યથી યુક્ત થશે. (૮) ધ્વજ દર્શન- ભગવાન ધર્મધ્વજ (=મહેન્દ્ર ધ્વજ) થી યુક્ત થશે. (૯) કળશ જોયો- ભગવાન ધર્મરૂપી મહેલના શિખરે બિરાજમાન

૮૧. તણે ણં સિદ્ધતથે રાયા તેસિં સુવિણ-લક્ષણ-પાઢગાણં અંતિણે ઇયમદ્વં સોઢા નિસમ્મ હદ્વ તુદ્વ જાવ હિયણે કરયલ જાવ તે સુવિણ-લક્ષણ-પાઢણે એવં વયાસી ॥૮૧॥ ૮૨. એવમેયં દેવાણુપ્પિયા ! તહમેયં દેવાણુપ્પિયા ! અવિતહમેયં દેવાણુપ્પિયા ! ઇચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા, પડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા ! ઇચ્છિયપડિચ્છિયમેયં દેવાણુપ્પિયા !, સઘે ણં એસમદ્વે સે જહેયં તુભે વયહ તિ કદ્વ તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છઈ, પડિચ્છિતા તે સુવિણલક્ષણપાઢણે વિઝલેણં અસણેણં પુપ્ફ-વત્થ-ગંધ-મલ્લાલંકારેણં સઘ્કારેઈ સમ્માણેઈ, સઘ્કારિતા સમ્માણિતા, વિઝલં જીવિયારિહં પીઠ્ઠાણં દલઈ, દલઈતા પડિવિસજ્જેઈ ॥૮૨॥

થશે. (૧૦) પદ્મસરોવર સ્વપ્નના ફળરૂપે ભગવાન દેવોવડે રચાતા નવ સુવર્ણકમળપર પગ મુકી વિહાર કરશે. (૧૧) રત્નાકર- ક્ષીરસમુદ્રના સ્વપ્નના ફળરૂપે ભગવાન કેવળજ્ઞાનાદિ રૂપ રત્નોના સાગર થશે. (૧૨) વિમાનદર્શન - ભગવાન વૈમાનિક દેવોને પણ પૂજ્ય બનશે (૧૩) રત્નરાશિ સપનાના ફળરૂપે પ્રભુ રત્નમય ગઢમાં બેસી દેશના આપશે. (૧૪) ધૂમાડા વિનાના અગ્નિના દર્શનથી ભગવાન ભવ્ય જીવોરૂપી સોનાની શુદ્ધિ કરનારા થશે.

સૂત્ર ૮૧ + ૮૨) શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજા તે સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોની વાત સાંભળી અત્યંત આનંદ પામ્યા, મસ્તકે હાથ જોડી ‘હે દેવાનુપ્રિયો ! તમે જે કહ્યું, તે તથ્ય છે, સત્ય છે છત્યાદિ કહી સ્વપ્નોના ફળદેશને સારી રીતે સ્વીકાર્યો. પછી સ્વપ્નલક્ષણપાઠકોના વિપુલ શાલી ચોખાવગેરે અશન, ફૂલો, વસ્ત્રો, સુગંધી ચૂર્ણો, માળાઓ, મુગટાદિ અંલકારો વગેરેથી સત્કાર અને વિનયયુક્ત વચનોથી સન્માન કર્યા. એ પછી જિંદગીભર ચાલે એટલું ધન પ્રીતિદાનરૂપે આપી માનભર વિદાય આપી. (જેમના કારણે આવેલા સપનાઓ માતા-પિતાવગેરેને આટલા આનંદદાયક બનતા હોય, અને સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોને એક ફળકથન કાર્યમાં જીવનભરની આવક કરાવી દેતા હોય, એ ભગવંતો સાક્ષાત્ વિચરે ત્યારે જગતનું કલ્યાણ કરે, તેમાં શી નવાઈ ?)

૮૩. તાે નં સે સિદ્ધત્થે ઁત્તિે સીહાસનાઓ અબ્હુદ્ધે, અબ્હુદ્ધિતા જેનેવ તિસલા ઁત્તિઆળી જવણિયંતરિયા તેનેવ ઉવાગચ્છડ, ઉવાગચ્છિતા તિસલં ઁત્તિઆળિં ંવં વયાસી ॥૮૩॥ ૮૪. ંવં ઁલુ દેવાળુપ્પિે ! સુવિણસત્થંસિ બાયાલીસં સુમિણા તીસં મહાસુમિણા જાવ ંગં મહાસુમિણં પાસિતા નં પડિબુજ્ઞંતિ ॥૮૪॥ ૮૫. ઈમે અ નં તુમે દેવાળુપ્પિે ! ચડદસ મહાસુમિણા દિઢ્ઠા, તં ઉરાલા નં તુમે દેવાળુપ્પિે! સુમિણા દિઢ્ઠા જાવ જિણે વા તેલુક્કનાયગે ધમ્મવર-ચાઉરંત-ચક્કવટ્ટી ॥૮૫॥ ૮૬. તાે નં સા તિસલા ઁત્તિઆળી ંઅમઢ્ઠં સોઢ્ઠા નિસમ્મ હઢ્ઠતુઢ્ઠ જાવ હયહિયયા કરયલ જાવ તે સુમિણે સમ્મં પડિચ્છડ ॥૮૬॥ ૮૭. પડિચ્છિતા સિદ્ધત્થેનં રણ્ણા અબ્ભણ્ણાયા સમાળી નાળામણિરયણ-ભત્તિ-ચિત્તાઓ મદ્દાસનાઓ અબ્હુદ્ધે, અબ્હુદ્ધિતા અતુરિયમચવલમસંભંતાે અવિલંબિયાે રાયહંસ-સરિસીે ગઈે જેનેવ સે ભવણે તેનેવ ઉવાગચ્છડ, ઉવાગચ્છિતા સયં ભવણં અણુપવિઢ્ઠા ॥૮૭॥

૮૮. જપ્પમિઢ્ઠં ચ નં સમણે મગવં મહાવીરે તંસિ રાયકુલંસિ સાહરિે, તપ્પમિઢ્ઠં ચ નં બહવે વેસમણ-કુંડધારિણો તિરિયજંમગા દેવા સક્કવયણેનં સે જાઢ્ઠં ઈમાઢ્ઠં પુરા પોરાળાઢ્ઠં મહાનિહાળાઢ્ઠં મવંતિ, તં જહા-પહીણ-સામિઆઢ્ઠં, પહીણ-સેઁઆઢ્ઠં, પહીણ-ગોત્તાગારાઢ્ઠં, ઉચ્છિન્ન-સામિઆઢ્ઠં ઉચ્છિન્ન-સેઁઆઢ્ઠં ઉચ્છિન્ન-ગોત્તાગારાઢ્ઠં, ગામા-ગર-નગર-ઁવેડ-કલ્લડ-મડંબ-દોળમુહ-પટ્ટણાસમ-સંબાહ-સન્નિવેસેસુ, સિંઘાડેસુ વા, તિેસુ વા, ચઁકેસુ વા, ચઁરેસુ વા, ચઁમ્મુહેસુ વા, મહાપહેસુ વા, ગામઢ્ઠાણેસુ વા, નગરઢ્ઠાણેસુ વા, ગામનિઢ્ઠમણેસુ વા, નગરનિઢ્ઠમણેસુ વા, આવણેસુ વા, દેવકુલેસુ વા, સમાસુ વા,

સૂત્ર ૮૩+૮૪+૮૫+૮૬+૮૭) પઠી સિદ્ધાર્થ રાજાે પરદાપાસે આવી ત્રિશલા ક્ષત્રિયાણીને બોંતેર પ્રકારના સપનાઓથી માંડી સ્વપ્નકળની સઘળી વાત જેવી સાંભળી હતી, તેવી પરિપૂર્ણ કહી સંભળાવી. ત્રિશલાદેવીે પણ તે સદેહ કે તર્ક વિના સાંભળી અને સહુર્ષ ‘તહત્તિ’ કહીને સ્વીકારી. પઠી તે પણ સિદ્ધાર્થરાજાની અનુમતિ લઈ પોતાના ભવનમાં ગયાં.

આ.
(૪)

પવાસુ વા, આરામેસુ વા, ઉજાણેસુ વા, વણેસુ વા, વણસંડેસુ વા, સુસાણ-સુત્રાગાર-ગિરિકંદર-સંતિસેલોવદ્વાણ-ભવણગિહેસુ વા, સંત્રિક્ષિત્તાઈ ચિટ્ઠંતિ તાઈ સિદ્ધત્થરાય-ભવણંસિ સાહરંતિ ॥૮૮॥ ૮૯. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે નાયકુલંસિ સાહરિં તં રયણિં ચ ણં તં નાયકુલં હિરણ્ણેણં વડ્ઢિત્થા, સુવણ્ણેણં વડ્ઢિત્થા, ધણેણં ધન્નેણં રજ્જેણં રદ્ધેણં બલેણં વાહણેણં કોસેણં કોદ્વાગારેણં પુરેણં અંતરેણં જણવણં જસવાણં વડ્ઢિત્થા, વિપુલ-ધણ-કણગ-રયણ-મણિ-મોત્તિય-સંખ-સિલ-પ્પવાલ-સ્તરયણ-માઈણં સંત-સારસાવડ્ઢેણં પીડસક્કાર-સમુદણં અઈવ અઈવ અભિવડ્ઢિત્થા, તણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્માપિરુણં અયમેયારુવે અભ્ભત્થિં સંકપ્પે સમુપ્પજિત્થા ॥૮૯॥ ૯૦. જપ્પભિં ચ ણં અમ્હં એસ દારણ કુચ્છિંસિ ગમ્ભત્તાં વક્કંતે, તપ્પભિં ચ ણં અમ્હે હિરણ્ણેણં વડ્ઢામો સુવણ્ણેણં વડ્ઢામો ધણેણં ધન્નેણં જાવ, સંત-સારસાવડ્ઢેણં પીડસક્કારેણં અઈવ અઈવ અભિવડ્ઢામો, તં જયા ણં અમ્હં એસ દારણ જાણ ભવિસ્સઈ તયા ણં અમ્હે એયસ્સ દારગસ્સ એયાણુરુવં ગુણં ગુણનિપ્પન્નં નામધિજ્ઞં કરિસ્સામો વદ્ધમાણુત્તિ ॥૯૦॥

સૂત્ર ૮૮+૮૯+૯૦) પ્રભુ જે દિવસથી તે સિદ્ધાર્થરાજાના કુલમાં સંહારણ પામ્યા, તે દિવસથી, ઇંદ્રે કુબેરને કહેવાથી અને કુબેરની આજ્ઞા મળવાથી તિર્યંગજાંભક દેવોએ જેના રક્ષક, પોષક એવા કોઈ માલિક રહ્યા ન હતા અને જેના માલિકોના ગોત્રીઓ પણ ન હતા, એવાં ઘણી વિનાનાં બનેલાં નિધાનો વગેરે જ્યાં-જ્યાં ગામોમાં, શહેરોમાં, ખીણોમાં, માર્ગોમાં, આશ્રમોમાં, ખેતરોમાં, ખણાઓમાં, રાજમાર્ગોમાં, ચોકમાં, ચૌટામાં, ખાળોમાં, ઉજ્જડ થઈ ગયેલાં ગામ-નગરોમાં, ઉદ્યાનોમાં, વનોમાં, વનખંડોમાં, શૂન્ય ઘરોમાં, સ્મશાનોમાં, પર્વતની ગુફાઓમાં, શાન્તિઘરોમાં કે સભાસ્થાનોમાં પડ્યાં હતાં, ત્યાંથી-ત્યાંથી લાવીને સિદ્ધાર્થરાજાના ભવનમાં મૂકવા માંડ્યાં. એથી સિદ્ધાર્થ રાજાને ત્યાં રૂપું, સુવર્ણ અને અલંકારો સતત વૃદ્ધિ પામવા માંડ્યા. જાઇફળ આદિ ગાણીને લેવાય-દેવાય તે

ગણિમ; ગોળ, સાકર વગેરે તોળીને લેવાય-દેવાય તે ધરિમ; કપડાવગેરે માપીને લેવાય તે મેય અને રત્નો, ઉત્તમ વસ્ત્રાદિ જે પરીક્ષા કરીને લેવાય-દેવાય તે પરીક્ષેય; -એમ ચારેય પ્રકારની વસ્તુઓ ધણી વધવા લાગી. ચોવીશ પ્રકારનાં ધાન્યો, સમાજ સૈન્ય, ઊંટ વગેરે વાહનો, ભંડારો, કોઠારો, નગરો, પ્રજાજનો, વગેરે સતત વધવા માડ્યું. યશ વધ્યો અને રત્ન, મણિ, માણેક, મોતી આદિ જવાહિર, દક્ષિણાવર્ત શંખો, રાજ્યના પટ્ટકો, પ્રવાલ, પદ્મરાગમણિ, વસ્ત્રો, કમ્બલો વગેરે મૂલ્યવાન દુર્લભ વસ્તુઓની પણ એટલી વૃદ્ધિ થઈ કે એમની બરાબરી કોઈ કરી ન શકે. સર્વત્ર ઉદ્ધાસ અને પ્રસન્નતા વધી ગઈ, સત્કાર-સન્માન પણ વધ્યાં. તેથી તે વખતે ભગવાનના માતા-પિતાએ મનમાં એવું ચિંતવ્યું કે-ગર્ભના પ્રભાવે આ સઘળું વધ્યું, માટે પુત્રનો જન્મ થયા પછી આપણે એ પુત્રનું ગુણને અનુરૂપ ‘વર્ધમાનકુમાર’ એવું નામ આપીશું. (અહીં એ વાત સ્પષ્ટ છે કે જે ધનઆદિ દાટનારના વંશ, ગોત્ર, નામથી પણ કોઈ સંબંધી રહ્યા હોય, તેવું ધન લીધું નથી. તેથી એ ધનમાટે કોઈ દાવો કરે કે અન્યાયની ફરિયાદ કરે એવી પણ સંભાવના રહી નથી. તેથી એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે કે દેવો બીજાનું છીનવીને કે બીજાનું લઈ લઈને પરમાત્મભક્તિ કરતાં નથી. ભગવાનનું જીવન અત્યંત વિશુદ્ધ હોવાનું, એ વિશુદ્ધ જીવનના સ્વામીનો કોઈ પણ પ્રસંગ કે કોઈ પણ પ્રકારની ભક્તિ બીજા જીવોમાટે અન્યાયઆદિનું કારણ ન બનવા જોઈએ. અથવા અન્યાય આદિ કરીને પ્રભુભક્તિ કરવી ઉચિત નથી. બીજી વાત જેઓ વર્તમાનમાં ધનવગેરે હોવા છતાં દાનમાર્ગે વાવતા નથી, તેઓને કટાક્ષમાં કહી શકાય કે તમે શેરબજારવગેરેમાં ધન મુકો નહીં, એમાં તમે જીવતા રહો છો અને ધન ચાલ્યું જાય છે, એના કરતાં સોનાના સિક્કા બનાવી જમીનમાં દાટી દો, તો તમારા ગયા પછી પણ એ બચી જશે, અને ભવિષ્યમાં કો’ક તીર્થંકરના રાજભવનમાં જઈને અથવા તીર્થંકર ભગવાન દ્વારા અપાતા વાર્ષિક દાનનો ભાગ બની - તીર્થંકરના હસ્તકમળનો સ્પર્શ પામી એ ધનનો છુટકારો થશે ! તમે પોતાના હાથે સુપાત્રમાં ન વાપરી શકો, તો આ રીતે સુપાત્ર પાસે જશે !! ખરું તાત્પર્ય તો એ છે કે તમે દાન કરતાં શીખશો, તો એ ધનવગેરે ઘણાના ઉપયોગમાં આવશે અને તમને પુણ્યાનુબંધી પુણ્યનો લાભ થશે. નહિંતર એ ધનની મૂર્છામાં તમે દુર્ગતિમાં જશો, અને એ ધન કોઈને કામ નહીં આવે !)

૧૨. તણ ણં તીસે તિસલાણે ઁત્તિઆણીણે અયમેયારૂવે જાવ સંકપ્પે સમુપ્પજિત્થા-હડે મે સે ગલ્હે? મડે મે સે ગલ્હે? ઁણ મે સે ગલ્હે ? ગલિણ મે સે ગલ્હે ? ઁસ મે ગલ્હે પુવ્વિં ઁયડ, ઇયાણિં નો ઁયડ તિકકુ ઓહય-મણસંકપ્પા, ઁિંતા-સોગ-સાગરં સંપવિઢ્ઢા, કરયલ-પલ્હત્થ-મુહી, અઢ્ઢજ્ઞાણોવગયા, ભૂમીગય-દિઢ્ઢિયા ઝિયાયડ । તંપિ ય સિઢ્ઢત્થરાય-વરભવણં ઉવરય-મુઢ્ઢંગ-તંતી-તલતાલ-નાડઢ્ઢજ્ઞ-જણમણુત્તં ઢીણવિમણં વિહરડ ॥૧૨॥

સૂત્ર ૯૧) ઁક વખત માતૃભક્ત પ્રભુઁ ગર્ભમાં રહ્યાં રહ્યાં માતાપ્રત્યે ભક્તિથી ઁમ વિચાર્યું કે ‘મારા હલન-ચલન-કંપનથી માતાને દુઃખ થશે, માટે મારે લેશ પણ હલન-ચલન કે કંપન કરવું નહિ.’ ઁમ વિચારી ભગવાન ઁવી રીતે સ્થિર થયા કે-જાણે મોહનો જય કરવા મંત્રચિંતન કરતા હોય અથવા પરમબ્રહ્મઅંગે કોઈ અગોચર ઢ્યાન સાધતા હોય, અથવા કોઈ કલ્યાણરસની સિઢ્ઢિ કરવા માંગતા હોય કે પછી કામના નિગ્રહમાટે પોતાનું રૂપ છુપાવવા માંગતા હોય, ઁ માટે તથા બીજાઓઁ પણ આ દષ્ટાંતથી માતૃભક્ત બનવું ઁમ શીખવાડવા પ્રભુ સર્વથા નિશ્ચલ થયા.

સૂત્ર ૯૨) તે વખતે પુત્રના સ્નેહરાગથી ત્રિશલા માતા ચિંતાતુર થયાં. તેમને ઁવો સંકલ્પ થયો કે-શું મારા ગર્ભને કોઈ દેવતાઁ હરી લીધો ? શું ચંચી ગયો? શું ગળી ગયો ? કારણ કે- પૂર્વે તે કંપન કરતો હતો. હવે ઁવું કંઈ કરતો નથી. આમ વિચારી ત્રિશલા માતા શોકસાગરમાં ડૂબી ગયા. હાથમાં મોં રાખી ઝૂરવા લાગ્યાં. તેમનું હૈયું કલુષિત થયું અને આર્તઢ્યાનમાં ડૂબેલાં તે વિલાપ કરવા લાગ્યાં કે-જેમ દરિઢ્રના ઢરમાં રત્ન ન રહે કે નિર્ભાગીને મળેલું ચિંતામણી ન રહે, તેમ મારે થયું. જેમ ભૂમિના દોષથી મરુદેશમાં કલ્પવૃક્ષ ન ઊગે અને તૃષાતુર છતાં નિષ્પુણ્યક જીવને અમૃતપાન ન મળે, તેમ નિર્ભાગીને ઉત્તમ પુત્રની પ્રાપ્તિ પણ ન થાય. હું નિર્ભાગીઓમાં શિરોમણી બની.

હે કૂર વિઢાતા ! તને ઢિક્કાર થાઓ ! તેં આ શું કર્યું ? તેં મને મેરુપર્વતે ચઢાવીને નીચે પટકી અને નિર્મળ નેત્રો આપીને ખેંચી લીધાં. જેમ કોઈ ઉત્તમ ભોજન

વ્યા.
(૪)

પીરસીને થાળ ખેંચી લે, તેમ તેં મારી દુર્દશા કરી. પુત્ર ગર્ભમાં ન આવવાથી જેટલું દુઃખ ન થાય, તેટલું દુઃખ ઉત્તમ સ્વપ્નોથી સૂચિત પુત્ર ગર્ભમાં આવ્યા પછી તેના અકુશળથી મને થાય છે. અતિ દુઃખિયારી થયેલી મારે હવે આ રાજવૈભવ, માન-સન્માન અને બીજાં પણ સર્વ સુખો કે આળપંપાળ નકામાં છે.

હે દુષ્ટ વિધાતા ! તેં મારા મનોરથરૂપ વૃક્ષને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખ્યો. પૂર્વજન્મમાં મેં તારો શો અપરાધ કર્યો છે, કે જેથી આવું દુઃખ દેતાં તું ઉચિત-અનુચિતનો પણ વિચાર કરતો નથી ? અથવા આ દુઃખથી વ્યાપ્ત સંસારને અને મધથી ખરડાયેલી તલવારની ધારને ચાટવાતુલ્ય વિષયોના અલ્પ સુખને પણ ધિક્કાર થાઓ ! મેં તેમાં સુખની આશા કરી તેનું જ આ ફળ મળ્યું.

હવે હું શું કરું ? ક્યાં જાઉં ? અને કોની આગળ કહું ? કારણ કે-ભોળી એવી મને અધમ દુર્ભાગ્યે બાળી અને મારો નાશ કર્યો.

પૂર્વભવે મેં વનમાં દેવ સળગાવ્યો હશે, પક્ષીઓના ઘણા માળા ભાંગ્યા હશે, સરોવરનાં પાણી શોષાવીને જળચર જીવોનો નાશ કર્યો હશે કે ઋષિ-મુનિઓને આળ ચઢાવ્યાં હશે, બાળકોનો માતાથી વિયોગ કરાવ્યો હશે, તેમને સ્તનપાન કરતાં વિદ્ન કર્યાં હશે, અથવા ઉંદર વગેરેના બીલમાં ગરમ પાણી પૂરી તેનાં બચ્ચાઓનો નાશ કર્યો હશે.

પૂર્વભવે મેં જૂ, માંકડ કે લીખોને તાવડે નાખી હશે, પશુ-પંખીઓને પીંજરામાં પૂર્યા હશે, કોઇની આજીવિકા ભાંગી હશે, અભક્ષ્યનાં ભક્ષણ કર્યાં હશે કે અભવ્યની કરણી કરી હશે, કારણકે-એવાં પાપો કર્યા વિના મારે પુત્રનો આમ વિયોગ ન થાય.

ગર્ભનાં શાટન-પાટન કર્યાં હશે, કામણ-ટુમણ કરીને કે બગલાની જેમ માયાથી આચરણ કરીને લોકોને ઠગ્યાં હશે- એમ ઘણાં પાપો બાંધ્યાં હશે, તે

વર્તમાનમાં ઉદય આવ્યાં છે.

અથવા પૂર્વે મેં શીયળ ભાંગ્યાં-ભંગાવ્યાં હશે, અથવા ગર્ભનાશ કરાવ્યા હશે કે બાલહત્યા કરી હશે. શોક્યના પુત્રનું માઠું ચિંતવ્યું હશે, વગેરે ઘણાં પાપકર્મ કર્યાં હશે, તેનું આ ફળ આવ્યું છે. શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે કુશીલવૃત્તિ, શીલભંગ, દુરાચારના ફળરૂપે ભવાંતરમાં વંધ્યાપણું, કસૂવાવડ અને વિષકન્યાપણું વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી જીવોએ શીલધર્મમાં દૃઢ થવું જોઈએ.

મોટા અને સ્ત્રોથી ભરેલા અપાર સમુદ્રમાં છિદ્રવાળો ઘડો ન ભરાય, તેમાં સમુદ્રનો દોષ નથી. વસંતઋતુમાં બધું ખીલે અને જો એક કેરડો ન ખીલે, તો હે ચતુર પુરુષ ! કહો, તેમાં વસંતઋતુનો શો વાંક ? વળી ફળેલા વૃક્ષનાં ડાળ નીચે નમવા છતાં જો તેનાં ફળો વામણો ન લઈ શકે, તો વૃક્ષનો, અથવા તરત ઉગેલા તેજસ્વી સૂર્યને જો ઘૂવડ ન દેખે, તો તેમાં સૂર્યનો શો વાંક ? તેમ મારા દુર્ભાગ્યથી ગર્ભને કુશળ નથી, તેમાં બીજાનો શો દોષ ? મારો જ દોષ છે, માટે હવે જીવવું નિરર્થક છે.

હે કુલદેવીઓ ! તમે આજ ક્યાં ગઈ છો ? મારા ગર્ભની સંભાળ કેમ ન કરી ? સુંદર એવું પણ આ જીવન, ધન અને સુખ હવે શા કામનું છે ? જો પુત્રનું મુખ જોવા ન મળે, તો આ બધું શ્રેષ્ઠ સુખ પણ વધારે દુઃખ આપનારું છે. એમ વિવિધ વિલાપ કરતી ત્રિશલાને સખીઓ જેમ જેમ કુશળ પૂછે છે, તેમ તેમ તેને પુત્રવિયોગનું દુઃખ વધુ ખટકે છે. એમ હૃદય ઉપર દુઃખ વધી જવાથી જ્યારે તે મૂર્છિત થયા, ત્યારે જળ-ચંદનાદિના શીતલ ઉપચાર કરી ને સખીઓ તેને સ્વસ્થ કરવા લાગી, અને સઘળો પરિવાર વિલાપ કરવા લાગ્યો કે-આ શું થયું ? નિષ્કારણ વૈરી એવા વિધાતાએ આ શું કર્યું ? કુળની વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ આ વિઘ્નની શાન્તિમાટે શાન્તિકર્મ, પુષ્ટિકર્મ, મન્ત્રજાપ, બાધા-આખડીવગેરે કરવા લાગી અને જોષીઓને તેડાવી પ્રશ્નો મુકાવ્યા. સર્વ મંત્રીઓ પણ કિંકર્તવ્યમૂઢ થયા. વાતાવરણ શોક-

૧૩. તણે જાણે સમણે ભગવં મહાવીરે માઝુણે અયમેયારૂવં અભ્ભત્થિયં પત્થિયં મણોગયં સંકપ્પં સમુપ્પન્નં વિયાણિત્તા ઇદેસેણં એયઙ્ગ, તણે જાણે સા તિસલા સ્થિતિઆણી હઙ્ગતુઙ્ગા જાવ હિઅયા એવં વયાસી ॥૧૩॥

૧૪. નો સ્થલ મે ગભ્ભે હડે જાવ નો ગલિણે, એસ મે ગભ્ભે પુવ્વિં નો એયઙ્ગ, ઇયાણિં એયઙ્ગ તિ કઙ્ક હઙ્ગ તુઙ્ગ જાવ એવં વિહરઙ્ગ, તણે જાણે સમણે ભગવં મહાવીરે ગભ્ભત્થે ચેવ ઇમેયારૂવં અભિગ્ગહં અભિગ્ગિણ્ણહં-નો સ્થલ મે કપ્પઙ્ગ અમ્માપિણ્ણહિં જીવંતેહિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પવ્વઙ્ગત્તે ॥૧૪॥

ચિન્તામય બની ગયું. તેથી -

સર્વ ગીત-નૃત્યાદિ બંધ થયાં અને સિદ્ધાર્થ રાજા વગેરે સકળ પરિવાર સહિત બધા લોકો શોકમગ્ન બન્યા.

સૂત્ર ૯૩) તે વખતે ગર્ભમાં રહેલા પ્રભુએ અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુક્યો અને આ સઘળો વ્યતિકર જાણી વિચાર્યું-શું કરીએ ? કોને કહીએ ? મોહની ગતિ જ આવી છે. ‘દુષ્’ ધાતુનો ગુણ કરતાં જેમ ‘દોષ’ શબ્દ બને, તેમ મેં માતાના હિતમાટે કર્યું, તે તેઓને દોષ માટે થયું. ભાવિ-કલિકાલનું આ લક્ષણ છે-જેમ નાણિયેરના પાણીમાં નાખેલું કપૂર પીનારનું મરણ નીપજાવે, તેમ પાંચમાં આરામાં જીવોને ગુણો દોષકારક થશે... (ભાગવત સમાહ પૂરી થઈ. યજમાને ગોરને દક્ષિણાપે પંચ હજાર રૂા. જાહેર કર્યા. પ્રસન્ન થયેલા ગોરે આશીર્વાદ આપ્યા-તારો ધંધો બમણો થાવ... આ સાંભળી સમસ્ત શ્રોતાગણ સ્તબ્ધ થયો. પછી કોઈએ એક પૈસો લખાવ્યો નહીં. ગોરે આમ થવામાટે તપાસ કરી. લોકોએ કહ્યું- તમે યજમાનને જે આશીર્વાદ આપ્યા, તેની આ મોકાણ છે. ગોરે પૂછ્યું- કેમ ? લોકોએ કહ્યું- યજમાનનો ધંધો સ્મશાનની સામગ્રી વેંચવાનો છે. એનો ધંધો બમણો થાય, એનો અર્થ એ જ ને કે અમે બધા મરવા માંડીએ ! બિચારો ગોર, આપવા ગયો આશીર્વાદ ને થઈ ગયો અભિશાપ. જન્મથી જૈનધર્મના સંસ્કાર મળે એમાટે પૂર્વાચાર્યોએ જૈનકુળોની સ્થાપના કરી. હવે તમે જૈનતરીકે ઓળખાવ અને પછી અનીતિ-લબાડી-ઉઘા/ચત્તા-જાહેરમાં રાત્રિભોજનવગેરે કરો ને લોકો કહે કે ‘આ જૈન આવું કરે છે’ ત્યારે અમને લાગે છે

આ.
(૪)

કે ગુણમાટે કરેલું દોષમાટે બન્યું !)

સૂત્ર ૮૪) પ્રભુ માતાના દુખનો વિચાર કરી આંગળી આદિ એક ભાગથી જ્યારે લેશ માત્ર ફરક્યા, ત્યારે ત્રિશલાદેવી અત્યંત પ્રસન્ન થયાં. તેમનું મુખકમળ વિકસિત થયું. પછી તેમણે કહ્યું કે- ‘મારો ગર્ભ હરાયો નથી અને ગળ્યો પણ નથી, પૂર્વે કમ્પતો ન હતો, તે હવે કમ્પે છે.’

ત્રિશલાદેવી બોલ્યાં કે-ત્રણ ભુવનમાં હું ધન્ય છું. મારી ભાગ્યદશા આજે જાગી છે અને શ્રી જિનેશ્વરોના ચરણની કરેલી સેવાથી મારાં સઘળાં કાજ સિદ્ધ થયા છે. મેં મૂઢમતિથી અનુચિત ચિન્તા કરી. મારું જીવિત પ્રશંસનીય છે, અને જન્મ સફળ થયો. ગોત્રદેવીઓએ કૃપા કરી છે અને આજ સુધી આરાધેલો જૈનધર્મરૂપ કલ્પવૃક્ષ ફળ્યો છે.

(આ મોહદશા છે કે જીવ લોલકની જેમ ઝડપથી રતિ-અરતિમાં આવી જાય છે. એમાં પણ કશું અચાનક બને, તો પહેલી કલ્પના ખોટી જ કરે. રાતના અચાનક ફોનની ઘંટડી-રણકે, તો તરત જ ‘કો’ક સગાના મોતના-ભયંકર બીમારીના સમાચાર હશે’ એમ કલ્પના શરુ થઈ જાય... પછી એ ફોન ઉપાડે, ત્યારે અમેરિકાથી પુત્રના પાસ થવાના સમાચાર મળે એટલે આખી વિચારધારા ગુલાંટ લગાવે... સવારના પહોરમાં ઘંટડી વાગી. નોકરે બારણું ખોલ્યું. વેપારીને જોઈ વિચાર્યું- આ ઉઘરાણીએ આવ્યા લાગે છે... વેપારીએ પૂછ્યું- શેઠ છે ઘરમાં ? નોકરે કહ્યું - એ તો પરમ દિવસે જ બહારગામ ગયા... વેપારીએ કહ્યું-એ મ... તો તો હવે બે દિવસ પછી આવીશ... આ તો મને એમ કે મારે બહારગામ જવું છે, તો જતાં પહેલા શેઠને આપવાના પચાસ હજાર રૂા. આપતો જાઉં... નોકર આ સાંભળી ચોંક્યો... આ તો ગરબડ થઈ ગઈ. લેનાર નથી, દેનાર છે. એટલે તરત ગુલાંટ લગાવી... અરે હમણાં જ યાદ આવ્યું... શેઠ પરમે ગયા હતા. ગઈ કાલે રાતના જ પાછા આવી ગયા છે... અંદર સુતા જ છે... આવો...’ આ સતત પલટાતા ભાવોથી જ જીવ સતત રતિ-અરતિથી હેરાન થાય છે, માટે તો અજિતશાંતિ સ્તવમાં ‘અરહરહતિમિરવિરહિઅં’ અરતિ અને રતિના અંધકારથી રહિત’ એ રીતે પ્રભુની સ્તુતિ કરી છે. ત્રિશલામાતા ને પહેલા સંસારપર વૈરાગ્ય થયો ને સુખ મધ લીપેલી તલવાર ચાટવા જેવું લાગ્યું... પણ પછી જેવું મનનું ધારેલું થયેલું દેખાયું કે તરત વિચારધારા બદલાઈ ગઈ. મોટે ભાગના જીવો નિષ્ફળતા અને નિરાશાવખતે વૈરાગ્યભાવમાં આવે છે, પણ પાછું કાંક ધારેલુ થાય

કે પતી ગયું, વૈરાગ્ય સાફ ! આમ જ જીવ જાગવાના પ્રસંગોએ સૂઈ જાય છે.)

પ્રસન્ન થયેલાં ત્રિશલાદેવીના આવા શુભ શબ્દો સાંભળી કુળવૃદ્ધાઓએ ‘જય-જય’ કહી આશીર્વાદ આપ્યા, રાજાએ શ્રી જિનમંદિરમાં પ્રભુભક્તિના મહોત્સવ મંડાવ્યા, સ્ત્રીઓ ધવલ-મજ્જલ ગાવા લાગી, ધ્વજાઓ લહેરાવી, કુંકુમના પંચાંગુલી થાપા દીધા, તોરણો બંધાવ્યા, ગીત-નૃત્ય શરુ થયાં અને સ્ત્રીઓ શ્રેષ્ઠ અક્ષતથી વધાવવા લાગી.

રાજાએ આંગણે મોતીથી ચોક પૂર્યા, બધા યાચક લોકોને અમાપ-ઘણું દાન દઈને સકળ લોકના દારિદ્ર્યનો નાશ કર્યો, લોકોના ગીત-નૃત્યથી તે રાજાનું રાજભુવન દેવલોક સરખું શોભ્યું. તે વખતે રાજા વધામણાંમાં આવેલું કરોડનું ધન લઈ, પ્રીતિદર્શનરૂપે કરોડોનું દ્રવ્ય આપવા લાગ્યા. એમ કલ્પતરુ સરખા બનેલા સિદ્ધાર્થ રાજા ઘણો હર્ષ પામ્યા. અને ઘણાં મજ્જલ કાર્યો કર્યા.

તે વખતે જ્યારે સાડા છ મહિનાનો ગર્ભનો કાળ પૂર્ણ થયો હતો, ત્યારે ગર્ભમાં રહેલા પ્રભુએ એવો અભિગ્રહ કર્યો કે-જ્યાં સુધી માતા-પિતા જીવંત હોય, ત્યાં સુધી હું ઘરવાસ ત્યજી સાધુ નહિ થાઉં. (અહીં પ્રભુએ આ અભિગ્રહ કર્યો, એથી અનુમાન થઈ શકે, કે ભગવાન જે ત્રીસ વર્ષ સંસારમાં રહ્યા અને પરણ્યા એમાં નિકાચિત ભોગાવલી કર્મ કારણભૂત નહીં હોય. પ્રથમથી જ વૈરાગી ભગવાને વહેલી સંભવતી દીક્ષાને પાછળ ઠેલી. બધા જીવોમાટે મંગલકારી દીક્ષા લેવા જતાં મા-બાપને તીવ્ર વેદનાદિ થવારૂપે અમંગલ ન થાય, એવો આશય હોઈ શકે. ઘણા ઋષભદેવ વગેરેના દૃષ્ટાંતો છોડી આ દૃષ્ટાંત લઈ પુત્રવગેરેને દીક્ષા લેતા રોકે છે, ત્યારે એ વિચારવાનું છે કે ભગવાન તો સતત વૈરાગી હતા અને ભગવાનને જ્ઞાનથી ખબર પણ હતી કે હું પછી પણ અવશ્ય દીક્ષા લઈશ. અને ભગવાને તો લગ્ન પછી પણ ત્રીસ વર્ષની ભર્યુવાનવયે દીક્ષા લીધી. જે પુત્રને દીક્ષા લેતા અટકાવવામાં આવે છે, તે માટે શું આવી શક્યતાઓ છે ? એક સુકલકડી માણસ કસરતથી શરીર ખડતલ બનાવવા અખાડામાં ગયો. અખાડાનો માસ્ટર ૫૦ કીલો વજનની લોખંડની પ્લેટો લઈ કસરત

૧૫. તણ જ સા તિસલા ઁત્તિઆણી જ્ઞાયા કય-બાલેકમ્મા કય-કોડય-મંગલ-પાર્યાચ્છેતા જાવ સવ્વાલંકાર-વેભૂસેયા તં ગભ્મં નાડસોણેહં, નાડજણેહં, નાડતિત્તેહં, નાડકડુણેહં, નાડકસાડેહં, નાડઅંબિલેહં, નાડમહુરેહં, નાડનિદ્દેહં, નાડલુકખેહં, નાડજલ્લેહં, નાડસુક્રેહં, સવ્વત્તુભયમાણ-સુહેહં, ભોયણાચ્છાયણગંધમલ્લેહં, વવગય-રોગ-સોગ-મોહ-ભય-પરિસ્સમા સા જં તસ્સ ગભ્મસ્સ હિઅં મિઅં પત્થં ગભ્મપોસણં તં દેસે ય કાલે ય આહારમાહારેમાણી વિવિત્ત-મડણેહં સયણાસણેહં પડરિક્કસુહાણ મણાણુકૂલાણ વિહારભૂમીણ પસત્થ-દોહલા, સંપુણ્ણ-દોહલા, સંમાણિય-દોહલા, અવિમાણિય-દોહલા, વુચ્છિન્ન-દોહલા, વવણીય-દોહલા, સુહંસુહેણં આસડ, સયડ, ચિટ્ઠડ, નિસીયડ, તુયડ, વિહરડ, સુહંસુહેણં તં ગભ્મં પરિવહડ

॥૧૫॥

કરી રહ્યો હતો. એ માસ્ટરે એને કહ્યું- તમે આ અડધો કીલો વજનની પ્લેટ લઈ કસરત કરો. પેલાએ કહ્યું- તમે આ ૫૦ કીલોવાળી લો છો, ને મને આવી હલકી લેવાની કહો છો... નહીં, હું પણ ૫૦ કીલોની પ્લેટ જ લઈશ... લીધી... પેચુટી ખસી ગઈ. પ્લેટ પગપર પડી... પગ ભાંગી ગયો. હોસ્પિટલમાં દાખલ કર્યો. બે મહીને ઘરે આવ્યો. મિત્ર મળવા આવ્યો, પૂછ્યું- તમે બે મહીના પહેલા કસરત ચાલુ કરવાના હતા. તો એનું શું થયું? કેટલા દિવસ ગયા? એણે કહ્યું- એક દિવસ અખાડામાં ગયો... બાકીના હોસ્પિટલમાં... વાત આ છે, ભગવાન કરે એમ નહીં, કહે એમ કરવાનું છે.)

પ્રભુએ વિચાર્યું કે - ગર્ભમાં છતાં માતાનો આવો સ્નેહ છે, તો જન્મ પછી તે ઘણો વધી જશે. માટે માતાને દુઃખ ન થાય અને બીજાઓ પણ માતા ઉપર બહુમાન કરે, એ ઉદ્દેશથી પ્રભુએ અભિગ્રહ કર્યો. કહ્યું છે કે-પશુઓને માતાનો સંબંધ જ્યાં સુધી સ્તનપાન કરે ત્યાં સુધી, અધમ મનુષ્યોને જ્યાં સુધી ન પરણે ત્યાં સુધી અને વિમધ્યમ પુરુષોને ઘરના કાર્યો થાય ત્યાં સુધી સંબંધ હોય છે. ઉત્તમ પુરુષો તો જીવતાં સુધી તીર્થની જેમ માતાની સેવા કરે છે.

સૂત્ર ૮૫) પછી ત્રિશલાદેવીએ સ્નાન-પૂજા કરી, વિધનનાશક 'કાજળનું ટીલું, દહીંનું ભક્ષણ' વગેરે દ્રવ્યમંજલરૂપ પ્રાયશ્ચિત કર્યા, પછી અલંકારો પહેરી વિભૂષા કરી અને સુખપૂર્વક ગર્ભનું પાલન કરવા લાગ્યાં.

ગર્ભની રક્ષા માટે તેઓ અતિ શીત, ઉષ્ણ, કટુ, તીખા, ખાટા, ખારા કે ઘણા મીઠા-માદક તથા અતિ સૂકા-લૂખા પદાર્થો ભોજનમાં લેતાં નથી, પણ દરેક ઋતુમાં પથ્ય અને પોષક પદાર્થો લે છે. સામાન્યતયા વર્ષાઋતુમાં મીઠું (નમક), શરદમાં પાણી, હેમન્તમાં ગાયનું દૂધ, શિશિરમાં આમળાનો રસ, વસન્તમાં ઘી અને ગ્રીષ્મઋતુમાં ગોળ-એ અમૃતની જેમ પથ્ય કહ્યાં છે. વસ્ત્ર, સુગંધી ચૂર્ણ વગેરે પણ ગર્ભપોષક હોય તેવાં જ તે લે છે, કારણકે-અતિશીતલ આહાર વગેરે ગર્ભને હિતકર નથી. તેવાં અપથ્ય આહારમાંથી કોઈ વાયુને, કોઈ પિત્તને તો કોઈ કફને વધારે છે. વાગ્ભટ્ટ કહે છે-વાયુકારક ભોજનાદિથી ગર્ભ કુબડો, અન્ધ, જડ અને વાંમણો થાય; પિત્તજનક ભોજન લેવાથી ટાલીઓ અને પીતવાર્ણવાળો થાય અને કફજનક ભોજન લેવાથી કોઢી તથા પાંડુરોગવાળો થાય. અતિ ખારું ખાવાથી નેત્રનું તેજ હણાય, અતિ શીત વાયુ કરે, અતિ ઉષ્ણ નિર્બળ કરે અને વિષયસેવનથી કે અતિ ઇચ્છાઓથી ગર્ભના પ્રાણ જાય.

વળી મૈથુન સેવવાથી, લાંબા પ્રયાણથી, પ્રતિકૂળ વાહનોમાં મુસાફરી કરવાથી, ઘક્કો લાગવાથી, પડી જવાથી, ભીડમાં કચડાવાથી, ઘણું દોડવાથી, અથડામણથી, વિષમ શયન-આસનથી, ઘણા ઉપવાસથી, એકી-બેકી રોકવાથી, અતિ લૂખું-કડવું-તીખું કે ઘણું ખાવાથી, ઘણા મોટા રોગથી, અતિ શોકથી, અતિ ખારા ખોરાકથી, અતિસારથી, વમન કે વિરેચનથી, હિંચકામાં ઘણું હિંચવાથી અને અજીર્ણ થવાથી પ્રાયઃ ગર્ભ નાળથી છુટી જાય છે. તેથી ત્રિશલાદેવી એવું કંઈ કરતાં નથી, ગર્ભનું સુખપૂર્વક પોષણ થાય તેમ વર્તે છે અને રોગ, શોક, મૂર્છા, ભય, વ્યાયામ વગેરે પ્રતિકૂળતા રહિત પ્રસન્નતાથી રહે છે. વળી દિવસે ઉઘવાથી ગર્ભ ઉઘણશીલ, આંખોને વારંવાર આંજવાથી અન્ધ, રોવાથી વિકારી દૃષ્ટિવાળો, ઘણા સ્નાન-વિલેપનથી દુરાચારી, તેલ ચોળવાથી કોઢી, નખ કાપવાથી ખરાબ

આ.
(૪)

નખવાળો, દોડવાથી ચંચળ, હસવાથી શ્યામ હોઠ-તાળું-દાંત અને જીભવાળો, અતિ બોલવાથી વાચાલ, અતિ મોટા શબ્દ સાંભળવાથી બહેરો, ખણવાથી સ્ખલિત અને પંખા વગેરેના વાયુના અતિ સેવનથી ઉન્મત્ત થાય છે. (આ બધું માતા કરે, તો તેના ફળરૂપે ગર્ભસ્થ બાળકને તે-તે થાય એમ સમજવું.) કુળવૃદ્ધાઓ પણ ત્રિશલાદેવીને વારંવાર શિખામણ આપે છે કે-ધીમે ચાલો, ધીમે બોલો, ક્રોધ ન કરો, પથ્ય સેવો, અધોવસ્ત્ર ઢીલું બાંધો, બહુ ન હસવું, ખુલામાં ન ફરવું, નીચા પલંગ પર સૂવું અને બહાર ન જવું વગેરે.

ત્રિશલાદેવી પણ જેમ ગર્ભની રક્ષા-પુષ્ટિ થાય, તેમ યોગ્ય સમયે જમે છે, નિર્દોષ અને કોમળ શયન-આસનો વાપરે છે અને મન પ્રસન્ન રહે તેવી ભૂમિમાં હરે-ફરે છે. એમ ગર્ભપાલન કરતાં ત્રિશલાદેવીને એવા ઉત્તમ દોહદ પ્રગટ્યા કે-‘અમારિ’ ની ઘોષણા કરાવું, દાન દઉં, સુગુરુઓની પૂજા કરું, તીર્થકરોની વિવિધ ભક્તિ કરું, શ્રીસક્તિનું વાત્સલ્ય-પૂજન કરું, મોટા ધર્મમહોત્સવો મંડાવું; તથા રાજસિંહાસને બેસું, મારાપર છત્ર રાખવામાં આવે, મને ચામર વિંઝે, રાજાઓ મને નમન કરે, બધા મારી આજ્ઞા માને તથા હાથી ઉપર બેસીને લોકોના જય-જય ઘોષ સાથે મંગલ વાજિંત્રના મહા ધ્વનિ તથા ઉડતી ધ્વજાઓથી શોભતી મારી સ્થસવારી થાય અને એ રીતે નીકળી હું ઉદ્યાનમાં પવિત્ર કીડાઓ કરી આનંદ માનું.

ત્રિશલાદેવીના એ બધા શુભ દોહલાઓ સિદ્ધાર્થ રાજાએ પૂર્ણ કર્યા. ત્રિશલાદેવીના બધા દોહદ પૂરવાથી હવે દોહદ શાન્ત થયા. પછી જ્યારે ગર્ભકાળ પૂરો થવા આવ્યો, ત્યારે ગર્ભના ભારથી ત્રિશલાદેવી શિથિલ બન્યા હોય તેમ બેસતાં, ઉઠતાં, શયન કરતાં અને ઊભા રહેતાં ટેકાનો આશ્રય લે છે, તથા નિદ્રા વિના પણ ઘણો કાળ શયન કરે છે. એમ તે બધી રીતે ગર્ભની રક્ષા કરે છે.

(અહીં એક ચતુર્ભંગી સમજવા જેવી છે. (૧) વિશિષ્ટ પુણ્યાનુબંધી પુણ્યના સ્વામી જ્યારે માતાના ગર્ભમાં આવે, ત્યારે એમાના પ્રભાવથી માતાને સારી-સારી ઇચ્છાઓ થાય.

૧૬. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં સમણે ભગવં મહાવીરે જે સે ગિમ્હાણં પઢમે માસે, દુદ્ધે પક્ષે, ચિત્તસુદ્ધે, તસ્સ ણં ચિત્તસુદ્ધસ્સ તેરસીદિવસે ણં, નવણં માસાણં બહુપહિપુણ્ણાણં, અદ્ધઢ્ઢમાણં રાહંદિયાણં વિહંકંતાણં, ઉચ્છદ્ધાણગણસુ ગહેસુ, પઢમે ચંદજોગે, સોમાસુ દિસાસુ, વિતિમિરાસુ વિસુદ્ધાસુ, જહણસુ સવ્વસણેસુ, પયાહિણાણુકૂલંસિ ભૂમિસપ્પંસિ મારુયંસિ પવાતંસિ, નિપ્પણ્ણ-મેઢ્ઢણીયંસિ કાલંસિ, પમુદ્ધય-પક્કીલિણસુ જણવણસુ, પુવ્વરત્તા-વરત્તકાલ-સમયંસિ હત્થુત્તરાહિં નક્કલ્લેણં ચંદેણં જોગમુવાગણં આરોગા આરોગં દારયં પયાયા ॥૧૬॥

જેમકે આ ત્રિશલામાતાને. (૨) વિશિષ્ટ પાપાનુબંધી પુણ્યવાળા અથવા ભવિષ્યમાં વિશિષ્ટ દુર્જન થવાવાળા જીવ ગર્ભમાં આવે, ત્યારે તેમના પ્રભાવથી માતાને અશુભ-ખરાબ ઇચ્છા થાય, જેમ કે ચેલ્લણા રાણીના ગર્ભમાં કોણિક આવ્યો, ત્યારે ચેલ્લણા રાણીને પ્રિયતમ પતિ શ્રેણિક રાજાના આંતરડાનું માંસ ખાવાની ઇચ્છા થઈ. (૩) જીવ સામાન્ય પુણ્યવાળો હોય, પણ જો એ પેટમાં આવે, ત્યારે માતા વિશિષ્ટ શુભસંકલ્પો, નવકારના જાપ વગેરે શુભ કાર્યો કરે, તો ગર્ભસ્થ જીવ ધર્મપ્રિય-સંસ્કારી થાય, વર્તમાનમાં એક સ્ત્રીએ ગર્ભ રહેતા નવકારજાપ વિશેષથી કર્યા અને સમેતશિખરતીર્થની યાત્રામાં પુત્રને દીક્ષા આપવાની ભાવના કરી... એનો પુત્ર ખરેખર સંસ્કારી થયો અને નાની વયમાં દીક્ષા લીધી. (૪) જીવ સામાન્ય હોય, અને ગર્ભમાં આવ્યા પછી માતા ખરાબ સાંભળવાનું, જોવાનું, વાંચવાનું કે વિચારવાનું રાખે, તો એના પ્રભાવે એ જીવ પણ એવો થાય. અમેરિકામાં એક નવયુવતી બસમાં એક નવયુવાનનું ખીસું કાપવા ગઈ. યુવાને પકડી પાડી. પછી બંનેને પ્રેમ થયો. યુવાન એન્જીનિયર હતો. પણ આ પત્નીએ એને પણ ખીસાકાતરું બનાવી દીધો. એ યુવતીને ગર્ભ રહ્યો. યુવતીએ વિચાર્યું- મારો બાળક હાથ સફાઈમાં એકલો થાય. બાળકનો જન્મ થયો. નર્સ નવડાવવા લઈ ગઈ. પછી પાછો લાવી ત્યારે બાળકની મુટ્ઠી બંધ. ખોલવાના બધા પ્રયત્ન નિષ્ફળ. થોડા વખત પછી એક મનોચિકિત્સકે એ બાળક આગળ આકર્ષક ઘડિયાલ રાખી. એ લેવા હાથની ઝાપટ મારી. મુટ્ઠી ખુલી ગઈ. એમાંથી વીંટી નીકળી. બધા છક થઈ ગયા. નર્સ નવડાવવા લઈ ગઈ, પછી એની ફરિયાદ હતી કે મારી વીંટી ખોવાઈ ગઈ છે. પેલી યુવતી પોતાના બાળકની આ હાથચાલાકીથી ખુશ થઈ ગઈ. ખાતરી થઈ ગઈ, ખરેખર આ એમાં ડંકો વગાડશે ! વર્તમાનકાળમાં ગર્ભસ્થ બાળકમાટે પ્રથમ બે વિકલ્પ પ્રાયઃ દુર્લભ છે. ત્યારે માતાપર આધાર છે કે ગર્ભસ્થ બાળક કેવો નીવડશે ! માટે જ બાળક ગર્ભમાં આવે, ત્યારે માતાએ ટી.વી. વગેરે, ફીજવગેરે, હલકા મેગેઝીન વગેરે બંધ કરી, ધર્મારાધના વિશેષરૂપે વધારી દેવી જોઈએ. એમની એ નવમહીનાની મહેનત એમને બાળકના શુભ-સારા સંસ્કારદ્વારા જિંદગીભર સારું ફળ આપનારા બની શકે.)

વ્યા.
(૪)

સૂત્ર ૯૬) તે કાળે અને તે સમયે એટલે કે ચૈત્રસુદ તેરસે પ્રભુના ગર્ભકાળને નવમહીના અને સાડા સાત દિવસ પૂરા થયા.

સરળતામાટે તીર્થંકરોના ગર્ભકાળનું કોષ્ટક :-

જિનનામ	મહીના	દિવસ	જિનનામ	મહીના	દિવસ	જિનનામ	મહીના	દિવસ
ઋષભદેવ	૯	૪	સુવિધિનાથ	૮	૨૬	કુંથુનાથ	૯	૫
અજિતનાથ	૮	૨૫	શીતલનાથ	૯	૬	અરનાથ	૯	૮
સંભવનાથ	૯	૬	શ્રેયાંસનાથ	૯	૬	મલ્લિનાથ	૯	૭
અભિનંદન	૮	૨૮	વાસુપૂજ્યસ્વામી	૮	૨૦	મુનિસુવ્રતસ્વામી	૯	૮
સુમતિનાથ	૯	૬	વિમલનાથ	૮	૨૧	નમિનાથ	૯	૮
પદ્મપ્રભસ્વામી	૯	૬	અનંતનાથ	૯	૬	નેમિનાથ	૯	૮
સુપાર્શ્વનાથ	૯	૧૯	ધર્મનાથ	૮	૨૬	પાર્શ્વનાથ	૯	૬
ચંદ્રપ્રભસ્વામી	૯	૭	શાંતિનાથ	૯	૬	મહાવીરસ્વામી	૯	૭

વ્યા.
(૪)

શુભ લગ્નવેળાએ જ્યારે સાત ગ્રહો ઉચ્ચ સ્થાને આવ્યા. (તેનું કોષ્ટક અહીં બાજુમાં છે. એનો ભાવ એ છે કે-જ્યારે સૂર્ય વગેરે ગ્રહો મેષવગેરે રાશિમાં હોય ત્યારે ઉચ્ચ ગણાય. તેમાં પણ જ્યારે દશમા વગેરે અંશના હોય, ત્યારે પરમ ઉચ્ચ કહેવાય.) પ્રભુના જન્મસમયે બધા ગ્રહો પરમ ઉચ્ચ હતા. તે પ્રત્યેકનું ફળ અનુક્રમે સુખી, ભોગી, ધનિક, નેતા, માંડલિક રાજા અને ચક્રવર્તી થાય-એમ સમજવું. તેમાં પણ જેના જન્મસમયે ત્રણ ગ્રહો ઉચ્ચ હોય તે રાજા, પાંચ ગ્રહો ઉચ્ચ હોય તે વાસુદેવ, છ ગ્રહો ઉચ્ચ હોય તે ચક્રી અને સાતેય ગ્રહો ઉચ્ચ હોય તે તીર્થંકર થાય. આમ સાતેય ગ્રહ પરમોચ્ચના થયા ત્યારે, તથા જ્યારે સૌ સુખમાં મગ્ન

ગ્રહો	રાશિ	અંશ
સૂર્ય	મેષ	૧૦
ચન્દ્ર	વૃષભ	૩
મંગલ	મકર	૨૮
બુધ	કન્યા	૧૫
ગુરુ	કર્ક	૫
શુક્ર	મીન	૨૭
શનિ	તુલા	૨૦

હતા અને બધી દિશાઓ દિગ્દાહાદિ દોષોથી રહિત નિર્મળ થઈ ત્યારે, તથા પ્રદક્ષિણાવર્ત સુગંધી, તથા પૃથ્વી તરફ પ્રસરતો પવન શીતળ મંદ મંદ લહરિઓથી અનુકૂળ વાવા લાગ્યો, ધૂળ બેસી જવાથી દિશાઓ અંધકાર રહિત બની, કારણ કે-ભગવાનના જન્મસમયે સર્વત્ર ઉદ્યોત હોય. કાગડા, ઘૂવડ, કાળી ચકલી વગેરે પક્ષીઓના જય-જય શબ્દો સર્વ ઉત્તમ શુકન સૂચવવા લાગ્યા, પૃથ્વી વિવિધ ધાન્યથી નિષ્પન્ન હતી, તેથી દેશના લોકો સુખી હતા અને હર્ષિત થયેલા લોકો પ્રસન્ન થઈને રાસ-ગીત વગેરે ગાતા આનંદ કરતા હતા ત્યારે, બરાબર મધ્યરાત્રે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે આરોગ્યથી યુક્ત ત્રિશલામાતાએ આરોગ્યથી યુક્ત પુત્રને જન્મ આપ્યો...

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયદોષ-ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખર સૂરીશ્વર ગુરુ ભગવંતોની કૃપાથી પૂર્ણતાને પામેલું આ વ્યાખ્યાન ભવ્યજીવોના હૃદયઆવાસમાં ભગવાન પ્રત્યેની પૂર્ણ શ્રદ્ધાને જન્મ આપનારું બની રહ્યો...

વ્યાખ્યાન ચોથું સમાપ્ત.

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિથંભિ । છહ પરિક્ષિયા જિન ગણહરાઇ થેરાવલી ચરિત્તિ ॥

વ્યાખ્યાન પ મું

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિથંમિ । ઇહ પરિક્ષિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલી ચરિતં ॥

૧૭. जं रयणिं च णं समणे भगवं महावीरे जाए सा णं रयणी बहूहिं देवेहिं देवीहि य ओवयंतेहिं उप्पयंतेहि य उप्पिजलमाणभूआ कहकहगभूआ यावि हुत्था ॥१७॥

સૂત્ર ૯૭) પ્રભુ જન્મ્યા તે વખતે નારકી અને સ્થાવર જીવોએ પણ ક્ષણવાર સુખનો અનુભવ કર્યો, ત્રણેય ભુવનમાં ઉદ્યોત થયો, અચેતન પણ દિશાઓને ઊર્ષ થયો હોય તેમ પ્રસન્ન થઈ, પૃથ્વીએ પણ જાણે સંતોષનો શ્વાસ લીધો, સ્વર્ગમાં દુન્દુભિઓ વાગી અને અનુકૂળ પવન મંદ મંદ વાવા લાગ્યો.

(મહાયોગના સામ્રાજ્યમાં જે ગર્ભથી ઉદ્ભવતા, ને જન્મતા ત્રણ લોકમાં મહાસૂર્યસમ પ્રકાશતા.

જે જન્મકલ્યાણકવડે સહુ જીવને સુખ અર્પતા, એવા પ્રભુ અસ્થિતને પંચાંગ ભાવે હું નમું...

ભગવાનનો જન્મ અનેક વિશેષતા ધરાવે છે. (૧) જ્યોતિષની દૃષ્ટિથી સૂર્ય અને બુધ બંને એક સાથે ક્યારેય ઉચ્ચના થઈ શકતા નથી, પણ પ્રભુની જગતના તમામ જીવો પ્રત્યેની કરુણાના પ્રભાવે એમના જન્મવખતે આ ચમત્કાર થાય છે. (૨) નિરંતર અશાતા વેદનીયના ઉદયવાળા નરકના જીવોને ક્યારેય શાતાનો અનુભવ થતો નથી, પ્રભુના જન્મના પ્રભાવે ક્ષણભરમાટે શાતા અનુભવવા મળે છે. આ બીજી વિશેષતા. (૩) ઘોર અંધકારમય નરકમાં આવા કલ્યાણકના પ્રસંગે જ ક્ષણભરમાટે પ્રકાશ પથરાય, એ પ્રભુના સૌભાગ્યની ત્રીજી અદ્ભુત

વ્યા.
(૫)

યમત્કૃતિ છે. (૪) તમામ જીવો એકી સમયે સુખી હોય, તે સંસારની અનેક વિચિત્રતાઓ જોતા કદી નહીં બનનારી વાત છે, પણ તે પ્રભુના જન્મના પ્રભાવે બને છે. સિદ્ધજીવો તો સદા સુખી જ છે, સંસારના પણ પ્રાયઃ બધા જીવો એ ક્ષણે સુખ અનુભવે છે, આમ સમસ્ત જીવસૃષ્ટિ એકક્ષણમાટે સુખ અનુભવે, એ પ્રભુની બધાને સુખી કરવાની ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાના પહેલા પડઘા સમાન જ છે ને! (૫) પોત પોતાનામાં મસ્ત ચોંસઠ ઇંદ્રોને એક સ્થાને ભેગા કરવાનું પ્રથમ નિમિત્ત છે, પ્રભુનો જન્મ. આ એક અદ્ભુત ઘટના છે. શું એવી કલ્પના થઈ શકે કે ભગવાન જ્યારે જન્મે, તે ક્ષણે બીજું કોઈ બાળક જનમતું નહીં હોય- કેમ કે ભગવાનના જન્મવખતે કોઈ રોતું ન હોવું જોઈએ !! અલૌકિક હોય છે પ્રભુના જન્મની ઘટના.)

પ્રભુનો જન્મ જાણીને સ્વર્ગમાંથી ઉતરેલા અને મેરુપર્વત પર જતા દેવ-દેવીઓના હર્ષોદ્દાસમય શબ્દોથી તે રાત કોલાહલવાળી થઈ. તે વખતે છપ્પત્ર દિક્કુમારીઓનાં આસન કમ્પ્યાં, તેથી તેઓએ અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુનો જન્મ થયેલો જાણ્યો અને પ્રભુ જન્મનું સૂતિકર્મ કરવાનો પોતાનો આચાર સમજી પોત-પોતાના પરિવાર સાથે પ્રભુના જન્મસ્થાને આવી.

તેમાં ભોગંકરા, ભોગવતી, સુભોગા, ભોગમાલિની, સુવત્સા, વત્સમિત્રા, પુષ્પમાલા અને અનિન્દિતા, -એ આઠ અધોલોકથી આવી, પ્રભુ અને પ્રભુમાતાને નમી અને પ્રભુના જન્મઘરથી ઈશાન ખૂણે એક યોજન ભૂમિ સુધી સંવર્તક નામનો વાયુ વિકુર્વી તેટલી ભૂમિને કચરો વગેરે દૂર કરી શુદ્ધ કરી. ઉર્ધ્વલોકથી મેઘંકરા, મેઘવતી, સુમેઘા, મેઘમાલિની, તોયધારા, વિચિત્રા, વારિષેણા અને બલાહકા આ આઠ દિક્કુમારીઓ આવી. તેઓએ પ્રભુ-પ્રભુમાતાને નમસ્કાર કરી ભૂમિ ઉપર હર્ષથી સુગંધી જળ છાંટી પુષ્પોના સમૂહ વેર્યા. પૂર્વદિશાના રુચક પર્વતથી આવેલી નન્દા, ઉત્તરાનંદા, આનન્દા, નન્દિવર્ધના, વિજયા, વૈજયન્તી, જયન્તી અને અપરાજિતા, -એ આઠ પ્રભુની સામે દર્પણ ધરીને ઊભી રહી. દક્ષિણરુચક પર્વતથી આવેલી સમાહારા, સુપ્રદત્તા, સુપ્રબુદ્ધા, યશોધરા, લક્ષ્મીવતી, શેષવતી, ચિત્રગુપ્તા અને વસુન્ધરા, -એ આઠ સ્નાન માટે પૂર્ણકિણશો હાથમાં ધરી ગીત-ગાન કરતી પ્રભુ આગળ ઊભી રહી. પશ્ચિમ રુચક પર્વતથી આવેલી ઈલાદેવી,

આ.
(૫)

સુરાદેવી, પૃથિવી, પદ્માવતી, અંકનાસા, નવામિકા, ભદ્રા અને શીતા, -એ આઠ પવન નાખવા હાથમાં વીંઝણા લઈ પ્રભુ આગળ ઊભી રહી. ઉત્તર રુચકપર્વતથી આવેલી અલમ્બુસા, મિતકેશી, પુણ્ડરીકા, વારુણી, હાસા, સર્વપ્રભા, શ્રી અને હી-એ આઠ પ્રભુને ચામરો વીંઝતી ઊભી રહી. રુચકપર્વતની ચાર વિદિશાએ રહેનારી ચિત્રા, ચિત્રકનકા, શતેરા અને વસુદામિની-એ ચાર આવીને હાથમાં દીપક લઈ ચાર વિદિશાએ ઊભી રહી. રુચકદ્વીપથી રૂપા, રૂપાસિકા, સુરૂપા અને રૂપકાવતી-એ ચાર આવી અને તેઓએ ચાર અંગુલથી ગર્ભનું નાલ છેદી ખાડો ખોદી તેમાં પધરાવ્યું. પછી તે ખાડો પૂરી તેના ઉપર વૈડુર્યરત્નોની પીઠિકા રચી. તે પછી જન્મઘરથી પૂર્વ, ઉત્તર અને દક્ષિણ દિશામાં કેળના ત્રણ મંડપો કર્યા. તેમાંના દક્ષિણ દિશાના મંડપમાં તેઓએ પ્રભુને અને પ્રભુની માતાને લાવી બંનેને માલીશ કર્યું. ત્યાંથી પૂર્વમંડપમાં લાવી ત્યાં બંનેને સ્નાન કરાવી અને ચન્દનાદિ વિલેપન કરી ઉત્તમ વસ્ત્રો અને અલંકાર પહેરાવ્યાં. ત્યાંથી ઉત્તર દિશાના મંડપમાં લાવી પવિત્ર અગ્નિ પ્રગટાવી, તેમાં ચન્દનના લાકડા હોમી રક્ષાપોટલીઓ બનાવી બંનેના હાથે બાંધી પછી ‘તમે પર્વત જેટલા દીર્ઘાયુષી થાઓ’-એમ આશીર્વાદ દઈ મંગલમાટે બે ગોળ પથ્થરો અથડાવી પ્રભુ અને પ્રભુની માતાને ફરીથી જન્મગૃહમાં લાવી પોત પોતાની દિશામાં ઊભી રહી ગીત ગાવા લાગી.

આ પ્રત્યેક દિક્કુમારીઓ સામાન્ય કે તુચ્છ કોટિની દેવીઓ નથી, તે બતાવવા કહે છે- તેઓ ચાર હજાર સામાનિકો, ચાર મહત્તરાઓ, સોળ હજાર અંગરક્ષકો, સાત સૈન્યો અને સાત સેનાપતિઓ તથા બીજા પણ અનેક મહદ્વિક દેવો વગેરે પોત પોતાના પરિવાર સાથે આભિયોગિક દેવોએ રચેલા એક યોજનના વિમાનમાં બેસી અહીં આવી પોત પોતાના આચાર પ્રમાણે સુતિકર્મ કરી પાછી સ્વસ્થાને ગઈ. તે પછી તરત...

શકેન્દ્રનું સિંહાસન કમ્પ્યું. ત્યારે ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુકી પ્રભુનો જન્મ જાણ્યો. ત્યારે અત્યંત આનંદમાં આવી ઇન્દ્રે હરિણૈગમેષી દેવ પાસે એક યોજન મોટી સુઘોષા નામની ઘંટાનો ઘંટનાદ કરાવ્યો. ત્યારે દિવ્યપ્રભાવથી બધા વિમાનોમાં રહેલા ઘંટ વાગવા માંડ્યા. આથી સાવધ થયેલા દેવોને હરિણૈગમેષી

બ્યા.
(૫)

દેવે ‘પ્રભુના જન્મમહોત્સવમાટે બધા દેવો મેરુપર્વતપર પધારો’ એવો ઇન્દ્રનો આદેશ સંભળાવ્યો. ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી આનંદ પામેલા દેવો જન્મમહોત્સવમાં આવવા તૈયાર થયા. ઇન્દ્ર પણ પાલક નામના દેવપાસે પાલક નામનું એક લાખ યોજનનું વિમાન તૈયાર કરાવી તેમાં વચ્ચે બેઠા. પછી પોતાની આગળ અગ્રમહિષીઓનાં આઠ, ડાબી બીજુ સામાનિક દેવોનાં ચોરાશી હજાર, જમણી બાજુ અભ્યન્તર પર્ષદાના દેવોનાં બાર હજાર, મધ્યમ પર્ષદાના દેવોનાં ચૌદ હજાર અને બાહ્ય પર્ષદાના દેવોનાં સોળ હજાર મળી કુળ બેતાલીશ હજાર, પાછળ સાત સેનાપતિઓનાં સાત અને ચારેય દિશામાં આત્મરક્ષક દેવોનાં ચોરાશી ચોરાશી હજાર-એમ દરેકના ભદ્રાસનો મુકાવ્યા. તે-તે દેવો પોતપોતાના તે-તે સ્થાને બેઠા. એ સિવાય બીજા પણ ઘણા દેવોથી ગુણગાન કરાતા ઇન્દ્ર મોટા પરિવાર સાથે ચાલ્યા. તેમાં કેટલાક દેવો ઇન્દ્રની આજ્ઞાથી, કેટલાક મિત્રના આગ્રહથી, કેટલાક દેવીઓની પ્રેરણાથી, કેટલાક પોતાના ભાવથી, કેટલાક કૌતુક જોવા, તો કેટલાક ઇન્દ્રની ભક્તિથી ચાલ્યા. વિવિધ વાહનો ઉપર બેસીને આવતા દેવોથી તે વેળા આકાશ પણ સાંકડું અને વાજિંત્ર વગેરેના નાદથી શબ્દમય બની ગયું. આનંદમાં આવેલા તે દેવો બીજાને પાછળ પાડી આગળ વધવા પ્રયત્નો કરવા માંડ્યા... અને પ્રમોદથી જાતજાતની વાતો કરતાં આગળ વધવા લાગ્યા. વળી કેટલાક પર્વના દિવસો સાંકડા હોય, ઇત્યાદિ બોલી બીજાઓને સલાહ આપવા માંડ્યા... આ રીતે આવતા તેઓ મેરુપર્વતપર આવ્યા. ત્યાં મોટો સમુદાય મળ્યો.

શકેન્દ્રે નંદીશ્વરદ્વીપપર પોતાનું પાલક વિમાન નાનું બનાવ્યું. પછી ઇંદ્ર પોતે ભગવાનના જન્મગૃહમાં આવ્યા. ત્યાં પ્રભુને અને પ્રભુમાતાને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી અને વન્દન તથા નમસ્કાર કરી બોલ્યા - ‘હે સ્તનકુસિધારિણી ! હે જગતની દીપિકા ! હું શક નામે દેવેન્દ્ર છું. પ્રથમ દેવલોકથી આવ્યો છું. ચરમ તીર્થપતિ એવા પ્રભુનો હું જન્મમહોત્સવ કરીશ. તમે મારાથી ડરશો નહિ.’-એમ કહી અવસ્થાપિની વિદ્યાથી માતાને નિદ્રાધીન કર્યા અને પ્રભુનું એક પ્રતિબિમ્બ બનાવી તેમની પાસે પધરાવ્યું. (જેથી માતાને તરત જન્મેલા પ્રભુના વિરહનું દુઃખ ન થાય, અને ઉંઘ ઊડી જાય, તો પણ અકળાઈ ન જાય. મહાપુરુષો સારા કાર્યવખતે પણ બીજાને દુઃખ ન થાય, એની

વ્યા.
(૫)

કાળજી લેતા હોય છે.) પછી ઇન્દ્રે બે હાથના સમ્પુટમાં પ્રભુને લઈ બધા લહાવા પોતે જ લેવા પાંચ રૂપો કર્યા. એક રૂપે પ્રભુને લીધા, બે રૂપે ચામર વિઝાવા લાગ્યા, એક રૂપે છત્ર ધર્યું અને એક રૂપે વજ્ર લઈ આગળ ચાલ્યા. ઇન્દ્ર પ્રભુને લઈ મેરુપર્વતના શિખરે પાંડુક વનમાં આવ્યા. ત્યાં મેરુચૂલાની દક્ષિણ દિશામાં ‘અતિપાંડુકમ્બલ’ નામની શીલા ઉપર પ્રભુને ખોળામાં પધરાવી બેઠા. ત્યારે બાકીના ત્રેસઠ ઇન્દ્રો પણ ત્યાં આવ્યા. દશ વૈમાનિક, વીશ ભવનપતિ, બત્રીશ વ્યન્તરના અને બે જ્યોતિષ્કના એમ ચોસઠ ઇન્દ્રો આવ્યા. પછી આ પ્રમાણે સામગ્રી તૈયાર કરાવી.....

સોનાના, ચાંદીના, રત્નના, સોનું અને રત્નના, ચાંદી અને રત્નના તથા સોનું, ચાંદી અને રત્નના મિશ્રણવાળા તથા માટીના-એમ આઠ જાતિના પચીશ યોજન ઊંચા, બાર યોજન પહોળા અને એક યોજનના મુખવાળા પ્રત્યેક એક હજાર ને આઠ કળશો બનાવરાવ્યા. એ પ્રમાણે દર્પણ, રત્નકરંડક, સુપ્રતિષ્ઠક, થાલા, કટોરિઓ, પુષ્પચંગેરીઓ વગેરે પણ કળશની જેમ આઠ જાતિનાં પ્રત્યેક એક હજાર આઠ કરાવ્યાં-એમ સમજવું. પછી બારમા દેવલોકના ઇન્દ્ર-અચ્યુતેદ્રે આભિયોગિક દેવોપાસે માગધવગેરે તીર્થોની માટી, ક્ષીરોદધિ-ગંગા નદી વગેરેનાં જળ, પદ્મદ્રુમાંથી પણ જળ અને પદ્મકમળો તથા લઘુહિમવંત વગેરે વર્ષધર પર્વતો, વૈતાઢ્યો, વિજયો અને વક્ષસ્કારાદિ પર્વતોમાંથી સફેદ સરસવ, ફૂલો, ગન્ધો અને સર્વોષધિઓ વગેરે સામગ્રી મંગાવી.

અભિષેક માટે કળશો ઉપાડી હૃદય સુધી લાવેલા એ દેવો શીઘ્ર સંસારસમુદ્ર તરવા માટે જાણે ઘડાઓ પકડ્યા હોય, તેવા દેખાયા. અભિષેક કરતી વખતે જાણે ભાવરૂપી વૃક્ષને સિંચતા હોય અથવા પોતાના કર્મમેલને ધોતા હોય કે ધર્મપ્રાસાદે કળશ સ્થાપતા હોય, તેવા દેખાયા.

તે વખતે સૌધર્મેન્દ્રને સંશય થયો કે-‘આવા બાળ પ્રભુ આ મોટા અભિષેકોને શી રીતે સહન કરશે ?’-પ્રભુએ ઇન્દ્રનો આ સંશય અવધિજ્ઞાનથી જાણી ઇન્દ્રના સંશયને ટાળવા અને અનંત શક્તિના ધણી અરિહંતોની આશાતનાથી બચાવવા ડાબા પગના અંગુઠાથી મેરુને એવો સ્પર્શ કર્યો કે-મેરુ બધી બાજુથી ચલ-

વિચલ થયો, પૃથ્વી કમ્પી ઉઠી અને પર્વતોનાં શિખરો પડવા લાગ્યાં તથા સમુદ્રો ખળભળ્યા. તેથી જાણે બ્રહ્માંડસ્ફોટ થયો હોય, તેવો અવાજ થયો. તે સાંભળી કોઈ દુષ્ટ દેવે આમ કર્યું હશે, એમ માની ઇન્દ્ર ક્રોધે ભરાયા, પણ અવધિજ્ઞાનથી મારો સંશય ટાળવા અને આશાતનાથી બચાવવા પ્રભુએ મેરુ પર્વતને ડોળાવ્યો છે. એમ જાણીને પ્રભુને ખમાવ્યા. મેરુપર્વત પણ જાણે ‘આજ પૂર્વે સંખ્યાતીત તીર્થંકરોમાં કોઈએ મને ચરણથી સ્પર્શ ન કર્યો અને આ પ્રભુએ કર્યો,’ એમ આનંદથી નાચતો હોય તેમ કમ્પ્યો.

પછી અચ્યુતેન્દ્રથી આરંભી ચંદ્ર-સૂર્ય સુધીના બધા ઇન્દ્રો વગેરેએ પ્રભુનો અભિષેક કર્યો. (કુલ એક કરોડ સાઠ લાખ અભિષેક આ પ્રમાણે થયા-આઠ જાતિના આઠ હજાર કળશોથી આઠ આઠ વાર કર્યા, તેથી એક અભિષેકમાં ચોસઠ હજાર કળશો થયા. એવા અઢીસો અભિષેક આ પ્રમાણે થયા ચંદ્ર-સૂર્ય વિના ઇન્દ્રોના ૬૨, અઢીદ્વીપના ચંદ્ર-સૂર્યના ૬૬-૬૬ મળી ૧૩૨, સામાનિક દેવોનો ૧, તૈત્રીશ ત્રાયચ્છિશત્ દેવોના ૩૩, ત્રણ પાર્ષદિક દેવોના ૩, આત્મરક્ષક દેવોનો ૧, ચાર લોકપાલના ૪, સાત સેનાધિપતિઓના ૭, પ્રકીર્ણક દેવોનો ૧, ઇન્દ્રાણીઓના ૫, અને આભિયોગિક દેવોનો ૧ - એમ કુલ $૨૫૦ \times ૬૪૦૦૦ = ૧૬૦૦૦૦૦૦$ અભિષેક થયા.)

છેલ્લે સૌધર્મ ઇન્દ્રે પ્રભુને ઈશાનેન્દ્રના ખોળામાં પધરાવ્યા અને પોતે બળદના ચાર રૂપો કરી આઠ શિંગડાઓથી હર્ષોદ્દાસસાથે અભિષેક કર્યો (ઇન્દ્ર જાણે પ્રભુને કહેવા માંગતા હતા કે આપ જે વિષયાદિને જીતી ત્રણ લોકના નાથ બન્યા છો, એ વિષયોએ અમને એવા ગુલામ બનાવ્યા છે કે અમે પશુ જેવા છીએ... હવે આપ અમારો ઉદ્ધાર કરો.) ખરેખર ! દેવોને વિબુધ કહ્યા છે તે સત્ય છે, કારણ કે-તેઓએ સ્નાત્ર પ્રભુનું કર્યું અને પાપો પોતાનાં ધોયાં. એમ પ્રભુનો જન્માભિષેક કરી દેવો કર્મમેળને દૂર કરી કૃતાર્થ થયા.

પછી ગન્ધકાષાય વસ્ત્રથી પ્રભુનું અંગ લૂછી ચન્દનાદિથી વિલેપન કરી પુષ્પાદિથી પૂજા કરી આરતિ તથા મંગલ દીવો કરી ગીત, નૃત્ય, વાજિંત્ર વગેરેથી

૧૮. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાએ તં રયણિં ચ ણં બહવે વેસમણ-કુંડધારિણો તિરિય-જંભગા દેવા સિદ્ધત્થરાય-ભવણંસિ હિરણ્ણવાસં ચ, સુવણ્ણવાસં ચ, વયરવાસં ચ, વત્થવાસં ચ, આભરણવાસં ચ, પત્તવાસં ચ, પુપ્ફવાસં ચ, ફલવાસં ચ, બીયવાસં ચ, મલ્લવાસં ચ, ગંધવાસં ચ, ચુણ્ણવાસં ચ, વણ્ણવાસં ચ, વસુહારવાસં ચ વાસિંસુ ॥૧૮॥

વિવિધ નાટકો કર્યા. પછી રત્નના પાટલા ઉપર રજતના અક્ષતથી અષ્ટમંગલની રચના કરી અને પ્રભુની સામે ચૈત્યવન્દન મુદ્રાએ બેસી કાવ્યના વિવિધ ગુણોથી ભરેલાં એક સો આઠ કાવ્યો રચી પ્રભુની સ્તવના કરી.

પછી સૌધર્મ ઇન્દ્ર પ્રભુને લઈ ત્રિશલામાતાપાસે આવ્યા. પ્રભુને માતાની પાસે પધરાવી, પોતે દૈવીશક્તિથી મુકેલું પ્રતિબિમ્બ અને અવસ્થાપિની વિદ્યા હરી લીધા. પછી બે કુંડળો અને રેશમી બે વસ્ત્રોની જોડી ઓશિકે મુકી, પુષ્પ તથા રત્નની માળાથી યુક્ત એક સુવર્ણનો દડો પ્રભુ આગળ મુક્યો, બત્રીશ કરોડ સોનૈયાની વૃષ્ટિ કરી, અને આભિયોગિક દેવો દ્વારા ઉદ્ધોષણ કરાવી - પ્રભુનું કે પ્રભુની માતાનું જે કોઈ જરા પણ અશુભ ચિંતવશે, તેના મસ્તકના સાત ટૂકડા થશે. પછી ઇન્દ્રે પ્રભુના હાથના અંગુઠામાં અમૃતનો સંચાર કર્યો, કારણ કે-દરેક પ્રભુ તે અમૃતપાન કરે, પણ માતાનું સ્તનપાન ન કરે. પછી દેવો નન્દીશ્વર દ્વીપપર ગયા અને ત્યાં અટ્ઠાઈ મહોત્સવ કરી જેમ આવ્યા હતા, તેમ સ્વ-સ્વસ્થાને પાછા ગયા.

સૂત્ર ૯૮) આ બાજુ પ્રભુનો જન્મ થયો તે રાત્રે કુબેરની આજ્ઞાથી તિર્યગ્જાત્મક દેવોએ સિદ્ધાર્થ રાજાના ભવનમાં સોનાની, રૂપાની, હીરાની, વસ્ત્રોની, આભરણોની, ધાન્યોની, પુષ્પ-પત્રોની, ફળોની, સુગંધી ચૂર્ણોની, વગેરે વિવિધ ઉત્તમ વસ્તુઓની ઘણી મોટી વૃષ્ટિ કરી.

૧૯. તળ ણં સે સિદ્ધત્થે યત્તિઁ ભવણવડ્-વાણ-મંતર-જોડસ-વેમાણિઁહિં દેવેહિં તિત્થયર-જમ્મણાભિસેય-મહિમાઁ કયાઁ સમાણીઁ પઘ્ઘસકાલ-સમયંસિ નગરગુત્તિઁ સદ્ધાવેડ્, સદ્ધાવિત્તા ંવં વયાસી ॥૧૯॥

૧૦૦. યિપ્પામેવ ભો દેવાણુપ્પિયા ! યત્તિયકુંડગામે નયરે ચારગસોહણં કરેહ, કરિત્તા માણુમ્માણ-વઢ્ઢણં કરેહ, કરિત્તા કુંડપુરં નયરં સઙ્ખિંતર-બાહિરિયં આસિઅ-સંમઙ્ગિઓ-વલિત્તં સિંઘાડગ-તિય-ચઁકક-ચઘ્ઘર-ચઁમ્મુહ-મહાપહપહેસુ સિત્તસુડ્ડસંમઢ્ઢ-રત્થંત-રાવણ-વીહિયં, મંચાડ-મંચકલિયં, નાણાવિહ-રાગભૂસિઅ-જ્ઙ્ઙય-પડાગમંડિયં, લાઁલ્લોડ્ડય-મહિયં, ગોસીસ-સરસ-રત્તચંદણ-દઢ્ઢર-દિત્તપંચંગુલિતલં, ઁવચિય-ચંદણકલસં, ચંદણઘડ-સુકયતોરણ-પડિદુવાર-દેસભાગં, આસત્તોસત્ત-વિપુલવટ્ઢ-વઘ્ઘારિય-મલ્લ-દામ-કલાવં, પંચવણ્ણ-સરસ-સુરહિ-મુકક-પુપ્ફ-પુંજોવયાર-કલિયં, કાલાગરુ-પવરકુંદુરુકક-તુરુકક-ડજ્ઙંત-ધૂવ-મઘમઘંત-ગંધુદ્ધુયાભિરામં, સુગંધવરગંધિયં, ગંધવટ્ઢિભૂયં, નડ-નટ્ઢગ-જલ્લ-મલ્લ-મુટ્ઢિય-વેલંબગ-પવગ -કહગ-પાઢગ-લાસગ-આરકયગ-લંચ-મંચ-તૂળડલ્લ-તુંબવીણિય-અણેગ-તાલાયરાણુચરિયં કરેહ, કારવેહ, કરિત્તા કારવિત્તા ય

સૂત્ર ૯૯) ં અવસરે પ્રિયંવદા નામની દાસીં સિદ્ધાર્થ રાજાને પુત્રજન્મની વધામણી આપી. તે સાંભળી અતિ પ્રસન્ન થયેલા સિદ્ધાર્થ રાજા હર્ષથી ગદ્ગદ્ થયા, રોમરાજી વિકસિત થઈ તથા વધામણીના સમાચાર આપવાની ખુશાલીમાં મુગટ સિવાય શરીરપરના ઘણા મૂલ્યવાળા બધા અલંકારો ં પ્રિયંવદા દાસીને ભેટમાં આપી દીધા. તથા તેનું મસ્તક ઘોવડાવી દાસીપણથી મુક્ત કરી. (આપણામાં પણ જો પ્રભુભક્તિનો વાસ થાય, તો વિષયોના અને જગતના દાસ પણામાંથી કાયમી છુટકારો થાય.)

પછી પ્રભાતે શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાં કોટવાળોને બોલાવી આદેશ કર્યો -

આ.
(૫)

જૂયસહસ્સં મુસલસહસ્સં ચ ઉસ્સવેહ, ઉસ્સવિત્તા મમ ઇયમાણત્તિયં પદ્ધપ્પિણહ ॥૧૦૦॥ ૧૦૧. તદ્દાણં તે કોઢુંબિયપુરિસા સિદ્ધત્થેણં રણ્ણા એવં વુત્તા સમાણા હઢ્ઢતઢ્ઢ જાવ હિયયા કરયલ-જાવ-પડિસુણિત્તા ચિપ્પામેવ કુંડપુરે નયરે ચારગસોહણં જાવ ઉસ્સવિત્તા જેણેવ સિદ્ધત્થે ચત્તિયે તેણેવ ઉવાગચ્છંતિ, ઉવાગચ્છિત્તા કરયલ. જાવ કઢ્ઢ સિદ્ધત્થસ્સ ચત્તિયસ્સ રણ્ણો તમાણત્તિયં પદ્ધપ્પિણંતિ ॥૧૦૧॥ ૧૦૨. તદ્દાણં સે સિદ્ધત્થે રાયા જેણેવ અટ્ટણસાલા તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્, ઉવાગચ્છિત્તા જાવ સલ્લાવરોહેણં સલ્લ-પુપ્પ-ગંધ-વત્થ-મલ્લાલંકાર-વિભૂસા, સલ્લ-તુડિયસદ્ધ-નિનાણં, મહયા ઇડ્ઢી, મહયા જુડ્ઢ, મહયા બલેણં, મહયા વાહણેણં, મહયા સમુદણં, મહયા વરતુડિય-જમગ-સમગ-પ્પવાડણં, સંખ-પણવ-પહ-ભેરિ-ઙ્ગલ્લરિ-ચરમુહિ-હુડુક્ક-મુરજ-મુડ્ઢ-દુંદુહિ-નિગ્ધોસ-નાડિયરવેણં, ઉસ્સુક્કં, ઉક્કરં, ઉક્કિડ્ઢં, અદિઙ્ગં, અમિઙ્ગં. અભડપ્પવેસં, અદંડ-કુદંડિમં, અધરિમં, ગણિયાવર-નાડિઙ્ગ-કલિયં, અણેગ-તાલાયરાણુચરિયં, અણુદ્ધુયમુડ્ઢં, (ગ્રં.૫૦૦) અમિલાય-મલ્લદામં, પમુડ્ઢ-પક્કીલિય-સપુરજણ-જાણવયં દસદિવસં ટિડ્ઢવડિયં કરેઙ્ ॥૧૦૨॥ ૧૦૩. તદ્દાણં સે સિદ્ધત્થે રાયા દસાહિયા ટિડ્ઢવડિયા વટ્ટમાણી, સઙ્ગે ય સાહસિયે અ, સયસાહસિયે અ, જાએ અ, દાએ અ, ભાએ અ, દલમાણે અ, દવાવેમાણે અ, સઙ્ગે અ, સાહસિયે અ, સયસાહસિયે અ, લંભે પડિચ્છમાણે ય પડિચ્છાવેમાણે અ એવં વિહરેઙ્ ॥૧૦૩॥

સૂત્ર ૧૦૦+૧૦૧+૧૦૨+૧૦૩) હે દેવાનુપ્રિયો ! જલ્દીથી ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાંથી કેદીઓને મુક્ત કરો. (તે કાળે ત્રણ અવસરે કેદીઓ મુક્ત કરાતા હતા... (૧) યુવરાજનો અભિષેક (૨) પરરાષ્ટ્ર જય અને (૩) રાજપુત્રનો જન્મ.) તથા વજન અને માપ વધારો (અર્થાત્ વેપારીઓ ધરાક માંગે તેથી વધુ આપે) તથા નગરના ત્રણ રસ્તા મળે ત્યાં, ચાર રસ્તાઓ મળે ત્યાં, તેથી વધુ રસ્તાઓ ભેગા થાય ત્યાં, રાજમાર્ગોપર, નાની શેરીઓમાં, દુકાનમાર્ગોમાં વગેરે સ્થળોએ પાણી છંટાવો, કચરા દૂર કરાવો, છાણવગેરેથી લિંપણ કરાવો, તથા મહોત્સવના દર્શનમાટે માંચડાઓ તથા માંચડાપર માંચડાઓ બનાવડાવો. તથા જુદા

વ્યા.
(૫)

જુદા રંગવાળી અને સિંહ વગેરેના ચિત્રવાળી ધજા-પતાકાઓથી નગરને શણગારો. ગોશીર્ષ લાલ ચંદનવગેરેના થાપા ઠેર ઠેર થપાવો. ઠેર ઠેર ચંદન કલશ સ્થાપો. તથા દ્વારે દ્વારે ચંદન કલશયુક્ત તોરણો બંધાવો તથા ઉપરથી છેક નીચે સુધી એડે એવી ફુલમાળાઓથી નગરને શણગારો તથા ઠેર ઠેર પાંચેયવર્ણના સુગંધી ફૂલોના ઢગલાઓ કરો અને કાલાગરુ વગેરે ગંધદ્રવ્યોની સુગંધથી સમગ્ર નગરને મનોહર બનાવો. તથા સુગંધી ચૂર્ણોથી વાસિત કરો. તથા નાયનારા, ખેલ કરનારા મદ્યો, મુટ્ઠી યુદ્ધના નિષ્ણાતો, વિદ્યુષકો, કુદકા મારનારાઓ, કથાકારો, મંગલશ્લોક પાઠકો, રાસડા લેનારાઓ, વાંસપર ખેલ કરનારાઓ, ચિત્રકારો, તાલ દેનારાઓ, વીણા, વાંસળી વગેરે વિવિધ વાજિંત્રો વગાડનારાથી નગરને ઉત્સવમય બનાવી દો. પછી હળ-ગાડાં ચલાવવાં, ખાંડવું, દળવું, વગેરે પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરાવો. એમ નગરને મહોત્સવમય કરાવી મારી આજ્ઞા મને પાછી આપો. તેઓએ રાજાની આજ્ઞા મુજબ સહર્ષ સવાયું કરાવ્યું. પછી સિદ્ધાર્થ રાજા વ્યાયામશાળામાં કસરત વગેરે કરી તથા તેલમર્દન વગેરે કરાવી સ્નાનમંડપમાં સ્નાન કરી, પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે ચન્દનાદિનું વિલેપન કરી, વસ્ત્ર, અલંકાર વગેરે પહેરી સજ્જ થયા વગેરે પૂર્વવત્ સમજવું. પછી મોટી ઋદ્ધિ, ઘૃતિ, સેના, વાહન, વાજિંત્રો, ઉત્કૃષ્ટ સામગ્રીઓ વગેરેથી પરિવરેલા શ્રી સિદ્ધાર્થ રાજાએ દશ દિવસનો મોટો મહોત્સવ કરાવ્યો.

વળી સિદ્ધાર્થ રાજાએ રાજ્યનાં સર્વ દાણ-કર માફ કર્યા. બધાના ઋણ પોતે ચૂકાવી સમગ્ર નગરને ઋણમુક્ત કર્યું, જેને જે જોઈએ તે વિના મૂલ્યે લેવા-દેવાની ને તેની કિંમત ભંડારમાંથી આપવાની આજ્ઞા કરી, રાજ્યના દંડ માફ કર્યા અને રાજપુરુષોનો ત્રાસ અટકાવી પ્રજાને નિર્ભય કરી.

(શ્રી આચારંગસૂત્રમાં કહ્યું છે કે - પ્રભુ મહાવીરનાં માતા-પિતા શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનનાં શ્રાવક હતાં.) વળી તેમણે આ દશ દિવસોમાં સેંકડો, હજારો, લાખો સ્થળે શ્રી જિનપૂજા-ભક્તિ કરી અને બીજાઓ દ્વારા કરાવી. આવેલાં લાખો વધામણાં લીધાં તથા સેવકો દ્વારા લેવરાવ્યાં. એ જ પ્રમાણે પહેરામણી વગેરે રૂપે દાન દીધાં તથા સેવકો દ્વારા દેવરાવ્યાં.

૧૦૪. તણ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ અમ્માપિયરો પઢમે દિવસે ટિઙ્ઘડિયં કરેંતિ, તણ દિવસે ચંદસૂરદંસણિઅં કરેંતિ, છઢે દિવસે ધમ્મજાગરિયં જાગરેંતિ, એક્કારસમે દિવસે વિઙ્ઘંતે, નિવ્વત્તિએ અસુઙ્ગ-જમ્મકમ્મ-કરણે, સંપત્તે બારસાહે દિવસે, વિઙ્ઘલં અસણં પાણં ખાઙ્ગમં સાઙ્ગમં ઉવક્ખડાવેંતિ, ઉવક્ખડાવિત્તા મિત્ત-નાઙ્ગ-નિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિજણં નાયએ યત્તિએ અ આમંતેઙ્ગ, આમંતિત્તા તઓ પચ્છા ણ્હાયા કયબલિકમ્મા, કયકોઉય-મંગલ-પાયચ્છિત્તા સુદ્ધપ્પાવેસાઙ્ગ મંગલ્લાઙ્ગ, પવરાઙ્ગ, વત્થાઙ્ગ પરિહિયા, અપ્પમહગ્ધા-ભરણાલંકિય-સરીરા, ભોઅણવેલાએ ભોઅણમંડવંસિ સુહાસણવરગયા તેણં મિત્ત-નાઙ્ગ-નિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિજણેણં નાએહિં યત્તિએહિં સદ્ધિં તં વિઙ્ઘલં અસણં પાણં ખાઙ્ગમં સાઙ્ગમં આસાએમાણા વિસાએમાણા પરિભુંજેમાણા પરિભાએમાણા એવં વા વિહરંતિ ॥૧૦૪॥

સૂત્ર ૧૦૪) મહોત્સવના પ્રથમ દિવસથી જ જકાતમાફીવગેરે શરુ થયા.

ત્રીજા દિવસે ગૃહસ્થ ગુરુએ (=પવિત્ર વિધિકારક) અરિહંત પ્રતિમાની સામે ચાંદીના ચંદ્રની સ્થાપના કરાવી. પૂજાવગેરે કરાવી પછી સ્નાનાદિથી પવિત્ર થયેલા માતા અને બાળકને આકાશમાં ચંદ્રનો ઉદય થયો ત્યારે સાક્ષાત્ ચંદ્રના દર્શન કરાવ્યા અને તે વખતે ચંદ્રને પ્રસન્ન કરવાનો મંત્ર બોલ્યા કે ઓં અર્હ ચંદ્રોસિ નિશાકરોસિ નક્ષત્રપતિરસિ સુધાકરોસિ ઔષધિગર્ભોસિ અસ્ય કુલસ્ય વૃદ્ધિં કુરુ કુરુ સ્વાહા. પછી પુત્ર અને માતા એ ગુરુને નમ્યા. ગુરુએ આશીર્વાદ આપ્યા કે પ્રસન્ન ચન્દ્ર તમારા કુળની સતત વૃદ્ધિ કરો ! વગેરે. સૂર્યદર્શન માટે પણ એ જ વિધિ સમજવો. માત્ર સૂર્યમૂર્તિ સુવર્ણની કે તાંબાની હોય, પછી સૂર્યની સ્તુતિનો પણ મંત્ર બોલ્યા કે ઓં અર્હ સૂર્યોસિ દિનકરોસિ તમોપહોસિ સહસ્રકિરણોસિ જગત્યક્ષુરસિ પ્રસીદ અને આશીર્વાદ આપ્યા કે-

‘જગતનો નેત્ર આ સૂર્ય માતા-પુત્ર ઉભયનું મંગલ કરો.’ પછી માતા-પુત્રે તે ગૃહસ્થ ગુરુને નમસ્કાર કર્યા. (પછીથી ચન્દ્ર-સૂર્યના સ્થાને અરિસો બતાવવાનો

૧૦૫. જિમેઅ-ભુત્તુત્તરાગયાવિ અ ણં સમાણા આયંતા ચોક્ષ્યા પરમસુહૂયા તં મિત્ત-નાહ-નિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિજણં નાયે યાદિયે ય વિઝલેણં પુપ્ફ-વત્થ-ગંધ-મલ્લાલંકારેણં સક્કારેતિ સંમાણેતિ, સક્કારિતા સંમાણિતા તસ્સેવ મિત્ત-નાહ-નિયગ-સયણ-સંબંધિ-પરિજણસ્સ નાયાણ ય પુરો એવં વયાસી ॥૧૦૫॥ ૧૦૬. પુવ્વિપિય ણં દેવાણુપ્પિયા ! અમ્હં એયંસિ દારગંસિ ગબ્ધં વક્કંતંસિ સમાણંસિ ઇમે એયારુવે અબ્ભત્થિયે ધિંતિયે જાવ સમુપ્પજિત્થા, જપ્પભિં ચ ણં અમ્હં એસ દારે કુચ્છિંસિ ગબ્ધત્તાએ વક્કંતે, તપ્પભિં ચ ણં અમ્હે હિરણ્ણેણં વહ્ધામો, સુવણ્ણેણં ધણેણં ધન્નેણં રજ્જેણં જાવ સાવહજ્જેણં પીઠસક્કારેણં અર્હવ અર્હવ અભિવહ્ધામો, સામંતરાયાણો વસમાગયા અ ॥૧૦૬॥ ૧૦૭. તં જયા ણં અમ્હં એસ દારે જાએ ભવિસ્સહ તયા ણં અમ્હે એયસ્સ દારગસ્સ ઇમં એયાણુરુવં ગુણં ગુણનિપ્પણ્ણં નામધિજ્જં કરિસ્સામો વદ્ધમાણુ તિ, તા અમ્હં અજ્જ મણોરહસંપત્તી જાયા, તં હોઝ ણં અમ્હં કુમારે 'વદ્ધમાણે' નામેણં ॥૧૦૭॥

વિધિ ચાલુ થયો.) છટ્ઠા દિવસે ધર્મજાગરિકા કરી.

જન્મસંબંધી અશુચિ નિવારણના અગ્યાર દિવસ પૂરા થયા બાદ બારમે દિવસે પ્રભુના માતા-પિતાએ અશન, પાન, ખાદિમ અને સ્વાદિમ-એમ ચારેય પ્રકારનાં વિવિધ ઉત્તમ ભોજન તૈયાર કરાવ્યાં. મિત્રો, જ્ઞાતિના લોકો, પુત્રોવગેરે પરિવાર, સ્વજનો, વેવાઈઓ, નોકર-ચાકરો, ક્ષત્રિયોવગેરેને જમવા પધારવાનું આમંત્રણ આપ્યું. સિદ્ધાર્થરાજા અને ત્રિશલા રાણીએ સ્નાનાદિ મંગલ કરી ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરી ભોજન સમયે એ બધાની સાથે ભોજન કર્યું અને કરાવ્યું.

સૂત્ર ૧૦૫+૧૦૬+૧૦૭) એમ પ્રેમપૂર્વક પ્રીતિભોજન કરી-કરાવી પુષ્પ-વસ્ત્રાદિ વિવિધ વસ્તુઓથી સૌનો યથાયોગ્ય સત્કાર-સન્માન કરી સિદ્ધાર્થ રાજાએ કહ્યું- 'હે દેવાનુપ્રિયો ! અમારો આ પુત્ર જ્યારથી ગર્ભમાં આવ્યો, ત્યારથી અમે સુવર્ણાદિથી, ધન-ધાન્યાદિથી, રાજ્ય-સેનાદિથી અને પ્રીતિ-સત્કારવગેરેથી

સતત વૃદ્ધિ પામી રહ્યા છીએ. તેથી અમે સંકલ્પ કર્યો છે- જ્યારે આ પુત્રનો જન્મ થશે, ત્યારે અમે તેનું ગુણોને અનુસરતું યથાર્થ ‘વર્ધમાન’ નામ પાડીશું. આજે અમારા એ મનોરથ ફળ્યા છે, તેથી કુમારનું નામ વર્ધમાન થાઓ!’-એમ કહી સૌની સમક્ષ પ્રભુનું ‘વર્ધમાન’ નામ સ્થાપન કર્યું. (જે જીવે પૂર્વભવમાં કૂરતા, કપટ વગેરે કર્યા હોય અને ધર્મદ્રવ્યના ભક્ષણઆદિ કર્યા હોય, તે પછી જ્યારે મનુષ્યતરીકે જન્મે, ત્યારે તેના દૌર્ભાગ્યકર્મના ઉદયથી એ ઘરની લક્ષ્મી નાશ પામે, માતા-પિતાવગેરે જલ્દી મરી જાય, ઘરની મિલકતવગેરે નાશ પામે. જરાસંઘની પુત્રી જીવયશામાટે આગાહી હતી કે એ એના પિતૃકુલ અને પતિકુળની નાશક બનશે. સંકાશ શ્રાવકે પૂર્વે દેવદ્રવ્યભક્ષણ કરેલું. તો છેલ્લા ભવમાં ભયંકર દૌર્ભાગ્યથી ધનનાશ, માતા-પિતાના મોત, ગામમાં દુકાળ, શેઠ દેવાળું ફૂકે વગેરે થયું. આ સામે કરુણાવાળા, દાનપ્રિય, ધર્મદ્રવ્યરક્ષક, ત્યાગીવગેરેના જન્મ માત્રથી બધું જ વધતું જાય... અરે દુકાળનો ય નાશ થાય. પ્રભુના પાવન પગલે બધા જ પ્રકારની વૃદ્ધિઓ થઈ. દરેક તીર્થંકરના નામ પાછળ રહસ્ય રહેલા છે. મરુદેવીમાતાએ પ્રથમ સપનામાં ઋષભ જોયો, માટે ઋષભદેવનું નામ ઋષભકુમાર પડ્યું. શાંતિનાથ ભગવાનના ગર્ભમાં આવવામાત્રથી રાજ્યમાં થતાં અનેક ઉપદ્રવો શાંત થયા. માટે તેમનું નામ શાંતિકુમાર પડ્યું. આજ-કાલ ઘણા નવા-નવા નામોની ફેશનમાં સાવ અર્થવગરના નામ પાડવાની ફેશન ચાલી છે. એક નાના છોકરાને એનું નામ પૂછ્યું. એણે કહ્યું- ગરપિ. આ ‘ગપ્પી’ કહે છે એમ સમજી પૂછ્યું- ‘શું ગપ્પી?’ ‘ના! ગરપિ’... એને પૂછ્યું - આનો શું અર્થ? એ કહે- ‘ગરપિ’ એટલે હું. આ મારું નામ છે, એ જ એનો અર્થ. એના પિતાજીને પૂછ્યું - આ ‘ગરપિ’ નો અર્થ શું? એના પિતાએ હસીને કહ્યું - પુત્રની કુંભરાશિ છે, એ રાશિના અક્ષરોમાં ઘણું શોધવા છતાં કોઈ સાદુ છતાં અનોખું નામ જડ્યું નહીં. તેથી પછી મારું નામ ગજેન્દ્ર. મારી પત્નીનું નામ રમીલા. અને સરનેમ- અટક પિઠડીયા છે. આ ત્રણેના પ્રથમાક્ષરો લઈ નામ બનાવી દીધું- ‘ગરપિ.’ સાદુ અને અનોખું! નામ પાડવાની આ નવી ટેકનીક! પછી એમાં અર્થ જોવાની તસ્દી લેવાની નહીં. આમેય સાર્થક નામો પણ એ વ્યક્તિને પામી અનર્થક થઈ જતા હોય છે. હસમુખનો ચહેરો જ રડમસ હોય, શાંતિભાઈ જ અશાંતિ કરતાં હોય, લક્ષ્મીબેન ભીખ માંગતા હોય, ત્યારે ‘ગરપિ’ નામ જ શોભે! જેને સુકૃતમાં કોઈ રસ નથી ને જીવનમાં કોઈ કસ નથી, એને સારા નામનો કોઈ અર્થ નથી.)

૧૦૮. સમણે ભગવં મહાવીરે કાસવગુત્તે ણં, તસ્સ ણં તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-અમ્માપિઉસંતિએ વદ્ધમાણે (૧), સહસમુડ્યાએ સમણે (૨), અયલે ભયભેરવાણં, પરીસહોવસગ્ગાણં, ધંતિખમે, પડિમાણ પાલએ, ધીમં, અરહરહસહે, દવિએ, વીરિયસંપન્ને દેવેહિં સે ણામં કયં 'સમણે ભગવં મહાવીરે' (૩) ॥૧૦૮॥

સૂત્ર ૧૦૮) શ્રમણ પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવ કાશ્યપ ગોત્રી હતા. તેમનાં ત્રણ નામો પ્રસિદ્ધ છે. એક માતા-પિતાએ આપેલું 'વર્ધમાન'. બીજું તેમનામાં સહજ રહેલી તપઆદિની અતુલ શક્તિથી પડેલું નામ 'શ્રમણ' અને ત્રીજું દેવોએ આપેલું નામ શ્રમણ ભગવાન મહાવીર.

પ્રભુ જન્મથી અતુલ બળી હતા. ભયોથી અને સિંહ, સર્પ વગેરેના ભૈરવથી પણ સદા નિર્ભય અને ધીર હતા. ભૂખ, તૃષ્ણા વગેરે બાવીશ પરીષદો અને દેવો, તિર્યંચો વગેરેથી કરાતા સોળ પ્રકારના ઉપસર્ગોને અસામર્થ્યની લાચારીથી નહીં, પણ સમર્થ હોવા છતાં ક્ષમાથી સહી લેતા હતા. 'એકરાત્રિકી પ્રતિમા' વગેરે ઘોર અભિગ્રહોનું સત્ત્વથી પાલન કરતા હતા. તથા ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત હોવાથી જ રતિ-અરતિના પ્રસંગોમાં પણ હર્ષ-વિષાદથી મુક્ત રહેતા હતા. આ રીતે રાગ-દ્વેષના વિજેતા અને મહા પરાક્રમી હોવાથી પ્રભુનું દેવોએ પ્રસંગ પામીને 'મહાવીર' નામ સ્થાપ્યું. તે અંગે વૃદ્ધવાદ એવો છે કે-બીજના ચન્દ્રની જેમ અને મેરુમાં ઉગેલા કલ્પવૃક્ષના અંકુરાની જેમ સુખ-શાન્તાથી વૃદ્ધિ પામતા પ્રભુ ચન્દ્રસમ પ્રસન્ન મુખ, હાથી જેવી ગમ્ભીર ચાલ, લાલ હોઠ, સફેદ દંતપંક્તિ, શ્યામ કેશ, કમળસમા કોમળ હાથ, સુગંધી શ્વાસ, સુવર્ણ સમાન તેજસ્વી વર્ણ, નિર્મળ દેહ વગેરે સૌંદર્યવાળા હોવાથી તથા મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, વિપુલ અવધિજ્ઞાન, ઘણા પૂર્વભવોનું સ્મરણ, આરોગ્ય, બુદ્ધિ, કાન્તિ, ધૈર્ય વગેરે ગુણોથી જગતમાં તિલકસમાન બન્યા હતા. એકદા વૈરાગી પ્રભુ રમતવગેરેની ઉત્સુકતા ન હોવા છતાં સરખી વયના અન્ય કુમારોના આગ્રહથી તેઓની સાથે ઉદ્યાનમાં કીડા કરવા ગયા. ત્યાં તેઓ ઝાડ ઉપર ચઢવા-ઉતરવાની રમત રમવા લાગ્યા. તે સમયે ઇન્દ્રે દેવોની સભામાં

આ.
(૫)

પ્રભુના ધૈર્યગુણની પ્રશંસા કરતાં કહ્યું - ‘હે દેવો ! જુઓ, વર્તમાનમાં મનુષ્યલોકમાં વર્ધમાનકુમાર બાળ છતાં પ્રૌઢ પરાક્રમી છે. ઇન્દ્રાદિ દેવો પણ તેમને ડરાવવા અસમર્થ છે.’ પ્રભુની આ પ્રશંસા કોઈ એક અજ્ઞાની મિથ્યાત્વી દેવ સહી શક્યો નહિ, તેથી પ્રભુને ડરાવવા ત્યાં આવી બે ચપળ ભયંકર જીભ, સાંબેલા જેવી સ્થૂળ કાળી કાયા, કૂર દષ્ટિ, ક્રોધથી વિશાળ ફણાટોપ, ઉપર તેજસ્વી મણિ, વગેરે રૂપવાળો સાપ બન્યો. તેને જોતાં જ બધા કુમારો ભયભીત થઈને નાઠા, પણ વર્ધમાનકુમારે નિર્ભયતાથી ત્યાં જઈ તેને હાથમાં પકડીને દૂર મુકી દીધો. ફરી બધા કુમારો ત્યાં આવ્યા. તે દેવ પણ બાળકનું રૂપ લઈ ભેગો મળી ગયો. પછી ગેડી-દડાની રમત શરૂ થઈ. તેમાં એવી હોડ હતી કે-જે હારે તે જીતનારને ખભે ઉપાડે. પેલા કપટી દેવે ક્ષણ પછી કહ્યું કે-‘હું હાર્યો અને વર્ધમાનકુમાર જીત્યા.’ પછી તે પ્રભુને ખભે બેસાડી પોતે સાત તાડ જેટલો ઊંચો થયો. અવધિજ્ઞાનથી તેનું સ્વરૂપ જાણી પ્રભુએ વજ્રકઠોર હાથની મુટ્કી તેને મારી. એ પ્રહારથી અત્યન્ત પીડા થવાથી એ દેવે મશકની જેમ શરીર સંકોચી લીધું. પછી ઇન્દ્રની પ્રશંસાને સત્ય માની, પ્રત્યક્ષ થઈ સૌની સમક્ષ સાચી વાત બતાવી અને પ્રભુને વારંવાર ખમાવી ક્ષમા માંગી એ દેવ દેવલોકમાં ગયો. ત્યારે સંતોષ પામેલા શકે ભગવાનનું ‘મહાવીર’ એવું નામ પાડ્યું.

શસ્ત્રોથી શત્રુને જીતે એ વીર ગણાતો હોય, તો જે ઉપસર્ગ અને ક્રોધાદિને જીતે એ મહાવીર છે.

પ્રભુ આઠ વર્ષના થયા, ત્યારે માતા-પિતા પુત્રને મોહથી ઘણા મૂલ્યવાન અલંકારો પહેરાવી મહોત્સવપૂર્વક નિશાળે ભણાવવા લઈ ગયાં. અતિ હરખવાળાં માતા-પિતાએ પહેલા નિશાળે બેસવાનું મુહૂર્ત જોવડાવ્યું. પછી ઘણું ધન ખરચી મહાપુરુષને શોભે તેવો મોટો મહોત્સવ કર્યો. ઉત્તમ વસ્ત્ર-અલંકારઆદિથી સ્વજનાદિનો સત્કાર કર્યો; પંડિતને યોગ્ય વિવિધ વસ્ત્રો, અલંકારો તથા શ્રીફળ વગેરે ફળો અને બીજા વિદ્યાર્થીઓને આપવા સોપારી, શિંગોડાં, ખજૂર, સાકર, ખાંડ, ચારોળી, પિસ્તાં, દ્રાક્ષ વગેરે વિવિધ મેવા, મીઠાં ભોજન તથા વસ્ત્રો તૈયાર કરાવ્યાં. લેખનની રત્નની સુંદર પાટી-પોઠી ખડિયા વગેરે સામગ્રી તૈયાર કરાવી.

સરસ્વતીની પૂજા માટે સુવર્ણનું ઘણાં રત્નોથી જડેલું નવું આભૂષણ કરાવ્યું.

પછી કુલવૃદ્ધાઓએ પ્રભુને સ્નાન કરાવ્યું, વસ્ત્રાલંકાર પહેરાવ્યા, મસ્તકે શ્રેષ્ઠ છત્ર ધર્યું, ચામર વિંઝાવા લાગ્યાં અને ચતુરંગ સૈન્યથી પરિવરેલા પ્રભુ રાજમહેલમાંથી નીકળી અનેક વાજિંત્રોના નાદ સાથે પંડિતના ઘર પાસે આવ્યા.

‘પોતાની પાઠશાળામાં વર્ધમાનકુમાર ભણવા પધારી રહ્યા છે’ તેના ગૌરવ અને આનંદથી પંડિતે પણ ઉજ્જવળ ધોતિયું, સોનાની જનોઈ, કેસરના તિલક વગેરે શોભા કરી. તે જ વખતે ઇન્દ્રનું સિંહાસન ચલાયમાન થયું (ઇતરોમાં પોતાનું સિંહાસન બચાવવા ઇંદ્ર વિશ્વામિત્ર જેવા તપસ્વીઓના ચિત્તને ચલાયમાન કરવા પ્રયત્ન કરવાની વાત આવે છે, અહીં પ્રભુનું એવું સૌભાગ્ય છે કે એમના પ્રભાવથી ઇંદ્રના સિંહાસન ડોલાયમાન થાય છે. એક સામાન્ય પંડિત પ્રભુ જેવા મહાજ્ઞાનીને ભણાવવાની ચેષ્ટા કરે, એ અનુચિત કારવાઈને રોકાવવા ધર્મસત્તા ઇંદ્ર જેવાને પૃથ્વીપર આવવા જાગૃત કરે, એ બધાના કલ્યાણની કામનાથી પ્રાપ્ત કેવું અનુપમ સૌભાગ્ય ! પ્રભુ તો એવા ગંભીર છે કે માતા-પિતાની મોહજન્ય ઇચ્છા પૂરી કરવા પાઠશાળાએ આવ્યા અને જો પંડિત ભણાવવા પ્રયત્ન કરે, તો ‘મને આવડે છે’ એમ કહ્યા વગર ભણવા માડે ! એ વખતે જો પ્રભુ સ્વયં પોતાનું જ્ઞાન પ્રગટ કરે, તો તે મહાપુરુષમાટે અયોગ્ય ગણાય... ‘હીરા મુખસે ના કહે ! લાખ હમારા મોલ’ પ્રભુનું ગાંભીર્ય અને ગૌરવ બંને સચવાય એમટે ધર્મસત્તાએ કરેલી કમાલનો અર્થ એટલે ઇંદ્રનું સિંહાસન કંપવું અને ઇંદ્રનું નીચે આવવું) ઇન્દ્રે અવધિજ્ઞાનથી જાણ્યું-પ્રભુને ભણાવવાનો પ્રયાસ થાય છે. તેથી આશ્ચર્ય પામી દેવોને કહ્યું-‘અરે ! આ મોટું આશ્ચર્ય તો જુઓ કે-ભગવાનને પણ નિશાળે મુકવાની યોજના થઈ રહી છે ! પ્રભુ તો ત્રણ જ્ઞાનથી યુક્ત હોય છે, તેમને ભણાવવા એ તો આંબાને તોરણ બાંધવું, અમૃતને મધુર બનાવવું, બ્રાહ્મીને ભણાવવી, વગેરે જેવું અજ્ઞાન છે. પ્રભુ તો ભણ્યા વિના વિદ્વાન, દ્રવ્ય વિના પરમેશ્વર અને અલંકારો વિના મનોહર હોય છે’ વગેરે કહીને ઇન્દ્ર બ્રાહ્મણનું રૂપ કરી શીઘ્ર પ્રભુ હતા ત્યાં આવ્યા, પંડિત માટે રચેલા આસને પ્રભુને સ્થાપ્યા અને પંડિતના મનમાં જે જે સંશયો હતા, તે તે બધા ઇન્દ્રે જ્ઞાનથી જાણીને પ્રભુને પૂછ્યા, ત્યારે ‘આ બાળક આવા પ્રશ્નોના ઉત્તર શી રીતે આપશે ?’ એમ સમજી સાંભળવા ઉત્સુક બનેલા-સૌની સમક્ષ પ્રભુએ તે પ્રત્યેક સંશયોનાં સમાધાન આપ્યા. આ પ્રશ્નોત્તરીનું ‘જૈનેન્દ્ર’

વ્યાકરણ પ્રસિદ્ધ થયું.

‘બધા લોકો વર્ધમાનકુમાર આટલી વિદ્યા ક્યાં શીખ્યા ?’ એમ વિચારી આશ્ચર્ય પામ્યા. પંડિતે પણ વિચાર્યું - મારા બાલ્યકાળથી બીજા કોઈથી દૂર નહીં કરાયેલા તમામ સંશયો આ બાળક વર્ધમાનકુમારે દૂર કર્યા. વળી આ કુમાર આટલા જ્ઞાની હોવા છતાં કેટલા ધીર-ગંભીર છે ! જરાય જ્ઞાનનું અભિમાનરૂપ- કે બતાડવાની અધીરતારૂપ અજીર્ણ નથી ! (જ્ઞાની હોવા માત્રથી મહાનતા નથી, જ્ઞાનની સાથે વિનય, નમ્રતા અને ગંભીરતા ભળે, ત્યારે મહાન થવાય. આ જ વાત ધની, તપસ્વી વગેરેમાટે સમજવાની છે. વળી ‘સૂંઠના ગાંગડે ગાંધી ન થવાય’ થોડુંક આવડે, જાણકારી મળે એટલામાત્રથી પંડિતાઈ, જાણકારીનો ભાર રાખવો યોગ્ય નથી. એક અંગ્રેજને થોડી હિન્દી આવડે. એટલામાત્રથી પોતાને હિન્દીનો ખાં માનવા માંડ્યો. એને ઇંગ્લેંડની રાણીએ ભારતની તાજમહાલ - લાલ કિલ્લોવગેરે ઈમારતના ઍજીનિયરને મળવા ભારત મોકલ્યો. એણે ત્રણ-ચાર ઠેકાણે પૂછ્યું - ‘યહ ઈમારત કિસને બનાવી’ દરેક ઠેકાણેથી એક જ જવાબ મળ્યો ‘માલુમ નહીં સા’બ’. આ સમજ્યો આ ઍજીનિયરનું નામ છે. એમાં એક પ્રભાવશાળી માણસને જતો જોઈ- બીજાને પૂછ્યું - યહ કૌન હૈ ? પેલાએ કહ્યું- માલુમ નહીં સા’બ. આ તો ખુશ થઈ ગયો. તરત ઇંગ્લેંડ રાણીને તારથી સમાચાર આપી દીધા કે ઍજીનિયરનો પતો લાગી ગયો છે. એમાં એક દિવસ કો’ક મોટા માણસની સ્મશાનયાત્રા નીકળી... ઘણા લોકો જોડાયેલા... આ જોઈ એણે કો’ક ને પૂછ્યું - યહ કૌન મર ગયા ? પેલાએ કહ્યું- માલુમ નહીં સાબ... આ ચમક્યો... તરત જ તાર કર્યો, એ મહાન ઍજીનિયર મરી ગયો છે. આમ ઓછા જ્ઞાને જાણકારીનો વધુ દેખાવ કરવો એ છીછરાપણું છે.)

ઇંદ્રે પંડિતને કહ્યું - આ બાળક સામાન્ય માનવ નથી, પણ સકળ શાસ્ત્રોના જ્ઞાતા ત્રણલોકનાથ પ્રભુ વીર છે.

પછી યૌવનવયે માતા-પિતાએ સ્નેહરાગથી આગ્રહ કરીને પરમ વૈરાગી પ્રભુને પરાણે નરવર્મ રાજાની પુત્રી યશોદા સાથે પરણાવ્યા. ઔદાસીન્યભાવે વિષયસુખ ભોગવતાં પ્રભુને એક પુત્રી થઈ. તેને પ્રવર રાજાના પુત્ર જમાલી સાથે પરણાવી અને તેને પણ એક પુત્રી થઈ.

સૂત્ર ૧૦૮) પ્રભુના પિતા કાશ્યપગોત્રી હતા. તેમના ૧ સિદ્ધાર્થ, ૨ શ્રેયાંસ, ૩ યશસ્વી એમ ત્રણ નામ હતાં. માતા વાસિષ્ઠગોત્રી હતાં અને તેમનાં

૧૫.
(૫)

૧૦૯. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ પિઆ કાસવગુત્તે ણં, તસ્સ ણં તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તંજહા-સિદ્ધત્થે ઇ વા, સિજ્ઞસં ઇ વા, જસસ ઇ વા ॥ સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ માયા વાસિદ્ધસગુત્તેણં, તીસે તઓ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-તિસલા ઇ વા, વિદેહદિન્ના ઇ વા, પીઙ્કારિણી ઇ વા ॥ સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ પિત્તિજ્ઞે સુપાસે, જિદ્ધે ભાયા નંદિવદ્ધણે, ભગિણી સુદંસણા, ભારિયા જસોયા કોહિણ્ણા ગુત્તેણં । સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ ધૂઆ કાસવગુત્તેણં, તીસે દો નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-અણોજ્ઞા ઇ વા, પિયદંસણા ઇ વા । સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ નત્તુઈ કાસવગુત્તેણં, તીસે ણં દો નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-સેસવઈ ઇ વા જસવઈ ઇ વા ॥૧૦૯॥

૧૧૦. સમણે ભગવં મહાવીરે દક્ખે દક્ખપડ્ઞે પડિરુવે આલીણે ભદ્દે વિણીએ ણાએ ણાયપુત્તે ણાયકુલચંદે વિદેહે વિદેહદિન્ને વિદેહજઘ્ને વિદેહસૂકુમાલે તીસં વાસાંઙ વિદેહંસિ કટ્ટુ અમ્માપિઁહિં દેવત્તગેહિં ગુરુમહત્તરેહિં અબ્ભણુણ્ણાએ સમત્તપડ્ઞે પુણરવિ લોઅંતિએહિં જીયકપ્પિએહિં દેવેહિં તાહિં ઇદ્ધાહિં જાવ વગ્ગુહિં અણવરયં અભિનંદમાણા ય અભિથુલ્લમાણા ય એવં વયાસી ॥૧૧૦॥

૧ ત્રિશલા, ૨ વિદેહદિન્ના, ૩ પ્રીતિકારિણી-એમ ત્રણ નામ હતાં. પ્રભુના કાકા સુપાર્શ્વ, ભાઈ નંદિવર્ધન, બહેન સુદર્શના અને પત્ની યશોદા-એમ નામો હતાં. પત્ની કૌહિન્યગોત્રી હતી. પુત્રીના અણોક્ષ્ઠા અને પ્રિયદર્શના એમ બે નામ હતાં. દૌહિત્રી કાશ્યપગોત્રી હતી અને તેનાં શેષવતી, યશસ્વતી એમ બે નામ હતાં.

સૂત્ર ૧૧૦) પ્રભુ બધી કળામાં કુશળ, દૃઢ પ્રતિજ્ઞાપાલક, રૂપવંત, સરળ, વિનીત અને વિશિષ્ટ સર્વ ગુણોથી પ્રસિદ્ધ હતા; કુળમાં ચંદ્રતુલ્ય હતા; પહેલું સંઘયણ અને પહેલું સંસ્થાન હોવાથી શરીર ઘણું શ્રેષ્ઠ હતું; તેમજ ઘરવાસમાં કોમળ છતાં દીક્ષામાં કઠોર-સાત્ત્વિક હતા. આવા અનંત ગુણાનિધાન પ્રભુને અટ્ઠાવીશ વર્ષ થયાં ત્યારે માતા-પિતા કાળ કરીને શ્રી આવશ્યકગ્રંથના મતે ચોથા ને શ્રી આચારાંગના મતે બારમા દેવલોકમાં ગયાં. તે પછી પ્રભુએ પોતે ગર્ભમાં

કરેલો અભિગ્રહ પૂર્ણ થવાથી દીક્ષામાટે મોટા ભાઈની અનુમતિ માગી. નંદિવર્ધન રાજાએ કહ્યું- ભાઈ ! માતા-પિતાના વિરહની વંદના તો હજી મન પાડી રહી છે, ત્યાં તું આવી વાત કરી શા માટે ઘામાં મીઠું ભભરાવે છે...? ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું- રાજન ! જીવે અનંત ભવમાં પ્રાયઃ બધા જીવોસાથે અનેકવાર પિતા-માતા-ભાઈ વગેરે સંબંધો બાંધ્યા છે. દરેક ભવમાં આવા સંબંધો બંધાયા જ કરે છે, હવે એ બધા સંબંધોની જ મમતા કર્યા કરીશ, તો હું આત્મસાધના ક્યારે કરીશ ? (સંબંધો નવા નથી... જીવમાટે સાધના નવી છે... અને મહત્ત્વની છે. દેવલોકમાં માતા-પિતા જેવા સંબંધો નથી... તો ત્યાં એ છોડી સાધના કરવાની શક્યતા પણ નથી. માનવભવમાં તો દરેક જન્મે સંબંધો તો થવાના જ... અને જ્યારે પણ સાધના કરવી હશે, ત્યારે સંબંધોની મમતા છોડવી જ પડવાની છે... જો આમ જ હોય, તો જે ભવમાં જાગ્યા... સાધનાની ભાવના થઈ, એ જ ભવમાં શા માટે સંબંધોને પડતા મુકી સાધના કરવી નહીં ?)

નંદિવર્ધને કહ્યું- ભાઈ ! આ વાત હું પણ સમજુ છું. પણ તું મને પ્રાણથી પણ વધુ પ્રિય છે. તારા વિરહનો વિચાર પણ મને અત્યંત પીડા આપે છે. તેથી મારા આગ્રહથી બે વર્ષ ઘરે રહે. દાક્ષિણ્યના ભંડાર પ્રભુએ પણ ભાઈ પ્રત્યેની ભક્તિથી એ સ્વીકાર્યું અને કહ્યું- ‘મારા ઉદ્દેશથી લેશ પણ આરમ્ભ કરવો નહિ, હું પ્રાસુક આહાર-પાણીથી નિર્વાહ કરીશ.’ નંદિવર્ધને તે કબૂલ રાખ્યું. પ્રભુએ તે દિવસથી સચિત્ત આહારાદિનો ત્યાગ કર્યો, જાવજ્ઞીવ બ્રહ્મચર્ય પાળ્યું તથા અચિત્ત પાણીથી પણ સર્વસ્નાનનો ત્યાગ કર્યો. માત્ર કલ્પ હોવાથી દીક્ષા પ્રસંગે એકવાર સચિત્ત જળથી સ્નાન કર્યું. આ પ્રમાણે પ્રભુ કાંક અધિક બે વર્ષ રહ્યા.

પછી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ અને પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકથી લોકાન્તિક દેવો પણ આવ્યા. આ દેવો એકાવતારી હોવાથી લોકાન્તિક કહેવાય છે. (તેઓની સારસ્વત, આદિત્ય, વક્ત્રિ, વરુણ, ગર્દતોય, ત્રૂટિત, અવ્યાબાધ, આગ્નેય અને રિષ્ટ એ નવ નિકાય કહી છે. મહાપુરુષો તો પોતાના સ્વભાવથી જ પરોપકારમાં તત્પર હોય છે, છતાં એ માટે વિનંતી કરવામાં ‘આપણને એમની ગરજ છે’ એ ભાવ ઊભો થાય છે. તેથી નમ્રતા અને વિનય થાય છે. ગુરુ મહારાજ સમય થાય, એટલે પ્રવચન આપવાના જ છે, પણ છતાં આપણે એમના આસને જઈ વિનંતી કરીએ કે ‘ગુરુદેવ ! આપ પ્રવચનગંગા વહાવી અમને પવિત્ર કરો’ તો એ વિનય છે અને એમનું ગૌરવ છે. એમ પ્રભુ સ્વયં જ જગતના હિતમાટે દીક્ષા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી ધર્મ

૧૧૧. “જય જય નંદા !, જય જય ભદ્રા !, ભદ્રં તે, જય જય સ્વત્તિયવરવસહા !, બુઝ્ઝાહિ ભગવં લોગનાહા !, સયલજગઙ્ગોવાંહેયં પવત્તોહે ધમ્માતિત્થં, હિઅસુહનિસ્સેયસકરં સવ્વલોએ સવ્વજીવાણં ભવિસ્સઈ તિ કટ્ટુ જય-જયસદ્ધં પઠંજંતિ ॥૧૧૧॥

૧૧૨. પુલ્લિંપિ ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ માણુસ્સગાઓ ગિહત્થધમ્માઓ અણુત્તરે આહોઈએ અપ્પહિવાઈ નાણદંસણે હુત્થા, તએ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે તેણં અણુત્તરેણં આહોઈએણં નાણદંસણેણં અપ્પણો નિક્કમણકાલં આભોએઈ, આભોઈત્તા ચિદ્ધા હિરણ્ણં, ચિદ્ધા સુવણ્ણં, ચિદ્ધા ધણં, ચિદ્ધા રજ્જં, ચિદ્ધા રઢ્ઢં, એવં બલં વાહણં કોસં કોઢ્ઢાગારં, ચિદ્ધા પુરં, ચિદ્ધા અંતેઊરં, ચિદ્ધા જણવયં, ચિદ્ધા વિપુલ-ધણ-કણગ-રયણ-મણિ-મોત્તિય-સંખ-સિલ-પ્પવાલ-સ્ત્તરયણમાઈઅં સંતસારસાવઈજ્જં, વિચ્છદ્ધુઈત્તા વિગોવઈત્તા દાણં દાયારેહિં પરિભાઈત્તા દાણં દાઈયાણં પરિભાઈત્તા ॥૧૧૨॥

તીર્થ પ્રવર્તાવવાના જ છે, પણ આ વિનંતી એમના ગૌરવરૂપ છે, અને વિનયરૂપ છે.)

સૂત્ર ૧૧૧) તેથી ઇષ્ટ, કલ્યાણપ્રદ ગુણયુક્ત વગેરે ઉત્તમ વાણીથી નિરંતર ‘જય પામો, સમૃદ્ધિ પામો’ વગેરે સ્તુતિ કરવાપૂર્વક તેઓએ પ્રભુને દીક્ષા લઈ કેવળજ્ઞાન પામી સર્વજનોના હિતકર-કલ્યાણપ્રદ એવું ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવવા પ્રાર્થના કરી.

સૂત્ર ૧૧૨) પ્રભુએ પણ પોતાના વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી ‘દીક્ષા લેવાનો કાળ પાક્યો છે.’ એમ જાણી ધન, ધાન્ય, આભૂષણ, નગર અને અંતઃપુર વગેરેનો ત્યાગ કર્યો. પાચકોને, સ્વજન-સંબંધીઓને, નોકર-ચાકરોને તથા ગોત્રીઓ વગેરે સૌને યથાયોગ્ય જે જેટલું જેને આપવાયોગ્ય હતું, તેટલું તેઓને ‘આ ધનવગેરે ચંચળ હોવાથી ઉપાદેય નથી’ એમ કહેવાપૂર્વક આપી પ્રસન્ન કર્યા.

૧૧૩. તે જ કાલે જ તે જ સમયે જ સમયે ભગવં મહાવીરે જે સે હેમંતાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ષે મગસિરબહુલે, તસ્સ જં મગસિરબહુલસ્સ દસમીપક્ષે જં પાઈગગામિણીએ છાયાએ પોરિસીએ અભિનિવિટ્ટાએ પમાણપત્તાએ સુવ્વએ જં દિવસે જં વિજએ જં મુહુત્તે જં ચંદપ્પભાએ સિબિઆએ સદેવમણુઆ-સુરાએ પરિસાએ સમણુગમ્મમાણમગ્ગે, સંખિય-ચક્કિય-લંગલિય-મુહમંગલિય-વદ્ધમાણ-પૂસમાણ-ઘંટિયગણેહિં તાહિં ઇટ્ઠાહિં જાવ વગ્ગૂહિં અભિનંદમાણા અભિથુવ્વમાણા ય એવં વયાસી ॥૧૧૩॥

એક વર્ષ સુધી સૂર્યોદયથી મધ્યાહ્ન સુધી ‘જેટલી ઇચ્છા હોય, એટલું માંગો’ એવી ઘોષણાપૂર્વક રોજ દાન આપવાનું ચાલુ કર્યું. રોજ એક કરોડ આઠ લાખ સોનામહોરનું દાન કર્યું. (આ દાનનો પ્રભાવ એવો હોય કે જેને મળે, તે ભવ્ય જ હોય, તેને પ્રભુના પ્રભાવે સંતોષનો અનુભવ થાય, જુના રોગવગેરે શમી જાય ઇત્યાદિ આ મહાદાનના અદ્ભુત અતિશયો જાણવા જેવા છે. એમ એક વર્ષમાં ત્રણ અબજ, અટૂઠ્યાસી કરોડ, એંશી લાખ સોનૈયા દાનમાં આપ્યા. ઇંદ્રના આદેશથી દેવો પ્રભુનો ભંડાર ધનથી ભરતા રહે, ને પ્રભુ એમાંથી દાન આપતા જાય. પ્રભુએ વાર્ષિક દાનથી જગતની નિર્ધનતા અને દરિદ્રતાનો નાશ કર્યો.)

સૂત્ર ૧૧૩) બે વર્ષ પૂર્ણ થતાં પ્રભુએ દીક્ષામાટે નંદિવર્ધન રાજાની અનુમતિ માગી. તેઓએ સંમત થઈ દીક્ષા મહોત્સવ માંડ્યો, સમગ્ર નગરને ધ્વજા, તોરણો વગેરેથી દેવલોક જેવું શણગાર્યું. સ્વર્ગમાંથી ઇન્દ્રો અને દેવો પણ આવ્યા અને જન્માભિષેકમાટે કર્યા હતા, તેવા આઠ જાતિના કળશો તથા બીજી પણ સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરી-કરાવી. તે કળશોથી ચોંસઠ ઇન્દ્રોએ પ્રભુનો અભિષેક કર્યો, પછી દેવીમહિમાથી તે કળશો નન્દિવર્ધનરાજાના કળશોમાં પ્રવેશ પામ્યા. પછી પ્રભુને પૂર્વાભિમુખ બેસાડી ક્ષીરોદધિ આદિનાં ઉત્તમ જળ વગેરેથી નન્દિવર્ધનરાજાએ પણ અભિષેક કર્યો. તે વખતે ઇન્દ્રાદિ દેવો ચામરો, દર્પણો વગેરે લઈને ‘જય-જય’ શબ્દ બોલતા પ્રભુની સામે ઊભા રહ્યા. પછી સુગંધી કોમળ વસ્ત્રથી શરીર લૂછી પ્રભુને લાખેણું ઉજ્જવળ વસ્ત્ર પહેરાવ્યું, ચંદનાદિનું વિલેપન કર્યું,

આ.
(૫)

કલ્પવૃક્ષોના પુષ્પોની મોટી માળા પહેરાવી અને રત્નાદિથી જડેલો મૂલ્યવાન મુગટ, કુંડળ, હાર, કડાં વગેરે અલંકારો પહેરાવ્યા. પછી નંદિવર્ધને કરાવેલી પચાસ ધનુષ્ય લાંબી, પચીસ ધનુષ્ય પહોળી અને છત્રીસ ધનુષ્ય ઊંચી સુવર્ણની રત્નજડિત ચન્દ્રપ્રભા પાલખીમાં વિશુદ્ધ લેશ્યાવંત વૈરાગી પ્રભુને પૂર્વાભિમુખ બેસાડ્યા. દૈવી અતિશયથી તે પાલખીમાં ઇન્દ્રોએ કરેલી પાલખી સમાવેશ પામી, તેથી તે ઘણી જ સુશોભિત બની ગઈ. (આ દેવોનો વિનય છે, પ્રભુના મોટા ભાઈનું ગૌરવ વધે એમટે દેવોએ પોતાની અલગ પાલખી રાખવાના બદલે નંદિવર્ધને તૈયાર કરાવેલી પાલખીને જ વધુ સુશોભિત કરી. જ્યાં સાચું બહુમાન હોય, ત્યાં જ ‘નામ’ ‘હું પણ’ ‘મારું શ્રેષ્ઠ’ એવી ઇચ્છા ન રહેતા વિવેક, ઔચિત્ય અને આવી ભક્તિ જોવા મળે.) પાલખીમાં પ્રભુની જમણી બાજુ કુલમહત્તરા હંસલક્ષણ સફેદ વસ્ત્ર લઈ બેઠી. ડાબી બાજુ ભગવાનની ધાવમાતા દીક્ષાના ઉપકરણો લઈ બેઠી. એક સુંદર વેશધારી યુવતીએ પ્રભુની પાછળ છત્ર ધર્યું, એક ઈશાનખૂણે જળપૂર્ણ કળશ લઈને બેઠી અને એક અગ્નિખૂણે બેસી મણિમય વીંઝણો વીંઝવા લાગી. એમ સૌ ભદ્રાસન ઉપર બેઠાં. પછી જ્યારે નંદિવર્ધન રાજાની આજ્ઞાથી રાજપુરુષો પાલખી ઉપાડવા લાગ્યા, ત્યારે સૌધર્મ ઇન્દ્રે આગળની જમણી બાહા, ઈશાન ઇન્દ્રે આગળની ડાબી બાહા, ચમરેન્દ્રે પાછળની જમણી બાહા અને બલીન્દ્રે પાછળની ડાબી બાહા પકડી પાલખી ઉપાડી. બાકીના ચારેય નિકાયના ઇન્દ્રોએ પુષ્પવૃષ્ટિ અને દુન્દુભિનો નાદ કર્યો, પછી બીજા ઇન્દ્રો-દેવોએ પણ પાલખી ઉપાડવા પડાપડી કરી. તે વખતે સૌધર્મ અને ઈશાન ઇન્દ્ર પાલખી છોડી ચામર વીંઝવા લાગ્યા. (મોટા શ્રીમંત-શેઠ હોઈએ તો પણ આ રીતે પ્રભુની રથયાત્રમાં પાલખી ઉપાડવા વગેરે કાર્યો કરતાં કરતાં એમાં જોડાવાનું છે, નહીં કે દૂર રહીને જોવાનું! જોડાવામાં પ્રભુનું ગૌરવ સાચવ્યું કહેવાય. જોતા રહેવામાં એ સચવાતું નથી.) ભમ્ભા, ભેરી, મૃદંગ, દુન્દુભિ, શંખ વગેરે મંગળ વાજિંત્રોનો નાદ છેક આકાશ સુધી પહોંચ્યો. પાલખીની આગળ રત્નોથી રચેલાં અષ્ટમંગલ, પછી ક્રમશઃ જળપૂર્ણ કળશ, ભૃંગાર, ચામર, મોટા ધ્વજ, છત્ર, પાદપીઠ સહિત મણિમય સિંહાસન, એક સો આઠ- એક સો આઠ હાથી, ઘોડા, શસ્ત્રોથી ભરેલા ઘંટાથી રણકતા ધ્વજસહિત રથો અને સોડામણા શ્રેષ્ઠ પુરુષો ચાલ્યા. પછી ક્રમશઃ ઘોડા, હાથી, રથ અને પાયદલ-એ ચતુર્વિધ સૈન્ય, નાની હજાર ધ્વજાઓથી શોભતો ઇન્દ્ર ધ્વજ, ખડ્ગધારીઓ, ભાલાવાળા, પીઠ-પાટલાધારી, વિદૂષકો, નૃત્યકારો, છડીધરો અને

૧૧૪. “જય જય નંદા !, જય જય ભદ્રા !, ભદ્રં તે, અભગેહિં નાણ-દંસણ-ચરિત્તેહિં અજિયાઈં જિણાહિ ઇંદિયાઈં, જિયં ચ પાલેહિ સમણધમ્મં, જિયવિઘ્ઘોડવિ ય વસાહિ તં દેવ ! સિદ્ધિમજ્ઞે, નિહણાહિ રાગદોસમત્તે તવેણં, ધિઙ્ઘણિયબદ્ધકચ્છે, મદ્દાહિ અટ્ઠકમ્મસત્તૂ જ્ઞાણેણં ઉત્તમેણં સુક્કેણં, અપ્પમત્તો હરાહિ આરાહણપડાગં ચ વીર ! તેલુક્કરંગમજ્ઞે, પાવય વિતિમિર-મણુત્તરં કેવલવરનાણં, ગચ્છ ય મુક્કં પરં પયં જિણવરોવડ્ઢેણ મગ્ગેણ અકુડિલેણ, હંતા પરીસહચમું, જય જય ચત્તિયવરવસહા ! બહૂં દિવસાઈં, બહૂં પક્ખાઈં, બહૂં માસાઈં, બહૂં ઉરુઈં, બહૂં અયણાઈં, બહૂં સંવચ્છરાઈં, અભીં પરીસહોવસગ્ગાણં, ચંતિચમે ભયભેરવાણં, ધમ્મે તે અવિઘ્ઘં ભવત્” તિ કટ્ટુ જયજયસદ્દં પડંજંતિ ॥૧૧૪॥

‘જય-જય’ બોલનારા ચાલ્યા. પછી ઉગ્ર, ભોગ, રાજન્ય અને ક્ષત્રિયકુળના મનુષ્યો, કોટરક્ષકો, શેઠીઆઓ, સાર્થવાહુ વગેરે અને દેવ-દેવીઓ, એ સઘળા ક્રમશઃ પ્રભુની આગળ ચાલ્યા.

એમ મોટા વરઘોડા સાથે પ્રભુ નગરની મધ્ય શેરીઓમાંથી થઈને જ્યારે દીક્ષા લેવા માટે ચાલ્યા, ત્યારે મોટો જનસમૂહ પ્રભુને જોઈ અતિ હર્ષ પામ્યો, સહુ જય-જય બોલવા લાગ્યા અને સ્ત્રીઓ તો વાજિંત્રના નાદથી ભાન ભૂલી દોડી આવી. તેમાંની કોઈ સ્ત્રીએ નેત્રોમાં કાજલને બદલે કસ્તુરી આંજી, તો કોઈ સ્ત્રીએ ગળે આંઝર અને પગમાં હાર પહેર્યા; કોઈ સ્ત્રીએ કંદોરો ગળે બાંધી હારનો કંદોરો કર્યો, તો કોઈ સ્ત્રીએ અળતો શરીરે અને ચંદન પગે ચોપડ્યું, કોઈ સ્ત્રી અડધા સ્નાને આવી, તો કોઈ સ્ત્રી પાણી ટપકતા છૂટા કેશે આવી, કેટલીક સ્ત્રીઓનાં વસ્ત્રો ખસી ગયાં, તો કોઈ સ્ત્રી પૂરાં વસ્ત્રો પહેર્યા વિના જ હાથમાં નાડું પકડીને દોડી આવી, જ્યારે કોઈ સ્ત્રી બાળકને બદલે બિલાડું તેડીને આવી. છતાં આશ્ચર્ય હતું કે-સહુ પ્રભુના દર્શનમાં લીન હોવાથી એકેય સ્ત્રી લજ્જા ન પામી. પ્રભુદર્શનાર્થે આવેલી કેટલીક ચતુર સ્ત્રીઓ પ્રભુનું રૂપ, સત્ત્વ, સૌભાગ્ય, લાવણ્ય વગેરે જોઈને વિદાતાને ધન્યવાદ દેવા લાગી. કેટલીક સ્ત્રીઓએ પ્રભુને મોતીઓથી વધાવ્યા, કોઈ સ્ત્રી મંગલ ગાવા લાગી, તો

૧૧૫. તણ ન સમણે ભગવ મહાવોરે નયણમાલાસહસ્સોંહે પોંછેઝમાણે પોંછેઝમાણે, વયણમાલાસહસ્સોંહે આંભથુવ્વમાણે આંભથુવ્વમાણે, હિઅયમાલાસહસ્સેહિં ઉણંદિઝમાણે ઉણંદિઝમાણે, મણોરહમાલાસહસ્સેહિં વિચ્છિપ્પમાણે વિચ્છિપ્પમાણે, કંતિરુવગુણેહિં પત્થિઝમાણે પત્થિઝમાણે, અંગુલિમાલાસહસ્સેહિં દાઙ્ગમાણે દાઙ્ગમાણે, દાહિણહથેણં બહૂણં નરનારીસહસ્સાણં અંજલિમાલાસહસ્સાં પડિચ્છમાણે પડિચ્છમાણે, ભવણપંતિસહસ્સાં સમઙ્કમાણે સમઙ્કમાણે, તંતી-તલ-તાલ-તુડિય-ગીય-વાઙ્ગ-રવેણં મહુરેણ ય મણહરેણં જયજયસદ્ધ-ઘોસમીસિણં મંજુમંજુણા ઘોસેણ ય પડિબુજ્ઞમાણે પડિબુજ્ઞમાણે, સવ્વિઙ્કીણે, સવ્વજુઈણે, સવ્વબલેણં, સવ્વવાહણેણં, સવ્વસમુદણં, સવ્વાયરેણં, સવ્વવિભૂઈણે, સવ્વવિભૂસાણે, સવ્વસંભમેણં, સવ્વસંગમેણં, સવ્વપગ્ગણેહિં, સવ્વનાડણેહિં, સવ્વતાલાયરેહિં, સવ્વાવરોહેણં, સવ્વ-પુપ્ફ-ગંધ-વત્થ-મલ્લાલંકાર-વિભૂસાણે સવ્વ-તુડિય-સદ્ધ-સણ્ણિનાણં મહયા ઙ્કીણે, મહયા જુઈણે, મહયા બલેણં, મહયા વાહણેણં, મહયા સમુદણં, મહયા વરતુડિય-જમગ-સમગપ્પવાઙ્ગણં, સંખ-પણવ-પડહ-ભેરિ-ઙ્ગલ્લરિ-ખરમુહિ-હુડુક-દુંદુહિ-નિગ્ધોસણાઙ્ગરવેણં, કુંડપુરં નગરં મજ્ઞંમજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છઙ્ક, નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ નાયસંડવણે ઉઙ્ગાણે જેણેવ અસોગવરપાયવે તેણેવ ઉવાગચ્છઙ્ક ॥૧૧૫॥

કોઈ સ્ત્રી હર્ષથી નાયવા લાગી. કેમ કે સ્ત્રીને કલહ, કાજળ અને સિન્દુર પ્રિય હોય છે. પણ દૂધ, જમાઈ તથા વાજિંત્રો તો અતિ પ્રિય હોય છે.

સૂત્ર ૧૧૪) તે વખતે કુલમહત્તરાવગેરેએ ભગવાનને અભિનંદન આપવા પૂર્વક અને સ્તવના કરવાપૂર્વક આ પ્રમાણે આશીર્વાદ આપ્યા- ભદ્ર ! તું આનંદ પામ ! જય પામ ! કલ્યાણ પામ ! અખંડ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની આરાધનાથી બીજાઓમાટે અજેય એવી ઇંદ્રિયોને વશ કર. તથા પોતાને વશ એવા સાધુધર્મનું પાલન કર. વિઘ્નોને જીતી સિદ્ધિ મધ્યે વાસ કર. અર્થાત્ સિદ્ધ થયેલા શ્રમણધર્મમાં નિર્વિઘ્નપણે રહે. તથા બાહ્ય-અભ્યંતર તપથી રાગ-દ્વેષનામના મહામલ્લો સામે વિજય પામ. દૃઢ ધૈર્યવાળા બની ઉત્તમ શુક્લધ્યાનથી આઠ કર્મરૂપી શત્રુઓનો નાશ કર. અને ત્રણ લોકરૂપી રંગમંડપમાં અપ્રમત્તભાવે આરાધનાપતાકાને જીતી લે.

૧૧૬. ઉવાગચ્છિતા અસોગવરપાયવસ્સ અહે સીયં ઠાવેઙ્, ઠાવિત્તા સીયાઓ પદ્ધોરુહઙ્, પદ્ધોરુહિત્તા સયમેવ આભરણમલ્લાલંકારં ઓમુયઙ્, ઓમુઙ્ગિત્તા સયમેવ પંચમુઙ્ગિયં લોયં કરેઙ્, કરિત્તા છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં હત્થુત્તરાહિં નક્ખત્તેણં ચંદેણં જોગમુવાગણં ઇણં દેવદૂસમાદાય ઇણે અબ્બીએ મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઙ્ગે ॥૧૧૬॥

તથા અજ્ઞાનઅંધકારથી રહિત, અનુપમ શ્રેષ્ઠ કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કર. તથા જિનેશ્વરોએ બતાવેલા સરળમાર્ગે આગળ વધી તથા પરીષદસેનાને જીતી મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કર. હે શ્રેષ્ઠ ક્ષત્રિય ! તું ઘણા દિવસોથી માંડી-વર્ષો સુધી પરિષદો-ઉપસર્ગો સામે નિર્ભય રહી, ભયવગેરે સામે ક્ષાન્તિથી યુક્ત ક્ષમાવાન બની, જય પામ. તારા ધર્મમાં અવિદ્ય થાઓ ! તું જય પામ ! જય પામ !

સૂત્ર ૧૧૫) આ પ્રમાણે આશીર્વાદ અપાયેલા શિબિકામાં બેઠેલા ભગવાન જ્યારે ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરના માર્ગોથી પસાર થઈ રહ્યા હતા, ત્યારે હજારો લોકો ભગવાનના સૌંદર્યને જોઈ રહ્યા હતા, હજારો લોકો ભગવાનની સ્તવના કરી રહ્યા હતા, હજારોના હૃદયમાં ભગવાનમાટે શુભકામનાઓ થઈ રહી હતી, હજારો લોકો ભગવાન સંબંધી મનોરથો કરી રહ્યા હતા, કે ‘અમને આમના સેવક બનવા મળે તો ય ઘણુ સારું.’ હજારો લોકો ભગવાનને સ્વામીતરીકે ઇચ્છી રહ્યા હતા, હજારો આંગળી ભગવાનને બતાવી રહી હતી, હજારો નર-નારીઓના નમસ્કાર ભગવાન જમણા હાથે સ્વીકારતા હતા, (ટૂંકમાં દરેકના નજર, મન, હૃદય, અને મનોરથના કેન્દ્રમાં ભગવાન હતા... ભગવાનના આ દીક્ષાના વરઘોડાના દર્શનમાત્રથી આમ કેટકેટલા લોકો સમકીત પામી ગયા હશે અને ભગવાનમય બની ગયા હશે ! ભગવાન સંબંધી આ એક પ્રસંગે જ એક સાથે કેટલાયનું કલ્યાણ થઈ ગયું હશે ! ખરેખર ! સામુદાયિક પાપ અને સત્યાનાશને નોતરતા સીનેમા, ટી.વી.ના કાર્યક્રમો સામે ભગવાન સંબંધી આવા પુણ્યોપાર્જક સામુદાયિક કાર્યક્રમો જ જીવોમાટે બચવાના અને કલ્યાણના સાધન બની રહે છે.) આ રીતે ગીત-વાજિંત્ર નાદ વગેરેના ઉદ્દાસ અને ઉત્સવસાથે દરેક પ્રકારના ઉત્કૃષ્ટ વૈભવસાથે આ વરઘોડો

વ્યા.
(૫)

ક્ષત્રિયકુંડગ્રામ નગરમાંથી નીકળી જ્ઞાતખંડ નામના ઉદ્યાનમાં પહોંચ્યાં, ત્યાં શ્રેષ્ઠ અશોકવૃક્ષ નીચે શાબિકા રાખવામાં આવી.

સૂત્ર ૧૧૬) પ્રભુ નીચે ઉતર્યા. પછી પ્રભુએ આભરણો, અલંકારો, પુષ્પો વગેરે સ્વયં દૂર કર્યા. આ આભરણો હંસ જેવા ઉજ્જવલ રેશમી વસ્ત્રમાં લઈ કુળવૃદ્ધાઓ હિતશિક્ષા આપવા લાગી- ‘હે પુત્ર ! તમે ઇક્ષ્વાકુકુળ અને શ્રેષ્ઠ કાશ્યપ ગોત્રમાં જન્મ્યા છો, ક્ષત્રિય કુળમાં ચંદ્રસમા હે પુત્ર ! તમે જાતિવંત ક્ષત્રિય સિદ્ધાર્થ અને ત્રિશલાના સંતાન છો, ઇન્દ્રો અને નરેન્દ્રો પણ તમારી કીર્તિ ગાય છે, માટે તમારી એ ઉત્તમતાને કલંક ન લાગે તેમ શૂરવીર બનજો, મોટાઓનું આલંબન લેજો, ખડ્ગધારા જેવાં મહાવ્રતો પાળવા સંપૂર્ણ પરાક્રમ દાખવજો, આ વિષયમાં જરા પણ પ્રમાદ કરશો નહીં.’ વગેરે કહી પ્રભુથી થોડે દૂર ઊભા રહ્યાં. ત્યારે ઇન્દ્રે એક દેવદૂષ્ય પ્રભુના ડાબા ખભે મૂક્યું.

હેમંત ઋતુના પ્રથમ મહીને - માગસરવદ (ગુજરાતી કારતક વદ) દસમે પાછલા પહોરે પ્રમાણપ્રાપ્ત સુવ્રત નામના દિવસે વિજય મુહૂર્તે રાગદ્વેષથી રહિત અને એકાકી પ્રભુ ચોવિહાર છઠ્ઠના બીજા દિવસે ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવ્યો ત્યારે પંચમુષ્ટિ લોચ કરી અને ક્રોધાદિનો ત્યાગ કરી ઘરં છોડી આગાર-સાધુ થયા. (ઋષભદેવ સાથે ચાર હજાર, વાસુપૂજ્ય સાથે છ સો, મલ્લિનાથ અને પાર્શ્વનાથ સાથે ત્રણ સો, બીજા તીર્થંકરો સાથે એક-એક હજાર પુરુષોએ દીક્ષા લીધી. જ્યારે વીર પ્રભુસાથે કોઈએ નહીં. પ્રભુ દીક્ષાવખતે, કેવળજ્ઞાન પછી પ્રથમ વિહાર વખતે અને મોક્ષે જતી વખતે એકલા હતા.)

પ્રભુની દીક્ષા વિધિ- પહેલા પ્રભુ પંચમુષ્ટિ લોચ કરે, પછી ઇંદ્ર વાજિંત્રવગેરેના અવાજ શાંત કરાવે. પછી પ્રભુ ‘નમો સિદ્ધાણં’ કહે. (સ્વયં અરિહંત હોવાથી પોતે પોતાને નમસ્કાર કરવો ઉચિત ન હોવાથી ‘નમો અરિહંતાણં’ ન બોલે.) પછી ‘કરેમિ સામાઈઅં સવ્વં સાવજ્ઞં જોગં પરચક્ખામિ’ ઇત્યાદિ સામાયિક સૂત્ર બોલી યાવજ્ઞીવની પાપત્યાગની પ્રતિજ્ઞા કરે. તે જ વખતે ભગવાનને ચોથું મનઃપર્યવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. (ભગવાન સ્વયંબુદ્ધ છે, ગુરુપાસે દીક્ષા લેતા નથી, માટે ‘ભંતે’

વ્યા.
(૫)

પદ ઉચ્ચારવાનું હોતું નથી. પ્રભુ પોતે કરેલો સંકલ્પ પૂર્ણ કરવા સમર્થ છે, છતાં પ્રતિજ્ઞા લે છે, તે પણ જાહેરમાં. આ વાત ‘કોઈ પણ નિયમ માત્ર સંકલ્પથી નહીં, પણ પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક જ લેવો જોઈએ’ એ બાબતની મહત્તા ઠેરવે છે. જે સત્ત્વહીન છે, અને પ્રતિકૂળ સંજોગોમાં નિયમથી વિપરીત આચરવા લલચાઈ જનારો છે, તે જ પ્રતિજ્ઞા-બાધા નથી લેતો, એનો વિરોધ કરે છે. વળી જાહેરમાં-ક્રમ સે ક્રમ બે/ચાર જણા જાણતા હોય, એ રીતે પ્રતિજ્ઞા લેવાથી એ બધાને પ્રેરણા મળે, અને પ્રમાદવશ નિયમ તૂટતો હોય, તો તેઓ અટકાવે. બાહ્ય સંયમવિધિની કેટલી મહત્તા છે ? ભગવાન ગૃહસ્થવાસમાં પણ છેલ્લા બે વર્ષ સાધુ જેવું જીવન જીવતા હતાં, અને મનથી અત્યંત વિશુદ્ધ ભૂમિકામાં હતાં, છતાં પ્રભુએ લોચ-પ્રતિજ્ઞાવગેરે બાહ્ય વિધિ કરી. એટલું જ નહીં, મનઃપર્યવજ્ઞાન અપ્રમત્ત સાધુને જ હોય, પ્રભુએ જ્યારે ઉપરોક્ત રીતે પ્રતિજ્ઞા કરી, ત્યારે જ પ્રભુ પ્રમાણભૂત રીતે સાધુ થયા અને તેથી ત્યારે જ મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. આજની નિશ્ચયાભાસ, વિધિ/ક્રિયાઓની વિરોધી, તથા પ્રતિજ્ઞાને નિરર્થક ગણતી વિચારધારાઓ સામે આ લાલબત્તી છે.) એ પછી ઇંદ્રવગેરે ભગવાનને વંદન કરી, પ્રભુના દીક્ષાકલ્યાણકનો મહોત્સવ કરવા નંદીશ્વર દ્વીપ ગયા. ત્યાં અઢાઈ મહોત્સવ કરી પોત-પોતાના સ્થાને ગયા.

(લોકાગ્રગત ભગવંત સર્વે સિદ્ધને વંદન કરે, સાવધ સઘળાં પાપ યોગોના કરે પરચખ્ખાણને,
જે જ્ઞાન-દર્શન ને મહાચારિત્ર સ્તનત્રયી ગ્રહે, એવા પ્રભુ અરિહંતને પંચાંગભાવે હું નમું...)

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખરસૂરિ ગુરુભગવંતોના અનુગ્રહથી ભગવાનના જન્મથી માંડી દીક્ષા સુધીના પ્રસંગોને વર્ણવતું આ પાંચમું પ્રવચન આપણા સૌના હૈયામાંથી વિષયાસક્તિજન્ય અવિરતિ અને પ્રમાદને દૂર કરી વૈરાગ્ય અને વિવેકનો પ્રકાશ પાડનારું બની રહ્યું...

પ્રવચન પાંચમું સમાપ્ત

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણાતિત્થંમિ । ઇહ પરિકલ્પિયા જિન ગણહરાઇ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ । અર્હ । સિદ્ધમ્ ।

વ્યાખ્યાન-છઠું

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિથંમિ । ઇહ પરિક્કહિયા જિન ગણહરાઈ થેરાવલી ચરિતં ॥

૧૧૭. સમણે ભગવં મહાવીરે સંવચ્છરં સાહિયં માસં જાવ ચીવરધારી હુત્થા, તેણ પરં અચેલે પાણિપહિગ્ગહિયે ॥ સમણે ભગવં મહાવીરે સાંઝેગાંઝં દુવાલસવાસાંઝં નિઘં વોસહ્વકાણે ચિયત્તદેહે જે કેહ્ ઉવસગ્ગા ઉપ્પજ્ઞંતિ, તં જહા-દિવ્વા વા, માણુસા વા, તિરિક્કજોણિયા વા, અણુલોમા વા પહિલોમા વા, તે ઉપ્પન્ને સમ્મં સહહ્વ ક્ખમહ્વ તિતિક્કહ્વ અહિયાસેહ્વ ॥૧૧૭॥

સૂત્ર ૧૧૭) ચાર જ્ઞાનના ધણી પ્રભુએ નંદિવર્ધનવગેરે સ્વજનોની રજા લઈ વિહાર શરૂ કર્યો. (પ્રભુએ તો કપડાપરની ધૂળની જેમ બધી મમતા ખંખેરી નાંખી. પણ નંદિવર્ધનવગેરેની આવા અનુપમ સૌભાગ્યશાલી અને સૌજન્યમૂર્તિ પ્રભુપરની મમતા એમ થોડી દૂર થાય ? પ્રભુ વૈરાગી હતા, સ્વજનો તો રાગી જ હતા ને ! તેથી શક્ય હતું, ત્યાં સુધી પગથી પ્રભુ પાછળ ગયા, પછી નજરથી પ્રભુના માર્ગને અનુસર્યા... જ્યારે પ્રભુ નજરથી પણ ન દેખી શકાય એટલા દૂર ગયા, ત્યારે કાનથી પગરવના અવાજને અનુસરવા પ્રયત્ન કર્યો... જ્યારે એમાં પણ નિષ્ફળતા મળી, ત્યારે નંદિવર્ધન વિરહના આઘાતથી મૂર્છા ખાઈ ગયા... ઉપચારથી ભાનમાં આવ્યા, પણ હૈયું ભાંગી ગયું હતું... ચારે બાજુ જાણે બધું ખાલી ખાલી ભાસતું હતું... શરીરમાં થાક-થાક વર્તાવા માંડ્યો. જાણે સત્ત્વ-હીર-શક્તિ ખેંચાઈ ગયા હોય, તેવી વેદના ઊઠી રહી હતી... દીક્ષા મહોત્સવનો ઉમંગ આ વિરહવેદનાના અગ્નિમાં જાણે ખાક થઈ ગયો.) કલ્પાંત કરતાં કરતાં નંદિવર્ધન બોલી ઉઠ્યા - હે વીર ! હે વહાલા ! તું અમને મુકીને આ જંગલમાર્ગે જતો રહ્યો, હવે અમે ક્યાં જઈએ ! હે વીર ! તું તો જ્યાં જશે, ત્યાં મંગલ છે. ખરું જંગલ તો અમારું નગર અને ભવન થયું છે ! હવે અમે કોની સાથે મીઠી ગોઠડી કરીશું, કોના દર્શનથી તૃપ્ત થઈશું ? તારા મધુર વચનો વિના

વ્યા.
(૬)

અમારા આ કાન કેવી રીતે આનંદ પામશે ? હે વીર ! તારા દર્શનરૂપી અમૃતના અંજનથી અમારી આ આંખડી ક્યારે ઠરશે ! તું ભલે વૈરાગી છે, પણ હે વીર ! અમે રાગી છીએ ! અમને યાદ કરી અમને દર્શન દેવા જલ્દી જલ્દી પધારજો. હે વીર ! હે વીર ! નંદિવર્ધનનો કલ્પાંત અટકતો નથી, સ્વજનો એને માંડ માંડ શાંત પાડી મહામહેનતે ભવનમાં લાવ્યા... આ બાજુ દીક્ષા નિમિત્તે દેવોએ ભગવાનનાં શરીરપર ગોશીર્ષ ચંદન વગેરેના લેપ કર્યા હતા, આ લેપની ગંધ સાડા ચાર મહીના રહી. આ ગંધથી આકર્ષાયેલા ભમરાઓએ ભગવાનના શરીરને તીક્ષ્ણ દંશ દીધા. ભીલ યુવાનોએ પ્રભુપાસે આવા સુગંધી દ્રવ્યની માંગણી કરી. પણ ભગવાન મૌન રહેવાથી પથરાવગેરે મારી પ્રભુને પજવવા માંડ્યા. સ્ત્રીઓ પ્રભુનું અદ્ભુત રૂપ અને સુગંધી શરીર જોઈ ભોગ પ્રાર્થનાદિ અનુકૂળ ઉપસર્ગો કરવા લાગી. પણ પ્રભુ મેરુ પર્વતની માફક અડગ રહી સમભાવે એ વેદનાઓ સહન કરતા વિહાર કરવા લાગ્યા. એ રીતે વિહાર કરતા પ્રભુ બે ઘડી દિવસ બાકી રહ્યો, ત્યારે કુમાર નામના ગામમાં પહોંચ્યા અને ત્યાં રાતે કાઉસગગમાં રહ્યા.

આ બાજુ કોઈ એક ગોવાળિઓ, આખો દિવસ બળદો પાસે હળ ખેંચાવી, સંધ્યાકાળે પ્રભુ પાસે મૂકી, ગાયો દોહવા ઘેર ગયો. પેલા બળદો ચરતા ચરતા દૂર જંગલમાં ચાલ્યા ગયા. ગોવાળ ગાયો દોહી પાછો આવ્યો. પ્રભુને પૂછવા લાગ્યો કે - “હે આર્ય ! મારા બળદ ક્યાં છે ?” પણ કાઉસગગમાં લીન પ્રભુએ જવાબ આપ્યો નહીં. ત્યારે ગોવાળે વિચાર્યું કે બળદના સંબંધમાં આમને બબર નહિ હોય, તેથી પોતે બળદની શોધ કરવા જંગલમાં ગયો. બળદો પણ રાત્રે પોતાની મેળે જ ફરતા ફરતા ત્યાં આવી ચડ્યા. ગોવાળ પાછો ફરતો ફરતો ત્યાં આવ્યો. તે વખતે બળદોને ત્યાં બેઠેલા જોઈ વિચારવા લાગ્યો કે - “આને બબર હતી છતાં મને આખી રાત ભટકવા દીધો.” એ પ્રમાણે કોધે ભરાઈ બળદની રાશ લઈ પ્રભુને મારવા દોડ્યો. આ વૃત્તાંત અવધિજ્ઞાનથી જાણી શક તરત ત્યાં આવ્યા. ગોવાળિયાને શિક્ષા કરી. પછી પ્રભુને વંદન કરી વિનંતિ કરી કે - ‘હે પ્રભુ ! આપને બાર વર્ષ સુધીમાં ઘણા ઉપસર્ગ થવાના છે, માટે આપ જો આજ્ઞા આપો, તો હું તેટલો વખત

બા.
(૬)

આપની સેવામાં હાજર રહું.’ (ઇંદ્રને પ્રભુપ્રત્યે અનહદ બહુમાન છે. તેથી આવી હોકથી નહીં, હેયાથી વિનંતી કરે છે. આગળ પણ જાંઘશુ તો દંબાશંક અવા અનકાનક પ્રસંગામા ઇંદ્ર દેવલોકથી દોડતા આવી મરણાંત ઉપસર્ગોવગેરેમાં પ્રભુની રક્ષા કરે છે. પ્રભુ સાધનામાં અપ્રમત્ત હતા, તો ઇંદ્ર દેવલોકના નાટકવગેરે સુખની વચ્ચે પણ ભગવાનનું ધ્યાન રાખવામાં અપ્રમત્ત હતા. પ્રાયઃ બીજા કોઈ તીર્થંકરની સાધનાકાળે ઇંદ્ર આટલીવાર નીચે આવ્યા નહીં હોય... ધન્ય છે શક્તિ ભક્તિને!) પ્રભુ બોલ્યા કે - “હે દેવેન્દ્ર ! એવું કદાપિ થયું નથી, થતું નથી અને થશે પણ નહિ કે તીર્થંકરો દેવેન્દ્ર કે અસુરેન્દ્રની સહાયથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે. તેઓ તો પોતાના પરાક્રમથી જ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે.” છતાં શક્તિ પ્રભુને મરણાંત ઉપસર્ગ ઉપસ્થિત થાય તેવા પ્રસંગે તે અટકાવવા વ્યંતર જાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા પ્રભુની માશીના પુત્ર સિદ્ધાર્થ નામના વ્યંતરદેવને પ્રભુની પાસે મુક્તા ગયા. ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ કોષ્ટાકસંનિવેશમાં ગયા. ત્યાં સપાત્ર ધર્મ પ્રરૂપવાની ઇચ્છાથી પ્રભુએ બહુલ નામના બ્રાહ્મણના ઘરે પ્રથમ પારણું તે ગૃહસ્થના પાત્રમાં પરમાત્મ-ખીરથી કર્યું. તે વખતે (૧) આકાશમાં દેવોએ દુંદુભિના નાદ કર્યા, (૨) વસ્ત્રની વૃષ્ટિ થઈ, (૩) સુગંધી જળ અને પુષ્પોની વૃષ્ટિ થઈ (૪) સાડાબાર કરોડ સોનેયાની વૃષ્ટિ થઈ. અને (૫) દેવોએ ‘અહો દાનં ! અહો દાનં’ એ પ્રકારની ઉદ્ઘોષણા કરી. આમ પાંચ દિવ્યો પ્રગટ થયાં.

ત્યાંથી આગળ વિહાર કરતા કરતા પ્રભુ મોરાક નામના સંનિવેશમાં દૂધજ્જંત તાપસના આશ્રમે પહોંચ્યા. આ આશ્રમનો કુલપતિ સિદ્ધાર્થ રાજાનો મિત્ર હતો. આ કુલપતિની પ્રાર્થનાથી ત્યાં એક રાત રોકાયા. પછી કુલપતિની વિનંતી પર ચોમાસુ કરવા આવવાનું સ્વીકારી વિહાર કર્યો. આઠ મહિના અન્યત્ર વિહાર કરી પ્રભુ પાછા ચોમાસા માટે આશ્રમે આવ્યા. કુલપતિએ પ્રભુને રહેવા ઘાસની એક ઝુંપડી આપી. ત્યાં જંગલમાં અન્યત્ર ઘાસ નહિ મળવાથી ભૂખી ગાયો તાપસોની ઝુંપડીઓનું ઘાસ ખાવા દોડી આવતી. પણ તાપસો લાકડી મારી ગાયોને હાંકી કાઢતા. તાપસોએ હાંકી કાઢેલી ગાયો પ્રભુવાળી ઝુંપડીનું ઘાસ નિઃશંકપણે ખાવા લાગી. ત્યારે તે ઝુંપડીના માલિકે કુલપતિ આગળ જઈ તે અંગે ફરિયાદ કરી. કુલપતિએ પ્રભુને કહ્યું કે - “હે વર્ધમાન ! પક્ષીઓ પણ પોતપોતાના માળાનું

વ્યા.
(૬)

રક્ષણ કરે છે. જ્યારે તમે તો રાજપુત્ર હોવા છતાં પણ પોતાના આશ્રયસ્થાનનું રક્ષણ નથી કરી શકતા ?” પ્રભુએ વિચાર્યું કે “જો હવે હું અહીં વધારે વખત રહીશ, તો આ તાપસોની અપ્રીતિનો પાર નહિ રહે”. એ પ્રમાણે વિચારી ચોમાસામાં-અષાઢ સુદી પૂર્ણિમાથી પંદર દિવસ વીતી ગયા બાદ તેમણે આ પાંચ અભિગ્રહ લઈ અસ્થિક ગામ તરફ વિહાર કર્યો. (૧) જ્યાં અપ્રીતિ થાય, તે સ્થાને રહેવું નહીં. (પ્રભુના અનુયાયી ગણાતા આપણે ‘બીજાને ન ગમે એવું વર્તન કરવું નહીં.’ એટલો નિયમ લઈએ, તો ય ઘણી સારી વાત છે.) (૨) હંમેશા કાઉસગગમાં જ રહેવું. (૩) ગૃહસ્થનો વિનય ન કરવો. (૪) મૌનપણે જ રહેવું, અને (૫) હાથમાં જ ભોજન કરવું.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીના ખભાપર એક વર્ષ અને એકમાસ સુધી દેવદૂધ્ય રહ્યું. પછી દેવદૂધ્ય જવાથી પ્રભુ અચેલક એટલે કપડાં વગરના અને કરપાત્રી થયા.

અચેલક થવાની વિગત આવી છે. પ્રભુને દીક્ષા લીધા પછી એક વરસ અને એક મહિનાથી કાંઈક અધિક સમય વીતી ગયો. એક વખતે તેઓ દક્ષિણવાચાલ નામના સંનિવેશની નજીકમાં સુવર્ણવાલુકા નામની નદીના કાંઠે આવ્યાં. ત્યાં ચાલતાં ચાલતાં દેવદૂધ્યનો અડધો ભાગ કાંટામાં ભરાઈ જવાથી પડી ગયો. પ્રભુએ એકવાર તે પડી ગયેલા વસ્ત્ર તરફ સિંહાવલોકનની જેમ ઉપલક દૃષ્ટિથી જોયું. પણ મમતારહિત હોવાથી એ વસ્ત્ર લીધા વગર જ આગળ ચાલ્યા. અહીં વડીલ પૂર્વાચાર્યો એમ માને છે કે તે પડી ગયેલા વસ્ત્રના આધારે પોતાનું શાસન કેવું થશે? તે વિચારવા પ્રભુએ પાછું વાળીને જોયું. વસ્ત્ર કાંટામાં ભરાઈ ગયેલું જોયું, તે ઉપરથી પ્રભુએ નિર્ણય કર્યો કે મારું શાસન ઘણાં વિરોધીઓ રૂપી કંટકવાળું થશે. પ્રભુના પિતાના મિત્ર સોમ નામના બ્રાહ્મણે તે વસ્ત્ર ઉપાડી લીધું અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. પહેલાં પ્રભુએ તેમાંનું અડધું વસ્ત્ર તેને જ આપ્યું હતું. તેનો વૃત્તાંત આ પ્રમાણે છે-

જે વખતે પ્રભુ સંવત્સરી દાન આપી રહ્યા હતા. તે વખતે આ દરિદ્ર બ્રાહ્મણ ધન કમાવા પરદેશ ગયો હતો. પોતે કમનશીબ હોવાથી પરદેશમાંથી પણ ખાલી

આ.
(૬)

હાથે જ પાછો ફર્યો. તે વખતે તેની પત્નીએ ભગવાને આપેલા વાર્ષિક દાનની વાત કરી એના દૌર્ભાગ્યની ઝાટકણી કાઢી અને દીક્ષિત થયેલા ભગવાન પાસે યાચના કરવા પ્રેરણા કરી કહ્યું- “જેમણે પહેલાં દાન આપ્યા હોય છે, તેઓ ફરીથી પણ આપી શકે છે; પાણીની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યો નદી સૂકાઈ ગઈ હોય, તો પણ ત્યાં જ ખોદે છે.”

પત્નીના આ વચનથી પેલો બ્રાહ્મણ પ્રભુ પાસે આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે “હે પ્રભુ ! આપ તો જગતના ઉપકારી છો, આપે તો વાર્ષિક દાન આપી જગતનું દારિદ્ર્ય દૂર કર્યું, પણ હું જ એક અભાગિયો કે મને તે વખતે પરદેશમાં જવાનું સૂઝ્યું. હે પરદુઃખભંજક ! પરદેશમાં આટલું બધું ભમવા છતાં જેવો ગયો હતો, તેવો જ પાછો ફર્યો. હે કૃપાળુ ! મારા જેવા પુણ્યહીન, નિરાશ્રયી અને નિર્ધન આપને શરણે ન આવે, તો બીજે ક્યાં જાય ?

આ પ્રમાણે યાચના કરતા તે બ્રાહ્મણને કરુણાવાળા પ્રભુએ દેવદૂષ્યનો (વસ્ત્રનો) અડધો ભાગ આપ્યો. (અનુકંપા=દયા ઉપજાવે એવી બીજાની વાત સાંભળી કે પરિસ્થિતિ જોઈ અપાતું દાન અનુકંપાદાન છે. પ્રભુએ દયાળુ સજ્જનો માટે આ માર્ગ બતાવ્યો.)

પેલા બ્રાહ્મણે તે વસ્ત્રનો અડધો ભાગ લઈ વણકરને આપ્યો. વણકરે કહ્યું-“હે સોમ ! તું પ્રભુ પાસે જા, તેઓ નિર્લોભી છે અને કરુણાવાળા છે. તેથી તને બીજો અડધો ભાગ પણ આપી દેશે. હું તે બંને ટૂંકડા એવી રીતે મેળવી આપીશ કે જેથી જરા પણ સાંધો નહિ દેખાય. પછી તે વેચવાથી ઓછામાં ઓછા એક લાખ સોનૈયા મળશે, તે આપણે બંને સરખા ભાગે વહેંચી લઈશું.”

બ્રાહ્મણ પણ ફરીથી પ્રભુ પાસે પહોંચી ગયો. પરંતુ શરમને લીધે તે બોલી શક્યો નહિ. તે પ્રભુની પાછળ પાછળ, આશામાં ને આશામાં એક વરસ સુધી

ભટકતો રહ્યો. પછી જ્યારે વસ્ત્ર કાંટામાં ભરાઈને પડી ગયું, ત્યારે તેણે તે લઈ લીધું. (એક અડધા વસ્ત્ર ખાતર બ્રાહ્મણ બધું છોડી પ્રભુ પાછળ એક વરસ ભટક્યો. આપણને જો અનંત સુખ જોઈતું હશે, તો બધું છોડી ભગવાન પાછળ કેવા ગાંડા થઈને ભટકવું જોઈશે, તે વિચારો.)

આ પ્રમાણે સવસ્ત્ર ધર્મની પ્રરૂપણા કરવા પ્રભુ એક વર્ષ અને એક માસ સુધી વસ્ત્રધારી રહ્યા, અને સપાત્ર ધર્મ સ્થાપવા પ્રથમ પારણું પાત્રામાં કર્યું. ત્યારપછી જીવનપર્યંત પ્રભુ અચેલક અને કરપાત્રી જ રહ્યા.

એક વખત ગંગા નદીના કિનારેથી ચાલતા પ્રભુના પગલા ઝીણી માટીના કાદવમાં પડ્યા. તેથી એમાં ઉપસી આવેલા ચક્ર, ધ્વજ, અંકુશ વગેરે ઉત્તમ લક્ષણોને પ્રતિબિંબિત થયેલાં જોઈ પુષ્પ નામનો એક સામુદ્રિક વિચારવા લાગ્યો કે - ‘ખરેખર ! આ રસ્તેથી કોઈ ચક્રવર્તી એકલા ચાલ્યા જાય છે, જો તેમની સેવા કરવાનો લાભ મળે, તો મારો પણ ઉદય થઈ જાય.’ એમ ચિંતવી પગલાંના આધારે આધારે પ્રભુ પાસે આવી પહોંચ્યો. ભગવંતને જોઈ તે વિચારવા લાગ્યો કે - “આજ સુધી મહામહેનતે પ્રાપ્ત કરેલું સામુદ્રિકશાસ્ત્ર ખોટું ઠર્યું. આવાં ઉત્તમ લક્ષણવાળો પુરુષ જો આવાં કષ્ટ અને વ્રત આચરતો પ્રત્યક્ષ દેખાય, તો હવે બધાં સામુદ્રિકશાસ્ત્રો પાણીમાં જ બોળી દેવાં જોઈએ.” આ પ્રમાણેનાં પુષ્પનાં વિચાર અવધિજ્ઞાનથી જાણી ઇંદ્રે તસ્ત જ ત્યાં આવી પ્રભુને વંદન કરી પુષ્પને કહ્યું કે - “હે સામુદ્રિક ! તું વિષાદ ન કર. આવા પ્રકારના ઉત્તમ લક્ષણવાળા આ પુરુષ કોઈ સામાન્ય માણસ નથી, પણ દેવો અને અસુરોના પણ સ્વામી છે. અને સકળ સંપત્તિઓના આશ્રયભૂત તીર્થંકર બનવાના છે. તેમની કાયા સ્વચ્છ, રોગ રહિત અને પરસેવા વિનાની છે, તેઓશ્રીનો શ્વાસોશ્વાસ સુગંધવાળો છે, તેમનાં લોહી અને માંસ પણ ગાયનાં દૂધ જેવા સ્વચ્છ છે. એમના આવા બાહ્ય અને અભ્યંતર અગણિત લક્ષણો ગણવા કોણ સમર્થ છે ?” આ પ્રમાણે બોલી શકેંદ્રે તે પુષ્પ સામુદ્રિકને રત્ન-સુવર્ણ વગેરે આપી સમૃદ્ધિશાળી બનાવી રવાના કર્યો અને પોતે પોતાના સ્થાને ગયા. પ્રભુ પણ અન્ય સ્થળે વિહાર કરી ગયા.

શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી દીક્ષા સ્વીકાર્યા પછી સાધનાકાળના સાડા બાર વર્ષ દરમ્યાન પારિક્ષેના ત્યાગદ્વારા અને પરીષદો સહન કરવારૂપે શરીરના ત્યાગી હતા, અર્થાત્ શરીરની મમતા વિનાના હતા. આ દરમ્યાન ભગવાને દેવ-મનુષ્યો કે તિર્યંચોએ કરેલા અનુકૂળ અને પ્રતિકૂળ બધા ઉપસર્ગો ભય વિના, ક્રોધ વિના, દીનતા વિના, નિશ્ચલતાથી સહન કર્યા. તે ઉપસર્ગો આ પ્રમાણે છે.

શ્રી મહાવીર પ્રભુએ મોરાકસંનિવેશથી વિહાર કરી પહેલું ચાતુર્માસ શૂલપાણિ યક્ષના મંદિરમાં કર્યું. આ યક્ષ પૂર્વભવમાં ધનદેવ નામના વાણીઆનો બળદ હતો. ધનદેવના પાંચસો ગાડાઓ નદી ઉતરતાં કાદવમાં ખુપી ગયા. આ બળદ ઘણો જ બળવાન અને ઉત્સાહી હતો. તેણે પોતાના માલિકની કૃતજ્ઞતા હૃદયમાં રાખી, ધુંસરીએ જોડાઈ, એક પછી એક પાંચસો ગાડા કીચડમાંથી બહાર ખેંચી કાઢ્યા, પણ હદ ઉપરાંત જોર કરવાથી તે બળદના સાંધા તૂટી ગયા, પરિણામે તે અશક્ત થઈ ગયો. આ જોઈ ધનદેવે નજીકના વર્ધમાન નામના ગામમાં જઈ, ગામના આગેવાનોને બોલાવી, બળદ સોંપ્યો અને સાર-સંભાળમાટે ઘાસ-પાણી વગેરેના પૈસા પણ આપ્યા. પણ ગામનાં આગેવાનોએ તે અશક્ત બળદની સાર-સંભાળ ન લીધી. તે બિચારો ભૂખ અને તરસથી રીંખતો, શુભ અધ્યવસાયથી મરી વ્યંતર જાતિમાં શૂલપાણિ નામનો યક્ષ થયો. વિભંગજ્ઞાનથી પૂર્વભવની હકીકત જાણી વર્ધમાન ગામ ઉપર ખૂબ ક્રોધે ભરાઈ મરકીનો રોગચાળો ફેલાવવો શરૂ કર્યો. એ રોગચાળામાં એટલાં બધાં માણસો મરણ પામ્યાં કે બાળનારું પણ કોઈ રહ્યું નહીં. આમ શબ પડી રહેવાથી હાડકાંઓનો મોટો ઢગલો થઈ ગયો, તેથી તે ગામનું નામ પણ વર્ધમાનને બદલે અસ્થિકગ્રામ પડ્યું.

પછી ગામમાં જે લોકો જીવતા બાકી રહ્યા હતા, તેઓએ યક્ષની આરાધના કરી. તેથી યક્ષે પ્રત્યક્ષ થઈ પોતાના મંદિર અને મૂર્તિ બનાવવાનું કહ્યું. લોકોએ તરત જ એક મંદિર બનાવી શૂલપાણિ યક્ષની મૂર્તિ બેસાડી; અને મૂર્તિની રોજ પૂજા કરવા લાગ્યા.

શ્રી મહાવીર પ્રભુ તે શૂલપાણિ યક્ષને પ્રતિબોધ પમાડવા તેના મંદિરમાં આવ્યા. લોકોએ કહ્યું કે - “હે ભગવન ! આ દુષ્ટ તેના ચૈત્યમાં રહેનાર દરેકને મારી નાખ્યા વિના નથી રહેતો.” આમ લોકોએ વારવા છતાં પ્રભુ તો ત્યાં જ રાતે એકાગ્રચિત્તે કાઉસગ્ગ ધ્યાને રહ્યા. પેલા દુષ્ટ યક્ષે પ્રભુને ક્ષોભ પમાડવા ક્રોધાવેશમાં આવી ભૂમિને ભેદી નાખે એવું અદ્વિહાસ્ય કર્યું. પછી તેણે અનુક્રમે હાથી, સાપ અને પિશાચનાં રૂપ વિકુર્વી દુઃસહ ઉપસર્ગો કર્યા. પણ પ્રભુ પર્વતની જેમ અચલ જ રહ્યા. તેણે પ્રભુનાં મસ્તક, કાન, નાક, નેત્ર, દાંત, પીઠ અને નખ જેવા સાતે કોમળ અંગોમાં એવી વેદના આપી કે જો સામાન્ય માણસને એવી વેદના થાય, તો તે પ્રાણ જ ગુમાવી બેસે. આટલું કરવા છતાં પણ પ્રભુને ધ્યાનમાં મસ્ત જોઈ તે પ્રતિબોધ પામ્યો.

(ગાઢ-નિકાચિત કર્મો ભોગવવા જ પડે છે. આ અચળ નિયમ છે. તેથી જ જ્યારે ભગવાનપર ઉપસર્ગ થયો, ત્યારે સિદ્ધાર્થ વ્યંતર બીજે ક્ષેત્ર ગયો હતો, ને જ્યારે ઉપસર્ગ શમી ગયો, ત્યારે પાછો ફર્યો.) તે વખતે સિદ્ધાર્થ વ્યંતરે આવી શૂલપાણીને ઠપકો આપી કહ્યું- તેં ઇન્દ્રને પણ પૂજ્ય ભગવાનની આશાતના કરી, જો શકને તારા અપકૃત્યની ખબર પડશે, તો તને સ્થાનભ્રષ્ટ કરશે. આ સાંભળી ભયભીત થઈ તેણે વિશેષ પ્રકારે પ્રભુની ભક્તિ કરી અને પ્રભુની સામે ગીત ગાવા લાગ્યો અને નૃત્ય કરવા લાગ્યો.

યક્ષના મંદિરમાં ગીત-નૃત્ય થતાં સાંભળી લોકો વિચારવા લાગ્યા કે - ‘જરૂર યક્ષે પેલા તપસ્વી મહાત્માને મારી નાંખ્યા હશે અને પછી ખુશ થઈ નાચગાન કરતો હશે.’

પ્રભુએ લગભગ આખી રાત અત્યંત વેદના સહન કરી. તેથી પ્રભાતકાળે ક્ષણવાર નિદ્રા આવી. એ નિદ્રામાં પ્રભુએ દશ સ્વપ્ન જોયા. સવાર થતાં જ ગામના લોકો યક્ષના મંદિરમાં એકઠાં થયા. પ્રભુને દિવ્ય ગંધર્વો અને પુષ્પોથી પૂજાએલા જોઈ આનંદ પામ્યા અને ભક્તિપૂર્વક વંદન કર્યું.

તે વખતે અષ્ટાંગ નિમિત્તશાસ્ત્રના જાણકાર ઉત્પલ અને ઇંદ્રશર્મા પણ ત્યાં આવ્યા હતા. પ્રભુને વંદન કરી ઉત્પલે કહ્યું કે - “હે પ્રભુ ! આપે જે દશ સ્વપ્ન જોયાં છે, તેનું ફલ આપ તો જાણો જ છો. પણ હું મારી મતિ પ્રમાણે કહું છું.

(૧) પહેલા સ્વપ્નમાં આપે તાડ જેવા ઊંચા પિશાયને હણ્યો, તેનો અર્થ છે કે આપ થોડા જ વખતમાં મોહનીયકર્મને હણાશે. (૨) આપે સેવા કરતું સફેદ પક્ષી જોયું, તેથી આપ શુક્લધ્યાન ધ્યાવશો. (૩) આપની સેવા કરતું વિચિત્ર કોયલ પક્ષી આપે જોયું, તે ઉપરથી આપ દ્વાદશાંગી પ્રરૂપશો એમ સૂચન થાય છે. (૪) ચોથા સ્વપ્નમાં આપે આપની સેવા કરતો ગાયોનો સમૂહ જોયો, તેના ફળરૂપે સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિધ સંઘ આપની સેવા કરશે. (૫) પાંચમાં સ્વપ્નમાં આપ સમુદ્ર તર્યા, તેથી આપ સંસારસમુદ્ર તરી જશો. (૬) આપે ઉગતો સૂર્ય જોયો, તેથી આપ થોડા જ વખતમાં કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશો. (૭) સાતમાં સ્વપ્નમાં આપે આંતરડાઓ વડે માનુષોત્તર પર્વતને વીંટી લીધો, તેથી આપની કીર્તિ ત્રણે લોકમાં ફેલાશે. (૮) આઠમાં સ્વપ્નમાં આપ મેરુ પર્વતના શિખર ઉપર ચઢ્યા. તેથી આપ સમવસરણમાં સિંહાસનપર બેસી દેવો અને માનવોની સભામાં ધર્મ પ્રરૂપશો. (૯) આપે દેવોથી શોભી રહેલું પદ્મ સરોવર જોયું, તેથી ચારે નિકાયના દેવો આપની સેવા કરશે. (૧૦) દશમા સ્વપ્નમાં આપે જે સુગંધમય પુષ્પોની બે માળા જોઈ, તેનો અર્થ હું જાણતો નથી.” ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું - ‘હે ઉત્પલ ! મેં જે બે માળાઓ જોઈ, તેથી હું સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એમ બે પ્રકારનો ધર્મ કહીશ.’

તે પછી ઉત્પલ પ્રભુને વંદન કરીને ગયો. પ્રભુએ આઠ અર્ધ માસક્ષમાણ કરી પ્રથમ ચાતુર્માસ પૂર્ણ કર્યું.

પછી પ્રભુ મોરક સંન્નિવેશમાં જઈ કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં રહ્યા. ત્યાં સિદ્ધાર્થ વ્યંતરે પ્રભુનો મહિમા વધારવા માંડ્યો, અને અચ્છંદક નામના દ્વેષીના દુષ્કૃતો પ્રગટ કરવા માંડ્યા. તેથી અચ્છંદકની વિનંતી પર તેની અપ્રીતિનો વિચાર કરી ભગવાને ત્યાંથી વિહાર કર્યો. પછી પ્રભુ વિહાર કરી શ્વેતાંબી નગરી તરફ ચાલ્યા.

રસ્તામાં કનકખલ તાપસના આશ્રમે ચંડકૌશિક નામનો એક દૃષ્ટિવિષ સર્પ હતો, તેને પ્રતિબોધ કરવા લોકોએ વારવા છતાં પણ પ્રભુ તે જ માર્ગે ચાલ્યા.

ચંડકૌશિક પૂર્વભવમાં ઉગ્ર તપસ્વી સાધુ હતા. એક દિવસ તપસ્યાના પારણે ગોયરી વહોરવા એક ક્ષુદ્રક સાધુ સાથે ગામમાં જતાં રસ્તામાં તેમના પગ નીચે એક દેડકી આવી ગઈ. એ ક્ષુદ્રકે ઇરિયાવહી પડીકમતાં, ગોયરી પડીકમતાં અને સાંજનું પ્રતિક્રમણ કરતાં, એમ ત્રણ વાર દેડકીની વિરાધનાની વાત યાદ કરાવી. આથી એ સાધુ ક્રોધમાં આવી એ ક્ષુદ્રક સાધુને મારવા દોડ્યા. પરંતુ અકસ્માત્ એક થાંભલા સાથે અથડાતાં મરણ પામી જ્યોતિષ્ક દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. ત્યાંથી ચ્યવી એક આશ્રમમાં પાંચસો તાપસોના નાયક ચંડકૌશિક નામે તાપસ થયા. ત્યાં પણ એક વખતે કેટલાક રાજકુમારોને પોતાના બગીચામાંથી ફલ-ફૂલ તોડતાં જોઈ હાથમાં કુહાડો લઈ મારવા ગયો; પણ વચ્ચે કૂવો દેખાયો નહીં, તેથી તેમાં પડી મરી તે જ આશ્રમમાં ચંડકૌશિક નામવાળો સાપ થયો.

પ્રભુ એ સ્થાને જઈ ધ્યાનમાં ઊભા રહ્યા. આ સાપ ભગવાનને જોઈ ક્રોધથી સૂર્ય સામે જોઈ વારંવાર પ્રભુપર દૃષ્ટિજવાળા ફેંકવા માંડ્યો, પણ ભગવાનને કશું ન થવાથી વધુ ક્રોધે ભરાઈને ભગવાનને દંશ દીધો. છતાં પણ ભગવાનને અવ્યાકુળ જોઈ અને લોહીના બદલે દૂધની ધારા નીકળતી જોઈ વિસ્મય પામ્યો અને કાં'ક શાંત થયો, ત્યારે પ્રભુએ અમૃત ઝરતી અને વાત્સલ્યસભર વાણીમાં કહ્યું - બુજ્ઝ બુજ્ઝ ચંડકૌશિક ! (હે ચંડકૌશિક ! બોધ પામ ! બોધ પામ !) આ સાંભળી પ્રભુની કરુણાભીની આંખોમાંથી વહેતા અમીરસથી ભાવિત થયેલા તે સાપે જાતિસ્મરણજ્ઞાનથી પૂર્વભવ જોયો. સાધુપણમાં વાવેલા ક્રોધ બીજથી એક બાજુ ક્રોધના થયેલા ગુણાકારથી અને બીજી બાજુ સર્જાયેલી દુર્ગતિની પરંપરાથી સાવધ થયેલા ચંડકૌશિકે 'અહો ભગવાને મને દુર્ગતિના ભયંકર કૂવામાંથી બહાર કાઢ્યો.' આમ વિચારી પ્રભુને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપી અને મનથી જ પ્રભુની સાક્ષીએ અનશન લઈ લીધું. પછી પોતાની દૃષ્ટિથી કોઈને ઝેર ન ચડે, તે માટે બીલમાં મુખ રાખી રહ્યો. આવતા-જતા લોકોમાટે ખુલા થયેલા એ રસ્તેથી ધીવગેરે વેંચવા જતાં ગોવાળોવગેરેએ ધીવગેરેથી એની પૂજા કરી.

આ ઘા, દૂધની સુગંધથી સંકડો કાંડોઆ સાપના શરીરપર ચડી અને તીક્ષ્ણ ચટકા ભરવા લાગી; છતાં પ્રભુની અમોઘાંજીથી પાવન થએલાં તે ચડકોશક શુભ ભાવના ભાવતો મૃત્યુ પામી આઠમાં દેવલોકમાં દેવપણે ઉત્પન્ન થયો.

(આ સાપે તો પૂર્વભવમાં સાધના કરી હતી. માટે એની યોગ્યતા જોઈ પ્રભુ તારવા આવ્યા. આપણીપાસે સાધનાનું બળ નહીં હોય, અને આપણે જો આવા ક્રોધાદિ દુર્ભાવો લઈ પરલોકમાં સાપવગેરે થયા, તો આપણને તારવા કોણ આવશે ? પ્રભુએ સાપના ધમપછાડાસામે ક્ષમા પકડી જ રાખી, તો સાપ ક્રોધની આગમાંથી ક્ષમાનો દરિયો બની ગયો... એક વાર રાખેલી ક્ષમા જો કાયમી થઈ જાય, તો જ આવા ચમત્કાર થાય. પ્રભુ આ સાપની સમાધિમાટે પંદર દિવસ ત્યાં રહ્યા... બીજાની સમાધિમાટેનો આ એક ઉત્કૃષ્ટ આદર્શ છે.)

પ્રભુ ત્યાંથી વિહાર કરી ઉત્તર વાચાલમાં આવ્યા. ત્યાં નાગસેન શ્રાવકે પ્રભુને ક્ષીર વહોરાવી, ત્યારે પાંચ દિવ્યો પ્રગટ થયાં. ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ શ્વેતાંબી નગરીએ ગયા. શ્વેતાંબીના રાજા પ્રદેશીએ પ્રભુનો ઘણો સત્કાર કર્યો. ત્યાંથી સુરભિપુર જતાં નૈયક ગોત્રના પાંચ રાજાઓએ પ્રભુને વંદન કર્યું.

પ્રભુ સુરભિપુર પહોંચતાં પહેલાં ગંગા નદી ઓળંગવા સિદ્ધદત્ત નામના નાવિકની નાવમાં બેઠા. તે વખતે ઘુવડ પક્ષીનો અવાજ સાંભળી તે નાવમાં બેઠેલો ક્ષેમિલ નામનો એક નૈમિત્તિક બોલ્યો- “આજે આપણને મરણાંત કષ્ટ આવશે, પરંતુ આ મહાત્માના પુણ્યબલથી આપણો વાળ વાંકો નહિ થાય.” આ નાવ જ્યારે ગંગા નદીની મધ્યમાં આવી પહોંચ્યું, ત્યારે પ્રભુએ પોતાના ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવમાં જે સિંહને માર્યો હતો, તે સિંહનો જીવ તે વખતે નાગકુમાર નિકાયમાં સુદંષ્ટ નામે દેવતા થયેલો હતો, તેણે પ્રભુને નાવમાં બેઠેલા જોઈ પોતાના પૂર્વભવના વેરનો બદલો લેવા નાવને ડુબાડવા માંડ્યું; બરાબર તે જ વખતે નાગકુમાર નિકાયમાં ઉત્પન્ન થયેલા કંબલ અને શંબલ નામના બે દેવોએ તરત જ ત્યાં આવી સુદંષ્ટને હાંકી કાઢી નાવનું રક્ષણ કર્યું. આ કંબલ અને શંબલનું ચરિત્ર આ પ્રમાણે છે -

મથુરા નગરીમાં જિનદાસ અને સાધુદાસી પતિ-પત્ની રહેતા હતા. પરમ શ્રાવક હોવાથી આ બંનેએ પાંચમાં પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતમાં સર્વથા પશુપાલનનો

બા.
(૬)

ત્યાગ કર્યો હતો. એક ભરવાડણ રોજ સાધુદાસીને દૂધ-ધીવગેરે આપી જતી. સાધુદાસી પણ ઉચિત મૂલ્ય આપતી. આમ રોજનું થવાથી બંને વચ્ચે ગાઢ પ્રીતિ થઈ. એક વાર ભરવાડણને ત્યાં લગ્ન પ્રસંગે શેઠ-શેઠાણીને નિમંત્રણ આપવામાં આવ્યું. દંપતીએ કહ્યું કે - “અમે આવીશું નહીં, પરંતુ તમારા લગ્ન પ્રસંગે કાંઈ જોઈતું કરતું હોય, તો ખુશીથી લઈ જજો.”

પછી જિનદાસ શેઠે ચંદરવો વગેરે ઉપકરણો તથા વસ્ત્રો, આભૂષણો વગેરે ઘણી વસ્તુઓ આપી. તેથી એ લગ્નપ્રસંગ બહુ સરસ રીતે ઉજવાયો. તેથી અત્યંત ખુશ થયેલા ભરવાડ અને ભરવાડણે પોતાને ત્યાંથી સરખી ઉમરના અતિ મનોહર મજબુત બે વાછરડા લાવીને શેઠને આપ્યા.

શેઠ અને શેઠાણીએ આનાકાની કરવા છતાં બળજબરીથી શેઠના આંગણમાં બાંધીને ભરવાડ અને ભરવાડણ ચાલ્યા ગયાં. શેઠે વિચાર કર્યો કે જો હવે હું આ બંનેને પાછા મોકલીશ, તો તે ખસી કરી તથા ગાડા, કે હળમાં જોડી આમને અનેક રીતે દુઃખી કરશે. આ પ્રમાણે વિચાર કરી બંને વાછરડાઓને અચિત્ત ઘાસ-પાણીથી પોષવા લાગ્યા. આઠમ, ચૌદશ જેવી પર્વતિથિઓએ શેઠ પોસહ લઈ ધાર્મિક ગ્રંથોનું વાંચન કરતા, તે સાંભળી આ બે વાછરડાઓ પણ ભદ્રકપરિણામી થયા. જે દિવસે શેઠ ઉપવાસ કરતા, તે દિવસે બન્ને વાછરડાઓ પણ ઘાસ-પાણી વગેરે લેતાં નહિ ને ઉપવાસ કરતા. તેથી શેઠને તે બંને પર સાધર્મિક ભાઈઓ જેટલો જ પ્રેમ થયો.

એક વખતે જિનદાસ શેઠના મિત્રે આવા સુંદર બળવાન બળદોને જોઈ, શેઠને પૂછ્યા વગર જ ભંડીરવન નામના યક્ષની યાત્રામાં વાહનો દોડાવવાની શરતમાં બંને બળદોને લઈ ગાડા સાથે જોડ્યા. ખુબ દોડવાથી આ રીતે નહીં ટેવાયેલા તે બંનેના સાંધા તૂટી ગયા. શેઠનો મિત્ર બંને બળદોને પાછા મુકી જઈ પોતાના ઘરે ચાલ્યો ગયો. શેઠ બળદોની આવી અવસ્થા જોઈ દુઃખી થયા. આંખમાં આંસુ લાવી, અનશન કરાવ્યું અને નવકાર મંત્ર સંભળાવી બંને બળદોને નિર્ધામણ કરાવી.

બા.
(૬)

તેથી શુભ ભાવથી કાળ કરી તે બંને નાગકુમાર દેવ થયા. ત્યાં ઉત્પન્ન થતાં જ અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી આ ઉપસર્ગની ખબર પડી. તેથી તરત ત્યાં આવી સુદંષ્ટ્રને હાંકી કાઢ્યો. પછી પ્રભુના સત્ત્વ, રૂપવગેરેની પ્રશંસા કરી નૃત્ય મહોત્સવ કરી તથા સુગંધી જલ તથા ફૂલોની વૃષ્ટિ કરી પોતાના સ્થાને ગયા.

પ્રભુ પણ નાવમાંથી ઉતરી રાજગૃહ નગરના નાલંદા નામના પાડામાં એક શાળવીની શાળાના એક ભાગમાં શાળવીની રજા લઇ, પહેલું માસક્ષમણ સ્વીકારીને ચોમાસુ રહ્યા. તે વખતે મંબલી અને સુભદ્રાનો ગોશાળામાં ઉત્પન્ન થવાથી ‘ગોશાળા’ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલો પુત્ર, વિજયશેઠે પ્રભુને માસક્ષમણનું પારણું કરાવ્યું ત્યારે પ્રગટેલા પાંચ દિવ્યથી પ્રભાવિત થઈ ‘હું તમારો શિષ્ય થાઉં છું’ એમ કહી પ્રભુસાથે રહેવા લાગ્યો.

પ્રભુ તો મૌન જ રહ્યા. ગમે ત્યાં ભિક્ષા માંગી પોતાની આજીવિકા ચલાવતો ગોશાળો પોતાને પ્રભુના શિષ્ય તરીકે ગણાવવા લાગ્યો. પ્રભુને બીજા માસક્ષમણનું પારણું નંદ નામના શેઠે પકવાન વગેરેથી કરાવ્યું. ત્રીજા માસક્ષમણનું પારણું સુનંદ નામના શેઠે પરમાત્મથી કરાવ્યું. ચોથા માસક્ષમણે પ્રભુ કાર્તિક સુદિ પૂર્ણિમાએ વિહાર કરી કોલાક સન્નિવેશમાં પધાર્યા. ત્યાં પ્રભુને ચોથા માસક્ષમણનું પારણું બહુલ નામના બ્રાહ્મણે ખીર વહોરાવી કરાવ્યું.

સુવર્ણગામ તરફના વિહારમાં પ્રભુના શરીરમાં રહેલા સિદ્ધાર્થ વ્યંતરના કહેવા મુજબ જ ગોવાળીઆઓની ખીર પાકી નહીં ને હાંડી ફૂટી ગઈ. ત્યારે ગોશાળાએ ‘જે થવાનું હોય છે, તે થાય છે’ એવો નિયતિવાદ સ્વીકાર્યો.

આ ગોશાળાએ ઘણી વખત પ્રભુના તપ-માહાત્મ્યનો ઉપયોગ પોતાના અપમાનનો બદલો વાળવા બીજાના ઘરો દેવો પાસે બળાવી નાંખવાવગેરે કાર્યોમાં કર્યો. (દેવોને ગોશાળાપર બહુમાન ન હતું, પણ તે ભગવાનની સાથે રહેતા હતા અને ભગવાનના તપના માહાત્મ્યને આગળ કરતો હતો, તેથી ભગવાનના તપનો મહિમા ઓછો ન થાય, એવી ભક્તિથી દેવોને આ કામ કરવા પડતા હતા. ધર્મનું ઓકું લઈ ખોટા કામ કરનારનો ગોશાળાની જમાતમાં નંબર લાગી જાય છે.)

પ્રભુ ચંપાનગરીમાં પધાર્યા. ત્યાં બે દિવાસી ઉપવાસ કરીને ત્રીજું ચોમાસું પૂર્ણ કર્યું. છેલ્લા બેમાસી તપનું પારણું ચંપાનગરીની બહાર કર્યું.

પછી પ્રભુ વિહાર કરી ચૌરા નામના ગામમાં આવ્યા. ત્યાં પ્રભુને અને ગોશાળાને જાસુસ જાણી કોટવાલે કૂવામાં નાંખવાનો વિચાર કર્યો. પહેલા ગોશાળાને નાંખ્યો. પછી પ્રભુને નાંખવાની તૈયારી કરતો હતો, તેટલામાં ઉત્પલ નામના નૈમિત્તિકની સંયમ પાળી નહિ શકવાથી સંન્યાસિની થયેલી સોમા અને જયંતી નામની બે બહેનો ત્યાં આવી. તેઓએ પ્રભુને ઓળખ્યા અને પ્રભુને કૂવામાં નાંખતા કોટવાળને અટકાવ્યો અને ગોશાળાને પણ તેમાંથી મુક્ત કરાવ્યો.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ પૃષ્ઠચંપા નગરીએ પધાર્યા. ત્યાં ચાર મહિનાના ઉપવાસ કરી ચોથું ચાતુર્માસ પસાર કર્યું. પછી નગરની બહાર પારણું કરી ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ શ્રાવસ્તી નગરીએ પહોંચ્યાં.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ હરિદ્ર નામના સંનિવેશની બહાર હરિદ્રવૃક્ષની નીચે કાઉસગ્ગધ્યાને રહ્યા. એ જ વૃક્ષ નીચે રાતવાસો રહેલા મુસાફરોએ ઠંડીથી બચવા અગ્નિ સળગાવેલો, સવાર થતાં અગ્નિને બુઝાવ્યા વગર જ મુસાફરો આગળ ચાલ્યા ગયા. અગ્નિ ધીરે ધીરે આગળ વધતો પ્રભુના પગ સુધી આવ્યો. પ્રભુના પગ તેનાથી દાઝ્યા. ગોશાળો તો મુઠીઓ વાળી નાસી ગયો.

(ઉપાશ્રય વગેરે જાહેર સ્થાનોમાં લોકોની આવી બેઠકારી વારંવાર જોવા મળે છે. ધર્મશાળાની રૂમમાં સગવડ બધી જોઈએ છે, પણ પછી જતી વખતે પંખા-લાઈટ બંધ કરીને જવાની જવાબદારી કોની ? સાંજે પ્રતિક્રમણમાં આવે, ત્યારે ગરમી લાગવાથી બારીઓ ખોલે, પછી જતી વખતે બંધ કર્યા વગર જતા રહે, પછી વરસાદની વાછટ આવે, પવનથી બારીઓ અથડાય, તો એ બધી ચિંતા તો ત્યાં બિરાજમાન સાધુ મહારાજે જ કરવાની ને ! આ ઉપાશ્રય ચાર માસમાટે એમને સોંપ્યો છે, તેથી એ યજમાન ને પ્રતિક્રમણવગેરે કરવા આવે તે મહેમાન ! આ બેજવાબદારી યોગ્યતાના અવમૂલ્યનનું કારણ બને છે.)

વ્યા.
(૬)

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ મંગલા નામના ગામે પહોંચ્યાં. ત્યાંથી પ્રભુ વિહાર કરીને આર્વત ગામે પધાર્યા.

ત્યાંથી પ્રભુ ચોરાકસંનિવેશ થઈ કલંબુકા નામના સંનિવેશમાં પધાર્યા. ત્યાં મેઘ અને કાલહસ્તી નામના બે ભાઈઓ રહેતા હતા. ત્યાં કાલહસ્તીએ મૌનધારી પ્રભુને અને ગોશાળાને ચોર ધારીને પકડ્યા અને સજા માટે મેઘને સોંપ્યા. મેઘે પ્રભુને ઓળખ્યા, એટલે પોતાના ભાઈનો અપરાધ ખમાવીને પ્રભુને તથા ગોશાળાને માનપૂર્વક છોડી દીધા.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ કિલિષ્ટ કર્મોની નિર્જરા કરવા લાટ દેશમાં પહોંચ્યાં. ત્યાં પ્રભુને ઘણા ઘોર ઉપસર્ગ થયા. પછી વિહાર કરતાં પૂર્ણકલશ નામના ગામ તરફ જતા હતા, ત્યારે માર્ગમાં બે ચોર મળ્યા. તેઓએ પ્રભુના દર્શનને અપશુકન માની પ્રભુને હણવા તલવાર ઉગામી, તે જ વખતે અવધિજ્ઞાનથી આ જોઈ શકેન્દ્રે તત્કાળ વજ્રથી બંનેને હણી નાંખ્યા. (પીત્તળને સોનું માની લેવાથી સોનાનો લાભ ન થાય, પણ સોનાને પીત્તળ માની લેવાથી સોનું પીત્તળના ભાવે જવાથી નુકસાન અવશ્ય થાય. ‘પ્રભુદર્શનથી સુખસંપદા’ હોવા છતાં ચોરોને મોત મળ્યું, કેમ કે તેઓએ સોનાને પીત્તળ માન્યું. મહાશુકનને અપશુકન માન્યું. તેનું આ પરિણામ આવ્યું.) ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ ભદ્રિકાપુરીએ પધાર્યા.

ત્યાંથી વિહાર કરી કૂપિક નામના સંનિવેશમાં પધારેલા પ્રભુને જાસુસની શંકાથી ત્યાંના અધિકારીઓએ પકડ્યા. પાર્શ્વનાથ ભગવાનના શાસનની સાધ્વીઓ પણ ચારિત્ર નહિ પાળી શકવાથી સંન્યાસિની થયેલી વિજયા અને પ્રગલ્ભાએ પ્રભુને છોડાવ્યા.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ વૈશાલી નગરી તરફ ચાલ્યા.

વ્યા.
(૬)

પ્રભુ વૈશાલી પહોંચી એક લુહારની દુકાનમાં કાઉસગ્ગમાં રહ્યા. આ લુહાર છ મહિનાથી બીમાર હતો. તે જ દિવસે સાજો થઈ સાધનો લઈ દુકાને આવ્યો. ત્યાં પ્રભુજીને જોઈ અપશુકન થયા માની લોખંડના ઘણાથી પ્રભુને મારવા દોડ્યો. આ વાત અવધિજ્ઞાનથી જાણી પ્રભુની આ ઘોર આશાતનાથી ક્રોધી થઈ ઇંદ્રે એ ઘણાથી એ લુહારપર પ્રહાર કર્યો. દેવ-ગુરુ કે ધર્મની હીલના કયો સમકીતી સહન કરી શકે ?

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ ગ્રામાક સંનિવેશમાં ગયા. ત્યાં ઉદ્યાનમાં રહેલા બિભેલક નામના યક્ષે પ્રભુનો મહિમા કર્યો. ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ શાલિશીર્ષ નામના ગામમાં ગયા. ત્યાં મહા મહિનાની કડકડતી ઠંડીમાં ઉદ્યાનમાં પ્રભુ પ્રતિમા-ધ્યાને રહ્યા. ત્રિપૃષ્ઠ વાસુદેવના ભવમાં એક અણમાનિતી રાણી હતી. તે હમણાં કટપૂતના નામની વ્યંતરી થઈ હતી; તે વ્યંતરીએ તાપસીનું રૂપ વિકુર્વી પોતાની જટામાં હિમ જેવું ઠંડું પાણી ભરી પ્રભુના શરીર ઉપર છાંટવા માંડ્યું. (કરેલા દરેક દ્વેષ અને તિરસ્કારના ભવિષ્યમાં મળનારા આવા ફળમાટે તૈયાર રહેવું જ પડે.) તેથી પ્રભુને બહુ જ આકરો શીત ઉપસર્ગ થયો. છતાં પ્રભુને ધ્યાનમાં નિશ્ચલ જોઈ શાંત થયેલી તે વ્યંતરી પ્રભુની ક્ષમા માંગી ચરણમાં નમી પડી. છઠ્ઠા તપથી વિશુદ્ધિ પામતા પ્રભુને આ શીત ઉપસર્ગને સહન કરતાં તે વખતે લોકાવધિ - અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. (સ્વસ્થતાથી સહન કરનાર કશુંક વિશિષ્ટ પામતો હોય છે.)

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ ભદ્રિકાપુરીએ આવ્યા. ત્યાં ચોમાસી તપ વડે તથા વિવિધ પ્રકારના અભિગ્રહો વડે છઠ્ઠું ચોમાસું વ્યતીત કર્યું. ચોમાસી તપનું પારણું નગરી બહાર કરીને, પ્રભુએ મગધદેશમાં વિહાર કર્યો.

મગધદેશમાં આઠ મહિના ઉપસર્ગવગર પસાર કરી પ્રભુ આલંબિકા નગરીમાં ચાતુર્માસ કરવા પધાર્યા. ત્યાં ચોમાસી તપ વડે સાતમું ચોમાસું પુરું કરી, નગરીની બહાર પારણું કર્યું.

ત્યાંથી વિહાર કરીને પ્રભુ કુંડગસંનિવેશમાં વાસુદેવના ચૈત્યમાં કાઉસગગધ્યાને રહ્યા. ત્યાંથી મદન નામના ગામે પહોંચ્યા. ત્યાં બલદેવના ચૈત્યમાં પ્રતિમાધ્યાને રહ્યા. બંને સ્થળે ગોશાળાએ પોતાના દુર્વ્યવહારથી માર ખાધો.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ રાજગૃહ નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં ચોમાસી તપ વડે આઠમું ચાતુર્માસ પૂર્ણ કરી, પારણ નગરની બહાર કર્યું. ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ વજ્રભૂમિમાં પધાર્યા. ત્યાં ચોમાસું કરવાનું કોઈ નિયત સ્થાન નહિ મળવાથી પ્રભુએ નવમું ચોમાસું અનિયત જ કર્યું. આ ચાતુર્માસમાં પ્રભુને ઘણા ઉપસર્ગો થયા હતા.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ કૂર્મ ગામ તરફ જતા હતા, રસ્તામાં ગોશાળાએ એક તલનો છોડ જોઈ પ્રભુને પૂછ્યું : ‘હે પ્રભુ ! આ છોડ ફળશે કે નહીં ?’ પ્રભુએ કહ્યું - ‘ફળશે. તેને સાત ફૂલ લાગ્યાં છે. સાતે ફૂલના જીવ મરીને આ જ છોડની શીંગમાં સાત તલ થશે.’ પ્રભુના વચનને ખોટું પાડવા ગોશાળાએ તે છોડને મૂળમાંથી ખેંચી કાઢી ફેંકી દીધો. નજીકમાં રહેલા વ્યંતરોએ આ ઘટના જાણી, પ્રભુની વાણી નિષ્ફળ ન બનાવવા ત્યાં વૃષ્ટિ કરી. વરસાદથી ભીની થયેલી ભૂમિમાં છોડનું મૂળિયું કોઈ ગાયની ખરીથી બરાબર દબાઈ ગયું અને ધીરે ધીરે તે છોડ હતો તેવો જ થઈ ગયો. ત્યાંથી પ્રભુ કૂર્મ ગામે પહોંચ્યા.

ત્યાં ખુદ્ધી જટાસાથે આતાપના લઈ રહેલા વૈશ્યાયન તાપસની જટામાં ઘણી જૂ જોઈ ગોશાળો વારંવાર ‘જૂનો શય્યાતર’ એ રીતે બોલી મશ્કરી કરવા માંડ્યો. આમ વારંવાર થવાથી ક્રોધે ભરાયેલા તે તાપસે ગોશાળાપર તેજોલેશ્યા મુકી. તે વખતે દયાસાગર પ્રભુએ શીતલેશ્યા મુકી. અને તેજોલેશ્યાને શાંત કરી.

ગોશાળાએ પ્રભુને ‘તેજોલેશ્યા શી રીતે ઉત્પન્ન થાય ?’ એવો પ્રશ્ન કર્યો. (ગોશાળાને બચાવનારી શીતલેશ્યાનું આકર્ષણ ન થયું, પણ મારનારી તેજોલેશ્યાનું આકર્ષણ

વ્યા.
(૬)

થયું. મોટે ભાગના જીવોને શાંત કરનારી ક્ષમા કરતાં અશાંત કરનારી લડાઈ વધુ ગમે છે, મૈત્રીથી શત્રુતા દૂર કરવાના બદલે બોમ્બથી શત્રુને ખતમ કરવાનું આકર્ષણ વધુ તીવ્ર છે.) અવશ્ય થનાર ભાવિભાવને જાણી પ્રભુએ ગોશાળાને સાપને દૂધ પાવાની જેમ અનર્થમાં કારણભૂત બનનારી પણ તેજોલેશ્યાની વિધિ બતાવી.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ પાછા સિદ્ધાર્થપુરે જતા હતા, ત્યાં માર્ગમાં પેલા તલના છોડવાનો પ્રદેશ આવ્યો. ગોશાળો બોલ્યો કે : “સ્વામી ! આપને મેં જે પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો, તે તલની શીંગમાં આપના કહેવા પ્રમાણે સાત તલ થયા નથી.” (અત્યારસુધી વારંવાર પ્રભુનું માહાત્મ્ય અને જ્ઞાન જોવા મળ્યું હોવા છતાં પ્રભુના વચનપર શંકા કરે છે. આપણને આજે પણ ભગવાનના વચનો ખરા પડતા દેખાય છે, છતાં કેટકેટલી વાતોમાં શંકા પડ્યા કરે છે, ભવિષ્યમાં સાક્ષાત્ ભગવાન મળશે, તો’ય જો આ ગોશાળાવૃત્તિ જશે નહીં, તો આપણું આવી બનશે.) પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો કે : “ એ જ છોડ આ રહ્યો.”

પ્રભુના વચન ઉપર અશ્રદ્ધા રાખતા ગોશાળાએ તે તલની શીંગને ચીરી તલ ગણી જોયા, તો બરાબર સાત તલ જોયા. આથી તેણે પોતાનો સિદ્ધાંત નક્કી કર્યો કે : “જીવો મરીને પાછા તે જ શરીરમાં ઉત્પન્ન થાય છે.” અને નિયતિવાદને વધારે મજબૂત કર્યો. (કેવી વિચિત્રતા છે. ભગવાનની વાત સાચી ઠરી, તો ભગવાનના જ્ઞાનનો મહિમા ગાવાના બદલે પોતાની માન્યતા પુષ્ટ કરી. દુર્જનો કદી કોઈની પ્રશંસા કરી શકે ખરા?)

ગોશાળો તો માન-સન્માનનો કામી હતો, તેથી તેજોલેશ્યા શીખવા પ્રભુથી અલગ પડ્યો. તેજોલેશ્યા શીખ્યા પછી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સાધુ કે જે હવે સંસારમાં આવી ગયા હતા, એમની પાસે અષ્ટાંગનિમિત્ત ભણી લીધું. હવે બીજાના વર્તમાનજીવનના ભૂત-ભવિષ્યની વાત કહેવાનું સામર્થ્ય આવવાપર પોતાને સર્વજ્ઞતરીકે ઓળખાવવાનું શરુ કર્યું.

પ્રભુએ શ્રાવસ્તી નગરીમાં દશમું ચોમાસું વિવિધ તપ કરી પૂર્ણ કર્યું. ચાતુર્માસ પછી પ્રભુ નગરીની બહાર પારણું કરી, વિહાર કરતા કરતા અનુક્રમે મ્લેચ્છ

લોકોથી ભરપૂર એવી દ્રઢભૂમિમાં ગયા. ત્યાં પેઢાલ નામના ગામની બહાર પોલાસ ચૈત્યમાં અક્રમના તપમાં એક રાતની પ્રતિમા સ્વીકારીને રહ્યા. તે વખતે શકેદ્રે પોતાની સભામાં પ્રભુની પ્રશંસા કરતાં કહ્યું- “શ્રી વીરપ્રભુના ધ્યાનમગ્ન ચિત્તને ચલાયમાન કરવા ત્રણ જગતમાં કોઈ સમર્થ નથી.”

આ સાંભળી સંગમ નામના સામાનિક દેવે આવેશમાં આવી ‘હું હમણાં જ એને ચલિત કરીને આવું છું’ એવી ઇંદ્રસમક્ષ પ્રતિજ્ઞા કરી. પછી તરત પ્રભુપાસે આવી ઉપસર્ગોની પરંપરા ચાલુ કરી, તે આ પ્રમાણે - (૧) તેણે પ્રથમ ધૂળનો વરસાદ વરસાવ્યો. તેનાથી પ્રભુનાં શરીરનાં આંખો, નાક, કાન વગેરે બધા છિદ્રો એવા પૂરી દીધાં કે પ્રભુના શ્વાસોચ્છવાસ પણ રુંધાઈ ગયા. (૨) પછી વજ્ર જેવા કઠોર મુખવાળી કીડીઓ પ્રભુના શરીરને વળગાડી. આ કીડીઓ શરીરમાં એક બાજુથી પ્રવેશી બીજી તરફ નીકળવા લાગી, એ રીતે પ્રભુનું શરીર ચાળણી જેવું કરી નાંખ્યું. (૩) પછી, પ્રચંડ ડંખવાળા ડાંસ - મચ્છર ઉત્પન્ન કર્યા. મચ્છરોના તીક્ષ્ણ ચટકાથી પણ પ્રભુ ક્ષોભ પામ્યા નહીં. (કીડી-મચ્છર-માંકડના દુખથી અકળાઈ જતી વખતે પ્રભુની આ અવસ્થા યાદ કરવી.) (૪) પછી તીક્ષ્ણ મોંવાળી ધીમેલો પ્રભુના શરીરે સજ્જડ ચોંટાડી. (૫) પછી, વીંછીઓએ અગ્નિના તણખા જેવી વેદના આપતા ડંખ માર્યા. (૬) પછી નોળિયા વિકુર્ચ્યા. તે નોળિયાઓ પોતાની ઉગ્ર દાઢો વડે પ્રભુના શરીરનું માંસ તોડવા લાગ્યા. (૭) તે પછી ભયંકર સાપ વિકુર્ચ્યા. સાપો દાઢો ભાંગી જાય તેટલા જોરથી પ્રભુને ડંખ મારવા લાગ્યા. (૮) પછી સંગમે ઉંદરો વિકુર્ચ્યા. આ ઉંદરોએ નખથી અને દાંતથી પ્રભુની ચામડી ફોલી નાંખી અને તેનાપર મૂતરી પડેલા ઘા ઉપર ખાર છાંટવા જેવું કર્યું. (૯) તે પછી મદોન્મત્ત હાથીઓ વિકુર્ચ્યા. હાથીઓ પ્રભુને સૂંઢના પ્રહાર કરવા અને પગ નીચે કચડવા માંડ્યા. (૧૦) પછી હાથિણીઓ વિકુર્ચ્યા. હાથિણીઓએ પણ પ્રભુને તીક્ષ્ણ દાંતથી ઘણા પ્રહારો કર્યા. (૧૧) પછી પિશાયનું રૂપ વિકુર્ચ્યું. પિશાયે અદ્વિહાસ્ય વગેરે ઘોર ઉપસર્ગો કર્યા. (૧૨) ત્યાર પછી વાઘ વિકુર્ચ્યા. વાઘોએ પોતાની વજ્ર જેવી દાઢોથી અને ત્રિશૂલ જેવા તીક્ષ્ણ ન્હોરથી પ્રભુના શરીરને વિદારી નાખ્યું. (૧૩) પછી સંગમે સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલા રાણીને

વ્યા.
(૬)

કરુણા વિલાપ કરતા દંખાડ્યા. (૧૪) પછી સંગમે એક છાવણી વિકુવો. છાવણીના માણસોએ ભાત રાંધવા પ્રભુના બન્ને પગ વચ્ચે આગ સળગાવી, ઉપર વાસણ મુક્યું. પ્રભુના પગ દાઝી ગયા. (૧૫) પછી એક ચંડાલ વિકુવ્યો. તે ચંડાલે પ્રભુની ડોકમાં, બે કાનમાં, બે ભુજામાં અને જાંઘ વગેરે અવયવો ઉપર તીક્ષ્ણ ચાંચવાળા પક્ષીઓના પાંજરા લટકાવ્યાં. તે પક્ષીઓએ ચાંચ અને નખના પ્રહાર કર્યા. (૧૬) પછી પ્રચંડ પવન વિકુવ્યો. પર્વતોને કંપાવતો આ પવન પ્રભુને અદ્ધર ઉછાળી ઉછાળીને નીચે પટકવા માંડ્યો. (૧૭) પછી, વંટોળિયામાં પ્રભુને ચક્કની માફક ગોળ ગોળ ભમાવ્યા. (૧૮) પછી મેરુ પર્વતને પણ ચૂરી નાંખે એવું એક હજાર ભાર જેટલા વજનવાળુ એક કાલચક્ર વિકુવ્યું. આ કાલચક્ર ઉપાડીને સંગમે પ્રભુના શરીર ઉપર નાખ્યું. તેથી પ્રભુ ઢીંચણ સુધી જમીનમાં પેસી ગયા. (બોલો કેટલું સહન કરવાનું? આપણે સાવ-નિર્દોષ હોઈએ તો પણ કોઈ આપણને પરેશાન કરે, તો ક્યાં સુધી ચૂપ રહેવાનું? ભગવાન જવાબ બતાવે છે- જ્યાં સુધી બધા કર્મો ખપી ન જાય, ત્યાં સુધી ચૂપચાપ સમતામાં રહી સહન કર્યે જ જવાનું, એમાં વચ્ચે ક્યાંય અટકવાનું નહીં. જો સાધના સિદ્ધિ ન મળે ત્યાં સુધી કરવાની છે, તો સહન પણ ત્યાં સુધી કરી જ લેવાનું! પ્રભુના આ પ્રસંગો સાંભળ્યાં પછી હવે શરીરની શક્તિ વધારવાના બદલે સહનશક્તિ વધારતા જઈએ, તો કલ્પસૂત્રનું શ્રવણ સફળ થશે.) (૧૯) પછી સંગમે રાત હોવા છતાં પ્રભાત વિકુવ્યું. અને પ્રભુને કહ્યું- “હે દેવાર્ય! પ્રભાત થઈ ગયું. આપ ધ્યાનમાં ક્યાં સુધી ઊભા રહેશો?” પ્રભુ તો જ્ઞાનથી જાણતા હતા કે હજુ રાત બાકી છે. (૨૦) પછી, છેવટે તેણે દેવતાની ઋદ્ધિ વિકુર્વી. પ્રભુને કહેવા લાગ્યો કે : “હે મહર્ષિ! હું આપનું આવું ઉગ્રતપ અને પવિત્ર સત્ત્વ નિહાળી ભારે પ્રસન્ન થયો છું. આપને જે જોઈએ તે માંગી લો. કહો તો તમને સ્વર્ગમાં લઈ જાઉં. કહો તો મોક્ષમાં લઈ જાઉં.” આવા મીઠા શબ્દોથી પણ પ્રભુ ચલાયમાન ન થયા. ત્યારે તત્કાળ કામવાસના જાગે એવા હાવભાવ કરતી દેવાંગનાઓ વિકુર્વી. તે દેવાંગનાઓએ હાવભાવાદિ ઘણા અનુકુળ ઉપસર્ગો કર્યા. પરંતુ પ્રભુનું એક રુવાડું એ ન ફરક્યું. (તેથી તો કવિ કહે છે- કામસુભટ ગયો હારી... થાશું (તારાથી))

આમ એક રાતમાં દુષ્ટ સંગમે મોટા મોટા વીશ ઉપસર્ગો કર્યા. છતાં પ્રભુ ચલાયમાન થયા નહીં. કવિ કહે છે કે -નાથ ! તારું બળ જગતના નાશ-ઉદ્ધારમાં

વ્યા.
(૬)

સમર્થ છે, છતાં તે તે તુચ્છ અપરાધી સંગમપર દયા રાખી... આમ વિચારી ક્રોધથી તારા ચિત્તને છોડી ક્રોધ સ્વાના થઇ ગયો. (અર્થાત્ ક્રોધને તારાપર ક્રોધ આવ્યો, તેથી ક્રોધ વિનાના થવાથી પ્રભુને ક્રોધ નથી આવતો.)

પછી પણ સંગમે પ્રભુનો કેડો મુક્યો નહીં. છ મહીના સુધી વિવિધ ઉપસર્ગો કર્યા અને નિર્દોષ ગોચરી મળવા દીધી નહીં. આમ છ મહીનાના ઉપવાસી ભગવાન છ મહીનાના અંતે ‘હવે તે દેવ ગયો હશે’ એમ માની વજ્રગામના ગોકુળમાં ગોચરી ગયા. ત્યાં પણ ગોચરીમાં દોષ લગાડેલો જાણી એ જ સમતાથી પાછા ફરી ગામની બહાર કાઉસગ્ગ ધ્યાનમાં ઊભા રહ્યા.

પછી તે સંગમે અવધિજ્ઞાનથી પ્રભુના કોઈ પણ રીતે સ્ખલના નહીં પામેલા વિશુદ્ધ પરિણામ જાણ્યા. તેથી વિલખો થઈને શક્તી બીકથી પ્રભુને વંદન કરી સૌધર્મ દેવલોક તરફ ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી તે જ ગોકુલમાં જતી એક વૃદ્ધ ભરવાડણે પ્રભુને દૂધપાકથી પારણું કરાવ્યું. તે દાનથી સંતુષ્ટ થયેલા દેવોએ ત્યાં વસુધારા વગેરે પાંચ દિવ્યો પ્રગટ કર્યા. (ભગવાને તો એ સંગમની પણ દયા જ ચિંતવી. જગતને તારવાની ભાવનાવાળા પોતાને પામી આ અનંતકાળ દુઃખ સહન કરશે, એ વિચારથી કરુણાસભર હૃદય ઊભરાઈ જવાથી પ્રભુની આંખમાં ઝળઝળિયા આવી ગયા. પોતાના સંપર્કમાં આવેલા ચંડકૌશિક વગેરેને સમ્યક્ત્વાદિ આપનારા આ દયાળુ દેવે સંગમને આંસુના દાન દીધા ! મહાપુરુષો ખરેખર જાત પ્રત્યે કઠોર અને જગત પ્રત્યે કોમળ હોય છે !)

સંગમ ભગવાનને ઉપસર્ગ કરવા નીકળ્યો ત્યારથી સૌધર્મ દેવલોકવાસી દેવદેવીઓના ઉદ્વેગનો પાર ન હતો. શકેન્દ્રે સૌધર્મસભામાં ચાલતાં નાચ - ગાન તથા રંગ - વિલાસ પણ બંધ કરાવી દીધા હતા. ‘મેં કરેલી પ્રશંસાના કારણે જ પ્રભુને આટલા બધા ઉપસર્ગો સહન કરવા પડ્યાં’ એમ વિચારતો તે શક છ મહીના સુધી હાથ ઉપર મસ્તક ટેકવી વ્યગ્ર ચિત્તે નીચું મુખ રાખીને બેઠા રહ્યા. પ્રતિજ્ઞાભ્રષ્ટ અને વિલખા મુખવાળા પાછા ફરેલા સંગમને જોઈ ઇન્દ્રે પોતાની નજર ફેરવી નાખી, બીજા

આ.
(૬)

દેવોની સામે જોઈને કહ્યું કે : “ હે દેવો ! આ કર્મચંડાલ પાપાત્મા આવે છે, તેનું મુખ જોવાથી પણ પાપ લાગે તેમ છે. એણે આપણા સ્વામીને કનડીને મારો મોટો અપરાધ કર્યો છે. એ દુષ્ટ આપણાથી તો ન ડર્યો, પરંતુ પાપથી પણ ન ડર્યો. આ અપવિત્ર દુરાત્માને સ્વર્ગમાં સ્થાન ન મળવું જોઈએ. એને જલ્દી કાઢી મૂકો.” આ પ્રમાણે ઇન્દ્રની આજ્ઞા થતાં જ, ઇન્દ્રના સુભટો લાકડી, પાટુ, મુષ્ટિ વગેરેથી તેને મારવા લાગ્યા અને અંતે સૌધર્મ સભામાંથી ઘક્કો મારી બહાર કાઢી મુક્યો. દેવીઓએ પોતાના હાથની આંગળીઓ મરડી, પોતાનો તિરસ્કાર જાહેર કર્યો. સામાનિક દેવોએ પણ તેને ખૂબ ધમકાવ્યો. આ રીતે ચારે તરફથી તિરસ્કાર પામેલો તથા ચોરની માફક આજુબાજુ નિહાળતો - મૂઢ જેવો દેખાતો તે સંગમ મ્હાનમુખે મેરુપર્વતની ચૂલા ઉપર પોતાનું બાકી રહેલું એક સાગરોપમનું આયુષ્ય પુરું કરવા રહેવા ગયો.

પછી સ્વામીને આલંબિકામાં હરિકાંત નામનો વિદ્યુતકુમારઇન્દ્ર, અને શ્વેતાંબિકામાં હરિસ્સહ વિદ્યુતેન્દ્ર વંદન કરવા આવ્યા. શ્રાવસ્તીમાં શકે સ્કન્દની પ્રતિમામાં આવી, એ પ્રતિમારૂપે પ્રભુને વંદન કર્યા, તેથી ત્યાં પ્રભુનો મોટો મહિમા થયો. કોશાંબીમાં ચંદ્ર-સૂર્ય, વાણારસીમાં શક, રાજગૃહીમાં ઈશાનેન્દ્ર, મિથિલામાં જનકરાજા અને ધરણેન્દ્ર એમ બધા ક્રમશઃ સુખશાતા પૂછવા આવ્યા. (પ્રભુએ કર્મ ખપાવવાના હતા, તેથી ઉપસર્ગવખતે કોઈ નહીં આવ્યું, ને પછી બધા શાતા પૂછવા આવ્યા.) પછી વૈશાલીમાં પ્રભુએ અગ્યારમું ચોમાસુ કર્યું. ત્યાં ભૂતેન્દ્રે પ્રભુની શાતા પૂછી. પછી પ્રભુ સુસુમાર નગરમાં ધ્યાને હતા, ત્યારે ચમરેન્દ્રના ઉત્પાત નામનું અરધ્ધેરું થયું. પછી પ્રભુ કૌશાંબી નગરે પધાર્યા.

કૌશાંબીમાં શતાનીક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને મૃગાવતી નામે રાણી હતી. વિજયા નામની પ્રતિહારી હતી. ત્યાં વાદી નામનો ધર્મપાઠક તથા સુગુપ્ત નામે પ્રધાન હતો. સુગુપ્તને નંદા નામે પરમ શ્રાવિકા સ્ત્રી હતી. નંદા મૃગાવતીની સખી હતી. ત્યાં પ્રભુએ પોષ વદિ (ગુજ. માગસર વદ) એકમના એવો ઉગ્ર અભિગ્રહ કર્યો કે : ‘દ્રવ્યથી સુપડાના ખૂણામાં રહેલા અડદ મળે તો જ વહોરવા, ક્ષેત્રથી એક પગ ઉંબરામાં અને બીજો પગ ઉંબરાની બહાર રાખીને વહોરાવે તો જ

આ.
(૬)

વહોરવા; કાલથી ભિક્ષાનો સમય વીતી ગયા પછી મળે તો જ વહોરવા, અને ભાવથી કોઈ રાજકુમારી દાસીપણાને પામી હોય, તેનું મસ્તક મૂંડાવેલું હોય; પગમાં બેડી હોય, રુદ્ધન કરતી હોય અને ત્રણ દિવસના ઉપવાસ થયા હોય, એવી સ્ત્રી વહોરાવે તો જ વહોરવું.’ આ પ્રમાણે અભિગ્રહ કરી પ્રભુ રોજ ગોચરીએ જાય, પણ અભિગ્રહ પૂરો ન થયો.

તે વખતે શતાત્મિક રાજાએ ચંપા નગરી ઉપર ચડાઈ કરી. ચંપા નગરીનો રાજા દધિવાહન હાર્યો. દધિવાહન રાજાની રાણી ધારિણી અને વસુમતી નામની રાજપુત્રીને એક સુભટે પકડીને પોતાના કબજામાં રાખ્યાં. એમાં ધારિણી રાણીને પોતાની સ્ત્રી તરીકે રહેવાનું કહેતાં જ તે સતી પોતાની જીભ કચરીને મરણ પામી. પછી તે સુભટ વસુમતીને આશ્વાસન આપી પોતાની પુત્રી તરીકે રાખવાનું સમજાવી, કૌશાંબીના ચૌટામાં વેચવા માટે લાવ્યો. ધનાવહ નામના શેઠે વસુમતીને ખરીદી પુત્રી તરીકે રાખી. ‘ચંદના’ નામ રાખ્યું.

એક વાર શેઠ બપોરના ઘરે જમવા આવ્યા. ચંદનાના વાળ ભીના પાણીમાં પડ્યા. શેઠે સરળ ભાવે વાળને ઊંચા કર્યા અને આદરથી બાંધી દીધા. શેઠપત્ની મુળા આ જોઈ અદ્ભુતથી વિચારવા લાગી કે : ‘નક્કી ભવિષ્યમાં શેઠ આ બાળાને પોતાની પત્ની બનાવશે, અને મારી બુરી વલે થશે.’

એક વાર શેઠ બહાર ગયા, ત્યારે લાગ જોઈ મુળા શેઠાણીએ ચંદનાનું માથું મૂંડાવી બંને પગમાં બેડી પહેરાવી, ખૂબ માર મારી એક અંધારા ઓરડામાં પૂરી, દરવાજે તાળું મારી, પોતાના પિતાના ઘરે ચાલી ગઈ. શેઠ બહારગામથી આવ્યા પછી ચોથા દિવસે ચંદનાને ઓરડામાં પૂર્યાની વાતની ખબર પડી. ઓરડાનું તાળું ખોલાવ્યું, અને તત્કાળ એક સૂપડાના ખૂણામાં અડદના બાકળા આપી ઉંબરાપાસે બેસાડી પગની બેડી તોડાવવા લુહારને બોલાવવા ગયા.

આ વખતે ચંદનાએ વિચાર કર્યા કે : ‘જો કોઈ ભિક્ષુક આવી ચડે, તો તેને વહોરાવીને હું પારણું કરું.’

તે જ સમયે એના ભાગ્યયોગે, છ મહિનામાં પાંચ દિવસ ઓછા ઉપવાસવાળા શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી ભિક્ષાર્થે ફરતા ફરતા ત્યાં પધાર્યા. ચંદનાએ પ્રભુને અદડના બાકળા ગ્રહણ કરવાની આનંદસાથે વિનંતિ કરી.

પણ અભિગ્રહમાં આંખમાં આંસુની વાત બાકી રહેતી હોવાથી પ્રભુ પાછા ફરવા માંડ્યા. ત્યારે ચંદનાને રાજપાટ જવાનું, માતાના મોતનું, ચૌટામાં વેંચાવાનું કે આ રીતે મુળાદ્વારા ત્રાસ પામવાનું જે દુઃખ ન થયું, તેથી કંઈક ગણું વંધુ દુઃખ થયું અને એ વિચારથી રડી પડી કે- “હું કેવી અભાગિણી કે આ અવસરે પધારેલા પ્રભુ કાંઈ પણ લીધા વિના પાછા ફર્યા.” તે વખતે પ્રભુનો અભિગ્રહ પૂર્ણ થવાથી પ્રભુએ પાછા ફરી અદડના બાકળા વહોર્યા. પ્રભુનો અભિગ્રહ પૂર્ણ થવાથી પ્રસન્ન થયેલા દેવોએ વસુધારા વગેરે પાંચ દિવ્યો પ્રગટ કર્યા.

“પ્રાજ્ઞ લોકો ચંદનાને બાળા કેમ કહેતા હશે ? કેમ કે તેણે તો મહાવીર પ્રભુને બાકળા આપીને મોક્ષ મેળવી લીધો.”

શકેદ્ર ત્યાં આવ્યા. દેવો નૃત્ય કરવા લાગ્યા, ચંદનાના માથામાં સુશોભિત કેશપાશ થઈ ગયો, અને ચંદનાના પગની બેડીની જગ્યાએ ઝાંઝર થઈ ગયા. મૃગાવતી રાણી ચંદનાની માસી થતી હતી, તે તથા શતાનીક રાજા દેવદુંદુભિનો અવાજ સાંભળીને ત્યાં આવ્યા અને ચંદનાને પોતાના ઘરે આદરપૂર્વક લઈ ગયા. ચંદનાના કહેવાથી સોનૈયા ધનાવહુશેઠને આપવામાં આવ્યા.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ જૃંભિકા ગામે પધાર્યા. ત્યાં શકેન્દ્રે આવી પ્રભુ પાસે નાટારંભ કર્યો. અને કહ્યું- “હે પ્રભુ ! હવે આપશ્રીને થોડા દિવસોમાં કેવલજ્ઞાન

ઉત્પન્ન થશે.” ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ મેંઢિક ગામે આવ્યા. ત્યાં ચમરેન્દ્રે આવીને પ્રભુને વંદન કરી સુખશાતા પૂછી.

ત્યાંથી વિહાર કરી પ્રભુ ષણ્માનિ નામના ગામની બહાર પ્રતિમાધ્યાને ઊભા રહ્યા. એક ગોવાળીઓ પોતાના બળદો પ્રભુ પાસે મૂકી ગામમાં ગયો. ગોવાળ જ્યારે પોતાનું કાર્ય પતાવી ગામ બહાર આવ્યો, ત્યારે પોતાના બળદો ત્યાં નહિ જોતાં, તે પ્રભુને પૂછવા લાગ્યો કે : “ હે દેવાર્ય ! મારા બળદો ક્યાં ગયા ? ” પ્રભુ તો ધ્યાનમાં જ ઊભા રહ્યા. ગોવાળે કોઢે ભરાઈ પ્રભુના બંને કાનમાં ડાળીના બે ખીલા બનાવી ઠોકી દીધા અને કોઈને ખબર ન પડે તેમણે બહારથી કાપી નાંખ્યા. પ્રભુને ત્રિપૃષ્ઠવાસુદેવના ભવનું શર્યાપાલકના કાનમાં સીસાનો રસ રેડવાનું પાપ ઉદયમાં આવ્યું. તેથી જ ઇંદ્ર પણ આ પ્રસંગે ભગવાનને આ કષ્ટમાંથી બચાવવા આવી શક્યા નથી. તે શર્યાપાલકનો જીવ ઘણાં ભવભ્રમણ કરી, આ ભવમાં ગોવાળીઓ થયો હતો.

ત્યાંથી વિહાર કરીને પ્રભુ મધ્યમ અપાપામાં પધાર્યા. ત્યાં પ્રભુ ભિક્ષામાટે સિદ્ધાર્થ નામના વાણિયાના ઘરે ગયા. ત્યારે ત્યાં મિત્રભાવે આવેલા ખરક નામના વૈદે પ્રભુની મુખમુદ્રા ઉપરથી જાણ્યું કે પ્રભુના શરીરમાં કાંઈક પણ શલ્ય હોવાથી પ્રભુને દરદ થતું હોવું જોઈએ.

પ્રભુ તો ઉદ્યાનમાં આવીને કાઉસગ્ગ ધ્યાને ઊભા રહ્યા. સિદ્ધાર્થ અને વૈદે પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. ખરક વૈદે શલ્યનું સ્થાન શોધી લીધું. તેણે સિદ્ધાર્થની સહાયથી તેલવગેરેના પૂર્વ પ્રયોગો કરી સાણસા વડે પ્રભુના કાનમાંના બંને ખીલા ખેંચી કાઢ્યા. જે વખતે ખીલા ખેંચી કાઢ્યા, તે વખતે પ્રભુથી એક કારમી ચીસ પડાઈ ગઈ. એ ચીસથી એ ઉદ્યાન ‘મહાભૈરવવન’ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયું અને ત્યાં લોકોએ દેવકુલિકા બનાવી. પ્રભુનું આ આર્તધ્યાન ન હતું, પણ શરીરશક્તિથી અધિક પીડા થવાથી નીકળી ગયેલી રાડ હતી. (વિચારો, કેવી ભયંકર પીડા હશે ! ભગવાન જો આપણા નાથ હોય, તો ભગવાનની આ વાતો આપણે સ્વીકારી લેવી જ જોઈએ કે (૧) જો મોક્ષ જોઈએ છે, સિદ્ધિને હાથવગી કરવી છે, તો શરીરનો પૂરો કસ નીકળી જાય, ત્યાં સુધી સાધના કરો. શરીરને સાચવો નહીં, શરીરથી સાધી લો. (૨) સહન જ કરો, ગમે તેનું

૧૧૮. તદ્દ પં સમણે ભગવં મહાવીરે અણગારે જાણ, ઇરિયાસમિણ, ભાસાસમિણ, એસણાસમિણ, આયાણભંડ-મત્ત-નિક્ખેવણાસમિણ, ઉદ્ધાર-પાસવણ-ખેલ-સિંઘાણ-જલ્લ-પારિટ્ઠાવણિયાસમિણ; મણસમિણ, વયસમિણ, કાયસમિણ; મણગુત્તે, વયગુત્તે, કાયગુત્તે, ગુત્તે ગુત્તિંદિણ, ગુત્તબંભયારી, અકોહે, અમાણે, અમાણ, અલોહે, સંતે, પસંતે, ઉવસંતે, પરિનિવ્વુડે, અણાસવે, અમમે, અકિંચણે, છિન્નગંથે, નિરુવલેવે, કંસપાઈ ઇવ મુક્કતોયે ૧, સંખે ઇવ નિરંજણે ૨, જીવે ઇવ અપ્પહિહયગઈ ૩, ગગણમિવ નિરાલંબણે ૪, વાઉવ્વ અપ્પહિબદ્ધે ૫, સારયસલિલં વ સુદ્ધહિયે ૬, પુક્કરપત્તં વ નિરુવલેવે ૭, કુમ્મો ઇવ ગુત્તિંદિણ ૮, ખગ્ગિવિસાણં વ એગજાણ ૯, વિહગ ઇવ વિપ્પમુક્કે ૧૦, ભારંડપક્ખીવ અપ્પમત્તે ૧૧, કુંજરો ઇવ સોંડીરે ૧૨, વસહો ઇવ જાયથામે ૧૩, સીહો ઇવ દુદ્ધરિસે ૧૪, મંદરો ઇવ અપ્પકંપે ૧૫, સાગરો ઇવ ગંભીરે ૧૬, ચંદો ઇવ સોમલેસે ૧૭, સૂરો ઇવ દિત્તતે ૧૮, જદ્ધકણગં વ્વ જાયરૂવે ૧૯, વસુંધરા ઇવ સવ્વફાસવિસહે ૨૦, સુહુયહુયાસણો ઇવ તેયસા જલંતે ૨૧, ॥ ણત્થિ ણં તસ્સ ભગવંતસ્સ કત્થઈ પહિબંધો ભવઈ, સે ય પહિબંધે ચઉવ્વિહે પણ્ણત્તે, તં જહા-દવ્વઓ, ચિત્તઓ, કાલઓ, ભાવઓ. દવ્વઓ સચિત્તા-ચિત્ત-મીસિણસુ દવ્વેસુ. ચિત્તઓ ગામે વા, નયરે વા, અરણ્ણે વા, ચિત્તે વા, ખલે વા, ઘરે વા, અંગણે વા, નહે વા. કાલઓ-સમણ વા, આવલિયાણ વા, આણપાણુણ વા, થોવે વા, ચણે વા, લવે વા, મુહુત્તે વા, અહોરત્તે વા, પક્કલે વા, માસે વા, ઉઠ્ઠ વા, અયણે વા, સંવચ્છરે વા, અણ્ણયરે વા દીહકાલસંજોણ. ભાવઓ કોહે વા, માણે વા, માયાણ વા, લોભે વા, ભણ વા, હાસે વા, પિણ્ણે વા, દોસે વા, કલહે વા, અભ્ભક્કાણે વા, પેસુણ્ણે વા, પરપરિવાણ વા, અરરૂઈ વા, માયામોસે વા, મિચ્છાદંસણસલ્લે વા, (ગ્રં ૬૦૦) તસ્સ ણં ભગવંતસ્સ નો એવં ભવઈ ॥૧૧૮॥

ગમે તેવું વર્તન સહન જ કરી લો, સામનો નહીં, સમતાભાવે સહન! કરેલા કર્મોને ખપાવવાનો માત્ર આ એક જ સાચો રસ્તો છે. આમાં કોઈ લિમીટ નથી! આપણો અધિકાર પાપથી બચવાનો કે પાપમાં મર્યાદા રાખવાનો છે. પાપના ફળરૂપે આવતા દુઃખની મર્યાદા નક્કી કરવાનું કામ કર્મનું છે. તે વખતે માત્ર સમભાવે સહન કરવાથી જ નવા કર્મ ન બંધાય એ રીતે કર્મ ખપે છે. (૩)

બા. (૬)

બધા જીવો- ભલે પછી તે ભયંકર કષ્ટ આપતા દેખાતા હોય, મિત્રો જ છે. કર્મક્ષયમાં ઉપકારી છે. તેથી વાત્સલ્યપાત્ર અને ક્ષમાપાત્ર જ છે. ફરિયાદ કરવી હોય, તો તેમના વર્તમાનની કે વર્તનની નહીં, પણ તેમના ભવિષ્યમાં સંભવિત દુઃખમય જીવનની જ કરો. 'એ બિચારાનું શું થશે ?' બસ આ જ વિચાર રાખો.) પછી સંરોહિણી ઔષધિથી પ્રભુના બંને કાન રુઝાવી નાખી, વંદન કરી, સિદ્ધાર્થ તથા ખરક વૈદ પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

વૈદ અને સિદ્ધાર્થ મરીને દેવલોકમાં ગયા, અને ખીલા મારનાર ગોવાળીઓ મરીને સાતમી નરકે ગયો. આ પ્રમાણે પ્રભુને ઉપસર્ગો થયા. પ્રભુને થયેલા ઉપસર્ગોની શરુઆત પણ ગોવાળીઆથી થઈ અને ઉપસર્ગની સમાપ્તિ પણ ગોવાળીઆથી જ થઈ.

મહાવીર પ્રભુને જે જે ઉપસર્ગો થયા, તેના જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા વિભાગ પાડીએ; તો કટપૂતના વ્યંતરીએ કરેલો શીત ઉપસર્ગ તે જઘન્ય ઉપસર્ગમાં ઉત્કૃષ્ટ, સંગમદેવે જે કાળયક પ્રભુપર મુક્યું તે મધ્યમ ઉપસર્ગમાં ઉત્કૃષ્ટ; અને કાનમાંથી જે ખીલા ખેંચાયા, તે ઉત્કૃષ્ટ ઉપસર્ગોમાં ઉત્કૃષ્ટ ઉપસર્ગ જાણવો. આ બધા ઉપસર્ગો પ્રભુએ પરમશાંતિ અને નિશ્ચળતાપૂર્વક સહન કર્યાં. છતિ શમ્.

સૂત્ર ૧૧૮) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામી આણગાર હતા. પ્રભુજી (૧) ગમનાગમનના અવસરે ઈર્યાસમિતિવાળા હતા, (૨) બોલવાના અવસરે ભાષાસમિતિવાળા હતા, (૩) ગોચરી ગ્રહણ કરતી વખતે બેંતાલીશ દોષો ન લાગે તેના ઉપયોગમાટે એષણ સમિતિવાળા હતા (૪) વસ્ત્રાદિના લેવા-મુકવામાં આદાન-ભંડ-મત્ત-નિક્ષેપના-સમિતિવાળા અને (૫) મળ-મૂત્રાદિ પરઠવતી વખતે ઉચ્ચાર-પાસવણ-ખેલ-જલ્લ -પારિષ્ઠાપનિકા-સમિતિવાળા હતા. (જો કે ભગવાનને વસ્ત્રાદિ લેવા-મુકવાનું કે પરઠવવાયોગ્ય કફ વગેરે સંભવતા નથી. છતાં પાઠ અખંડિત રાખવા આ વાત કરી છે.) પ્રભુ મનની, વચનની અને કાયાની સમ્યક્ પ્રવૃત્તિવાળા હતા. (જયણાપૂર્વકની પ્રવૃત્તિ સમિતિરૂપ છે, તેનાથી કર્મબંધ થતો નથી. ચાલવું-બોલવું વગેરેમાં વિવેક-ઉપયોગ-જયણા ન રહેવાથી કર્મો

બા.
(૬)

બંધાયા કરતા હોય છે.) પ્રભુ મન-વચન-કાયાને અશુભમાંથી રોકવારૂપે ગુપ્ત હતા. ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખી હોવાથી ગુપ્તેન્દ્રિય હતા. ભગવાન ક્રોધ-માન-માયા-લોભથી મુક્ત હતા. શાંત, પ્રશાંત, ઉપશાંત હતા. સર્વસંતાપથી રહિત હતા. પાપના હિંસાદિ આશ્રવસ્થાનોથી રહિત હતા. મમત્વથી મુક્ત હતા. ભગવાન પાસે કશું હતું નહીં. સોના આદિના ગ્રંથ=પરિગ્રહથી રહિત હતા. કર્મ અને રાગાદિના લેપ વિનાના હતા. જેમ કાંસ્યપાત્ર પાણીથી આદ્ર થતું નથી, તેમ પ્રભુ રાગાદિથી આદ્ર ન હતા. ભગવાન શંખની જેમ રાગાદિથી રહિત હોવાથી નિરંજન હતા. પ્રભુ (પરભવ કે મોક્ષમાં જતા) જીવની જેમ સર્વત્ર અસ્ખલિતગતિવાળા હતા. આકાશની જેમ અન્યના આધારની અપેક્ષા ન હોવાથી નિરાલંબન હતા. (આપણને સાધનામાર્ગે આગળ વધવા ભગવાનના આલંબનની જરૂર છે.) ભગવાન ક્યાંય પણ અવસ્થાન કરતાં ન હોવાથી વાયુની જેમ અપ્રતિબદ્ધ હતા. શરદઋતુના સ્વચ્છ તળાવની જેમ કપટાદિ કલુષતા ન હોવાથી શુદ્ધ હૃદયવાળા હતા. કમળના પાંદડાની જેમ કર્મલેપથી રહિત હતા. કાચબાની જેમ ગુપ્તેન્દ્રિય હતા. ગેંડાના શિંગડાની જેમ રાગાદિ વિનાના હોવાથી એક હતા. પંખીઓની જેમ અનિયત આવાસવાળા હોવાથી વિપ્રમુક્ત હતા. પ્રભુ ભારંડપંખીની જેમ અપ્રમત્ત હતા. (ભારંડપંખીમાં બે જીવના બે શરીર પેટથી જોડાયેલા હોય છે, તેઓ મનુષ્યની ભાષા બોલી શકે. જ્યારે બંને જીવની ઇચ્છા ભિન્ન થાય, ત્યારે પેટ ફાટી જવાથી મોત થાય. માટે બંને હંમેશા અપ્રમત્ત રહે.) પ્રભુ કર્મશત્રુ પ્રતિ હાથીની જેમ શૂર હતા, તો મહાવ્રતના વહનમાં વૃષભની જેમ સક્ષમ હતા. પરિષદાદિ પશુઓને જીતવામાં સિંહ જેવા દુર્ધર્ષ હતા. ઉપસર્ગાદિ સામે મેરુની જેમ અચળ હતા. હર્ષ-શોકના પ્રસંગમાં પણ સાગર જેવા ગંભીર હતા. શાંત હોવાથી ચંદ્ર જેવા સૌમ્ય હતા. તો જ્ઞાન અને દેહકાંતિથી સૂર્ય જેવા તેજવાળા હતા. ભગવાન કર્મભળ રહિત થવાથી સોનાની જેમ દીપ્ત હતા. પૃથ્વીની જેમ પ્રભુ ઠંડી-ગરમી વગેરે બધું સહન કરી લેતા હતા. તથા ભગવાન સારી રીતે પ્રગટેલા અગ્નિની જેમ તેજસ્વી હતા.

(ભગવાનને ઘણાની ઉપમા આપી, પણ કોઈ મનુષ્યની ઉપમા ન આપી, કેમ કે મનુષ્યમાં બધી સંભાવનાઓ રહી છે. એક તો બધા એકસરખા નથી, ને એક વ્યક્તિ પણ હંમેશા

૧૧૯. સે ણં ભગવં વાસાવાસં વજ્રં અદ્વ ગિમ્હહેમંતિએ માસે ગામે એગરાઈએ, નયરે પંચરાઈએ; વાસીચંદણ-સમાણકપ્પે, સમતિણમણિ-લેટ્ટુકંચણે, સમસુહદુક્ખે, ઇહલોગ-પરલોગ -અપ્પડિબદ્ધે, જીવિય-મરણે નિરવકંખે, સંસારપાસગામી, કમ્મસત્તુ-નિગ્ધાયણદ્વાએ અભ્બુટ્ટિએ એવં ચ ણં વિહરઈ ॥૧૧૯॥

૧૨૦. તસ્સ ણં ભગવંતસ્સ અણુત્તરેણં નાણેણં, અણુત્તરેણં દંસણેણં, અણુત્તરેણં ચરિત્તેણં, અણુત્તરેણં આલેણં, અણુત્તરેણં વિહારેણં, અણુત્તરેણં વીરિણં, અણુત્તરેણં અજ્જવેણં, અણુત્તરેણં મદ્ધવેણં, અણુત્તરેણં લાઘવેણં, અણુત્તરાએ ચંતીએ, અણુત્તરાએ મુત્તીએ, અણુત્તરાએ ગુત્તીએ, અણુત્તરાએ તુટ્ટીએ, અણુત્તરેણં સદ્ધ-સંજમ-તવ-સુચરિય-સોવચિય-ફલ-પરિનિવ્વાણમગ્ગેણં અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ દુવાલસ સંવચ્છરાઈં વિઙ્કંતાઈ, તેરસમસ્સ સંવચ્છરસ્સ અંતરા વટ્ટમાણસ્સ જે સે ગિમ્હાણં દુદ્ધે માસે ચઉત્થે પક્ખે વડ્ડસાહસુદ્ધે, તસ્સ ણં વડ્ડસાહસુદ્ધસ્સ દસમીપક્ખેણં પાઈણગામિણીએ છાયાએ પોરિસીએ અભિનિવિટ્ટાએ પમાણપત્તાએ સુવ્વણં દિવસેણં, વિજણં મુહુત્તેણં, જંભિયગામસ્સ નયરસ્સ બહિઆ ઉજ્જુવાલુયાએ નઈએ તીરે, વેયાવત્તસ્સ ચેડ્ડયસ્સ અદૂરસામંતે સામાગસ્સ ગાહાવડ્ડસ્સ કટ્ઠકરણંસિ, સાલપાયવસ્સ અહે, ગોદોહિયાએ ઉક્કુડિયનિસિજ્ઞાએ આયાવણાએ આયાવેમાણસ્સ છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં હત્થુત્તરાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં જ્ઞાણંતરિયાએ વટ્ટમાણસ્સ અણંતે અણુત્તરે નિવ્વાઘાએ નિરાવરણે કસિણે પડિપુણે કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પન્ને ॥૧૨૦॥

એકસરખા સ્વરૂપવાળી રહેતી નથી. સજ્જન દુર્જન બને ને દુર્જન સજ્જન બને, એવી બધી સંભાવના છે. તેથી જ આપણે જો સજ્જન-સાધુ બનવા પ્રયત્ન કરીએ, તો બની શકીએ એમ છીએ.) પ્રભુ સચિત્તાદિ દ્રવ્ય, ગામ-નગરાદિ ક્ષેત્ર, સમય-આવલિકાદિ કાળ અને ક્રોધાદિ ભાવ, આ ચારેય પ્રકારના પ્રતિબંધ વિનાના હતા. (પ્રતિબંધ=મમતા-આસક્તિ. ક્રોધ કરવો ગમે-કરવા જેવો લાગે-આ ક્રોધનો પ્રતિબંધ કહેવાય. એમ સર્વત્ર સમજવું.)

આ.
(૬)

સૂત્ર ૧૧૮) ભગવાન ચોમાસા સિવાયના કાળમાં ગામમાં એક રાત અને શહેરમાં પાંચ રાત રોકાતા. પ્રભુ વાસીચંદનઅંગે સમાન હતા, (અર્થાત્ કોઈ વાસી=રંધાથી છોલવા આવે કે કોઈ ચંદનલેપ કરવા આવે, પ્રભુ સમવૃત્તિવાળા હતા, અથવા રંધો ચંદનના લાકડાને છોલી નાંખે, તો પણ ચંદન તેને સુવાસિત કરે, તેમ પ્રભુ પોતાનાપર ઉપસર્ગ કરનારપર પણ કરુણાવાળા હતા.) ભગવાન ઘાસ કે મણિ, સોનું કે ઢેફું સમાનભાવે જોતા હતા. સુખ-દુઃખમાં સમભાવવાળા હતા. આલોક-પરલોકની અપેક્ષાથી મુક્ત હતા. જીવન-મરણ પ્રત્યે નિરાકાંક્ષ હતા. સંસારપારગામી હતા. કર્મશત્રુનો નાશ કરવા ઉદ્યમશીલ હતા. (જેમ કોઈ નગરમાં વર્ષોથી જામેલી શરાફી પેઢી એ નગર છોડી બીજે સ્થાયી થવાની છે એવા સમાચાર સાંભળી બધા પોત-પોતાના પૈસા ઉપાડી લેવા, હિસાબ કરી લેવા ઘડાઘડ દોડી આવે છે, તેમ અનંતકાળથી સંસારમાં રહેલો પ્રભુનો આત્મા હવે મોક્ષમાં સ્થાયી થવાનો છે એમ લાગવાથી બધા કર્મો ઘડાઘડ પોત-પોતાની ઉઘરાણીમાટે ભગવાનના આત્માપર તૂટી પડ્યા. પણ ભગવાન સજ્જનશિરોમણિ હતા... તેથી બધા કર્મોનું બધું દેવું સ્વસ્થતાથી ચૂકવી આપ્યું.)

સૂત્ર ૧૨૦) ભગવાનના જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, આલય, વિહાર, વીર્ય, સરળતા, નમ્રતા, નિઃસ્પૃહતા, તુષ્ટિ, ગુપ્તિ, ક્ષમા વગેરે બધું જ અનન્ય હતું. ભગવાને સાડા બાર વરસની સાધનાકાળમાં ક્યારેય આડા પડી નિદ્રા નથી લીધી. પલાંઠી વાળી શાંતિથી બેસવાનું કર્યું નથી. હંમેશા કાઉસગ્ગ-ધ્યાનમાં રહેતા હતા. એટલું જ નહીં, કદી એક સાથે બે દિવસ એકાસણા પણ કર્યા નથી. તો કદી બેથી ઓછા ઉપવાસ પણ કર્યા નથી. ભગવાનના બધા પારણા ઠામ ચોવિહાર એકાસણારૂપ હતા, અને બધા ઉપવાસ ચોવિહાર હતા. કુલ બાર વર્ષ છ માસ અને પંદર દિવસના સાધનાકાળમાં મુહૂર્તમાત્ર (=અડતાલીશ મીનીટ) ના પ્રમાદકાળવાળા પ્રભુના તપની વિગત આ પ્રમાણે છે.

વ્યા.
(૬)

ભગવાનના તપનું કોષ્ટક :-

છમાસી તપ	છમાસી તપ	ચાર માસી	ત્રિમાસી	અઢી માસી	બેમાસી	દોઢ માસી	માસ ક્ષમાણ	પક્ષ ક્ષમાણ	ભદ્ર પ્રતિમા	મહાભદ્ર પ્રતિમા	સર્વતોભદ્ર પ્રતિમા	અક્રુમ	છઠ્ઠ	પારણા	દીક્ષા તપ
૧	(પાંચ દિવસ ઓછા-૧)	૯	૨	૨	૬	૨	૧૨	૭૨	દિવસ ૨	દિવસ ૪	દિવસ ૧૦	૧૨	૨૨૯	૩૪૯	૧ દિવસ

(આ જ ભવે નિશ્ચિત મોક્ષવાળા પ્રભુએ આટલો તપ ને આટલી સાધના કરી એ સિદ્ધ કર્યું કે દુનિયાના ક્ષેત્રમાં પ્રારબ્ધ અને ભવિતવ્યતા મુખ્ય છે. જ્યારે સાધનાના ક્ષેત્રમાં તપ-સાધનામાં પુરુષાર્થ કર્યા વિના ચાલે એમ જ નથી. ભગવાને આત્મકલ્યાણસાથે પરકલ્યાણમાટે આટલી સાધના કરી, ને આપણે પોતાના કલ્યાણમાટે પણ સાધના કરવામાં અખાડા કરીએ તે કેમ ચાલે ?)

આ રીતે અનુત્તર તપ-સંયમ-સાધનાથી પોતાને ભાવિત કરતાં પરમાત્માના સાધનાકાળના તેરમાં વર્ષમાં વૈશાખશુદ્ધ દસમી તિથિએ પશ્ચિમપોરસીએ પ્રમાણ પ્રાપ્ત સુવ્રત નામના દિવસે વિજય મુહૂર્તે જૈનિકગામની બહાર ઋજુવાલિકા નદીના કિનારે વ્યાવૃત્ત નામના વ્યંતરના જીર્ણ મંદિરથી થોડે દૂર, શ્યામાક નામના ગાથાપતિના ખેતરમાં, શાલવૃક્ષની નીચે, ગોદોહિકા આસનમાં, ભગવાન આતાપના લઈ રહ્યા હતા. તેવખતે ભગવાનને ચોવિહાર છઠ્ઠ હતો. ભગવાને ક્ષપકશ્રેણિ માંડી અને શુક્લધ્યાન આરંભ્યું. આ શ્રેણિ અને ધ્યાનના પ્રભાવે જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય અને અંતરાય આ ચાર ઘાતિકર્મનો ક્ષય થવાથી ઉત્તરાક્ષાલ્ગુની નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે પ્રભુ વીતરાગ બન્યા અને અનંત, અનુત્તર, નિવ્યાઘાત, નિરાવરણ, સંપૂર્ણ, અખંડ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન

૧૨૧. તદ્દાં સમણે ભગવં મહાવીરે અરહા જાણે, જિણે કેવલી સવ્વન્નૂ સવ્વદરિસી, સદેવમણુઆસુરસ્સ લોગસ્સ પરિઆયં જાણઈ પાસઈ, સવ્વલોએ સવ્વજીવાણં આગઈં, ગઈં, ઢિઈં, ચવણં, ઉવવાયં, તક્કં, મણો, માણસિઅં, ભુતં, કડં, પડિસેવિયં, આવીકમ્મં, રહોકમ્મં । અરહા અરહસ્સભાગી, તં તં કાલં મણ-વયણ-કાયજોગે વટ્ટમાણાણં સવ્વલોએ સવ્વજીવાણં સવ્વભાવે જાણમાણે પાસમાણે વિહરઈ ॥૧૨૧॥

પામી સર્વજ્ઞ બન્યા.

(જે પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન લોકાલોકને અજવાળતું, જેના મહાસામર્થ્ય કેરો પાર કો નવ પામતું...
એ પ્રાપ્ત જેણે ચાર ઘાતી કર્મને છેદી કર્યું, એવા પ્રભુ અરિહંતને પંચાંગ ભાવે હું નમું...)

સૂત્ર ૧૨૧) સર્વજ્ઞ બનેલા ભગવાન અષ્ટ પ્રાતિહાર્યરૂપ શોભા-પૂજાને યોગ્ય અર્હત બન્યા. સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી બનેલા ભગવાન સમસ્ત લોકના અને સમસ્ત જીવોના ગતિ-આગતિ, સ્થિતિ, ચ્યવનવગેરે તથા જે કાંઈ વિચાર્યું, કર્યું, ખાધું વગેરે બધું જ સાક્ષાત્ જુએ છે જાણે છે. અરિહંતો (૧) કેવળજ્ઞાન પછી ઓછામાં ઓછા એક કરોડ દેવતાથી સતત વિંટળાયેલા હોવાથી રહસ્ય-ખાનગી-એકાંત વિનાના થાય છે અને (૨) ભગવાનથી ખાનગી કશું જ રહેતું નથી.

(આનું તાત્પર્ય એ છે કે આપણને સતત થવું જોઈએ કે ભગવાન મને જુએ છે. બીજી કોઈ સામાન્ય વ્યક્તિ પણ આપણને જોતી હોય, તો આપણે સારા કાર્યો વધુ સારી રીતે કરીએ છીએ અને ખોટા કામ કરતાં નથી, તો ભગવાન આપણને જોતા હોય, તો આપણે કેવા સાવધ થઈ જઈએ? દુષ્ટ વિચાર કે રાત્રિભોજન આદિ કાંઈ પણ ખોટું કરતી વખતે જો આ યાદ આવી જાય કે ‘ભગવાન મને જુએ છે’ તો તરત એ કાર્યથી અટકી જઈએ. અને પૂજા-સામાયિક-ખમાસમણાવગેરેમાં લોચા વાળવાનું મન થાય, ત્યારે પણ આ નજર સામે રાખીએ, તો ક્રિયા સારી રીતે થાય.)

ભગવાનને કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું તેનો મહિમા કરવા ઇંદ્રો અને દેવો આવ્યા. ભગવાને ત્યાં ક્ષણિક દેશના આપી. પછી એક પણ સાધુ-સાધ્વી વિના માત્ર દેવોના સાંનિધ્યમાં વિહાર કરી અપાપાપુરીના મહાસેન ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. (કેવળજ્ઞાન પછીના કલ્પપર્યંતે આ દેશના આપી. પણ કોઈ જીવ પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા લે તેવો ન હોવાથી એક પ્રહરના બદલે અલ્પકાળમાં આટોપી લઈ એકલા વિહાર કર્યો. આના સૂચિતાર્થો - (૧) ઉચિત આચાર કદી ચૂકવો નહીં. (૨) જો બોલવાથી અર્થ સસ્વાનો ન હોય, તો બહુ બોલવું નહીં. (૩) તીર્થની સ્થાપના અને તીર્થ ચાલે સાધુ-સાધ્વીવર્ગથી. એ વિના કરોડો દેવતા પણ શું કામના? અહીં માનવભવની મહત્તા અને એ ભવમાં સંયમની ઉત્કૃષ્ટ મહત્તા સિદ્ધ થાય છે. (૪) ભગવાને મરીચિના ભવમાં ઉત્સૂત્ર પ્રરૂપણ કરેલી... શું એના પરિણામે પ્રથમ દેશના નિષ્ફળ ગઈ હશે? એ કેવું વિચિત્ર દૃશ્ય હશે કે કરોડો દેવોથી વીંટળાયેલા અને આઠ પ્રાતિહાર્યથી યુક્ત ભગવાન એક પણ શિષ્યાદિ પરિવાર વિના જૈનિક ગામથી અપાપાપુરી-મહાસેન ઉદ્યાન સુધી વિહાર કરીને ગયા.)

ત્યાં સોમિલ નામનો બ્રાહ્મણ યજ્ઞ કરાવી રહ્યો હતો. હજારો બ્રાહ્મણો ત્યાં આવ્યા હતા. એમાં ઇન્દ્રભૂતિવર્ગે અગ્યાર મુખ્ય પંડિતો હતા. આ અગ્યારે પંડિતો વેદના પારગામી અને સર્વવિદ્યાવિશારદ હતા. પણ પરસ્પર વિરુદ્ધ દેખાતા વેદવચનોના કારણે એક-એક શંકાવાળા હતા. છતાં પોતાને સર્વજ્ઞ તરીકે ઓળખાવતા હતા, અને આ ઘમંડ જાળવી રાખવા જ શંકાઓ એક બીજાને પૂછતા ન હોતા. (મિથ્યાત્વ અને અહં સંશય અંગે પૂછતા અટકાવે. અને જ્યાં સંશય ઊભો થાય કે ઊભો રહે, ત્યાં ભેદ પણ ઊભો રહે. સમ્યક્ત્વ અને નમ્રતા સમાધાનતરફ લઈ જાય... સંશય મટે અને અભેદ ઊભો થાય. કેશી ગણધરે ગૌતમસ્વામીને સંશયો પૂછ્યા. સમાધાન મળ્યું, પછી ભગવાન મહાવીર સ્વામીના શાસનમાં ભળી ગયા. અભેદભાવ આવી ગયો.)

અગ્યાર ગણધરોના નામ, એમનો વિદ્યાર્થી પરિવાર અને એમની શંકાનું કોષ્ટક.

નામ	ઇંદ્રભૂતિ	અગ્નિભૂતિ	વાયુભૂતિ	વ્યક્ત	સુધર્મા	મણિહર	મૌર્યપુત્ર	અકંપિત	અચલભ્રાતા	મેતાર્થ	પ્રભાસ	કુલ અગ્યારનો પરિવાર
પરિવાર	૫૦૦	૫૦૦	૫૦૦	૫૦૦	૫૦૦	૩૫૦	૩૫૦	૩૦૦	૩૦૦	૩૦૦	૩૦૦	ચાર હજાર ચારસો
શંકા	જીવ	કર્મ	તજજીવ	પાંચભૂત	જે જેવો હોય	કર્મબંધ	દેવ	નાસ્ક	પુણ્ય	પરલોક	મોક્ષ	

આ સિવાય બીજા પણ શંકર, ઈશ્વર, ગંગાધરવગેરે પંડિતો ભેગા થયા હતા.

યજ્ઞનો ધૂમાડો ઉપર જતો અને દેવોને નીચે ઉતરતા જોઈ આ ઇંદ્રભૂતિવગેરે ખુશ થઈ વિચારવા લાગ્યા- અહો ! યજ્ઞનો મહિમા ! કે આ દેવો યજ્ઞમાં સાક્ષાત્ પધારી રહ્યા છે...! પણ ત્યાં તો દેવો યજ્ઞમંડપ છોડી મહાસેનઉદ્યાનમાં પ્રભુને વાંદવા આગળ વધી ગયા. તેથી આ બ્રાહ્મણો ખિન્ન થયા. લોકોપાસેથી ‘દેવો પણ સર્વજ્ઞને વંદન કરવા જઈ રહ્યા છે’ આ સાંભળી પોતાને સર્વજ્ઞ માનતા ઇંદ્રભૂતિના પેટમાં તેલ રેડાયું.

(સંસારના માનાકાંક્ષી જીવમાં અને વૈરાગી જીવમાં આ ફરક છે. વૈરાગી પોતાને જે આનંદદાયક સાધના મળી છે, તે બધાને મળે એવી ભાવનામાં હોય. તેથી જ વૈરાગ્યમાં નિર્દોષતા, સરળતા અને શાંતિ છે. માનાકાંક્ષી જીવ પોતાને જ શ્રેષ્ઠ સાધન મળે, બીજા કોઈને નહીં, એવી ભાવનામાં હોય છે. જૈનેતરમાં વાત આવે છે કે સીતાના સ્વયંવરમાં જતા પહેલા રાવણ શિવજીના મંદિરમાં પ્રાર્થના કરવા ગયો. એણે પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું - એવું વરદાન આપ કે સીતા મને જ મળે. પછી ઉમેરતાં કહ્યું-અને જો મને ન મળે, તો બીજા કોઈને ન મળે ! તેથી જ સંસારમાં અશાંતિ, પ્રપંચ દ્રોહ વગેરે છે ને ?)

ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ હજી સર્વજ્ઞ અને વૈરાગી નથી, તેથી બીજા સર્વજ્ઞને સહી શકતા નથી, તેથી વિચારે છે આ કો'ક મહાધૂર્ત આવ્યો છે કે જેણે માત્ર લોકોને નહીં, દેવોને પણ ઠગ્યા છે, અને આ દેવો પણ એ ધૂર્તને યોગ્ય જ લાગે છે, જેમકે માખી ચંદનને મુકી કફ ઉપર બેસે છે. ઇત્યાદિ વિચારી આગળ વિચારે છે કે હું સર્વજ્ઞ છું. તેથી પેલો સર્વજ્ઞ નથી. માટે મારે એનો ભાંડો ફોડવો જોઈએ, જેમ ગુફામાં બે સિંહ ન હોય, એમ બે સર્વજ્ઞ કેવી રીતે સંભવે !

આમ વિચારી ગૌતમ ભગવાનને વંદન કરી પાછા ફરતા લોકોને મશ્કરીમાં પૂછે છે - કેવા છે તમારા સર્વજ્ઞ ? ત્યારે લોકો કહે છે - જો ત્રણે લોકના બધા જીવો ગણવા બેસી જાય, આયુષ્ય પુરું ન થાય અને ગણિત અબજોની આગળ પણ હોય, તો આ જિનના ગુણ ગાઈ શકાય. લોકો પ્રભુની અનુમોદના કરે છે ને ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમના પેટમાં તેલ રેડાય છે, કાનમાં જાણે શૂળ ભોંકાય છે, કારણ કે ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ છે. તેથી વિચારે છે કે ઠીક છે ભાઈ! ઉજ્જડ ગામમાં એરંડિયો પ્રધાન... ભોળાઓને ઠગવામાં કુશળતા શી છે ? મારી સામે પોતાનો આ ફટાટોપ ટકાવી શકે, તો માનું ! મારે હવે આ કહેવાતા સર્વજ્ઞનો ભાંડો ફોડવો જ પડશે ! ઇત્યાદિ વિચાર કરી પ્રભુ સામે વાદ કરવા તૈયાર થયા. તે વખતે અગ્નિભૂતિ કહે છે- અરે ! તમારે એ તુચ્છ વાદીને હરાવવા જવાની જરૂર નથી, હું જઈને હરાવી આવું છું... કમળને ઉખેડવા કંઈ ઐરાવણ હાથી ન લવાય. ત્યારે ઇન્દ્રભૂતિ અભિમાનના હુંકાર સાથે કહે છે-અરે! તમે શું, મારો આ નવો વિદ્યાર્થી પણ એને હરાવી શકે એમ છે. પણ 'વાદી આવ્યો છે' આ સાંભળી મારું મન રહેતું નથી, માટે હું જાઉં છું, કેમ કે બધા વાદીરૂપ તલને પીલી નાંખતા આ એક બચી ગયો છે, તેને પણ જો ન પીલું, તો જેમ એક વખત શીલખંડનવાળી સ્ત્રી સતી નથી રહેતી, તેમ એકને પણ હરાવવાનો બાકી રહી જાય તો વાદી તરીકેની ખ્યાતિ શુદ્ધ રહેતી નથી... ઇત્યાદિ વચનો કહી પોતે વાદ કરવા પંડિત બ્રાહ્મણને યોગ્ય વેશભૂષા કરી નીકળ્યા. એમની પાછળ એમને પૂર્ણતયા સમર્પિત પાંચસો વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુરુની સરસ્વતી કંઠાભરણ ! વાદિગજસિંહ ! વગેરે રૂપે બિરુદાવલી ગાતા ગાતા નીકળ્યા. (આ વિદ્યાર્થીઓને અદ્ભુત ગુરુબહુમાન અને સમર્પણભાવ છે, તેથી જ તેઓ ગૌતમસ્વામીની દીક્ષાવખતે પણ સાથે દીક્ષા લેવાના છે. એ બધા સરસ્વતીના ઉપાસકો છે, માટે ગુરુની આવી બિરુદાવલી ગાઈ શકે છે, આપણે બધા લક્ષ્મીના ઉપાસકો ! તેથી બિરુદાવલી તો છોડો, ગુરુનું

નામ ચાંદ્રખુ નથી બોલતા... ‘અમારે ત્યાં આજિતશંખર આવી ગયા’. લાં બોલો ! કોણ છે આજિતશંખર ? મુનિ, વિંજય, મહારાજ, બધું ગયું ! જાણે પોછા વગરનાં માર ! આપણે તો નાંકરને ય પાછળ ‘ભાઈ’ નું છોગું લગાડીએ. ને સાધુ માટે ? આપણને આ રીતે કોઈ બોલાવે, તો ? ડાહ્યાલાલ ગાંડાલાલ ડાહ્યા ગાંડા થઈ જાય. ચુનાજી હુકમાજી ચુના હુકમા થઈ જાય... વાત આ છે, આપણને જ્ઞાનની ગરજ હોય, અને ગુરુપ્રત્યે બહુમાન હોય, તો કમ સે કમ નામ તો વ્યવસ્થિત બોલવું જ જોઈએ) અલબત્ત ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ તો પોતે કઈ કઈ બાબતમાં પારંગત છે, ઇત્યાદિ વિચારમાં તદ્દીન છે, અને એ વિચારમાં તો છેક સમવસરાણ સુધી પહોંચી ગયા. અને જ્યાં પ્રભુને જુએ છે, ને આંખો વિસ્ફારિત થઈ ગઈ. આ કોણ હશે ? બ્રહ્મા ? ના એ તો ઘરડા છે. વિષ્ણુ ? ના એ તો કાળા છે. શંકર ? ના... એ તો સાપોથી ભયપ્રદ છે. ચંદ્ર ? ના, એ તો કલંકિત છે ! સૂર્ય ? ના, એ તો જોઈ ન શકાય એવી તીવ્રકાંતિવાળો છે. મેરુ ? ના એ અત્યંત કઠિન છે. તો કામદેવ છે ? ના એને શરીર જ નથી. તો આ કોણ છે ? અહો ! આ તો સર્વદોષમુક્ત અને સર્વગુણસંપન્ન ચોવીસમાં તીર્થંકર છે. સુવર્ણસિંહાસન પર રહેલા પ્રભુને જોઈ હવે ઇન્દ્રભૂતિને પોતાના યશની ચિંતા થઈ. શિવો રક્ષતુ મે યશઃ હે શિવ ! મારા યશની રક્ષા કરજે ! વળી મનમાં એમ પણ થાય છે કે જો આમને જીતી જાઉં ! તો મારો ડંકો વાગી જાય. એટલામાં ભગવાને જ મધુરવાણીથી બોલાવ્યા - હે ઇન્દ્રભૂતે ગૌતમ ! ત્વં સુખેન આગતવાનસિ ! હે ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ ! તું સુખેથી આવ્યો ! આ સાંભળી ગૌતમસ્વામી ક્ષણભર ચમક્યા. પછી અભિમાનનો છેલ્લો હુમલો થયો, સૂર્યની જેમ જગપ્રસિદ્ધ એવા મારું નામ કોણ નથી જાણતું ? હા, આ મારા મનમાં રહેલી શંકા બતાવે, તો હું સર્વજ્ઞ માનું. ત્યાં તો ભગવાને કહ્યું - હે ગૌતમ ! તમને જીવના વિષયમાં શંકા છે. તમે વેદવાક્યોના અર્થનું ભાવન બરાબર કર્યું નહીં, માટે આ શંકા પડી છે. જુઓ, તમને વેદવાક્યોનો અર્થ બતાવું !

ભગવાનની આ ૩૫ ગુણોથી યુક્ત તથા સાકર, દ્રાક્ષ કે અમૃતને ફીકી પાડી દેતી અનુપમ, મધુર વાણી સમુદ્રના મંથનવખતના ઘોષ જેવી, ગંગાના પૂરના ધ્વનિ જેવી, અથવા તો આદિબ્રહ્મધ્વનિની જેમ ગાજી રહી ! (‘રુડી ને રઢિયાળી રે...વીર ! તારી દેશના રે... પેલી ડોશી... મોટી ઉંમર, ભયંકર વૃદ્ધાવસ્થા... આગળ પાછળ સંભાળનાર કોઈ નહીં. જંગલમાંથી લાકડા લાવી. પણ શેઠને ઓછા પડ્યા... ભયંકર અપમાન કરી ફરીથી લાકડા લેવા મોકલી... લાકડાનો ભારો માથે ઉઠાવી પાછી ફરી રહી છે. ઉપર સૂર્ય

વ્યા.
(૬)

તપે, માથે લાકડાનો ભારો... ઉઘાડા પગ ગરમીથી દાઝે, પેટમાં ભૂખની ભયંકર આગ, હૈયે ‘મારું કોઈ નહીં ! તેથી મારે કેવા અપમાન સહેવાના ! કેવી ગુલામી કરવાની !’ ઇત્યાદિ સંતાપના બળતરા... એમાં માથાપર રહેલા ભારામાંથી એક લાકડું નીચે પડ્યું. ડોશીએ એક હાથે માથાનો ભારો પકડી રાખ્યો. વાંકી વળી બીજા હાથે લાકડું લેવા ઝુકી... ત્યારે જ પ્રભુની વાણીના મધુર શબ્દો કાને પડ્યા. એ શબ્દોની મીઠાશ માણવામાં ઉપરની બધી પરિસ્થિતિ ભૂલી ગઈ અને એ જ અવસ્થામાં પૂરી દેશના સાંભળી. બોલો પ્રભુની વાણીમાં કેવી મીઠાશ ! છ મહીનાની ભૂખ-તરસ આ વાણી સાંભળતા છિપાઈ જાય ! કરુણા, મૌન અને સત્યવાણીનો આ પ્રભાવ છે.)

(ભગવાને પ્રથમ ધડાકે વેદને ખોટા કહેવાના બદલે એ અંગેની ગૌતમની સમજને ખોટી બતાવી, અને ગૌતમને અત્યાર સુધી જેનાપર શ્રદ્ધા છે એ વેદના આધારે જ સમાધાન આપ્યું. અલબત્ત એનો અર્થ એ નથી કે ભગવાન વેદને પ્રમાણભૂત માનતા હતા. ડોક્ટરને સમજાવવા ડોક્ટરી ભાષામાં કે શેરબજારવાળાને સમજાવવા શેરબજારના શબ્દોનો સહારો લેવામાં એમ અર્થ નથી નીકળતો કે એ બધું માન્ય છે. હકીકતમાં આ તો તે તે વ્યક્તિનો વિશ્વાસ સંપાદન કરવાની પદ્ધતિ છે. ગૌતમે તો પોતાની શંકા ભગવાને બતાવી દીધી. એટલામાત્રથી પ્રભુને સર્વજ્ઞ તરીકે સ્વીકારી લીધા, અને માથે રહેલો અભિમાનનો પથરો દૂર ફગાવી દઈ પ્રભુના વિનીતશિરોમણિ શિષ્ય બની ગયા. એમણે પ્રભુ સાથે ચર્ચા કે વાદ કર્યો નથી. બાકીના દસેય ગણધરોએ પણ વાદ કર્યો નથી, કેમ કે પોતાના મનની શંકા બતાવી દેવામાત્રથી ‘પ્રભુ સર્વજ્ઞ છે’ એમ હૈયામાં બેસી ગયું. અને એકવાર વ્યક્તિ પર સર્વજ્ઞ તરીકે શ્રદ્ધા બેસી ગયા પછી, એમની વાતમાં વાદ નહીં વિશ્વાસ જ હોય. છતાં પ્રભુએ આપેલા સમાધાનોના આધારે ‘ગણધરવાદ’ પ્રસિદ્ધ થયો.)

ગણધરવાદ

બાળકનો વિકાસ માતાને શ્રદ્ધાપૂર્ણ સમર્પિત થવાથી થાય છે, એમ આત્માનો વિકાસ પરમમાતા પ્રભુને શ્રદ્ધાપૂર્ણ સમર્પિત થવાથી જ થાય છે. વાદ-ચર્ચાઓ તો તેલની ઘાણી જેવા છે. બળદ ફર્યા જ કરે, અંત આવે જ નહીં, એમ ચર્ચાઓ ચાલ્યા જ કરે, અંત આવે જ નહીં! આસ્તિક પંડિત અને નાસ્તિક પંડિત

આ.
(૬)

વચ્ચે છ મહીના ચર્ચા ચાલી... પરિણામ .? પરિણામે આસ્તિક પંડિત નાસ્તિક બન્યો, નાસ્તિક પંડિત આસ્તિક ! આંબાવાડીમાં બે મિત્રો ગયા. માલિકે કેરીના ટૂકડાની ડીશ ધરી.. એક મિત્રે માલિકને પ્રશ્નો પૂછવાનું- કેરીના વિષયમાં ચર્ચા કરવાનું શરૂ કર્યું ... એની ચર્ચા અડધે પહોંચી ને નજર ડીશપર ગઈ, ત્યારે જોયું તો બીજા મિત્રે ડીશ સફાઈ કરી નાંખી હતી. હા ! ચર્ચા કરનારો ચર્ચામાં જ રહી જાય છે ને પ્રભુને સમર્પિત થઈ આરાધના કરનારો પોતાનું કલ્યાણ કરી લે છે. વળી તર્ક તો બેધારી તલવાર છે. જે તરફ જોર આપો, તે તરફનું કાપે ! રાતે પત્નીએ પતિને કહ્યું - જાગો ! ચોર આવ્યા લાગે છે. ખખડાટનો અવાજ આવે છે ! પતિએ પડખું ફેરવતા કહ્યું - જરા તાર્કિક વાત કર ! ચોર આવે તો અવાજ કરે ખરા ? આ અવાજ થાય છે, તેથી જ સિદ્ધ થાય છે કે ચોર નથી આવ્યા. દસેક મીનિટ પછી પત્નીએ ફરીથી જગાડતા કહ્યું- ઉઠો ! ચોર આવ્યા લાગે છે. પતિએ પૂછ્યું - તને કેવી રીતે ખબર પડી ? પત્નીએ તર્ક આપતા કહ્યું - અવાજ નથી આવતો - એ જ સિદ્ધ કરે છે કે ચોર આવ્યા છે.. પતિ શું કહેશે ? વાત આ છે... તર્કથી ચર્ચા થાય, કોઈ કાયમી સિદ્ધિ ન થાય. ભગવાનના કાળવખતે બીજા ઘણા પોતાને સર્વજ્ઞ કહેવડાવતા હતા. ત્યારે પાર્શ્વનાથ ભગવાનની પરંપરામાં થયેલા કેટલાક સાધુઓ ભગવાનપાસે આવ્યા. ભગવાનને બે ચાર પ્રશ્નો પૂછ્યા... પ્રભુએ આપેલા જવાબોના આધારે ભગવાન સર્વજ્ઞ છે એવો નિર્ણય કર્યો... પછી પરમાત્માને સમર્પિત થઈ ગયા. જો સેમ્પલ પરથી આખા તાકાનો અને એક ચમચી ચાખવાથી આખા તપેલાના દૂધપાકનો નિર્ણય થઈ જતો હોય, તો આજના વિજ્ઞાનયુગમાં પણ પ્રભુની ઘણી વાતોની અકાટ્ય સિદ્ધિ થતી હોય. તો એના આધારે ભગવાનને સર્વજ્ઞ તરીકે સ્વીકારી લઈ ભગવાનની બધી વાતો સ્વીકારી જ લેવી જોઈએ. આપણે ગૌતમ બનવાનું છે, ગોશાળા નહીં. જુઓ, જગદીશચંદ્ર બોઝને વનસ્પતિમાં જીવની સિદ્ધિ માટે પ્રયોગો કરવા પડ્યા, જ્યારે પ્રભુએ વગર પ્રયોગે જ્ઞાનથી જ આ વાત જણાવી દીધી. શબ્દ, રૂપ વગેરેને પુદ્ગલના સ્વરૂપ બતાવી ભગવાને કમાલ કરી. આજના રેડિયો - ટી.વી. વગેરે કાર્યક્રમો આ નિયમપર જ ચાલે છે. ભગવાને કહ્યું - પુદ્ગલના જથ્થામાં વધ- ઘટ થતી નથી, માત્ર તોડ- જોડ આદિ કારણો ફેરફારો થાય છે. આજનું વિજ્ઞાન પણ ટ્રાન્સફર ઓફ એનર્જી વગેરે કહીને આ વાતને પુષ્ટ કરે છે. ગૌતમસ્વામી સૂર્યકિરણોના સહારે અષ્ટાધ્યયન ચઢ્યા, આજે

આ.
(૬)

ઉપગ્રહો સૂર્યના કિરણોમાંથી શક્તિ મેળવી ગતિ કરે છે. ભગવાનની દેશના દિવ્યશક્તિથી બધાને પોત-પોતાની ભાષામાં સમજાતી હતી. આજે યુનો વગેરેમાં વ્યવસ્થા છે કે વક્તા પોતાની ભાષામાં બોલે, ત્યારે દરેક દેશના પ્રતિનિધિને પોતાની ભાષામાં સાંભળવા મળે. આ જ રીતે સાપેક્ષવાદ સિદ્ધાંત, ઉકાળેલું પાણી, રાત્રિભોજન વગેરે કેટકેટલી વાતો ૨૫૦૦ વર્ષ પછી આજે પણ વિજ્ઞાનના પ્રયોગો પછી માન્ય બની છે. હવે આ ભગવાનમાં વિશ્વાસ મુકવામાં શું બાકી રહ્યું છે?

સમજી લો, જેમ બોર ગલ અને ઠળિયાથી યુક્ત છે. પણ એમાં મુખ્ય ગલ છે, એમ શ્રદ્ધા મુખ્ય છે. બુદ્ધિ તો ઠળિયાના સ્થાને છે. ગણધરવાદ તો આપણી શ્રદ્ધા દૃઢ કરવા માટે છે. બીજા સાથે શ્રદ્ધેય વાતોમાટે લાંબી ચર્ચા કરવા માટે નથી. શ્રદ્ધા દૂધમાં ગણધરવાદ શ્રવણજન્ય જ્ઞાનનું મેળવણ નાખી પછી સાધના-તપનું મંથન કરવાથી આત્મા ખારી છાશ જેવા કર્મોથી છુટો પડી નવનીતતુલ્ય મોક્ષ પામે છે. સમ્મતિતર્ક જેવા ભેજાનું દહીં કરી નાખે તેવા ગ્રંથ રચવાની તીવ્રમેધાવાળા અને કવિત્વપ્રતિભાથી અનન્યશાસનપ્રભાવક શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિને જીવવિજ્ઞાનમાત્રથી ભગવાનની સર્વજ્ઞતા માન્ય બની જતી હોય, ૧૪૪૪ ગ્રંથના પ્રણેતા શ્રી હરિભદ્રસૂરિમહારાજને યુક્તિમદ્વચનના કારણે પ્રભુ વીર સર્વજ્ઞતરીકે સ્વીકૃત થઈ જતા હોય, કલિકાલ સર્વજ્ઞ હેમચંદ્રસૂરિ મહારાજ તો ભગવાનની મુદ્રામાત્રથી ભગવાનને ત્રણ જગતના વિજેતા માનતા હોય, સેંકડો ગ્રંથોના રચયિતા મહોપાધ્યાય યશોવિજયજી મહારાજને સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનના સારરૂપે પ્રભુભક્તિમાં જ સર્વસુખનું બીજ દેખાતું હોય, પછી આપણે પોતાને બુદ્ધિશાળી માનતા બેવકૂફ જ હોઈશું, જો આપણને જિનવચન પર શ્રદ્ધા ન બેસે ને શંકાઓ પડ્યા કરે.

તો હવે ગણધરવાદની વાતો શરૂ કરીએ. ગૌતમસ્વામી ‘વિજ્ઞાનઘન એવૈતેભ્યો ભૂતેભ્યઃ સમુત્થાય તાન્યેવાનુવિનશ્યતિ ન પ્રેત્યસંજ્ઞાસ્તિ’ આ વેદવચનના આધારે વિજ્ઞાનઘન એવો આત્મા પાંચ ભૂતમાંથી ઉત્પન્ન થઈ, એમાં જ વિલય પામે છે. ‘પરલોક’ સંજ્ઞા નથી, આવો અર્થ કરી આત્માના અભાવની શંકાવાળા થયા હતા. ભગવાને કહ્યું-સાંભળો ! આનો અર્થ એ છે કે જ્ઞાન-દર્શનમય હોવાથી આત્મા વિજ્ઞાનઘન છે. જ્ઞાન-ઉપયોગરૂપે આત્મા પાંચભૂતોમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે,

આ.
(૬)

અર્થાત્ જગતના દેખાતા-અનુભવાતા પદાર્થોનું જ્ઞાન જીવને સતત થયા કરે છે. આ બધા પદાર્થો પૃથ્વી, પાણી વગેરે પાંચભૂતમય છે. જે વખતે જનું જ્ઞાન થાય, તે વખતે તે જ્ઞાનરૂપે આત્મા ઉત્પન્ન થયો ગણાય. અને આ જ્ઞાન જગતના પદાર્થોરૂપે પાંચભૂતઅંગે જ થાય છે. જેથી જ્ઞાનમય આત્મા પાંચભૂતમાંથી ઉત્પન્ન થયો કહેવાય. એ જ રીતે આ જ્ઞાન વિલય પામે છે. તેથી પાંચભૂત અંગેનું જ્ઞાન નાશ પામ્યું. માટે પાંચભૂતમાં વિલય પામ્યું ગણાય. વળી ઘટ વગેરેના જ્ઞાન પછી જ્યારે પટ- કપડાનું જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે ઘટનું જ્ઞાન પટજ્ઞાનવખતે રહેલું ન હોવાથી પછીના જ્ઞાનવખતે ન રહેવાના કારણે પ્રેત્યસંજ્ઞા નથી એમ કહેવાય. આમ જ્ઞાનરૂપે જ આત્મા પાંચભૂતમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, એમાં જ વિનાશ પામે છે. અને બીજા જ્ઞાનના ઉપયોગ વખતે ન રહેવાથી પ્રેત્યસંજ્ઞાનો અભાવ આવ્યો, પણ કર્મયુક્ત આત્મા જુદી જુદી ગતિમાં જવારૂપે તો પરલોકમાં જનારો નિત્ય જ છે. વળી વેદમાં જ આત્માને જ્ઞાનમયવગેરે રૂપે ઓળખાવ્યો છે. તથા દેવોની અપેક્ષાએ દ=દમ- ઇન્દ્રિયોનું દમન. મનુષ્યોની અપેક્ષાએ દ=દાન અને રાક્ષસોની અપેક્ષાએ દ=દયા, આમ ત્રણ દ ને જે જાણે છે, તે જીવ, એ રીતે જીવતત્ત્વ બતાવ્યું છે.

અહીં આત્મસિદ્ધિના કેટલાક મુદ્દા વિચારી શકાય. આમ તો આ વિષય અતિગહન છે, ચર્ચામાં જિંદગી પૂરી થઈ જાય ને કશું તત્ત્વ હાથમાં ન આવે. એના કરતાં જિનવચન પર શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ રાખવામાં જ લાભ છે. જેનાથી અકસ્માત થવા સંભવ છે, એવા બસદ્રાહવર પર વિશ્વાસ રાખી બસમાં જો બેસાતું હોય, જેના અર્થલોભ- બેદરકારી વગેરે કારણોથી ઘણા સારા થવા આવેલા દર્દીઓ મરી જાય છે, એવા ડોક્ટરોના ભરોસે દવા લેવાતી હોય, અરે નોકરના ભરોસે સંતાન અને ઘર રાખવામાં હિચક્રિયાટ નથી થતી. તો જેમના વચનપર શ્રદ્ધા રાખવાથી જીવને સાંત્વન, શાંતિ, સમાધિ, સદ્ગતિ અને સિદ્ધિગતિ જ મળવાની છે, એ પ્રભુપર શું કામ વિશ્વાસ દૃઢ ન હોય ? તેથી વિશ્વાસમાં જ મજા છે, છતાં વિવેકદૃષ્ટિના વિકાસમાટે થોડી વિચારણા કરીએ.

નાસ્તિકો કહે છે- શરીરરૂપે આકાર પામેલા પાંચભૂતમાંથી ચૈતન્ય ઉદ્ભવે છે. જ્યારે આ ચૈતન્ય નાશ પામે છે. ત્યારે એ જ મરણ છે. દા.ત. પાણીમાંથી

પરપોટો થાય છે, કેટલોક સમય ટકી પછી એ પરપોટો પાણીમાં જ વિલય પામે છે. આમ પરલોકમાં જનારો કોઈ જીવ નથી. વળી જીવ કોઈ પ્રમાણથી સિદ્ધ નથી.

૧. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ :- પ્રત્યક્ષ બે રીતે ગણાય (૧) સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ:- જેમ કે ઘડો, મકાન વગેરે. આત્મા આ રીતે દેખાતો, સંભળાતો, સુંઘાતો વગેરે ન હોવાથી કોઈ ઇન્દ્રિયથી સાક્ષાત્ થતો નથી. (૨) કાર્ય પ્રત્યક્ષ... પરમાણુઓ પોતે સાક્ષાત્ દેખાતા નથી. પણ પરમાણુઓના કાર્યરૂપ ઘડા વગેરે દેખાય છે. શિક્ષકે વિદ્યાર્થીઓને ચશ્મા, સાયકલ, કાપડ, ચાંદી, લોખંડ વગેરે બજારો બતાવ્યા. એક વિદ્યાર્થીએ પૂછ્યું - આપે જે કાળા બજારની વાત કરેલી.. તે કાળાબજાર ક્યાં છે? શિક્ષકે કહ્યું-આ બજાર બધા બજારમાં છે, પણ એમ ન દેખાય, પણ કૃત્રિમ અછત વગેરે એના કાર્યથી અનુભવી શકાય. જીવ આ રીતે પોતાના કાર્યથી પણ પ્રત્યક્ષ નથી.

૨. અનુમાન પ્રમાણ :- લિંગના જ્ઞાનથી લિંગીનું જ્ઞાન કરવું તે અનુમાન છે, જેમ કે ધૂમાડો દેખાય, તો ન દેખાતા અગ્નિનું જ્ઞાન કરવું એ અનુમાન છે. નેતાઓ વચન આપે, એટલે ચૂંટણી નજીક આવી છે, તેનું અનુમાન થાય છે. ન દેખાતા જીવના અસ્તિત્વનો નિર્ણય કરી આપે એવું કોઈ લિંગ ઉપલબ્ધ નથી. તેથી જીવ અનુમાનથી સિદ્ધ નથી.

૩. આગમ :- દરેક ધર્મના આગમો તો સાવ જુદી જુદી વાત કરે છે, દરેક ધર્મ કહે છે ‘અમારું આગમ સાચું’ એમાં તો લડાઈ ઊભી થઈ છે. એક આગમ કહે છે. આત્મા ક્ષણિક છે. બીજું આગમ આત્માને નિત્ય માને છે. આ લડાઈનો નિર્ણય ન આવે, ત્યાં સુધી કોઈનો પક્ષ લઈ શકાય નહીં. એક ભાઈ રસ્તેથી જતા હતા.. બીજા ગળેપડુ ઠગે એને ઊભો રાખી કહ્યું - અરે ! દોસ્ત બે મહિનાથી દેખાતો નથી ! તારે મને સો રૂ. પાછા નહીં આપવા હોય, તો નહીં આપ. પણ આમ મળવાનું બંધ કેમ કરે છે? પેલો કહે, અરે પણ હું તમને ઓળખતો જ નથી. પછી આ રૂ. લેવાની વાત ક્યાંથી આવી ? ઠગે કહ્યું, વાહ સો રૂ. ખાતર તું મને

આ.
(૬)

ઓળખવા પણ તૈયાર નથી. બસ બંને વચ્ચે ચક્રમક જામી પડી. રસ્તે જતા લોકો વચ્ચે પડ્યા. પેલાને કહે, વગર ઓળખ્યે કોઈ ઉઘરાણી કરે થોડું ? જો એમ વગર ઓળખાણે આ ગળે પડતો હોય, તો તમારા જ ગળે કેમ પડ્યો? અમારા ગળે પડ્યો કેમ નહીં ? તેથી વાત પતાવો... સો નહીં, તો પચાસ તો લીધા જ હશે ! ચાલ એટલા આપી દે, લોકોએ ન્યાય તોલ્યો. પેલા પાસેથી ઠગને પચાસ રૂા. અપાવ્યા (દિગંબરો પણ સમેતશિખરજી, અંતરિક્ષજી વગેરે શ્વેતાંબર તીર્થો અંગે આ રીતે જ ગળે પડે છે ને ! અને પછી કોર્ટવગેરેની સહાયથી આખું નહીં, તો અડધું પડાવી જાય છે.) આમ કોઈક એક આગમનો પક્ષ લેવામાં બીજા આગમને અન્યાય થઈ જવાનો સંભવ છે, તેથી કોઈ આગમનો પક્ષ લેવા જેવો નથી. આમ આગમ પ્રમાણભૂત નથી.

૪. ઉપમાન પ્રમાણ :- એક જ્ઞાત વસ્તુની ઉપમાથી જ્યારે બીજા અજ્ઞાતની ઓળખાણ આપવામાં આવે, ત્યારે આ પ્રમાણ કામ લાગે, જેમ કે કોઈ કોઢીને જોઈ એને અગ્નિની ઉપમા આપવાથી અન્ય વ્યક્તિને પણ ખ્યાલ આવી જાય કે આ અગ્નિની જેમ ગરમ મગજવાળો છે. પણ આ ઉપમા પણ યોગ્ય રીતે અપાય, તો પ્રમાણ બને. એમ તો ઊંટના લગ્નમાં ગધેડાઓ સંગીતકાર બન્યા, ગધેડાઓએ ઊંટને કહ્યું-અહો રૂપમ્ - સાક્ષાત્ કામદેવ છો. ઊંટોએ ભૂંકતા ગધેડાઓને કહ્યું-અહો ધ્વનિ-તમારો કંઠ ! અહાહા સાક્ષાત્ કિન્નરનો સ્વર છે ! આમ ફાવે તેની આપેલી ઉપમા પ્રમાણભૂત નથી, આત્મામાટે કઈ ઉપમા આપશો ? આત્મા કોના જેવો ? આમ ઉપમાન પ્રમાણ પણ અહીં અપ્રમાણ છે.

૫. અર્થાપત્તિ :- પ્રત્યક્ષાદિથી અનુભવાતું એક કાર્ય બીજા જે કાર્યપર આધાર રાખતું હોય, તે કાર્યની સિદ્ધિ અર્થાપત્તિથી થાય. જેમ કે દેવદત્ત દિવસે દિવસે પુષ્ટ થતો જાય છે, પણ તે દિવસે ખાતો નથી, તો ખાધા વગર પોષણ સંભવતું ન હોવાથી દેવદત્ત રાતે ખાય છે, તે અર્થાપત્તિથી સિદ્ધ ગણાય. પણ ‘કાગડાનું બેસવું ને ડાળનું પડવું’ એમ જોગાનુજોગ બે ક્રિયાસાથે થાય, ત્યાં અર્થાપત્તિ જોડી શકાય નહીં, એક સરદારજીને બીજાએ કહ્યું - મારી સોનાની વીંટી ખોવાઈ ગઈ.

વ્યા.
(૬)

શું કરું ? સરદારજીએ કહ્યું-છાપામાં જાહેરાત આપ ! પેલાએ પૂછ્યું- એમ ? શું જાહેરાત વાંચી જેને મળી હશે, તે આપી જશે ? સરદારજીએ કહ્યું - એમ નહીં ! છાપામાં જાહેરાત આપીશ, તો બાથરૂમમાંથી મળી જશે ! મારી પણ વીંટી ખોવાઈ ગયેલી. મેં છાપામાં જાહેરાત આપી ને બીજે દિવસે બાથરૂમમાંથી મળી ગઈ. આવી અર્થાપત્તિ ન ચાલે. આત્માને સિદ્ધ કરે એવી કોઈ અર્થાપત્તિ નથી, કેમ કે આત્માને ન માનો, તો પણ ખાવું પીવું - ઉઘવું, ધંધો કરવો... વગેરે બધા વ્યવહાર ચાલે છે.

૬. સંભવ પ્રમાણ :- જેમાં એકના નિર્દેશમાં એને વ્યાસ એવા બીજાનો પણ નિર્દેશ થઈ જાય, તે સંભવ પ્રમાણ. જેમકે કોઈને લાખોપતિ કહીએ, તો એના અંતર્ગત રીતે એની પાસે હજાર રૂ.તો છે જ, એ સમજી જવાય છે. પિતાએ પુત્રને બગીચામાંથી ફૂલ તોડી લાવવા કહ્યું. પુત્ર આખો છોડ લઈ આવ્યો. પિતાએ પૂછ્યું-ફૂલના સ્થાને છોડ કેમ લઈને આવ્યો ? પુત્રે કહ્યું - પિતાજી ! બગીચામાં બોર્ડ હતું, અહીં ફૂલ તોડવાની મનાઈ છે. તેથી છોડ લઈને આવી ગયો. આ પુત્ર ફૂલ તોડવાના નિષેધમાં છોડ ઉખાડવાનો નિષેધ સુતરામ આવે જ. એ સમજી શક્યો નહીં. પ્રસ્તુતમાં વિચારીએ, તો કોના નિર્દેશમાં અંતર્ગત રીતે આત્માનો નિર્દેશ સંભવ પ્રમાણથી સ્વીકારી શકાય ?

આમ એક પણ પ્રમાણથી આત્મા સિદ્ધ નથી. આમ આત્મા ઉપલબ્ધ થતો ન હોવાથી આત્મા નથી. ઇત્યાદિ નાસ્તિકોની દલીલ છે.

આ સામે આત્મસિદ્ધિ માટેની કેટલીક દલીલો. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ :- (૧) ભગવાન મહાવીર સ્વામી વગેરે સર્વજ્ઞોને બધા આત્મા સાક્ષાત્ દેખાય છે. આપણને પણ તર્ક-સંદેહ-સુખ-દુઃખ વગેરેના કર્તા-ભોક્તા તરીકે આત્માનો અનુભવ થાય છે. (૨) સપના જોતી વખતે આંખ વગેરે બંધ છે, અને મન પણ શાંત છે. ત્યારે સપના જોનારો આત્મા છે. (૩) શરીર સારું હોય, ત્યારે પણ ખરાબ સમાચાર વગેરેથી ‘હું દુઃખી છું’ અને સારા સમાચાર વગેરે વખતે માંદગીમાં પણ ‘હું

બા.
(૬)

સુખી છું’ એવો અનુભવ જીવને પોતાના આત્માને આગળ કરીને જ થાય છે. (૪) ડોક્ટર વગેરે પાસે ‘રમેશ બગડી ગયો’ એમ ન કહેતા ‘રમેશનું શરીર બગડી ગયું’ એમ કહીએ છીએ, જ્યારે ગુરુભગવંતો આગળ એમ જ કહેવાય છે કે આજકાલ આ રમેશ ખૂબ બગડી ગયો છે. અહીં રમેશથી એના આત્માની જ અનુભૂતિ થાય છે. રમેશના પિતાને રમેશનું પરીક્ષાનું પરિણામ બતાવી શિક્ષકે કહ્યું-તમારો રમેશ ખૂબ નબળો છે. તરત જ એના પિતા બોલ્યા - કેમ આમ થાય છે ? ખબર નથી પડતી. ઘરમાં પ્રભુની કૃપાથી બબ્બે ભેંસ છે, ને રમેશને ત્રણ ટાઇમ દૂધ એની માતા પીવડાવે છે, છતાં કેમ નબળો રહે છે, કાંઈ ખબર નથી પડતી. બોલો આમાં હસવાનું ક્યાં આવ્યું ? કહો, શિક્ષક રમેશની બુદ્ધિની અપેક્ષાએ કહે છે ને રમેશના પિતા એના શરીર સામું જુએ છે. એટલે કે રમેશની બુદ્ધિ અને રમેશનું શરીર એક નથી. તો બુદ્ધિ કોની ? કહો, એના આત્માની. (૫) ઘોર અંધારામાં શરીર ન દેખાય, ત્યારે પણ ‘હું છું’ એ બાબતમાં શંકા નથી પડતી. આ હું આત્માનું સંવેદન કરાવે છે. (૬) એ જ રીતે ‘મારું શરીર બદલાઈ ગયું’ ઇત્યાદિ થાય છે. પણ ક્યારેય ‘હું બદલાઈ ગયો’ એવું થતું નથી. આ બધા આત્માના પ્રત્યક્ષના દૃષ્ટાંત છે.

નાસ્તિક પૂછે કે આત્મા પ્રત્યક્ષ હોય, તો ઘડાની જેમ દેખાતો કેમ નથી ? અથવા વાયુની જેમ સ્પર્શ કેમ અનુભવાતો નથી ? તો જવાબ છે, કે જે વસ્તુ જે ઇન્દ્રિય વગેરેને પ્રત્યક્ષ હોય, તેનાથી ભિન્ન ઇન્દ્રિય વગેરેથી તેનો અનુભવ ન થાય. નાકથી કોઈ જોવા જાય, અને પછી ન દેખાય, તો તેમાં વસ્તુનો અભાવ સિદ્ધ નથી થતો. નરી આંખે ઘણા તારા નથી દેખાતા, તેથી એનો અભાવ નથી. દૂરબીનથી એ તારાઓ દેખાય છે. જ્યાં દૂરબીન કામ આવે, ત્યાં એકલી આંખ કામ ન આવે. ચશ્માથી જે જોવાનું કામ કરવાનું છે, ત્યાં સૂક્ષ્મદર્શક કે દૂરબીન લગાડે તો શું થાય ? દ્રાક્ષ તરબૂચ દેખાય, ને પછી તરબૂચના ભાવ પૂછી દ્રાક્ષવાળાસાથે કચકચ કરવાનું જ થાય ને ! કહેવાની વાત એ છે કે આત્મા આંખ- કાન વગેરે ઇન્દ્રિયોને પ્રત્યક્ષ થઈ શકે એવા સ્વરૂપવાળો નથી, પણ માનસ પ્રત્યક્ષ છે. તમે કહો, ‘મારું માથું દુઃખે છે’ ત્યારે બીજો કહે, મને તો એ દેખાતું નથી. તો તમે શું કહેશો ?

ડો. રાધાકૃષ્ણન ઇંગ્લેંડ કેમ્બ્રીજ યુનિવર્સિટીમાં આત્મા અને ધર્મપર પ્રવચન આપતા હતા. દલીલો સાથે આત્માની સિદ્ધિ કરી રહ્યા હતા.. ત્યારે એક વિદ્યાર્થીએ કહ્યું- હું આત્મામાં માનતો નથી. જો હોય તો મને દેખાડો. રાધાકૃષ્ણને કહ્યું-હું બુદ્ધિ વગરના માણસોના પ્રશ્નોનો જવાબ નથી આપતો. પેલા વિદ્યાર્થીએ કહ્યું - હું અહીંનો સ્કોલર છું. આમ હું બુદ્ધિશાળી હોવા છતાં, તમે મને બુદ્ધિ વિનાનો કેવી રીતે કહી શકો ? રાધાકૃષ્ણને કહ્યું-તમારામાં બુદ્ધિ હોય, તો મને દેખાડો. પેલાએ કહ્યું- બુદ્ધિ એ દેખાડવાની વસ્તુ નથી, અનુભવવાની વસ્તુ છે. રાધાકૃષ્ણને કહ્યું - બરાબર છે. નહીં દેખાતી વસ્તુ પણ જો મનથી અનુભવાતી હોય, તો તેનો અભાવ ન કહી શકાય. આ જ વાત આત્મા માટે છે. પેલો વિદ્યાર્થી ચૂપ થઈ ગયો. ઘડાનો આકાર અને રંગ આ ગુણોથી ‘ઘડો’ દ્રવ્ય દેખાય છે. આમ ગુણથી ગુણી પ્રત્યક્ષ થાય છે. બુદ્ધિ-સુખ-દુઃખ વગેરે ગુણો આત્માના છે, (શરીરસાથે આ ગુણોને લેવા-દેવા નથી) તેથી એ બધાના માનસ પ્રત્યક્ષથી એ ગુણોવાળો આત્મા માનસપ્રત્યક્ષ થાય છે. ઇત્યાદિ રીતે આત્મા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણથી સિદ્ધ થાય છે. વળી વસ્તુની અનુપલબ્ધિમાત્રથી વસ્તુનો અભાવ ન કહી શકાય. વિશેષાવશ્યક ભાષ્યમાં વિદ્યમાન વસ્તુની અનુપલબ્ધિના એક વીસ કારણો બતાવ્યા છે, જેમ કે હિમાલય વગેરે ઘણા દૂર હોવાથી દેખાતા નથી, આંખમાં ગયેલી રજકણ ઘણી નજીક હોવાથી દેખાતી નથી, પરમાણુઓ સૂક્ષ્મ હોવાથી દેખાતા નથી. એક પ્રોફેસરને કોકે પૂછ્યું - તમારા કેટલા ચશ્મા છે ? પ્રોફેસરે કહ્યું - ત્રણ. પેલાએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું - ત્રણ ? પ્રોફેસરે કહ્યું - હા... એક દૂરના, એક વાંચવાના અને એક આ બંને ચશ્મા શોધવાના ! કહેવાની વાત એ છે કે આંખ નબળી હોય, તો પણ ઘણી વખત વસ્તુ દેખાતી નથી... માટે નક્કી થાય છે કે આપણને ઉપલબ્ધ ન થાય એટલામાત્રથી એનો અભાવ ન કહી શકાય.

અનુમાન પ્રમાણ : ૧) જેમ પહેરવાના કપડા વ્યવસ્થિત દેખાય, તો તેને પહેરનારો કોઈક છે, એવું અનુમાન થાય છે, એમ વ્યવસ્થિત શરીર દેખાય છે, તો એના આધારે એ શરીરને ભોગવનારો કોઈક છે, તે નક્કી થાય છે, કેમ કે શરીર પણ ભોગ્ય વસ્તુ છે.

૨) શરીર મકાન છે. એમાં મગજ ઓફિસના સ્થાને છે. ઇંદ્રિયો પાંચ બારી છે, પેટ પાકખાનું છે, મળમૂત્રમાટે પાયખાનું છે. મન મેનેજર છે, તો કોક માલિક હોવો જોઈએ.

૩) ઇંદ્રિયો અને શરીર નોકરની જેમ કોકના આદેશ મુજબ વર્તે છે. ક્યારેક આંખ ઊંચી થાય છે, તો ક્યારેક કાન સરવા થાય છે. શરીર ઊઠે છે, બેસે છે, ચાલે છે, કોકના નિર્દેશ પર. આ આદેશકર્તા કોણ ? કહો આત્મા, મન નહીં, કેમકે મનને પણ આત્માની દોસ્તણી મળે છે. મનને તો કડવી દવા પીવી નથી. છતાં મન મારીને પણ દવા પીવી પડે છે. અહીં મનપર પણ કોકની સત્તા ચાલે છે. ડાયાબિટીશ વગેરે વખતે મન તો મીઠાઈ ખાવા લલચાય છે, મનને અટકાવે છે આત્મા. આત્માની જીજીવિષા. મનના વિચારો બદલવાનું કામ પણ કોણ કરે છે ? માનો કે તમે શાકભાજી લાવવામાં ભૂલકણા છો. પત્નીએ તમને બે લીંબુ, પાંચ મરચાં, અડધો કીલો તુરિયા લાવવા માર્કેટ મોકલ્યા. ભલામણ કરી છે કે ગરબડ કરતા નહીં અને કશું ભૂલતા નહીં. તમારું મન લીંબુ-મરચા-તુરિયા ગોખવામાં પડ્યું છે. ત્યાં અચાનક ઝબકારો થયો. ઓહ ! અત્યારે તો એક પાર્ટી આવવાની છે. એની સાથે સોદો કરવાનો છે. અને તમે દિશા બદલી ઘરતરફ પાછા ફરો છો. અહીં મનના વિચારો, અને પગની દિશા બદલવાનું કામ કોણે કર્યું ? કહો - આત્માએ. એ જ રીતે ઘણીવાર મનમાં તો આવી જાય છે કે ‘આ પ્રમાણે સંભાળાવી દઉં’ છતાં ત્યાં બ્રેક લાગે છે. હૈયે હોય છે, તેને હોઠે લાવતા અટકાવે છે કોણ ? કહો આત્મા.

૪) નવા જન્મેલા બાળકને જે આહારની અભિલાષા થાય છે, અને તે શીખવાડ્યા વગર સ્તનપાનઆદિ પ્રવૃત્તિ કરવા માંડે છે, એ જ એની આ પ્રવૃત્તિ જન્માંતરથી સંસ્કારરૂપે આવેલી છે તેની અને તેથી જન્માન્તરમાં પણ અસ્તિત્વ ધરાવતા આત્માની સિદ્ધિ કરે છે.

૫) માતા- પિતા કરતાં બાળક/ સંતાનમાં રૂપ વગેરે અંગે તથા સ્વભાવઆદિ અંગે દેખાતી વિલક્ષણતાઓ પાછળ એના જન્માન્તરના સંસ્કાર અને કર્મો

ભાગ ભજવે છે. આ કર્મો આત્માને વળગેલા છે. તેથી કર્મની સિદ્ધિ આત્માને સિદ્ધ કરે છે.

૬) ભ્રમ અને સંશય પણ સત્ વસ્તુમાટે જ થાય છે. ગધેડાના શિંગડા વગેરે જેવી અસત્ વસ્તુ અંગે ભ્રમ કે સંશય હોતો નથી. આત્માઅંગે ભ્રમ કે સંશયો થતા દેખાય છે. માટે જ આત્મા સિદ્ધ થાય છે.

૭) જીવના શરીર કરતા ભિન્ન પર્યાયવાચી શબ્દો મળે છે, જેમ કે શરીરના દેહ, કાયા વગેરે પર્યાયવાચી શબ્દો છે. જ્યારે જીવના આત્મા, ચેતન વગેરે પર્યાયવાચી શબ્દો છે. તેથી શરીરથી ભિન્ન આત્માની સિદ્ધિ થાય છે.

૮) પ્રાયઃ બધાને આરામ ગમે છે, પણ ધંધો આરામ કરતાં વધુ ગમે છે. તેથી આરામ છોડી ધંધે જાય છે, ધંધા કરતાં પણ ધન - પૈસો વહાલો છે, તેથી જુના ધંધામાં કમાણી ન દેખાય, તો ધંધો બદલે છે. ધન કરતાં પુત્ર વધુ પ્રિય છે, તેથી મહેનતથી કમાયેલો પૈસો પુત્રની માંદગી વગેરે વખતે પાણીની જેમ વાપરી નાંખે છે. પણ જ્યારે સુવાવડ વખતે ડોક્ટર એમ કહે, કે બેમાંથી એક બચશે, મા અથવા પુત્ર. બોલો તમારી શું ઇચ્છા છે? ત્યારે બાપ કહે છે, મૂળ હશે, તો વ્યાજ ફરીથી મળશે! બાળકની બાને બચાવો! આમ એવા અવસરે પુત્ર કરતાં પત્ની પર વધુ પ્રેમ દેખાય છે. પણ આગ લાગવા વગેરે પ્રસંગે પ્રથમ પોતાને બચાવી લઈ પછી જ પત્નીને બચાવવા પ્રયત્ન કરે છે. આમ જીવન પત્નીથી પણ વધુ વહાલું છે. આમ શરીર અને જીવન સૌથી વહાલા હોવા છતાં કેટલાક માણસ ઇજ્જત બચાવવા આત્મહત્યા કરી એનો નાશ કરે છે, ત્યારે સવાલ થાય છે કે આ ઇજ્જત કોની? જવાબ એ જ છે કે જીવની- આત્માની. કેટલાકને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થતું દેખાય છે. એડગર કેસીએ હિપ્નોટીઝમના માધ્યમે ઘણી વ્યક્તિઓને એમની ઉંમર કરતા પણ પૂર્વે શું કરતાં હતા? એમ પૂછ્યું. ત્યારે એ હિપ્નોટાઇઝ થયેલી વ્યક્તિ પોતાની ભાષા, હાવભાવ બદલી પૂર્વ ભવની વાત કરતી નોંધાઈ છે, આત્માના અસ્તિત્વની આ મજબૂત સાબિતી છે. આત્માની સિદ્ધિ કરતાં આવા તો હજી ઘણાં અનુમાનો છે.

વ્યા.
(૬)

આગમ પ્રમાણ : અલબત્ત આગમો પરસ્પર વિરુદ્ધ દાવાઓ કરે છે. પણ તેથી આગમનો એકડો કાઢી શકાય નહીં. જુદો જુદો કંપનીઓના અલગ - અલગ દાવાથી મુંઝાઈને કોઈ વ્યક્તિએ ટી.વી. વગેરેની ખરીદી બંધ કરી નથી. એમાંથી સૌથી ઉચિત લાગતી કંપનીનું ટી.વી. ખરીદે જ છે. આગમ અંગે દાવા ભલે જુદા જુદા હોય, પણ કોનું આગમ સાચું ? એ તપાસી એ સ્વીકારવું જોઈએ. જેને ખોટું બોલવાના (૧) રાગ (૨) દ્વેષ (૩) મોહ અને (૪) અજ્ઞાન અથવા (૧) ક્રોધ (૨) લોભ (૩) ભય (૪) હાસ્યાદિ સતાવતા નથી, એના વચન સત્ય હોવાના. રસ્તો પૂછતી વખતે પણ રસ્તો બતાવનાર જો સજ્જન દેખાય, તો એણે બતાવેલા રસ્તે જવાથી સ્થાન પર પહોંચાય છે. આત્મા મોક્ષ વગેરે અતીન્દ્રિય પદાર્થો અંગે આપણે ભૂલા પડેલા છીએ, ત્યારે રાગાદિથી રહિત હોવાથી સજ્જન શ્રેષ્ઠ બનેલા ભગવાનના વચનરૂપ આગમ આપણને માર્ગ દેખાડે છે. વળી આ જ ભગવાનના વચન સાચા છે, એની ખાતરી પણ સોનાની શુદ્ધિની ત્રણ પરીક્ષાની જેમ (૧) કસ (૨) છેદ અને (૩) તાપ આ ત્રણ પરીક્ષાથી થાય છે.

ભગવાને ઇંદ્રભૂતિ ગૌતમને તો એના મનની શંકા બતાવી દેવા દ્વારા પોતાની સર્વજ્ઞતાની અને તેથી પોતાના વચનોની સત્યતાની ખાતરી કરાવી દીધી. આજે આપણને પણ વનસ્પતિમાં જીવ, શબ્દ આકાશનો ગુણ નહીં, પણ પુદ્ગલ- દ્રવ્યનો ગુણ વગેરે વાતોથી ભગવાન સર્વજ્ઞ હતા, એની ખાતરી થાય છે, તેથી જ તેઓએ કહેલા વચનોરૂપ આગમ પણ પ્રમાણભૂત છે. આ આગમથી પણ આત્મા પરિણામી નિત્ય છે, પોતાના કર્મોનો કર્તા અને ભોક્તા છે. આત્માના બંધ-મોક્ષ છે. મોક્ષના ઉપાયો છે. તથા અરૂપી એવો આત્મા સંસારી અવસ્થામાં શરીરને વ્યાપીને રહે છે. ઇત્યાદિ વાત સિદ્ધ થાય છે.

ઉપમાન પ્રમાણ : જેમ શરીરમાં વાયુપ્રકોપ થાય, તો તેના સુસ્તી સંધિવા વગેરે કાર્યો દેખાય છે. આ કાર્યો ‘અદૃશ્ય એવો વાયુ શરીરમાં ભરાયો છે એમ સૂચવે છે.’ અને તે સૌને માન્ય છે. એમ કોઈ પણ પ્રકારની હલન ચલન માટે અસમર્થ એવા જડ શરીરમાં જાતજાતની પ્રવૃત્તિઓ વાયુ જેવા જ કોક અદૃશ્ય પદાર્થથી

સંભવ છે. આમ ‘અદૃશ્ય’ સાદૃશ્યથી વાયુની ઉપમા દ્વારા આત્માની સિદ્ધિ થાય છે.

અર્થાપત્તિ પ્રમાણ : એક સ્ત્રી મરી ગઈ. ઠાઠડી બંધાઈ-ઉપાડીને ઘરની બહાર કાઢતાં જ એનો દાંડો બારણા સાથે જોરથી અથડાયો. પેલી સ્ત્રી તરત સળવળી! ‘અરે આ તો જીવે છે’ આખો વ્યવહાર બદલાઈ ગયો. દસ વર્ષે પાછી મરી... ઠાઠડી બંધાઈ, બહાર કાઢતી વખતે પતિએ કહ્યું - ‘જરા સંભાળી ને ! એક વખત તો દશ વર્ષની સજા ભોગવી. હવે ફરીથી સજા નથી ભોગવવી ! કહેવાની વાત એ છે, કે મૃત શરીર સાથે જે વ્યવહાર થાય છે, તેનાથી ભિન્ન વ્યવહાર જીવતા શરીર સાથે થાય છે, કેમ કે જીવતા શરીરની ચેષ્ટા જુદી છે. આ ચેષ્ટા અર્થાપત્તિથી શરીરથી ભિન્ન જીવની હાજરી સૂચવે છે.

સંભવ પ્રમાણ : જન્મતા જ બાળકમાં ઇષ્ટમાં પ્રવૃત્તિ વગેરે દેખાય છે. આમાં કોઈ અદૃશ્ય તત્ત્વ કામ કરે છે. અને આત્મા પણ અદૃશ્ય તત્ત્વમાં જ સમાવેશ પામે છે. તેથી ત્યાં આત્માનો સંભવ હોઈ શકે છે..

ઇત્યાદિ પ્રમાણોથી આત્માના અસ્તિત્વનો નિર્ણય થઈ શકે. ઇતિ સંક્ષેપમાં આત્મવાદ....

શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમે તો પ્રભુએ મનની શંકા બતાવી, ત્યારે જ પ્રભુને સર્વજ્ઞ માની લીધા. પછી સર્વજ્ઞની વાતોમાં ચર્ચા નહીં, શ્રદ્ધા પૂર્ણ સ્વીકાર જ હોય. ઇન્દ્રભૂતિ અભિમાની હતા, તો એટલા જ સરળ પણ હતા. તેથી તરત જ અભિમાન પડતું મુક્યું અને ભગવાનના ચરણનું શરણ સ્વીકારી લીધું. ‘તમે મારી શંકા દૂર કરી ! આભાર’ એમ માની રવાના થઈ ગયા નહીં, પણ ‘જો આ સર્વજ્ઞ છે, જ્ઞાની છે. તો આમની જીવનભર ઉપાસના કરવી એ જ જીવનની સાર્થકતા છે.’ એમ માની પ્રભુ પાસે દીક્ષા લઈ પ્રભુના પ્રથમ શિષ્ય બની ગયા. ‘જીવનની સાર્થકતા વ્યર્થ અભિમાન પોષવામાં કે અસાર એવા ધન - પરિવાર પાછળ ખુવાર થવામાં

નથી, પણ જ્ઞાનીની સેવામાં અને જ્ઞાનીની ઉપાસનામાં છે.’ ગૌતમસ્વામી તો અભિમાનના શિખરેથી ઉતરી પરમવિનયની ટોચે પહોંચી ગયા. આ વિનયના જ પ્રભાવે અત્યાર સુધી અપ્રગટ અનંત લબ્ધિઓ પણ પ્રગટ થઈ. એમના વિદ્યાર્થીઓ પણ આજ્ઞાંકિત અને ગુરુભક્ત હતા. તેથી ગુરુની સાથે સાથે એ બધા પણ દીક્ષિત થયા. ગૌતમસ્વામીએ ભગવાનને પૂછ્યું - ભયં કિં તત્તં ? હે ભગવન્ ! તત્ત્વ શું છે ? ગૌતમસ્વામી પોતે વેદ આદિના પારગામી છે. આ વાત ભૂલી તદ્દન અજ્ઞ હોય, એવા ભાવથી આ પ્રશ્ન પૂછે છે. પાણીમાં ઘડો જેટલો નમે, એટલો ભરાય. પૂરો નમે તો પૂરો ભરાય અને પૂરા નમવા માટે પોતે પૂરો ખાલી છે, એવી સંવેદના હોવી જરૂરી છે. જોવાની વાત એ છે કે હવે ગૌતમસ્વામીને વેદપર પણ આકર્ષણ રહ્યું નથી. બધી માન્યતાઓ-સિદ્ધાંતોની ગાંઠ છોડી દેવાય, તો જ પૂરે પૂરો સમર્પણભાવ આવે. ભગવાને ગૌતમસ્વામીને તત્ત્વના સારરૂપે ઉપ્પન્નેષ વા વિગમેષ વા, ધ્રુવેષ વા આ ત્રણ પદ - માતૃકાપદ આપ્યા. (જગતના તમામ પદાર્થો ઉત્તર પર્યાયરૂપે ઉત્પન્ન થાય છે. પૂર્વ પર્યાય રૂપે નાશ પામે છે. અને મૂળ દ્રવ્યરૂપે ધ્રુવ- સ્થિર રહે છે.) આ ત્રણ પદના શ્રવણથી જ ગૌતમસ્વામીને શ્રુતજ્ઞાનાવરણનો અનન્ય ક્ષયોપશમ થયો. આ જગતના તમામ પદાર્થોના રહસ્યને છતી કરતી આ ચાવીના પ્રભાવથી જાણે જ્ઞાનના ગુપ્ત ભંડારના દરવાજા-ઉઘડી ગયા. ત્યાં ને ત્યાં મુહૂર્તમાત્રમાં ચૌદપૂર્વસંહિત દ્વાદશાંગીની રચના કરી.

આ બાજુ અગ્નિભૂતિને સમાચાર મળ્યા કે મોટાભાઈ ઇંદ્રભૂતિએ ભગવાનપાસે દીક્ષા લીધી. ત્યારે આ અશક્ય અને અસંભવ બીના સાંભળી અગ્નિભૂતિને થયું કે ચોક્કસ એ કહેવાતા સર્વજ્ઞએ મારા સરળ હૃદયવાળા ભાઈને ઠગ્યો હશે. હવે હું શીઘ્ર ત્યાં જઈ એ ધૂર્તને હરાવી ભાઈને છોડાવી લાઉં. આમ વિચારી અગ્નિભૂતિ પોતાના પાંચસો વિદ્યાર્થી પરિવાર સાથે ભગવાન પાસે આવ્યા. ભગવાને અગ્નિભૂતિને પણ નામપૂર્વક બોલાવી એમના હૈયાનો સંશય બતાવ્યો કે તમને ‘પુરુષ એવ ઇદં...’ જે કાંઈ હતું... છે, થશે, તે બધું પુરુષથકી જ છે, એવા માત્ર પુરુષાર્થને જ આગળ કરતાં વેદવચનથી શંકા પડી છે કે જગતમાં કર્મ જેવું તત્ત્વ છે કે નહીં. પણ.

બા.
(૬)

હે અગ્નિભૂતિ ! એવો સંશય કરશો નહીં. પુરુષની મહત્તા બતાવતું વેદવચન પુરુષાર્થની પ્રધાનતા દર્શાવવા સ્તુતિરૂપે બોલાયેલું વચન છે. (વચનો ત્રણ પ્રકારના - (૧) વિધિ-નિષેધપરક દા.ત. સાચું બોલવું જોઈએ, હિંસા કરવી જોઈએ નહીં. (૨) અનુવાદપરક - જે પ્રસિદ્ધ વાતને જ દર્શાવે, જેમકે સાત દિવસનું અઠવાડિયું. (૩) મહિમાપરક - કોઈક એક વાતની મહત્તા દર્શાવતું વચન. જેમકે પાણી - પર્વત - ભૂમિ, સર્વત્ર વિષ્ણુ છે) લોકો ભાગ્યપર બધી વાતો છોડી દઈ ધર્મપુરુષાર્થમાં પાછા ન પડે, એ માટે પુરુષાર્થની પ્રધાનતા દર્શાવવા ઉપરોક્ત વચન છે. બાકી તો કર્મને માન્યા વિના ચાલે એમ જ નથી. એક જ મા-બાપના બે પુત્રોમાં રૂપથી કે બુદ્ધિથી દેખાતો તફાવત, એક જ બજારમાં બાજુ બાજુમાં એક સરખો માલ વેચતી બે દુકાનમાં એકને ધીકતી જોરદાર કમાણી - બીજાને થતું નુકસાન, જગતમાં જન્મથી જ એક શેઠ ને બીજો નોકર, એક કામ કરીને અપજશ પામે ને બીજો વગર કામ કર્યે જશ મેળવી જાય, એક ગમે તે ખાઈને પણ તંદુરસ્ત રહે, ને બીજો સાચવી સાચવીને ખાય, છતાં માંદો ને માંદો જ રહે, પુણ્યના બળપર દરેક વખતે સફળતા મેળવતો અચાનક જ ગણતરી મુજબ વેપાર કરવા છતાં બધું જ ગુમાવી બેસે... ઇત્યાદિ ઢગલાબંધ વાતો 'કર્મ' 'ભાગ્ય' 'પ્રારબ્ધ' ને માન્યા વિના સિદ્ધ થતી નથી. અરૂપી આત્માને પૌદ્ગલિક હોવાથી રૂપી ગણાતા કર્મોની અસર થાય એ વાત અરૂપી જ્ઞાનપર બ્રાહ્મીઆદિ ઔષધની સારી અને દારૂની ખોટી અસરદ્વારા સિદ્ધ થઈ શકે છે. દુનિયાની બધી સફળતા પુરુષાર્થને આધીન છે એમ માની દુનિયામાં સફળ થવા સખત પરિશ્રમ કરનાર માટે કર્મ અને ભાગ્ય માન્યા વિના ચાલે એમ જ નથી. કેમકે સાચો અને સાચી રીતનો પુરુષાર્થ કર્યા પછી પણ ઘણીવાર સફળતા તો નથી મળતી, ઘોર નિષ્ફળતા મળે છે; ત્યારે માણસ હતાશ - નિરાશ - ડીપ્રેશ થઈ જાય છે. ત્યાં જો કરેલા કર્મોની આ કરામતને એ જાણતો હોત, તો નિરાશ ન થાત. 'પૂર્વ ભવે ખોટા કામ કરી ખોટા કર્મો બાંધ્યા છે, તેના ફળરૂપે આ નિષ્ફળતા મળી છે. તો લાવ, આ ભવમાં સારા કામ કરી આવતા ભવને સુધારું' એમ વિચારી સ્વસ્થ રહી સુકૃતો કરી શક્ત. એ જ રીતે ધર્મના ક્ષેત્રમાં બધું ભાગ્ય - કર્મ પર છોડી દેવાતું હોય છે. 'ભાગ્યમાં હશે, તો સાધના થશે.' પણ ધર્મક્ષેત્રે હકીકતમાં કર્મ નહીં, પુરુષાર્થ પ્રધાન - મુખ્ય છે. સફળતા એ જો માખણ છે, તો દુનિયાના ક્ષેત્રમાં પુણ્ય એ દહીં છે, ને પુરુષાર્થ એ પાણી છે. સાધનાના ક્ષેત્રમાં પુરુષાર્થ દહીં છે, ને પુણ્ય પાણીના

સ્થાને છે. તેથી ધર્મ કરવામાં જીવ ઢીલો ન પડે, એ માટે પુરુષની પ્રધાનતા બતાવવાની હોય છે. બાકી જૈનધર્મ તો કર્મ પર ખાસ ભાર મુકે છે.

એક પાગલ કાગળ લખતો હતો, બીજાએ પૂછ્યું - શું કરે છે ? પાગલે કહ્યું - જોતા નથી ? કાગળ લખું છું. બીજાએ પૂછ્યું - એમ ? કોને લખો છો ? પાગલે કહ્યું - બીજા કોને વળી ! મને પોતાને ! બીજાએ આશ્ચર્ય સાથે પૂછ્યું - એમ ? શું લખ્યું છે ? ત્યારે પાગલે એ બીજાની અજ્ઞાનતાની દયા ખાતા કહ્યું, અરે ! એ હમણાં શી રીતે ખબર પડે ? આ પત્ર તો પોસ્ટ થશે, પછી પોસ્ટમેન મને આપી જશે. હું એ ફોડીશ ને વાંચીશ, ત્યારે ખબર પડશે કે એમાં શું લખ્યું છે ? પાગલની વાત હસવા જેવી નથી. આપણે આ પાગલની જેમ જુદી જુદી મન - વચન - કાયાની પ્રવૃત્તિઓ કરવા રૂપે જુદા જુદા કર્મો બાંધી આપણને જ પછીના ભવોમાં મળે, એ રીતે આપણને પત્ર લખીએ છીએ. પણ આપણને હમણાં ખબર નથી પડતી કે આપણે એમાં શું લખી રહ્યા છીએ. પછી જ્યારે એ કર્મોના ઉદય આવવારૂપે પત્રની ડીલીવરી આપણને મળે છે, ત્યારે ખબર પડે છે કે મેં કેવા કેવા કર્મો કર્યા હતા ! માટે જ ભગવાન કહે છે - કર્મોના ઉદયે દુઃખો આવે, ત્યારે રોવાના બદલે કરેલા કર્મોનો વિચાર કરી સમતા રાખવી. અને ‘બંધ સમય ચેતીએ’ હવે નવા એવા ખરાબ કર્મો ન બંધાય, એની સાવધાની રાખીએ. વળી આ કર્મવાદ બીજાઓનાં ઈશ્વરવાદની સામે છે. બીજાઓ જગત, સ્વર્ગ, નરક, સુખ, દુઃખ બધામાટે ઈશ્વરને કારણ માને છે. પણ એ બરાબર નથી, કેમ કે ઈશ્વરને કોણે બનાવ્યો ? ઈશ્વરે જગત શેમાંથી બનાવ્યું ? ઇત્યાદિ પ્રશ્નો આવે છે. વળી દુઃખ અને નરકના સર્જકરૂપે ઈશ્વરને કૂર, પક્ષપાતી વગેરે માનવાની આપત્તિ આવે છે. જૈનમતે ઈશ્વર એટલે કેવળજ્ઞાની. એ જગત બનાવતા નથી, પણ જગતનું સ્વરૂપ બતાવે છે, બાકી સુખ-દુઃખ વગેરે બધું જીવે પોતે પૂર્વે કરેલા કર્મના ફળરૂપે આવે છે. બીજાઓને પણ ઈશ્વરને માન્યા પછી પણ કર્મ માનવા જ પડે છે. માત્ર આટલો ખ્યાલ રાખવો, ધર્મ કરવા માટે અને આવતો ભવ સુધારવા માટે પુરુષાર્થ મુખ્ય છે, ને આ ભવમાં બનતા પ્રસંગોમાટે કર્મ મુખ્ય છે.

ભગવાનની અમોઘ દેશનાથી સંશય છેદાતા અગ્નિભૂતિએ પણ ૫૦૦ વિદ્યાર્થી સાથે ભગવાન પાસે દીક્ષા લીધી, અને ભગવાન પાસેથી ત્રિપદી પ્રાપ્ત કરી દ્વાદશાંગીની રચના કરી.

(૩) વાયુભૂતિએ ‘ઇંદ્રભૂતિ અને અગ્નિભૂતિએ દીક્ષા લીધી’ એ સાંભળી વિચાર્યું- ‘મારા બન્ને પૂજ્ય વડીલ બંધુઓ જેમના શિષ્ય થયા, એ જ મારા માટે પણ પૂજ્ય છે. તેથી હું પણ ત્યાં જઈ મારી શંકાનું સમાધાન મેળવી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરું.’ આમ વિચારી વાયુભૂતિ પણ પોતાના પાંચસો શિષ્યોના પરિવાર સાથે ભગવાન પાસે આવ્યા. ભગવાને સંશય બતાવી સમાધાન આપ્યું. વાયુભૂતિએ પોતાના પરિવાર સાથે દીક્ષા લીધી, ત્રિપદી પામી દ્વાદશાંગી રચી. આ જ ક્રમથી બાકીના પણ વ્યક્ત વગેરે બ્રાહ્મણો પોતાના પરિવાર સાથે ભગવાન પાસે આવ્યા. સંશયનું સમાધાન મેળવી દીક્ષા લીધી. ત્રિપદી પામી દ્વાદશાંગીની રચના કરી.

એમાં વાયુભૂતિને ‘જીવ અને શરીર બન્ને એક છે કે જુદા’ એ અંગે શંકા હતી. ઇન્દ્રભૂતિને ‘વિજ્ઞાનઘન..’ ઇત્યાદિ જે વેદપદથી જીવના અભાવની શંકા પડી હતી. વાયુભૂતિને એ જ પદથી ‘જીવ અને શરીર બંને એક જ છે’ એવી શંકા પડેલી. ભગવાને મુંડોપનિષદના ‘આ આત્મા નિત્ય સત્ય, તપ અને બ્રહ્મચર્યથી ઉપલબ્ધ થાય છે, આ આત્મા જ્યોતિર્મય (જ્ઞાનમય) અને શુદ્ધ છે. ધીર અને સંયમી સાધુઓ આ આત્માને જુએ છે, સાક્ષાત્કાર કરે છે.’ ઇત્યાદિ વચનથી આત્મા શરીરથી ભિન્ન છે એમ સિદ્ધ કરી બતાવ્યું અને વાયુભૂતિને સંશયથી મુક્ત કર્યા.

(૪) વ્યક્ત નામના ચોથા પંડિતને ‘યેન સ્વપ્નોપમં..’ ઇત્યાદિ વેદવચનથી એવી શંકા હતી કે ‘આ દેખાતું જગત સાચું છે કે સ્વપ્ન છે ?’ અર્થાત્ સપનામાં દેખાતી વસ્તુ હોતી નથી, અસત્ હોય છે. એમ જગત પણ અસત્ છે, જે દેખાય છે, એ બધું ભ્રમ છે. તો બીજી બાજુ ‘પૃથ્વી દેવતા, ‘આપ (જળ) દેવતા’ વગેરે વચનો પાંચ ભૂતવગેરે જગતને સત્ ઠેરવે છે. તેથી સંશય પડ્યો. ભગવાને સમજાવ્યું કે ‘જગત સપના જેવું છે’ ઇત્યાદિવચન ‘દેખાતા જગતના સ્ત્રી,

બા.
(૬)

સોનું, સંપત્તિ, સાધનો વગેરેને સપના જેવા જુઓ, એટલે કે જેમ સપનું આંખ ખુલ્લે અલોપ થાય છે. એમ આ બધી ચીજો આંખ મિંચાયે આપણી રહેતી નથી. તેથી એ બધાપર આસક્તિ કરવા જેવી નથી.’ ઇત્યાદિ રૂપે અનિત્યભાવના ભાવવા અને વૈરાગ્ય કેળવવા માટે છે, નહીં કે મૂળથી જ વસ્તુનો અભાવ સૂચવવા માટે છે. પ્રભુના વચનથી વ્યક્તનો સંશય છેદાયો.

(૫) પાંચમા સુધર્મા નામના બ્રાહ્મણને ‘પુરુષ મરીને પુરુષ થાય, પશુ મરીને પશુ’ આમ ભવાંતરમાં આ ભવને અનુરૂપ જ અવતાર મળે, એવા વેદવચન અને ‘અશુચિસાથે જેને બાળવામાં આવે છે, તે મરીને શિયાળ થાય છે.’ ઇત્યાદિ પરભવમાં વિસદૃશ ભવ પ્રાપ્તિસૂચક વેદવચનોના આધારે શંકા પડી હતી કે જે જે હોય, મરીને તે તે જ થાય કે અન્ય? ત્યારે ભગવાને સમાધાન આપ્યું કે મૃદુતા વગેરે ગુણોવાળો કોક મનુષ્ય મનુષ્યઆયુ બાંધી બીજા ભવમાં મનુષ્ય થાય, પણ તેથી મનુષ્ય મરીને મનુષ્ય જ થાય એવો નિયમ નથી. કેમકે છાણામાંથી વીંછી ઉત્પન્ન થવો વગેરે રૂપે વિસદૃશતા પણ દેખાય છે. ખચ્ચર વગેરે સંકર જાતિની ઉત્પત્તિ પણ વિસદૃશતા બતાવે છે. સુધર્માસ્વામી પણ સંશયમુક્ત થયા.

(૬) મંડિત નામના વિદ્વાન બ્રાહ્મણને ‘તે આ (આત્મા) વિગુણ છે, વિભુ છે, બંધાતો નથી, સંસરણ કરતો નથી, મુક્ત થતો નથી, કે કોઈને મુક્ત કરાવતો નથી’ ઇત્યાદિ વેદવચનથી શંકા હતી કે ‘જીવના બંધ-મોક્ષ છે કે નહીં?’ ભગવાને કહ્યું ‘અહીં’ વિગુણ એટલે સત્ત્વાદિગુણરહિત નહીં, પણ છાન્નસ્થિક-ક્ષાયોપશમિક વગેરે ગુણોથી રહિત, વિભુ એટલે સર્વવ્યાપી એમ નહીં, પણ કેવળજ્ઞાનથી યુક્ત (કેમકે આત્મા કેવળજ્ઞાનથી જગતના તમામ પદાર્થો સાથે સંબંધિત થાય છે) આવા પ્રકારનો આત્મા પુણ્ય - પાપથી બંધાતો નથી, સંસારમાં ભ્રમતો નથી. અને મુક્ત જ હોવાથી ફરીથી મુક્ત થતો નથી. ટૂંકમાં ઉપરોક્ત વેદવચન કેવળજ્ઞાની - સિદ્ધ થયેલા જીવને અપેક્ષીને છે. બીજા જીવોના તો બંધ - મોક્ષ સંભવે જ છે’ પ્રભુના વચનથી મંડિતના મનને સમાધાન થયું.

(૭) મૌર્યપુત્ર નામના પંડિતને ‘માયા જેવા ઇન્દ્ર, યમ, વરુણ, કુબેર વગેરે દેવોને કોણ જાણે છે ? અર્થાત્ દેવો કે દેવલોક નથી.’ આ દેવનિષેધક વેદવચન અને ‘યજ્ઞ કરતો યજમાન દેવલોક પામે છે’ ઇત્યાદિ દેવોના અસ્તિત્વનાં સૂચક વેદવચનના કારણે દેવોના અસ્તિત્વઅંગે સંશય પડ્યો હતો. ભગવાને પોતાની સમક્ષ રહેલા કરોડો દેવતાઓ પ્રત્યક્ષ બતાવ્યા. તથા સંસારમાં સુખીઓમાં તરતમભાવ દેખાય છે, તો ઉત્કૃષ્ટ સુખી કોણ ? ઇત્યાદિ અનુમાનથી પણ દેવોની સિદ્ધિ કરી. દેવોને માયોપમાન કહેવા પાછળ તાત્પર્ય એ છે કે દેવ આયુષ્ય પણ પુરું થાય છે, દેવો પણ અનિત્ય છે, અંતે તેઓને પણ ઉત્કૃષ્ટ ભોગસામગ્રી છોડી બીજા ભવમાં જવું પડે છે, જ્યારે મોત નજીક આવે છે, ત્યારે દેવલોકની સામગ્રીના વિયોગની કલ્પનાથી દેવો ખૂબ વિલાપ કરે છે. તેથી દેવલોક પણ ઇચ્છવાલાયક નથી. પ્રભુના વચનથી મૌર્યપુત્ર બોધ પામ્યા.

(૮) અકંપિત નામના આઠમા વિદ્વાન બ્રાહ્મણને ‘પરલોકમાં નરકમાં નરક નથી’ ઇત્યાદિ અર્થવાળા નરકાભાવસૂચક વેદવચન અને તેની વિરુદ્ધ ‘જે શૂદ્રનું અન્ન આરોગે છે, તે નારક તરીકે ઉત્પન્ન થાય છે’ ઇત્યાદિ નરક બતાવતા વેદવચન જોવાથી નરકના અસ્તિત્વઅંગે સંશય હતો. ભગવાને કહ્યું... ‘પરલોકમાં નરકમાં નરક નથી’ એનું તાત્પર્ય એ છે કે નરકમાં રહેલા જીવો કાયમમાટે નરકમાં રહેતા નથી, અથવા નરકનો જીવ મરીને ફરીથી નરકમાં ઉત્પન્ન થતો નથી. પણ તેથી સર્વથા નરકના અભાવનો નિર્ણય કરવો નહીં. (ભયંકર પાપી જો નરકમાં પાપની સજા ન ભોગવે, તો કુદરતમાં ન્યાય જેવું રહે જ નહીં. જેમ દેવલોક ન માનો, તો તપ-બ્રહ્મચર્યાદિના પાલનને અને સજ્જનોની સજ્જનતાને ન્યાય મળતો નથી, તેમ નરક ન માનો, તો દુર્જનોની દુર્જનતાનો ન્યાય મળે નહીં.) અકંપિત પ્રભુવચનથી સંશયમુક્ત બન્યા.

(૯) અચલબ્રાતા નામના પંડિતને અગ્નિભૂતિની જેમ જ ‘પુરુષ જ સર્વસ્વ છે’ ઇત્યાદિ સૂચક વચનોથી પુણ્ય તત્ત્વપર સંશય હતો. પ્રભુએ કર્મની સિદ્ધિની જેમ પુણ્યની સિદ્ધિ કરી આપી. (જગતમાં સુખ-દુઃખનો મુખ્ય આધાર પુણ્ય-પાપ છે. આપણે તૃણ સમાન છીએ, પુણ્ય પવન સમાન. જો પુણ્યનો પવન આપણને આકાશમાં ઊડાડ્યા

પછી ગુરુરૂપી નદી સુધી પહોંચાડે, તો તે દ્વારા આપણું પરમાત્મારૂપી સાગરસાથે મિલન થાય. અને જો વિષયના કાદવમાં કે કષાયના અગ્નિમાં ફેંકે તો સત્યાનાશ જ થાય.) અચલબ્રાતાનો સંદેહ ટળ્યો.

(૧૦) ઇંદ્રભૂતિને ‘વિજ્ઞાનઘન’ ઇત્યાદિ વેદવચનથી જીવની શંકા પડી હતી, તે જ વેદવચનથી મેતાર્યનામના દસમા મહાપંડિતને ‘પરલોક છે કે નહીં?’ તે અંગે સંશય પડ્યો, ભગવાને એ વેદવચનના આત્મસાધક સમાધાન આપી પરલોકની સિદ્ધિ કરી આપી. તેથી સંશય છેદાવાથી અને પરલોકપર શ્રદ્ધા બેસવાથી મેતાર્ય પંડિતે પરલોક બગાડતા પાપમય સંસારને છોડી પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. (કહેવા માટે ‘પરલોક છે’ એમ માનતા આપણને કઈ પ્રવૃત્તિ કરતાં પરલોક યાદ આવે છે? જો યાદ આવે, તો પાપનો રસ ઘટે અને આરાધનામાં ઉત્સાહ વધે.)

(૧૧) ‘હંમેશા અગ્નિહોત્ર યજ્ઞ કરવો’ વેદના આ વચનના કારણે અંતિમ અને વયમાં સૌથી નાના પ્રભાસનામના પંડિતને અભવ્યો જેનાપર કદી શ્રદ્ધા ન થવાથી મોક્ષે જવાના નથી, તે મોક્ષતત્ત્વપર જ સંશય પડ્યો. કેમ કે અગ્નિહોત્ર યજ્ઞ કરવાથી સ્વર્ગ મળે. જો આ સ્વર્ગદાતા અગ્નિહોત્ર યજ્ઞ જ યાવજજીવ કર્યા કરવાનો હોય, તો મોક્ષમાટે પ્રવૃત્તિ કરવાનો અવસર જ ન રહે. આમ વેદમાં મોક્ષસાધક પ્રવૃત્તિમાટે અવસર-સમય જ ન બતાવ્યો, તેથી ચોક્કસ મોક્ષ નથી. પણ ‘દ્વે બ્રહ્મણી’ ઇત્યાદિ બીજું વેદવચન પરમબ્રહ્મ સ્વરૂપે મોક્ષ બતાવે છે. તેથી પ્રભાસ શંકામાં પડ્યા. પણ ભગવાને સમજાવ્યું ‘જરામર્યં વા યદગ્નિહોત્ર’ ઇત્યાદિ વાક્યમાં ‘વા’ શબ્દને અગ્નિહોત્ર પદ સાથે જોડી ખરો અર્થ એ કરવાનો છે કે કોક સ્વર્ગનો ઇચ્છુક યાવજજીવ અગ્નિહોત્ર યજ્ઞ પણ કરે અને કોક મોક્ષ ઇચ્છુક એ યજ્ઞ છોડી મોક્ષસાધક તપ વગેરે પણ કરે... (આપણને દેવ-નરકાદિ ભવનો અનુભવ હોવાથી એના પર શ્રદ્ધા બેસે, વળી સતત પ્રવૃત્તિઓમાં જ રત હોવાથી પ્રવૃત્તિમય ચાર ગતિની વાતો જામે, પણ મોક્ષનો અનુભવ નથી, અને અનંતકાળ સુધી નિવૃત્તિમાં સુખ હોવાની વાત મગજમાં બેસતી નથી. તેથી મોક્ષ પર જલ્દી શ્રદ્ધા બેસતી નથી. પણ જાણકાર ગુરુભગવંતો પાસેથી

વ્યા.
(૬)

શક્ય એટલું મોક્ષનું સ્વરૂપ સમજી સર્વજ્ઞ ભગવાનના વચન પર શ્રદ્ધા રાખવી, એ જ હણપણ છે. આપણા મગજમાં નહીં બેસતી ઘણી વાતો જગતમાં બને છે, તો મોક્ષ માટે જ કાં અશ્રદ્ધા કરવી ? સાચા દિલથી એક અંતર્મુહૂર્ત માટે પણ જો પ્રભુએ બતાવેલા મોક્ષતત્ત્વ પર શ્રદ્ધા આવી જાય, તો આપણે સમકીત પામી શકીએ અને તેથી આપણો અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્ત કરતાં ઓછો સંસારકાળ બાકી રહેતો હોય, તો શામાટે જેમાં આપણું જ્ઞાન પહોંચતું નથી એવા મોક્ષમાટે શંકાઓ કરી આ મહાન લાભથી વંચિત રહેવું ? તેથી મોહના અને અનંત મોતના ક્ષયરૂપ મોક્ષને સ્વીકારી લેવામાં જ હણપણ છે. મોક્ષ એટલે ઇચ્છાનો અભાવ અને જ્ઞાનનો પૂર્ણભાવ. તેથી જ મોક્ષ એટલે અનંત આનંદનો વહેતો પ્રવાહ. હવે સંસારજેલમાં સગવડ નહીં, સંસારજેલથી મુક્તિ એ જ મનોકામના રહેવી જોઈએ. જેમ સોયમાં પ્રવેશવા દોરાએ ગાંઠ મુક્ત બનવાનું છે, અને પ્રવેશ પછી ટકી રહેવા ગાંઠ હોવી જરૂરી છે. એમ પહેલા આપણી માન્યતાઓની ગાંઠ છોડી જીવથી માંડી મોક્ષઅંગેની આ વાતોમાં શ્રદ્ધા કરીએ, તો જૈનશાસનમાં પ્રવેશ પામીશું અને પછી એ શ્રદ્ધાને વિવેક-જ્ઞાનની ગાંઠ લગાવીશું, તો જૈનશાસનમાં ટકી જઈશું.)

‘પ્રભાસને મોક્ષતત્ત્વ પર શ્રદ્ધા બેસી, સંશય વિનાના થયા.

અહીં ગણધરવાદ સમાપ્ત... શુભમ્ ॥

આમ વૈશાખ સુદ અગ્યારસે અગ્યાર ગણધરોએ કુલ ૪૪૦૦ પરિવાર સાથે પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. તેઓ દરેકે ત્રિપદી પામી આચારાંગ આદિ અને ચૌદપૂર્વ સમેત દ્વાદશાંગીની રચના કરી. તે વખતે ભગવાન રત્નમય સિંહાસનપરથી ઊભા થયા. શક્યન્દ્ર દિવ્ય વજ્રમય થાળમાં દિવ્ય ચૂર્ણ લઈ ભગવાન પાસે આવ્યા. ભગવાને એ થાળમાંથી ચૂર્ણની મુઠી ભરી. શ્રી ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમ વગેરે અગ્યાર ગણધરો જે ક્રમે આવ્યા હતા, એ ક્રમે કાંક માથુ નમાવી ઊભા રહ્યા. દેવોએ વાજિંત્ર વગેરેનો નાદ બંધ કરાવ્યો, બધા મૌન રહી આતુરતાથી જોવા-સાંભળવા માંડ્યા. ભગવાને સૌ પ્રથમ ‘ઇન્દ્રભૂતિ ગૌતમને દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયથી તીર્થની અનુજ્ઞા આપું છું.’ એમ કહી ગૌતમસ્વામીના મસ્તક પર દિવ્ય ચૂર્ણનો ક્ષેપ કર્યો. (વાસક્ષેપ કર્યો.) ત્યારે દેવોએ પણ ગૌતમસ્વામી પર ચૂર્ણ વગેરેની વૃષ્ટિ કરી. એ

૧૨૨. તે જ કાલે જ તે જ સમયે જ સમયે ભગવં મહાવીરે અઢિયગામં નીસાણે પઢમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગે ૧, ચંપં ચ પિઢુચંપં ચ નીસાણે તઓ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગે ૪, વેસાલિં નગરિં વાણિયગામં ચ નીસાણે દુવાલસ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગે ૧૬, રાયગિહં નગરં નાલંદં ચ બાહિરિયં નીસાણે ચઉદ્ધસ અંતરાવાસે વાસાવાસં ઉવાગે ૩૦, છ મિહિલા ૩૬, દો ભદ્ધિઆ ૩૮, એકં આલંભિયા ૩૯, એણં સાવત્થી ૪૦ એણં પણિઅભૂમી ૪૧ એણં પાવાણે મજ્ઞિમાણે હત્થિવાલસસ રણ્ણો રજ્જુગસભાણે અપચ્છિમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગે ૪૨ ॥૧૨૨॥ ૧૨૩. તત્થ જં જે સે પાવાણે મજ્ઞિમાણે હત્થિવાલસસ રણ્ણો રજ્જુગસભાણે અપચ્છિમં અંતરાવાસં વાસાવાસં ઉવાગે ॥૧૨૩॥ ૧૨૪. તસસ જં અંતરાવાસસસ જે સે વાસાણં ચઉત્થે માસે સત્તમે પક્ખે કત્તિઅબહુલે, તસસ જં કત્તિઅબહુલસસ પન્નરસીપક્ખે જં જા સા ચરમા રયણી, તં રયણિં ચ જં સમયે ભગવં મહાવીરે કાલગણે, વિઢ્ઠકંતે, સમુજ્જાણે છિન્નજાઢ-જરા-મરણ-બંધણે, સિદ્ધે, બુદ્ધે, મુત્તે, અંતગડે, પરિનિવ્વુડે, સવ્વદુક્ખપ્પહીણે, ચંદે નામં સે દુદ્ધે સંવચ્છરે, પીઢવદ્ધણે માસે, નંદિવદ્ધણે પક્ખે, અગ્ગિવેસે નામં દિવસે, ઉવસમેત્તિ પવુદ્ધઢ, દેવાણંદા નામં સા રયણી, નિરતિત્તિ પવુદ્ધઢ, અદ્ધે લવે, મુહુત્તે પાણૂ, થોવે સિદ્ધે, નાગે કરણે, સવ્વદ્ધસિદ્ધે મુહુત્તે, સાઢ્ઢા નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં કાલગણે વિઢ્ઠકંતે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે ॥૧૨૪॥

રીતે ભગવાને અગ્યારે ગણધરોને તીર્થની અનુજ્ઞા આપી અને વાસક્ષેપ કર્યો. આમ તેઓની ગણધરપદે સ્થાપના કરવા દ્વારા તીર્થની સ્થાપના કરી. (આમ કરી ‘દરેક ગણધરોએ રચેલી દ્વાદશાંગી પણ પ્રામાણિક છે’ એમ મહોરછાપ મારી..) પ્રભુએ એ પછી તરત દીર્ઘઆયુષી સુધર્માસ્વામીને આગળ કરી ગણ વ્યવસ્થા કરી.

સૂત્ર ૧ ૨ ૨ + ૧ ૨ ૩ + ૧ ૨ ૪) ભગવાન મહાવીરસ્વામીએ પહેલું ચોમાસું અસ્થિક ગામમાં કર્યું. ચંપા અને પૃષ્ઠ ચંપાનગરમાં ત્રણ ચોમાસા અને વૈશાલી નગરના વાણિજ્ય ગામમાં બાર ચોમાસા કર્યા. રાજગૃહ નગરના ઉત્તર તરફના બહારના ભાગમાં નાલંદા પાડામાં ચૌદ ચોમાસા કર્યા. છ ચોમાસા મિથિલામાં કર્યા.

૧૨૫. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે સા ણં રયણીં બહૂહિં દેવેહિં દેવીહિં ય ઓવયમાણેહિં ય ઉપ્પયમાણેહિં ય ઉજ્જોવિયા આવિ હુત્થા ॥૧૨૫॥ ૧૨૬. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે, સા ણં રયણીં બહૂહિં દેવેહિં ય દેવીહિં ય ઓવયમાણેહિં ઉપ્પયમાણેહિં ય ઉપ્પિજલગમાણભૂયા કહકહગભૂયા આવિ હુત્થા ॥૧૨૬॥

૧૨૭. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે તં રયણિં ચ ણં જિહ્વસ્સ ગોયમસ્સ ઇંદ્રભૂહસ્સ અણગારસ્સ અંતેવાસિસ્સ નાયણે પિઞ્જબંધણે વુચ્છિન્ને, અણંતે અણુત્તરે જાવ કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પન્ને ॥૧૨૭॥

ભદ્રિકામાં બે ચોમાસા કર્યા. અલંબિકા, શ્રાવસ્તી અને વજ્રભૂમિ નામના અનાયદેશમાં એક-એક ચોમાસું કર્યું. છેલ્લું ચોમાસું મધ્યમ પાપાનગરમાં હસ્તિપાળ રાજાની જીર્ણ કચેરીમાં કરવા પધાર્યા. ત્યાં વર્ષાઋતુના ચોથા મહીને કારતક વદ અમાસ (ગુજરાતી આસો વદ અમાસ) ની રાતે શ્રમણ ભગવાન મહાવીરસ્વામી કાળ પામીને જન્મ-જરા-મરણના બંધનથી મુક્ત થયા, સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થયા. પરિનિર્વાણ પામી સર્વ દુઃખથી રહિત થયા. એ વખતે ‘ચંદ્ર’ નામનું બીજું સંવત્સર, પ્રીતિવર્ધન માસ, નંદિવર્ધન નામનો પક્ષ, અગ્નિવેશ્ય નામનો અને ઉપશમ એવા બીજા નામવાળો દિવસ, દેવાનંદા અને નિરતિ એ બે નામ ધરાવતી રાત, અર્ય નામનો લવ, મુહૂર્ત નામનો પ્રાણ, સિદ્ધ નામનો સ્તોક અને નાગ નામનું કરણ હતાં. (લવ, પ્રાણ વગેરે સમયના માપ છે) સર્વાર્થસિદ્ધ નામનું મુહૂર્ત હતું. તે વખતે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો.

સૂત્ર ૧ ૨ ૫ + ૧ ૨ ૬) જે રાતે ભગવાન મોક્ષે ગયા, એ રાતે ઘણા દેવ-દેવીઓના સ્વર્ગમાંથી પૃથ્વીતરફ આવાગમનના કારણે એ રાત પ્રકાશવાળી થઈ અને તેઓના કોલાહલથી કોલાહલવાળી થઈ.

સૂત્ર ૧૨૭) જે રાતે ભગવાન નિર્વાણ પામ્યા, તે રાતે જ્યેષ્ઠ ગણધર ઈંદ્રભૂતિ ગૌતમનો ભગવાન પ્રત્યેનો પ્રેમબંધ તૂટવાથી તેમને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેની વિગત આ પ્રમાણે છે -

સોળ પ્રહરની અંતિમ દેશના ચાલી રહી હતી, ત્યારે ભગવાને શ્રી ગૌતમસ્વામીને કહ્યું - હે ગૌતમ ! તમે બાજુના ગામમાં દેવશર્માને પ્રતિબોધ કરવા જાવ. (એ વખતે ‘આપના નિર્વાણનો મહત્ત્વનો પ્રસંગ છે, તેથી પછી જઈશ’ ઇત્યાદિ કોઈ પણ પ્રકારે બહાના કાઢ્યા વિના કે મોં બગાડ્યા વિના ભગવાનની આજ્ઞાને સર્વસ્વ માની...) શ્રી ગૌતમસ્વામી દેવશર્માને પ્રતિબોધ કરવા ગયા. કલ્પસૂત્ર ટીકાકારના મતે દેવશર્મા પ્રતિબોધ પામ્યો. જ્યારે અન્ય મતે દેવશર્માને પત્નીપર તીવ્ર આસક્તિ હોવાથી પ્રતિબોધ પામ્યો નહીં. પછી શ્રી ગૌતમસ્વામી પાછા ફરવા માંડ્યા. ત્યારે ઊભા થતાં બારસાખ વાગવાથી દેવશર્મા ત્યાં જ મૃત્યુ પામ્યો. અને ‘જેવા ભાવ તેવો ભવ’ એ ન્યાયે પત્નીના માથામાં જ જૂ તરીકે ઉત્પન્ન થયો. શ્રી ગૌતમસ્વામી રાગદશાની આ પરિણતિ જોઈ ધ્રુજી ઉઠ્યા. હવે શીઘ્ર પ્રભુ પાસે જવા ઉપડ્યા. રસ્તામાં ચારે તરફ સન્નાટો છવાયો હતો. વાતાવરણમાં ગમગીનતા છવાયેલી હતી. સદા લીલાછમ ગણાતા ઝાડો પણ જાણે પાનખર ઋતુને અનુભવી રહ્યા હતા.. પવન પણ જાણે ગુમ હતો.. પંખીઓએ કલસ્વ છોડી દીધો હતો, આકાશ પણ ઉદાસીનતા વરસાવી રહ્યું હતું. પશુઓની આંખોમાંથી આંસુઓની ધારા વહી રહી હતી. દેવોની અવરજવરમાં ઉત્સાહનો અભાવ વર્તાઈ રહ્યો હતો. મનુષ્યોની આંખો રોઈ રોઈને બહાવરી બની ગયેલી દેખાતી હતી. આ કરુણ વાતાવરણ શ્રી ગૌતમસ્વામીને પણ ઉદાસ બનાવતું હતું. એમાં કોઈ વ્યક્તિ તરફથી જાણવા મળ્યું કે પ્રભુના નિર્વાણથી આપણે અનાથ, અશરણ, અસહાય બન્યા છીએ.. આ સાંભળતા જ ક્ષણભર શ્રી ગૌતમસ્વામી સ્તબ્ધ અવાચક-વજ્રઘાતથી હણાયેલા ને જાણે મૂર્ચ્છિત જેવા શૂન્યમનસ્ક બની ગયા.. દુઃખ-પીડા-વેદનાથી છલકાઈ ગયેલું હૃદય કાબુમાં ન રહ્યું. તેથી શ્રી ગૌતમસ્વામી નાના બાળકની જેમ રોઈ પડ્યા. પછી વિલાપના સૂરમાં પોકારવા માંડ્યા.. હે પ્રભો ! આપના

આ.
(૬)

વિના હવે આ ભરતક્ષેત્રમાં મિથ્યાત્વનો અંધકાર ફેલાશે, મિથ્યાવાદીરૂપી ધુવડો ગજના કરશે, દુભિક્ષ, વંટોળ, વેરાવેરોધ વગેરે વધી જશે, ચંદ્રગ્રહણવાળા આકાશ જેવા અને દીવા વિના અંધકારમય થયેલા ભવન જેવા શોભાહીન આ ભરતક્ષેત્રની હા ! હા ! કેવી કરુણ હાલત થશે ! હે પ્રભો ! હવે કોના ચરણમાં નમન કરી હે ભદ્રંત ! હે ભદ્રંત ! કરી પ્રશ્નો પૂછીશ અને જે સાંભળતા મારા રોમાંચ ખડા થઈ જતાં હતાં તે હે ગૌતમ ! હે ગૌતમ ! નો મીઠો રણકાર હવે મને કોની પાસેથી સાંભળવા મળશે. અરરર ! હે વીર ! હે નાથ ! હે ત્રાત ! આપે આ શું કર્યું ? આપે મને આ અવસરે જ દૂર કર્યો ! હે કરુણાસાગર ! શું હું આપ પાસે ભાગ માંગવાનો હતો ? હે હૃદયનાથ ! શું હું આપનો હાથ પકડી આપને જવા દેવાનો ન હતો ! હે મારા પ્રાણાધાર ! શું હું આપનો છેડો પકડી સાથે આવવાની જીદ કરવાનો હતો ! હે મારા જીવતર ! શું આપ મને સાથે લઈ ગયા હોત, તો મોક્ષમાં ભીડ થવાની હતી ! કે પછી હું ભારરૂપ થવાનો હતો ! કે આપ મને આમ દૂર એકલો મૂકી જતા રહ્યા ! હે વીર ! હે વીર !

આમ વીર ! વીર ! કરતાં શ્રી ગૌતમને વીરપ્રભુનો વીતરાગભાવ યાદ આવ્યો. પ્રભુ તો વીતરાગ હતા ! હું રાગ કરી દુઃખી થયો ! ‘કોણ વીર !’ ને ‘કોણ ગૌતમ !’ ની અન્યત્વ ભાવનામાં ચઢ્યા... ઘાતીકર્મોનો ક્ષય થવાથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા. આમ ગૌતમસ્વામીને અહંકાર પ્રભુની પ્રાપ્તિ અને બોધ માટે થયો, પ્રભુપરનો રાગ ભક્તિરૂપ બન્યો અને વિષાદ કેવળજ્ઞાનમાટે બન્યો. (બાળકને જેમ ‘બા’ વિના બધું સૂનું લાગે, એમ શ્રી ગૌતમસ્વામીને ભગવાન વિના શૂનકાર ભાસ્યો, તેથી ભગવાનના વિરહની વેદનામાં રડી શક્યાં. શ્રી ગૌતમસ્વામીને ‘૫૦ હજાર કેવળીનો ગુરુ હું’ એ વાતની હુંફ નહોતી, કેમકે એવી હુંફ ઋદ્ધિ ગૌસ્વરૂપ છે, ઔદયિકભાવ છે, સંસારનું કારણ છે. ગૌતમસ્વામીને ‘હું વીર પ્રભુનો ચરણ સેવક શિષ્ય’ આ વાતની હુંફ હતી, આ ક્ષાયોપશમિકભાવ છે. અને આવી હુંફ હતી, માટે જ વીરના વિરહની વેદના થઈ. જેને પૈસા-પરિવારની હુંફ લાગતી હોય, એ એ બધાના જવાપર - વિરહ થવા પર રડે, જેને દેવ-ગુરુની નિશ્રાની હુંફ હોય, એને એક દિવસ પણ એમના દર્શનાદિનો વિરહ પડે, તો વેદના થાય.

અહીં એ પણ સમજવા જેવું છે, કે ગૌતમસ્વામીનો પ્રભુપરનો રાગ જો કેવળજ્ઞાનને અટકાવતો હોય, અને દેવશર્માનો પત્નીરાગ અને દુર્ગતિમાં ધકેલી દેતો હોય, તો સંસારની કંઈ

૧૨૮. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે તં રયણિં ચ ણં નવ મલ્લઈ નવ લેચ્છઈ કાસીકોસલગા અઢારસ વિ ગણરાયાણો અમાવાસાણે પારાભોઅં પોસહોવવાસં પઢવિંસુ, ગણે સે ભાવુજ્જો, દવ્વુજ્જોઅં કરિસ્સામો ॥૧૨૮॥

ચીજ પર રાગ-મમતા-આસક્તિ કરવા જેવી છે ? હા, આપણે રાગ કર્યા વિના રહી શકતા નથી. તો આપણી ભૂમિકામાં તો દુર્ગતિથી બચવા અને ભવાંતરમાં પરમાત્માની નિશ્ચા પામવા પ્રભુપર, પ્રભુના શાસનપર, પ્રભુશાસનના ઉપાસકોપર અને પ્રભુશાસનના સાધન-ક્રિયાઓપર રાગ - ભક્તિ કરીએ, અને એ સિવાય સંસારના કારણો પર રાગ ઘટાડતાં જઈએ, એ જરૂરી છે.)

શ્રી ગૌતમસ્વામી બાર વર્ષ કેવળજ્ઞાની તરીકે વિચર્યા. પછી સુધર્માસ્વામીને ગણ સોંપી નિર્વાણ પામ્યા. એ પછી સુધર્માસ્વામી કેવળજ્ઞાન પામ્યા. આઠ વર્ષ સુધી કેવળી તરીકે વિચરી સો વર્ષની ઉંમરે નિર્વાણ પામ્યા.

સૂત્ર ૧૨૮) ભગવાનના નિર્વાણ વખતે કાશી દેશના અને કોશલ દેશના અઢાર ગણ રાજાઓએ ઉપવાસ કર્યો હતો, તેઓએ ‘ભાવઉદ્યોત ગયા એની યાદમાં દ્રવ્ય ઉદ્યોત કરીએ’ એમ વિચારી દીવા પ્રગટાવ્યા. ત્યારથી દીવાળી પર્વ શરૂ થયું. (આમ દીવાળી પર્વ પ્રભુના વિરહની યાદમાં પ્રવર્ત્યું છે. એ નિમિત્તે છઠ્ઠ કરવાથી લાખ - કોડ વર્ષ સુધી નરકનો જીવ કષ્ટ સહન કરી જે પાપ ખપાવે, તે પાપ નાશ પામે છે. હવે એની જગ્યાએ દીવાળીની રાતે જ પ્રભુની ‘રાત્રિભોજન મહાપાપ છે’ એ વાણીને ઠોકરે ચઢાવી મુરૂરત આદિના નામે મીઠાઈઓ ખાવી અને ફટાકડા ફોડવા એ જૈન માટે કેટલી કલંકની વાત છે !)

કાર્તિક સુદ એકમના (ગુજરાતીઓના બેસતા વર્ષના) દિવસે દેવોએ શ્રી ગૌતમસ્વામીના કેવળજ્ઞાનનો મહિમા કર્યો, તેથી એ પ્રસંગથી આ દિવસ પર્વરૂપ બન્યો, પ્રભુના નિર્વાણના સમાચારથી આઘાત પામેલા મોટાભાઈ નંદિવર્ધને એ દિવસે ઉપવાસ કર્યો. બીજા દિવસે ભગવાનની બેન સુદર્શનાએ ભાઈ નંદિવર્ધનને

આ.
(૬)

૧૨૯. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે તં રયણિં ચ ણં ખુદ્ધાએ ભાસરાસી નામ મહાગહે દોવાસસહસ્સટ્ઠિઈએ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જમ્મનક્ખત્તં સંકંતે ॥૧૨૯॥ ૧૩૦. જપ્પભિંઙ્ગં ચ ણં સે ખુદ્ધાએ ભાસરાસી મહાગહે દોવાસસહસ્સટ્ઠિઈ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જમ્મનક્ખત્તં સંકંતે, તપ્પભિંઙ્ગં ચ ણં સમણાણં નિગંથાણં નિગંથીણ ય નો ઉદિએ ઉદિએ પૂઆસક્કારે પવત્તઈ ॥૧૩૦॥ ૧૩૧. જયા ણં સે ખુદ્ધાએ જાવ જમ્મનક્ખત્તાઓ વિઙ્કંતે ભવિસ્સઈ, તયા ણં સમણાણં નિગંથાણં નિગંથીણ ય ઉદિએ ઉદિએ પૂઆસક્કારે ભવિસ્સઈ ॥૧૩૧॥

આશ્વાસન આપી આદરપૂર્વક પોતાના ઘરે લઈ જઈ પારણું કરાવ્યું. તેથી કાર્તિક સુદ બીજનો દિવસ ભાઈબીજ રૂપે પર્વ ગણાય છે.

સૂત્ર ૧૨૯+૧૩૦) ભગવાન મહાવીરસ્વામી જે રાતે નિર્વાણ પામ્યા, તે જ રાતે અઠ્યાસી ગ્રહોમાં ત્રીસમો ભસ્મરાશિ નામનો કુર ગ્રહ ભગવાનના જન્મનક્ષત્ર ઉત્તરફાલ્ગુનીમાં સંક્રાંત થયો. એક નક્ષત્રમાં બે હજાર વર્ષ રહેવાની મર્યાદાવાળો આ કુરગ્રહ જ્યારથી પ્રભુના જન્મનક્ષત્રમાં સંક્રાંત થયો, ત્યારથી પ્રભુના શાસનના સાધુ - સાધ્વીઓનાં ઉત્તરોત્તર વર્ધમાનભાવને પામે એવા વંદન - સત્કારાદિ થતાં નથી.

તેથી જ નિર્વાણ પામવાની તૈયારી કરતાં પ્રભુને શકે વિનંતીના સ્વરે કહ્યું - પ્રભો ! આપ ક્ષણભર માટે આયુષ્ય વધારો, જેથી આપના જીવતા જો એ કુર ગ્રહ આપના જન્મનક્ષત્રમાં સંક્રાંત થશે, તો આપના શાસનને પીડા નહીં આપી શકે. ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું - ઇન્દ્ર ! આવું ક્યારેય થતું નથી કે તીર્થંકરો પાણી પોતાના આયુષ્યને ક્ષણ જેટલું પાણી વધારી શકે ! તેથી જે અવશ્યભાવી છે તે થશે જ. (ભગવાને આમ કહી (૧) આયુષ્ય વધી શકતું નથી, માટે જે છે, તેને સુધારી લો અને (૨) જે સુધારી શકાય નહીં, તેને ભાવિભાવ માની સ્વસ્થતાથી સ્વીકારી લો. આ બે ઉપદેશ આપ્યા.)

સૂત્ર ૧૩૧) બે હજાર વર્ષ પછી ભસ્મરાશિગ્રહ જ્યારે ભગવાનના જન્મનક્ષત્રમાંથી ખસશે, ત્યારથી સાધુ - સાધ્વીની ઉદિતોદિત વંદનાદિ પૂજા વગેરે થશે.

૧૩૨. જં રયણિં ચ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે કાલગણે જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે તં રયણિં ચ ણં કુંથૂ અણુદ્ધરી નામં સમુપ્પન્ના, જા ઠિયા અચલમાણા છુમત્થાણં નિગંથાણં નિગંથીણ ય નો ચક્ખુફાસં હવ્વમાગચ્છઈ, જા અઢિયા ચલમાણા છુમત્થાણં નિગંથાણં નિગંથીણ ય ચક્ખુફાસં હવ્વમાગચ્છઈ ॥૧૩૨॥ ૧૩૩. જં પાસિત્તા બહૂહિં નિગંથેહિં નિગંથીહિ ય ભત્તાઈં પદ્ધક્ખાયાઈં, સે કિમાહુ ભંતે ! ? અઙ્ગપ્પભિર્ઠિ સંજમે દુરારાહણે ભવિસ્સઈ ॥૧૩૩॥ ૧૩૪. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણે ણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ઇંદભૂડપામુક્ખાઓ ચઉદ્ધસ સમણસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિઆ સમણસંપયા હુત્થા ॥૧૩૪॥ ૧૩૫. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ અઙ્ગચંદનાપામોક્ખાઓ છત્તીસં અઙ્ગિયાસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિયા અઙ્ગિયાસંપયા હુત્થા ॥૧૩૫॥ ૧૩૬. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સંખસયગપામોક્ખાણં સમણોવાસગાણં ણા સયસાહસ્સીઓ અઙ્ગણિં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસગાણં સંપયા હુત્થા ॥૧૩૬॥ ૧૩૭. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સુલસારેવડપામોક્ખાણં સમણોવાસિયાણં તિન્નિ સયસાહસ્સીઓ અઙ્ગારસ સહસ્સા ઉક્કોસિઆ સમણોવાસિયાણં સંપયા હુત્થા ॥૧૩૭॥ ૧૩૮. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ તિન્નિ સયા ચઉદ્ધસપુવ્વીણં અજિણાણં જિણસંકાસાણં સવ્વક્ખરસન્નિવાઈણં જિણો વિવ

સૂત્ર ૧૩૨+૧૩૩) જે રાતે ભગવાન નિર્વાણ પામ્યા, તે રાત્રે ‘કુંથુ’ (તેઈન્દ્રિય જીવાત) ઉત્પન્ન થયા, એ એટલા સૂક્ષ્મ હોય છે કે સ્થિર હોય ત્યારે દેખાય નહિ, ચાલે તો જ જીવ તરીકે ખ્યાલમાં આવે.

આ જોઈને ઘણા સાધુ - સાધ્વીઓએ હવે જીવરક્ષારૂપ સંયમ દુરારાધ્ય થશે. (જાણતા-અજાણતા જીવહિંસા થઈ જવાની સંભાવના વધી જવાની) એમ સમજી અનશન કરી લીધા.

સૂત્ર ૧૩૪+૧૩૫+૧૩૬+૧૩૭+૧૩૮+૧૩૯+૧૪૦+૧૪૧+૧૪૨+૧૪૩+૧૪૪+૧૪૫) ભગવાન મહાવીર સ્વામીને

અવિતહં વાગરમાણાણં ઉક્કોસિયા ચઠ્ઠસપુવ્વીણં સંપયા હુત્થા ॥૧૩૮॥ ૧૩૯. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ તેરસ સયા ઓહિનાણીણં અહસેસપત્તાણં ઉક્કોસિયા ઓહિનાણીણં સંપયા હુત્થા ॥૧૩૯॥ ૧૪૦. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સત્ત સયા કેવલનાણીણં સંભિણ્ણ-વરનાણ-દંસણ-ધરાણં ઉક્કોસિયા કેવલનાણીણં સંપયા હુત્થા ॥૧૪૦॥ ૧૪૧. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સત્ત સયા વેઠવ્વીણં અદેવાણં દેવિઙ્ગિપત્તાણં ઉક્કોસિયા વેઠવ્વિયસંપયા હુત્થા ॥૧૪૧॥ ૧૪૨. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ પંચ સયા વિઠલમઈણં અઙ્ગાઙ્ગેસુ દીવેસુ દોસુ અ સમુદ્દેસુ સત્ત્રીણં પંચિંદિયાણં પજ્જત્તગાણં મણોગે ભાવે જાણમાણાણં ઉક્કોસિયા વિઠલમઈણં સંપયા હુત્થા ॥૧૪૨॥ ૧૪૩. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ ચત્તારિ સયા વાઈણં સદેવમણુઆસુરાં પરિસાં વાં અપરાજિયાણં ઉક્કોસિયા વાઙ્ગસંપયા હુત્થા ॥૧૪૩॥ ૧૪૪. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ સત્ત અંતેવાસિસયાં સિદ્ધાં જાંવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણાં, ચઠ્ઠસ અઙ્ગિયાસયાં સિદ્ધાં ॥૧૪૪॥ ૧૪૫. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ અઢ્ઢ સયા અણુત્તરોવવાઙ્ગિયાણં ગઙ્ગલ્લાણાણં ઠિઙ્ગલ્લાણાણં આગમેસિભદ્ધાણં ઉક્કોસિયા અણુત્તરોવવાઙ્ગિયાણં સંપયા હુત્થા ॥૧૪૫॥

ગૌતમસ્વામી વગેરે ચૌદહજાર સાધુની, ચંદનબાળા વગેરે છત્રીશ હજાર સાધ્વીની, શંખ, શતક વગેરે એક લાખ ઓગણસાઠ હજાર શ્રાવકોની, સુલસા - રેવતી વગેરે ત્રણ લાખ અઢાર હજાર શ્રાવિકાઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા હતી. પ્રભુ મહાવીર સ્વામીને સર્વશ્રુતાક્ષરના જ્ઞાતા અને કેવળીતુલ્ય દેશનાદક્ષ ત્રણસો ચૌદપૂર્વધરોની, આમર્ષોષધ્યાદિ લબ્ધિવાળા તેરસો અવધિજ્ઞાનીઓની, સાતસો કેવળજ્ઞાનીઓની, દેવો જેવી ઋદ્ધિ વિકુર્વી શકે એવા સાતસો વૈકિયલબ્ધિધરોની, અઢીદ્વીપના સંજ્ઞી જીવોના મનના ભાવોને જાણનારા પાંચસો વિપુલમતિ મનઃપર્યવ જ્ઞાનવાળાઓની, તથા દેવો અને મનુષ્યોની સભામાં વાદમાં અજેય રહે તેવા ચારસો વાદી મુનિઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા હતી. ભગવાન મહાવીર સ્વામીના સાતસો શિષ્યો અને ચૌદસો સાધ્વીઓ મોક્ષે ગયા. ભગવાન મહાવીર સ્વામીના આઠસો શિષ્યો જેઓ બીજા ભવમાં મનુષ્ય થઈ મોક્ષે જાય એવા અનુત્તર દેવલોકમાં ગયા.

૧૪૬. સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ દુવિહા અંતગહભૂમી હુત્થા તં જહા-જુગંતગહભૂમી ય, પારંયાયતગહભૂમી ય, જાવ તદ્ધાઓ પુરંસજુગાઓ જુગંતગહભૂમી, ચડવાસપરિયાએ અંતમકાસી ॥૧૪૬॥ ૧૪૭. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમાએ ણં સમણે ભગવં મહાવીરે તીસં વાસાઈ અગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા, સાઈરેગાઈ દુવાલસ વાસાઈ છડમત્થપરિયાગં પાડણિત્તા, દેસૂણાઈ તીસં વાસાઈ કેવલિપરિયાગં પાડણિત્તા, બાયાલીસં વાસાઈ સામણ્ણપરિયાગં પાડણિત્તા, બાવત્તરિ વાસાઈ સવ્વાડયં પાલડિત્તા; ધીણે વેયણિજ્ઞા-ડય-નામ-ગુત્તે ઇમીસે ઓસપ્પિણીએ દૂસમસુસમાએ સમાએ બહુવિડકંતાએ તીહિં વાસેહિં અદ્ધનવમેહિ ય માસેહિં સેસેહિં પાવાએ મજ્ઞિમાએ હત્થિવાલસ્સ રણ્ણો રજ્જુગસભાએ એગે અબીએ છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં સાડિણા નકલ્લેણં જોગમુવાગણં પદ્ધસકાલસમયંસિ સંપલિયંકનિસણ્ણે પણપત્તં અજ્ઞયણાઈ કલ્લાણફલવિવાગાઈ પણપત્તં અજ્ઞયણાઈ પાવફલવિવાગાઈ છત્તીસં ચ અપુટ્ટવાગરણાઈ વાગરિત્તા પહાણં નામ અજ્ઞયણં વિભાવેમાણે વિભાવેમાણે કાલગે, વિડકંતે, સમુજ્ઞાએ છિન્નજાડ-જરામરણબંધણે સિદ્ધે, બુદ્ધે, મુત્તે, અંતગડે, પરિનિવ્વુડે, સવ્વદુકલ્લપ્પહીણે ॥૧૪૭॥

સૂત્ર ૧૪૬) શ્રમણ ભગવાન મહાવીર સ્વામીની બે પ્રકારની અંતકૃદ્ભૂમિ થઈ. (૧) યુગાંતકૃદ્ભૂમિ - ભગવાનની ત્રીજી પાટ પરંપરા સુધી મોક્ષગમન થયું. (ભગવાન પછી સુધર્મા સ્વામી, પછી જંબુસ્વામી આમ ત્રણ પાટપરંપરા) (૨) પર્યાયાંતકૃદ્ભૂમિ - ભગવાનના કેવળજ્ઞાન પછી ચાર વર્ષ પછી એક ભવ્યાત્મા મોક્ષે ગયા.

સૂત્ર ૧૪૭) ભગવાન મહાવીર સ્વામી ત્રીસ વર્ષ ગૃહાવસ્થામાં રહ્યા. સાધિક બાર વર્ષ છદ્મસ્થ-સાધનાકાળમાં રહ્યા. કાંઈક ન્યૂન ત્રીસ વર્ષ કેવળજ્ઞાની પર્યાયમાં રહ્યા.. આમ બેતાલીશ વર્ષ સાધુપણામાં રહીને અને કુલ બોતેર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને, વેદનીય - આયુષ્ય - નામ અને ગોત્ર આ ચાર અઘાતિ

૧૪૮. સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જાવઠ સવ્વદુક્ખપ્પહીણસ્સ નવ વાસસયાઈં વિઙ્કંતાઈં દસમસ્સ ય વાસસયસ્સ અયં અસીઈમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ, વાયણંતરે પુણ અયં તેણુએ સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ઇતિ દીસઈ ॥૧૪૮॥૨૪॥

ભવોપગ્રાહી કર્મો ક્ષય પામ્યે, આ અવસર્પિણી કાળના ચોથા આરાના ત્રણ વર્ષ આઠ મહીના અને પંદર દિવસ બાકી હતા ત્યારે, પાવાપુરીમાં હસ્તીપાલ રાજાની જીર્ણ કચેરીમાં ચોવિહાર છટ્ઠનો તપ કરી સોળ પ્રહરની (૪૮ કલાકની) દેશનામાં પુણ્યફળના પંચાવન અધ્યયન, પાપ ફળના પંચાવન અધ્યયન, છત્રીશ નહીં પૂછાયેલા પ્રશ્નોના ઉત્તરરૂપ અધ્યયનો કહી પ્રધાન નામના અધ્યયનની પ્રરૂપણા કરતાં કરતાં પદ્માસનમાં બેસી વહેલી સવારે સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે એકાકી મોક્ષે ગયા. (ઋષભદેવની સાથે દસ હજાર મોક્ષે ગયા. એમ બીજા તીર્થકરો ઘણાની સાથે મોક્ષે ગયા. જ્યારે પ્રભુ વીર એકાકી મોક્ષે ગયા - જાણે કે એ સૂચવે છે કે પાંચમા આરાના શિષ્યો ગુરુનિરપેક્ષ થશે !)

(જે કર્મનો સંયોગ વળગેલો અનાદિકાળથી, તેથી થયા જે મુક્ત પૂરણ સર્વથા સદ્ભાવથી.
સ્મમાણ જે નિજરૂપમાં સર્વજગન્નું હિત કરે! એવા પ્રભુ અરિહંત (મહાવીર)ને પંચાંગભાવે હું નમું!!)

સૂત્ર ૧૪૮) ભગવાન મહાવીર સ્વામીના નિર્વાણને નવસો એંશી વર્ષ, મતાંતરે નવસો ત્રણું વર્ષ પસાર થયા પછી કલ્પસૂત્ર પુસ્તકારૂઢ થયું. ઇતિ શમ્

તપાગચ્છીય વિજય પ્રેમ - ભુવનભાનુ - જયઘોષ - ધર્મજિત - જયશોખર - અભયશોખરસૂરિ ગુરુભગવંતોના અનહદ અનુગ્રહથી પૂર્ણ થયેલું આ વ્યાખ્યાન આપણા વીતરાગભાવ - કેવળજ્ઞાન અને મોક્ષ માટે માર્ગરૂપ બનો !

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિત્થંમિ । ઇહ પરિકહિયા જિન ગણહરાઇ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ સિદ્ધમ્ ।

વ્યાખ્યાન સાતમું

નવકાર + પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણતિથંમિ । ઇહ પરિકલ્પિયા જિન ગણહરાર્થ થેરાવલી ચરિતં ॥

૧૪૯. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં પાસે ણં અરહા પુરિસાદાણીએ પંચ વિસાહે હોત્થા, તં જહા વિસાહાહિં ચુએ ચડિત્તા ગઢ્ઠં વઠ્ઠંતે ૧, વિસાહાહિં જાએ ૨, વિસાહાહિં મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિઅં પવ્વડ્ડા ૩, વિસાહાહિં અણંતે અણુત્તરે નિવ્વાઘાએ નિરાવરણે કસિણે પડિપુણ્ણે કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પન્ને ૪, વિસાહાહિં પરિનિવ્વુડે ૫, ॥૧૪૯॥ ૧૫૦. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં પાસે અરહા પુરિસાદાણીએ જે સે ગિમ્હાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ખે ચિત્તબહુલે, તસ્સ ણં ચિત્તબહુલસ્સ ચઉત્થીપક્ખે ણં પાણયાઓ કપ્પાઓ વીસં સાગરોવમદ્વિડ્ડયાઓ અણંતરં ચયં ચડિત્તા ઇહેવ જંબુદ્વીવે દીવે ભારહે વાસે વાણારસીએ નયરીએ આસસેણસ્સ રણ્ણો વામાએ દેવીએ પુવ્વસ્તાવરત્તકાલસમયંસિ વિસાહાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં આહારવઠ્ઠંતીએ (ગ્રં. ૭૦૦) ભવવઠ્ઠંતીએ સરીરવઠ્ઠંતીએ કુચ્છિંસિ ગઢ્ઠત્તાએ વઠ્ઠંતે ॥૧૫૦॥

સૂત્ર ૧૪૯) આદેયનામના કારણે પુરુષોમાં શ્રેષ્ઠ એવા પુરુષાદાનીય શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા, કેવળ અને મોક્ષ આ પાંચેય કલ્યાણકો વિશાખાનક્ષત્રમાં થયા.

સૂત્ર ૧૫૦) શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ગ્રીષ્મઋતુના પહેલા મહીનાના પહેલા પખવાડિયે ચૈત્રવદ (ગુજરાતી ફાગણવદ) ચોથની મધ્યરાત્રે વિશાખા નક્ષત્રમાં

૧૫૧. પાસે ણં અરહા પુરિસાદાણીએ તિન્નાણોવગે આવી હુત્થા, તં જહા-ચઇસ્સામિ તિ જાણઇ, ચયમાણે ન જાણઇ, ચુએ મેત્તિ જાણઇ, તેણં ચેવ અભિલાવેણં સુવિણદંસણવિહાણેણં સવ્વં જાવ નિયગં ગિહં અણુપવિદ્ધા, જાવ સુહંસુહેણં તં ગબ્બં પરિવહઇ ॥૧૫૧॥ ૧૫૨. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં પાસે અરહા પુરિસાદાણીએ જે સે હેમંતાણં દુદ્ધે માસે તદ્ધે પક્કહે પોસબહુલે, તસ્સ ણં પોસબહુલસ્સ દસમીપક્કહે ણં નવણં માસાણં બહુપડિપુણ્ણાણં અદ્ધદ્ધમાણં રાહંદિઆણં વિહંકંતાણં પુવ્વરત્તાવરત્તકાલ-સમયંસિ વિસાહાહિં નક્કહેત્તેણં જોગમુવાગણં આરોગ્ગા આરોગ્ગં દારયં પયાયા ॥૧૫૨॥ ૨૫૩. જં રયણિં ચ ણં પાસે અરહા પુરિસાદાણીએ જાએ, સા ણં રયણીં બહૂહિં દેવેહિં દેવીહિં ય જાવ ઉપ્પિંજલગભૂઆ કહકહગભૂયા આવી હુત્થા ॥૧૫૩॥ ૧૫૪. સેસં તહેવ, નવરં પાસાભિલાવેણં ભાણિયવ્વં, જાવ તં હોઝ ણં કુમારે પાસે નામેણં ॥૧૫૪॥

ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે પ્રાણતનામના દસમાં દેવલોકનું વીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવીને આ ભરતક્ષેત્રની વાણારસી નગરીમાં અશ્વસેન રાજાની વામાદેવી રાણીની કુક્ષિમાં ગર્ભરૂપે અવતર્યા.

સૂત્ર ૧૫૧) ‘શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાન ત્રણ જ્ઞાનવાળા હતા’ વગેરેથી માંડી સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકોએ ફળ બતાવ્યા, ઇત્યાદિ સુધીની સંહરણ સિવાયની બધી વાત ભગવાન મહાવીરસ્વામીની જેમ સમજી લેવી.

સૂત્ર ૧૫૨) હેમંત ઋતુના બીજા મહીનાના ત્રીજા પખવાડિયે પોષવદ (ગુજરાતી માગસર વદ) દસમની મધ્યરાત્રે વિશાખા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવ્યો ત્યારે ગર્ભકાળના નવ મહીના અને સાત દિવસ પસાર થયે આરોગ્યવાળી વામામાતાએ આરોગ્યવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

સૂત્ર ૧૫૩+૧૫૪) શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના જન્મનું સૂતિકર્મ, મેરુપર્વતપર અભિષેક, જન્મ મહોત્સવ વગેરે બધી વાત પૂર્વ વર્ણવી એ મુજબ સમજી લેવી. (છંદ્રને પ્રભુ વીરના જન્મ અભિષેક વખતે પોંડેલી શંકાને છોડીને)

વામા માતાએ શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુ ગર્ભમાં હતા ત્યારે કાળો સાપ પાસેથી પસાર થતો જોયો હતો, તેથી ભગવાનનું નામ “પાર્શ્વ” એવું રાખ્યું.

નવ હાથની ઊંચાઈવાળા પ્રભુ પાર્શ્વનાથના લગ્ન કુશસ્થળના રાજા પ્રસેનજિતની પુત્રી પ્રભાવતી સાથે થયા. એકવાર પંચાગ્નિતપના મહાકષ્ટને સહન કરતાં કમઠની પૂજા માટે નગરલોકોને જતાં જોઈ પ્રભુએ સેવકપાસેથી વિગત મેળવી કે ક્યાંકનો રહેવાસી આ દરિદ્ર બ્રાહ્મણપુત્ર માતા-પિતા વિનાનો હતો. લોકોએ દયાથી મોટો કર્યો. નગરના બીજા લોકોને રત્નાભૂષણવાળા જોઈ વિચાર્યું કે ‘પૂર્વભવે કરેલા તપના પ્રભાવથી આ લોકો પાસે સમૃદ્ધિ છે, તો હું પણ તપ કરું’ આમ વિચારી એ પંચાગ્નિતપ કરે છે, અને મહાતપસ્વી કમઠ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો છે. તે અહીં આવ્યો છે, તેથી લોકો એને પૂજવા જઈ રહ્યા છે.

ત્યારે ભગવાન પણ સપરિવાર ત્યાં જાય છે. એના અજ્ઞાનકષ્ટની અને અગ્નિમાં રાખેલા લાકડામાં બળતા સાપની દયાથી ભગવાને કમઠને કહ્યું કે-દયા નામની નદીના કિનારે જ બધા ધર્મરૂપ ઘાસ-અંકુરાઓ ઉગે છે. દયા નદી જો સૂકાઈ જાય, તો એ ધર્મો પણ લાંબા ટકતા નથી. અર્થાત્ ધર્મમાં મુખ્ય દયા છે. પણ કમઠે “આ રાજકુમાર શું ધર્મ સમજે?” એમ વિચારી પ્રભુની વાત સ્વીકારવાના બદલે વાદવિવાદ કર્યો. ત્યારે પ્રભુએ સેવકપાસે અગ્નિમાંથી લાકડું કઢાવી કુહાડાથી ટુકડા કરાવી અડધો બળેલો સાપ બહાર કઢાવ્યો. સેવકો પાસે નવકાર સંભળાવી અને અમાપ કરુણાદૃષ્ટિથી સાંત્વન આપી પ્રભુએ આગથી બળેલા એ સાપને સમાધિ આપી. સાપ સમાધિથી કાળ કરી નાગનિકાયના છંદ્ર-ધરણેન્દ્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયો. લોકોની હાંસી સહન કરતો કમઠ જંગલમાં તપ-અનશન કરી મેઘકુમાર નિકાયનો મેઘમાળી નામનો દેવ થયો. પ્રભુના જ્ઞાનથી ચકિત થયેલા લોકો વડે સ્તવના કરાયેલા ભગવાને બગીચામાં નેમનાથની રાજમતીને વરવા જતી અને

૧૫૫. પાસે ણં અરહા પુરિસાદાણીએ દક્ષે દક્ષપદ્મને પડિરુવે અલીને ભદ્રાએ વિણીએ, તીસં વાસાઈ અગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા પુણરવિ લોયંતિએહિં
જીયકપ્પેહિં દેવેહિં તાહિં ઇદ્ધાહિં જાવ એવં વયાસી ॥૧૫૫॥ ૧૫૬. “જય જય નંદા !, જય જય ભદ્રા !, ભદ્રં તે” જાવ જયજયસદ્ધં પઝંજંતિ ॥૧૫૬॥
૧૫૭. પુવ્વિં પિ ણં પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ માણુસ્સગાઓ ગિહત્થધમ્માઓ અણુત્તરે આહોઈએ તં ચેવ સવ્વં જાવ દાણં દાઙ્ગિયાણં પરિભાઈત્તા, જે સે
હેમંતાણં દુદ્ધે માસે તદ્ધે પક્ષે પોસબહુલે, તસ્સ ણં પોસબહુલસ્સ ઇક્કારસીદિવસે ણં પુવ્વણ્ણકાલસમયંસિ વિસાલાએ સિબિઆએ સદેવમણુઆસુરાએ પરિસાએ
સમણુગમ્મમાણમગ્ગે, તં ચેવ સવ્વં નવરં વાણારસિં નગરિં મજ્ઞંમજ્ઞેણં નિગ્ગચ્છઈ, નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ આસમપએ ઉજ્જાણે, જેણેવ અસોગવરપાયવે, તેણેવ
ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા અસોગવરપાયવસ્સ અહે સીયં ઠાવેઈ, ઠાવિત્તા સીયાઓ પદ્ધોરુહઈ, પદ્ધોરુહિત્તા સયમેવ આભરણમલ્લાલંકારં ઓમુયઈ, ઓમુઈત્તા
સયમેવ પંચમુટ્ટિયં લોઅં કરેઈ, કરિત્તા અદ્ધમેણં ભત્તેણં અપાણણં વિસાહાહિં નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં ઇણં દેવદૂસમાદાય તિહિં પુરિસસએહિં સદ્ધિં મુંડે ભવિત્તા
અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઈએ ॥૧૫૭॥

અડધેથી પાછી ફરતી જાનનું દશ્ય પ્રભાવતી રાણીને બતાવી પોતાની દીક્ષાની ભાવના જાહેર કરી.

સૂત્ર ૧૫૫+૧૫૬+૧૫૭) ભગવાન ગૃહસ્થવાસમાં પણ દક્ષતા, પ્રતિજ્ઞાબદ્ધતા, વિનય, ભદ્રકતા વગેરે ગુણોથી યુક્ત હતા. ત્રીસ વર્ષની ઉંમરે
અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો દીક્ષાકાળ જાણી દીક્ષામાટે ઉદ્યત થયા. લોકાંતિક દેવોએ પણ જય જય નંદા આદિ શબ્દોથી સ્તવના કરી ભગવાનને ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવવાની
વિનંતી કરી. પછી પ્રભુ પાર્શ્વનાથે ‘સાંવત્સરિક દાન આપ્યું’ વગેરે બધું પૂર્વવત્ સમજવું. શ્રી પુરુષાદાનીય પાર્શ્વનાથ ભગવાને હેમંતઋતુના બીજા મહીનાના ત્રીજા
અઠવાડીએ પોષ વદ (ગુજરાતી માગસર વદ) અગ્યારસના દિવસે પૂર્વાર્ણ સમયે ‘વિશાલા’ નામની શિબિકામાં બેસી વાણારસી નગરની મધ્યમાંથી નીકળી

૧૫૮. પાસે ણં અરહા પુરિસાદાણીએ તેસીઈં રાઈંદિયાઈં નિઘં વોસઢુકાએ ચિયત્તદેહે જે કેઈં ઉવસગ્ગા ઉપ્પજ્ઞંતિ, તં જહા-દિવ્વા વા માણુસ્સા વા તિરિક્ખજોણિયા વા અણુલોમા વા પઢિલોમા વા, તે ઉપ્પન્ને સમ્મં સહઈં ખમઈં તિતિક્ખઈં અહિયાસેઈં ॥૧૫૮॥ ૧૫૯. તએ ણં સે પાસે ભગવં અણગારે જાએ ઇરિયાસમિએ જાવ અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ તેસીઈં રાઈંદિયાઈં વિઙ્કંતાઈં, ચઉરાસીઈમસ્સ રાઈંદિયસ્સ અંતરા વઢુમાણસ્સ જે સે ગિમ્હાણં પઢમે માસે, પઢમે પક્ખે, ચિત્તબહુલે, તસ્સ ણં ચિત્તબહુલસ્સ ચઉત્થીપક્ખે ણં પુવ્વણ્ણકાલસમયંસિ ધાયઈપાયવસ્સ અહે છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં વિસાહાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં જ્ઞાણંતરિઆએ વઢુમાણસ્સ અણંતે અણુતરે જાવ કેવલવરનાણદંસણે સમુપ્પણ્ણે જાવ જાણમાણે પાસમાણે વિહરઈ ॥૧૫૯॥

‘આશ્રમપદ’ નામના ઉદ્યાનમાં અશોકવૃક્ષની નીચે અલંકારાદિનો ત્યાગ કરી પંચમુષ્ટી લોચ કરી પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી. તે વખતે ભગવાનને ચોવિહાર અક્રમનો તપ હતો. ભગવાનની સાથે ત્રણસો પુરુષોએ દીક્ષા લીધી. દીક્ષાવખતે વિશાખા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો. ઇંદ્રે ભગવાનના ડાબા ખભે દેવદુષ્ય મુક્યું. ભગવાનને ચોથુ મનઃપર્યવજ્ઞાન પ્રગટ થયું.

સૂત્ર ૧૫૮) ભગવાને ત્ર્યાસી દિવસ શરીરની મમતાનો ત્યાગ કરી ઉગ્ર સાધના કરી અને ઉપસર્ગ સહન કર્યા. ભગવાનને એકમાત્ર મેઘમાળી દેવનો ઉપસર્ગ થયો. તે આ પ્રમાણે છે- એકવાર ભગવાન વિહાર કરતાં કરતાં તાપસના આશ્રમમાં કૂવાપાસે વડવૃક્ષની નીચે રાત્રે કાઉસગ્ગ પ્રતિમામાં રહ્યા હતા. આ બાજુ મેઘમાળી દેવ પોતાના પૂર્વભવનું અપમાન યાદ કરી ક્રોધાંધ બનીને ભગવાનપર ઉપસર્ગ કરવા આવ્યો. વાઘ-વીંછી વગેરેના ઉપદ્રવોથી પરેશાન કરવા છતાં ભગવાનને નિર્ભય જોઈ કાળા-ડિંબાગ વાદળા વિકુર્ચ્યા. કલ્પાંતકાળ જેવો વરસાદ વરસાવ્યો. વીજળીઓના ભયંકર કડાકા ને ભડાકા થવા માંડ્યા. વરસાદના પાણીનું પૂર ક્ષણવારમાં ભગવાનના નાક સુધી પહોંચી ગયું. તે જ વખતે આસન કંપવાથી ભગવાનપર ઉપસર્ગ જાણી ધરણેન્દ્ર પોતાની પટ્ટરાણીઓસાથે ત્યાં

આ.
(૭)

૧૬૦. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ અઢ્ઢ ગણા અઢ્ઢ ગણહરા હુથા, તં જહા-સુભે ય ૧ અઞ્ઞઘોસે ય ૨, વસિઢ્ઢે ૩ બંભયારિ ય ૪ । સોમે ૫ સિરિહરે ૬ ચેવ, વીરભદ્દે ૭ જસેઽવિ ય ૮ ॥૧૬૦॥ ૧૬૧. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ અઞ્ઞદિન્ન-પામુક્ખાઓ સોલસ સમણસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિઆ સમણસંપયા હુથા ॥૧૬૧॥ ૧૬૨. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ પુપ્ફચૂલાપામુક્ખાઓ અઢ્ઢતીસં અઞ્ઞિયાસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિઆ અઞ્ઞિયાસંપયા હુથા ॥૧૬૨॥ ૧૬૩. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ સુવ્વયપામુક્ખાણં સમણોવાસગાણં ણા સયસાહસ્સીઓ ચઉસઢ્ઢિં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિઆ સમણોવાસગાણં સંપયા હુથા ॥૧૬૩॥ ૧૬૪. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ સુનંદાપામુક્ખાણં સમણોવાસિયાણં તિણ્ણિ સયસાહસ્સીઓ સત્તાવીસં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસિયાણં સંપયા હુથા ॥૧૬૪॥ ૧૬૫. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ અઢ્ઢુઢ્ઢસયા ચઉદ્દસપુવ્વીણં અજિણાણં જિણસંકાસાણં સવ્વક્ખરસન્નિવાઈણં જાવ ચઉદ્દસપુવ્વીણં સંપયા હુથા ॥૧૬૫॥ ૬૬. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ ચઉદ્દસ સયા ઓહિનાણીણં, દસ સયા કેવલનાણીણં, ઇક્કારસ સયા વેઉવ્વિયાણં, છસ્સયા રિઉમઈણં, દસ સમણસયા સિદ્ધા, વીસં અઞ્ઞિયાસયાઈં સિદ્ધાઈં, અઢ્ઢુઢ્ઢસયા વિઝલમઈણં, છસ્સયા વાઈણં, બારસ સયા અણુત્તરોવવાઈયાણં ॥૧૬૬॥ ૧૬૭. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ દુવિહા અંતગઢ્ઢમ્મી હુથા, તં જહા-જુગંતગઢ્ઢમ્મી, પરિયાયંતગઢ્ઢમ્મી ય; જાવ ચઉથાઓ પુરિસજુગાઓ જુગંતગઢ્ઢમ્મી તિવાસપરિઆએ અંતમકાસી ॥૧૬૭॥

આવ્યા. ભગવાનના પગનીચે કમળ બનાવી ભગવાનને ઊંચા કર્યા. છત્રરૂપે ફણાઓ ફેલાવી ભગવાનપર વરસાદ પડતો અટકાવ્યો. પછી મેઘમાળીને સખત ઠપકો આપ્યો. મેઘમાળી પ્રભુના શરણે આવ્યો. ધરણેન્દ્રે પ્રભુભક્તિ કરી. પણ રતિ-અરતિ, ગમા-અણગમાના ભાવોથી મુક્ત ભગવાને બંને પર સમાન દ્રષ્ટિ રાખી.

સૂત્ર ૧૫૮) ઈર્થાસમિતિવગેરેથી પોતાના આત્માને ભાવિત કરતાં અણગાર થયેલા પુરુષાદાનીય પ્રભુ પાર્શ્વનાથના ત્ર્યાંસી દિવસ પસાર થયા. ચોર્યાશીમાં

૧૬૮. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં ણં પાસે અરહા પુરિસાદાણીએ તીસં વાસાઈ અગારમજ્ઞે વસિત્તા તેસીઈ રાઈંદિઆઈં છઠમત્થપરિયાયં પાઠણિત્તા દેસૂણાઈં સત્તરિ વાસાઈં કેવલિપરિયાયં પાઠણિત્તા પઢિપુણ્ણાઈં સત્તરિ વાસાઈં સામણ્ણપરિયાયં પાઠણિત્તા, એકં વાસસયં સવ્વાણં પાલણિત્તા, સ્ત્રીણે વેયણિજ્ઞાણય-
નામગુત્તે ઇમીસે ઓસપ્પિણીએ દૂસમસુસમાણે સમાણે બહુવિઢ્ઢકંતાણે જે સે વાસાણં પઢમે માસે દુદ્ધે પક્કે સાવણસુદ્ધે, તસ્સ ણં સાવણસુદ્ધસ્સ અટ્ટમીપક્કે ણં ઉપ્પિં સમ્મેયસેલસિહરંસિ અપ્પચત્તીસઈમે માસિણં ભત્તેણં અપાણણં વિસાહાહિં નક્કલેણં જોગમુવાગણં પુવ્વણ્ણકાલસમયંસિ વઘારિયપાણી કાલગણે વિઢ્ઢકંતે જાવ સવ્વદુક્કલ્લપ્પહીણે ॥૧૬૮॥ ૧૬૯. પાસસ્સ ણં અરહઓ પુરિસાદાણીયસ્સ જાવ સવ્વદુક્કલ્લપ્પહીણસ્સ દુવાલસ વાસસયાઈં વિઢ્ઢકંતાઈં, તેરસમસ્સ ય વાસસયસ્સ અયં તીસઈમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ॥૧૬૯॥

દિવસે ત્રીઞ્મઋતુના પ્રથમ મહીનાના પ્રથમ પખવાડિયે ચૈત્રવદ (ગુજરાતી ફાગણવદ) ચોથના પૂર્વાશ્લકાળ સમયે ધાતકીવૃક્ષની નીચે ચોવિહાર છટ્ટના પચ્ચકખાણવાળા ભગવાનને વિશાખા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું.

સૂત્ર ૧૬૦) પાર્શ્વનાથ ભગવાનના આઠ ગણ અને (૧) શુભ (૨) આર્યઘોષ (૩) વસિષ્ઠ (૪) બ્રહ્મચારી (૫) સોમ (૬) શ્રીધર (૭) વીરભદ્ર અને (૮) યશસ્વી આમ આઠ ગણધરો હતા.

સૂત્ર ૧૬૧-૧૬૭) પાર્શ્વનાથ ભગવાનની આર્યદિગ્ગજ વગેરે સોળ હજાર સાધુઓની, પુષ્પચૂલા વગેરે આડત્રીસ હજાર સાધવીઓની, સુવ્રત વગેરે એકલાખ ચોસઠ હજાર શ્રાવકોની, સુનંદા વગેરે ત્રણલાખ સત્તાવીસ હજાર શ્રાવિકાઓની, સાડા ત્રણસો ચૌદપૂર્વીઓની, ચૌદસો અવધિજ્ઞાનીઓની, એક હજાર કેવળીઓની, અગ્યાર સો વૈકિયલબ્ધિધરોની, છસો ઋજુમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનીઓની, સાડા સાતસો વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનીઓની, છસો વાદીઓની અને

બ્યા.
(૭)

બારસો અનુત્તરમાં ઉત્પન્ન થનારા સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા હતી. ભગવાન પાર્શ્વનાથના એક હજાર સાધુઓ અને બે હજાર સાધ્વીઓ મોક્ષે ગયા.

ભગવાન પાર્શ્વનાથની યુગાંતકૃદ્ભૂમિ ચાર પાટપરંપરા સુધી ચાલી અને પર્યાયાન્તકૃદ્ભૂમિમાં પ્રભુ પાર્શ્વનાથ કેવળજ્ઞાન પછી ત્રણ વર્ષે પ્રથમ જીવ મોક્ષે ગયો.

સૂત્ર ૧૬૮+૧૬૯) પાર્શ્વનાથ ભગવાન ત્રીસ વર્ષ ગૃહસ્થાવાસમાં રહ્યા. છદ્મસ્થ સાધુરૂપે ત્ર્યાંસી દિવસ રહ્યા. ભગવાન કાંઈક ન્યૂન સીત્તેર વર્ષ કેવળજ્ઞાનીરૂપે રહ્યા, કુલ સીત્તેર વર્ષનું શ્રામાણ્ય પર્યાય પાળી, સો વર્ષની ઉંમરે વેદનીય આદિ કર્મો ક્ષય પામ્યે આ અવસર્પિણી કાળનો ચોથો આરો ઘણો વ્યતીત થયા પછી, વર્ષાઋતુના પહેલા મહીનાના બીજા પખવાડિયે શ્રાવણ સુદ આઠમે સમેતશિખર પર બીજા તેત્રીસની સાથે એક મહીનાનું અનશન કરી વિશાખા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે દિવસના પહેલા પહોરે કાઉસગ્ગ મુદ્રામાં નિર્વાણ પામી સિદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત થયા. પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નિર્વાણ પછી અઢીસો વર્ષે પ્રભુ વીરનું નિર્વાણ થયું. તેથી પ્રભુ પાર્શ્વનાથના નિર્વાણ પછી બારસો ત્રીસ વર્ષે અને મતાંતરે બારસો તેંતાલીસ વર્ષે કલ્પસૂત્ર પુસ્તકાદ્વય થયું.

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ । સિદ્ધમ્ ।

શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું ચરિત્ર

૧૭૦. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં અરહા અરિહ્વનેમી પંચચિત્તે હુત્થા, તં જહા-ચિત્તાહિં ચુણ, ચણ્ણા ગલ્ભં વલ્લંતે, તહેવ ઉલ્લેખો જાવ ચિત્તાહિં પરિણિવ્વુણ ॥૧૭૦॥ ૧૭૧. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં અરહા અરિહ્વનેમી જે સે વાસાણં ચણ્ણે માસે સત્તમે પલ્લે કલ્લિયબહુલે, તસ્સ ણં કલ્લિયબહુલસ્સ બારસીપલ્લે ણં અપરાજિયાઓ મહાવિમાણાઓ બલ્લીસં સાગરોવમલ્લિહિયાઓ અણંતરં ચયં ચણ્ણા, હેવ જંબુદ્વીપે દીપે, ભારહે વાસે, સોરિયપુરે નયરે સમુદ્ધવિજયસ્સ રણ્ણો ભારિયાણં સિવાણં દેવીણં, પુલ્લરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ, જાવ ચિત્તાહિં ગલ્ભત્તાણં વલ્લંતે, સલ્લં તહેવ સુવિણંદસણ-દવિણસંહરણાણં સિલ્લં ભાણિયલ્લં ॥૧૭૧॥

સૂત્ર ૧૭૦+૧૭૧) અરિહંત શ્રી અરિષ્ટ નેમિના ચ્યવનાદિ પાંચેય કલ્યાણકો ચિત્રા નક્ષત્રમાં થયા છે. અરિહંતશ્રી અરિષ્ટનેમિ વર્ષાઋતુના ચોથા મહીને સાતમા પખવાડિયે કારતક વદ (ગુજરાતી આસો વદ) બારસે અપરાજિત નામના અનુત્તર વિમાનમાં બત્રીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય પૂરું કરી આ જંબુદ્વીપના આ ભરતક્ષેત્રમાં શૌરીપુરી (શૌર્યપુર) નગરમાં સમુદ્રવિજય રાજાની રાણી શિવાદેવીની કુક્ષિમાં મધ્યરાત્રે ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો ત્યારે ગર્ભરૂપે અવતર્યા. બાકીની વિગત પૂર્વવત.

૧૭૨. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં અરહા અરિહનેમી જે સે વાસાણં પઢમે માસે, દુદ્ધે પક્ષે, સાવણસુદ્ધે, તસ્સ ણં સાવણસુદ્ધસ્સ પંચમીપક્ષે ણં નવણં માસાણં બહુપડિપુણ્ણાણં જાવ ચિત્તાહિં નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં જાવ આરોગ્ગા આરોગ્ગં દારયં પયાયા ॥ જમ્મણં સમુદ્ધવિજયાભિલાવેણં નેયવ્વં, જાવ તં હોઠ ણં કુમારે અરિહનેમી નામેણં ॥ અરહા અરિહનેમી દક્ષે જાવ તિણ્ણિ વાસસયાઙ્ઙં કુમારે અગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા ણં પુણરવિ લોયંતિણ્ણિં જિઅકપ્પિણ્ણિં દેવેહિં તં ચેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં, જાવ દાણં દાઙ્ગાણં પરિભાઙ્ગત્તા ॥૧૭૨॥

સૂત્ર ૧૭૨) ભગવાન શ્રાવણ સુદ પાંચમે ચિત્રા નક્ષત્રમાં જન્મ્યા. ભગવાન ગર્ભમાં હતા, ત્યારે શિવામાતાએ રિષ્ટરત્નમય ચક્રધારા જોઈ હતી. તેથી અને રિષ્ટ શબ્દમાં રહેલા અમંગલને દૂર કરવા ભગવાનના માતા પિતાએ ભગવાનનું ‘અરિષ્ટનેમિ’ એવું ગુણનિષ્પત્ત નામ પાડ્યું ! ભગવાન પરણ્યા ન હોવાથી ‘કુમાર’ શબ્દનો પ્રયોગ થાય છે.

ભગવાન અવિવાહિત રહેવા અંગે બાબત આવી છે.

યૌવનવયમાં આવેલા ભગવાનને શિવાદેવી ‘વત્સ ! તારા લગ્નની અનુમતિ આપ અને અમારા મનોરથ પૂર’ એમ ઘણીવાર કહેતા. દરેક વખતે ભગવાન ‘યોગ્ય કન્યા આવશે, ત્યારે પરણીશ’ કહીને વાત ટાળતા હતા.

એકવાર કૌતુક-ઉત્સુકતા વિનાના ભગવાન શ્રી નેમિનાથ મિત્રોના આગ્રહથી કૃષ્ણ વાસુદેવની આયુધશાળામાં ગયા. મિત્રોના આગ્રહથી જ ભગવાને કૃષ્ણ સિવાય બીજા જેને અડી પાણ ન શકે, એવા કૃષ્ણ વાસુદેવના સુદર્શનચક્ર, શાંગ ધનુષ્ય, કૌમુદિકી ગદા વગેરેને લીલામાત્રામાં ઊઠાવી કીડા કરી. છેવટે જે માત્ર

આ.
(૭)

કૃષ્ણ વાસુદેવ જ ફૂંકી શકે, એવો પાંચજન્ય શંખ સહજ રીતે એવી રીતે ફૂંક્યો કે આખું દ્વારકાનગર શબ્દદ્વૈતમય બની ગયું. પોતાના મહેલમાં રહેલા શ્રીકૃષ્ણ આ શંખનાદથી વેરીની કલ્પનાથી દોડતા આયુધશાળામાં આવ્યા. શ્રી નેમિનાથ ભગવાનનું આ સામર્થ્ય જોઈ છક થયા. કોની તાકાત વધારે ? એમાટે પરીક્ષા નક્કી કરી. પહેલા કૃષ્ણે હાથ લંબાવ્યા. શ્રી નેમિનાથે કમળના નાળને વાળતા હોય, એમ સહજતાથી એમનો હાથ વાળ્યો. પછી શ્રી નેમિનાથના લંબાયેલા હાથને વાળવા શ્રીકૃષ્ણ રીતસર એમના હાથપર લટકી પડ્યા, તો પણ જરા ય સફળ થયા નહીં. (તીર્થંકરની અમાપ શક્તિ સામે ચક્રવર્તીઓ પણ વામણા પુરવાર થાય, તો વાસુદેવની તો વાત જ શી કરવી ? તેથી જ તીર્થંકરોની સહનશક્તિ અને ક્ષમા ઉત્કૃષ્ટ છે અને આદર્શભૂત છે. શક્તિ વધતી જાય, એમ નબળાને દબાવતા જવું, એ જાતનો માર્ગ, શક્તિ વધતી જાય, અને નબળામાં નબળાનું ય સહન કરતાં જવું એ જગતપતિનો માર્ગ) ‘શ્રી નેમિનાથ પોતાનું રાજ્ય પચાવી પાડશે’ એવી શંકાથી કૃષ્ણનું મોં પડી ગયું. (ખરેખર હકીકત કરતાં કલ્પના જ માણસને વધારે દુઃખી કરે છે.) તે જ વખતે આકાશવાણી થઈ કે ‘પૂર્વે શ્રી નેમિનાથ ભગવાને કહ્યું છે કે શ્રી નેમિનાથ કુમારઅવસ્થામાં જ દીક્ષા લેશે’ છતાં શ્રી કૃષ્ણને સંતોષ ન થયો, તેથી નિશ્ચય કરવા પોતાની રુક્મિણી આદિ આઠ પટ્ટરાણીઓને શ્રી નેમિનાથસાથે જળકીડા કરવા મોકલે છે. આઠે રાણીઓએ જળકીડા દ્વારા શ્રી નેમિનાથને વાસનાગ્રસ્ત કરવા ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા. પણ ખબર ન હોતી કે આ પ્રયત્ન પાણીમાં આગ લગાડવાનો પ્રયત્ન છે. એ પછી રુક્મિણી વગેરે રાણીઓએ શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને કિનારાપર લાવી ‘લગ્ન કરવા શામાટે જરૂરી છે ?’ એમાટે પોતપોતાની રીતે દલીલ કરવા માંડી. પ્રથમ તીર્થંકર ઋષભદેવે પણ લગ્ન કરેલા વગેરે વાતો કરી. ત્યારે અસાર સંસારનો પક્ષપાત કરતી આ રાણીઓની મોહદશા જોઈ કાંક સ્મિત કરતાં ભગવાનને જોઈ આ બધા પોતાની મોહયુક્ત કલ્પનાઓથી માની બેઠા કે ભગવાને વિવાહમાટે સંમતિ આપી છે. શ્રી નેમિનાથ ભગવાન આ સંમતિમાંથી પાછા ખસી ન જાય, તેમાટે કોષ્ટકિ નામના જોષીને પૂછી શ્રાવણસુદ છઠ્ઠના જ ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી રાજમતી સાથે લગ્ન કરાવવાનું નક્કી થયું.

આ.
(૭)

ભગવાને પણ મૌનપણે આ બધી રમત જોયા કરી. જાન લઈને જવાનો અવસર આવ્યો ત્યારે ભગવાનને ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણથી શણગારી રથમાં બેસાડ્યા. રાજમતી પણ પોતાની સખીઓ સાથે ઝરુખેથી રથમાં આવતા શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને જોઈ પોતાની જાતને ધન્ય માનવા માંડી. એ વખતે હરણ-હરણી વગેરે પૂરાયેલા પશુઓનો આર્તનાદ સાંભળી કરુણાથી આર્દ્ર થયેલા નેમિનાથ ભગવાને સારથિ પાસેથી જાણ્યું કે મારા વિવાહ નિમિત્તે અતિથિઓને આ પશુઓના માંસની મિજબાની આપવાની છે. સમસ્ત જીવસૃષ્ટિ સાથે કરુણાસંબંધથી પરમ માતૃત્વ ભાવ ધરાવતા શ્રી નેમિનાથ ભગવાનને તો આ સાંભળતા જ કમકમા આવી ગયા. તત્કાલ બધા પશુઓને અભયદાન અપાવ્યું, અને આવી હિંસાથી ભરેલા સંસાર પ્રત્યેની નફરતથી સારથિને રથ પાછો વાળવાનો હુકમ કર્યો... શ્રી શિવાદેવી, શ્રી સમુદ્રવિજય વગેરે શ્રી નેમિનાથને આવો ફજેતો નહીં કરવા અને પુત્રવધૂના દર્શનથી કૃતાર્થ કરવા વિનવવા માંડ્યા. ત્યારે પ્રભુએ માતાને વિનીત સ્વરમાં કહ્યું - માતાજી ! ખોટો આગ્રહ છોડો. જે સંસારનો આરંભ આવી હિંસાથી ખરડાયેલો હોય, એ સંસાર માંડવો એટલે અઢાર પાપસ્થાનકોનો ઉદ્યોગ શરૂ કરવાનો ! માતાજી ! હું સમસ્ત જીવસૃષ્ટિને આ સંસારના દુઃખોથી મુક્ત કરી હંમેશા સુખથી ભરેલા મોક્ષે મોકલવાની તીવ્ર ભાવના રાખું છું, અને એ જ હું સંસાર માંડવાના નામે એ બધા જીવોની કતલેઆમ પર સંસારસુખ ભોગવવા જાઉં એ કેમ બને ? અને આ રીતે જીવોની હાથપર ઊભેલા સંસારમાં સુખની સંભાવના પણ ક્યાંથી હોય ? તેથી આગ્રહ છોડો, મને રાગી પર પણ વિરાગી થઈ જનારી મનુષ્ય સ્ત્રીમાં રસ નથી, મને તો વૈરાગીપર રાગી થનારી મુક્તિકન્યામાં જ રસ છે.

રાજમતીને આ સમાચાર મળતા તે પહેલા તો આઘાતથી મૂર્ચ્છિત થઈ. પછી વિલાપ કરતાં કરતાં પોતાનો આ રીતે ફજેતો કરવા બદલ ભગવાનને ખૂબ ઠપકો આપી ને ‘ઘણા સિદ્ધપુરુષોસાથે સંબંધ રાખનારી શિવસુંદરી ખાતર માત્ર એક આપનાપર જ સ્નેહ રાખનારી મને કેમ તરછોડો છો ?’ ઇત્યાદિ વાક્યો બોલવા માંડી. ત્યારે એની બંને સખીઓએ કહ્યું ‘કાળા માણસો કપટી હોય છે. ભલે તને નેમકુમારે તરછોડ્યા. અમે તને એમનાથી પણ સારા બીજા વર સાથે પરણાવીશું’ આ સાંભળતાં જ રાજમતીએ બંને કાનપર હાથ મુકી કહ્યું - ખબરદાર ! આવા શબ્દો પણ બોલ્યા છો તો, મારે નેમકુમાર સિવાય બીજો કોઈ ભરથાર કરવાનો નથી.

૧૭૩. જે સે વાસાણં પઢમે માસે દુદ્ધે પક્ષે સાવણસુદ્ધે તસ્સ ણં સાવણસુદ્ધસ્સ છટ્ટીપક્ષે ણં પુવ્વણ્હકાલસમયંસિ ઉત્તરકુરાણ સીયાણ સદેવમણુયાસુરાણ પરિસાણ સમણુગમ્મમાણમગ્ગે જાવઠં બારવડ્ડિયં ણયરીણ મજ્ઝંમજ્ઝેણં નિગ્ગચ્છડ્ડિ, નિગ્ગચ્છિત્તા જેણેવ રેવયણ ઉજ્જાણે તેણેવ ઉવાગચ્છડ્ડિ, ઉવાગચ્છિત્તા અસોગવરપાયવસ્સ અહે સીયં ઠાવેડ્ડિ, ઠાવિત્તા સીયાઓ પદ્ધોરુહડ્ડિ, પદ્ધોરુહિત્તા સયમેવ આભરણમલ્લાલંકારં ઓમુયડ્ડિ, ઓમુડ્ડિત્તા સયમેવ પંચમુડ્ડિયં લોયં કરેડ્ડિ, કરિત્તા છટ્ટેણં ભત્તેણં અપાણણં ચિત્તાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં ણં દેવદૂસમાદાય ણેણં પુરિસસહસ્સેણં સદ્ધિં મુંડે ભવિતા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વડ્ડિ ॥૧૭૩॥

પછી જાણે નેમકુમારને સંભળાવતી હોય, એમ કહ્યું-તમે બધા યાચકોને જોઈતું આપો છો, પણ મેં માંગવા છતાં આપે મને હાથપર હાથ પણ આપ્યો નહીં ! કાંઈ નહીં, દીક્ષાના અવસરે મારા મસ્તકપર તમારે હાથ રાખવો જ પડશે ! આમ રાજીમતી પણ વૈરાગી થયા. ‘ખરેખર વૈરાગી એવા શ્રી નેમિનાથ પરણવાના બહાને પૂર્વભવના પ્રેમથી રાજીમતીને મોક્ષમાટે સંકેત આપવા જ આવ્યા હશે’ એમ કવિઓ કલ્પના કરે છે.

સૂત્ર ૧૭૩) અરિહંત શ્રી અરિષ્ટનેમિ આરંભથી જ ત્રણ જ્ઞાનના સ્વામી હતા. દક્ષતાવગેરે ગુણોથી યુક્ત હતા. અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો દીક્ષાસમય જાણતાં હતાં. નવ લોકાંતિક દેવોએ પણ ભગવાનને ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવવા વિનંતી કરી અને સમુદ્રવિજય વગેરેને ‘ભગવાન ધર્મતીર્થ પ્રવર્તાવી જગતના આનંદદાતા બનશે.’ એમ કહી શાંત કર્યા. શ્રી નેમિનાથ ભગવાને એક વર્ષ સુધી સાંવત્સરિક દાન આપ્યું.

પછી શ્રી નેમિનાથ ભગવાન વર્ષાઋતુના પ્રથમ માસના બીજા પખવાડિયે શ્રાવણ સુદ છઠ્ઠના દિવસે પૂર્વાર્ધ સમયે ઉત્તરકુરા નામની શિબિકામાં બેસી દ્વારકાનગરમાંથી નીકળી રૈવતક ઉદ્યાનમાં આવ્યા. અશોકવૃક્ષની નીચે ઊભા રહી અલંકારાદિનો ત્યાગ કરી પંચમુષ્ટિ લોચ કરી દીક્ષા લીધી. એ વખતે એમને

૧૭૪. અરહા ણં અરિહુનેમી ચઉપન્નં રાઈંદિયાઈં નિઘ્ઘં વોસહુકાઈં ચિયત્તદેહે, તં ચેવ સવ્વં જાવ પણપન્નગસ્સ રાઈંદિયસ્સ અંતરા વટ્ટમાણસ્સ જે સે વાસાણં તદ્દે માસે પંચમે પક્કલે આસોયબહુલે ,તસ્સ ણં આસોયબહુલસ્સ પણ્ણરસીપક્કલે ણં, દિવસસ્સ પચ્છિમે ભાગે ઉઙ્ગિતસેલસિહરે વેડસપાયવસ્સ અહે, અટ્ટમેણં ભત્તેણં અપાણણં ચિત્તાહિં નક્કલત્તેણં જોગમુવાગણં જ્ઞાણંતરિયાઈં વટ્ટમાણસ્સ અણંતે જાવ કેવલવરનાણદંસણે જાવ૦ જાણમાણે પાસમાણે વિહરઈ ॥૧૭૪॥

ચોવિહારો છઠ્ઠનો તપ હતો. ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ હતો. ભગવાને એક હજાર પુરુષો સાથે દીક્ષા લીધી.

સૂત્ર ૧૭૪) શ્રી નેમિનાથ ભગવાન ચોપન દિવસ શરીરમમતા ત્યાગી ઉત્કૃષ્ટ સાધનામાં રહ્યા. પછી વર્ષાકાળના ત્રીજા મહીને અને પાંચમે પખવાડિયે આસો વદ (ગુજરાતી ભાદરવા વદ) અમાસના દિવસના પશ્ચિમ ભાગે ઉજ્જયંત પર્વત (ગિરનાર) પર વેતસવૃક્ષની નીચે પ્રભુ કેવળજ્ઞાન પામ્યા. તે વખતે ચિત્રા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો. ભગવાનને ચોવિહાર અઠ્ઠમનો તપ હતો. કૃષ્ણ વાસુદેવને આ સમાચાર મળ્યા. ત્યારે કૃષ્ણ વગેરે અને રાજમતી વગેરે પણ ત્યાં પ્રભુને વાંદવા પધાર્યા. પ્રભુની દેશના સાંભળી વિસ્ત્રાંત થયેલા વરદત્તવગેરે બે હજાર રાજાઓએ દીક્ષા લીધી. શ્રી કૃષ્ણે ભગવાનને ‘આપનાપર રાજમતીને આટલો બધો સ્નેહ કેમ છે?’ એમ પૂછ્યું.

ત્યારે ભગવાને રાજમતી સાથેના પોતાના નવભવનો સંબંધ બતાવ્યો - પ્રથમ ભવે હું ધન નામે રાજપુત્ર હતો. ત્યારે આ ધનવતી નામની મારી પત્ની હતી. બીજા ભવે અમે બંને પ્રથમ દેવલોકમાં દેવ-દેવી હતા. ત્રીજા ભવે હું ચિત્રગતિ નામનો વિદ્યાધર હતો. ત્યારે આ રત્નવતી નામે મારી પત્ની હતી. ચોથા ભવે અમે બંને ચોથા દેવલોકના દેવ હતા. પાંચમાં ભવે હું અપરાજિત નામનો રાજા હતો, ત્યારે આ મારી પ્રિયતમા રાણી હતી. છઠ્ઠા ભવે અમે બંને અગ્યારમાં દેવલોકના દેવ

૧૭૫. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ અદ્ધારસ ગણા અદ્ધારસ ગણહરા હુત્થા ॥૧૭૫॥ ૧૭૬. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ વરદત્તપામુક્ખાઓ અદ્ધારસ સમણસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિયા સમણસંપયા હુત્થા ॥૧૭૬॥ ૧૭૭. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ અઙ્ગજક્ખિણીપામુક્ખાઓ ચત્તાલીસં અઙ્ગિયાસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિયા અઙ્ગિયાસંપયા હુત્થા ॥૧૭૭॥ ૧૭૮. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ નંદપામુક્ખાણં સમણોવાસગાણં એગા સયસાહસ્સીઓ અઞ્જણત્તરિં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસગાણં સંપયા હુત્થા ॥૧૭૮॥ ૧૭૯. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ મહાસુવ્વયાપામુક્ખાણં સમણોવાસિયાણં તિણ્ણિ સયસાહસ્સીઓ છત્તીસં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસિયાણં સંપયા હુત્થા ॥૧૭૯॥ ૧૮૦. અરહઓ ણં અરિદ્વનેમિસ્સ ચત્તારિ સયા ચઠ્ઠસપુવ્વીણં અઙ્ગિણાણં ઝિણસંકાસાણં જાવ સંપયા હુત્થા ॥૧૮૦॥ ૧૮૧. પન્નરસ સયા ઓહિનાણીણં, પન્નરસ સયા કેવલનાણીણં, પન્નરસ સયા વેઠવ્વિયાણં, દસ સયા વિઠલમર્ઙ્ગણં, અઢ્ઢ સયા વાર્ઙ્ગણં, સોલસ સયા અણુત્તરોવવાઙ્ગિયાણં, પન્નરસ સમણસયા સિદ્ધા, તીસં અઙ્ગિયાસયાઙ્ગિ સિદ્ધાઙ્ગિ ॥૧૮૧॥

હતા. સાતમાં ભવે હું શંખ નામનો રાજા હતો. ત્યારે આ મારી યશોમતી નામની રાણી હતી. આઠમાં ભવે અમે બંને અપરાજિત નામના અનુત્તર વિમાનમાં દેવ હતા. આ અમારો નવમો ભવ છે.

પછી પ્રભુ અન્યત્ર વિહાર કરી જ્યારે પાછા રૈવતક ઉદ્યાનમાં પધાર્યા, ત્યારે અનેક રાજકન્યાઓ સાથે રાજમતીએ દીક્ષા લીધી. તે વખતે પ્રભુના ભાઈ રથનેમિએ પણ દીક્ષા લીધી. એકવાર પ્રભુને વંદન કરવા જતી રાજમતી સાધ્વી વરસાદના કારણે વસ્ત્રો ભીના થવાથી એક ગુફામાં પ્રવેશી. આ ગુફામાં પહેલેથી જ રથનેમિ આવીને કાઉસગ્ગમાં રહ્યા હતા. રાજમતી સાધ્વીને આ વાતની ખબર નહીં. તેથી વસ્ત્ર સૂકવવા માંડ્યા. ત્યારે રાજમતીના રૂપથી ભાન ભૂલેલા રથનેમિએ કામભોગની પ્રાર્થના કરી અને ‘યુવાનવયને ભોગથી સફળ કરી ઘડપણમાં ચારિત્ર લઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી સાધના કરીશું’ એવી અવિવેકથી ભરેલી વાતો કરવા માંડી.

બ્યા.
(૭)

ત્યારે ‘ધિગત્યુ’ વગેરે ગાથાઓથી રાજમતીએ વિષયોની ભયંકરતા, વમેલુ ચાટવામાં રહેલી અધમતા, વ્રતખંડનથી થતાં નુકસાનો, વાસનાની કાતિલતા, કુળની ખાનદાની, અગંધનકુળના સાપનું ઉદાહરણ વગેરે દ્વારા સમજાવી રથનેમિની મોહદશા ઉતારી. સાવધ થયેલા રથનેમિ પણ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી ઉત્તમ સાધના કરી મોક્ષે ગયા.

રાજમતીએ ચારસો વર્ષની વયે દીક્ષા લીધી. એક વર્ષનો છદ્મસ્થ પર્યાય અને પાંચસો વર્ષનો કેવળજ્ઞાન પર્યાય પાળી મોક્ષે ગયા. કેવળજ્ઞાનથી પ્રભુસાથે કાયમ માટે સિદ્ધ અવસ્થામાં સંબંધ જોડી દીધો.

સૂત્ર ૧૭૫-૧૮૧) અરિહંતશ્રી અરિષ્ટનેમિને અઢાર ગણ અને અઢાર ગણધર હતા. અરિહંત શ્રી અરિષ્ટનેમિની વરદત્ત વગેરે અઢાર હજાર સાધુઓની, આર્યયક્ષિણી વગેરે ચાલીસ હજાર સાધ્વીઓની, નંદવગેરે એક લાખ ઓગણસીત્તેર હજાર શ્રાવકોની, મહાસુવ્રતા વગેરે ત્રણ લાખ છત્રીશ હજાર શ્રાવિકાઓની, ચારસો ચૌદપૂર્વીઓની, પંદરસો અવધિજ્ઞાનીઓની, પંદરસો કેવળીઓની, પંદરસો વૈક્રિય લબ્ધિધરોની, એક હજાર વિપુલમતિ મનઃપર્યવજ્ઞાનીની, આઠસો વાદીઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા હતી. એમના પંદરસો સાધુઓ અને ત્રણ હજાર સાધ્વીઓ મોક્ષે ગયા. અને સોળસો સાધુઓ અનુત્તર દેવલોકમાં ગયા.

સૂત્ર ૧૮૨) અરિહંત શ્રી અરિષ્ટનેમિની યુગાંતકૃદ્ભૂમિમાં આઠ પાટપરંપરા સુધી મોક્ષે ગયા. પ્રભુ નેમિનાથ ભગવાનનો કેવળજ્ઞાન પર્યાય બે વર્ષનો હતો. ત્યારે એક જીવ મોક્ષે ગયો.

સૂત્ર ૧૮૩) અરિહંત શ્રી અરિષ્ટનેમિ ત્રણસો વર્ષ કુમારરૂપે રહ્યા. ચોપન દિવસનો સાધનાકાળ હતો. કાંઈક ન્યૂન સાતસો વર્ષ કેવળજ્ઞાન પર્યાય રહ્યો. આમ સાતસો વર્ષનો સંયમપર્યાય અને કુલ એક હજાર વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ થયે અરિહંત શ્રી નેમિનાથ ભગવાન વેદનીયઆદિ કર્મો ક્ષય પામ્યે આ અવસર્પિણીકાળનો

આ.
(૭)

૧૮૨. અરહઓ ણ અરિહ્નેમિસ્સ દુવેહા અંતગહભૂમી હુત્થા, તં જહા-જુગંતગહભૂમી ય પારેયાયંતગહભૂમી ય, જાવ અહ્મમાઓ પુરિસજુગાઓ જુગંતગહભૂમી, દુવાસપરિયાએ અંતમકાસી ॥૧૮૨॥ ૧૮૩. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં અરહા અરિહ્નેમી તિણ્ણિ વાસસયાઈં કુમારવાસમજ્ઞે વસિત્તા, ચણપત્રં રાઈંદિયાઈં છણમત્થપરિયાયં પાણિત્તા, દેસૂણાઈં સત્ત વાસસયાઈં કેવલિપરિયાયં પાણિત્તા પહિપુણ્ણાઈં સત્ત વાસસયાઈં સામણ્ણપરિયાયં પાણિત્તા એવં વાસસહસ્સં સવ્વાણં પાલણ્ણં, સ્વીણે વેયણિજ્ઞાણયણામણ્ણે ઇમ્મીસે ઓસપ્પિણીએ દૂસમસુસમાએ સમાએ બહુવિહ્વંકંતાએ જે સે ગિમ્મહાણં ચણત્થે માસે અહ્મમે પક્કલે આસાહસુદ્ધે તસ્સ ણં આસાહસુદ્ધસ્સ અહ્મમીપક્કલે ણં ઉપ્પિં ઉજ્જિતસેલસિહરંસિ પંચહિં છત્તીસેહિં અણગારસએહિં સદ્ધિં માસિણં ભત્તેણં અપાણણં ચિત્તાનક્કલ્લેણં જોગમુવાગણં પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ નેસજ્ઞિએ કાલગએ (ગ્રં.૮૦૦) જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણે ॥૧૮૩॥ ૧૮૪. અરહઓ ણં અરિહ્નેમિસ્સ કાલગયસ્સ જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણસ્સ ચણરાસીઈં વાસસહસ્સાઈં વિહ્વંકંતાઈં, પંચાસીઈમસ્સ વાસસહસ્સસ્સ નવ વાસસયાઈં વિહ્વંકંતાઈં, દસમસ્સ ય વાસસયસ્સ અયં અસીઈમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ॥૧૮૪॥૨૨॥

દુષ્પમસુષ્પમ નામનો ચોથી આરો ઘણો વ્યતીત થયા બાદ ગ્રીષ્મઋતુના ચોથા મહીનાના આઠમા પખવાડિયે અષાઢ શુદ્ધ આઠમના દિવસે ઉજ્જયંત પર્વતના શિખરે પાંચસો છત્રીસ સાધુ ભગવંતોની સાથે એક મહીનાનું ચોવિહાર અનશન કરી મધ્યરાત્રીએ બેઠેલી અવસ્થામાં નિર્વાણ પામ્યા. ત્યારે ચિત્રાનક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ હતો.

સૂત્ર ૧૮૪) શ્રી અરિહંત શ્રી અરિષ્ટનેમિ ભગવાનના નિર્વાણ પછી ચોર્યાસી હજાર વર્ષે પ્રભુ વીરનું નિર્વાણ થયું. તે પછી નવસો એંશી વર્ષે આ કલ્પસૂત્ર પુસ્તકારૂઢ થયું.

ઇતિ શમ્

... आंतर ...

१८५. नमिस्स णं अरहओ कालगयस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स पंच वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव य वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥१८५॥२१॥ १८६. मुणिसुव्वयस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स इक्कारस वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥१८६॥२०॥ १८७. मल्लिस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स पण्णट्ठिं वाससयसहस्साइं चउरासीइं च वाससहस्साइं नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥१८७॥१९॥ १८८. अरस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स एगे वासकोडीसहस्से विइक्कंते, सेसं जहा मल्लिस्स, तं च एयं -पंचसट्ठिं लक्खा चउरासीइं च वाससहस्साइं विइक्कंताइं, तम्मि समए महावीरो निव्वुओ, तओ परं नव वाससयाइं विइक्कंताइं दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ । एवं अगओ जाव सेयंसो ताव दड्ढव्वं ॥१८८॥१८॥ १८९. कुंथुस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स एगे चउभागपलिओवमे विइक्कंते पंचसट्ठिं च सयसहस्सा, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१८९॥१७॥ १९०. संतिस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स एगे चउभागूणे पलिओवमे विइक्कंते पन्नट्ठिं च सयसहस्सा, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९०॥ १९१. धम्मस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स तिण्णि सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९१॥१५॥ १९२. अणंतस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स सत्त सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९२॥१४॥ १९३. विमलस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स सोलस सागरोवमाइं विइक्कंताइं पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९३॥१३॥ १९४. वासुपुज्जस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स छायालीसं सागरोवमाइं विइक्कंताइं

८५.
(७)

पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९४॥१२॥ १९५. सिज्जंसस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स एगे सागरोवमसए विइक्कंते पन्नट्ठिं च, सेसं जहा मल्लिस्स ॥१९५॥११॥ १९६. सीअलस्स णं अरहओ जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स एगा सागरोवमकोडी तिवासअद्धनवमासाहिअ-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता, एयंमि समए महावीरो निव्वुओ, तओ वि णं परं नव वाससयाइं विइक्कंताइं, दसमस्स य वाससयस्स अयं असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ ॥१९६॥१०॥ १९७. सुविहिस्स णं अरहओ पुप्फदंतस्स जाव सव्वदुक्खप्पहीणस्स दस सागरोवमकोडीओ विइक्कंताओ, सेसं जहा सीअलस्स, तं च इमं-तिवासअद्धनवममासाहिअ-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिया विइक्कंता इच्चाइ ॥१९७॥९॥ १९८. चंदप्पहस्स णं अरहओ जाव पहीणस्स एगं सागरोवमकोडीसयं विइक्कंतं, सेसं जहा सीअलस्स, तं च इमं- तिवासअद्धनवममासाहियबायालीसवाससहस्सेहिं ऊणगमिच्चाइ ॥१९८॥८॥ १९९. सुपासस्स णं अरहओ जाव पहीणस्स एगे सागरोवमकोडिसहस्से विइक्कंते सेसं जहा सीअलस्स, तं च इमं - तिवासअद्धनवममासाहिअ-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणिया इच्चाइ ॥१९९॥७॥ २००. पउमप्पहस्स णं अरहओ जाव पहीणस्स दस सागरोवमकोडिसहस्सा विइक्कंता, तिवासअद्धनवममासाहिय-बायालीससहस्सेहिं ऊणगमिच्चाइ ॥२००॥६॥ २०१. सुमइस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स एगे सागरोवमकोडिसयहस्से विइक्कंते, सेसं जहा सीअलस्स, तं च इमं तिवासअद्धनवममासाहिय-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणगमिच्चाइ ॥२०१॥५॥ २०२. अभिनंदणस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स दस सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीअलस्स तं च इमं- तिवासअद्धनवममासाहिय-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणगमिच्चाइ ॥२०२॥४॥ २०३. संभवस्स णं अरहओ जाव प्पहीणस्स वीसं सागरोवमकोडिसयसहस्सा विइक्कंता, सेसं जहा सीअलस्स, तं च इमं-तिवासअद्धनवममासाहिअ-बायालीसवाससहस्सेहिं ऊणगमिच्चाइ ॥२०३॥३॥

૨૦૪. અજિયસ્સ ણં અરહઓ જાવ પ્પહીણસ્સ પન્નાસં સાગરોવમકોહિસયસહસ્સા વિઙ્કંતા, સેસં જહા સીઅલસ્સ, તં ચ ઇમં-
તિવાસઅદ્ધનવમમાસાહિઅ-બાયાલીસવાસસહસ્સેહિં ડુણગમિચ્છાઈ ॥૨૦૪॥૨॥

સૂત્ર ૧૮૫-૨૦૪) શ્રી નેમિનાથના નિર્વાણ પૂર્વે પાંચ લાખ વર્ષે શ્રી નમિનાથનું નિર્વાણ થયું. તેમના નિર્વાણથી ૯ લાખ વર્ષ પૂર્વે શ્રી મુનિસુવ્રત સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા. તેમની પૂર્વે ચોપન લાખ વર્ષ પહેલાં શ્રી મલ્લિનાથનું નિર્વાણ થયું. તેમનાથી એક હજાર કરોડ વર્ષ પૂર્વે શ્રી અરનાથનું નિર્વાણ અને શ્રી અરનાથના નિર્વાણ પૂર્વે એક હજાર કરોડ વર્ષ ન્યૂન એવા પલ્લોપમના ચોથા ભાગ પહેલાં શ્રી કુન્થુનાથનું નિર્વાણ થયું. તેમના નિર્વાણથી અડધા પલ્લોપમ પહેલાં શ્રી શાન્તિનાથ નિર્વાણ પામ્યા. અર્થાત્ શ્રી શાન્તિનાથના નિર્વાણથી પોણો પલ્લોપમ, પાંસઠ લાખ, ચોરાશીહજાર, નવસો એંશી વર્ષ પછી પુસ્તકવાચનાદિ થયું. એમ પ્રત્યેક પ્રભુના નિર્વાણ પછી કેટલા કાળે પુસ્તકવાચના થઈ તે ગણિતના આધારે સ્વબુદ્ધિથી સમજી લેવું. શ્રી શાન્તિનાથના નિર્વાણથી પોણો પલ્લોપમ ન્યૂન ત્રણ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી ધર્મનાથનું નિર્વાણ. તેમનાથી ચાર સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી અનંતનાથનું નિર્વાણ, તેમનાથી નવ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી વિમલનાથનું નિર્વાણ, તેમની પૂર્વે ત્રીશ સાગરોપમે શ્રી વાસુપૂજ્યનું નિર્વાણ, તેમના નિર્વાણથી ચોપન સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી શ્રેયાંસનાથનું નિર્વાણ, તેમની પૂર્વે સો સાગરોપમ, છાસઠ લાખ, છવીસ હજાર વર્ષ ન્યૂન એવા એક કરોડ સાગરોપમે શ્રી શીતલનાથનું નિર્વાણ, તેમનાથી નવ કરોડ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી સુવિધિનાથ નિર્વાણ પામ્યા. તેમનાથી નેવું કરોડ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી ચન્દ્રપ્રભ સ્વામીનું નિર્વાણ, તેમનાથી નવસો કરોડ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી સુપાર્શ્વનાથનું નિર્વાણ, તેમના નિર્વાણથી નવ હજાર કરોડ સાગરોપમ પૂર્વે શ્રી પદ્મપ્રભસ્વામીનું નિર્વાણ, તેમની પૂર્વે નેવું હજાર કરોડ સાગરોપમે શ્રી સુમતિનાથનું નિર્વાણ, તેમના નિર્વાણ પૂર્વે નવ લાખ કરોડ સાગરોપમે શ્રી અભિનંદનનું નિર્વાણ, તેમની પૂર્વે દશ લાખ કરોડ સાગરોપમે શ્રી સંભવનાથનું નિર્વાણ, તેમના નિર્વાણ પૂર્વે ત્રીસ લાખ કરોડ સાગરોપમે શ્રી અજિતનાથનું નિર્વાણ અને શ્રી અજિતનાથના નિર્વાણ પૂર્વે પચાસ લાખ કરોડ સાગરોપમે શ્રી ઋષભદેવનું નિર્વાણ જાણવું.

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ । સિદ્ધમ્ ।

શ્રી ઋષભદેવ ચરિત્ર

૨૦૫. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં ઉસથે ણં અરહા કોસલિણે ચઉત્તરાસાઢે અભીઙ્ગપંચમે હુત્થા, તં જહા-ઉત્તરાસાઢાહિં ચુણ, ચડિત્તા ગબ્ભં વક્કંતે, જાવ અભીઙ્ગા પરિનિવ્વુણ ॥૨૦૫॥ ૨૦૬. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં ઉસથે ણં અરહા કોસલિણે જે સે ગિમ્હાણં ચઉત્થે માસે, સત્તમે પક્ખે, આસાઢ્ઢહુલે, તસ્સ ણં આસાઢ્ઢહુલસ્સ ચઉત્થીપક્ખે ણં સવ્વટ્ઠસિદ્ધાઓ મહાવિમાણાઓ તિત્તીસં સાગરોવમટ્ઠિઙ્ગ્યાઓ અણંતરં ચયં ચડિત્તા ઇહેવ જંબુદ્વીવે દીવે, ભારહે વાસે, ઇક્ખાગભૂમીણે નાભિકુલગરસ્સ મરુદેવાણે ભારિયાણે પુવ્વરત્તાવરત્તકાલસમયંસિ આહારવક્કંતીણે જાવ ગબ્ભત્તાણે વક્કંતે ॥૨૦૬॥ ૨૦૭. ઉસથે ણં અરહા કોસલિણે તિન્નાણોવગણે આવિ હુત્થા, તં જહા-ચડિસ્સામિ તિ જાણઙ્, જાવ સુવિણે પાસઙ્, તં જહા-ગયવસહં ગાહા । સવ્વં તહેવ, નવરં પઢમં ઉસથં મુહેણં અઙ્ગંતં પાસઙ્, સેસાઓ ગયં । નાભિકુલગરસ્સ સાહેઙ્, સુવિણપાઢગા નત્થિ, નાભિકુલગરો સયમેવ વાગરેઙ્ ॥૨૦૭॥

સૂત્ર ૨૦૫+૨૦૬+૨૦૭) અર્હન કૌશલિક શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન આ અવસર્પિણી કાળના પ્રથમ તીર્થંકર થયા. ઉત્સર્પિણીકાળના અંતિમ તીર્થંકર થયા પછી છેલ્લા ત્રણ (ચોથો-પાંચમો-છઠ્ઠો) આરા અને આ અવસર્પિણીના પ્રથમ ત્રણ આરા - આ છ આરાના કુલ અઢાર કોડા કોડી સાગરોપમ જેટલો દીર્ઘકાળ યુગલિક કાળ હતો. કલ્પવૃક્ષો દ્વારા જોઈતું બધું મળી જતું હતું. તેથી સુખનો કાળ હતો, પણ મોક્ષ પમાડે એવો ધર્મ ન હતો. માનવભવની મહત્તા સુખથી નહીં, પણ મોક્ષજનક ધર્મસાધનાથી છે. આવા ધર્મના આ અવસર્પિણી કાળમાં પ્રથમ સ્થાપક બનીને આ ભરતક્ષેત્રના પરમ ઉપકારી બનેલા શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનનું ચરિત્ર

૨૦૮. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં ઉસભે ણં અરહા કોસલિણે જે સે ગિમ્હાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ષે ચિત્તબહુલે તસ્સ ણં ચિત્તબહુલસ્સ અઢ્ઢમીપક્ષે ણં નવણં માસાણં બહુપહિપુણ્ણાણં જાવ આસાઢાહિં નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં આરોગ્ગા આરોગ્ગં દારયં પયાયા ॥૨૦૮॥ ૨૦૯. તં ચેવ સવ્વં, જાવ દેવા દેવીઓ ય વસુહારવાસં વાસિંસુ, સેસં તહેવ ચારગસોહણ-માણુમ્માણ-વઢ્ઢણ-ઉસ્સુક્કમાઈય-ઠિઙ્ઠવડિય-જૂયવજ્જં સવ્વં ભાણિયવ્વં ॥૨૦૯॥

હવે બતાવે છે.

જેમ વાદળા પાણી ભરે સમુદ્રમાં અને વરસે ભૂમિપર, એમ ઋષભદેવ ભગવાને પૂર્વના બાર ભવોમાં તે-તે માનવભવમાં જે કાંઈ સાધના કરી- છેવટે તીર્થંકર નામકર્મ બાધ્યું, આ બધું કર્યું મહાવિદેહક્ષેત્રમાં અને તીર્થંકર તરીકે ધર્મદેશનાનો પુષ્કરાવર્તમેધ વરસાવ્યો આ ભરતક્ષેત્રમાં !

આ ઋષભદેવ ભગવાનના ચ્યવન, જન્મ, દીક્ષા અને કેવળજ્ઞાન કલ્યાણકો ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં થયા અને નિર્વાણ અભિજિત નક્ષત્રમાં થયું.

ઋષભદેવ ભગવાન ગ્રીષ્મ ઋતુના ચોથા મહીને અને સાતમાં પખવાડિયે અષાઢવદ (ગુજરાતી જેઠ વદ) ચોથે સર્વાર્થસિદ્ધ નામના અનુત્તર દેવલોકમાં તેંત્રીસ સાગરોપમનું દેવાયુષ્ય પૂર્ણ કરી ચ્યવી અહીં ભરતક્ષેત્રમાં ઇક્ષ્વાકુભૂમિમાં નાભિકુલકરની મરુદેવાનામની પત્નીની કુક્ષિએ ગર્ભરૂપે મધ્યરાત્રે પધાર્યા. તે વખતે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો. મરુદેવા માતાએ પ્રથમ ઋષભ, બીજે હાથી એમ ચૌદ સ્વપ્નો જોયા. તે વખતે સ્વપ્નલક્ષણ પાઠકો વગેરે ન હતા. તેથી નાભિકુલકરે જ સ્વપ્નના ફળ કહ્યા.

સૂત્ર ૨૦૮+૨૦૯) ગ્રીષ્મઋતુના પ્રથમ માસે પ્રથમ પખવાડિયે ચૈત્રવદ (ગુજરાતી ફાગણવદ) આઠમની મધ્યરાત્રે નવ માસ છત્યાદિરૂપ ગર્ભકાળ પૂર્ણ

આ. (૭)

થયે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવ્યો ત્યારે આરોગ્યવાળી મરુદેવામાતાએ આરોગ્યવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો. છપ્પનદિક્કુમારીઓએ સૂતિકર્મ કર્યું. ચોસઠ ઇંદ્રોએ મેરુ પર્વતપર અભિષેક કર્યો. પણ રાજાઓ જે દસ દિવસનો મહોત્સવ કરે, કેદીઓને મુક્ત કરે, વગેરે કાર્યો તે વખતે સંભવતા ન હોવાથી થયા નથી.

ભગવાનના જન્મને હજી એક વર્ષ પૂર્ણ થયું ન હતું, ત્યારે શકેન્દ્ર પોતાનો આચાર સમજી ભગવાનના ગોત્રની સ્થાપના કરવા આવ્યા. પણ પ્રભુપાસે ખાલી હાથે ન જવાય, તેથી ઈશ્વાકુ-શેરડીના સાંઠા સાથે લીધા. તે વખતે ભગવાન નાભિકુલકરના ખોળામાં બેઠા હતાં. શેરડી જોઈ ભગવાને પ્રસન્નતાથી હાથ લંબાવ્યો. આ શુકન જોઈ શકેન્દ્રે ભગવાનના વંશનું નામ ઈશ્વાકુ રાખ્યું અને ગોત્ર કાશ્યપ રાખ્યું. (શેરડી મીઠી છે, અને વારંવાર ઉગે છે. તેમ પ્રભુનો વંશ હંમેશા મીઠાશ = પ્રસન્નતા પામે, પ્રસન્નતા રેલાવે અને દીર્ઘકાળ ચાલે. એવી ભાવના જાણે કે એમાં પ્રગટ થતી હતી.)

બીજા તીર્થકરોની જેમ ઋષભદેવ ભગવાન પણ દેવોએ અંગૂઠામાં સીંચેલા અમૃતનું પાન કરી મોટા થયા. બીજા ભગવાનો તે પછી અગ્નિમાં પકાવેલા ભોજન આરોગે. પણ ઋષભદેવ ભગવાને તો જ્યાં સુધી દીક્ષા ન લીધી, ત્યાં સુધી દેવોએ દેવકુરુ-ઉત્તરકુરુ ક્ષેત્રના કલ્પવૃક્ષોના લાવેલા ફળો જ આરોગ્યા.

તે વખતે યુગલિક કાળનો અંતિમ ભાગ ચાલી રહ્યો હતો. સામાન્યથી ભાઈ-બેન જ મોટા બની પતિ-પત્ની તરીકે વ્યવહાર કરતાં. એમનાં સ્વર્ગવાસના છ મહીના પહેલા જ યુગલ તરીકે પુત્ર-પુત્રીને જન્મ આપે. આ જ રીતે એક યુગલે જન્મેલા પુત્ર-પુત્રીને તાડવૃક્ષ નીચે રાખ્યા હતા. અચાનક તાડવૃક્ષપરથી ફળ પડ્યું. ફળ પડવાથી પુત્ર મરી ગયો. આ અવસર્પિણીકાળનો આ પ્રથમ અકસ્માત હતો ને પ્રથમ અકાળ મૃત્યુ હતું. એ પછી બચેલી કન્યાના માતા-પિતા પણ આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી સ્વર્ગવાસી થયા. આમ આ કન્યા એકલી પડી ગઈ તેથી લોકોએ નાભિકુલકરને સોંપી. નાભિકુલકરે પણ ‘આ સુનંદા નામે ઋષભની પત્ની થાઓ’ એમ કહી ઋષભદેવની પત્ની બનાવી. ત્યારે પ્રભુના પ્રથમ વિવાહમહોત્સવમાં ઇંદ્રવગેરે દેવો પતિપક્ષે અને ઇંદ્રાણી વગેરે દેવીઓ પત્નીપક્ષે રહી વિવાહ કાર્ય કર્યા.

૨૧૦. ઉસભે ણં અરહા કોસલિએ કાસવગુત્તે ણં, તસ્સ ણં પંચ નામધિજ્ઞા એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-ઉસભે ઇ વા, પઢમરાયા ઇ વા, પઢમભિક્ખાયરે ઇ વા, પઢમજિણે ઇ વા, પઢમતિત્થંકરે ઇ વા ॥૨૧૦॥

ભગવાન છ લાખ પૂર્વ વર્ષ જેટલા થયા, ત્યારે સુમંગલાએ ભરત અને બ્રાહ્મી તથા સુનંદ્રાએ બાહુબલી અને સુંદરી એમ યુગલોને જન્મ આપ્યા. એ પછી સુમંગલાએ બીજા ઓગણ પચાશ યુગલોને જન્મ આપ્યા. પણ તે બધા પુરુષો હતા. આમ ભગવાનને સો પુત્રો અને બે પુત્રીઓ થઈ.

સૂત્ર ૨૧૦) ઋષભદેવ ભગવાનના પાંચ નામ હતા. (૧) ઋષભ (૨) પ્રથમરાજા (૩) પ્રથમ ભિક્ષાયર (૪) પ્રથમ જિન (૫) પ્રથમ તીર્થંકર.

ત્રીજા આરાના અંતિમ ચરણમાં યુગલિકોના પુણ્ય ઘટવા માંડ્યા. કોક કલ્પવૃક્ષ ફળ આપે, કોક નહીં. આમ અસમાનતા ઊભી થઈ. તેથી લોકોમાં અપરાધભાવના ઉઠવા માંડી. તેથી વિમલવાહન અને ચક્ષુષ્મત્ નામના કુલકરના કાળમાં સૌ પ્રથમવાર દંડનીતિ અમલમાં આવી. અલબત્ત તે વખતે અપરાધો નાના હતા ને લોકો સરળ હતા. તેથી અપરાધીને માત્ર “હા...હા...તેં આ શું કર્યું?” આમ હક્કાર દેવાથી જ તે સુધરી જતો હતો. આમ હક્કાર નીતિ ચાલુ થઈ. પણ અવસર્પિણીકાળ હોવાથી પુણ્ય તો ઘટતું જ ચાલ્યું. અસમાનતા વધતી ચાલી. ઇચ્છાઓ અને અપેક્ષાઓ પૂરી ન થવા પર અપરાધો મોટા થવા માંડ્યા. તેથી યશસ્વી અને અભિચંદ્ર આ બે કુળકરના કાળમાં હક્કાર નીતિ સાથે એથી મોટા અપરાધ માટે ‘મા કુરુ... મા કુરુ’ (કરીશ નહીં, કરીશ નહીં) ઇત્યાદિ રૂપ મક્કાર નીતિ ચાલુ થઈ. કાળ પડતો ચાલ્યો, પુણ્ય ઘટવા માંડ્યું. ઇચ્છાઓ વધવા માંડી. અસમાનતાના કારણે અહં અને ઇર્ષ્યાઓ ટકરાવા માંડી. તેથી અપરાધો પણ મોટા અને વધુવાર થવા માંડ્યા. તેથી પ્રસેનજિત, મરુદેવ અને નાભિકુળકરના કાળમાં હક્કાર અને મક્કાર નીતિની સાથે એ બેથી પણ મોટા અપરાધો માટે ધિક્કાર નીતિ ચાલુ થઈ.

આ.
(૭)

પણ પડતા કાળના પ્રભાવે આ નીતિની મર્યાદા ઓળંગી લોકો અપરાધના કાર્યોમાં પ્રવર્તવા માંડ્યા, ત્યારે યુગલિકોએ ભગવાનને વિશિષ્ટ જ્ઞાની જોઈ પૂછ્યું- આ અપરાધો દૂર થાય એ માટે શું કરવું ? ત્યારે ઋષભદેવે કહ્યું - અનીતિ કરનારને દંડ રાજા આપે. આ રાજા મંત્રી વગેરેથી યુક્ત હોય. અને અભિષેક કરાયેલા હોય. ઋષભદેવના કહેવાથી જ લોકોએ નાભિકુલકરપાસે રાજાની માંગણી કરી. ત્યારે નાભિકુલકરના આદેશથી યુગલિકો ઋષભદેવને પ્રથમરાજા તરીકે સ્વીકારી અભિષેકમાટે પાણી લેવા નદીએ ગયા. આ બાજુ આસન કંપવાથી હકીકત જાણી ઇંદ્રે પોતાના પરિવાર સાથે ત્યાં આવી અભિષેકપૂર્વક મુગટવગેરે રાજચિહ્નો ધારણ કરાવી ઋષભદેવ ભગવાનને સિંહાસનપર બિરાજમાન કર્યા. પાણી લઈ આવેલા યુગલિકોએ ભગવાનને આ રીતે અલંકૃત જોયા. વિસ્મય પામેલા તેઓએ અભિષેકમાટે મસ્તકપર પાણી નાખવાના બદલે ભગવાનના ચરણ અંગુઠે અભિષેક કરી સંતોષ માન્યો. તેમના આ વિનયથી સંતુષ્ટ થયેલા ઇંદ્રે નવ યોજન પહોળી અને બાર યોજન લાંબી નગરી વસાવી એનું નામ વિનીતા પાડ્યું. (ભગવાનની પૂજા જે ભક્તિ છે, તેનાથી વધુ ભક્તિ બીજાએ વધુ સારી રીતે કરેલી પૂજાને બગાડવી નહીં, એ છે. આટલો વિવેક આવવો ખૂબ જરૂરી છે.) આ નગરમાં રત્ન અને સુવર્ણના મહેલો બનાવવામાં આવ્યા.

ભગવાને પણ રાજ્યમાટે જરૂરી હાથી, ઘોડા વગેરેનો સંગ્રહ કર્યો. તથા ઉગ્ર દંડ દેવાવાળા કોટવાળતુલ્ય ક્ષત્રિયોનું ઉગ્રકુળ, ભોગયોગ્ય પૂજવાયોગ્ય ક્ષત્રિયોનું ભોગકુળ, મિત્રોમાટે રાજન્યકુળ અને શેષ મુખ્ય ક્ષત્રિયોનું ક્ષત્રિયકુળ સ્થાપ્યું.

કાળના પ્રભાવે કલ્પવૃક્ષના ફળના અભાવમાં કાચુ ધાન્ય વગેરે ખાતા લોકોને અજીર્ણ થવા માંડ્યું. ત્યારે હજી સ્નિગ્ધતા ઘણી હોવાથી અગ્નિ પ્રગટ થવાનો કાળ આવ્યો નથી, એમ જાણતા પ્રભુએ લોકોને ક્રમશઃ બે હાથમાં ઘસીને, પાંદડાના સંપૂટમાં પાણીમાં પલાળીને, બગલમાં દબાવીને ઇત્યાદિ અનેક રીતે ધાન્ય આરોગી અજીર્ણથી બચવાના ઉપાયો બતાવ્યા. પછી જ્યારે પ્રથમવાર વૃક્ષોની ડાળીઓ અથડાવાથી અગ્નિ પ્રગટ થયો. ત્યારે એને રત્ન માની પકડવા જતાં દાઝેલા

૨૧૧. ઉસમે ણં અરહા કોસલિએ દક્ષે દક્ષપણ્ણે પઢિરુવે અલીણે ભદ્દએ વિણીએ વોસં પુવ્વસયસહસ્સાઈં કુમારવાસમજ્ઞે વસિત્તા તેવઢિં પુવ્વસયસહસ્સાઈં રજ્જવાસમજ્ઞે વસઈ, તેવઢિં ચ પુવ્વસય-સહસ્સાઈં રજ્જવાસમજ્ઞે વસમાણે લેહાઈઆઓ ગણિયપ્પહાણાઓ સઝણરુય-પજ્જવસાણાઓ બાવત્તરિં કલાઓ, ચઊસઢિં મહિલાગુણે, સિપ્પસયં ચ કમ્માણં, તિન્નિવિ પયાહિઆએ ઉવદિસઈ, ઉવદિસિત્તા પુત્તસયં રજ્જસએ અભિસિંચઈ, અભિસિંચિત્તા પુણરવિ લોઅંતિએહિં જીઅકપ્પિએહિં દેવેહિં તાહિં ઇઢ્ઢાહિં જાવ વગ્ગૂહિં, સેસં તં ચેવ સવ્વં ભાણિયવ્વં, જાવ દાણં દાઈઆણં પરિભાઈત્તા જે સે ગિમ્હાણં પઢમે માસે પઢમે પક્ષે ચિત્તબહુલે; તસ્સ ણં ચિત્તબહુલસ્સ અટ્ટમીપક્ષે ણં દિવસસ્સ પચ્છિમે ભાગે સુદંસણાએ સિબિયાએ સદેવમણુઆસુરાએ પરિસાએ સમણુગમ્મમાણમગ્ગે જાવ વિણીયં રાયહાણિં મજ્ઝંમજ્ઞેણં ણિગગચ્છઈ, ણિગગચ્છિત્તા જેણેવ સિદ્ધત્થવણે ઊઝાણે જેણેવ અસોગવરપાયવે, તેણેવ ઉવાગચ્છઈ, ઉવાગચ્છિત્તા અસોગવરપાયવસ્સ અહે જાવ સયમેવ ચઊમુઢ્ઢિઅં લોઅં કરેઈ, કરિત્તા છઢ્ઢેણં ભત્તેણં અપાણણં આસાઢ્ઢાહિં નક્ષત્તેણં જોગમુવાગણં ઉગ્ગાણં ભોગાણં રાઈણ્ણાણં ચિત્તિયાણં ચ ચઊહિં પુરિસસહસ્સેહિં સઢ્ઢિં એણં દેવદૂસમાદાય મુંડે ભવિત્તા અગારાઓ અણગારિયં પવ્વઈએ ॥૨૧૧॥

લોકોએ એને રાક્ષસ માની ભગવાનને ફરિયાદ કરી. ભગવાને અગ્નિ પ્રગટ થયો જાણી લોકોને અગ્નિમાં પકાવી ભોજન આરોગવાની સલાહ આપી. ત્યારે લોકો પૂરું સમજ્યા વિના અગ્નિમાં સીધું ધાન્ય નાખી અગ્નિ પાસે માંગવા માંડ્યા. પણ બધું ખાખ થઈ જવાથી ફરીથી ભગવાનને ફરિયાદ કરવા દોડ્યા. તે વખતે હાથી પર બેસી ત્યાં આવતા ભગવાને હાથીના ગંડસ્થળપર માટી ગોઠવી પહેલું વાસણ બનાવ્યું. આમ કુંભાર શિલ્પ પ્રગટ થયું. પછી લોકોને વાસણ કેવી રીતે બનાવવા ? અને તેમાં કેવી રીતે ધાન્ય રાખી અગ્નિમાં મુકી પકવવું ? તે બધું ભગવાને શીખવાડ્યું. એ પછી લોકોની આજીવિકામાટે ભગવાને (૧) લુહાર (૨) ચિત્રકાર (૩) વણકર અને (૪) હજામ આ બીજા ચાર શિલ્પો અને આ પાંચ શિલ્પોને દરેકને આશ્રયી વીશ-વીશ પેટાભેદ એમ કુલ સો શિલ્પ શીખવાડ્યા. એ જ રીતે

પુરુષોની બોતેર અને સ્ત્રીઓની ચોસઠ કળાઓ શીખવાડી. એમાં બ્રાહ્મીને અઢાર લીપીઓ જમણા હાથે શીખવાડી. ત્યારથી બ્રાહ્મી લીપી પ્રસિદ્ધ થઈ. સુંદરીને ડાબા હાથે ગણિત શીખવાડ્યું. કાષ્ઠકર્મ (લાકડા સંબંધી કાર્યો) ભરતને અને પુરુષ વગેરેના લક્ષણો બાહુબલીને શીખવાડ્યા.

સૂત્ર ૨૧૧) ઋષભદેવ ભગવાન દક્ષતાદિ ગુણોથી યુક્ત હતા. ત્ર્યાંશી લાખ પૂર્વનું આયુષ્ય થયું ત્યારે અવધિજ્ઞાનથી પોતાનો દીક્ષાકાળ નજીક જાણ્યો. લોકાંતિક દેવોએ પણ વિનંતી કરી. ત્યારે ઋષભદેવે અયોધ્યાનું મુખ્ય રાજ્ય જ્યેષ્ઠપુત્ર ભરતને આપ્યું. બાહુબળીને તક્ષશિલા રાજધાનીવાળું બહુળી દેશનું રાજ્ય આપ્યું. એમ સો પુત્રોને સો રાજ્ય વહેંચી આપ્યા. એક વર્ષ સાંવત્સરિક દાન આપ્યું. પછી ચૈત્રવદ (ગુજરાતી ફાગણ વદ) આઠમના દિવસે સુદર્શના શિબિકામાં બેસી વિનીતાની બહાર સિદ્ધાર્થ વનમાં અશોકવૃક્ષનીચે આવી દિવસના પાછલા પહોરે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવ્યો ત્યારે દીક્ષા લીધી. તે વખતે ભગવાનને ચોવિહાર છઠ્ઠ હતા. ભગવાન સાથે કચ્છ, મહાકચ્છ વગેરે ચાર હજાર પુરુષોએ દીક્ષા લીધી. ભગવાને ચારમુઠી લોચ કર્યા પછી ઇંદ્રની વિનંતીથી પાછળની લટનો લોચ કર્યો નહીં. ઇંદ્રે પ્રભુના સુવર્ણસમ તેજસ્વી શરીર પર એ કાળી લટ ખૂબ સુંદર રીતે શોભતી હતી, માટે એનો લોચ નહીં કરવા વિનંતી કરી હતી. (સજ્જનો પ્રાયઃ અયોગ્ય માંગણી કરે નહીં, અને ઉત્તમ પુરુષો એવા સજ્જનની વિનંતીને પ્રાયઃ ઠુકરાવે નહીં. (૧) ભવિતવ્યતા વશ (૨) ભગવાનને તેવા કર્મો અપાવવાના બાકી હોવાથી (૩) ત્યારે કોઈ ભિક્ષાચર ન હોવાથી અને (૪) સુપાત્રદાન દાનઆદિ ધર્મનો એક ભાગ છે, અને ધર્મનો ઉપદેશ કેવળજ્ઞાન પછી તીર્થસ્થાપના પછી જ ઉપદેશવાનો હોય, ઇત્યાદિ કોક સંભવિત કારણથી પ્રભુએ લોકોને દીક્ષા પહેલા સાધુને ગોચરી કેમ વહોરાવવી ઇત્યાદિ બતાવ્યું ન હતું.) પ્રભુ તો દીક્ષા લીધા પછી મૌનસાધનામાં મગ્ન હતા. બીજા ચાર હજાર મુંઝાયા, ભોજન માટે શું કરવું? અંતે કચ્છ-મહાકચ્છની નિશ્રામાં જંગલમાં વસ્યા અને કંદ, મૂળ, ફળ આદિ આરોગીને અને વાળની જટા વધારીને તાપસરૂપે રહ્યા.

ભગવાને કચ્છ-મહાકચ્છ ના પુત્ર નમિ-વિનમિને પુત્ર તરીકે સ્વીકારેલા. પણ જ્યારે પ્રભુએ રાજ્ય વહેંચણી કરી, ત્યારે તે બંને દેશાંતરમાં ગયેલા. પાછા

બા.
(૭)

ક્યા ત્યારે ભસ્ત રાજ્યાંશ આપવા તૈયાર થયા, પણ તે બંને ભસ્તની વાત અવગણી દીક્ષિત ભગવાનપાસે પહોંચી ગયા. રોજ ભગવાન જ્યાં કાઉસ્સગ્ગ-ધ્યાનમાં રહે, એ જમીનને પાણી છાંટી, ફૂલના ઢગલા કરી પવિત્ર કરે. પછી પંચાંગ વંદન કરી “ભગવાન અમને રાજ્ય આપો” એવી માંગણી કરે. પછી આજુ બાજુ ખુદી તલવાર સાથે ઊભા રહી પ્રભુની રક્ષા કરે. આમ પ્રભુની સેવા કરવા માંડ્યા. એક વખત પ્રભુને વંદન કરવા આવેલા ધરણેન્દ્ર એમની પ્રભુભક્તિથી પ્રસન્ન થયા. (પ્રભુભક્તિ ક્યારેય નિષ્ફળ જતી નથી.) આ બંનેને રોહિણી-પ્રજાપ્તિ વગેરે અડતાલીસ હજાર વિદ્યાઓ આપી. વૈતાલ્ય પર્વતપર જઈ ત્યાં ઉત્તરમાં સાઠ અને દક્ષિણમાં પચાસ નગર વસાવી રહેવાનું કહ્યું. ત્યારથી વિદ્યાધર વંશ શરુ થયો.

ભગવાન રોજ ગોચરી માટે જાય, પણ અન્નદાનને તુરંદ સમજતા લોકો વસ્ત્ર, આભરણ, કન્યા આદિ દાન આપવા માંડતા. ભગવાન ગોચરી વગર પાછા ફરતાં, આમ ચારસો દિવસ વીતી ગયા. (પ્રભુની કેવી ધીરતા ! ગોચરી જતા અને નિષ્ફળ પાછા ફરતા બંને વખત પ્રસન્નતામાં કશો ફરક નહીં ! મળે તો સંયમવૃદ્ધિ, ન મળે તો તપોવૃદ્ધિની ભાવના કેવી આત્મસાત્ કરી હશે ! પ્રભુએ પૂર્વે એક ભવમાં ખેડૂતને બળદને ઘાસમાં મોં નાખતા રોકવા બળદના મોંઢા પર શું બાંધવું ? તે બતાવ્યું હતું. તેથી બળદને ચાર ઘડી ખાવાનો અંતરાય થયેલો. એવી વાત આવે છે કે આ કર્મ બાંધવાથી તેના ફળરૂપે ભગવાનને ચારસો દિવસ ભોજનનો અંતરાય થયો. જો પ્રભુને આમ દંડ ભોગવવો પડતો હોય, તો વાત-વાતમાં બીજાને ખરી-ખોટી સલાહ આપી વગર મફતના પાપના પોટલા બાંધતા આપણને કયો દંડ ભોગવવાનો આવશે ? એ નજર સામે રાખવું ખાસ જરૂરી છે.)

એમ વિહાર કરતાં કરતાં ભગવાન વૈશાખસુદ ત્રીજ - અક્ષયતૃતીયાના દિવસે કુરુ દેશના હસ્તિનાપુર નગરમાં પધાર્યા. ત્યાં બાહુબલીના પુત્ર સોમપ્રભનાં પુત્ર યુવરાજ શ્રેયાંસે ‘કાળા પહેલા મેરુને મેં અમૃતકળશથી સીંચ્યો. તેથી મેરુ વિશેષરૂપે શોભવા માંડ્યો’ આવું સપનું જોયું. સુબુદ્ધિ નામના નગરશેઠે ‘સૂર્યમાંથી છૂટા પહેલા કિરણોને શ્રેયાંસે પાછા સૂર્યસાથે જોડ્યા. તેથી સૂર્ય વિશેષથી શોભ્યો’ એવું સ્વપ્નું જોયું. રાજાએ ‘દુશ્મનની સેના સાથે લડતા એક રાજા શ્રેયાંસની સહાયથી

આ.
(૭)

લિંજય પામ્યા' એવું સ્વપ્ન જોયું. સવારે ત્રણેય જણા સભામાં ભેગા થયા. ત્યારે પરસ્પર પોતે જોયેલા સ્વપ્નો કહ્યા, તેથી રાજાએ કહ્યું 'શ્રેયાંસ ! તમને આજે કોક મહાન લાભ થવાનો છે' એ પછી ત્રણેય પોતપોતાના સ્થાને ગયા. શ્રેયાંસ પોતાના ભવનના ગવાક્ષમાં ઊભા હતા. એ વખતે 'ભગવાન કશું લેતા નથી' એવો કોલાહલ સાંભળી અને ભગવાનને જોઈ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. પૂર્વના ત્રીજા ભવે પોતે ભગવાનના સારથિ હતા અને ભગવાનની સાથે દીક્ષા લીધી હતી. તે વખતે વજ્રસેન નામના (મહાવિદેહ ક્ષેત્રની વાત છે.) તીર્થકરે કહ્યું હતું કે "આ વજ્રનાભ (ઋષભદેવનો જીવ) ભવિષ્યમાં ભરતક્ષેત્રના પ્રથમ તીર્થકર થશે." આ બધું યાદ આવ્યું. એ જ વખતે એક મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ ઇશ્વરસ (શેરડીરસ) ના ઘડાઓ શ્રેયાંસ કુમારને ભેટરૂપે આપવા લાવ્યો. શ્રેયાંસકુમારે પણ આ અચિત્ત અને નિર્દોષ ગોચરી ભગવાનને ખપશે એમ સમજી ભગવાનને લાભ આપવા વિનંતી કરી.

ભગવાને બંને હાથ લંબાવ્યા. શ્રેયાંસે રેડેલો તમામ ઇશ્વરસ ભગવાનની હથેલીમાં સમાયો. એક ટીપું પણ નીચે પડ્યું નહીં પણ ઉપર શિખા થઈ. (જેના હાથમાં રહેલા પાણી વગેરેના અંશ જમીનપર પડે નહીં, તે હાથમાં વાપરી શકે, બીજાઓએ જીવદયાદિ કારણસર પાત્રા વાપરવા જોઈએ. કવિએ એવી કલ્પના કરી છે કે ભગવાનને એક વર્ષ ગોચરી કેમ મળી નહીં ? તો કારણ એ કે ભગવાનનો જમણો કે ડાબો બેમાંથી એકે હાથ માંગવા માટે આગળ આવવા તૈયાર ન હતો. જમણો હાથ કહે કે મેં બધાને આપવાનું કામ કર્યું છે, હવે લઉં શી રીતે ? તથા પૂજા-ભોજન આદિ શુભકાર્યોમાં મગ્ર હું ભિક્ષા લેવાનું કામ કેવી રીતે કરું ? ત્યારે ડાબો હાથ કહે કે યુદ્ધ, ગણતરી વગેરે કાર્યોમાં લાગેલો હું આ કામ નહીં કરું. વળી, જમણો હાથ તો જુગારના પાસા નાંખવાથી અપવિત્ર ગણાય છે, આમ બંને હાથ ભિક્ષામાટે આગળ આવવા તૈયાર ન હતા. બંને હાથને સમજાવતા સમજાવતા ભગવાનને એક વર્ષ લાગી ગયું. ત્યારે 'તમે બંને સારા છો, તો હવે દાતાઓપર દયા કરી દાન ગ્રહણ કરો.' એમ સમજાવવાથી બંને હાથ ભેગા થયાં, અને પ્રભુએ શ્રેયાંસે આપેલું ઇશ્વરસદાન સ્વીકાર્યું.)

શેરડીરસ વહોરાવતી વખતે શ્રેયાંસની આંખમાંથી હર્ષના આંસુઓની ધારા અને મુખમાંથી અહો... અહો... ની વાગધારા પણ ભેગી ચાલવા માંડી. તે વખતે પાંચ દિવ્યો પ્રગટ થયા.

પછી શ્રેયાંસકુમારે લોકોને સાધુઓને સુપાત્રદાન વડોરાવવાની વિધિ અને લાભ બતાવ્યા. (ખરેખર જે સુપાત્રદાનથી નયસાર મહાવીરસ્વામી બન્યા અને ધનસાર્થવાહ ઋષભદેવ ભગવાન બન્યા તથા સંગમ ભરવાડપુત્ર શાલિભદ્ર બન્યા, તે મહાન સુપાત્રદાનનો માર્ગ બતાવી શ્રેયાંસકુમારે આ ભરતક્ષેત્રના ભવ્ય લોકો પર અનન્ય ઉપકાર કર્યો છે. ભગવાનના પૂર્વભવોના સંબંધીઓ આ ભવમાં કોઈને કોઈ વિશિષ્ટતાથી ખરેખર ચિરસ્મરણીય બની ગયા. ભગવાનના એક વરસના આ તપનું અને અક્ષય તૃતીયાના આ પારણાના દિવસનું મુહૂર્ત કેવું ભવ્ય હશે, કે આજે એક કોડાકોડી સાગરોપમ પછી પણ ઠેરઠેર વર્ષિતપ થાય છે. આજે તમે પ્રભુ સાથે અને તમારી આસપાસના કોક ઉદાર, સરળ, નિસ્વાર્થ પરોપકારી દેખાતી વ્યક્તિ સાથે પ્રેમ-લાગણીનો સંબંધ જોડી દો, બની શકે છે કે તમે પણ આવા જ કોક સૌભાગ્યના ભાગી બનો.)

લોકોએ પૂછ્યું - તમે આ બધું શી રીતે જાણ્યું? ત્યારે શ્રેયાંસકુમારે ભગવાન સાથેના પૂર્વભવોના સંબંધો બતાવ્યા- જ્યારે ભગવાન બીજા દેવલોકમાં લલિતાંગ દેવ હતા, ત્યારે હું પૂર્વભવે નિર્નામિકા અને પછી તેમની પ્રિયતમા બનેલી તે જ દેવલોકની સ્વયંપ્રભા નામની દેવી હતી. પછી પૂર્વવિદેહના પુષ્કલાવતી વિજયમાં લોહાર્ગળનગરમાં ભગવાન વજ્રજંઘ રાજા હતા, ત્યારે હું તેમની શ્રીમતી નામે પત્ની હતી. પછી અમે બંને ઉત્તરકુરુમાં યુગલ તરીકે ઉત્પન્ન થયા. પછી અમે બંને પ્રથમ દેવલોકમાં મિત્રદેવ બન્યા. તે પછી ભગવાન અપરવિદેહમાં વૈદ્યપુત્ર બન્યા, ત્યારે હું જીર્ણશ્રેષ્ઠીપુત્ર કેશવ તરીકે તેમનો મિત્ર હતો. તે પછી અમે બંને બારમાં દેવલોકમાં મિત્રદેવ બન્યા. પછી પુંડરીકિણી નગરીમાં પ્રભુ વજ્રનાભ નામે ચક્રવર્તી થયા, ત્યારે હું તેમનો સારથિ હતો. અમે બંને તે પછી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં દેવ બન્યા. એ પછી ભગવાન ઋષભદેવ બન્યા. અને હું તેમનો પ્રપૌત્ર થયો.

આ સાંભળી લોકોએ શ્રેયાંસની પ્રશંસા કરી અને કહેવા લાગ્યા- જો માંગવાથી મળતું હોય, તો ઋષભદેવ જેવું પાત્ર, ઇશુરસ જેવી દાનની વસ્તુ અને શ્રેયાંસ કુમાર જેવો ભાવ મળો.

૨૧૨. ઉસમે ણં અરહા કોસલિએ એઠં વાસસહસ્સં નિઘં વોસઢ્ઠકાએ ચિયત્તદેહે જાવ અપ્પાણં ભાવેમાણસ્સ એઠં વાસસહસ્સં વિઙ્કંતં, તઓ ણં જે સે હેમંતાણં ચઉત્થે માસે સત્તમે પક્ખે ફગ્ગુણબહુલે, તસ્સ ણં ફગ્ગુણબહુલસ્સ એકારસીપક્ખે ણં પુવ્વણ્ણકાલસમયંસિ પુરિમતાલસ્સ નગરસ્સ બહિયા સગડમુહંસિ ઉજ્જાણંસિ નગ્ગોહવરપાયવસ્સ અહે અઢ્ઢમેણં ભત્તેણં અપાણણં આસાઢ્ઢાહિં નક્ખત્તેણં જોગમુવાગણં જ્ઞાણંતરિયાએ વઢ્ઢમાણસ્સ અણંતે જાવ જાણમાણે પાસમાણે વિહરહ્ ॥૨૧૨॥

સૂત્ર ૨૧૨) ભગવાને એક હજાર વર્ષ સાધના કરી. (એમાં પ્રમાદકાળ માત્ર એક અહોરાત્ર હતો.) પછી ફાગણવદ (ગુજરાતી મહાવદ) અગ્યારસે પૂર્વાર્દ સમયે વિનીતાનગરના પુરિમતાલ નામના શાખાનગરની બહાર શકટમુખ નામના ઉદ્યાનમાં વડવૃક્ષની નીચે ચોવિહાર અઢ્ઢમ તપના તપસ્વી પ્રભુને ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ આવ્યો, ત્યારે કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું.

ઉદ્યાનપાલકે ભરતચક્રવર્તીને આ સમાચાર આપ્યા. ત્યારે જ આયુધશાળાના ચોકીદારે આવી સમાચાર આપ્યા કે આયુધશાળામાં હુમણાં જ ચક્રસ્ત્ર ઉત્પન્ન થયું છે. ક્ષણભર ભરત મુંઝાયા-પહેલા કોની પૂજા કરું? પછી વિચાર્યું-ઉભયલોક માટે હિતકર એવા પિતાજીની પૂજામાં માત્ર આલોકમાં જ ઉપયોગી ચક્રની પૂજા આવી જાય છે. માટે પહેલા પ્રભુના કેવળજ્ઞાનનો મહોત્સવ કરી એમની પૂજા કરું (ભગવાનના કેવળજ્ઞાનનો મહિમા ભરત ન કરે, તો પણ ચોસઠ ઇંદ્રો વગેરે તો કરવાના જ હતા. જ્યારે ચક્રની પૂજા તો ભરતે જ કરવાની હતી. અને આ ચક્રના સહારે જ એ છ ખંડ જીતી ચક્રવર્તી બની શકવાના હતા. છતાં ભરતે પ્રથમ ભગવાનની પૂજાનો નિર્ણય કર્યો. આ વાત મહત્વની છે. ધર્મના કાર્યો અને સંસારના કાર્યો વચ્ચે પસંદગી કરવાની હોય, ત્યારે શું કરવું? ધર્મના કાર્યો તમે ન કરો, તો પણ અટકવાના નથી. જ્યારે સંસાર કાર્યો તમારા વ્યક્તિગત છે. પણ એટલો ખ્યાલ રાખવો કે સંસારકાર્યો કદાચ તત્કાલમાં ફાયદાકારક હોય, પણ પરિણામે દીર્ઘકાલીન લાભકર તો ધર્મકાર્યો જ છે. અને આવા જ પ્રસંગોએ પ્રાયઃ પરીક્ષા થતી હોય છે કે તમને વધુ વ્હાલું

કોણ ? સંસાર કે શાસન ? સંઘ કે સમાજ ? સ્વજન કે સાધર્મિક ? ધન કે ધર્મ ? ઘર કે ગુરુ ? પૈસા કે પ્રભુ ?)

મરુદેવી માતા ઋષભદેવ ભગવાને દીક્ષા લીધી ત્યારથી ઋષભ ઋષભનું રટણ છોડતા ન હતા. રોઈ રોઈને આંખપર પડલ જામી ગયા હતા. મહેલ, ભોજન, વસ્ત્ર કે પૌત્ર ભસ્ત કશામાં રસ રહ્યો ન હોતો. રોજ ભસ્તને પણ ઠપકો આપતી હતી... મારો ઋષભ જંગલમાં કષ્ટ ભોગવે છે, ને તું એનો દીકરો મહેલમાં મજા કરે છે.

તેથી જ ભસ્તે જ્યારે ભગવાનપાસે વંદનમાટે જવાનું નક્કી કર્યું, ત્યારે સૌ પ્રથમ કામ દાદીમા મરુદેવીને ભગવાનના કેવળજ્ઞાનના સમાચાર આપી સાથે લઈ જવાનું નક્કી કર્યું. મરુદેવી માતાને હાથીની અંબાડીએ બેસાડી ભસ્ત બધી સમૃદ્ધિ સાથે ભગવાનને વંદન કરવા નીકળ્યા. જેમ જેમ સમવસરણ નજીક આવતું ગયું, તેમ તેમ ભસ્તે મરુદેવી આગળ ભગવાનની સમવસરણ, પ્રાતિહાર્ય વગેરેની સમૃદ્ધિ વર્ણવવા માંડી. પુત્રની સમૃદ્ધિ સાંભળી મરુદેવી માતાને આનંદથી આંસુ ઉમટી આવ્યા. એમાં પડલો ધોવાઈ ગયા. પ્રભુની સાક્ષાત્ સમૃદ્ધિ નીહાળી મરુદેવામાતા પુલકિત બન્યા. ત્યાં વિચાર આવ્યો કે હું અહીં ઋષભમાટે વર્ષોથી રહું છું, ને ઋષભ તો આવી સમૃદ્ધિ વચ્ચે બેઠો છે, તો પણ મને બોલાવતો નથી. એમાં જ ઋષભદેવના વૈરાગ્ય અને વીતરાગભાવ યાદ આવ્યા. સ્વયં ભાવનામાં આગળ વધ્યા. ક્ષણવારમાં ઘાતિકર્મોના ક્ષયથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને ત્યારે જ આયુષ્ય પૂર્ણ થવાથી આ અવસર્પિણીમાં પ્રથમ મોક્ષે જવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. એવખતે તો હજી તીર્થસ્થાપના પણ થઈ હતી નહીં.

ખરેખર પુત્ર હો તો ઋષભ જેવો, કે જેમણે હજાર વર્ષોની સાધનાથી મેળવેલું કેવલ્યરત્ન માતાને સમર્પિત કર્યું. અને માતા હો તો મરુદેવી જેવા કે જે પુત્ર માટે મુક્તિકન્યા જોવા પુત્રની પહેલા મોક્ષે પહોંચી ગયા. (માતૃભક્તિનું આ શ્રેષ્ઠ ઉદાહરણ છે કે જેમાં પુત્રની દીક્ષાથી આરંભે દુઃખી થયેલી માતાનું પણ અંતે પુત્રના નિમિત્તે જ સર્વશ્રેષ્ઠ કલ્યાણ થયું.)

ઋષભદેવ ભગવાનની પ્રથમ દેશનાથી પ્રતિબોધ પામી ભરતના ઋષભસેન (પ્રખ્યાત નામ પુંડરિક) વગેરે પાંચસો પુત્રોએ અને સાતસો પૌત્રોએ દીક્ષા લીધી. તેમાંથી ઋષભસેન વગેરે ચોરાશી ગણધર થયા. ત્યારે જ બ્રાહ્મીએ પણ દીક્ષા લીધી. સુંદરીને ‘તારે તો મારા સ્ત્રીસ્તન બનવાનું છે.’ એમ કહી ભરતે દીક્ષા લેતી અટકાવી. તેથી તે શ્રાવિકા થઈ. ભગવાન સાથે દીક્ષા લીધા પછી તાપસ થયેલાઓમાંથી કચ્છ અને મહકચ્છને છોડી બાકીના બધા પણ પાછા ભગવાન પાસે આવી ગયા.

એ પછી ભરત છ બેંડ જીતવા નીકળ્યા. એમાં સાઠ હજાર વર્ષ નીકળી ગયા. સુંદરીએ ભરતનો મોહ ઉતારવા વૈરાગ્યભાવથી એટલા વર્ષો સુધી સતત આંબેલ કર્યા. (વિચાર કરો- સાઠ હજાર વર્ષ સુધી સતત આંબેલ ! વૈરાગ્ય કેવો પ્રબળ ! સંયમની કેવી તીવ્ર તાલાવેલી !)

છ બેંડ જીતી પાછા આવેલા ભરતે આ હકીકત જાણી. સુંદરીના વૈરાગ્ય આગળ ભરતનો મોહ મીણ બનીને પીગળી ગયો. દીક્ષાની રજા આપી.

છ બેંડ જીતવા છતાં નાના નવ્વાણુ ભાઈઓ આજ્ઞામાં ન હોવાથી ચક્રસ્ત્ર પાછું આયુધશાળામાં પ્રવેશ્યું નહીં. તેથી ભરતે અઠ્ઠાણુ નાના ભાઈઓને આજ્ઞા સ્વીકારવા કહેણ મોકલ્યું. ત્યારે આ ભાઈઓ ભરત સાથે લડી લેવા તૈયાર થયા. પણ પિતાજીની સલાહ લેવી ઉચિત લાગી. (સમજુ માણસ સંઘર્ષના નિર્ણય પહેલા પણ સત્પુરુષની જ સલાહ લેવા જાય. અને એમાં જ બધાનું કલ્યાણ પણ થાય.) ભગવાને અઠ્ઠાણુ પુત્રોને વૈતાલીય અધ્યયન દ્વારા ‘ભરત દુશ્મન નથી, અંદરના કામ-ક્રોધવગેરે છ શત્રુઓ જ ખરા દુશ્મન છે, માનવભવની મહત્તા એ દુશ્મનોને ખતમ કરવામાં છે’ ઇત્યાદિ સમજાવ્યું. અઠ્ઠાણુ પુત્રોએ દીક્ષા લીધી.

પછી ભરતે બાહુબલીને આજ્ઞા માનવા દૂત મોકલ્યો. પણ બાહુબલી માન્યા નહીં. બંને વચ્ચે બાર વર્ષ યુદ્ધ થયું. પણ કોઈનો જય-પરાજય નક્કી થયો નહીં.

આ.
(૭)

છેવટે શકેન્દ્રની સલાહથી બીજા યુદ્ધો બંધ કરી બંનેએ પરસ્પર જ (૧) દાષ્ટેયુદ્ધ (૨) વાગ્યુદ્ધ (૩) મુઠ્ઠીયુદ્ધ (૪) દંડયુદ્ધ. આ ચાર યુદ્ધ કરવાનું નક્કી કર્યું. ચારેય યુદ્ધમાં અજોડ બાહુબલી જીત્યા. ત્યારે ભરતે ક્રોધમાં આવી બાહુબલી પર ચક્ર છોડ્યું. પણ ચક્રસ્ત્રની મર્યાદા છે કે એક ગોત્રમાં ચાલે નહીં (ચક્ર પણ જાણે કહેવા માંગે છે કે કમ સે કમ નજીકના સગા સાથે, ભાઈ-ભાઈ સાથે તો સંઘર્ષ-વેર હોવા ન જ જોઈએ.) તેથી એ ચક્ર બાહુબલીને પ્રદક્ષિણા આપી ભરત પાસે પાછું આવ્યું. ત્યારે ભરતની અનીતિથી ક્રોધે ભરાયેલા બાહુબલી મુઠ્ઠી ઉપાડી ભરતને મારવા દોડ્યા. બધા સ્તબ્ધ થઈ ગયા. બાહુબલીને રોકવાની તાકાત કોઈની ન હતી. ભરત પણ પોતાની અનીતિથી શરમાઈને નીચું મોં રાખી ઊભા હતા. છેક નજીક આવ્યા ત્યારે બાહુબલીનો વિચાર અચાનક બદલાયો. જમીનના ટુકડા ખાતર અને તુચ્છ ન્યાય-અન્યાયની વાતો ખાતર પિતાતુલ્ય ભાઈને મારવું અનુચિત લાગ્યું. પણ મહાપુરુષોની એક પણ ચેષ્ટા વ્યર્થ પણ જવી જોઈએ નહીં. તેથી ઉપાડેલી મુઠ્ઠીથી જ લોચ કરી દીક્ષા લઈ લીધી. ભરત બાહુબલીની મહાનતાને નમી પડ્યા. માફી માંગી લીધી. બાહુબલીને વિચાર આવ્યો, જો હું હમણા ભગવાન પાસે જઈશ, તો પહેલા દીક્ષિત થયેલા નાના ભાઈઓને પણ વંદન કરવા પડશે. એના કરતાં કેવળજ્ઞાન મેળવીને જ જાઉં. તેથી પછી વંદન કરવાના રહેશે નહીં. (અહંકારની તાકાત કેવી પ્રચંડ છે ! આવા મહાસમર્થ અને હાથમાં આવેલા વિજયને એક ઝાટકે છોડી દેનારા બાહુબલી પણ અહંકાર આગળ હારી ગયા.) તેથી ત્યાં જ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાનમાં સ્થિર થયા. એક વરસ પસાર થઈ ગયું. ભૂખ, તરસ, ઠંડી, ગરમી બધું સમભાવે સહી લીધું. લગભગ ઘણા કર્મો ક્ષીણ થયા. આ અવસરે પ્રતિબોધનો અવસર જાણી ભગવાને બ્રાહ્મી-સુંદરીને ભાઈને પ્રતિબોધ કરવા મોકલ્યા. બંને ભગિની સાધ્વીઓએ કોમળ સ્વરે બાહુબલીને કહ્યું - ‘વીરા મોરા ! ગજથકી હેઠા ઉતરો, ગજ ચડે કેવળ ન હોય !’ આ સાંભળી બાહુબલીએ વિચાર કર્યો- આ મારી બેન સાધ્વીઓનો ધ્વનિ છે, તેઓ ખોટું બોલે નહીં. તો હું ક્યાં હાથીપર ચઢ્યો છું ? અહો ! અહંના હાથી પર છું. નાના ભાઈઓ પહેલી દીક્ષા લેવાથી જો ગુણમાં આગળ છે, તો મારે એમને વાંદવા જ જોઈએ, એમાં નાનમ શાની ? મોટા તરીકેનું અભિમાન શાનું ? બસ આ વિચારથી જેવા નાનાભાઈઓને વાંદવા પગ ઉપાડ્યા, તેવું જ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયું (પ્લેટફોર્મ પર આગલી ટ્રેનનો છેલ્લો ડબ્બો હોય, ત્યાં સુધી

૨૧૩. ઉસભસ્સ ણં અરહઓ કોસલિયસ્સ ચરસોઈ ગણા, ચરસોઈ ગણહરા હુથા ॥૨૧૩॥ ૨૧૪. ઉસભસ્સ ણ અરહઓ કોસલિયસ્સ ઉસભસેણપામુક્ખાણં ચરસોઈઓ સમણસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિયા સમણસંપયા હુથા ॥૨૧૪॥ ૨૧૫. ઉસભસ્સ ણં અરહઓ કોસલિયસ્સ ઝંખીસુંદરીપામુક્ખાણં અઙ્ગિયાણં તિણ્ણિ સયસાહસ્સીઓ ઉક્કોસિયા અઙ્ગિયાસંપયા હુથા ॥૨૧૫॥ ૨૧૬. ઉસભસ્સ ણં અરહઓ કોસલિયસ્સ સિઙ્ગંસપામુક્ખાણં સમણોવાસગાણં તિણ્ણિ સયસાહસ્સીઓ પંચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસગાણં સંપયા હુથા ॥૨૧૬॥ ૨૧૭. ઉસભસ્સ ણં સુભદ્ધાપામુક્ખાણં સમણોવાસિયાણં પંચસયસાહસ્સીઓ ચપ્પણં ચ સહસ્સા ઉક્કોસિયા સમણોવાસિયાણં સંપયા હુથા ॥૨૧૭॥ ૨૧૮. ઉસભસ્સ ણં ચત્તારિ સહસ્સા સત્ત સયા પ્પણાસા ચપ્પણપુલ્લીણં અઙ્ગિયાણં ઝિણસંકાસાણં જાવ ઉક્કોસિયા ચપ્પણપુલ્લીણં સંપયા હુથા ॥૨૧૮॥ ૨૧૯. ઉસભસ્સ ણં નવ સહસ્સા ઓહિનાણીણં ઉક્કોસિયા ઓહિનાણી સંપયા હુથા ॥૨૧૯॥ ૨૨૦. ઉસભસ્સ ણં વીસ સહસ્સા કેવલનાણીણં ઉક્કોસિયા કેવલનાણિસંપયા હુથા ॥૨૨૦॥ ૨૨૧. ઉસભસ્સ ણં વીસ સહસ્સા છદ્ધ સયા વેઝવિઆણં ઉક્કોસિયા વેઝવિસંપયા હુથા ॥૨૨૧॥ ૨૨૨. ઉસભસ્સ ણં બારસ સહસ્સા છદ્ધ સયા પ્પણાસા વિઝલમઈણં અઙ્ગાઈઝ્ઞેસુ દીવેસ દોસુ અ સમુદ્દેસુ સન્નીણં પંચિંદિયાણં પઙ્ગત્તગાણં મણોગે ભાવે જાણમાણાણં ઉક્કોસિયા વિઝલમઈસંપયા

બીજી ટ્રેન પ્રવેશે નહીં. આત્મારૂપી પ્લેટફોર્મ પર જ્યાં સુધી મોહનીયનો છેલ્લો ડબ્બો પણ હોય, ત્યાં સુધી વીતરાગતા-કેવળજ્ઞાનની ટ્રેન પ્રવેશે નહીં. જેવો આ અહંઆદિરૂપ છેલ્લો ડબ્બો આ પ્લેટફોર્મ છોડે, કે તરત વીતરાગતા કેવળજ્ઞાનની ટ્રેન પ્રવેશે !)

ભરત ચક્રવર્તી પણ મનમાં વૈરાગ્યસાથે ચક્રવર્તીપણાના ભોગો ભોગવી અરિસાભવનમાં વીંટી પડવાના પ્રસંગને માધ્યમ બનાવી અનિત્ય ભાવનામાં ચઢી કેવળજ્ઞાન પામ્યા. પછી દસ હજાર રાજાઓ સાથે સાધુવેશ લઈ દીર્ઘકાળ ધર્મદેશના આપી મોકલે ગયા.

હુત્થા ॥૨૨૨॥ ૨૨૩. ઉસભસ્સ ણં૦ બારસ સહસ્સા છઠ્ઠ સયા પળ્લાસા વાઈણં ઉક્કોસિયા વાઈ-સંપયા હુત્થા ॥૨૨૩॥ ૨૨૪. ઉસભસ્સ ણં૦ વીસં અંતેવાસિસહસ્સા સિદ્ધા, ચત્તાલીસં અઙ્ગિયાસાહસ્સીઓ સિદ્ધાઓ ॥૨૨૪॥ ૨૨૫. ઉસભસ્સ ણં૦ બાવીસસહસ્સા નવ સયા અણુત્તરોવવાઈયાણં ગઙ્ગલ્લાણાણં જાવ ભદ્ધાણં ઉક્કોસિયા અણુત્તરોવવાઈ સંપયા હુત્થા ॥૨૨૫॥ ૨૨૬. ઉસભસ્સ ણં અરહઓ કોસલિયસ્સ દુવિહા અંતગહભૂમી હુત્થા, તંજહા-જુગંતગહભૂમી ય પરિયાયંતગહભૂમી ય, જાવ અસંખિજ્ઞાઓ પુરિસજુગાઓ જુગંતગહભૂમી, અંતોમુહુત્તપરિઆએ અંતમકાસી ॥૨૨૬॥

૨૨૭. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમએ ણં ઉસભે ણં અરહા કોસલિએ વીસં પુવ્વસયસહસ્સાઈં કુમારવાસમજ્ઞે વસિત્તા, તેવઢિં પુવ્વસયસહસ્સાઈં રજ્જવાસમજ્ઞે વસિત્તા, તેસીઈં પુવ્વસયસહસ્સાઈં અગારવાસમજ્ઞે વસિત્તા, એણં વાસસહસ્સં છઉમત્થપરિઆયં પાઉણિત્તા, એણં પુવ્વસયસહસ્સં વાસસહસ્સૂણં

સૂત્ર ૨૧૩ થી ૨૨૬) ઋષભદેવ ભગવાનને ચોર્યાશી ગણ અને ચોર્યાશી ગણધરો હતા. ઋષભદેવ ભગવાનને ઋષભસેન વગેરે ચોર્યાશી હજાર સાધુઓની, બ્રાહ્મી-સુંદરી વગેરે ત્રણ લાખ સાધ્વીઓની, શ્રેયાંસ વગેરે ત્રણ લાખ પાંચ હજાર શ્રાવકોની, સુભદ્રા વગેરે પાંચ લાખ ચોપન હજાર શ્રાવિકાઓની, ચાર હજાર સાતસો પચાસ ચૌદ પૂર્વધરોની, નવ હજાર અવધિજ્ઞાનીઓની, વીશ હજાર કેવળીઓની, વીશ હજાર છસો વૈક્રિય લબ્ધિધરોની, બાર હજાર છસો પચાસ વિપુલમતિ મનઃ પર્યવજ્ઞાનીઓની, બાર હજાર છસો પચાસ વાદીઓની અને બાવીસ હજાર નવસો અનુત્તર દેવલોકમાં જનારા સાધુઓની ઉત્કૃષ્ટ સંપદા હતી.

ઋષભદેવ ભગવાનના વીસ હજાર શિષ્યો અને ચાલીસ હજાર સાધ્વીઓ મોક્ષે ગયા. ઋષભદેવ ભગવાનની અસંખ્ય પાટ પરંપરા સુધીના પટ્ટધરો મોક્ષે ગયા. (આ યુગાન્તકૃદ્ભૂમિ થઈ.) ભગવાનના કેવળજ્ઞાન પછી અંતર્મુહૂર્તમાં જ મરુદેવા માતા મોક્ષે ગયા. (આ પર્યાયાન્તકૃદ્ભૂમિ થઈ.)

કેવલિપરિઆયં પાઝણિતા, પઢિપુણં પુવ્વસયસહસ્સં સામણ્ણપરિઆગં પાઝણિતા, ચઝરાસીઙ્ગં પુવ્વસયસહસ્સાઙ્ગં સવ્વાઝયં પાલઙ્ગતા ધીણે વેયણિઙ્ગાઝયનામગુત્તે ઇમીસે ઓસપ્પિણીએ સુસમદૂસમાએ સમાએ બહુવિઙ્ગંતાએ તિહિં વાસેહિં અદ્ધનવમેહિ ય માસેહિં સેસેહિં જે સે હેમંતાણં તદ્ધે માસે પંચમે પક્કહે માહબહુલે, તસ્સ ણં માહબહુલસ્સ (ગ્રં૦૧૦૦) તેરસીપક્કહે ણં ઝપ્પિં અદ્ધાવયસેલસિહરંસિ દસહિં અણગારસહસ્સેહિં સદ્ધિં ચઝદ્ધસમેણં ભત્તેણં અપાણણં અભીઙ્ગા નક્કલ્લેણં જોગમુવાગણં પુવ્વણ્ણકાલસમયંસિ સંપલિયંકનિસણ્ણે કાલગે જાવ સવ્વદુક્કલ્લપ્પહીણે ॥૨૨૭॥

સૂત્ર ૨૨૭) ઋષભદેવ ભગવાન વીશ લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી કુમારઅવસ્થામાં રહ્યા. ત્રેસઠ લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી રાજા તરીકે રહ્યા. કુલ ત્યાંશી લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી સંસારમાં રહ્યા. એક હજાર વર્ષ સુધી ઇન્દ્રસ્થ સાધુતરીકે રહ્યા. એક હજાર વર્ષ ન્યૂન એક લાખ પૂર્વ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાની રૂપે વિચર્યા. સંપૂર્ણ એક લાખ પૂર્વ વર્ષનું ચારિત્ર પાળ્યું. કુલ ચોર્યાશી લાખ પૂર્વ વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવી વેદનીય આદિ કર્મો ક્ષય પામ્યે સુષમાદુષમા નામના ત્રીજા આરાનો બહુભાગ વ્યતીત થયા પછી અને ત્રણ વર્ષ, આઠ મહીના અને પંદર દિવસ બાકી હતા ત્યારે, હેમંત ઋતુના ત્રીજા મહીને પાંચમે પખવાડિયે મહા વદ (ગુજરાતી પોષ વદ) તેરસે અષ્ટાપદ પર્વત પર દસહજાર સાધુઓ સાથે ચોવિહારા ચૌદસભત્ત(છ ઉપવાસ) તપમાં પૂર્વાહ્નિકાળે પલ્લંક આસનમાં મોક્ષે ગયા. તે વખતે અભિજિત નક્ષત્રમાં ચંદ્રનો યોગ થયો હતો. (ભગવાનસાથે એક જ સમયે એમના બાહુબલી વગેરે નવ્વાણુપુત્રો અને ભરતના આઠ પુત્રો એમ કુલ એકસો આઠ મોક્ષે ગયા.)

ભગવાન નિર્વાણ પામ્યા ત્યારે આસન કંપવાથી ભગવાનનું નિર્વાણ જાણી નિરુત્સાહી શકે પરિવાર સાથે ત્યાં આવી ભગવાનને ત્રણ પ્રદક્ષિણા આપીને ભગવાનની ઉપાસના કરી. એ જ રીતે બીજા પણ ત્રેસઠ ઇંદ્રો આવ્યા. પછી ઇંદ્રે ભવનપતિ આદિ ચારે નિકાયના દેવો પાસે નંદનવનમાંથી ગોશીર્ષ ચંદન મંગાવી ત્રણ ચિતા બનાવી. એક ભગવાન માટે, એક ગણધરોમાટે અને એક બાકીના નિર્વાણ પામેલા સાધુઓ માટે. પછી ભગવાન સહિત બધા સાધુઓના શરીરને સ્નાન

૨૨૮. ઉસભસ્સ ણં અરહઓ કોસલિયસ્સ કાલગયસ્સ જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણસ્સ તિણ્ણિ વાસા અદ્ધનવમા ય માસા વિઙ્કંતા, તઓ વિ પરં ણા સાગરોવમકોડાકોડી તિવાસ-અદ્ધનવમમાસાહિઅ-બાયાલીસવાસસહસ્સેહિં ડુણિયા વિઙ્કંતા, ઇયમ્મિ સમણે ભગવં મહાવીરે પરિનિવ્વુડે, તઓ વિ પરં નવવાસસયા વિઙ્કંતા, દસમસ્સ ય વાસસયસ્સ અયં અસીદ્ધમે સંવચ્છરે કાલે ગચ્છઈ ॥૨૨૮॥

કરાવી વસ્ત્રાલંકારોથી આભૂષિત કરી શિબિકાઓમાં મુકાવી ચિતામાં મુકાવ્યા. પછી શકની આજ્ઞાથી અગ્નિકુમાર દેવોએ અગ્નિ પ્રગટાવ્યો અને વાયુકુમાર દેવોએ વાયુ વિકુવ્યો. બીજા દેવોએ કાલાગરુ વગેરે ચિતામાં હોમ્યા. પછી જ્યારે માત્ર હાડકા બચ્યા, ત્યારે ઇંદ્રની આજ્ઞાથી મેઘકુમાર દેવોએ પાણી વરસાવી અગ્નિ બુઝવ્યો. પછી શકે ભગવાનના ઉપરના જમણી બાજુની, ઈશાન ઇંદ્રે ઉપરના ડાબી બાજુની, ચમરેન્દ્રે નીચેના જમણી બાજુની અને બલીન્દ્રે નીચેના ડાબી બાજુની દાઢાઓ ગ્રહણ કરી. બીજા દેવોએ પણ જિનભક્તિથી બાકી રહેલા હાડકા વગેરે ગ્રહણ કર્યા. પછી શકે ત્યાં એક ભગવાન સંબંધી, એક ગણધરો સંબંધી અને એક શેષ સાધુઓ સંબંધી એમ ત્રણ રત્નમય સ્તૂપ કરાવ્યા. પછી નંદીશ્વર દ્વીપમાં અઠ્ઠાઈ મહોત્સવ કરી પોતપોતાના સ્થાને ગયા.

સૂત્ર ૨૨૮) ઋષભદેવ ભગવાનના નિર્વાણ પછી બેતાલીશ હજાર વર્ષ ન્યૂન એક કોડા કોડી સાગરોપમ વ્યતીત થયે ભગવાન મહાવીર સ્વામી નિર્વાણ પામ્યા. (ઋષભદેવના નિર્વાણ પછી ૩ વર્ષ આઠ મહીના અને પંદર દિવસે ત્રીજો આરો પૂરો થયો, અને બેતાલીશ હજાર વર્ષ ન્યૂન એક કોડાકોડી સાગરોપમવાળો ચોથો આરો શરુ થયો. આ આરાના ત્રણ વર્ષ આઠ મહીના અને પંદર દિવસ બાકી રહ્યા, ત્યારે પ્રભુ વીર નિર્વાણ પામ્યા) એ પછી નવસો એંશી વર્ષે આ કલ્પસૂત્ર પુસ્તકારૂઢ થયું.

બા.
(૭)

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયધાષ-ધર્માજત-જયશાખર-અભયશાખર સૂર ગુરુભગવતાના અનહદ અનુગ્રહથી સમાપ્ત પામલુ આ સાતમુ વ્યાખ્યાન
આપણને શ્રી પાર્શ્વનાથથી માંડી શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન સુધીના ત્રેવીશ તીર્થકરોની ભક્તિમાં ઓતપ્રોત કરનારું બનો !

પુરિમચરિમાણ કપ્પો મંગલં વદ્ધમાણાતિત્થંમિ । ઇહ પરિકલ્પિયા જિન ગણહરાઘ થેરાવલી ચરિત્તં ॥

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમઃ સિદ્ધમ્।

આખ્યાન આઠમું - સ્થવિરાવલી

તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણં સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ નવ ગણા, ઇક્કારસ ગણહરા હુત્થા ॥૧॥ ૨. સે કેણટ્ટેણં ભંતે ! એવં વુચ્છઇ- સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ નવ ગણા, ઇક્કારસ ગણહરા હુત્થા ? ॥૨॥ ૩. સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ જિટ્ટે ઇંદભૂઈ અણગારે ગોયમગુત્તે ણં પંચસમણસયાઈ વાણ્ણ, મજ્ઞિમણ્ણ અગ્ગિભૂઈ અણગારે ગોયમગુત્તે ણં પંચ સમણસયાઈ વાણ્ણ, કણીયસે વાઠભૂઈ અણગારે ગોયમગુત્તે ણં પંચ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે અજ્ઞવિયત્તે ભારદ્વાયગુત્તે ણં પંચ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે અજ્ઞસુહસ્મે અગ્ગિવેસાયણગુત્તે ણં પંચ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે મંડિઅપુત્તે વાસિટ્ઠસગુત્તે ણં અદ્ધુટ્ઠાઈ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે મોરિયપુત્તે કાસવગુત્તે ણં અદ્ધુટ્ઠાઈ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે અકંપિણ્ણ ગોયમગુત્તે ણં-થેરે અયલભાયા હારિયાયણગુત્તે ણં, તે દુણ્ણિ વિ થેરા તિણ્ણિ તિણ્ણિ સમણસયાઈ વાણ્ણ, થેરે અજ્ઞમેયજ્ઞે - થેરે અજ્ઞપભાસે, એ દુણ્ણિ વિ થેરા કોહિન્નગુત્તે ણં તિણ્ણિ તિણ્ણિ સમણસયાઈ વાણ્ણ । સે તેણટ્ટેણં અજ્ઞો ! એવં વુચ્છઇ-સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ નવ ગણા, ઇક્કારસ ગણહરા હુત્થા ॥૩॥ ૪. સવ્વે ણં એ સમણસ્સ ભગવઓ મહાવીરસ્સ ઇક્કારસ વિ ગણહરા દુવાલસંગિણો ચઠ્ઠસપુલ્લિણો સમત્તગણિપિડગધારણા રાયગિહે નગરે માસિણં ભત્તેણં અપાણણં કાલગયા જાવ સવ્વદુક્ખપ્પહીણા ॥ થેરે ઇંદભૂઈ, થેરે અજ્ઞસુહસ્મે ય સિદ્ધિં ગણ મહાવીરે પચ્છા દુણ્ણિ વિ થેરા પરિનિવ્વુયા । જે ઇમે અજ્ઞત્તાણ સમણા નિગંથા વિહરંતિ એ ણં સવ્વે અજ્ઞસુહમ્મસ્સ અણગારસ્સ આવધિજ્ઞા, અવસેસા ગણહરા નિરવદ્ધા વુચ્છિન્ના ॥૪॥ ૫. સમણે ભગવં મહાવીરે કાસવગુત્તે ણં । સમણસ્સ ણં ભગવઓ મહાવીરસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અજ્ઞસુહમ્મે થેરે અંતેવાસી અગ્ગિવેસાયણગુત્તે ૧, થેરસ્સ ણં અજ્ઞસુહમ્મસ્સ અગ્ગિવેસાયણગુત્તસ્સ અજ્ઞજંબૂનામે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૨, થેરસ્સ ણં અજ્ઞજંબૂણામસ્સ

८. (८)

कासवगुत्तस्स अज्जप्पभवे थेरे अंतेवासी कच्चायणसगुत्ते ३, थेरस्स णं अज्जप्पभवस्स कच्चायणसगुत्तस्स अज्जसिज्जंभवे थेरे अंतेवासी मणगपिया वच्छसगुत्ते ४, थेरस्स णं अज्जसिज्जंभवस्स मणगपिउणो वच्छसगुत्तस्स अज्जजसभद्दे थेरे अंतेवासी तुंगियायणसगुत्ते ५ ॥५॥ ६. संखित्तवायणाए अज्जजसभद्दाओ अग्गओ एवं थेरावली भणिया, तं जहा-थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स तुंगियायणसगुत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा-थेरे अज्जसंभूइविजए माढरसगुत्ते, थेरे अज्जभद्दबाहू पाईणसगुत्ते ६, थेरस्स णं अज्जसंभूइविजयस्स माढरसगुत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जथूलभद्दे गोयमसगुत्ते ७, थेरस्स णं अज्जथूलभद्दस्स गोयमसगुत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा थेरे अज्जमहागिरी एलावच्चसगुत्ते, थेरे अज्जसुहत्थी वासिड्डसगुत्ते ८, थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिड्डसगुत्तस्स अंतेवासी दुवे थेरा-सुड्डियसुपडिबुद्धा कोडियकाकंदगा वग्घावच्चसगुत्ता ९, थेराणं सुड्डियसुपडिबुद्धाणं कोडियकाकंदगाणं वग्घावच्चसगुत्ताणं अंतेवासी थेरे अज्जइंददिन्ने कोसियगुत्ते १०, थेरस्स णं अज्जइंददिन्नस्स कोसियगुत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जदिन्ने गोयमसगुत्ते ११, थेरस्स णं अज्जदिन्नस्स गोयमसगुत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जसीहगिरी जाइस्सरे कोसियगुत्ते १२, थेरस्स णं अज्जसीहगिरिस्स जाइस्सरस्स कोसियगुत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जवइरे गोयमसगुत्ते १३, थेरस्स णं अज्जवइरस्स गोयमसगुत्तस्स अंतेवासी थेरे अज्जवइरसेणे उक्कोसियगुत्ते १४, थेरस्स णं अज्जवइरसेणस्स उक्कोसिअगुत्तस्स अंतेवासी चत्तारि थेरा-थेरे अज्जनाइले १ थेरे अज्जपोमिले २ थेरे अज्जजयंते ३ थेरे अज्जतावसे ४, १५, थेराओ अज्जनाइलाओ अज्जनाइला साहा निग्गया, थेराओ अज्जपोमिलाओ अज्जपोमिला साहा निग्गया, थेराओ अज्जजयंताओ अज्जजयंती साहा निग्गया, थेराओ अज्जतावसाओ अज्जतावसी साहा निग्गया, ४ इति ॥६॥ ७. वित्थरवायणाए पुण अज्जजसभद्दाओ पुरओ थेरावली एवं पलोइज्जइ, तंजहा-थेरस्स णं अज्जजसभद्दस्स तुंगियायणसगुत्तस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तं जहा-थेरे अज्जभद्दबाहू पाईणसगुत्ते, थेरे अज्जसंभूइविजए माढरसगुत्ते, थेरस्स णं अज्जभद्दबाहुस्स पाईणसगुत्तस्स इमे चत्तारि थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तं जहा-थेरे गोदासे १ थेरे अग्गिदत्ते २ थेरे जण्णदत्ते ३ थेरे सोमदत्ते ४ कासवगुत्ते णं । थेरेहिंतो

५५.
(८)

गोदासेहितो कासवगुत्तेहितो इत्थ णं गोदासगणे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तंजहा-तामलित्तिया १, कोडीवरिसिया २, पुंडवद्धणिया ३, दासीखब्बडिया ४, थेरस्स णं अज्जसंभूइविजयस्स माढरसगुत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तंजहा-नंदणभट्ठ १ वनंदणभट्ठे २ तह तीसभट्ठ ३ जसभट्ठे ४ । थेरे य सुमणभट्ठे ५, मणिभट्ठे ६, पुण्णभट्ठे ७ य ॥१॥ थेरे य थूलभट्ठे ८, उज्जुमई ९ जंबूनामधिजे १० य । थेरे अ दीहभट्ठे ११, थेरे तह पंडुभट्ठे १२ य ॥२॥ थेरस्स णं अज्जसंभूइविजयस्स माढरसगुत्तस्स इमाओ सत्त अंतेवासिणीओ अहावच्चाओ अभिण्णायाओ हुत्था, तंजहा-जक्खा १ य जक्खदिण्णा २, भूआ ३ तह चेव भूअदिण्णा य ४ । सेणा ५ वेणा ६ रेणा ७, भइणीओ थूलभट्ठस्स ॥१॥ थेरस्स णं अज्जथूलभट्ठस्स गोयमसगुत्तस्स इमे दो थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तं जहा-थेरे अज्जमहागिरी एलावच्चसगुत्ते १, थेरे अज्जसुहत्थी वासिड्डसगुत्ते ॥२॥ थेरस्स णं अज्जमहागिरिस्स एलावच्चसगुत्तस्स इमे अट्ठ थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तंजहा-थेरे उत्तरे १, थेरे बलिस्सहे २, थेरे धण्डे ३, थेरे सिरिभट्ठे (सिरिड्ढे) ४, थेरे कोडिन्ने ५, थेरे नागे ६, थेरे नागमित्ते ७, थेरे छडुलए (छलूए) रोहगुत्ते कोसियगुत्ते णं ८ ॥ थेरेहितो णं छडुलूएहितो रोहगुत्तेहितो कोसियगुत्तेहितो तत्थ णं तेरासिया निग्गया । थेरेहितो णं उत्तरबलिस्सहेहितो तत्थ णं उत्तरबलिस्सहे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ एवमाहिज्जंति, तंजहा-कोसंबिया १, सुत्तिवत्तिया २, कोडंबाणी ३, चंदनागरी ४ ॥, थेरस्स णं अज्जसुहत्थिस्स वासिड्डसगुत्तस्स इमे दुवालस थेरा अंतेवासी अहावच्चा अभिण्णाया हुत्था, तं जहा-थेरे अ अज्जरोहणे १, भट्ठजसे २ मेहगणी ३ य कामिड्ढी ४ । सुट्ठिय ५ सुप्पडिबुद्धे ६, रक्खिय ७ तह रोहगुत्ते ८ अ ॥१॥ इसिगुत्ते ९ सिरिगुत्ते १०, गणी य बंभे ११ गणी य तह सोमे १२ । दस दो अ गणहरा खलु, एए सीसा सुहत्थिस्स ॥२॥ थेरेहितो णं अज्जरोहणेहितो णं कासवगुत्तेहितो णं तत्थ णं उद्देहगणे नामं गणे निग्गए, तस्सिमाओ चत्तारि साहाओ निग्गयाओ, छच्च कुलाइं एवमाहिज्जंति । से किं तं साहाओ ? साहाओ एवमाहिज्जंति, तं जहा-उदुंबरिज्जिया १, मासपूरिआ २, मइपत्तिया ३, पुण्णपत्तिया ४, से तं साहाओ । से किं तं कुलाइं ?,

५॥
(८)

कुलाइं एवमाहिजंति, तं जहा-पढमं च नागभूयं, बिअं पुण सोमभूइयं होइ । अह उल्लगच्छ तइअं ३, चउत्थयं हत्थलिजं तु ॥१॥ पंचमगं नंदिजं ५, छट्ठं पुण पारिहासयं ६ होइ । उद्वेहगणस्सेह, छच्च कुला हुंति नायव्वा ॥२॥ थेरेहिंतो णं सिरिगुत्तेहिंतो हारियायसगुत्तेहिंतो इत्थ णं चारणगणे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ, सत्त य कुलाइं एवमाहिजंति, से किं तं साहाओ ? साहाओ एवमाहिजंति, तं जहा-हारिअमालागारी १, संकासीआ २, गवेधुया ३, विज्जनागरी ४, से तं साहाओ ॥ से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिजंति, तं जहा-पढमित्थ वत्थलिजं १, बीयं पुण पीइधम्मिअं २ होइ । तइअं पुण हालिजं ३, चउत्थयं पूसमित्तिजं ४ ॥१॥ पंचमगं मालिजं ५, छट्ठं पुण अज्जवेडयं ६ होइ । सत्तमगं कण्हसहं ७, सत्त कुला चारणगणस्स ॥२॥ थेरेहिंतो णं भद्वजसेहिंतो भारद्वायसगुत्तेहिंतो इत्थ णं उडुवाडियगणे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिण्णि कुलाइं एवमाहिजंति, से किं तं साहाओ ? साहाओ एवमाहिजंति, तं जहा-चंपिज्जिया १ भद्विज्जिया २ काकंदिया ३ मेहलिज्जिया ४, से तं साहाओ । से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिजंति, तं जहा-भद्वजसियं १ तह भद्वगुत्तियं २ तइयं च होइ जसभद्वं ३ । एयाइं उडुवाडियगणस्स तिण्णेव य कुलाइं ॥१॥ थेरेहिंतो णं कामिड्ढीहिंतो कोडालसगुत्तेहिंतो इत्थ णं वेसवाडियगणे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ चत्तारि कुलाइं एवमाहिजंति । से किं तं साहाओ ? साहाओ एवमाहिजंति तं जहा-सावत्थिया १, रज्जपालिआ २, अंतरिज्जिया ३, खेमलिज्जिया ४, से तं साहाओ ॥ से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिजंति, तं जहा-गणियं १ मेहिअं २ कामिड्ढियं ३ च तह होइ इंदपुरगं ४ च । एयाइं वेसवाडियगणस्स चत्तारि उ कुलाइं ॥१॥ थेरेहिंतो णं इसिगुत्तेहिंतो वासिड्डसगुत्तेहिंतो इत्थ णं माणवगणे नामं गणे निग्गए, तस्स णं इमाओ चत्तारि साहाओ तिण्णि य कुलाइं एवमाहिजंति, से किं तं साहाओ ? साहाओ एवमाहिजंति, तं जहा-कासविज्जिया १ गोयमिज्जिया २ वासिड्डिया ३ सोरड्डिया ४ । से तं साहाओ ॥ से किं तं कुलाइं ? कुलाइं एवमाहिजंति, तं जहा-इसिगुत्ति इत्थ पढमं १, बीयं इसिदत्तिअं मुणेयव्वं २ । तइयं च अभिजयंतं ३, तिण्णि कुला माणवगणस्स ॥१॥ थेरेहिंतो णं सुड्डिय-सुप्पडिबुद्धेहिंतो कोडियकाकंदएहिंतो

પ્રા.
(૮)

વઘાવઘસગુતાહતા ઇત્થ ણ કાાડયગણ નામ ગણ નિગ્ગા, તસ્સ ણ ઇમાઆ ચત્તાર સાહાઆ, ચત્તાર કુલાઇ એવમાહજ્ઞાત । સ । ક ત સાહાઆ ? સાહાઆ
એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-ઉઘનાગરી ૧ વિજ્ઞાહરી ય ૨ વડરી ય ૩ મજ્ઞિમિલ્લા ૪ ય । કોડિયગણસ્સ યા, હવંતિ ચત્તારિ સાહાઓ ॥૧॥ સે તં સાહાઓ ॥
સે કિં તં કુલાઇ ? કુલાઇ એવમાહિજ્ઞંતિ, તં જહા-પઢમિત્થ બંભલિજ્ઞં ૧, વિઙ્ગયં નામેણ વત્થલિજ્ઞં તુ ૨ । તઙ્ગયં પુણ વાણિજ્ઞં ૩, ચઉત્થયં પળ્હવાહણયં ૪
॥૧॥ થેરાણં સુટ્ઠિયસુપ્પડિબુદ્ધાણં કોડિયકાકંદગાણં વઘાવઘસગુતાણં ઇમે પંચ થેરા અંતેવાસી અહાવઘા અભિણ્ણાયા હુત્થા, તં જહા-થેરે અજ્ઞંદંદિન્ને ૧
થેરે પિયગંથે ૨ થેરે વિજ્ઞાહરગોવાલે કાસવગુત્તે ણં ૩ થેરે ઇસિદિન્ને ૪ થેરે અરિહદત્તે ૫ । થેરેહિંતો ણં પિયગંથેહિંતો એત્થ ણં મજ્ઞિમા સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો
ણં વિજ્ઞાહરગોવાલેહિંતો કાસવગુત્તેહિંતો ઇત્થ ણં વિજ્ઞાહરી સાહા નિગ્ગયા । થેરસ્સ ણં અજ્ઞંદંદિન્નસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અજ્ઞદિન્ને થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૧૧
થેરસ્સ ણં અજ્ઞદિન્નસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ ઇમે દો થેરા અંતેવાસી અહાવઘા અભિણ્ણાયા હુત્થા, તં જહા-થેરે અજ્ઞસંતિસેણિએ માઢરસગુત્તે ૧, થેરે અજ્ઞસીહગિરી
જાડસ્સરે કોસિયગુત્તે ૨ ॥૧૨॥ થેરેહિંતો ણં અજ્ઞસંતિસેણિએહિંતો માઢરસગુત્તેહિંતો ઇત્થ ણં ઉઘનાગરી સાહા નિગ્ગયા । થેરસ્સ ણં અજ્ઞસંતિસેણિયસ્સ
માઢરસગુત્તસ્સ ઇમે ચત્તારિ થેરા અંતેવાસી અહાવઘા અભિણ્ણાયા હુત્થા, તં જહા-(ગ્રં. ૧૦૦૦) થેરે અજ્ઞસેણિએ ૧ થેરે અજ્ઞતાવસે ૨ થેરે અજ્ઞકુબેરે ૩ થેરે
અજ્ઞિસિપાલિએ ૪ । થેરેહિંતો ણં અજ્ઞસેણિએહિંતો ઇત્થ ણં અજ્ઞસેણિયા સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો ણં અજ્ઞતાવસેહિંતો ઇત્થ ણં અજ્ઞતાવસી સાહા નિગ્ગયા,
થેરેહિંતો ણં અજ્ઞકુબેરેહિંતો ઇત્થ ણં અજ્ઞકુબેરી સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો ણં અજ્ઞિસિપાલિએહિંતો ઇત્થ ણં અજ્ઞિસિવાલિયા સાહા નિગ્ગયા । થેરસ્સ ણં
અજ્ઞસીહગિરિસ્સ જાડસ્સરસ્સ કોસિયગુત્તસ્સ ઇમે ચત્તારિ થેરા અંતેવાસી અહાવઘા અભિણ્ણાયા હુત્થા, તં જહા-થેરે ધણગિરી ૧ થેરે અજ્ઞવડરે ૨ થેરે
અજ્ઞસમિએ ૩ થેરે અરિહદિન્ને ૪ ॥૧૩॥ થેરેહિંતો ણં અજ્ઞસમિએહિંતો ગોયમસગુત્તેહિંતો ઇત્થ ણં બંભદીવિયા સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો ણં અજ્ઞવયરેહિંતો
ગોયમસગુત્તેહિંતો ઇત્થ ણં અજ્ઞવડરી સાહા નિગ્ગયા । થેરસ્સ ણં અજ્ઞવડરસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ ઇમે તિણ્ણિ થેરા અંતેવાસી અહાવઘા અભિણ્ણાયા હુત્થા, તં

આ.
(૮)

જહા-થેરે અઞ્જવઙ્ગરસેણે ૧૪ । થેરે અઞ્જપડમે, થેરે અઞ્જરહે ૧૫ । થેરેહિંતો ણં અઞ્જવઙ્ગરસેણેહિંતો ઇત્થ ણં અઞ્જનાહલી સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો ણં અઞ્જપડમેહિંતો ઇત્થ ણં અઞ્જપડમા સાહા નિગ્ગયા, થેરેહિંતો ણં અઞ્જરહેહિંતો ઇત્થ ણં અઞ્જજયંતી સાહા નિગ્ગયા । થેરસ્સ ણં અઞ્જરહસ્સ વચ્છસગુત્તસ્સ અઞ્જપૂસગિરી થેરે અંતેવાસી કોસિયગુત્તે ૧૬ । થેરસ્સ ણં અઞ્જપૂસગિરિસ્સ કોસિયગુત્તસ્સ અઞ્જફગ્ગુમિત્તે થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૧૭ । થેરસ્સ ણં અઞ્જફગ્ગુમિત્તસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ અઞ્જધણગિરી થેરે અંતેવાસી વાસિઢ્ઢસગુત્તે ૧૮ । થેરસ્સ ણં અઞ્જધણગિરિસ્સ વાસિઢ્ઢસગુત્તસ્સ અઞ્જસિવભૂઈ થેરે અંતેવાસી કુચ્છસગુત્તે ૧૯ । થેરસ્સ ણં અઞ્જસિવભૂઈસ્સ કુચ્છસગુત્તસ્સ અઞ્જભદ્દે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૨૦ । થેરસ્સ ણં અઞ્જભદ્દસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જનક્ખત્તે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૨૧ । થેરસ્સ ણં અઞ્જનક્ખત્તસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જરક્ખે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૨૨ । થેરસ્સ ણં અઞ્જરક્ખસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જનાગે થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૨૩ । થેરસ્સ ણં અઞ્જનાગસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ અઞ્જજેહિલે થેરે અંતેવાસી વાસિઢ્ઢસગુત્તે ૨૪ । થેરસ્સ ણં અઞ્જજેહિલ્લસ્સ વાસિઢ્ઢસગુત્તસ્સ અઞ્જવિણ્હૂ થેરે અંતેવાસી માઢરસગુત્તે ૨૫ । થેરસ્સ ણં અઞ્જવિણ્હુસ્સ માઢરસગુત્તસ્સ અઞ્જકાલે થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૨૬ । થેરસ્સ ણં અઞ્જકાલગસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ ઇમે દો થેરા અંતેવાસી ગોયમસગુત્તા-થેરે અઞ્જસંપલિ ૧, થેરે અઞ્જભદ્દે ૨, ૨૭ । એસિં ણં દુણ્હવિ થેરાણં ગોયમસગુત્તાણં અઞ્જવુઢ્ઢે થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૨૮ । થેરસ્સ ણં અઞ્જવુઢ્ઢસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ અઞ્જસંઘપાલિ થેરે અંતેવાસી ગોયમસગુત્તે ૨૯ । થેરસ્સ ણં અઞ્જસંઘપાલિઅસ્સ ગોયમસગુત્તસ્સ અઞ્જહત્થી થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૩૦ । થેરસ્સ ણં અઞ્જહત્થિસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જધમ્મે થેરે અંતેવાસી સુવ્વયગુત્તે ૩૧ । થેરસ્સ ણં અઞ્જધમ્મસ્સ સુવ્વયગુત્તસ્સ અઞ્જસીહે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૩૨ । થેરસ્સ ણં અઞ્જસીહસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જધમ્મે થેરે અંતેવાસી કાસવગુત્તે ૩૩ । થેરસ્સ ણં અઞ્જધમ્મસ્સ કાસવગુત્તસ્સ અઞ્જસંઢિલ્લે થેરે અંતેવાસી ૩૪ ।

વંદામિ ફગ્ગુમિતં ચ ગોયમં ૧૭ ધણગિરિં ચ વાસિટ્ઠં ૧૮ । કુચ્છં સિવભૂંપિ ય ૧૯, કોસિય દુઝંતકળ્હે ય (?) ॥૧॥ તે વંદિકુળ સિરસા, ભદ્રં વંદામિ કાસવસગુત્તં ૨૦ । નક્ખં કાસવગુત્તં ૨૧, રક્ખંપિ ય કાસવં વંદે ૨૨ ॥૨॥ વંદામિ અઙ્ગનાગં ૨૩ ચ, ગોયમં જેહિલં ચ વાસિટ્ઠં ૨૪ । વિણ્ઠું માઢરગુત્તં ૨૫, કાલગમવિ ગોયમં વંદે ૨૬ ॥૩॥ ગોયમગુત્તકુમારં, સંપલિયં તહય ભદ્ધયં વંદે ૨૭ । થેરં ચ અઙ્ગવુઢ્ઢું, ગોયમગુત્તં નમંસામિ ૨૮ ॥૪॥ તં વંદિકુળ સિરસા, થિરસત્તચરિત્તનાણસંપન્નં । થેરં ચ સંઘવાલિયં, ગોયમગુત્તં પણિવયામિ ૨૯ ॥૫॥ વંદામિ અઙ્ગહત્થિં ચ કાસવં ચંતિસાગરં ધીરં । ગિમ્હાણ પઢમમાસે, કાલગયં ચેવ સુદ્ધસ્સ ૩૦ ॥૬॥ વંદામિ અઙ્ગધમ્મં ચ સુવ્વયં સીલલદ્ધિસંપન્નં । જસ્સ નિક્ખમણે દેવો, છત્તં વરમુત્તમં વહઇ ૩૧ ॥૭॥ હત્થિં કાસવગુત્તં, ધમ્મં સિવસાહગં પણિવયામિ । સીહં કાસવગુત્તં ૩૨, ધમ્મંપિ ય કાસવં વંદે ૩૩ ॥૮॥ તં વંદિકુળ સિરસા, થિરસત્તચરિત્તનાણસંપન્નં । થેરં ચ અંઙ્ગજંબું, ગોયમગુત્તં નમંસામિ ૩૪ ॥૯॥ મિઝમદ્ધવસંપન્નં, ઉવઉત્તં નાણદંસણચરિત્તે । થેરં ચ નંદિયં પિ ય, કાસવગુત્તં પણિવયામિ ૩૫ ॥૧૦॥ તત્તો ય થિરચરિત્તં, ઉત્તમસમ્મત્ત-સત્તસંજુત્તં । દેસિગણિખમાસમણં, માઢરગુત્તં નમંસામિ ૩૬ ॥૧૧॥ તત્તો અણુઓગધરં, ધીરં મહિસાગરં મહાસત્તં । થિરગુત્તખમાસમણં, વચ્છસગુત્તં પણિવયામિ ૩૭ ॥૧૨॥ તત્તો ય નાણદંસણ-ચરિત્તવસુદ્ધિયં ગુણમહંતં । થેરં કુમારધમ્મં, વંદામિ ગણિં ગુણોવવેયં ૩૮ ॥૧૩॥ સુત્તથરયણભરિણ, ખમ-દમ-મદ્ધવગુણેહિં સંપન્ને । દેવદ્ધિખમાસમણે, કાસવગુત્તે પણિવયામિ ૩૯ ॥૧૪॥

હવે ‘સ્થવિરાવલી’ નામનો બીજો વિભાગ વર્ણવાય છે.

સાધુગણના નાયક એવા સ્થવિરોને નમસ્કાર થાઓ. વીર પ્રભુના ૧. ઇન્દ્રભૂતિ, ૨. અગ્નિભૂતિ, ૩. વાયુભૂતિ, ૪. વ્યક્ત, ૫. સુધર્મા, ૬. મંડિત, ૭. મૌર્યપુત્ર, ૮. અકંપિત, ૯. અચલભ્રાતા, ૧૦. મેતાર્ય અને ૧૧. પ્રભાસ. એ અગ્યાર ગણધરો પ્રસિદ્ધ હતા. તેમાંથી નવ ગણધરો પ્રભુના જીવતા જ રાજગૃહીમાં

વ્યા.
(૮)

એક એક માસનું અનશન કરી અનેકની સાથે મુક્તિપદ વર્યા. શ્રી વીરનિર્વાણ પછી બાર વર્ષે શ્રી ઇન્દ્રભૂતિજી અને વીશ વર્ષ પછી શ્રી સુધર્માસ્વામી રાજગૃહીમાં એક એક માસનું અનશન કરી મુક્તિમાં ગયા.

દરેક તીર્થંકરને જેટલા ગણધરો હોય, તેટલા જ ગણ હોય, પણ પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવને ગણધરો અગ્યાર અને ગણ નવ હતા, કારણ કે આઠમા-નવમા અને દશમા-અગ્યારમા એ બે બે ગણધરોના સાધુઓની વાચના એક એક હતી.

આજે જે સાધુઓ વિચરે છે, તે બધા શ્રી સુધર્મા સ્વામી ગણધરની શિષ્યપરંપરા છે, કારણ કે-દશ ગણધરો સ્વ-સ્વ નિર્વાણકાળે પોતાનો ગણ શ્રી સુધર્માસ્વામીને સોંપીને મુક્તિમાં ગયા છે.

અગ્યારે ય ગણધરો સર્વલબ્ધિથી સંપન્ન, વજ્રઋષભનારાય સંઘયણવાળા તથા સમયતુરસ્ત્ર સંસ્થાનવાળા હતા. દરેક છેલ્લે રાજગૃહીમાં એક એક માસનું પાદપોષગમન નામનું અનશન કરી મુક્તિએ ગયા હતા. તે દરેક ચૌદ પૂર્વો અને બાર અંગરૂપ સમસ્ત શ્રુતજ્ઞાનના સંપૂર્ણ જ્ઞાતા હતા, તે પણ સ્થૂલથી નહીં, પણ સર્વ અક્ષરોના સર્વ પર્યાયોના સંપૂર્ણ જ્ઞાનવાળા હતા.

ગણધરોનાં નામ, માતા, પિતા વગેરેનું કોષ્ટક :-

ક્રમ	નામ	ગામ	પિતા	માતા	ગોત્ર	ઘરવાસ	છત્રસ્થ વર્ષ	કેવલી વર્ષ	સાધુપણું	સર્વાયુ
૧	ઇન્દ્રભૂતિ	ગોબર	વસુભૂતિ	પૃથિવી	ગૌતમ	૫૦ વર્ષ	૩૦	૧૨	૪૨	૯૨
૨	અગ્નિભૂતિ	"	"	"	"	૪૬ વર્ષ	૧૨	૧૬	૨૮	૭૪
૩	વાયુભૂતિ	"	"	"	"	૪૨ વર્ષ	૧૦	૧૮	૨૮	૭૦
૪	વ્યક્ત	કુલાગ	ધર્મમિત્ર	વારુણી	ભારદ્વાજ	૫૦ વર્ષ	૧૨	૧૮	૩૦	૮૦
૫	સુધર્મા	"	ધર્મિલ	ભદ્રિલા	અગ્નિવૈશ્ય	૫૦ વર્ષ	૪૨	૮	૫૦	૧૦૦
૬	મણિહત	મૌર્ય	ધનદેવ	વિજયાદેવી	વાસિષ્ઠ	૫૩ વર્ષ	૧૪	૧૬	૩૦	૮૩
૭	મૌર્યપુત્ર	"	મૌર્ય	"	કાશ્યપ	૬૫ વર્ષ	૧૪	૧૬	૩૦	૯૫
૮	અકમ્પિત	મિથિલા	દેવ	જયન્તી	ગૌતમ	૪૮ વર્ષ	૯	૨૧	૩૦	૭૮
૯	અચલબ્રાતા	કોશલ	વસુ	નન્દા	હાર્ય	૪૬ વર્ષ	૧૨	૧૪	૨૬	૭૨
૧૦	મેતાર્ય	વચ્છપુર	દત્ત	વરુણદેવી	કૌડિન્ય	૩૬ વર્ષ	૧૦	૧૬	૨૬	૬૨
૧૧	પ્રભાસ	રાજગૃહી	બલ	અતિભદ્રા	"	૧૬ વર્ષ	૮	૧૬	૨૪	૪૦

અમેરિકાનો પત્રકાર ડેલ કાર્નેગી અખબારમાટે અમેરિકાના મોટા ઉદ્યોગપતિ એન્ડ્રુઝ કાર્નેગી પાસે મુલાકાત લેવા ગયો. મુલાકાતનો આશય હતો- ઉદ્યોગપતિ તરીકે સફળ કેવી રીતે થયા? એ સુસ્થ અખબારમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનો. એન્ડ્રુઝ કાર્નેગીએ કહ્યું- તમે એકલા મારી શા માટે મુલાકાત લો છો? અમેરિકામાં

વ્યા.
(૮)

ઘણા સફળ ઉદ્યોગપતિઓ છે. એ બધા પાસે જઈ તેમની સફળતાઓ માટે રહસ્ય પૂછો. અને પછી પુસ્તકરૂપે પ્રસિદ્ધ કરો. એન્ડ્રુઝ કાર્નેગીની ભલામણથી ડેલ કાર્નેગી બધા ઉદ્યોગપતિઓની મુલાકાત લઈ શક્યો. એ પછી એના સંકલનરૂપે પુસ્તક પ્રકાશિત કર્યું - ‘સફળ જીવનની ચાવીઓ’.

જો કે આ બધા ઉદ્યોગપતિઓ માત્ર આર્થિક મોરચે જ સફળ થયા હતા. તેથી જ તેમના આંતરિક જીવનમાં ઘણી અશાંતિ હતી. અને લગભગ મોત દયાજનક થયા. પણ આપણે આ મુદ્દાને પ્રસ્તુતમાં લક્ષ્યમાં રાખવો છે. અત્યાર સુધી તો ચોથા આરાના તીર્થંકરોના ચરિત્રો વર્ણવ્યા. તેઓ તો અલૌકિક અદ્ભુત હોવાના જ. પણ એમના ચરિત્ર આદર્શ હોવા છતાં આપણા માટે ઘણી દૂરની વાત જેવા છે. જ્યારે આ જ પાંચમાં વિષમ દુષ્કર્મ આરામાં થયેલા મહાપુરુષો તો કંઈક અંશે શરુઆતમાં આપણા જેવા જ હતા, સાધનાના પ્રયંડ પુરુષાર્થ બળપર તેઓ જે ઊંચાઈએ પહોંચ્યા, એ ઊંચાઈએ પહોંચવા ચાલો આપણે તેઓને પૂછીએ- એમના જીવનને તપાસીએ, એવા કયા વિશેષ ગુણના બળપર તેઓ આ ઊંચાઈએ પહોંચ્યા?

પ્રથમ શ્રી ગૌતમસ્વામી :- જેમના નામમાં જ કામગો (=ગાય) કલ્પતરુ (=કલ્પવૃક્ષ) અને ચિંતામણિનો વાસ છે, જેમને અનંત લબ્ધિઓ વરેલી છે, જેમણે પંદરસો તાપસને સાધુ બનાવ્યા બાદ ખીરથી પારણું કરાવી પહેરામણીરૂપે કેવળજ્ઞાન રૂપી શ્રેષ્ઠતમ વસ્ત્રની ભેટ કરી છે, જેમની ‘મારી પાસે દીક્ષા લો ને કેવળજ્ઞાન મેળવો’ની યોજનાનો લાભ પચાસ હજાર ભવ્યાત્માઓએ લીધો, જેમનું નામ ‘હે ગોયમ ! હે ગોયમ’ એ રીતે છત્રીસ હજાર વખત લઈ પ્રભુ વીરે પરમમંત્રરૂપ બનાવી દીધું છે, ખુદ કેવળજ્ઞાની તીર્થંકર ગુરુ એવા પ્રભુ વીરે જેમને કેન્દ્રમાં રાખી સૂરિઓને ધ્યાન કરવા યોગ્ય મંત્ર બનાવી ગુરુ દ્વારા શિષ્યના નામના મંત્રની એક અદ્ભુત ઘટના સર્જી, જેમને પોતાની પાસે નહીં, એવા કેવળજ્ઞાનની ભેટ બીજાઓને આપી દુનિયાના શ્રેષ્ઠ દાનવીરની પદવી મેળવી. ઇત્યાદિ અનેક વિશિષ્ટતાઓથી સભર શ્રી ગૌતમસ્વામીને પૂછીએ કે-આપ આ વિશિષ્ટતાઓ કયા ગુણના બળપર પામ્યા ? તેઓશ્રી કહેશે- સંપૂર્ણ સમર્પણભાવ ! વિનયથી

વ્યા.
(૮)

છલકાતો શરણાભાવ ! પ્રભુના શરણે ગયા પછી પ્રભુ જ સર્વજ્ઞ ! પોતાના જ્ઞાનનો પણ ઉપયોગ મુકવાનો નહીં. ગુરુની હાજરીમાં તો અજ્ઞાની બાળક બનવામાં જ ગૌરવ છે. ગુરુના જીવતા કેવળજ્ઞાની બની ગુરુને સમકક્ષ પણ બનવાનું નહીં ! ગુરુના ઠપકામાં પણ અનુગ્રહ જ અનુભવવાનો ! બસ આવા સમર્પણભાવની ચાવીએ તમામ વિશિષ્ટતાના ખજાના ખુલ્લા કરી આપ્યા ! ધન્ય છે ગુરુ ગૌતમસ્વામીને ! બોલો, અનંતલબ્ધિનિધાનાય શ્રી ગૌતમસ્વામિને નમઃ ।

હવે આવીએ પંચમ ગણધર શ્રી **સુધર્માસ્વામી** પાસે ! પ્રભુએ તો પોતાની પાટે એમને સ્થાપ્યા, પણ શ્રી ગૌતમસ્વામી વગેરે બીજા દસેય ગણધરોએ નિર્વાણ પામતી વખતે પોતાનો ગણ શ્રી સુધર્માસ્વામીને સોંપ્યો ! કોઈ ગણધરને પોતાની પાટપરંપરા ચલાવવાનું મન થયું નહીં ! શું વિશેષતા હશે શ્રી સુધર્માસ્વામીમાં ? છે, એક જબરદસ્ત વિશેષતા એ છે કે દરેક સાધુ પ્રત્યે-નાનામાં નાના કે ક્ષુદ્રકમાં ક્ષુદ્રક સાધુપ્રત્યે અદ્ભુત વાત્સલ્યભાવ ! રાજગૃહી નગરીમાં કઠિયારાએ દીક્ષા લીધી. પણ લોકો ‘ખાવા મળ્યું નહીં, તે બાવો બન્યો’ ઇત્યાદિ કટાક્ષ કરવા લાગ્યા. આ સાધુને અઘૃતિ થઈ. સુધર્માસ્વામીને ખબર પડી. માસકલ્પની વિધિ હોવા છતાં, અને રાજગૃહી જેવી નગરીમાં જબરદસ્ત શાસન પ્રભાવનાની શક્યતાઓ હોવા છતાં, બે સાધુસાથે આ સાધુને બીજે મોકલી દેવાના બદલે પોતે પૂરા સમુદાય સાથે અધુરે માસકલ્પે વિહાર માટે તૈયાર થઈ ગયા, બસ એક જ વાત પર- જ્યાં બીજી ગમે તેટલી શાસનપ્રભાવના થતી હોય, પણ મારા એક પણ સાધુને અપ્રસન્નતાના નિમિત્ત મળતા હોય, ત્યાં રહેવું નહીં, શાસન પ્રભાવના કરતાં પણ સાધુની પ્રસન્નતા મોટી વસ્તુ છે ! આ છે સુધર્માસ્વામીની એક અદ્ભુત ગુણગરિમા. અલબત્ત પછી તો અભયકુમારે પોતાની બુદ્ધિથી કરોડોના રત્નોના ત્યાગી તરીકે આ સાધુને લોકો સામે સિદ્ધ કરી બતાવી બાજી બદલાવી નાખી ! પણ સુધર્માસ્વામીની આ વિશિષ્ટતા આપણે હૃદયસ્થ કરીએ, આપણા આશ્રિત નાનામાં નાની વ્યક્તિની પણ પ્રસન્નતાની કાળજી લેવાની !

શ્રી સુધર્માસ્વામીની પાટે સૌભાગ્યનિધિ શ્રી **જંબૂસ્વામી** આવ્યા. કોઈ પણ પ્રસંગમાં પ્રવેશમાટે કે કોઈ વસ્તુના વિતરણ માટે લાંબી લાઈન લાગી હોય,

આ.
(૮)

એમાં જેનો છેલ્લો ચાન્સ લાગી જાય, જેના પ્રવેશ પછી બારણા બંધ થઈ જતા હોય, કે વેંચાણ વગેરે બંધ થઈ જતું હોય, તે છેલ્લી લાભ મેળવી જનારી વ્યક્તિ એકદમ ભાગ્યશાળી ગણાતી હોય છે. જંબૂસ્વામી તો મોક્ષ જેવા ઉત્કૃષ્ટ સ્થાન માટે છેલ્લે પ્રવેશ પામી ગયા ને પછી દ્વાર બંધ થઈ ગયા, તેથી તેઓ તો પરમ સૌભાગ્યશાળી નીવડ્યા. કેવા સૌભાગ્યશાળી! એમના પિતાજીએ આઠ-આઠ કન્યા સાથે લગ્ન નક્કી કરેલા. છતાં સુધર્માસ્વામીની એક જ દેશના સાંભળી પરમવૈરાગી બની ગયા. માતા-પિતાની રજા લેવા જતાં નગરના દરવાજામાં પેસતા દરવાજે રાખેલી શિલા જોઈ, ગમે ત્યારે મોતની સંભાવના દેખી પાછા સુધર્માસ્વામી પાસે ગયા ને આજીવન બ્રહ્મચર્યરૂપ અડધી દીક્ષા તો પહેલેથી જે અંકે કરી લીધી. ઘરે વાત કરી. મોહાધીન માતા-પિતા સાથે ચર્ચા થઈ. છેવટે પહેલા લગ્ન ને પછીના દિવસે દીક્ષા નક્કી થઈ. આ સમાચારથી નારાજ થયેલા આઠેય કન્યાના મા-બાપોને કન્યાઓએ કહી દીધું-પરણીશું તો જંબૂસ્વામીને જ ! થયા લગ્ન. દરેક કન્યા દાયજામાં અગ્યાર અગ્યાર કરોડ સોનામહોર લાવી. જંબૂસ્વામીના પિતા પણ અગ્યાર કરોડ સોનામહોરના સ્વામી હતા. આમ એક બાજુ છે નવ્વાણુ કરોડ સોનામહોરો, બીજી બાજુ છે અપ્સરા જેવી આઠ પત્નીઓ ! છતાં જંબૂસ્વામી વૈરાગી ! પાંચસો ચોરો સાથે ચોરી કરવાં આવેલા પ્રભવ ચોરની અવસ્થાપિની વિદ્યાની અસર જંબૂસ્વામીને થઈ નહીં, અને એ બધા ચોરો જંબૂસ્વામીના પુણ્યથી સ્તંભિત થઈ ગયા. પછી જંબૂસ્વામીનો આઠ પત્ની સાથે સંવાદ થયો. આઠેય પત્નીઓ સંસાર સુખ ભોગવવા માટે એક એક દૃષ્ટાંત આપે છે. સામે જંબૂસ્વામી વૈરાગ્ય પ્રેરક વળતા દૃષ્ટાંતો આપે છે. છેવટે જંબૂસ્વામીના પ્રબળ વૈરાગ્યથી આઠેય પત્નીઓ અને આ વાત સાંભળી રહેલા પાંચસો ચોર સાથે શ્રી પ્રભવસ્વામી પણ પ્રતિબોધ પામ્યા. આ સમાચાર મળતા નવેયના માતા-પિતા પણ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા. જંબૂસ્વામીના સૌભાગ્યનો આ પ્રભાવ કે દીક્ષા એકની થવાને બદલે પાંચસો સત્તાવીશની થઈ. અને દીક્ષાના અવસરે જંબૂસ્વામીના કાકા કે જે અનાદિત દેવ તરીકે આ જંબૂદ્વીપના અધિષ્ઠાયક દેવ છે, તેમણે દિવ્ય મહોત્સવ કર્યો. આ પણ એક વિશિષ્ટ સૌભાગ્ય ગણાય. આમ સૌભાગ્યની પરંપરામાં જુઓ ઉત્કૃષ્ટ સૌભાગ્ય કેવું ? કે ભગવાનના નિર્વાણ પછી ચોસઠ વર્ષે શ્રી જંબૂસ્વામી મોક્ષે ગયા. જંબૂસ્વામી મોક્ષે ગયા પછી આ ભસ્તમાંથી મોક્ષદાર બંધ થઈ

ગયો ! અને તે સાથે દશ વસ્તુઓ વિચ્છેદ પામી. ૧) મનઃપર્યવજ્ઞાન ૨) પરમાવધિજ્ઞાન ૩) પુલાક લબ્ધિ ૪) આહારક લબ્ધિ ૫) ક્ષપકશ્રેણિ ૬) ઉપશમ શ્રેણિ ૭) જિનકલ્પ ૮) ત્રણ ચારિત્ર (પરિહાર વિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય, યથાખ્યાત ચારિત્ર) ૯) કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન અને ૧૦) મુક્તિ (મોક્ષ).

આપણે શ્રી જંબૂસ્વામીને પૂછીએ - આપ આવા સૌભાગ્યનિધિ કેવી રીતે થયા ? તેઓશ્રી કહે છે - એક ગુણના બળપર... એ ગુણ છે - દાક્ષિણ્ય. આ ગુણની વિશેષતા એ છે કે એમાં પોતાની ઇચ્છા, પોતાના કામ કે પોતાની ભાવનાને ગૌણ કરીને પણ બીજા સત્પુરુષની વાતને, એમણે સૂચવેલા કાર્યને સ્વીકારી લઈ એમને ભોંઠા પડવા દેવા નહીં. જુઓ ભવદેવના ભવમાં પોતે તો તાજેતરમાં જ પરણેલી પ્રિયતમ પત્ની નાગીલાને શણગારવા બેઠેલા. એમાં સાધુ બનેલા મોટા ભાઈ ભવદત્ત ઘણા વરસે ગોચરીએ પધાર્યા. તેથી પત્નીને છોડી ભાઈને ગોચરી વહોરાવી. પછી વળાવવા સાથે ગયા. બીજા સ્વજનો તો થોડે સુધી વળાવી પોતાની મેળે જ પાછા ફર્યા. પણ ભવદેવે વિચાર્યું, ભાઈ મહારાજ જવાનું ન કહે, તો પૂછ્યા વિના પાછા કેમ વળાય ? ભવદત્ત સાધુ પણ સમજીને જ પાછા જવાની વાત કરતાં જ નથી. એમ કરતાં છેક ગુરુ મહારાજ પાસે લઈ આવ્યા. ત્યાં બીજા સાધુઓએ પૂછ્યું ‘કેમ ભાઈને દીક્ષા આપવા સાથે લાવ્યા છો ને?’ ભવદત્તે પણ હા પાડી. અને ગુરુદેવને કહ્યું: મારો ભાઈ દીક્ષા લેવા ઇચ્છે છે. દીક્ષા આપો. ગુરુ મહારાજે ભવદેવને પૂછ્યું-ત્યારે નાગીલાની સતત યાદ અને દીક્ષાનો કોઈ ભાવ નહીં, છતાં ભાઈ મહારાજ અને ગુરુ મહારાજ દીક્ષાની વાત કરે છે, તો ના કેમ પડાય ? એમાં ભાઈ ખોટા પડે. ભાઈ ભોંઠા પડે. બસ આ એક મુદ્દા પર દીક્ષા લઈ લીધી. (આપણે તો સાંજના પ્રતિક્રમણના સમયે ઉપાશ્રયમાં ગયા હોઈએ ને ગુરુમહારાજ પૂછે કે કેમ પ્રતિક્રમણ કરવું છે ને! તો શું કરીએ ? તસ્ત ના પાડી દઈએ ને ઉપરથી કહીએ - હું પછી આવીશ !) જો કે બાર વરસ સુધી દીક્ષામાં સતત નાગીલા નાગીલા કરતાં રહ્યા. ભાઈ મહારાજના કાળધર્મ પછી દીક્ષા મુકી ફરીથી સંસાર માંડવા પોતાના ગામે આવ્યા. સામે જ નાગીલા મળી. બંને વચ્ચે ઘણી ચર્ચા થઈ. નાગીલા બાર વર્ષથી ભવદેવને યાદ કરતી હતી, ‘ આવે અને મને પણ સાધ્વી બનાવે.’ ભવદેવ બાર

વ્યા.
(૮)

વર્ષથી વિચારતા હતા- નાગીલા મળે ને સંસાર માંડુ ! તેથી નાગીલા ભવદેવને સંયમમાં જ રાખવા માંગે છે. ત્યાં જ એક બ્રાહ્મણકિશોરને પોતે જ વમેલું પાછો ચાટતો જોઈ ભવદેવે એનો ઠપકો આપ્યો, ત્યારે નાગીલાએ અવસર જોઈ ટોણો માર્યો- તો તમે શું કરો છો? દીક્ષા અવસરે વમેલી મને અને વમેલા સંસારને જ ફરી વળગવા આવી છોને ! ભવદેવને ટકોર બરાબર અસર કરી ગઈ. નાગીલાને ગુરુ માની ફરીથી સંયમમાં સ્થિર થયા. કાળ કરી દેવલોકમાં જઈ પછીના ભવે શિવરાજકુમાર બન્યા. ત્યાં મુનિરાજને જોઈ જાતિસ્મરણ જ્ઞાનથી વૈરાગ્યવાસિત થયા. માતા-પિતાની સંયમમાટે રજા ન મળવા પર બાર વર્ષ સુધી છઠ્ઠના પારણે છઠ્ઠ અને પારણે આંબેલની આરાધના કરી. અંતે એમાં જ કાળ કરી પાંચમાં દેવલોકના દેવ બન્યા. પૂર્વભવના વૈરાગ્યયુક્ત તપના બળપર એવી કાંતિ હતી કે દેવાયુષ્ય પૂર્ણ થવાના માત્ર સાત દિવસ પૂર્વે જ ભગવાન મહાવીરસ્વામીને વંદન કરવા આવી, ત્યારે શ્રેણિક રાજા એમની કાંતિથી અંજાઈ ગયા. આમ ભાઈની ઇચ્છાને માન આપવાના એક ગુણપર તેઓ ક્યાંના ક્યાં પહોંચી ગયા ? આપણે આ ગુણ આત્મસાત્ કરી લઈએ. બીજા સજ્જન આપણને પરિણામે હિતકર થાય એવું કોઈ પણ કામ સોંપે, તો મનથી ન ગમતું હોય, ઇચ્છા ન હોય, તો પણ દાક્ષિણ્ય ગુણને આગળ કરી એ કાર્ય કરી લેવું.

શ્રી જંબૂસ્વામીની પાટે પ્રભવસ્વામી આવી. એક વારના ચોર યુગપ્રધાન આચાર્ય બની ગયા. માટે જ કહ્યું છે કે જંબૂસ્વામી જેવા કોઈ કોટવાળ થયા નથી કે જેઓએ ચોરને પણ મોક્ષમાર્ગના સાધુ બનાવી દીધા. અને પ્રભવસ્વામી જેવો કોઈ ચોર થયો નથી કે જેણે કોઈ ચોરી ન શકે તેવા અમૂલ્ય સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપ રત્નત્રય ચોરી લીધા. આ પ્રભવસ્વામીનો આ ગુણ યાદ રાખવા જેવો છે કે યોગ્યસ્થાને યોગ્ય વ્યક્તિ જ આવવી જોઈએ, જે તે નહીં. તેથી જ પોતાના પછી જૈનશાસનની ધુરા સંભાળવામાટે યજ્ઞ કરતાં શયંભવ બ્રાહ્મણને યોગ્ય જોઈ એમને પ્રતિબોધ પમાડવા બે સાધુઓને યજ્ઞના મંડપમાં મોકલ્યા. બંને સાધુને અપમાન સામે સ્વસ્થ રહેવા પહેલેથી ચેતવેલા. બંને સાધુ ત્યાં ગયા. અપમાન થયું. ધક્કા મરાયા. છતાં સ્વસ્થ રહ્યા. મોટેથી ‘અહો કષ્ટં અહો કષ્ટં તત્ત્વં ન જ્ઞાયતે

વ્યા.
(૮)

પરમ્' બોલી રવાના થયા. (પરિશ્રમ ઘણો છે. પણ તત્ત્વની ખબર નથી. આ વાક્ય સંસારના મૃગજળ સમા સુખમાટે પરિશ્રમ કરતા બધાએ યાદ રાખી લેવા જેવું છે.) સત્યના પરમ ઉપાસક શયંભવે સત્ય ન બતાવતા બ્રાહ્મણ ગોરને તલવારનો ડર બતાવ્યો. છેવટે એ ગોરે યજ્ઞસ્તંભ નીચે રાખેલા શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની પ્રતિમા બતાવી. શયંભવે આવા પ્રભુના પ્રથમ વખત થયેલા દર્શનના આનંદમાં એ ગોરને મંડપની બધી સામગ્રી ભેટ આપી.

પછી પ્રભવસ્વામી પાસે આવ્યા. પ્રભવસ્વામીએ પરખ બરાબર કરેલી. તેથી તત્ત્વની જાણકારી માટે દીક્ષાની વાત કરી. (તમે અમને તત્ત્વજિજ્ઞાસાથી પ્રશ્ન પૂછો, એની અમે એક સામાયિકની ફી રાખીએ, તો તમે ભરો ખરા કે પછી પૂછવાનું માંડી વાળો?) શયંભવે દીક્ષા લીધી. આઠ વર્ષમાં ચૌદ પૂર્વધર થયા. પ્રભવસ્વામી એમને પોતાની પાટે સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા. પ્રભવસ્વામીની આ વિશેષતા કે યોગ્ય વ્યક્તિને જ પોતાના સ્થાને બેસાડ્યા. ઘર, દુકાન, સંઘની પેઢી વગેરે સ્થળે જો આ વિચારધારાને પ્રાધાન્ય અપાય, તો કેટલા પ્રશ્નો ઉકેલાઈ જાય ?

શ્રી શયંભવસૂરિના પુત્ર મનક 'ન બાપા' ના મહેણાથી લાગી આવતા આઠ વર્ષની ઉંમરે બાપાને શોધવા નીકળ્યા. શ્રી શયંભવસૂરિ સાથે મેળાપ થયો. આચાર્યભગવંતે જ્ઞાનબળથી પુત્રને ઓળખી લીધો. પછી 'હું ને તારા પિતા વચ્ચે અભેદભાવ છે' ઇત્યાદિ કહી મનકને દીક્ષા આપી. શિષ્ય બનેલા પુત્રને શાનો વારસો આપવો ? (અણસમજુ બાપ સંપત્તિનો વારસો આપે, સમજુ બાપ સંસ્કારનો) ઇચ્છા તો ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન આપવાની હતી. પણ મનકનું આયુષ્ય માત્ર છ મહીનાનું જોઈ ચૌદ પૂર્વ વગેરેમાંથી ઉદ્ધૃત કરી દસ વૈકાલિક ગ્રંથની રચના કરી. પુત્રશિષ્યને એક વાત બરાબર ઘૂંટાવી દીધી- 'બીજા સાધુભગવંતોની સેવા કરવાની, પણ કોઈની સેવા લેવાની નહીં' આમાટે જ મનક મુનિકે બીજા સાધુઓને એ વાત બતાવી જ નહીં કે અમારા બે વચ્ચે પિતા-પુત્રનો સંબંધ છે. છ મહીના પછી મનકમુનિકે કાળધર્મ પામ્યા ને સ્વર્ગે ગયા, ત્યારે શ્રીશયંભવસૂરિની આંખમાં આંસુ આવ્યા. બીજા સાધુઓએ એમાટે પૂછતા સંબંધનો ખુલાસો કર્યો અને

અત્યારસુધી રહસ્ય નહીં ખોલવાનું કારણ બતાવ્યું. મનકમુનિપાસેથી શ્રી શયંભવસૂરિએ આપેલો આ ગુણ આત્મસાત્ કરીએ - શક્તિ પહોંચે ત્યાં સુધી બીજાની સેવા કરવી, બીજાના કામ કરવા, પણ બીજા પાસેથી સેવા લેવી નહીં. પછી સંઘના આગ્રહથી આચાર્ય ભગવંતે દસવૈકાલિક ગ્રંથને વિસર્જિત કર્યો નહીં. બાકીના આગમોના વિચ્છેદ પછી પણ છેક છેવટ સુધી આ ગ્રંથ ટકશે. સાધુ-સાધ્વીઓની વડી દીક્ષા પણ આ ગ્રંથના ચાર અધ્યાયના યોગ થયા પછી જ થાય છે. તેથી જ જૈન ઇતિહાસમાં શ્રી શયંભવસૂરિના આદરપૂર્વક લેવાતા નામમાં ઓળખાણ અપાય છે - મનકપિતા ! (પુત્રના નામે પિતાની ઓળખ, કેમ ? તો મનકના નિમિત્તે જૈનસંઘને દસવૈકાલિક જેવો અદ્ભુતકોટિનો ગ્રંથ પ્રાપ્ત થયો.) આ શયંભવસૂરિ પાસેથી એક મહત્ત્વનો ગુણ એ મળે છે કે જીવવું તો તત્ત્વ માટે, તત્ત્વહીન વાતો માટે મૂલ્યવાન જિંદગી વેડફી શકાય નહીં. પછી એ તત્ત્વ પ્રાપ્ત કરવા માટે ભલે એક ઝાટકે સંસાર છોડી દેવા જેવું મૂલ્ય ચુકવવું પડે ! આર્ય શયંભવસૂરિ પોતાની પાટે તુંગિકાયન ગોત્રવાળા શ્રી **યશોભદ્રસૂરિ**ને સ્થાપી વીરનિર્વાણથી અઢાણમાં વર્ષે સ્વર્ગે ગયા.

શ્રી યશોભદ્રસૂરિ પણ પ્રાચીનગોત્રીય શ્રી **ભદ્રબાહુ** અને માઢરગોત્રીય શ્રી **સંભૂતિવિજય** નામના પોતાના બે શિષ્યોને સ્વપદે સ્થાપી સ્વર્ગે ગયા. તેમાં શ્રી ભદ્રબાહુસૂરિએ આ શ્રી કલ્પસૂત્રને પૂર્વોમાંથી ઉદ્ધૃત કર્યું, દશ સૂત્રો ઉપર નિર્યુક્તિ રચી અને ‘ઉવસગ્ગહરં’ સ્તોત્ર બનાવ્યું. તેમનો જન્મ પ્રતિષ્ઠાનપુરમાં બ્રાહ્મણકુળમાં થયો હતો. વરાહમીહિર તેમના મોટા ભાઈ હતા. બંને ભાઈઓએ દીક્ષા લીધી. તે પછી યોગ્ય જાણી ગુરુએ શ્રી ભદ્રબાહુને આચાર્યપદ આપ્યું, તેથી વરાહમીહિર રીસાયા. દીક્ષા છોડી બ્રાહ્મણનો વેષ પહેરી ‘વરાહસંહિતા’ નામે જ્યોતિષનો ગ્રંથ બનાવી તેના બળે લોકોને ભૂત-ભાવી નિમિત્તો કહીને આજીવિકા મેળવવા લાગ્યા. એકવાર તેણે રાજાની સામે કુંડાળું આલેખીને કહ્યું કે- આના મધ્યમાં બાવન પલનો (વજનનું એક માપ) માછલો પડશે. તે વખતે ત્યાં રહેલા શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીને આ અંગે પૂછતાં એમણે કહ્યું- તે માછલો સાડા એકાવન પલનો હશે. અને કુંડાળાના છોડે પડશે. બન્યું પણ એમ જ. તેથી લોકોમાં વરાહમીહિરની

નિંદા અને ભદ્રબાહુસ્વામીની પ્રશંસા થઈ. એકવાર રાજાને ત્યાં પુત્ર જનમ્યો. વરાહમીહિરે કુંડળી બનાવી એનું આયુષ્ય સો વર્ષનું ભાખ્યું, અને પછી રાજાને કૂંક મારી કે આ પ્રસંગે બધા આશીર્વાદ આપવા આવ્યા, પણ અભિમાની અને વ્યવહારને નહીં જાણતા ભદ્રબાહુસ્વામી આવ્યા નથી. આ વાત જાણી શ્રી ભદ્રબાહુસૂરિએ કહ્યું કે- ‘સાતમે દિવસે બિલાડાથી રાજપુત્રનું મરણ થવાનું છે, તેથી અમે ગયા નથી.’

રાજાએ પુત્રને બચાવવા નગરમાંથી બધા બિલાડા બહાર કઢાવ્યા. તો પણ સાતમે દિવસે સ્તનપાન કરતા રાજપુત્ર ઉપર બિલાડાનો આકાર કોતરેલો આંગળીઓ પડવાથી તે મરી ગયો. એથી ભદ્રબાહુસ્વામીની સર્વત્ર પ્રશંસા થઈ અને વરાહમીહિરની નિંદા થઈ. આમ પોતાની નિંદા થવાથી વરાહમીહિર ક્રોધથી તાપસ થઈ મરીને વ્યન્તર થયો. નગરમાં મારીનો રોગ ફેલાવી લોકોને ઉપસર્ગ કરવા લાગ્યો. ત્યારે શ્રી ભદ્રબાહુસૂરિએ ‘ઉવસગ્ગહર’ સ્તોત્ર રચીને ઉપસર્ગનું નિવારણ કર્યું. કહ્યું છે કે- ઉવસગ્ગહર સ્તોત્ર બનાવી જે કરુણાસાગરે સંઘનું કલ્યાણ કર્યું, તે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી જય પામો. (એમ કહેવાય છે કે પૂર્વે આ સ્તોત્ર સાત ગાથાનું હતું, અને એ ભણવા માત્રથી દેવ સાક્ષાત થતો હતો. પણ પછી લોકો ક્ષુદ્રક કારણોસર સ્તોત્ર ભણી દેવને બોલાવવા માંડ્યા. તેજ્યા. તેથી દેવની ભદ્રબાહુસ્વામીએ પોતાની શક્તિવિશેષથી લોકોને બે ગાથા ભૂલાવી દીધી. પછી શ્રદ્ધાપૂર્વક પાંચ ગાથાના આ સ્તોત્રનો પાઠ કરનારને દેવ પરોક્ષ સહાય કરવા માંડ્યો. સામાન્ય પ્રજા ઉપયોગી દેખાતી વસ્તુનો પણ પ્રાયઃ ઉપયોગ કરતાં દુરુપયોગ વધારે કરી નાખે છે, આ વાત ટી.વી. વગેરે બાબતથી આજે પણ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે.) આ ભદ્રબાહુસ્વામીના અન્ય વિશેષ ગુણોમાં એક વિશિષ્ટગુણ એ હતો, કે સંઘને હંમેશા માથે રાખવો, સંઘઆજ્ઞા તહત્તિ કરવી. તેથી જ પોતાને મહાપ્રાણ ધ્યાન સિદ્ધ કરવું હતું, છતાં સંઘની આજ્ઞાને શિરોમાન્ય કરી શ્રી સ્થૂલભદ્રસ્વામી આદિ પાંચસો સાધુઓને સાત વાયનાદ્વારા ચૌદપૂર્વ ભણાવવા તૈયાર થયા.

માઢર ગોત્રીય સ્થવિર આર્ય સંભૂતિવિજયના શિષ્ય ગૌતમગોત્રીય શ્રી સ્થૂલભદ્રજી થયા. તેઓ નવમાં નંદ રાજાના મંત્રી શકડાલના પુત્ર હતા. શ્રીયક

તેમનો નાનો ભાઈ હતો. શ્રી સ્થૂલભદ્રજી કોશાવેશ્યાને ત્યાં રહી બાર વર્ષથી રંગરાગ મનાવી રહ્યા હતા.

વસુચિ બ્રાહ્મણે કુટ પ્રયોગથી રાજાનાં મનમાં શકડાલ મંત્રીપ્રત્યે દ્વેષ ઊભો કરાવી, આત્મહત્યાની ફરજ પાડી. તેથી શકડાલમંત્રીએ આત્મહત્યા કરી અને ત્યારે શ્રીયકે રાજાનો વિશ્વાસ જીતવા પિતાનું ડોકું કાપી નાંખ્યું. પછી સત્ય જાણી અફસોસ કરતાં રાજાએ શ્રીયકના આગ્રહથી સ્થૂલભદ્રને કોશાવેશ્યાને ત્યાંથી બોલાવી મંત્રીમુદ્રા ધરી. પણ સ્થૂલભદ્રે દુન્યવી પદવીનું અંતિમ પરિણામ જોઈ, અને વેશ્યાગમનની પણ છેવટની અવસ્થા અસારભૂત જાણી ત્યાં જ લોચ કરી દીક્ષા લીધી. દુર્ગધવાળા સ્થાનેથી પસાર થતી વખતે પણ સ્વસ્થ રહેલા એમને જોઈ રાજાને પણ એમના સાચા વૈરાગ્ય પર શ્રદ્ધા બેસી.

ચોમાસુ સમીપ આવ્યે એક સાધુએ સિંહગુફાપાસે, બીજા સાધુએ ઝેરી સાપના બિલ પાસે અને ત્રીજા સાધુએ કૂવાની પાળપર ચોમાસુ કરવાની રજા ગુરુ પાસે માંગી, ત્યારે શ્રી સ્થૂલભદ્રે કોશાવેશ્યાને ત્યાં ચોમાસુ કરવાની રજા માંગી. ગુરુભગવંતે જ્ઞાનબળથી ચારેયની યોગ્યતા જોઈ રજા આપી. કોશાવેશ્યાએ સ્થૂલભદ્રને વિવિધ કામોત્તેજક ચિત્રોવાળા સ્થાને જ ઉતારો આપ્યો. રોજ વિવિધ રસવતી રસોઈ વહોરાવવા માંડી. ઉન્માદક નૃત્યો કરવા માંડ્યા. પૂર્વના વિલાસ યાદ કરાવવા માંડ્યા. હાવભાવ-નખરા ખૂબ કર્યા, પણ દરેક જીવતી ચામડીની અંદર છુપાયેલા પરમાત્મસ્વરૂપ પવિત્ર આત્માને જ જોવાની દૃષ્ટિ કેળવવા સમર્થ બનેલા સ્થૂલભદ્રજી જરાય ચલિત થયા નહીં. છેવટે કોશા હારી. અને શ્રી સ્થૂલભદ્ર પાસે શ્રાવકધર્મ સ્વીકાર્યો. રાજાએ મોકલેલા પુરુષ સિવાય બધા પુરુષોનો ત્યાગ કર્યો. સિંહગુફાવાસી મુનિના પ્રભાવથી સિંહ અહિંસક બની ગયો. અને સાપની બિલવાળા સાધુના પ્રભાવથી સાપ ક્રોધમુક્ત બન્યો. ચોમાસુ પૂર્ણ થયે સિંહગુફાવાસી વગેરે મુનિઓ ગુરુ પાસે આવ્યા ત્યારે ગુરુએ તેઓનું ‘દુષ્કર-કારક’ કહીને સ્વાગત કર્યું. છેલ્લે સ્થૂલભદ્રજી પણ આવ્યા. ત્યારે તેમના અનન્ય પવિત્ર સત્ત્વ તથા બ્રહ્મચર્યથી અતિ પ્રસન્ન થઈ ગુરુએ તેમને ‘દુષ્કર-દુષ્કરકારક’ કહીને બોલાવ્યા. પૂર્વે આવેલા ત્રણેય મુનિઓ આ સહી શક્યા નહીં. અને અસૂચાથી વિચારવા

લાગ્યા કે મંત્રીપુત્ર હોવાથી ગુરુએ સ્થૂલભદ્રજીને વિશેષ માન આપ્યું. અન્યથા નિત્ય ષડ્સ ભોજન કરીને ચિત્રશાળાનાં સુખ ભોગવનારાને દુષ્કર-દુષ્કરકારક કેમ કહે? તેથી બીજા ચોમાસા વખતે ઈર્ષ્યાયુક્ત અહંથી સિંહગુફાવાસી મુનિએ કોશાને ત્યાં ચાતુર્માસ રહેવાની માંગણી કરી. ગુરુએ ઘણી રીતે સમજાવ્યા, છતાં તે સાધુ ગુરુની અવજ્ઞા કરીને ત્યાં ગયા. તેમનું આવવાનું કારણ સમજી ગયેલી કોશાએ આવકાર આપ્યો. પણ આ મુનિ ટકી શક્યા નહીં. (એક તો બ્રહ્મચર્ય પાલન અઘરું, એમાં અહંકાર અને ગુરુઅવજ્ઞા ભળેલી, પછી શું બાકી રહે ?) કોશા પાસે અઘટિત માંગણી મૂકી. કોશાએ ધનની માંગણી કરી. અને તેમણે નેપાળથી સ્તનકંબળ લાવવા કહ્યું. કામથી પીડાતા એ સાધુ ભરચોમાસામાં નેપાળ ગયા. (એક વ્રતના ભંગમાં બધા વ્રત ભાંગે તેવી વાત શાસ્ત્રમાં આવે છે.) ત્યાંના રાજાપાસેથી સ્તનકંબળ લાવી કોશાને ધરી. કોશાએ એનાથી શરીર લુછી ગટરમાં ફેંકી દીધી. ત્યારે સ્તનકંબળ ગટરમાં જવા પર અફસોસ કરતાં એ સાધુને કોશાએ અવસર જોઈ ટોણો માર્યો- તો તમે શું કરો છો ? તમે ગુરુએ આપેલા ત્રણ સ્તનો આ ગટર જેવી કાયામાં ફેંકવા તૈયાર થયા છો, તેનું શું ? ટોણો અસર કરી ગયો. કોશાને ગુરુ માની એ સાધુએ તરત ગુરુ પાસે જઈ પ્રાયશ્ચિત્ત કરી લીધું અને પછી સ્વયં સ્થૂલભદ્રજીના ગુણ ગાતા કહ્યું -

બધા સાધુઓમાં સ્થૂલભદ્રજી જ ખરા મહાત્મા છે. ગુરુએ તેઓને દુષ્કર-દુષ્કરકારક કહ્યા તે યોગ્ય જ છે. ફૂલોના, ફળોના, સુરાપાનના, માંસાહારના અને સ્ત્રીસંભોગના સ્વાદને જાણવા છતાં તેમાં જે ફસાતા નથી, તે સાચા દુષ્કર-દુષ્કરકારક છે, તેવા મહાત્માઓને વન્દન હો. એકવાર રાજાએ પ્રસન્ન થઈને એક સ્થકારની માંગણીથી કોશાને તેની સાથે ભોગ ભોગવવા આજ્ઞા કરી. રાજાની આજ્ઞાથી કોશાએ સ્થકારને રાખ્યો, પણ તેનું હૃદયથી સન્માન કર્યું નહીં. સ્થકારની સામે તે પ્રતિદિન સ્થૂલભદ્રજીના ગુણ ગાવા લાગી. ત્યારે સ્થકારે કોશાને પ્રસન્ન કરવા બાણની શ્રેણિઓ રચી બેઠા-બેઠા આંબાની લૂમ પોતાની પાસે લાવી પોતાની બાણકળા બતાવી. ત્યારે કોશા સરસવના ઢગલા પર સોઈ રાખી તેના પર ફૂલ ગોઠવી એના પર નાયતી નાયતી ગાવા માંડી.

વ્યા.
(૮)

આંબાની લુંબ તોડવી દુષ્કર નથી, અને સરસવ ઉપર નાંચવું, તે પણ દુષ્કર નથી. દુષ્કર તો તે છે કે - મુનિ સ્થૂલભદ્રજી શ્રીરૂપી વનમાં વસવા છતાં લેપાયા નહીં. પર્વત ઉપર, ગુફામાં, નિર્જન પ્રદેશમાં કે વનમાં રહીને મોહને વશ કરનારા હજારો થયા છે, પરંતુ અતિ રમ્ય ચિત્રશાળામાં અને વેશ્યાના સહવાસમાં રહીને કામને જીતનારા તો એક જ સ્થૂલભદ્ર છે, કે જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવા છતાં દાઝ્યા નહીં. કાજળની કોટડીમાં રહેવા છતાં ડાઘ લાગ્યો નહિં, ખડ્ગની ધાર ઉપર ચાલવા છતાં ભેદાયા નહિં, અને કાળા સાપના બિલમાં રહેવા છતાં ડસાયા નહિં, અર્થાત્ તેઓએ એવું દુષ્કર-દુષ્કર કાર્ય કર્યું.

‘રાગી વેશ્યા, તે પણ સદા આજ્ઞાધીન, ખડ્ગ ભોજન, મનોહર ચિત્રશાળા, રૂપવંત મોહક શરીર, યૌવન વય, વર્ષા ઋતુનો સમય, વગેરે કામને જાગૃત કરનારા બધા નિમિત્તોની વચ્ચે રહીને જેણે કામને જીત્યો તથા યુવતી કોશાને પ્રતિબોધ કરવામાં કુશળ તે શ્રી સ્થૂલભદ્ર મુનિને હું વંદન કરું છું.’

‘હે કામ ! શ્રી તારું મુખ્ય શસ્ત્ર, વસંતઋતુ, કોયલનો ટહુકાર, પંચમ રાગ, ચન્દ્ર વગેરે તારા સુભટો, સમર્થ મહાદેવ, બ્રહ્મા અને વિષ્ણુ (જૈનેતર માન્ય આ દેવો તેઓના જ મતે કામને વશ થયેલા) તારા સેવકો, છતાં એક મુનિએ તને કેમ હરાવ્યો ? શું નન્દિષેણ, આર્દ્રકુમાર અને રથનેમિ (આ બધા એકવાર કામદેવ સામે પરાજિત થયેલા) જેવા તને સ્થૂલભદ્ર જણાયા ? એટલું તું ન સમજ્યો કે- શ્રી નેમિ પ્રભુ, જંબૂ કુમાર અને સુદર્શનની જેમ આ ચોથો મને હરાવશે ? ખરેખર ! શ્રી નેમિનાથ કરતાં પણ શ્રી સ્થૂલભદ્રનું પરાક્રમ અપેક્ષાએ વિચારણીય છે. શ્રી સ્થૂલભદ્ર એક જ કામવિજેતા મહા સુભટ છે, કારણ કે- શ્રી નેમિનાથે ગિરનાર ઉપર જઈને કામને જીત્યો, ત્યારે શ્રી સ્થૂલભદ્રે તો કામના ઘરમાં પેસીને કામને જીત્યો - એમ અમે માનીએ છીએ.’ ઇત્યાદિ કોશા પાસેથી સાંભળીને રથકાર આશ્ચર્ય પામ્યો અને કોશાના ઉપદેશથી વૈરાગી બની ભોગને તજી સાધુ થયો.

એકવાર બાર વર્ષનો દુકાળ પડ્યો. તેથી સાધુઓને પણ ભિક્ષા ન મળવાથી ભિન્ન ભિન્ન પ્રદેશોમાં વિચરવું પડ્યું. ત્યારે પઠન-પાઠનનો યોગ ન રહેવાથી, તથા

આ. (૮)

આહાર ન મળવાથી ઘણું શ્રુત ભૂલાવા માંડ્યું. દુકાળ પૂરો થયા પછી પાટલીપુત્રમાં શ્રી સ્થૂલભદ્રજીની આગેવાની હેઠળ શ્રમણસંઘ એકત્રિત થયો. શ્રુત સંકલન કર્યું. અને તે કાળે શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી ચૌદપૂર્વી હોવાથી પાંચ સો સાધુઓને તેઓની પાસે ભણાવવાની ગોઠવણ કરી.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી દરરોજ સાત વાચનાથી તેઓને ભણાવવા લાગ્યા. બીજા સાધુઓ તેટલો પાઠ ઓછો પડવાથી ઉદ્વિગ્ન થઈ જતા રહ્યા. માત્ર એક શ્રી સ્થૂલભદ્રજી બે વસ્તુ ન્યૂન દશ પૂર્વ સુધી ભણ્યા. એકવાર યજ્ઞા વગેરે સાત દીક્ષિત થયેલી બેનો વંદન કરવા આવી. જ્ઞાનથી તેઓને આવતાં જાણીને પોતે કેટલું બધું અને કેવું ભણ્યા છે? તે બતાવવા શ્રી સ્થૂલભદ્રજીએ સિંહનું રૂપ લીધું. સાધ્વીઓ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીને વંદન કરી જ્યાં શ્રી સ્થૂલભદ્રજી હતા, ત્યાં વંદન કરવા ગયા, ત્યારે સિંહને જોઈ ડરીને તરત શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે આવી વાત કરી. એમણે પણ જ્ઞાનબળથી હકીકત જાણી તેઓને આશ્વાસન આપી ફરી મોકલ્યા. તે સમયે શ્રી સ્થૂલભદ્રજી એ મૂળ રૂપ કર્યું હતું.

સાધ્વીઓએ વંદન કરી, વિદ્યાશક્તિની પ્રશંસા કરી, પછી “નાનાભાઈ શ્રીયકને દીક્ષા પછી સંવત્સરીના ઉપવાસની પ્રેરણા કરી, શ્રીયક ઉપવાસમાં જ કાળ કરી ગયા, એમાં અમે નિમિત્ત બન્યા કે નહીં? તે જાણવા સંઘે કાઉસગ્ગ કરી બોલાવેલી શાસનદેવી સાથે મહાવિદેહમાં શ્રી સીમંધરસ્વામી પાસે ગઈ, ત્યાં સંતોષકર જવાબ મળ્યો અને ભરતક્ષેત્રના આરાધકોમાટે તેમણે આપેલા ચાર અધ્યયન લઈ આવી” વગેરે વાતો કરી. પછી તેઓ ગયા. શ્રી સ્થૂલભદ્રજી કંદર્પને જીતી ગયા, પણ શ્રુતસંબંધી દર્પ સામે હારી ગયા. શ્રુત-વિદ્યાને વ્યક્તિગત માન-પ્રશંસામાટે ઉપયોગમાં લેવા એ દુરુપયોગ છે. શ્રી સ્થૂલભદ્રજી જેવા દસ પૂર્વી અહીં થાપ ખાઈ ગયા. તેથી ફરીથી ભદ્રબાહુસ્વામી પાસે પાઠમાટે ગયા, ત્યારે એમણે પાઠ આપવાની ના પાડી. સંઘે વિનંતી કરી. તો સંઘની આજ્ઞા શિરોમાન્ય કરી છેલ્લા ચાર પૂર્વ ભણાવ્યા બરા, પણ માત્ર સૂત્રથી, અર્થથી નહીં. અને શ્રી સ્થૂલભદ્રજીને આજ્ઞા કરી કે તમારે કોઈને છેલ્લા ચાર પૂર્વ ભણાવવા નહીં (જૈનશાસન માને છે કે ઉત્તમ વસ્તુ-

વ્યા.
(૮)

ઉત્તમ શ્રુતનો નાશ પસ્વડે, પણ એનો દુરુપયોગ તો કોઈ પણ સંયોગમાં ન ચાલે. કેમ કે તેથી સ્વ-પર ઘણાનું અહિત થાય.) શ્રી સ્થૂલભદ્રજી બ્રહ્મચર્યની વિશિષ્ટ શક્તિથી મંગલભૂત બન્યા છે. ‘ચોર્યાશી ચોવીશી સુધી અમર રહેશે’ એવું સંભળાય છે. તેમની પાસે તો ખાસ બ્રહ્મચર્ય ગુણનો અંશ જ માંગી લેવા જેવો છે. ચાલો એમનો જાપ કરીએ...

ઓં હ્રીં શ્રી સ્થૂલભદ્રસ્વામિને નમઃ

આમ છેલ્લા કેવલી શ્રી જંબૂસ્વામી, તથા શ્રી પ્રભવસ્વામી, શ્રી શયંભવ, શ્રી યશોભદ્ર, શ્રી સંભૂતિવિજય, શ્રી ભદ્રબાહુજી અને શ્રી સ્થૂલભદ્રજી - એ છ શ્રુતકેવલી એટલે સંપૂર્ણ ચૌદપૂર્વી થયા.

ગૌતમગોત્રી શ્રી સ્થૂલભદ્રજીના બે પટ્ટધર, એક એલાપત્યગોત્રી આર્ય મહાગિરિજી, બીજા વાસિટ્ઠગોત્રીય આર્ય સુહસ્તિસૂરિજી થયા, તેઓનું સ્વરૂપ આ પ્રમાણે છે. શ્રી મહાગિરિજી તે કાળે શ્રી જિનકલ્પનો વિચ્છેદ થવા છતાં વિશિષ્ટ કર્મનિર્જરા કરવા શ્રી જિનકલ્પનો અભ્યાસ કરતા હતા. એમની પ્રશંસા આર્ય સુહસ્તિસૂરિએ એક શેઠના ઘરે કરી હતી.

એક વાર બાર વર્ષીય દુકાળ પ્રસંગે શ્રી સુહસ્તિસૂરિજી કૌશામ્બિમાં પધાર્યા. ત્યાં તેમના સાધુ ભિક્ષાર્થે ગયા, ત્યારે ભૂખથી ટળવળતો એક ભિખારી તેમની પાછળ ગયો. સાધુઓને ગૃહસ્થોએ ઉત્તમ ભિક્ષા આપી, તે જોઈને તે ભિખારીએ સાધુઓ પાસે ભોજન માંગ્યું, સાધુઓએ કહ્યું કે - ‘ભોજનના માલિક અમારા ગુરુ છે.’ તેથી તે પાછળ પાછળ ગુરુ પાસે ગયો અને શ્રી સુહસ્તિસૂરિજી પાસે ભોજન માંગ્યું. તેઓએ શ્રુતજ્ઞાનના બળપર ભાવીમાં થનારો ઉપકાર જાણીને કહ્યું કે - ‘તું

દીક્ષા લે, તો ભોજન આપી શકાય, ગૃહસ્થને ભોજન આપવાનો અમારો કલ્પ નથી.’ તે સાંભળીને ‘ભિક્ષા વિના ભૂખે મરવું, એ કરતાં દીક્ષામાં પણ ભોજનાદિ મળે તો શું ખોટું?’ – એમ વિચારીને તે રંકે દીક્ષા લીધી. પછી આકંઠ ભોજન કર્યું. પછી અજીર્ણ થવાથી સાધુઓએ તથા પૂર્વે ભિખારી અવસ્થામાં હડધૂત કરનારા શેઠોએ હવે સાધુ જાણી વેચાવચ્ચ કરી, નિર્યામણા કરાવી. ત્યારે દીક્ષાજીવનની મહત્તાના શુભ વિચારમાં મરી કુણાલના પુત્ર તરીકે ઉત્પન્ન થયા. મગધની ગાદીએ શ્રેણિક રાજાના પુત્ર કોણિકના પુત્ર ઉદાથી પછી નવ નન્દ રાજાઓ થયા. નવમાં નન્દ પછી મૌર્યવંશીય ચંદ્રગુપ્ત થયો. પછી તેનો પુત્ર બિંદુસાર, તેનો પુત્ર અશોક અને તેનો પુત્ર કુણાલ થયો. અશોકે બાલ્યવયથી જ તેને ઉજ્જયિનીમાં રાખ્યો હતો. ભણવાયોગ્ય થયો ત્યારે અશોકે ‘અધીયતાં’ ના આદેશ દ્વારા તેને ભણાવવા ત્યાંના રાજપુરુષોને આજ્ઞા કરી. પણ સાવકીમાતાએ ચાલાકી કરી ‘અંધીયતાં’ કરી નાંખ્યું. તેથી કુણાલ પિતાની આજ્ઞા ખાતર અંધ થયો.

ભિખારીનો જીવ તેના પુત્ર તરીકે જન્મ્યો. ત્યારે કુણાલે સંગીતદ્વારા પિતાને રીઝવી પુત્રખાતર રાજ્ય માગ્યું. ત્યારે અશોકે બાલ્યવયે જ તેને રાજ્ય આપ્યું અને સંપ્રતિ નામ રાખ્યું. સંપ્રતિ ક્રમશઃ યૌવન પામ્યો. સ્થયાત્રામાં પધારેલા શ્રી સુહસ્તિસૂરિજીને જોઈ જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. આ રાજ્યવગેરે સમૃદ્ધિ મળવામાં એમનો જ ઉપકાર દેખાયો. તેથી એમને ગુરુ તરીકે માન્યા. સંપ્રતિ રાજાએ પોતાના માણસોને સાધુવેષ આપી, કૃત્રિમ સાધુ બનાવી અનાર્યદેશમાં મોકલી, અનાર્ય પ્રજાને પણ સાધુના આચાર શિખવ્યા અને તે દેશોને સાધુના વિહારયોગ્ય બનાવ્યા, સેવક રાજાઓને પણ જૈનધર્મી બનાવ્યા. તથા સવા લાખ જિનમંદિરો, સવા કરોડ નૂતન જિનબિંબો, છત્રીસ હજાર જીર્ણોદ્ધાર અને પંચાણું હજાર ધાતુનાં બિંબો ભરાવ્યા, હજારો દાનશાળાઓ બંધાવી; એમ ત્રણ ખંડ પૃથ્વીને ધર્મ તથા ધર્મસ્થાનો વડે ભૂષિત કરી. આજે પણ સંપ્રતિ મહારાજની ભરાવેલી મૂર્તિઓનો મહિમા શ્રી સંઘમાં સર્વશ્રેષ્ઠ છે. આપણને આર્યમહાગિરિ પાસેથી આચારસંપન્નતાનો, આર્ય સુહસ્તિસૂરિ પાસેથી ભિખારીમાં પણ ભાવીમાં રાજા થવાની યોગ્યતા જોવાની દીર્ઘદૃષ્ટિનો અને સંપ્રતિ રાજા પાસેથી શ્રેષ્ઠ જિનભક્તિનો ગુણ પ્રાપ્ત થાઓ.

સંપ્રતિરાજાએ વેપારી વગેરેને કહી રાખેલું- સાધુઓને રાજપિંડ કલ્પે નહીં, તેથી મને લાભ મળશે નહીં, પણ તમારે સાધુઓને ઉત્કૃષ્ટ દ્રવ્ય ઇચ્છા મુજબ વહોરાવવું અને કિંમત મારી પાસેથી લઈ લેવી. વેપારીવગેરે આમ કરવા માંડ્યા, આમાં રૂપાંતરથી રાજપિંડ વગેરે દોષ લાગતા હોવા છતાં રાજાની ગુરુભક્તિને ઠેસ ન પહોંચે એવા આશયથી આર્યસુહસ્તિસૂરિ જાણવા છતાં ઉપેક્ષા કરતાં હતાં. પણ આર્યમહાગિરિને ખબર પડતા એમણે આર્યસુહસ્તિસૂરિ સાથે ભોજન વ્યવહાર અલગ કરવાની ચીમકી આપી, તેથી આર્યસુહસ્તિસૂરિએ ક્ષમા માંગી અને રાજા પાસે આવી પ્રવૃત્તિ બંધ કરાવી. આર્ય સુહસ્તિસૂરિજીના વાઘાપત્યગોત્રીય સુસ્થિત અને સુપ્રતિબુદ્ધ નામે બે પટ્ટધર થયા. તેઓ સૂરિમંત્રનો એક કરોડ જેટલો જાપ કરવાથી કોટિ અને કાકંદીમાં જન્મ થવાથી કાકંદી તરીકે પ્રસિદ્ધ થયા. અન્ય આચાર્યો કહે છે કે - ‘કોટિ કાકંદી તેમનાં મૂળ નામ હતાં અને તેઓ કિયાનિષ્ઠ હોવાથી સુસ્થિત તથા તત્ત્વજ્ઞાની હોવાથી સુપ્રતિબુદ્ધ કહેવાયા.’ તે બંનેના પટ્ટધર કૌશિકગોત્રીય આર્ય શ્રી ઇન્દ્રદિન થયા. તેમની પાટે ગૌતમગોત્રવાળા આર્ય દિન થયા. તેમના પટ્ટધર જાતિસ્મરણ જ્ઞાનવાળા કૌશિકગોત્રીય આર્ય શ્રી સિંહગિરિજી થયા અને શ્રી સિંહગિરિજીની પાટે ગૌતમગોત્રીય આર્ય વજ્ર થયા. તેઓના પટ્ટધર ઉત્કૌશિકગોત્રીય આર્ય વજ્રસેન થયા અને તેમના આર્ય નાગિલ, આર્ય પૌમિલ, આર્ય જયન્ત અને આર્ય તાપસ એમ ચાર પટ્ટધર થયા, તે પ્રત્યેકથી પોત-પોતાના નામની શાખાઓ ચાલુ થઈ. એક આચાર્યના ભિન્ન-ભિન્ન શિષ્યોની શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ પરંપરા શાખા કહેવાય, એક આચાર્યના સઘળા શિષ્યોનું એક કુલ કહેવાય અને એવા અનેક કુલોનો સમુદાય ગણ કહેવાય, કે જેમાં એક સરખી વાચના અને આચાર હોય. આવા કુલો અને શાખાઓ ઘણાં થયાં છે.

હવે સ્થવિરાવલિનો વિસ્તાર કહીશું. ઉપરશ્રી શચ્યંભવસૂરિના પટ્ટધર આર્ય યશોભદ્ર અને તેઓના બે પટ્ટધર આર્ય ભદ્રબાહુ અને આર્ય સંભૂતિવિજય કહ્યા. તેમાં શ્રી ભદ્રબાહુના ચાર શિષ્યો- સ્થવિર ગોદાસ, સ્થવિર અગ્નિદત્ત, સ્થવિર યજ્ઞદત્ત અને સ્થવિર સોમદત્ત કાશ્યપગોત્રીય થયા. તેમાં સ્થવિર ગોદાસથી ગોદાસ

આ.
(૮)

નામે ગણ અને તેની (૧) તામ્રલિપિ (૨) કોટિવર્ષિકા (૩) પુણ્ડવર્ધનિકા અને (૪) દાસી ખર્બટિકા એ ચાર શાખાઓ નીકળી. બીજા આર્ય સમ્ભૂતિવિજયના (૧) નન્દનભદ્ર (૨) ઉપનન્દનભદ્ર (૩) તિષ્યભદ્ર (૪) યશોભદ્ર (૫) સુમનોભદ્ર (૬) મણિભદ્ર (૭) પૂર્ણભદ્ર (૮) સ્થૂલભદ્ર (૯) ઋજુમતિ (૧૦) જંબૂ (૧૧) દીર્ઘભદ્ર અને (૧૨) પાણ્ડુભદ્ર એ બાર શિષ્યો થયા. તેમજ (૧) યક્ષા (૨) યક્ષદિત્તા (૩) ભૂતા (૪) ભૂતદિત્તા (૫) સેના (૬) વેણા અને (૭) રેણા - એ સ્થૂલભદ્રની સાતેય બહેનો તેઓની શિષ્યાઓ થઈ.

તેમાં શ્રી સ્થૂલભદ્રજીના પટ્ટધર (૧) શ્રી મહાગિરિજી અને (૨) શ્રી સુહસ્તિસૂરિજી થયા. શ્રી મહાગિરિજીના (૧) સ્થવિર ઉત્તમ (૨) સ્થવિર બલિસ્સહ (૩) સ્થવિર ધનાઢ્ય (૪) સ્થવિર શ્રીભદ્ર (૫) સ્થવિર કૌડિન્ય (૬) સ્થવિર નાગ (૭) સ્થવિર નાગમિત્ર (૮) સ્થવિર રોહગુપ્ત કૌશિક ગૌત્રી ખડુલૂક થયા. રોહગુપ્ત દ્રવ્ય, ગુણ, કર્મ, સામાન્ય, વિશેષ અને સમવાય-એ છ પદાર્થોની પ્રરુપણા કરવાથી 'ખડ્' અને ગોત્ર ઉલૂક હોવાથી ખડુલૂક કહેવાયા. વળી ઉલૂક અને કૌશિક શબ્દો એકાર્થિક હોવાથી 'કૌશિક ગોત્રી' પણ કહેવાયા.

તેઓએ જીવ, અજીવ અને નોજીવ-એમ ત્રણ રાશિની પ્રરુપણા કરવાથી, તેમના શિષ્ય-પ્રશિષ્યોની ત્રૈરાશિકી શાખા નીકળી. વીરનિર્વાણથી ૫૪૪માં વર્ષે અન્ય ગામથી અન્તરંજિકાપુરીમાં વ્યન્તરના ચૈત્યમાં પોતાના ગુરુ શ્રી ગુપ્તાચાર્યને વન્દન કરવા આવતાં વચ્ચે પોટ્ટાલ નામના પરિવ્રાજક સાથે વાદ કરવા પડ્યું વાગતો સાંભળી, શ્રી રોહગુપ્ત વાદ કરવાનો સ્વીકાર કરીને (આ અવિનય ગણાય. કેમકે ગુરુ ત્યાં હોવા છતાં એમની રજા વિના જ વાદ સ્વીકારી લીધો. આમાં પોતાના જ્ઞાન અને વાદશક્તિનું અભિમાન કામ કરી ગયું. આમ ખોટા આરંભનો અંત પણ એવો જ આવશે !) ગુરુ પાસે આવ્યા. અને તેમને વાદની હકીકત કહી. ગુરુએ આ વાદ કરવો અનુચિત માનવા છતાં તેનો સ્વીકાર થઈ ગયેલો હોવાથી પ્રતિવાદી પરિવ્રાજક પાસે વિંછી, સર્પ, ઉંદર, મૃગ, ભુંડ, કાગડો અને શકુનિકા વિકુર્વી શકે તેવી સાત વિદ્યાઓ

આ.
(૮)

હતી. તેના પ્રતિકાર માટે અનુક્રમે મોર, નોળિયો, બિલાડો, વાઘ, સિંહ, ઘુવડ અને શ્યેન વિકુર્વી શકાય તેવી સાત વિદ્યાઓ આપી. તેમજ તે ઉપરાંત સર્વ ઉપદ્રવોને હરનારું મંત્રિત રજોહરણ પાણ આપ્યું. તે લઈને રોહગુપ્ત બલશ્રી રાજાની સભામાં આવ્યો. ત્યાં પરિવ્રાજક સાથે વાદ શરુ થયો. એ વખતે રોહગુપ્તે મદથી કહ્યું- પરિવ્રાજક જે મત સ્થાપશે, તેનું હું ખંડન કરીશ. તેથી પરિવ્રાજકે જૈનમત જ સ્થાપ્યો કે જગતમાં બે રાશિ છે. જીવ અને અજીવ.

અહીં રોહગુપ્તે મિથ્યા અભિમાનથી રજુઆત ખોટી કરી હતી કે હું પેલો જે કહેશે, એનું ખંડન કરીશ. સમજુ અને વિવેકી આમ ન બોલે. એના બદલે એમ કહે-અમારો જે સત્ય જૈનમત છે. તેનાથી વિરુદ્ધની સ્થાપનાનું ખંડન કરીશ. રોહગુપ્ત પોતાના મિથ્યાઅભિમાનથી ફસાયા. જો પરિવ્રાજકના મતનું ખંડન કરે, તો પોતાના જૈનમતના ખંડનનો મહાદોષ લાગે. અને ખંડન ન કરે, તો ખંડન કરવાની પ્રતિજ્ઞાભંગ થવાથી વાદ હારી જાય. એમાંય એમના ભેગી જૈનશાસનની હીલના થાય. (ઘણા માણસોને વિવાદમાં એમાં ય ખાસ બીજાની વાત તોડી પાડવામાં વિશેષ આનંદ આવતો હોય છે, એમાં ય જો એ પ્રતિસ્પર્ધી કે વિરોધી હોય, તો તો પછી કશું બાકી ન રહે, પછી એમાં સત્ય, અસત્ય, સમ્યક્ત્વ-મિથ્યાત્વ બધું ભૂલાઈ જાય.) રોહગુપ્તે જીવ-અજીવ અને ગિરોળીની કપાયેલી પૂંછડીના દૃષ્ટાંતથી નોજીવ એમ ત્રિરાશિની સ્થાપના કરી પરિવ્રાજકનો મત તોડ્યો.

તેથી કોધે ભરાયેલા પરિવ્રાજકે ઉપયોગમાં લીધેલી વિંછી વગેરે વિદ્યાઓનો ગુરુએ આપેલી વિદ્યાઓથી પરાભવ કર્યો. ત્યારે પરિવ્રાજકે રાસભી વિદ્યાનો પ્રયોગ કર્યો. ત્યારે પાસે રહેલા રજોહરણથી તેનો પાણ પરાભવ કરી રોહગુપ્તે વિજય મેળવ્યો. પછી ગુરુ પાસે આવી ગુરુને બધી વાત કરી. ત્યારે ગુરુએ કહ્યું કે- ‘વત્સ-બધું સારું કર્યું, પાણ જીવ, અજીવ અને નોજીવની પ્રરૂપણા સૂત્રવિરુદ્ધ કરી, માટે સભામાં જઈને ‘મિચ્છામિ દુક્કડં’ દઈ આવ.’ ત્યારે મિથ્યાત્વમાં આવેલા અભિમાની રોહગુપ્તે ગુરુ સાથે વિવાદ કર્યો. તેથી ગુરુએ રાજસભામાં તેની સાથે છ મહિના વાદ કર્યો. આખરે રાજાએ વાદનો અંત લાવવા કહ્યું, ત્યારે ગુરુએ

આ.
(૮)

કુત્રિકાપણ (એવી દુકાન કે જ્યાં દેવો જગતમાં હોય, તેવી બધી જ જડ-ચેતન વસ્તુ લાવી આપે ત્યાં) જઈ નોજીવની યાચના કરી, પણ તે ન મળવાથી જુઠ્ઠા ઠરેલા રોહગુપ્તને ગુરુએ એકસો ચુંમાલીસ પ્રશ્નો કરી નિરુત્તર કર્યો. છતાં આગ્રહ ન છોડવાથી ગુરુએ કોપથી તેનું મસ્તક મુંડીને સંઘબહાર કર્યો. તે છઠ્ઠો નિહ્વ થયો અને તેનાથી વૈશેષિક દર્શન પ્રગટ થયું.

સ્થવિર ઉત્તર અને સ્થવિર બલિસ્સહથી ઉત્તર-બલિસ્સહ નામે ગણ અને તેની (૧) કૌશામ્બિકા (૨) સુમવર્તિકા (૩) કૌટુંબાયની અને (૪) ચન્દ્રનાગરી - એમ ચાર શાખાઓ નીકળી.

આર્ય શ્રી સુહસ્તિસૂરિના આર્ય (૧) રોહણ (૨) ભદ્રચશા (૩) મેઘગણી (૪) કામદ્રિ (૫) સુસ્થિત (૬) સુપ્રતિબુદ્ધ (૭) રક્ષિત (૮) રોહગુપ્ત (૯) ઋષિગુપ્ત (૧૦) શ્રીગુપ્ત (૧૧) બ્રહ્મગણી અને (૧૨) સોમગણી- એ બાર મુખ્ય શિષ્યો થયા. પ્રસિદ્ધ શ્રી અવન્તીસુકુમાલ મુનિને પણ આર્ય સુહસ્તિસૂરિએ દીક્ષા આપી હતી. તેઓના પહેલા શિષ્ય આર્ય રોહણથી ઉદ્દેહ ગણ નીકળ્યો. તેની (૧) ઉદ્દુમ્બરાજિકા (૨) માસપૂરિકા (૩) મતિપ્રામિકા (૪) પૂર્ણપ્રામિકા- એ ચાર શાખાઓ નીકળી; તેમજ (૧) નાગભૂત (૨) સોમ (૩) આર્દ્રગચ્છ (૪) હસ્તલેપ્ય (૫) નન્દિક (૬) પારિહાસિક એ છ કુળો નીકળ્યાં. બીજા શિષ્ય ભારદ્વાજ ગોત્રીય આર્ય ભદ્રચશાથી ઉડુપાલિત ગણ નીકળ્યો. અને તેની ચમ્પાજિકા, ભદ્રાજિકા કાકન્દિકા ને મેખલાજિકા એ ચાર શાખાઓ નીકળી. તથા ભદ્રચશસ્ક, ભદ્રગુપ્ત અને યશોભદ્રક, એ ત્રણ કુળ નીકળ્યાં. કોડાલસગોત્રવાળા આર્ય કામદ્રિથી વેશપાલિત ગણ નીકળ્યો. તેની શ્રાવસ્તિકા, રાજ્યપાલિતા, અન્તરાજિકા અને ક્ષેમલાજિકા, એ ચાર શાખાઓ તથા ગણિક, મેખલિક, કામદ્રિક અને ઇન્દ્રપૂરક એ ચાર કુળો નીકળ્યાં. નવમાં શિષ્ય વાશિષ્ઠ ગોત્રવાળા આર્ય ઋષિગુપ્તથી માનવ ગણ નીકળ્યો. તેની પણ કાશ્યપાજિકા, ગૌતમાજિકા, વાશિષ્ઠિકા અને સૌરાષ્ટ્રિકા એ ચાર શાખાઓ તથા ઋષિગુપ્તિક, ઋષિદત્તિક અને

બ્યા.
(૮)

અભિજયંત એ ત્રણ કુળો નીકળ્યાં. દશમાં શિષ્ય હરિતાયગોત્રવાળા શ્રીગુપ્તથી ચારણ ગણ નીકળ્યો. તેની હારિતમાલાકારી, સાંકાશ્યિકા, ગવેધુકા અને વિદ્યાનાગરી એ ચાર શાખાઓ નીકળી. તથા વસ્ત્રલેખ્ય, પ્રીતિધાર્મિક, હારિત્ય, પૌષ્યમિત્રેય, માલિઘ, આર્યવેટક અને કૃષ્ણસખ એ સાત કુળો નીકળ્યાં.

આર્ય શ્રી મહાગિરિજી અને આર્ય સુહસ્તિના બે પટ્ટધર શિષ્યો સુસ્થિત અને સુપ્રતિબુદ્ધથી કોટિક ગણ નીકળ્યો. તેની ઉચ્ચનાગરી, વિદ્યાધરી, વજી અને માધ્યમિકા એ ચાર શાખાઓ નીકળી તથા બ્રહ્મલિપ્ય, વસ્ત્રલિપ્ય, વાણિજ્ય અને પ્રશ્નવાહક એ ચાર કુળો નીકળ્યાં. આર્ય સુસ્થિત-સુપ્રતિબુદ્ધને સ્થવિર ઇન્દ્રદિત્ત, સ્થવિર પ્રિયગ્રન્થ, સ્થવિર વિદ્યાધર ગોપાલ, સ્થવિર ઋષિદત્ત અને સ્થવિર અર્હદત્ત એ પાંચ શિષ્યો થયા. તેમાં સ્થવિર પ્રિયગ્રન્થે હર્ષપુરનગરમાં યજ્ઞમાં હોમવા માટેના બકરા પર વાસક્ષેપ કરી અંબિકાદેવીથી અધિષ્ઠિત કરી બ્રાહ્મણોને એ બકરાદ્વારા ઉપદેશ અપાવ્યો કે ‘તમારી જેમ હું નિર્દય થાઉં, તો તમને મારી શકું છું, પણ હું નિર્દય થતો નથી. તેથી શ્રી પ્રિયગ્રંથસૂરિ પાસે જઈ સત્ય-પવિત્ર ધર્મ સમજો.’ તેથી પોતાની પાસે આવેલા બ્રાહ્મણો વગેરેને ધર્મ પમાડી આર્ય પ્રિયગ્રંથસૂરિએ જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી.

સ્થવિર પ્રિયગ્રંથસૂરિથી મધ્યમા શાખા અને સ્થવિર વિદ્યાધર ગોપાલથી વિદ્યાધરી શાખા નીકળી. આર્ય ઇન્દ્રદિત્તની પાટે આર્યદિત્ત થયા. તેમના બે શિષ્યો આર્ય શાંતિશ્રેણિક અને જાતિસ્મરણજ્ઞાનવાળા આર્ય સિંહગિરિ થયા. તેમાં આર્ય શાન્તિશ્રેણિકથી ઉચ્ચનાગરી શાખા નીકળી, તેઓના આર્ય શ્રેણિક, આર્ય તાપસ, આર્ય કુબેર અને આર્ય ઋષિપાલિત એ ચાર શિષ્યો થયા. અને તે દરેકના નામે અનુક્રમે શ્રેણિકા, તાપસી, કૌબેરી અને ઋષિપાલિકા એમ એક એક શાખા નીકળી.

બીજા શિષ્ય આર્ય સિંહગિરિના સ્થવિર આર્ય (૧) સમિત (૨) ધનગિરિ (૩) વજ્રસ્વામી અને (૪) અર્હદત્ત એ ચાર શિષ્યો થયા. તેમાં આર્ય સમિત શ્રી વજ્રસ્વામીના ગૃહસ્થ સંબંધી મામા થતા હતા.

શ્રી વજ્રસ્વામીનું ચરિત્ર

તુમ્બવનગામમાં ધનગિરિ રહેતા હતા. પત્ની સુનંદા ગર્ભવતી થઈ ત્યારે એમણે આર્યસિંહગિરિ પાસે દીક્ષા લીધી. ગર્ભકાળ પૂરો થયે સુનંદાએ અત્યંત તેજસ્વી અને રૂપવાન પુત્રને જન્મ આપ્યો. ત્યારે આડોશ-પડોશના લોકો વાતવાતમાં ‘આર્ય ધનગિરિએ દીક્ષા ન લીધી હોત, તો જન્મમહોત્સવ સુંદર થાત’ ઇત્યાદિ બોલતા હતા. આ સાંભળી પિતાની દીક્ષાની વાતપર આ બાળકને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થયું. (પૂર્વભવે તિર્યગ્જાંભકદેવ હતા. અષ્ટાપદ પર્વતપર શ્રી ગૌતમસ્વામીના મુખે પુંડરિક-કંડરિક અધ્યયન સાંભળી દીક્ષા માટે ઝંખના કરવા માંડ્યા. દેવ હોવાથી દીક્ષા તો ન મળી, પણ તીવ્ર વૈરાગ્યથી દેવલોકના શેષ વર્ષોમાં વારંવાર એ અધ્યયનનું સ્મરણ કરતા રહ્યાં. અને દીક્ષા માટે માનવભવની રાહ જોવા માંડ્યા. એ દેવ આયુષ્ય પૂર્ણ થયે સુનંદાના ગર્ભમાં આવ્યા. અને આ બાળક તરીકે જન્મ્યા) આમ દેવલોકથી જે ઝંખના હતી, તે હવે માનવભવમાં પૂરી કરવા તલપાપડ થયા. પણ જાણતા હતા કે માતાનો મોહ ઉતરે નહીં ત્યાં સુધી કામ થશે નહીં. તેથી જ્યારે જ્યારે સુનંદા હાથમાં લે કે રમાડે, ત્યારે ત્યારે સતત રડ્યા જ કરે, આમ છ મહિના ચાલ્યું, આખરે સુનંદા કંટાળી ગઈ. એ જ અરસામાં આર્ય ધનગિરિ ગુરુ ભગવંત સાથે એ નગરમાં પધાર્યા. જ્ઞાની ગુરુભગવંતે ગોચરી જતા આર્ય ધનગિરિને સચિત્ત લાવવાની પણ રજા આપી. આર્ય ધનગિરિ સુનંદાના ઘરે આવ્યા. ત્યારે બાળકના રોવાથી કંટાળેલી સુનંદાએ ઝોળીમાં બાળક મુકી દઈ કહ્યું - ‘હું તો આનાથી કંટાળી. તમે હવે તમારા બાળકને સંભાળો.’ તે વખતે આર્ય ધનગિરિએ બીજાઓની સાક્ષીપૂર્વક બાળકને લઈ ગુરુ ભગવંતને સોંપ્યો. બાળકવાળી ઝોલી વજનદાર થવાથી ગુરુએ નામ રાખ્યું વજ્ર. હજી માત્ર છ મહિનાનો જ હોવાથી સાધ્વીઓના ઉપાશ્રયમાં રાખવામાં આવ્યો. ત્યાં આવતી જતી શ્રાવિકાઓએ બાળકનું લાલન-પાલન કરવા માંડ્યું. આ બાળક ઘોડિયામાં સૂતા સૂતા જ સાધ્વીઓના સ્વાધ્યાયને સાંભળતા સાંભળતાં આચારાંગ વગેરે અગ્યાર અંગના જ્ઞાતા બન્યા. આ બાજુ સુનંદા પોતાના બાળકના દરેક પ્રકારના વિકાસથી ફરીથી બાળક મેળવવા ઉત્સુક બની. ગુરુ ભગવંતો ફરી

વ્યા.
(૮)

પધાર્યા ત્યારે આ વાતે ઉગ્ર સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. લોકો માતાના પક્ષમાં હતા. સંઘ પિતાના પક્ષમાં. મામલો રાજા પાસે ગયો. રાજાએ કહ્યું- બાળકને મધ્યમાં રાખો, એક બાજુ માતા રહે, બીજી બાજુ પિતા. બાળક જેની પાસે જાય, એનો થશે. પહેલા માતાએ મીઠાઈ, રમકડા વગેરે ઘણી ઘણી વસ્તુઓથી વજ્રને આકર્ષવા મહેનત કરી. પણ માતાને મોહ થશે તો દીક્ષા અટકશે, એમ માનતા વજ્રે માતાની સામે જોયું પણ નહીં, છેવટે માતાએ ખૂબ કલ્પાંત કર્યો, તો પણ વજ્ર વજ્ર જેવા રહ્યા. (સાધના માટે આગળ વધવા ઇચ્છનારે સંસારના પ્રલોભનો અને સંસારીઓની લાગણી સામે અડગ-કઠોર બન્યા વિના ચાલે જ નહીં) માતા થાકી. હવે પિતાનો વારો આવ્યો. પિતા મુનિરાજે ઓઘો બતાવ્યો. જેને માટે દેવલોકથી તીવ્ર ઝંખના હતી, તે મેળવવા આનંદ - ઉત્સાહથી વજ્ર દોડ્યા. ઓઘો લઇને એવા નાર્યા કે માતાનો મોહ પણ ઉતરી ગયો. વજ્રસ્વામી સાથે સુનંદાએ પણ દીક્ષા લીધી. જૈન ઇતિહાસમાં ત્રણ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષાનો આ એક અનોખો પ્રસંગ નોંધાયો. વજ્રસ્વામી બાળપણથી જ વિશિષ્ટ જ્ઞાની અને અપ્રમત્ત હતા. પૂર્વભવના મિત્રદેવોએ બે વખત એમની પરીક્ષા કરી. બંને વખત વજ્રસ્વામી અપ્રમત્ત રહ્યા. (તે વખતે તેમની ઉંમર ૮-૧૦ વર્ષની જ હતી) તેથી પ્રસન્ન થયેલા દેવોએ વૈક્રિયલબ્ધિ અને આકાશગામિની વિદ્યા આપી. યુવાવયે પણ પ્રૌઢ, ગંભીર, જ્ઞાની વજ્ર સ્વામીની વાતો સાંભળી ધનશ્રેષ્ઠીની અત્યંત રૂપવતી કન્યા રુક્મિણી કરોડો સોનામહોરના દહેજ સાથે પરણવા તૈયાર થઇ. ત્યારે શ્રી વજ્રસ્વામીએ વૈરાગ્યદેશનાથી એ કન્યાને પણ વૈરાગી કરી દીક્ષા આપી. જેણે બાળવયે જ લીલામાત્રમાં મોહસાગરને ખાબોચિયું બનાવી દીધેલો, તે વજ્રસ્વામીને સ્ત્રીરૂપી નદીનું સ્નેહરૂપી પૂર ડૂબાડે તે બને જ શી રીતે? એમણે એકવાર દુકાળવખતે સંઘને પટપર બેસાડી વિદ્યાશક્તિથી સુકાળસ્થાને લાવી સંઘભક્તિ કરી હતી. તે સ્થાનના બૌદ્ધ રાજાએ દેરાસરોમાટે ફૂલનો નિષેધ કર્યો હતો. ત્યારે ફરી સંઘસેવામાટે, રાજાને પ્રતિબોધ પમાડવા અને પરમાત્મ ભક્તિને અખંડ રાખવા પર્યુષણપર્વ વખતે પદ્મસરોવરમાં રહેલી શ્રીદેવીપાસેથી મહાપદ્મ મેળવી અને હુતાશન વનમાંથી વીશ લાખ ફૂલો લાવી શ્રાવકો પાસે પ્રભુભક્તિ કરાવી. તેથી રાજા પણ પ્રતિબોધ પામી જૈન બન્યા. આર્ય વજ્રસ્વામી આર્ય ભદ્રગુપ્તસૂરિ પાસે દસ પૂર્વ ભણ્યા હતા. અને આર્યરક્ષિતસૂરિ આર્ય વજ્રસ્વામી પાસે સાડા નવ પૂર્વ ભણ્યા હતા. આવા

આ.
(૮)

શ્રીવજ્રસ્વામીએ અનેક શાસનપ્રભાવક કાર્યો કર્યા. એકવાર કફ મટાડવા લવાયેલો અને કાનપર રખાયેલો સૂંકનો ગાંગડો પ્રતિક્રમણ વખતે પડ્યો. ત્યારે આ વાપરવાનો રહી ગયો ને તેથી દોષ લાગ્યો, એમ વિચારી આ પ્રમાદ કેમ થયો? એ વિચારતા પોતાનું આયુષ્ય હવે થોડું જ બાકી છે, તેના પ્રભાવે આ વિસ્મરણ થયું, એ ખ્યાલ આવવાથી પોતે સાવધ થયા. પોતાના પટ્ટધરશિષ્ય આર્ય વજ્રસેનને કહ્યું-હવેથી બાર વર્ષીય દુકાળ શરુ થશે. જે દિવસે તમને લાખમૂલ્યવાળા ભાત ગોચરીમાં મળે, તેના બીજા દિવસથી સુકાળ થશે. એમ કહી અન્યત્ર વિહાર કરાવ્યો. અને પોતે સાથે રહેલા બીજા સાધુઓ સાથે અનશન કરી રથાવર્તગિરિ પર કાળધર્મ પામી દેવલોકમાં ગયા. વજ્રસ્વામીના કાળધર્મ સાથે મધ્યમ ચાર સંઘચારુ વિચ્છેદ પામ્યા. વજ્રસ્વામી છેલ્લા સંપૂર્ણ દસ પૂર્વધર હતા.

તે પછી બારવર્ષે સોપારક ગામે જિનદત્ત શ્રાવક અને ઇશ્વરી નામની શ્રાવિકાના ઘરે લાખ મૂલ્યવાળા ભાત રંધાયા પછી જીવવું અકારું થવાથી એમાં ઝેર ભેળવવાનું હતું. ત્યારે આર્ય વજ્રસેને ગુરુવચન યાદ કરી એમને અટકાવ્યા. અને લાખમૂલ્યવાળા ભાત વહોર્યા. બીજા દિવસથી સુકાળ થયો. પછી જિનદત્તે પત્ની અને (૧) નાર્ગેન્દ્ર (૨) ચંદ્ર (૩) નિવૃત્તિ અને (૪) વિદ્યાધર, આ ચાર પુત્રોસાથે દીક્ષા લીધી.

એ ચારેય પુત્રોના નામની એક એક શાખા નીકળી. વજ્રસ્વામી પાસેથી આપણે વિવેકયુક્ત વૈરાગ્ય અને અપ્રમત્ત કઠોર સાધનાનો ગુણ પ્રાપ્ત કરવો જોઈએ.

આર્ય સમિત સૂરિએ પગે લેપ કરી નદીપર ચાલતા તાપસની પોલ ખુણી કરાવી. પછી પોતાના યોગચૂર્ણના બળથી નદીમાં માર્ગ મેળવી બ્રહ્મદ્વીપમાં રહેલા તાપસોને પ્રતિબોધ આપી દીક્ષા આપી. એ દીક્ષિત તાપસોની બ્રહ્મદ્વીપિકા શાખા નીકળી.

છેલ્લા ચૌદપૂર્વી આર્ય શ્રી સ્થૂલભદ્રજી પછી આર્ય મહાગિરિ, આર્ય સુહસ્તિસૂરિ, શ્રી ગુણસુન્દરસૂરિ, શ્રી શ્યામાર્ય, શ્રી સ્કંદિલાચાર્ય, શ્રી ધર્મસૂરિ, શ્રી

આ. (૮)

રેવતીમિત્રસૂરિ, શ્રી ભદ્રગુપ્તસૂરિ, શ્રી ગુપ્તસૂરિ અને શ્રી વજ્રસૂરિ-એ દસ દશપૂર્વધર યુગપ્રધાનો થયા. આર્ય વજ્રસ્વામીથી આર્ય વજ્રી (વૈરી) શાખા નીકળી.

આર્ય વજ્રસ્વામીના આર્ય વજ્રસેન, આર્ય પદ્મ અને આર્ય રથ-એમ ત્રણ પટ્ટધર થયા. તેમાં આર્ય વજ્રસેનથી આર્ય નાગિલા, આર્ય પદ્મથી આર્ય પદ્મા અને આર્ય રથથી આર્ય જયંતી નામે શાખા નીકળી. આર્ય રથની પાટે કૌશિકગોત્રી આર્ય પુષ્યગિરિ, તેમની પાટે ગૌતમગોત્રી આર્ય ફલ્ગુમિત્ર, તેમની પાટે વાસિષ્ઠગોત્રી આર્ય ધનગિરિ, તેમની પાટે કુત્સયગોત્રી આર્ય શિવભૂતિ, આર્ય શિવભૂતિની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય ભદ્ર, તેમની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય નક્ષત્ર, તેમની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય રક્ષ, આર્ય રક્ષની પાટે ગૌતમગોત્રી આર્ય નાગ, તેમની પાટે વાસિષ્ઠ ગોત્રી આર્ય જેહિલ, તેમની પાટે માઢરગોત્રી આર્ય વિષ્ણુ, તેમની પાટે ગૌતમગોત્રી આર્ય કાલક તથા તેમની પાટે આર્ય સમ્પલિત અને આર્ય ભદ્ર એ બે ગૌતમગોત્રી થયા. તે બંનેની પાટે ગૌતમગોત્રી આર્ય વૃદ્ધ થયા અને તેમની પાટે ગૌતમગોત્રી આર્ય સંઘપાલિત થયા. તેમની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય હસ્તિ, તેમની પાટે સુવ્રતગોત્રી આર્ય ધર્મ, તેમની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય સિંહ, તેમની પાટે કાશ્યપગોત્રી આર્ય ધર્મ અને તેમની પાટે આર્ય શાણિડલ્ય અંતેવાસી થયા. આમ અહીં ચોત્રીશ પાટ સુધીની પટ્ટાવલી મળે છે.

હવે વંદનગાથાઓ શરુ થાય છે.

(૧) હું ગૌતમગોત્રીય આર્ય ફલ્ગુમિત્રને, વાસિષ્ઠગોત્રીય આર્ય ધનગિરિને, કુત્સગોત્રીય આર્ય શિવભૂતિને, તથા કૌશિકગોત્રીય આર્ય દુર્યન્તકૃષ્ણને વંદન કરું છું.

(૨) તેમને મસ્તકથી વંદન કરી હવે કાશ્યપગોત્રીય ભદ્રને, તથા કાશ્યપગોત્રીય નક્ષત્રને તથા કાશ્યપગોત્રીય આર્ય રક્ષને વંદન કરું છું.

- (૩) હું ગૌતમગોત્રીય આર્યનાગને, વાસિષ્ઠગોત્રીય આર્ય જેહિલને, માઢરગોત્રીય આર્ય વિષ્ણુને તથા ગૌતમગોત્રીય આર્ય કાલકને વંદન કરું છું.
- (૪) હું ગૌતમગોત્રીય કુમાર તથા ભદ્રક ગોત્રીય આર્ય શ્રી સંપલિતને વંદન કરું છું. તથા ગૌતમગોત્રીય સ્થવિર આર્ય શ્રી વૃદ્ધને નમન કરું છું.
- (૫) તેમને મસ્તકથી વંદન કરી હું સ્થિર સત્ત્વ, ચારિત્ર, જ્ઞાનથી યુક્ત ગૌતમગોત્રીય સ્થવિર આર્ય શ્રી સંઘપાલિતના પગે પડું છું.
- (૬) હું તે કાશ્યપગોત્રીય, ક્ષમાસાગર, ધીર આર્યહસ્તીને વંદન કરું છું કે જેઓ ગ્રીષ્મકાળના પ્રથમમાસે શુક્લ પખવાડિયે કાળધર્મ પામ્યા હતા.
- (૭) હું સારાવ્રતવાળા તથા શીલ લબ્ધિ સંપન્ન તે આર્યધર્મને વંદન કરું છું કે જેમની દીક્ષાવખતે દેવે ઉત્તમ છત્ર ધર્યું હતું.
- (૮) મોક્ષસાધક ધર્મમય બનેલા કાશ્યપગોત્રીય આર્યહસ્તીને, કાશ્યપગોત્રીય આર્યસિંહને તથા કાશ્યપગોત્રીય આર્યધર્મને હું વંદુ છું.
- (૯) તેમને મસ્તકથી વંદન કરી સ્થિર સત્ત્વ ચારિત્ર જ્ઞાન સંપન્ન ગૌતમગોત્રીય સ્થવિર આર્ય જંબુને નમન કરું છું.
- (૧૦) મૂઢુ માર્દવ યુક્ત, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રમાં ઉપયુક્ત એવા કાશ્યપગોત્રીય સ્થવિર આર્યનંદિતને હું પ્રણામ કરું છું.
- (૧૧) તે પછી સ્થિર ચારિત્રવાળા ઉત્તમ સમ્યક્ત્વ અને સત્ત્વથી યુક્ત માઢરગોત્રીય શ્રી દેશિગણિ ક્ષમાશ્રમણને નમન કરું છું.
- (૧૨) તે પછી અનુયોગધર, ધીર, મતિસાગર, મહાસત્ત્વશાળી, વત્સગોત્રવાળા શ્રી સ્થિર ગુપ્ત ક્ષમાશ્રમણને પગે પડું છું.
- (૧૩) તે પછી જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપમાં સુસ્થિત, ગુણોથી મહાન, ગુણોથી યુક્ત એવા સ્થવિર કુમાર ધર્મ ગણિને વંદન કરું છું.
- (૧૪) સૂત્ર-અર્થરૂપી રત્નોથી સમૃદ્ધ, ક્ષમા, દમ, મૂઢુતા ગુણોથી યુક્ત કાશ્યપગોત્રીય દેવર્દ્ધિગણિ ક્ષમાશ્રમણને પ્રણામ કરું છું.

વ્યા.
(૮)

આ દેવદ્વિગણિ પૂર્વભવમાં સૌધર્મેન્દ્રના સેનાપતિ હરિણૈગમેષી દેવ હતા. પ્રભુદ્વારા પોતાને દુર્લભબોધિ જાણી ઇન્દ્રના સૂચનથી પોતાના પછી થનારા હરિણૈગમેષી દેવને પોતાને પ્રતિબોધ પમાડવાની વિનંતીની વિગત પોતાના સ્થાને લખી રાખી. પછી કાળ પામી રાજકુમાર તરીકે જનમ્યા. તદ્દન નાસ્તિક અને શિકારાદિના શોખીન એમને પ્રતિબોધ પમાડવા નવા હરિણૈગમેષી દેવ તરીકે ઉત્પન્ન થયેલા બીજા દેવે ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા. છેવટે પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા લીધી. તે કાળના સમસ્ત શ્રુતના ધારક બન્યા. પડતા કાળના કારણે અને દુકાળઆદિના કારણે સાધુ-સાધ્વીઓની મેઘાશક્તિ ઘટતી જોઈને જૈન આગમિક સાહિત્ય નાશ ન પામે અને સાધુ સાધ્વીઓને ફરીથી સ્મરણ માટે ઉપયોગી બને, એ આશયથી વલ્લભીપુરમાં ૫૦૦ આચાર્યો સાથે સભા કરી વિચાર વિમર્શ કરી બધું આગમ સાહિત્ય એકઠું કર્યું. અત્યારસુધી મુખપાઠરૂપે ચાલતું આગમ પ્રથમવાર લખાણરૂપે નોંધવાનું શરુ થયું. જે સાધુ-સાધ્વીને જે યાદ હતું, તે નોંધી લેવાયું. મત-મતાંતરો પણ નોંધાયા અને પછી હસ્તલિખિત પ્રત પુસ્તકરૂપે આરૂઢ થયા. વર્તમાનમાં આપણને જે કાંઈ શ્રુતસાહિત્ય વારસો મળ્યો છે. તેમાં એ મહાપુરુષનો મહત્વનો ફાળો છે. તેમને વંદન કરી એમનામાં રહેલી શ્રુતોપાસનાની લગન આપણને પણ પ્રાપ્ત થાય એવી પ્રાર્થના કરીએ...

અહીં સ્થવિરાવલી સમાપ્ત થાય છે.

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ-ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખરસૂરિ ગુરુ ભગવંતોના અનહદ અનુગ્રહથી પૂર્ણતા પામેલા આ વ્યાખ્યાનના શ્રવણાદિથી આપણે સહુ પણ મહાપુરુષોના પગલે-પગલે ચાલવા સક્ષમ બનીએ એ જ શુભેચ્છા.

व्याख्यान नवभुं-साधु-साध्वी साभायारी

१. ते णं काले णं ते णं समए णं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ ॥१॥ २. से केणट्ठेणं भंते ! एवं वुच्चइ- 'समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ ?' जओ णं पाएणं अगारीणं अगाराइं कडियाइं उक्कंबियाइं छन्नाइं लित्ताइं गुत्ताइं घट्ठाइं मट्ठाइं संपधूमियाइं खाओदगाइं खायनिद्धमणाइं अप्पणो अट्ठाए कडाइं परिभुत्ताइं परिणामियाइं भवन्ति, से तेणट्ठेणं एवं वुच्चइ- 'समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ' ॥२॥ ३. जहा णं समणे भगवं महावीरे वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेइ, तहा णं गणहरावि वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसविति ॥३॥ ४. जहा णं गणहरा वासाणं जाव पज्जोसविति तहा णं गणहरसीसा वि वासाणं जाव पज्जोसविति ॥४॥ ५. जहा णं गणहरसीसा वासाणं जाव पज्जोसविति तहा णं थेरावि वासाणं जाव पज्जोसविति ॥५॥ ६. जहा णं थेरा वासाणं जाव पज्जोसविति तहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा विहरन्ति, एएवि अ णं वासाणं. जाव पज्जोसविति ॥६॥ ७. जहा णं जे इमे अज्जत्ताए समणा निग्गंथा वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसविति तहा णं अम्हंपि आयरिया उवज्झाया वासाणं जाव पज्जोसविति ॥७॥ ८. जहा णं अम्हं आयरिया उवज्झाया वासाणं. जाव पज्जोसविति तहा णं अम्हेऽवि वासाणं सवीसइराए मासे विइक्कंते वासावासं पज्जोसवेमो, अंतरावि य से कप्पइ, नो से कप्पइ तं रयणिं उवायणावित्तए ॥८॥ ९. वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं उग्गहं ओगिण्हित्ता णं चिट्ठिउं अहालंदमवि ओग्गहे ॥९॥ १०. वासावासं पज्जोसवियाणं कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीण वा सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खा-यरियाए गंतुं पडिनियत्तए ॥१०॥ ११. जत्थ नई निच्चोयगा निच्चसंदणा, नो से कप्पइ सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं

पडिनियत्तए ॥११॥ १२. एरावई कुणालाए, जत्थ चक्किया सिया, एगं पायं जले किच्चा एगं पायं थले किच्चा, एवं चक्किया एवं णं कप्पइ सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडिनियत्तए ॥१२॥ एवं च नो चक्किया, एवं से नो कप्पइ सव्वओ समंता सक्कोसं जोयणं भिक्खायरियाए गंतुं पडिनियत्तए ॥१३॥ १४. वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगइयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ - 'दावे भंते !' एवं से कप्पइ दावित्तए, नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥१४॥ १५. वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगइयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ - 'पडिगाहेहि भंते !' एवं से कप्पइ पडिगाहित्तए, नो से कप्पइ दावित्तए ॥१५॥ १६. वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगइयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ 'दावे भंते ! पडिगाहेहि भंते !' एवं से कप्पइ दावित्तएवि पडिगाहित्तए वि ॥१६॥ १७. वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निगंथाणं वां निगंथीण वा हट्ठाणं तुट्ठाणं आरोग्गाणं बलियसरीराणं इमाओ नव रसविगईओ अभिक्खणं अभिक्खणं आहारित्तए, तं जहा - खीरं १ दहिं २. नवणीयं ३ सप्पिं ४ तिल्लं ५ गुडं ६ महुं ७ मज्जं ८ मंसं ९ ॥१७॥ १८. वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थेगइयाणं एवं वुत्तपुव्वं भवइ - अट्ठो भंते ! गिलाणस्स ?' से य वएज्जा-अट्ठो, से य पुच्छियव्वो 'केवइएणं अट्ठो?' से य वएज्जा - 'एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स', जं से पमाणं वयइ से य पमाणओ धित्तव्वे, से य विन्नविज्जा, से य विन्नवेमाणे लभिज्जा, से य पमाणपत्ते 'होउ अलाहि', इय वत्तव्वं सिया, से किमाहु भंते !? एवइएणं अट्ठो गिलाणस्स, सिया णं एवं वयंतं परो वइज्जा - 'पडिगाहेहि अज्जो ! पच्छा तुमं भोक्खसि वा पाहिसि वा' एवं से कप्पइ पडिगाहित्तए, नो से कप्पइ गिलाणनीसाए पडिगाहित्तए ॥१८॥ १९. वासावासं पज्जोसवियाणं अत्थि णं थेराणं तहप्पगाराइं कुलाइं कडाइं पत्तियाइं थिज्जाइं वेसासियाइं संमयाइं बहुमयाइं अणुमयाइं भवंति, तत्थ से नो कप्पइ अदक्खु वइत्तए- 'अत्थि ते आउसो ! इमं वा इमं वा ?' से किमाहु भंते !? सट्ठी गिही गिण्हइ वा, तेणियं पि कुज्जा ॥१९॥ २०. वासावासं पज्जोसवियस्स निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगं गोअरकालं गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, नन्नत्थाऽऽयरियवेयावच्चेण वा एवं उवज्झायवेयावच्चेण वा तवस्सिवेयावच्चेण वा गिलाणवेयावच्चेण वा खुड्डुएण वा खुड्डियाए वा अव्वंजणजायएण वा ॥२०॥ २१. वासावासं पज्जोसवियस्स चउत्थभत्तियस्स भिक्खुस्स अयं एवइए विसेसे-जं से पाओ निक्खम्म पुव्वामेव वियडगं भुच्चा

पिच्चा पडिगहगं संलिहिय संपमज्जिय से य संथरिज्जा, कप्पइ से तद्विवसं तेणेव भत्तद्वेणं पज्जोसवित्तए, से य नो संथरिज्जा, एवं से कप्पइ दुच्चं पि गाहावड्कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२१॥ २२. वासावासं पज्जोसवियस्स छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति दो गोयरकाला गाहावड्कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२२॥ २३. वासावासं पज्जोसवियस्स अट्ठमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ गोअरकाला गाहावड्कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२३॥ २४. वासावासं पज्जोसवियस्स विगिद्धभत्तिअस्स भिक्खुस्स कप्पंति सव्वे वि गोअरकाला गाहावड्कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२४॥ २५. वासावासं पज्जोसविअस्स निच्चभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति, सव्वाइं पाणगाइं पडिगाहित्तए । वासावासं पज्जोसवियस्स चउत्थभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणगाइं पडिगाहित्तए, तंजहा-उस्सेइमं संसेइमं चाउलोदगं । वासावासं पज्जोसवियस्स छट्ठभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणगाइं पडिगाहित्तए, तं जहा-तिलोदगं वा, तुसोदगं वा, जवोदगं वा । वासावासं पज्जोसवियस्स अट्ठमभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति तओ पाणगाइं पडिगाहित्तए, तं जहा-आयामं वा, सोवीरं वा, सुद्धवियडं वा । वासावासं पज्जोसवियस्स विगिद्धभत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगे उसिणवियडे पडिगाहित्तए, से वि य णं असित्थे, नोवि य णं ससित्थे । वासावासं पज्जोसवियस्स भत्तपडियाइक्खियस्स भिक्खुस्स कप्पइ एगे उसिणवियडे पडिगाहित्तए, से वि य णं असित्थे, नो चेव णं ससित्थे, से वि य णं परिपूए, नो चेव णं अपरिपूए, से वि य णं परिमिए, नो चेव णं अपरिमिए, से विय णं बहुसंपन्ने, नो चेव णं अबहुसंपन्ने ॥२५॥ २६. वासावासं पज्जोसवियस्स संखादत्तियस्स भिक्खुस्स कप्पंति पंच दत्तीओ भोयणस्स पडिगाहित्तए पंच पाणगस्स, अहवा चत्तारि भोयणस्स पंच पाणगस्स, अहवा पंच भोयणस्स चत्तारि पाणगस्स, तत्थ णं एगा दत्ती लोणासायणमित्तमवि पडिगाहिआ सिया, कप्पइ से तद्विवसं तेणेव भत्तद्वेणं पज्जोसवित्तए, नो से कप्पइ दुच्चं पि गाहावड्कुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२६॥ २७. वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निगंथाणं वा निगंथीण वा जाव उवस्सयाओ सत्तघरंतरं संखडिं संनियट्ठचारिस्स इत्तए, एगे पुण एवमाहंसु-नो कप्पइ जाव उवस्सयाओ परेणं सत्तघरंतरं संखडिं संनियट्ठचारिस्स इत्तए, एगे पुण एवमाहंसु-नो कप्पइ जाव.

८५.
(८)

उवस्सयाओ परंपरेणं संखडिं संनियट्टचारिस्स इत्तए ॥२७॥ २८. वासावासं पज्जोसवियस्स नो कप्पइ पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स कणगफुसियमित्तमवि वुट्ठिकायंसि निवयमाणंसि जाव गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥२८॥ २९. वासावासं पज्जोसवियस्स पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ अगिहंसि पिंडवायं पडिगाहिता पज्जोसवित्तए, पज्जोसवेमाणस्स सहसा वुट्ठिकाए निवइज्जा देसं भुट्ठा देसमादाय से पाणिणा पाणिं परिपिहिता उरंसि वा णं निलिज्जिज्जा, कक्खंसि वा णं समाहडिज्जा, अहाछन्नाणि वा लेणाणि वा उवागच्छिज्जा, रुक्खमूलाणि वा उवागच्छिज्जा, जहा से तत्थ पाणिंसि दए वा दगरए वा दगफुसिया वा णो परिआवज्जइ ॥२९॥ ३०. वासावासं पज्जोसवियस्स पाणिपडिग्गहियस्स भिक्खुस्स जं किंचि कणगफुसियमित्तं पि निवडेइ, नो से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥३०॥ ३१. वासावासं पज्जोसवियस्स पडिग्गहधारिस्स भिक्खुस्स नो कप्पइ वग्घारियवुट्ठिकायंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, कप्पइ से अप्पवुट्ठिकायंसि संतरुत्तरंसि गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ॥३१॥ (ग्रं० ११००) ३२. वासावासं पज्जोसवियस्स निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय निगिज्झिय वुट्ठिकाए निवइज्जा, कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा अहे रुक्खमूलंसि वा उवागच्छित्तए ॥३२॥ ३३. तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते चाउलोदणे पच्छाउत्ते भिलिंगसूवे, कप्पइ से चाउलोदणे पडिगाहित्तए, नो से कप्पइ भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए ॥३३॥ ३४. तत्थ से पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते भिलिंगसूवे पच्छाउत्ते चाउलोदणे, कप्पइ से भिलिंगसूवे पडिगाहित्तए, नो से कप्पइ चाउलोदणे पडिगाहित्तए ॥३४॥ ३५. तत्थ से पुव्वागमणेणं दोवि पुव्वाउत्ताइं, कप्पंति से दोवि पडिगाहित्तए, तत्थ से पुव्वागमणेणं दो वि पच्छाउत्ताइं, एवं नो से कप्पइ दोवि पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पुव्वाउत्ते, से कप्पइ पडिगाहित्तए, जे से तत्थ पुव्वागमणेणं पच्छाउत्ते, नो से कप्पइ पडिगाहित्तए ॥३५॥ ३६. वासावासं पज्जोसवियस्स निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावइकुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय निगिज्झिय वुट्ठिकाए निवइज्जा, कप्पइ से अहे आरामंसि वा अहे उवस्सयंसि वा अहे वियडगिहंसि वा जाव०

अहे रुक्खमूलंसि वा उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ पुव्वगहिणं भत्तपाणेणं वेलं उवायणावित्तए, कप्पइ से पुव्वामेव वियडगं भुच्चा पिच्चा पडिगहगं संलिहिय संलिहिय संपमज्जिय संपमज्जिय एगओ भंडगं कट्टु सावसेसे सूरे जेणेव उवस्सए तेणेव उवागच्छित्तए, नो से कप्पइ तं रयणिं तत्थेव उवायणावित्तए ॥३६॥
 ३७. वासावासं पज्जोसवियस्स निग्गंथस्स निग्गंथीए वा गाहावड्कुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय निगिज्झिय वुट्ठिकाए निवड्ज्जा, कप्पइ से अहे आरामंसि वा जाव. उवागच्छित्तए ॥३७॥ ३८. तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स एगाए निग्गंथीए एगओ चिट्ठित्तए १, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स दुण्हं निग्गंथीणं एगओ चिट्ठित्तए २, तत्थ नो कप्पइ दुण्हं निग्गंथाणं एगाए निग्गंथीए एगओ चिट्ठित्तए ३, तत्थ नो कप्पइ दुण्हं निग्गंथाणं दुण्हं निग्गंथीण एगओ चिट्ठित्तए ४, अत्थि य इत्थ केइ पंचमे खुड्डए वा खुड्डिया वा अन्नेसिं वा संलोए सपडिदुवारे एवं णं कप्पइ एगओ चिट्ठित्तए ॥३८॥ ३९. वासावासं पज्जोसवियस्स निग्गंथस्स गाहावड्कुलं पिंडवायपडियाए अणुपविट्ठस्स निगिज्झिय जाव. उवागच्छित्तए, तत्थ नो कप्पइ एगस्स निग्गंथस्स एगाए य अगारीए एगओ चिट्ठित्तए, एवं चउभंगो, अत्थि णं इत्थ केइ पंचमए थेरे वा थेरिया वा अन्नेसिं वा संलोए सपडिदुवारे, एवं कप्पइ एगओ चिट्ठित्तए । एवं चेव निग्गंथीए अगारस्स य भाणियव्वं ॥३९॥ ४०. वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीण वा अपरिण्णएणं अपरिण्णयस्स अट्ठाए असणं वा १ पाणं वा २ खाइमं वा ३ साइमं वा ४ जाव पडिगाहित्तए ॥४०॥ ४१. से किमाहु भंते!? इच्छा परो अपरिण्णए भुंजिज्जा, इच्छा परो न भुंजिज्जा ॥४१॥ ४२. वासावासं पज्जोसवियाणं नो कप्पइ निग्गंथाणं वा निग्गंथीण वा उदउल्लेण वा ससिणिद्वेण वा काएणं असणं वा १ पाणं वा २ खाइमं वा ३ साइमं वा ४ आहारित्तए ॥४२॥ ४३. से किमाहु भंते ! ? सत्त सिणेहाययणा पण्णत्ता, तं जहा-पाणी १ पाणिलेहा २ नहा ३ नहसिहा ४ भमुहा ५ अहरोट्ठा ६ उत्तरोट्ठा ७ । अह पुण एवं जाणिज्जा-विगओदगे मे काए छिन्नसिणेहे, एवं से कप्पइ असणं वा १ पाणं वा २ खाइमं वा ३ साइमं वा ४ आहारित्तए ॥४३॥ ४४. वासावासं पज्जोसवियाणं इह खलु निग्गंथाणं वा निग्गंथीण वा इमाइं अट्ठ सुहुमाइं जाइं छउमत्थेणं निग्गंथेण वा निग्गंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वाइं पासिअव्वाइं पडिलेहियव्वाइं भवंति, तं जहा-पाणसुहुमं १ पणगसुहुमं २ बीअसुहुमं ३ हरिअसुहुमं ४ पुप्फसुहुमं ५ अंडसुहुमं ६ लेणसुहुमं ७ सिणेहसुहुमं

८ ॥४४॥ ४५. से किं तं पाणसुहुमे ? पाणसुहुमे पंचविहे पन्नत्ते, तं जहा-किण्हे १, नीले २, लोहिए ३, हालिद्धे ४, सुक्किल्ले ५ । अत्थि कुंथू अणुद्धरी नामं, जा द्विया अचलमाणा छउमत्थेणं निगंथाण वा निगंथीण वा नो चक्खुफासं हव्वमागच्छइ, जाव छउमत्थेणं निगंथेण वा निगंथीए वा अभिक्खणं २ जाणियव्वा पासियव्वा पडिलेहियव्वा हवइ, से तं पाणसुहुमे १ ॥ से किं तं पणगसुहुमे ? पणगसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-किण्हे, नीले, लोहिए, हालिद्धे, सुक्किल्ले । अत्थि पणगसुहुमे तद्वव्वसमाणवण्णे नामं पणत्ते, जे छउमत्थेणं निगंथेण वा निगंथीए वा जाव पडिलेहिअव्वे भवइ । से तं पणगसुहुमे २ ॥ से किं तं बीयसुहुमे ? बीयसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-किण्हे, जाव सुक्किल्ले । अत्थि बीअसुहुमे कणियासमाणवण्णए नामं पन्नत्ते, जे छउमत्थेणं निगंथेण वा निगंथीए वा जाव पडिलेहियव्वे भवइ । से तं बीअसुहुमे ३ ॥ से किं तं हरिअसुहुमे ? हरिअसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-किण्हे जाव० सुक्किल्ले । अत्थि हरिअसुहुमे पुढवीसमाणवण्णए नामं पणत्ते, जे निगंथेणं वा निगंथीए वा जाव. पडिलेहियव्वे भवइ । से तं हरियसुहुमे ४ ॥ से किं तं पुप्फसुहुमे ? पुप्फसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-किण्हे जाव० सुक्किल्ले । अत्थि पुप्फसुहुमे रुक्खसमाणवण्णे नामं पणत्ते, जे छउमत्थेणं जाव० पडिलेहियव्वे भवइ । से तं पुप्फसुहुमे ५ ॥ से किं तं अंडसुहुमे ? अंडसुहुमे पंचविहे पणत्ते तं जहा-उद्धंसंडे, उक्कलियंडे, पिपीलिअंडे, हलिअंडे, हल्लोहलिअंडे, जे निगंथेण वा निगंथीए वा जाव. पडिलेहियव्वे भवइ । से तं अंडसुहुमे ६ ॥ से किं तं लेणसुहुमे ? लेणसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-उत्तिंगलेणे, भिंगुलेणे, उज्जुए, तालमूलए संबुक्कावट्टे नामं पंचमे जे छउमत्थेणं निगंथेण वा निगंथीए वा जाव. पडिलेहियव्वे भवइ । से तं लेणसुहुमे ७ ॥ से किं तं सिणेहसुहुमे ? सिणेहसुहुमे पंचविहे पणत्ते, तं जहा-उस्सा, हिमए, महिया, करए हरतणुए । जे छउमत्थेणं निगंथेण वा निगंथीए वा जाव. पडिलेहियव्वे भवइ । से तं सिणेहसुहुमे ८ ॥४५॥ ४६. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा उवज्झायं वा थेरं पवित्तिं गणिं गणहरं गणावच्छेअयं जं वा पुरओ काउं विहरइ, कप्पइ से आपुच्छिउं आयरियं वा उवज्झायं वा जाव. जं वा पुरओ काउं विहरइ इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए

वा पविसित्तए वा, ते य से वियरिज्जा एवं से कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, ते य से नो वियरिज्जा एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा । से किमाहु भंते ! ? आयरिया पच्चवायं जाणंति ॥४६॥ ४७. एवं विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा अन्नं वा जंकिंचि पओअणं, एवं गामाणुगामं दूइज्जित्तए ॥४७॥ ४८. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा अण्णयरिं विगइं आहारित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता आयरियं वा जाव. जं वा पुरओ काउं विहरइ, कप्पइ से आपुच्छित्ता आयरियं वा जाव० आहारित्तए - 'इच्छामि णं भंते ! तुब्भेहिं अब्भणुण्णाए समाणे अन्नयरिं विगइं आहारित्तए, तं एवइयं वा एवयखुत्तो वा, ते य से वियरिज्जा, एवं से कप्पइ अण्णयरिं विगइं आहारित्तए, ते य से नो वियरिज्जा एवं से नो कप्पइ अण्णयरिं विगइं आहारित्तए, से किमाहु भंते ! ? आयरिया पच्चवायं जाणंति ॥४८॥ ४९. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा अण्णयरिं तेगिच्छियं आउट्ठित्तए, तं चेव सव्वं भाणियव्वं ॥४९॥ ५०. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा अण्णयरं ओरालं कल्लाणं सिवं धण्णं मंगल्लं सस्सिरीयं महाणुभावं तवोकम्मं उवसंपज्जित्ता णं विहरित्तए, तं चेव सव्वं भाणियव्वं ॥५०॥ ५१. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा अपच्छिममारणंतियसंलेहणाजूसणाजूसिए भत्तपाणपडियाइक्खिए पाओवगए कालं अणवकंखमाणे विहरित्तए वा, निक्खमित्तए वा, पविसित्तए वा, असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा आहारित्तए वा, उच्चारं वा पासवणं वा परिट्ठावित्तए, सज्झायं वा करित्तए, धम्मजागरियं वा जागरित्तए, नो से कप्पइ अणापुच्छित्ता तं चेव सव्वं भाणिअव्वं ॥५१॥ ५२. वासावासं पज्जोसविए भिक्खू इच्छिज्जा वत्थं वा पडिग्गहं वा कंबलं वा पायपुच्छणं वा अण्णयरिं वा उवहिं आयावित्तए वा पयावित्तए वा नो से कप्पइ एगं वा अणेगं वा अपडिण्णवित्ता गाहावइकुलं भत्ताए वा पाणाए वा निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा, असणं वा, पाणं वा, खाइमं वा, साइमं वा आहारित्तए, बहिया विहारभूमिं वा वियारभूमिं वा सज्जायं वा करित्तए, काउस्सगं वा ठाणं ठाइत्तए । अत्थि य इत्थ केइ अहासण्णिहिए एगे वा अणेगे वा कप्पइ से एवं वइत्तए 'इमं ता अज्जो ! तुमं मुहुत्तगं जाणाहि जाव, ताव अहं गाहावाइकुलं जाव० काउस्सगं वा ठाणं ठाइत्तए ।' से य से पडिसुणिज्जा, एवं से कप्पइ गाहावाइकुलं तं चेव सव्वं भाणियव्वं । से य से नो पडिसुणिज्जा, एवं से नो कप्पइ गाहावइकुलं जाव.

કાઉસ્સગં વા ઠાણં ઠાઇત્ત ॥૫૨॥ ૫૩. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં નો કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા અણભિગ્ગહિયસિઝ્ઞાસણિયણં હુત્તે, આયાણમેયં, અણભિગ્ગહિયસિઝ્ઞાસણિયસ્સ અણુદ્ધાકુડિયસ્સ અણદ્ધાબંધિયસ્સ અમિયાસણિયસ્સ અણાતાવિયસ્સ અસમિયસ્સ અભિક્ખણં અભિક્ખણં અપડિલેહણાસીલસ્સ અપમઝ્ઞણાસીલસ્સ તહારુવાણં સંજમે દુરારાહ ૧ ભવડ ॥૫૩॥ ૫૪. અણાયાણમેયં, અભિગ્ગહિયસિઝ્ઞાસણિયસ્સ ઉદ્ધાકુડિયસ્સ અદ્ધાબંધિયસ્સ મિયાસણિયસ્સ આયાવિયસ્સ સમિયસ્સ અભિક્ખણં અભિક્ખણં પડિલેહણાસીલસ્સ પમઝ્ઞણાસીલસ્સ તહા તહા સંજમે સુઆરાહ ૧ ભવડ ॥૫૪॥ ૫૫. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા તઓ ઉદ્ધારપાસવણભૂમીઓ પડિલેહિત્તે, ન તહા હેમંતગિમ્હાસુ જહા ણં વાસાસુ, સે કિમાહુ ભંતે ! ? વાસાસુ ણં ઓસણ્ણં પાણા ય તણા ય બીયા ય પણગા ય હરિયાણિ ય ભવંતિ ॥૫૫॥ ૫૬. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા તઓ મત્તગાઈં ગિણ્હિત્તે, તં જહા-ઉદ્ધારમત્તે, પાસવણમત્તે, ખેલમત્તે ॥૫૬॥ ૫૭. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં નો કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા પરં પજ્જોસવર્ણાઓ ગોલોમપ્પમાણમિત્તેવિ કેસે તં રયણિં ઉવાયણાવિત્તે । અઙ્ગેણં યુરમુંડેણ વા લુક્કસિરેણ વા હોયવ્વં સિયા । પક્કિયા આરોવણા, માસિયે યુરમુંડે, અદ્ધમાસિયે કત્તરિમુંડે, છમ્માસિયે લોયે, સંવચ્છરિયે વા થેરકપ્પે ॥૫૭॥ ૫૮. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં નો કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા પરં પજ્જોસવર્ણાઓ અહિગરણં વડ્ડિત્તે, જે ણં નિગંથો વા નિગંથી વા પરં પજ્જોસવર્ણાઓ અહિગરણં વડ્ડિ સે ણં ‘અકપ્પેણં અઙ્ગો ! વડ્ડિસીતિ’ વત્તવ્વે સિયા, જે ણં નિગંથો વા નિગંથી વા પરં પજ્જોસવર્ણાઓ અહિગરણં વડ્ડિ, સે ણં નિઙ્ગહિયવ્વે સિયા ॥૫૮॥ ૫૯. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં ઇહ ખલુ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા અઙ્ગેવ કક્કલ્લે કડુયે વિગ્ગહે સમુપ્પજ્ઞિત્થા, સેહે રાઙ્ગિયં આમિઙ્ગા, રાઙ્ગિયે વિ સેહં આમિઙ્ગા (ગ્રં ૦૧૨૦૦) આમિયવ્વં આમાવિયવ્વં ઉવસમિયવ્વં ઉવસમાવિયવ્વં સુમડ્ડસંપુચ્છણાબહુલેણં હોયવ્વં । જો ઉવસમડ્ડ તસ્સ અત્થિ આરાહણા, જો ન ઉવસમડ્ડ તસ્સ નત્થિ આરાહણા, તમ્હા અપ્પણા ચેવ ઉવસમિયવ્વં, સે કિમાહુ ભંતે ! ? ‘ઉવસમસારં યુ સામણ્ણં’ ॥૫૯॥ ૬૦. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં કપ્પડ્ડ નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા તઓ ઉવસસયા ગિણ્હિત્તે, તંજહા-વેઉવ્વિયા પડિલેહા સાઙ્ગિયા પમઝ્ઞણા ॥૬૦॥ ૬૧. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં નિગંથાણં વા નિગંથીણ વા કપ્પડ્ડ

અ. (૯)

અણયરિં દિસિં વા અણુદિસિં વા અવગિજ્ઞિય અવગિજ્ઞિય ભત્તપાણં ગવેસિત્તે । સે કિમાહુ ભંતે ! ? ઓસ્સણં સમણા ભગવંતો વાસાસુ તવસંપણ્ણા ભવંતિ, તવસ્સી દુબ્બલે કિલંતે મુચ્છિજ્ઞ વા પવડિજ્ઞ વા, તમેવ દિસં વા અણુદિસં વા સમણા ભગવંતો પડિજાગરંતિ ॥૬૧॥ ૬૨. વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં કપ્પઇ નિગ્ગંથાણં વા નિગ્ગંથીણ વા ગિલાણહેણં જાવ ચત્તારિ પંચ જોયણાણં ગંતું પડિનિયત્તે, અંતરાવિ સે કપ્પઇ વત્થે, નો સે કપ્પઇ તં રયણિં તત્થેવ ઉવાયણાવિત્તે ॥૬૨॥ ૬૩. ઇચ્છેયં સંવચ્છરિઅં થેરકપ્પં અહાસુત્તં અહાકપ્પં અહામગ્ગં અહાતદ્ધં સમ્મં કાણેણ ફાસિત્તા પાલિત્તા સોભિત્તા તીરિત્તા કિટ્ઠિત્તા આરાહિત્તા આણાણં અણુપાલિત્તા અત્થેગઇઆ સમણા નિગ્ગંથા તેણેવ ભવગ્ગહણેણં સિજ્ઞંતિ બુજ્ઞંતિ મુઘંતિ પરિનિવ્વાણંતિ સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિંતિ, અત્થેગઇયા દુઘ્ધેણં ભવગ્ગહણેણં સિજ્ઞંતિ જાવં સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિંતિ, અત્થેગઇયા તદ્ધેણં ભવગ્ગહણેણં સિજ્ઞંતિ જાવં સવ્વદુક્ખાણમંતં કરિંતિ, સત્તદ્ધુભવગ્ગહણાણં પુણ નાદિક્કમંતિ ॥૬૩॥ ૬૪. તે ણં કાલે ણં તે ણં સમણે ણં સમણે ભગવં મહાવીરે રાયગિહે નગરે ગુણસિલે ચેઇએ બહૂણં સમણાણં બહૂણં સમણીણં બહૂણં સાવયાણં બહૂણં સાવિયાણં બહૂણં દેવાણં બહૂણં દેવીણં મજ્ઞણે ચેવ એવમાઇક્ખવ્વે, એવં ભાસવ્વે, એવં પણ્ણવેવ્વે, એવં પરુવેવ્વે, પજ્જોસવણાકપ્પો નામં અજ્ઞયણં સઅટ્ઠં સહેણં સકારણં સસુત્તં સઅટ્ઠં સઉભયં સવાગરણં ભુજ્ઞો ભુજ્ઞો ઉવદંસેવિત્તિ વેમિ ॥૬૪॥ (ગ્રં ૧૨૧૫)

इति सामाचारी समाप्ता, तृतीयं वाच्यं च समाप्तम् ॥

इति श्रीदशाश्रुतस्कन्धे श्रीपर्युषणाकल्पाख्यं स्वामिश्रीभद्रबाहुविरचितं

श्रीकल्पसूत्रं समाप्तम् ॥

હાલ પ્રાયઃ આ વ્યાખ્યાનનું ખાસ વિવેચન થતું દેખાતું નથી. વળી આ વ્યાખ્યાન ચોમાસુ રહેલા સાધુ-સાધ્વીઓએ શું કરવું ? શું ન કરવું ? તે અંગેનું છે. તેથી એનો વિસ્તાર કર્યો નથી. પણ સંક્ષિપ્તથી કેટલીક મહત્વની વાત જણાવીએ છીએ.

શ્રમણપતિ પરમાત્મા મહાવીરદેવ તથા ગણધરોએ તથા તેમની પાટ પરંપરામાં આવેલા આજ સુધીના તમામ આચાર્યાદિ મુનિવરો અષાઢી ચોમાસીથી પચાસમાં દિવસે પર્યુષણ કરે છે. ‘પર્યુષણ’ પરિ+ઉષણ એમ બે શબ્દોથી બન્યો છે. પરિ એટલે સમગ્ર પ્રકારે, ઉષણ એટલે આત્માની સમીપે આવી વસવું. સાધુ-સાધ્વીઓને જ્યાં ચોમાસી પ્રતિક્રમણ કર્યું હોય, ત્યાંથી ચારે દિશામાં સક્રોશ યોજન જવા-આવવાને કલ્પે છે. દૃષ્ટ, યુવાન, નીરોગી અને શક્તિવાળા સાધુ-સાધ્વીઓને નિષ્કારણ વારંવાર વિગઠઓ વાપરવી કલ્પે નહીં. વિશેષ કારણે કલ્પે. સામાન્ય રીતે સાધુઓએ એક વાર જ ભોજન કરવું. તેવાં વિશેષ કારણો ૨-૩ વાર વાપરી શકે. શય્યાતરના ઘરનું વહોરવું સાધુને કલ્પે નહીં. જમણવારમાં જવું કલ્પે નહીં. ધોધમાર વરસાદ પડતો હોય, ત્યારે વહોરવા જવું કલ્પે નહીં. તપસ્વી કે ગ્લાનાદિ મુનિને માટે કારણસર અલ્પ વરસાદમાં જવું કલ્પે. વરસાદની વિરાધનાથી બચવા સાધુઓને અને સાધ્વીઓને ઝાડ નીચે કે મકાનાદિ નીચે ઊભા રહેવું કલ્પે. સૂર્યાસ્ત પહેલા ઉપાશ્રયે આવી જવું. વરસાદની વિરાધનાથી બચવા અયાનક સાધુ-સાધ્વીજીઓ એક જ વૃક્ષાદિ નીચે ભેગા થઈ જાય, તો એક સાધુ-એક સાધ્વી અથવા એક સાધુ-બે સાધ્વી અથવા બે સાધુ-એક સાધ્વી અથવા બે સાધુ-બે સાધ્વી સાથે ઊભા રહેવું નહીં. પરંતુ પાંચમો બાળ સાધુ કે સાધ્વી હોય, તો ઊભા રહેવાય. અથવા અન્ય માણસોની દૃષ્ટિ પડતી હોય તો ચાર સાધુ-સાધ્વી ઊભા રહી શકે. ઉત્સર્ગથી ઓછામાં ઓછા બે સાધુઓએ સાથે વિચરવું. એ જ રીતે ત્રણ અને તેથી વધુ સાધ્વીઓએ સાથે વિચરવું. સાધુ-સાધ્વીઓએ વિગઠઓનો ઉપયોગ કરવો હોય, રોગની ચિકિત્સા કરાવવી હોય, તપશ્ચર્યાદિ કરવું હોય; જિન મંદિરમાં દર્શનાર્થે જવું હોય, અન્ય લખવું હોય, વાંચવું હોય, વિહાર, સ્થંડિલ માત્રુ ઇત્યાદિ કરવું હોય, તો આ તમામ કાર્યો આચાર્યાદિ જે વડીલની નિશ્રામાં ચોમાસું રહ્યા હોય, તે વડીલની આજ્ઞા લઈને જ કરવું જોઈએ, કારણ આચાર્ય ગીતાર્થ હોવાથી લાભા-લાભને જાણે છે. વળી સાધુ સાધ્વીઓએ ચાતુર્માસમાં સ્થિર પાટ-પાટલા આદિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ, અન્યથા જીવાદિની વિરાધનાનું પાપ લાગે છે. સાધુ-સાધ્વીઓએ ભાદરવા સુદ ચોથ પૂર્વે લોચ કરાવવો જોઈએ કારણ કે લોચ વગર સાંવત્સરિક પ્રતિક્રમણ કરવું સંયમીઓને કલ્પે નહીં. સાધુ-સાધ્વીઓએ સૂક્ષ્મ ઇંડા, સૂક્ષ્મ નિગોદ-ફૂગ, સૂક્ષ્મ પાણી જીવો

તથા સૂક્ષ્મ લીલોતરી અને બીજ વગેરેને જાણી એમની વિરાધનાથી બચવું.

સાધુ-સાધ્વીઓએ સંવત્સરીના પ્રતિક્રમણ પહેલા પોતાના ક્રોધાદિ ભાવોની ક્ષમાપના કરી લેવી અને કલેશકારી વચનો બોલવાં નહીં, કોઈ બોલે, તો તેને અન્ય સાધુઓએ વારવા. વારંવાર વારવા છતાં જો તે બોલે જ રાખે, તો તેવા અનન્તાનુબંધી કષાયવાળા સાધુને સંઘબહાર મૂકવો, કેમ કે એવો સાધુ બીજાઓના કષાયાદિમાં નિમિત્ત બને છે. અરસપરસ સંઘર્ષ થયો હોય, તો ખમત-ખામણા કરવા. નાના મોટાને ખમાવે. મોટા નાનાને ખમાવે. પોતે ઉપશાંત થાય અને બીજાને પણ ઉપશાંત કરે. જે ઉપશાંત થતો નથી, બીજાને ખમાવતો નથી, તે વિરાધક છે. જે ઉપશાંત થાય છે, બીજાને ખમાવે છે, તે આરાધક છે, કારણ કે ‘ઉવસમસારં ખુ સામણું !’ શ્રમણ જીવનનો સાર ઉપશમભાવ છે.

સાધુ-સાધ્વીઓએ ચાતુર્માસ સિવાયના કાળમાં બે વાર ઉપાશ્રયમાં કાજો લેવો અને ચાતુર્માસમાં ત્રણવાર કાજો લેવો. જીવાત આદિનો ઉપદ્રવ હોય, તો વારંવાર પણ ભૂમિપ્રમાર્જન (કાજો) કરવું તથા સતત પ્રમાર્જન-પડિલેહણશીલ રહેવું.

સાધુ-સાધ્વીજીઓએ ગોચરી-પાણી વગેરે માટે બહાર જતાં પોતે કંઈ દિશામાં કે વિદિશામાં જાય છે, તે અન્ય સાધુને કહીને જવું, જેથી તપશ્ચર્યાદિ કોઈ કારણે સાધુ રસ્તામાં મૂર્ચ્છિત થઈ જાય અથવા અન્ય કંઈ પણ થાય, તો તેનું નિવારણ કરાવી શકાય. વળી ઔષધ-વૈદ્યાદિ જે કાર્યે સાધુ આદિને બહાર જવું પડે, તો તે કાર્ય પૂર્ણ થતાં તરત પાછા ફરવું.

આ રીતે સમ્યગ્ જ્ઞાન-દર્શન અને ચારિત્રાની આરાધના કરવા પૂર્વક, સમ્યગ્ મન-વચન અને કાયાના યોગથી, અતિચારથી આત્માને રક્ષી જિનેશ્વર દેવની

પા.
૯)

આજ્ઞા મુજબ સ્થવિર કલ્પને (સાધ્વાયારને) જે ઉત્તમ રીતે પાળે છે, તે આત્મા તે જ ભવમાં અથવા બીજા ભવમાં, ત્રીજા ભવમાં, છેવટે વધુમાં વધુ સાત-આઠ ભવમાં સિદ્ધ થાય છે, બુદ્ધ (કેવલી) થાય છે, કર્મપિંજરથી મુક્ત બને છે, સમગ્ર સંતાપથી રહિત થાય છે. અને શારીરિક તથા માનસિક દુઃખોનો નાશ કરે છે.

જિનાજ્ઞાવિરુદ્ધ કાંઈ પણ પ્રરૂપણ થઈ હોય, તો તેનું અંતઃકરણથી મિચ્છામિ દુક્કડં.

વિજય પ્રેમ-ભુવનભાનુ-જયઘોષ- ધર્મજિત-જયશેખર-અભયશેખર સૂરિ ગુરુભગવંતોના અસીમ અનુગ્રહથી કાંક આલેખન પામેલો આ પર્યુષણ ચોથા દિવસથી સાતમા દિવસના વ્યાખ્યાન સંબંધી ગ્રંથ અનેકાનેક ભવ્ય જીવોના ગ્રંથિભેદમાટે બનો. ચિરકાળ સુધી સત્પુરુષોને આનંદદાયક બનો, અને દરેક પર્યુષણમાં હજારો આત્માર્થી જીવોને વાંચન-શ્રવણદ્વારા કલ્યાણકારી બની રહો, એવી પ્રભુને પ્રાર્થના, શાસનદેવોને વિનંતી.

પંન્યાસ અજિતશેખર વિજય ગણિ

... શુભમ્ ...

... પરિશિષ્ટ ...

વ્યાખ્યાન પ્રથમ... • વ્યાકરણો :- ૧) ઐદ્ર ૨) જૈનેન્દ્ર ૩) સિદ્ધ હેમચંદ્ર ૪) ચાન્દ્ર ૫) પાણિનીય ૬) સારસ્વત ૭) શાકટાયન ૮) વામન ૯) વિશ્રાંત ૧૦) બુદ્ધિસાગર ૧૧) સરસ્વતી કંઠાભરણ ૧૨) વિદ્યાધર ૧૩) કલાપક ૧૪) ભીમસેન ૧૫) શૈવ ૧૬) ગૌડ ૧૭) નંદિ ૧૮) જયોત્પલ ૧૯) મુષ્ટિ વ્યાકરણ ૨૦) જયદેવ.

• અંગ :- ૧) શિક્ષા ૨) કલ્પ ૩) વ્યાકરણ ૪) છંદ ૫) જયોતિષ્ અને ૬) નિર્યુક્તિ.

વ્યાખ્યાન ચોથું... • ચોવીસ ધાન્યના નામ :- ૧) જવ ૨) ઘઉં ૩) શાલિ ૪) ચોખા ૫) સફી ૬) કોદ્રવ ૭) જુવાર ૮) કંગુ ૯) રાયલ (ચીના) ૧૦) તલ ૧૧) મગ ૧૨) અડદ ૧૩) અતસી ૧૪) ચણા ૧૫) લાંગ ૧૬) વાલ ૧૭) મઠ ૧૮) ચોળા ૧૯) બરંટી ૨૦) મસૂર ૨૧) તુવેર ૨૨) કુલત્થ ૨૩) ઘાણા ૨૪) વટાણા.

વ્યાખ્યાન છઠું... • પાંચ સંવત્સરના નામ. “એક યુગમાં પાંચ સંવત્સર વર્ષ હોય.” ૧) ચંદ્ર ૨) ચંદ્ર ૩) અભિવર્દિત ૪) ચંદ્ર ૫) અભિવર્દિત.

• શ્રાવણથી શરુ થતાં બાર માસના નામ :- ૧) અભિનંદન ૨) સુપ્રતિષ્ઠ ૩) વિજય ૪) પ્રીતિવર્દન ૫) શ્રેયાન ૬) શિવ ૭) શિશિર ૮) હિમવાન ૯) વસંત ૧૦) કુસુમ સંભવ ૧૧) નિદ્રાઘ ૧૨) વનવિરોહી.

• પંદર દિવસના નામ :- ૧) પૂર્વાંગ ૨) સિદ્ધ મનોરમ ૩) મનોહર ૪) યશોભદ્ર ૫) યશોધર ૬) સર્વકામ સમૃદ્ધ ૭) ઇંદ્ર મૂર્ધાભિષિક્ત ૮) સૌમનસ ૯) ધનંજય ૧૦) અર્થ સિદ્ધ ૧૧) અભિજિત ૧૨) સ્ત્યાશન ૧૩) શતંજય ૧૪) અગ્નિવેશમ ૧૫) ઉપશમ.

● પંદર રાતના નામ :- ૧) ઉત્તમા ૨) સુનક્ષત્રા ૩) એલાપત્યા ૪) યશોધરા ૫) સૌમનસા ૬) શ્રી સંભૂતા ૭) વિજયા ૮) વૈજયન્તી ૯) જયંતી ૧૦) અપરાજિતા ૧૧) ઇચ્છા ૧૨) સમાહારા ૧૩) તેજ ૧૪) અતિતેજા ૧૫) દેવાનંદા.

● ૩૦ મુહૂર્તના નામ :- ૧) રુદ્ર ૨) શ્રેયાન ૩) મિત્ર ૪) વાયુ ૫) સુપ્રતીત ૬) અભિચંદ્ર ૭) માહેન્દ્ર ૮) બલવાન ૯) બ્રહ્મા ૧૦) બહુ સત્ય ૧૧) ઈશાન ૧૨) ત્વષ્ટા ૧૩) ભાવિતાત્મા ૧૪) વૈશ્રવણ ૧૫) વારુણ ૧૬) આનંદ ૧૭) વિજય ૧૮) વિશ્વસેન ૧૯) પ્રાજાપત્ય ૨૦) ઉપશમ ૨૧) ગાંધર્વ ૨૨) અગ્નિ વેશમ ૨૩) શતવૃષભ ૨૪) આતપવાન ૨૫) અમમ ૨૬) ઋણવાન્ ૨૭) ભૌમ ૨૮) વૃષભ ૨૯) સર્વાર્થસિદ્ધ ૩૦) રાક્ષસ.

● અઠ્યાસી ગ્રહોના નામ :- ૧) અંગારક ૨) વિકાલક ૩) લોહિત્યક ૪) શનૈશ્વર ૫) આધુનિક ૬) પ્રાધુનિક ૭) કણ ૮) કણક ૯) કણ કણક ૧૦) કણ વિતાનક ૧૧) કણ સંતાનક ૧૨) સોમ ૧૩) સહિત ૧૪) અશ્વસેન ૧૫) કાર્યોપગ ૧૬) કર્બુરક ૧૭) અજકરક ૧૮) દુંદુભક ૧૯) શંખ ૨૦) શંખનાભ ૨૧) શંખવર્ણાભ ૨૨) કંસ ૨૩) કંસનાભ ૨૪) કંસવર્ણાભ ૨૫) નીલ ૨૬) નીલાવભાસ ૨૭) રૂપી ૨૮) રૂપ્યવભાસ ૨૯) ભસ્મ ૩૦) ભસ્મરાશિ ૩૧) તિલ ૩૨) તિલપુષ્પવર્ણ ૩૩) દક્ ૩૪) દક્વર્ણ ૩૫) કાય ૩૬) વંધ્ય ૩૭) ઇંદ્રાગ્નિ ૩૮) ધૂમકેતુ ૩૯) હરિ ૪૦) પિંગલ ૪૧) બુધ ૪૨) શુક્ર ૪૩) બૃહસ્પતિ ૪૪) રાહુ ૪૫) અગસ્તિ ૪૬) માણવક ૪૭) કામસ્પર્શ ૪૮) ધુર ૪૯) પ્રમુખ ૫૦) વિકટ ૫૧) વિસંધિકલ્પ ૫૨) પ્રકલ્પ ૫૩) જટાલ ૫૪) અરૂણ ૫૫) અગ્નિ ૫૬) કાલ ૫૭) મહાકાલ ૫૮) સ્વસ્તિક ૫૯) સૌવસ્તિક ૬૦) વર્ધમાન ૬૧) પ્રલંબ ૬૨) નિત્યાલોક ૬૩) નિત્યોદ્યોત ૬૪) સ્વયંપ્રભ ૬૫) અવભાસ ૬૬) શ્રેયસ્કર ૬૭) ક્ષેમંકર ૬૮) આભંકર ૬૯) પ્રભંકર ૭૦) અરજા ૭૧) વિરજા ૭૨) અશોક ૭૩) વીત શોક ૭૪) વિમલ ૭૫) વિતત ૭૬) વિવશ્ન ૭૭) વિશાલ ૭૮) શાલ ૭૯) સુવ્રત ૮૦) અનિવૃત્તિ ૮૧) એક જટી ૮૨) દ્વિજટી ૮૩) કર ૮૪) કરિક ૮૫) રાજા ૮૬) અર્ગલ ૮૭) પુષ્પકેતુ ૮૮) ભાવ કેતુ.

વ્યાખ્યાન સાતમું... • પુરુષોની બોતેર કળા :- ૧) લિખિત ૨) ગણિત ૩) ગીત ૪) નૃત્ય ૫) વાદ્ય ૬) પદ્ય ૭) શિક્ષા ૮) જ્યોતિષ ૯) છંદ ૧૦) અલંકૃતિ ૧૧) વ્યાકરણ ૧૨) નિરુક્તિ ૧૩) કાવ્ય ૧૪) કાત્યાયન ૧૫) નિઘંટુ (૧૬-૧૭) ગજ તુરગારોહણ કળા ૧૮) એ બંને શિક્ષા ૧૯) શાસ્ત્રાભ્યાસ ૨૦) રસ ૨૧) મંત્ર ૨૨) તંત્ર ૨૩) વિષ ૨૪) ખન્ય ૨૫) ગંધવાદ્ય ૨૬) પ્રાકૃત ૨૭) સંસ્કૃત ૨૮) પૈશાચિક ૨૯) અપભ્રંશ ૩૦) સ્મૃતિ ૩૧) પુરાણ ૩૨) વિધિ ૩૩) સિદ્ધાન્ત ૩૪) તર્ક ૩૫) વૈદ્યક ૩૬) વેદ ૩૭) આગમ ૩૮) સંહિતા ૩૯) ઇતિહાસ ૪૦) સામુદ્રિક ૪૧) વિજ્ઞાન ૪૨) આચાર્યક વિદ્યા ૪૩) રસાયન ૪૪) કપટ ૪૫) વિદ્યાનુવાદ-દર્શન ૪૬) સંસ્કાર ૪૭) ધૂર્ત-શંભલક ૪૮) મણિકર્મ ૪૯) તરુ ચિકિત્સા ૫૦) ખેચરી ૫૧) અમરીકલા ૫૨) ઇંદ્રજાલ ૫૩) પાતાલ સિદ્ધિ ૫૪) ચંત્રક ૫૫) રસવતી ૫૬) સર્વકરણી ૫૭) પ્રાસાદ લક્ષણ ૫૮) પાણ ૫૯) ચિત્રોપલ ૬૦) લેપ ૬૧) ચર્મકર્મ ૬૨) પત્રચ્છેદ ૬૩) નખચ્છેદ ૬૪) પત્ર પરીક્ષા ૬૫) વશીકરણ ૬૬) કાજઘટન ૬૭) દેશભાષા ૬૮) ગારુડ ૬૯) યોગાંગ ૭૦) ધાતુકર્મ ૭૧) કેવલવિધિ ૭૨) શકુનરુત.

• સ્ત્રીઓની ૬૪ કળા :- ૧) નૃત્ય ૨) ઔચિત્ય ૩) ચિત્ર ૪) વાદિત્ર ૫) મંત્ર ૬) તંત્ર ૭) ઘનવૃષ્ટિ ૮) ફલાકૃષ્ટિ ૯) સંસ્કૃત જલ્પ ૧૦) ક્રિયા કલ્પ ૧૧) જ્ઞાન ૧૨) વિજ્ઞાન ૧૩) દંભ ૧૪) અંબુ સ્તંભા ૧૫) ગીત ૧૬) તાલ ૧૭) આકાર ગોપના ૧૮) આરામ રોપણા ૧૯) કાવ્ય શક્તિ ૨૦) વક્રોક્તિ ૨૧) સ્ત્રી-નરલક્ષણ ૨૨-૨૩) ગજ હય પરીક્ષણ ૨૪) વાસ્તુ સિદ્ધિ-પટુ બુદ્ધિ ૨૫) શકુન વિચાર ૨૬) ધર્માચાર ૨૭) અંજન ૨૮) ચૂર્ણ યોગ ૨૯) ગૃહધર્મ ૩૦) સુપ્રસાદન કર્મ ૩૧) કનકસિદ્ધિ ૩૨) વર્ણિકાવૃદ્ધિ ૩૩) વાકૂપાટવ ૩૪) કરલાઘવ ૩૫) લલિત ચરણ ૩૬) તૈલસુરભિતાકરણમ ૩૭) ભૃત્યોપચાર ૩૮) ગેહાચાર ૩૯) વ્યાકરણ ૪૦) પરનિરાકરણ ૪૧) વીણાવાદ્ય ૪૨) વિતંડાવાદ્ય ૪૩) અંક સ્થિતિ ૪૪) જનાચાર ૪૫) કુંભભ્રમ ૪૬) સારિશ્રમ ૪૭) રત્નમણિભેદ ૪૮) લિપિ પરિચ્છેદ ૪૯) વૈદ્યક્રિયા ૫૦) કામાવિષ્કરણ ૫૧) રંધન ૫૨) ચિકુરબંધ ૫૩) શાલિખંડન ૫૪) મુખમંડન ૫૫) કથાકથન ૫૬) કુસુમ સુગ્રથન ૫૭) વરવેશ ૫૮) સર્વભાષા વિશેષ ૫૯) વાણિજ્ય ૬૦) ભોજ્ય

૬૧) અભિધાન પરિજ્ઞાન ૬૨) આભરણ યથાસ્થાન વિવિધ પરિધાન ૬૩) અંત્યાક્ષરિકા ૬૪) પ્રશ્નપ્રહેલિકા.

● ઋષભદેવના ૧૦૦ પુત્રના નામ :- ૧) ભસ્ત ૨) બાહુબલિ ૩) શંખ ૪) વિશ્વકર્મા ૫) વિમલ ૬) સુલક્ષણ ૭) અમલ ૮) ચિત્રાંગ ૯) ખ્યાત કીર્તિ ૧૦) વરદત્ત ૧૧) સાગર ૧૨) યશોધર ૧૩) અમર ૧૪) રથવર ૧૫) કામદેવ ૧૬) ધ્રુવ ૭) વત્સ ૧૮) નંદ ૧૯) સૂર ૨૦) સુનંદ ૨૧) કુરુ ૨૨) અંગ ૨૩) વંગ ૨૪) કોશલ ૨૫) વીર ૨૬) કલિંગ ૨૭) માગધ ૨૮) વિદેહ ૨૯) સંગમ ૩૦) દર્શણ ૩૧) ગંભીર ૩૨) વસુવર્મા ૩૩) સુવર્મા ૩૪) રાષ્ટ્ર ૩૫) સુરાષ્ટ્ર ૩૬) બુદ્ધિકર ૩૭) વિવિધ કર ૩૮) સુયશા ૩૯) યશઃ કીર્તિ ૪૦) યશસ્કર ૪૧) કીર્તિકર ૪૨) સૂરણ ૪૩) બ્રહ્મસેન ૪૪) વિક્રાંત ૪૫) નરોત્તમ ૪૬) પુરુષોત્તમ ૪૭) ચંદ્રસેન ૪૮) મહાસેન ૪૯) નભસેન ૫૦) ભાનુ ૫૧) સુકાંત ૫૨) પુષ્પયુત ૫૩) શ્રીધર ૫૪) દુર્દ્ધષ ૫૫) સુસુમાર ૫૬) દુર્જય ૫૭) અજયમાન ૫૮) સુધર્મ ૫૯) ધર્મસેન ૬૦) આનંદન ૬૧) આનંદ ૬૨) નંદ ૬૩) અપરાજિત ૬૪) વિશ્વસેન ૬૫) હરિષેણ ૬૬) જય ૬૭) વિજય ૬૮) વિજયંત ૬૯) પ્રભાકર ૭૦) અરિદમન ૭૧) માન ૭૨) મહાબાહુ ૭૩) દીર્ઘબાહુ ૭૪) મેઘ ૭૫) સુઘોષ ૭૬) વિશ્વ ૭૭) વરાહ ૭૮) સુસેન ૭૯) સેનાપતિ ૮૦) કપિલ ૮૧) શૈલવિચારી ૮૨) અરિજય ૮૩) કુંજરબલ ૮૪) જયદેવ ૮૫) નાગદત્ત ૮૬) કાશ્યપ ૮૭) બલ ૮૮) વીર ૮૯) શુભમતિ ૯૦) સુમતિ ૯૧) પદ્મનાભ ૯૨) સિંહ ૯૩) સુજાતિ ૯૪) સંજય ૯૫) સુનાભ ૯૬) નરદેવ ૯૭) ચિત્તહર ૯૮) સુરવર ૯૯) દ્વદશ ૧૦૦) પ્રભંજન.

● રાજ્ય = દેશ... નામ... :- ૧) અંગ ૨) વંગ ૩) કલિંગ ૪) ગૌડ ૫) ચૌડ ૬) કર્ણાટ ૭) લાટ ૮) સૌરાષ્ટ્ર ૯) કાશ્મીર ૧૦) સૌવીર ૧૧) આભીર ૧૨) ચીણ ૧૩) મહાચીણ ૧૪) ગુર્જર ૧૫) બંગાલ ૧૬) શ્રીમાલ ૧૭) નેપાલ ૧૮) જહાલ ૧૯) કૌશલ ૨૦) માલવ ૨૧) સિંહલ ૨૨) મરુસ્થલ વગેરે...

અયેલક કલ્પ

શર્યાતર કલ્પ

રાજપિંડ કલ્પ

કૃતિકર્મ કલ્પ

ઔદેશિક કલ્પ

જ્યેષ્ઠ કલ્પ

વ્રતકલ્પ

માસ કલ્પ

પ્રતિક્રમણ કલ્પ

પર્યુષણા કલ્પ

